II 3316

Luceafărul

almanah '84

ALMANAHUL LUCEAFĂRUL 1984

Abonați-vă la revista Luceafărul

CITIȚI ALMANAHURILE REVISTEI «LUCEAFĂRUL»
CUMPĂRAȚI CAIETUL DE CUVINTE ÎNCRUCIȘATE «DOMINO»
CITIȚI «LUCEAFĂRUL» COPIILOR

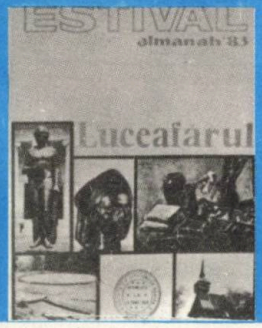

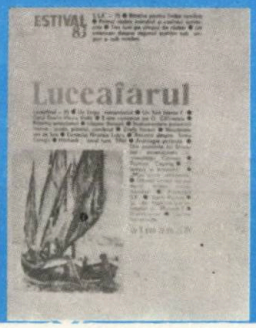

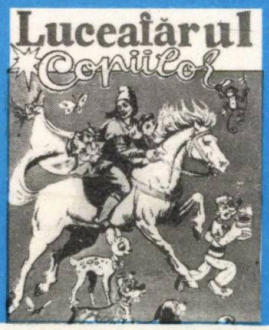

COLECTIVUL DE REDACȚIE

NICOLAE DAN FRUNTELATĂ — redactor șef, GHEORGHE BULUȚĂ, MIRCEA CROITORU — secretar de redacție, ION CUCU, ARTUR SILVESTRI, GH. SUCIU, M. UNGHEANU — redactor responsabil

Pe coperta I : „Marea Unire" — tablou de Gh. Spiridon ; pe coperta a IV-a: „Oștenii lui Mihai Viteazul" — tablou de Eugen Bratfanof

Tipărit la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii" sub comanda nr. 30.331

II 3316

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

50884

2022

REPUBLICA

Cît de larg pot gravita evenimentele și cît de strîns se leagă între ele, în țesătura intimă a semnificației, ne-o spune și acest ultim segment de an pe durata căruia, iată, de la ziua și sărbătoarea mării uniri ajungem la ziua și sărbătoarea Republicii, într-o ordine atît de firească și ca un sens într-atît de exact încît parcă istoria însăși își cheamă în față toate frămîntările, toate rosturile și împlinirile și se rostește cît se poate de clar. Căci, evident, această zi, această sărbătoare prin care se omagiază actul de întemeiere a Republicii constituie o vie moștenire a unui întreg și lung șir de evenimente care au marcat istoria de luptă și muncă a poporului și constituie, neîndoielnic, una din izbînzile hotărîtoare prin care țara și-a putut croi un nou destin și a pătruns adînc în contemporaneitate, ca să-și exercite din plin puterea drepturilor și a libertăților sale fundamentale. Și-a confirmat o vocație care-i era pe potrivă și care se zămislise treaptă cu treaptă, pe un traiect istoric ce-i deschidea orizonturi noi și străbătea momente și transformări revoluționare decisive, declanșa energii mari, de masă, le mobiliza și chema la înfăptuiri fără precedent. Asumarea puterii de către popor, democrația acestuia reprezenta condiția însăși a progresului și civilizației. Modul înalt și cel mai flexibil în care se putea ajunge la statul democrației muncitorești și la democrația în acțiune, la participarea neîntreruptă și conștientă a maselor în procesul făuririi propriei lor bunăstări materiale și spirituale, a propriului lor viitor. Și e bine, chiar și în plan simbolic, să ne amintim : însemnele Republicii au cunoscut limpezimea, sentimentul și noblețea valorii lor unice, supreme, în anii de excepție care au urmat Congresului al IX-lea al partidului, odată cu investirea la cîrmele partidului și statului a omului care s-a identificat și se identifică în cel mai înalt grad cu interesele și aspirațiile poporului, ale întregii națiuni. Întîiul președinte al țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu și opera sa esențială — țara cu istoria sa unică și pusă în drepturile sale, țara cu tricolorul și imnul său, țara cu toate muncile și lucrările sale așezate, bine orînduite și puse pe făgașul concret al dezvoltării, într-o nouă etapă, sub un nou imperativ, cel al unei calități noi a muncii și vieții în toate domeniile de activitate, țara care trece în cel de al patruzecilea an al libertății sale, un jubileu glorios pe cît de intim pe atît de evocator.

Republica — sculptură de Justin Năstase

Și e bine, de asemenea, să ne amintim : sub însemnele Republicii, pe istoria unică a țării, în fața prezentului și a viitorului, jurămîntul solemn al președintelui, al întîiului președinte al României. Acel jurămînt prin litera și spiritul căruia vedem un destin de erou într-adevăr exemplar, vizionar și decis, neîmpăcat cu neajunsurile, hotărît să facă totul și pus de aceea să ne călăuzească și să lucreze împreună cu noi spre fapte mari.

TEMEIURILE CREAȚIEI

Un document caracteristic pentru concepția și principiile care ne definesc în materie de ideologie a culturii și artei din acești ani rămîne, fără îndoială, cuvîntarea secretarului general al partidului rostită la consfătuirea de lucru pe problemele muncii organizatorice și politico-educative, o cuvîntare care, în esența ei, stabilește un raport cît se poate de evident și de complex, între scopurile generale ale construcției societății și componența esențială a acesteia, omul, conștiința sa politică, patriotică și revoluționară înaintată asupra căreia și despre care literatura și arta sînt chemate să se pronunțe într-un chip exemplar. Și să lase, de bună seamă, o vie mărturie în timp, să edifice și sub acest aspect, al creației, o experiență care — prin tradiție și nu numai atît — și-a cîștigat deja dreptul la existență și care, la rîndul ei, să valideze mijloace și forme noi de expresie, în consens cu toate înnoirile și transformările petrecute în realitatea materială și spirituală a țării, în întreaga fizionomie a epocii pe care o trăim.

Cuvîntarea de la Mangalia — așa s-ar putea numi și, emblematic, chiar așa vom reține acest document care, prin importanța și semnificațiile sale acoperă de fapt întregul fenomen cultural românesc și dezvoltă o largă viziune asupra rostului însuși al creației ca și asupra creatorilor înșiși. Sensul predominant este acela al spiritului revoluționar și el implică chiar definiția operei de artă, capacitatea profundă a acesteia de a se implica în real și de a ridica realitatea la altitudini și motive noi de sensibilitate, în serviciul cunoașterii și al autocunoașterii, al unei responsabilități de conștiință care face din actul creator un demers de cea mai largă audiență. Pentru că oricît de personal și oricît de unic, specific în ansamblul și aplicația sa, talentul odată probat și reliefat în operă, devine un domeniu de interes public, el se constituie în factor de educație și angajează — în literatură, bunăoară — însuși bunul cel mai de preț al țării, limba și spiritualitatea ei, se rostește nu oricum și oriunde ci în seria de valori ale unei întregi moșteniri, pe filiera și în prelungirea unor valori care formează însuși patrimoniul național. De aici, din acest punct importanța deosebită, aproape de excepție, de aici și în acest sens marea și aproape irepetabila — pentru că totul se ia pe cont propriu — misiune prin care slujitorii culturii și artei se ilustrează ca exponenți de spirit, în virtutea unei tradiții căreia realitatea îi conferă noi spații și noi mobiluri de înfăptuire, noi motive și deschideri noi către om și către problematica sa, dintr-o perspectivă în permanență vie și modelatoare, umanistă în cel mai înalt grad. Patriotismul creației — o teză deloc perimată ! — a fost și rămîne una din căile de fond ale culturii și artei, dînd mereu un desăvîrșit și cuprinzător temei însuși specificului național.

„Fiecare popor își are muzica, își are creația sa — și noi avem o creație minunată a poporului nostru și trebuie s-o cultivăm, s-o dezvoltăm, spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu în cuvîntarea de la Mangalia — **s-o ridicăm la un nivel nou, superior, s-o așezăm pe o bază și mai temeinică, pe baza concepției revoluționare despre lume".** Sînt aici, în această subliniere, orientări și indicații de principii care privesc însăși ideologia, scopul și modalitatea creației. Ele acționează asupra întregului fenomen cultural care întreține și dezvoltă un viu sentiment al istoriei și mai ales al făuririi acesteia dintr-un scop care privește în mod esențial omul și umanitatea sa, impactul tot mai firesc al idealurilor și aspirațiilor sale în lumea realităților proprii, în lupta pentru înfăptuirea și transformarea acestora într-o condiție a propriului destin.

Desigur, opera de artă nu documentează în chip fotografic realitatea și nici oamenii, ea pătrunde în lumea problematică a acestei realități și de aici ca o adevărată lumină a nașterii unui nou om, a unei noi conștiințe, sublimează atitudini și fapte care, așa cum însuși secretarul general al partidului spunea, trebuie să dea o mare deschidere, o mare perspectivă luptei, muncii și vieții poporului, epopeii construcției noastre socialiste. Este invocată și rămîne astfel ca o dovadă de spirit a unei permanente și complexe actualități imaginea eroului model. Amplitudinea convingerilor și a trăirilor sale, marea sa putere de a se construi și de a se situa în miezul realității dar văzînd infinit mai departe și angajînd în lumina ochilor săi însăși istoria trăită și asumată, devenirea însăși a țării constituie una dintre acele omniprezente și inepuizabile valori fără de care actul de cultură și artă ar pierde enorm din farmecul și autenticitatea sa. Convingerea clară este aceea că, în fața unor realități istorice cum sînt cele pe care le trăim și la care istoria adaugă din urmă toate acele mari concentrări de spirit pe care le-a cunoscut în decisive și revelatoare momente întreaga națiune — evenimentul cel mai apropiat este sărbătorirea unirii din 1918 — în fața unor asemenea realități, așadar, condiția și misiunea omului de cultură și artă dobîndesc accente noi, de intimă și solidară răspundere morală cetățenească. Făuritorii, eroii acestor realități, trebuie să rămînă prin forța lor modelatoare ca un argument de permanență în suita valorilor educative și să fie un indiciu moral al acestei epoci. Pe faptele lor se sprijină nu numai prezentul ci și viitorul. Iar cultura, literatura și arta în expresia lor la zi aduc și trebuie să aducă din acest punct de vedere mărturii cîte se poate de vii și complexe. Imaginea acestor eroi captează trăsături și calități care se însumează istoriei trăite și propune stări de spirit de cea mai nobilă extracție care fac din patriotismul muncii și creației un mobil de cel mai larg interes național. Atitudinea creatorilor intră astfel într-un spațiu de rezonanță infinit, ea angajează și explică tradiția, o dezvoltă în sensul mereu înnoitor pe care construcția unei întregi epoci și a unei întregi țări îl ridică azi, programatic, la rang de destin. Iar ceea ce dă forță și semnificație tuturor actelor de muncă și creație este tocmai spiritul revoluționar.

SĂRBĂTORILE ŢĂRII

An nou mai intii, ziua de inceput de an, sărbătoare a acelui atit de tradiţional şi frumos „La mulţi ani !“ Ca un colind pe care-l ascultăm şi ne place să-l ştim cu cîmpii şi munţi de zăpadă, să ne întîmpine şi să-l primim ca pe un semn de rod bogat. An nou în ţară şi în inimi, an nou pe lume. Mîngiiere a speranţei, dorinţă şi aşteptare, an nou în certitudini, ziuă înaltă şi plină, drum rotund, suitor către tîmple, gînd frumos şi curat, o ninsoare a frunţii, caldă, şi clipa care se alege şi poţi chiar s-o vezi.

An nou, cu îndreptăţirea firească a faptei prin care ne cinstim şi destinul şi ţara, an nou ca o cinstire a tuturor zilelor şi muncilor noastre care pot fi şi mai inspirate şi mai pline de-acum, an nou în efort, în gîndire şi creaţie, an nou în izbîndă, an jubiliar.

Al patruzecilea al libertății și identității noastre socialiste. Un an în care într-o logică și inconfundabilă succesiune de evenimente pe care istoria le-a concentrat nu numai în spirit, ca pe un tezaur al memoriei noastre naționale și sociale, ci și pe unitatea de timp, în durată, aniversăm Ziua Unirii, se împlinesc 125 de ani de la acest memorabil act al conștiinței de sine a poporului, Moldova și Muntenia arborau același steag al rostirii lor etnice, România era una singură și mai avea să treacă încă multe probe de foc, mai avea să înfrunte multe adversități pînă cînd să devină și unică, să se întregească în graiul și locurile sale străvechi, printr-un alt mare act, cel de la 1 Decembrie 1918. Eroul luptei prin care Transilvania s-a unit cu România a fost poporul întreg, națiunea română.

Și mai aniversăm, de asemenea, într-o firească logică a succesiunii evenimentelor, într-o coincidență fericită a ideilor și sentimentelor de unire și unitate, aniversăm ziua de naștere a președintelui țării. Sentimentul istoriei și al datoriei de a face totul pentru întărirea și înflorirea economică, socială și culturală a României, pentru unitatea de nezdruncinat a tuturor fiilor și fiicelor ei este predominant și străbate întreaga sa operă. Ne întărim printr-un strălucit model de patriotism înflăcărat, revoluționar, și deținem, prin întreaga sa activitate, un înalt exemplu de dăruire și devotament.

Aniversăm, de asemenea, ziua de naștere a tovarășei Elena Ceaușescu, remarcabil om politic român și savant de renume mondial. Opera și întreaga activitate pe care o desfășoară se bucură de o deosebită stimă și sînt onorate cu largi aprecieri.

Aniversăm, deci, evenimente, ne cinstim eroii, spunem an nou — la mulți ani ! Se împlinesc patruzeci și cinci de ani de la manifestația antifascistă, una dintre cele mai mari ridicări de masă de pe continent, o expresie cît se poate de elocventă a maturității și forței mișcării muncitorești din România, o manifestație a spiritului de pace, antirăzboinic, pe care l-a nutrit și îl nutrește poporul și care, pe drept cuvînt, azi, prin inițiativele și demersurile președintelui, constituie o prețioasă contribuție la cauza înțelegerii și a afirmării dreptului vital la viață al tuturor țărilor și popoarelor, dreptul la pace, la libertate și independență.

Aniversările, deci, și momentul lor de vîrf, ziua de 23 August, a patruzecea aniversare a libertății și demnității noastre. Un an plin se arată, un an nou care poate să însemne mult pentru prosperitatea și propășirea socialistă a țării, un an nou tuturor, așadar, la mulți ani !

Luceafărul

ANUL

Sub raport economic și social : anul patruzeci al libertății noastre, un an jubileu, an de vîrf al actualei etape înscrisă sub cuvîntul de ordine al unei noi calități a muncii și vieții în toate domeniile de activitate, an sărbătoresc și decisiv totodată pentru înfăptuirea obiectivelor actualului cincinal, a programului de dezvoltare adoptat de Congresul al XII-lea și Conferința Națională ale partidului.

Desigur, marcarea celei de a patruzecea aniversări a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă va însemna și unul dintre cele mai cuprinzătoare și mai sugestive bilanțuri prin care ziua și timpul de azi se văd în adevărata lor măsură față de ziua și timpul de mîine, cu o zestre materială și spirituală fără precedent, gîndită și făurită de-a lungul atîtor etape dar mai ales în anii din urmă, aproape douăzeci, de cînd Congresul al IX-lea al partidului a inaugurat calea celui mai înfloritor destin economic și social al României, calea pe care am putea-o numi Ceaușescu și chiar așa o și numim, metaforic și nu numai atît, simbolic și totodată cît se poate de explicit. Pentru că este un fapt mai mult decît evident, cunoscut și consacrat de însăși realitatea noastră dinamică, din acel moment al Congresului al IX-lea, viața politică și socială a luat un curs într-atît de nou încît, ca un impact resimțit la scara fiecărei biografii, ea a însemnat și înseamnă tot atîta uriașă și sensibilă construcție, tot atîta declanșare de energii pentru ca, din perspectiva făuririi unui om nou, să așeze noi și decisive temelii ale muncii și să edifice, de fiecare dată, noi trepte ale spiritului creator, noi argumente și noi dimensiuni

PATRUZECI

ale libertății și independenței, ale înfăptuirii marilor obiective ale progresului și civilizației socialiste. Acest timp sau mai bine zis un asemenea timp ne-a angajat programatic și ne justifică pe durata oricărui efort.

Socialismul, spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu, **nu este un marș triumfal ci un drum de muncă și luptă revoluționară.** Pe un asemenea drum care este al spiritului revoluționar, poate fi urmărit ca o lumină iradiantă întregul demers al președintelui țării a cărui gîndire și operă au înnoit și dinamizat toate structurile economiei și a pus în acord cerințele și posibilitățile dezvoltării cu învățămîntul, știința și cultura, cu literatura și arta — domenii care țin de permanența creșterii și împlinirii umane. Așa încît anul patruzeci al libertății noastre, un an sărbătoresc, jubiliar, apare și ca o efigie a identității noastre de efort și voință, scrie pe ea, bătute în litere de aur, durata și crezul unui întreg popor, și mai ales iubirea lui și nădejdea, încrederea vie cu care își urmează destinul și știe că are în frunte un brav conducător. Gîndirea și creația sa au un fertil impact în lumea de azi și de mîine, fiind de mult o constantă de spirit a păcii și înțelegerii internaționale, operă largă, de proporții, în care președintele României s-a angajat. Inițiativele sale în această direcție probează în chip strălucit marea responsabilitate a omului politic, cu un binemeritat și statornic prestigiu, îngrijorat de soarta lumii și convins că în situația atît de contradictorie și de explozivă în care se află destinul umanității azi, nu există și nu trebuie să existe decît o singură cale viabilă și anume : pacea. Salvgardarea păcii, respectarea independenței și suveranității, neamestecul în treburile interne, renunțarea la forță și la amenințarea cu forța, afirmarea dreptului sacru la viață al popoarelor, la binefacerile progresului și civilizației. Inspiratorul unor largi manifestări de pace ale poporului, președintele nostru se adresează lumii întregi, tuturor oamenilor și mai ales conducătorilor politici pentru a se împotrivi războiului și cursei demențiale a înarmărilor, acum, cît încă nu este prea tîrziu, cînd încă n-au căzut primele bombe.

Cel de al patruzecilea an al libertății noastre ne definește și în această ipostază a construcției păcii, a umanismului concret și responsabil prin care, edificîndu-și propria sa condiție, România participă plenar la edificarea în pace și înțelegere a lumii.

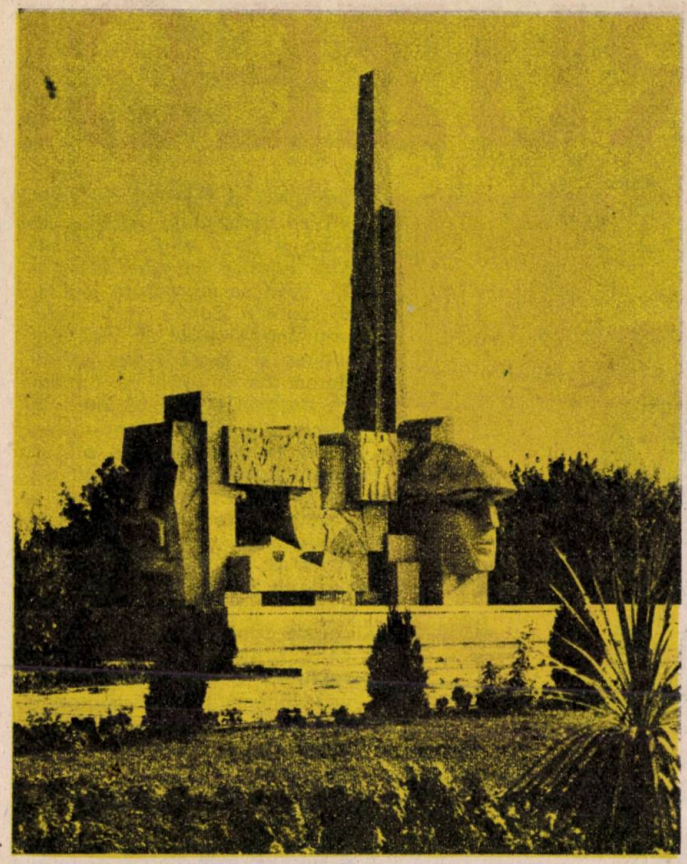

Monumentul Ostaşilor români de la Carei, operă a sculptorului Vida Geza

CARŢI ŞI EVENIMENTE

CHEIA DE AUR A ISTORIEI

„Focul alb", cel de-al doilea volum din trilogia „Focurilor" de Aurel Mihale, analizează situaţia României în mijlocul anului insurecţional, începînd cu 4 aprilie, pînă în toamnă, la pregătirea ofensivei pentru Ardeal. Echilibrînd just factorul politic şi cel militar, autorul găseşte, putem spune, cheia de aur a istoriei pentru această perioadă : înainte de a fi preponderent un roman de război sau unul de atitudine, „Focurile" rămîne o frescă socială a ţării exprimate în combatanţii ei, un amplu eseu despre rolul şi responsabilitatea personalităţii în iureşul evenimentelor ; temeinic documentat şi încadrat în epocă, sintetizînd cea mai mare parte a literaturii beletristice despre război, el rămîne, apoi, una dintre cele mai mai complete, mai amănunţite cărţi despre participarea României la marea conflagraţie.

În acest volum autorul insistă în mod special asupra pregătirii armatei pentru întoarcerea armelor împotriva hitlerismului. Dacă actul insurecţional de la 23 August a fost o amplă acţiune coordonată de către Partidul Comunist, reuşita lui a depins în mare măsură de spiritul de prevedere al conducătorilor militari ai frontului : înţelegînd comandamentul major al momentului, fără a avea cunoştinţă nemijlocită de evenimentul politic ce se pregătea, conducătorii armatei au reuşit prin manevre tactice ingenioase, să păstreze armata la dispoziţia ţării, s-o scoată din situaţia de sacrificiu forţat, inutil şi aberant, în care o adusese Comandamentul german pe aliniamentul de apărare dintre Siret şi Prut. Centrul romanului este reprezentat tocmai de situaţia frontului din această zonă în luna august 1944. Autorul ne aduce în atenţie un cuplu de comandanţi — generalul Prodan şi colonelul de Stat Major Boteanu — care pornesc de la ideea salvării armatei şi reuşesc, cu mari greutăţi, s-o înfăptuiască : ei luptă în primul rînd pe plan politic, iar apoi pe plan strategic punînd în funcţiune toată energia şi experienţa acumulată pentru separarea armatei române de cea hitleristă şi apoi pentru desprinderea trupelor din contactul cu inamicul şi replierea lor pe un aliniament de rezervă cu cît mai mici pierderi de vieţi omeneşti. Impresionantă este figura generalului Prodan a cărui intuiţie genială („focul alb", ideea salvatoare, oportună, în cea mai grea cumpănă a războiului) salvează zeci de mii de combatanţi păstrîndu-i pentru întoarcerea armelor, pentru scurtarea războiului. Punerea în aplicare a acestei idei găseşte o aprigă opoziţie în primul rînd la Comandamentul german a cărui viziune strategică, în partea a doua a războiului, însemna rezistenţă pînă la sacrificiu disperat. O analiză atentă a colaborării româno-germane în ultimul război arată că aceasta era accentuat politică şi se rezuma, pe linia frontului, la un ajutor minim din partea Reichului şi la împingerea detaşamentelor româneşti în focul luptei, în situaţii de sacrificiu. Analizînd situaţia tactică a frontului dintre Siret şi Prut, autorul ajunge la concluzia că ea era întrutotul asemănătoare celei de la cotul Donului cînd aceeaşi armată română primise lovitura decisivă fiind lăsată să se descurce mai mult singură. Acum, generalul neamţ Wohl vrea să repete istoria sperînd (cerînd) într-o şi mai îndîrjită rezistenţă a românilor. El face presiuni asupra mareşalului Antonescu transmiţîndu-i „interdicţiile" lui Hitler, mareşalul vine în persoană pe front încercînd să-l

convingă pe generalul Prodan, comandantul Armatei, să mențină subordonarea față de Comandamentul german — dar generalul, dur ca o stîncă, refuză categoric și ordonă, de fapt, desprinderea armatei române de cea hitleristă la 20 august 1944. El forțează, de fapt, cu trei zile mai devreme ruperea alianței, aduce frontul într-o situație care înlesnește Insurecția. Gestul generalului pornește în primul rînd din marea lui iubire față de patrie dar și din intuiția unor schimbări istorice fundamentale. Reprezentative sînt, în acest sens, două discuții cu Antonescu, omul politic supus unui destin politic : din punct de vedere militar, mareșalul înțelege exact situația și încearcă, tergiversînd lucrurile, să-i dea mînă liberă lui Prodan, dar politic el se simte prea strîns legat de alianțele sale „nu îndrăznește" ruperea decisivă, nu vrea să speculeze momentele prielnice (care s-au ivit în cîteva rînduri în timpul războiului) pentru întoarcerea armelor. Figura mareșalului nu apare, de altfel, pregnantă ; autorul îl păstrează în umbră, într-o continuă indecizie (care este mai mult vicleană decît dramatică) nefastă pentru armată. Generalul Prodan, dimpotrivă, ni se arată ca un spirit clarvăzător al istoriei, detașat de problemele vieții cotidiene, deasupra intrigilor de orice fel, strateg genial, comandant intransigent. El este completat de colonelul Boteanu, personaj complex prin care se face legătura dintre armată și oameni, dintre linia strategică și cea politică a evenimentelor. Prin el și prin colonelul Dragnea, ca și prin sergentul Dragomir, acest simpatic țăran de pe malul Dunării care acumulează experiența întregului război, se face legătura dintre armată și Partidul Comunist care coordonează Insurecția. Romanul lui Aurel Mihale demonstrează uimitor de sigur identitatea scopurilor armatei și ale partidului în actul insurecțional de la 23 August, drumul paralel al celor două forțe și incidența lor necesară în același punct. Autorul ne demonstrează, în fapt, că ruperea legăturii marilor unități române de armata hitleristă s-a produs încă de la 20 august ca o necesitate tactică imediată, de front, și ca un efect al lipsei cronice de colaborare dintre cele două armate.

Nicolae Georgescu

Biografii DE RĂZBOI

Biografie de război, romanul lui Radu Theodoru poartă tripla marcă a experienței existențiale directe, a literaturii cu subiect militar și pe aceea a documentelor istorice parcurse în cadrul unei investigații laborioase.

Toate acestea topite într-o narațiune bine construită, cu simțul deja verificat al dozării elementelor în proporții care să asigure succesul. Totuși, această carte a lui Radu Theodoru este mai mult decît obișnuitele sale producții de profesionist al unui nivel care presupune simplificarea problematicii pentru a-i conferi accesibilitate. Fără a dobîndi profunzime psihologică, protagoniștii beneficiază de trăiri diversificate și nu se mai încadrează exact în tipologii morale net opuse. De altfel, pentru multe dintre personaje, dominantele psihologice nici nu au timp să se nuanțeze, ele oferind scurte și uneori tragice „biografii de război". Pentru că războiul este realitatea generatoare de tensiune, care antrenează și mai apoi implică existența tuturor personajelor. Războiul, privit din perspective diverse, de fapt ultimele acte ale dramei ; apropierea deznodămîntului imprimă narațiunii un ritm care se accelerează progresiv, un suspans al evenimentului istoric capital, o tensiune care nu mai este aceea a romanului de aventură, ci a literaturii despre război care asociază documentul cu experiența personală.

Există mai multe niveluri ale narațiunii, cărora le corespund grade diferite de concentrare a tensiunii epice, marcîndu-se însă convergența planurilor spre finalul romanului. Registrul major este cel care se naște din cercetarea documentelor de război, din reluarea mentală a filmului evenimentelor, inserîndu-se experiența directă. Rezultatul este o restituire a climatului general în preajma insurecției de la 23 August, realizată printr-o desfășurare cu rol de revelație în fața unei conștiințe neutre. Ignoranța personajului care trăiește această revelație reprezintă pretextul prezentării expozitive, care nu alunecă din fericire în didacticism, pentru

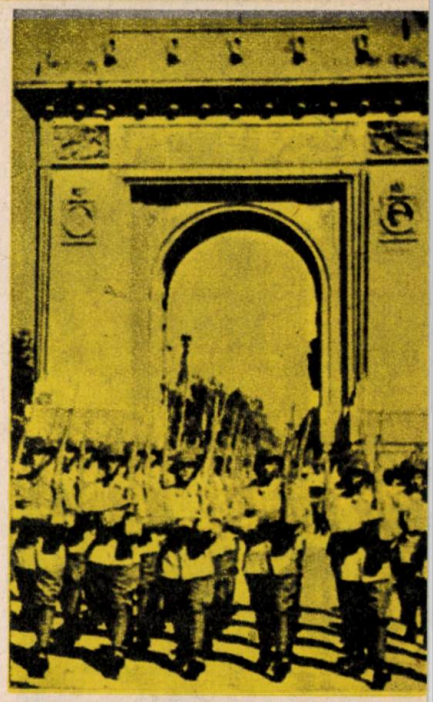

Manifestație organizată de Partidul Comunist Român în timpul războiului antihitlerist ● 23 August 1945 ● Pe sub Arcul de triumf trec trupele române victorioase în războiul antihitlerist

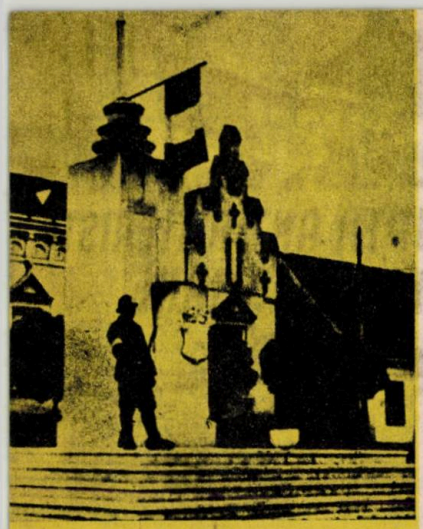

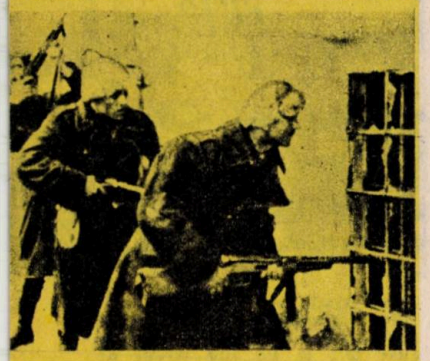

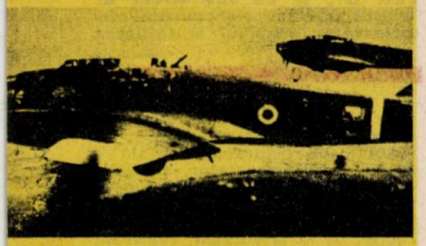

Ostaș din Divizia 3 infanterie de stradă la drapelul tricolor înălțat în dimineața zilei de 25 octombrie 1944 în orașul Carei ● Locuitorii unui sat din Transilvania întîmpină trupele române eliberatoare (1944) ● Soldați români în acțiune pe străzile Budapestei ● Formațiuni de bombardiere românești în zbor deasupra obiectivelor hitleriste, în Cehoslovacia ● Vînători de munte români în luptă cu trupe germane, în munții Tatra

că are autenticitate, nerv, caracter oral. Într-o asemenea modalitate, generalul Florescu, ulterior participant la insurecție, îi rezumă succint și exact, fără patos inutil, lui Radu Nanu Vornicu, situația politică și strategică a Europei și a României, explicînd rapid jocul de forțe, artificiile economice, marasmul ideologic : „nu știi ce este acela **clearing**, am să-ți explic, nu ține de cavaerie, dar știu. **Herr Doktor Clodius** are idei foarte exacte asupra exploatării continentului. Unele matematic economice, altele matematic rasiale. Toate resursele materiale ale Europei, zice **Herr Doktor**, trebuie integrate cadrului economic german, în cel tîrziu patru ani. Pricepi ?

— Vag !

— Ai să înțelegi... retrospectiv. Superioritatea poporului german îi asigură, prin natura acestei superiorități, dreptul la toate beneficiile, în vreme ce restul popoarelor europene vor avea un nivel de viață proporțional cu serviciile aduse noii ordini. Asta nu este **clearing**, asta este rasism pur, după cum urmează : Germania va avea monopolul industriei grele, pe cel al armamentului, deci beneficiile cele mai mari, deci nivelul de viață cel mai ridicat, va controla industriile, tehnica, cercetarea științifică a tuturor țărilor cucerite, care vor fi în general furnizoare de materii prime, produse agricole și mînă de lucru... Mă urmărești ?."

Cam în aceeași termeni, ca voce din „off", naratorul situează începuturile implicării eroului său, Radu Vornicu, în contextul evenimentelor celor două fronturi.

În același registru se desfășoară preliminariile insurecției ; filele de calendar se succed cu viteză ce sporește spre final, acțiunea își accelerează ritmul, privirea cuprinde scene paralele, secvențe diverse, care vor releva mai apoi o convergență a semnificațiilor istorice. Tensiunea acțiunilor „de cabinet" este dublată de emoția scenelor de luptă aeriană, aici spunîndu-și cuvîntul experiența directă a scriitorului. Imaginile cumulate și dinamismul compoziției fac din aceste secvențe momente de reală încordare, specifică literaturii de război despre care vorbeam.

Un alt nivel al romanului este acela al povestirilor cu subiect militar, care evocă viața escadrilei, existența cotidiană a aviatorilor militari și condiția lor care conciliază eroicul cu umanul, tragicul cu umorul. Este un teritoriu care recheamă amintirea lui Saint Exupéry, dar și memoria tinereții autorului.

Un al treilea nivel este cel al cotidianului „civil". Recepții la ambasade, plimbări sub umbrărire la Șosea, puțină melodramă aparțin acestui ultim nivel al cărții.

Știința dozării echilibrează deci jocul celor trei planuri, alternînd tensiunea tragică și elementul agreabil. Axul narațiunii susține ferm construcția. Acest ax este reprezentat de experiența sublocotenentului de aviație Radu Nanu Vornicu, „apolitic" prin condiția sa de militar, ignorînd, din același motiv, tot ce nu se referă direct la acțiunile de luptă, limitîndu-se la datoria rezumată la îndeplinirea ordinelor.

Evenimentele dovedesc însă că această atitudine, de altfel confortabilă, nu mai este posibilă. Sublocotenentul este implicat fără voia lui într-o acțiune de mare amploare, ale cărei semnificații i se vor desluși treptat. Personajul este definit precis de autor și se conformează la începutul rolului său : „În general sublocotenenții de aviație sînt băieți simpatici care știu aprecia, poate ca nimeni altul, valoarea clipei și aceea inestimabilă a prezentului. În cazul sublocotenentului Radu Nanu Vornicu, lucrurile sînt mai exacte, în adîncul conștiinței lui având certitudinea că este prea tînăr ca să se mulțumească cu amintirile și prea inteligent ca să facă abstracție de prezent în favoarea viitorului".

Implicarea personajului este progresivă, inițial formală, reducîndu-se la un gest. Apoi se produce înțelegerea, un șoc, o deschidere, conștiința intră în derută, confruntată cu rațiuni și forțe pe care le ignora. Sentimentul datoriei militare se dovedește mai complex și mai profund decît își imaginase sublocotenentul, realitatea lumii infinit mai vastă și mai complicată. Intervine un proces de maturizare, urmărit gradat.

Scriitorul are simțul măsurii și evită să facă din cazul sublocotenentului Vornicu un exemplu de „convertire" subită, care de altfel nu ar fi avut șanse să convingă. Personajul cîștigă în luciditate, el nu face o opțiune, finalul rămîne deschis.

Tensiunea romanului se naște însă din construcție și nu din patos exterior. În ultimă instanță primul registru este cel care conferă cărții calitatea ei, fapt accentuat de prudența cu care scriitorul evită excesele sau rezolvările definitive. Și de naturalețea cu care se ferește de ilustrativism și demonstrație.

Sultana Craia

65 DE ANI DE LA

MAREA UNIRE

Istoria culturii și artei românești este, în bună măsură, însăși istoria ideii de angajare, de asumare pe calea creației a celor mai de seamă momente ale luptei și vieții poporului iar consensul pe care cultura îl stabilește în această privință este deja de ordinul tradiției și ține de permanența valorilor. Marea Unire din 1918, bunăoară, evenimentul care a magnetizat și însuflețit conștiințele românilor de pretutindeni, adunindu-i în matca patriei-mamă și în fața unui destin care mai avea să înfrunte încă multe vitregii și să dea încă multe jertfe pînă la proba deplină a libertății și independenței, evenimentul crucial, așadar, unul dintre acele inconfundabile și exponențiale moduri ale ființei și istoriei înseși prin care se ilustrează lupta și viața unui întreg popor, Marea

Unire a fost nu numai o întregire în relief, geografică, ci şi una în cultură, în datele şi caracteristicile sale istorice, aşa cum veacuri după veacuri s-a visat şi spiritul de creaţie a lucrat cu migală, rotund, pe temeiul aceleiaşi limbi şi al rostirii aceluiaşi crez. Cultura a precedat astfel cu mult actul de la 1 Decembrie 1918, l-a pregătit în retortele ei de spirit, l-a angajat şi i s-a consacrat exemplar. Nu s-a asociat istoriei ci s-a născut şi a crescut chiar în miezul fierbinte al acesteia, istoria i-a dat dimensiune, i-a certificat un act de sine, o conştiinţă. Pe Câmpia Libertăţii, de pildă, în mai 1848, se striga : „noi vrem să ne unim cu ţara !". În focul aspiraţiilor ei, revoluţia mişcase deodată toate ţările române şi toţi marii lor cărturari erau la datorie, nu purtaţi de evenimente, ci protagonişti ai acestora, nu martori ci făuritori ai lor. Pentru ca în liantul uriaş pe care îl alcătuiesc ideile unirii şi pe care îl consacră o mişcare cu cu adevărat populară să se producă acel memorabil act de la 1859, Moldova şi Muntenia fără graniţe între ele, Moldova şi Muntenia unite şi refăcînd primul larg segment al unirii realizate de Mihai Viteazul cu mai bine de două secole şi jumătate în urmă şi prefigurînd — Moldova şi Muntenia unite — actul care se producea cu 18 ani mai tîrziu, independenţa de stat.

Cultura şi arta au fost unul din fronturile acestei lupte iar, uneori, cînd armele au fost mai puţine, ideile deveneau mai puternice. Militantismul, aşa cum îl numim noi azi, are rădăcini adînci şi pe filiera tradiţiei sale deţinem nenumărate dovezi ale spiritului creator. Însăşi ideea conştiinţei de sine a poporului şi reunirea tuturor fiilor săi pe pămîntul străvechi şi în rostirea aceluiaşi grai au în cultură şi artă un spaţiu de sprijin deosebit. Acel întîi decembrie 1918 răspundea unui vis care fiinţa în ecourile şi frămîntările vechii Dacii şi pentru adeverirea căruia calea culturii a fost tot o cale de luptă şi amîndouă au rodit într-o operă care stă temelie a făuririi statului naţional unitar român. **Unirea Transilvaniei cu România**, spunea tovarăşul Nicolae Ceauşescu, **nu a fost actul cîtorva persoane sau grupuri izolate, ci opera întregului popor, a întregii naţiuni.** Şi mai departe, cu un alt prilej : **Formarea statului naţional unitar a constituit încununarea unor lupte de secole, a năzuinţelor românilor de pretutindeni de a-şi avea un stat unitar independent, de a trăi liberi, în pace şi colaborare cu vecinii, cu alte popoare.** Aceste adevăruri mai mult decît evidente au fost şi rămîn pentru totdeauna marile teme ale istoriei noastre, iar cultura şi arta, într-o inseparabilă şi pasionantă legătură, au operat şi operează în adîncime pentru a le lumina cît se poate mai distinct sensurile făcînd din ele şi memoria şi tezaurul nostru, o moştenire vie către care se întorc şi de la care pleacă mai departe, mereu, generaţiile.

Întregirea României în graniţele sale străvechi a fost pregătită aşadar şi pe calea creaţiei iar consecinţa a fost că odată cu înfăptuirea marelui vis, literatura şi arta au dobîndit un tot mai pronunţat specific naţional şi o deschidere pe măsură spre universalitate. Unirea de atunci stă şi mai puternică azi în temeiul unităţii care ne exprimă şi prin care solidarizează gîndurile şi sentimentele noastre fundamentale în jurul partidului şi al conducătorului său, preşedintele ţării, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, inspiratorul de fapt şi făuritorul acestei epoci în care libertatea, independenţa şi suveranitatea au devenit realităţi atît de pregnante şi, deopotrivă izvoare atît de vii încît, este neîndoielnic, sensul deplin al unirii încununează acum oricare faptă a iubirii de patrie. Egalitatea drepturilor cetăţeneşti este o realitate atît de temeinică şi de bine constituită azi încît nu există practic domeniu care să nu confirme veridicitatea şi angajarea spiritului creator, unitatea în gîndire şi acţiune a tuturor fiilor şi fiicelor patriei, indiferent de naţionalitate. **Putem afirma cu îndreptăţită mîndrie,** sublinia recent preşedintele ţării, **că politica naţională a partidului nostru, de deplină egalitate pentru toţi cetăţenii patriei, constituie o realitate — şi am dori ca în toate ţările această egalitate să fie cel puţin aşa cum este în România.**

Asemenea adevăruri pe care istoria le consemnează la loc de cinste determină la scara culturii şi artei un timp cît se poate de rodnic al creaţiei. Sărbătoarea Marii Uniri este şi sărbătoarea unităţii şi înfloririi culturii naţionale.

UNIREA DE LA ALBA-IULIA DIN 1 DECEMBRIE 1918 —

DEZIDERAT SECULAR AL POPORULUI ROMÂN

„Declanşarea primului război mondial imperialist, ascuţirea la maximum a contradicţiilor orînduirii capitaliste au determinat creşterea fără precedent a luptei popoarelor asuprite pentru eliberare şi unitate naţională. Un moment de însemnătate istorică l-a constituit victoria Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie, care a nimicit Imperiul ţarist şi a inaugurat era eliberării popoarelor de asuprire şi exploatare. Sub loviturile puternice ale luptei popoarelor s-a prăbuşit şi Imperiul habsburgic, pe ruinele căruia s-au creat un şir de state naţionale independente. În aceste împrejurări istorice s-a creat şi statul naţional unitar român, s-a înfăptuit idealul secular al poporului nostru".

NICOLAE CEAUŞESCU

FINIS AUSTRO-UNGARIAE

Sîntem în partea a doua a anului 1918, cînd Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie a modificat raportul de forţe pe fronturile primului război mondial şi a deschis noi perspective popoarelor asuprite. Ea a însemnat sfîrşitul Imperiului ţarist şi a adus după sine şi căderea celuilalt Imperiu atît de stînjenitor pentru dezvoltarea poporului şi statului român, Imperiul austro-ungar.

Puterile centrale erau epuizate, iar organizaţia lor internă pîrîia din toate încheieturile. Cele două revoluţii, de la Budapesta şi de la Berlin, pun în şi mai mare dificultate pe iniţiatorii războiului. Spectacolul cel mai expresiv pentru situaţia şi soarta Austro-Ungariei în 1918 îl oferă armata : **„soldaţii nu mai vor să plece pe front,** scrie Constantin C. Kiriţescu, **maltratează ofiţerii, devastează depozitele şi chiar oraşele, ridică steagul roşu. La Judemburg, în Stiria, soldaţii sloveni îşi împuşcă**

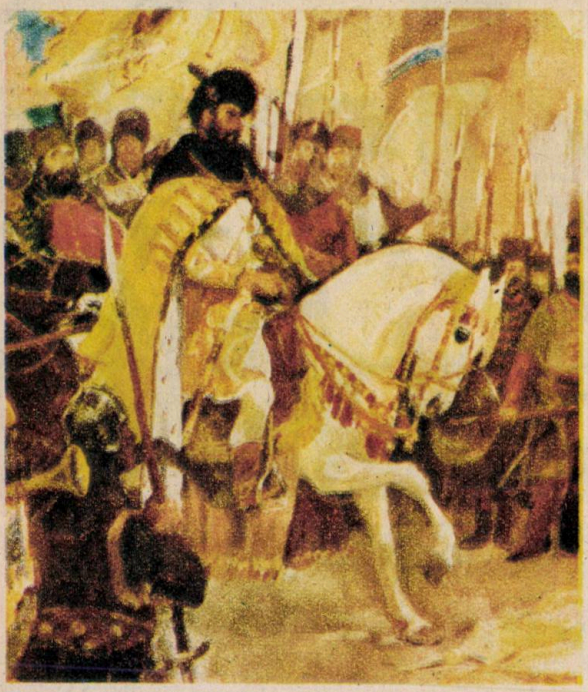

„Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia" — tablou de D. Stoica ● Alba Iulia. Vedere din cetate cu obeliscul lui Horea, Cloşca şi Crişan ● Muzeul Unirii : panorama reprezentînd documente ale marelui act de la 1 Decembrie 1918

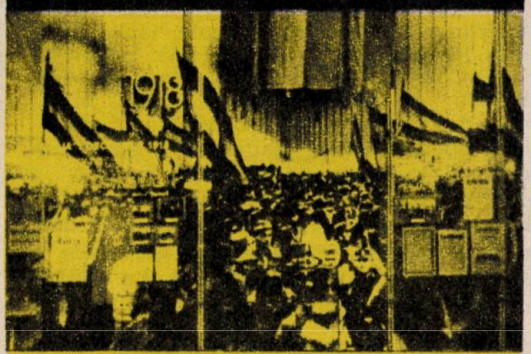

ofiţerii şi apoi se refugiază în munţi. Un regiment sîrb ia cu asalt oraşul Cinci Biserici, după un asalt cu mitralierele. La Pilsen, cehii refuză să mai facă serviciul şi dezertează în masă. În Cracovia, populaţia atacă pe stradă ofiţerii germani, arde portretele împăraţilor şi manifestează pentru victoria adversarilor. În Budapesta, regimentul 32 ungar nu mai vrea să plece pe front. În Hertzegovina, un batalion se revoltă, mişcarea se întinde la Cataarro. Echipajele torpiloarelor ridică steagul roşu. Revoltaţii arestează pe amirali şi pe ofiţeri şi cer pacea prin T.S.F. O divizie navală e trimisă împotriva lor şi, abia după lungi tratative, reuşeşte să dezarmeze pe revoltaţi. Un număr de 348 de marinari sînt daţi în judecată şi procesul se tărăgăneză pînă în toamnă cînd vinovaţii sînt amnistiaţi".

Statul dualist clădit artificial împotriva realităţilor etnice, sociale, politice se destramă văzînd cu ochii. Se vorbeşte din ce în ce mai mult şi mai des despre dreptul de autodeterminare a popoarelor, teorie care anunţă moartea definitivă a imperiului austro-ungar. Reprezentanţii imperiului încearcă soluţia de ultim moment a federalizării imperiului, adică a menţinerii vechii hărţi politice, dar cu drepturi egale tuturor naţionalităţilor din fostul imperiu. Cehii recunoscuţi ca stat de puterile Înţelegerii nu acceptă soluţia, iar Ungaria nu admite federalizarea manifestînd în continuare intenţii anexioniste. Cererilor de autodeterminare ale slavilor de sud, premierul Tisza le răspunde furios şi iresponsabil : **„— E posibil să ne prăbuşim, dar mai înainte de a ne prăbuşi, vom găsi destul putere ca să vă zdrobim !".**

Manifestul prin care imperiul austro-ungar îşi anunţă federalizarea din 17 octombrie 1918, este destul de imprecis, cînd e vorba de satisfacţii concrete, şi mai mult decît atît, sub presiunea Ungariei care nu vrea să facă nici o concesie şi ameninţă Viena cu înfometarea completă, conţine şi aceasta fatală frază : **„integritatea ţărilor coroanei sfinte a Ungariei nu va fi de loc atinsă".** Cum acest manifest oferea garanţii numai Ungariei reacţionare el n-a avut efectul dorit, popoarele asuprite din imperiu respingînd manifestul şi proclamînd necesitatea graniţelor etnografice ca singurul criteriu realist al viitoarei organizări politice. Răspunsul pe care-l trimite acum preşedintele S.U.A., Wilson, sufocă definitiv Austro-Ungaria. Wilson specifică guvernului vienez recunoaşterea Cehoslovaciei şi a Iugoslaviei ca state independente de Austro-Ungaria. Sub loviturile de pe frontul italian, Austro-Ungaria acceptă toate condiţiile propuse de preşedintele S.U.A., Wilson. Soarta Imperiului Austro-ungar este pecetluită. Ruptă din trupul acestuia Ungaria va încerca să reziste singură pe meterezele celui mai reacţionar organism politic european.

„In realizarea unității noastre naționale, fără îndoială că burghezia, cu toate limitele sale de clasă, a avut un rol de seamă, acționînd în sensul cerințelor obiective ale dezvoltării istorice. Totodată trebuie subliniat că rolul hotărîtor în înfăptuirea unirii l-au avut proletariatul, ce se afirma tot mai puternic pe arena politică a societății, mișcarea muncitorească și socialistă, precum și masele țărănimii — care legau de unire atît nădejdea eliberării naționale, cît și a eliberării sociale".

NICOLAE CEAUȘESCU

RĂSPUNSUL ROMÂNILOR LA PROPUNEREA IMPERIALĂ DE FEDERALIZARE

Prin numărul ei populația românească din Transilvania constituia obiectul unor preocupări speciale pentru guvernanții maghiari. Una din primele măsuri a fost aceea de a trimite pe front un număr cît mai mare de români, păstrînd acasă cît mai mulți maghiari mobilizați în diverse slujbe din spatele frontului. Cea mai mare parte a soldaților de origină maghiară n-au făcut frontul ci mobilizați pe loc au lucrat în administrație, la căile ferate și la poștă, în industria de război și în formațiile de pază internă. Carne de tun erau desigur naționalitățile conlocuitoare. Din aproape 500 000 de români mobilizați, pe front au fost trimiși 449 796 și numai 34 578 au fost sedentari sau auxiliari. 41 739 de români au murit pe cîmpurile de bătaie ale Imperiului, alți 11 275 au murit prin spitalele de război. Pe muntele San-Gabriele, regimentul austro-ungar 50 din Alba-Iulia compus exclusiv de români a fost cu desăvîrșire decimat în 1917, iar alte regimente 43 Caransebeș și 61 Timișoara, tot românești au pierdut două treimi din oameni pe pămîntul italian. Pe această cale guvernanții maghiari își atingeau două scopuri : menținеau organizarea politică care le convenea și în același timp împuținau populația atît de incomodă a românilor.

Memorandiștii (1830—1894). În rîndul întîi, la mijloc, dr. Ion Rațiu ; în dreapta lui, Gh. Pop de Băsești, viitorul președinte al Marii Adunări de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918 ; Vasile Lucaciu, în stînga

Măsuri interne au început să trateze pe români ca trădători potențiali, numeroase legi vizîndu-i și dezavantajîndu-i. S-a făcut chiar un proiect de a muta pe românii de la frontieră și a-i înlocui cu grăniceri unguri, proiect pe care evenimentele l-au lăsat pe hîrtie. Intelectualitatea românească este arestată și deportată în timp ce alți membri ai marii comunități românești mor pe front pentru interesele guvernanților maghiari. Din prudență, pe frontul din Carpați, nu sînt trimiși români de teama fraternizărilor posibile. Ceea ce nu-i împiedică pe românii luați prizonieri de forțele aliate să formeze legiuni de voluntari și să reintre în luptă împotriva Germaniei și a Austro-Ungariei.

„Cînd popoarele din Ungaria fură chemate de evenimente să-și constituie guverne naționale, scria C.I. Kirițescu, **Partidul Național Român își luă sarcina reprezentării poporului român din Transilvania, Banat și părțile ungurene. Prin organizația sa, întemeiată pe o largă bază democratică, prin faptul că de la 1848, de cînd se decretase programul politic al națiunii române, el reprezentase cu consecvență acest program recunoscut de tot poporul român de peste munți, Partidul Național Român era, fără nici o putință de contestație, organul legitim al acestui popor. La 12 octombrie, membrii comitetului executiv al partidului național se întruniră la Oradea Mare spre a discuta situația : au fost prezenți T. Mihail, Ștefan Pop, Al. Vaida, V. Goldiș, A. Vlad, A. Lazăr, I. Suciu și dr. Ciordaș. Comitetul a fixat atitudinea poporului român față de Ungaria și a însărcinat pe Al. Vaida să citească în Parlamentul maghiar celebra rezoluțiune, al cărei text fusese redactat de Goldiș". Era în 18 noiembrie, a doua zi după manifestul imperial pentru federalizare :**

„COMITETUL EXECUTIV AL PARTIDULUI NAȚIONAL ROMÂN DIN ARDEAL ȘI UNGARIA, CA ORGAN POLITIC AL NAȚIUNII ROMÂNE DIN ARDEAL ȘI UNGARIA, CONSTATĂ CĂ URMĂRILE RĂZBOIULUI ÎNDREPTĂȚESC PRETENȚIUNILE DE VEACURI ALE NAȚIUNII ROMÂNE, LA DEPLINA LIBERTATE NAȚIONALĂ.

PE TEMEIUL DREPTULUI FIRESC CA FIECARE NAȚIUNE POATE HOTĂRÎ LIBER DE SOARTA EI..., UN DREPT CARE ESTE ACUM RECUNOSCUT ȘI DE CARE NAȚIUNEA UNGARĂ PRIN PROPUNEREA DE ARMISTIȚIU A MONARHIEI, NAȚIUNEA ROMÂNĂ DIN UNGARIA ȘI ARDEAL DOREȘTE ACUM SĂ SE FOLOSEASCĂ DE ACEST DREPT ȘI RECLAMĂ PENTRU EA DREPTUL CA, LIBERĂ DE ORICE ÎNRÎURIRE STRĂINĂ, SĂ HOTĂRASCĂ SINGURĂ AȘEZAREA EI PRINTRE NAȚIUNILE LIBERE, PRECUM ȘI STABILIREA LEGĂTURILOR DE COORDONARE A EI CU CELELALTE NAȚIUNI LIBERE.

ORGANUL NAȚIONAL AL NAȚIUNII ROMÂNE DIN UNGARIA ȘI ARDEAL NU RECUNOAȘTE ÎNDREPTĂȚIREA ACESTUI PARLAMENT ȘI ACESTUI GUVERN, SĂ SE CONSIDERE CA REPREZENTANTE ALE NAȚIUNII ROMÂNE, CA SĂ POATĂ REPREZENTA LA CONGRESUL GENERAL DE PACE INTERESELE NAȚIUNII ROMÂNE DIN UNGARIA ȘI ARDEAL, CĂCI APĂRAREA INTERESELOR EI, NAȚIUNEA ROMÂNĂ O POATE ÎNCREDINȚA NUMAI UNOR FACTORI DESIGNAȚI DE PROPRIA LOR ADUNARE NAȚIONALĂ.

AFARĂ DE ORGANELE DELEGATE DE ADUNAREA NAȚIONALĂ SAU ALESE DIN MIJLOCUL EI, AȘA DAR AFARĂ DE COMITETUL EXECUTIV AL PARTIDULUI NAȚIONAL ROMÂN, NIMENEA NU POATE FI ÎNDREPTĂȚIT SĂ TRATEZE ȘI SĂ HOTĂRASCĂ ÎN TREBURI CARE SE RAPORTĂ LA SITUAȚIA POLITICĂ A NAȚIUNII ROMÂNE. TOATE DECIZIILE ȘI ÎNVOIELILE CARE S-AR LUA ȘI S-AR FACE FĂRĂ APROBAREA ACESTOR ORGANE, LE DECLARĂM NULE ȘI FĂRĂ VALOARE, CARE NU LEAGĂ ÎNTRU NIMIC NAȚIUNEA ROMÂNĂ. NAȚIUNEA ROMÂNĂ, CARE TRĂIEȘTE ÎN MONARHIA AUSTRO-UNGARĂ, AȘTEAPTĂ ȘI CERE, DUPĂ MULTE SUFERINȚE DE VEACURI, AFIRMAREA ȘI VALORIZAREA DREPTURILOR NESTRĂMUTATE ȘI INALIENABILE, LA DEPLINĂ VIAȚĂ NAȚIONALĂ".

Această rezoluție citită în parlamentul maghiar era răspunsul românilor, prin reprezentanții ei autorizați, la manifestul imperial privitor la federalizare. El era totodată un răspuns hotărît dat guvernanților și cercurilor reacționare maghiare care doreau menținerea vechilor stări de lucruri.

Delegația satului **Galțiu** la **Marea Adunare** de la **Alba Iulia**

„A încerca, de asemenea, contestarea justeții constituirii statelor naționale unitare pe considerent că acest proces s-a desfășurat sub conducerea burgheziei înseamnă a ignora realitatea istorică ce demonstrează rolul progresist jucat, într-o anumită perioadă istorică, de această clasă în dezvoltarea societății, în lichidarea orînduirii feudale, a statelor absolutiste".

NICOLAE CEAUȘESCU

CONDIȚIILE CARE AU DETERMINAT CONVOCAREA MARII ADUNĂRI NAȚIONALE DE LA ALBA IULIA

După afirmarea dreptului la autodeterminare al poporului român reprezentanții partidului național român trec la a doua etapă a acțiunii lor politice. Ei se intitulează **Consiliul național român,** sub președinția lui Ștefan Pop, și avînd ca membri pe Mihail, Vaida, Goldiș, Vlad, Lazăr, la care se adaugă șase social-democrați, între care Jumanca și Flueraș. Guvernul ungar al lui Karoly recunoaște **Consiliul național român** ca singurul îndreptățit să reprezinte pe toți românii din Ungaria și Ardeal.

În acest timp voluntari ardeleni întorși de pe frontul italian formează la Viena **Sfatul soldaților români din Viena.** Regimentul 64 infanterie Orăștie, format exclusiv din români se pune la dispoziția sfatului. Sfatul soldaților români de la Viena ia legătura cu cele două regimente române de la Praga, care se afiliază sfatului vienez și se pun la dispoziția revoluției cehe, fiind principalul ei sprijin armat. Acest sfat a organizat trimiterea acasă a numeroși militari ardeleni, care întorși de pe frontul italian, erau expediați în Transilvania pentru a îngroșa rîndul gărzilor naționale de acolo după ce depuneau jurămîntul pe steagul românesc. La Cluj, generalul Ziegler, comandantul gărzilor maghiare cere ofițerilor români să depună jurămîntul de credință guvernului maghiar de la Budapesta, dar ofițerii refuză și declară că singurul for în fața căruia pot depune jurămîntul este **Consiliul național român.** Pe 3 noiembrie, la Cluj ofițerii români defilează pe străzile Clujului, arborînd un steag românesc de la 1848, ascuns pînă atunci în turla bisericii române clujene, și cîntînd **Deșteaptă-te române.** Era un semn al timpurilor noi.

Pe data de 10 noiembrie, Consiliul național român comunică telegrafic guvernului de la Budapesta, necesitatea de a prelua puterea deplină de guvernare a teritoriilor românești în scopul păstrării ordinii publice și a apărării vieții celor aflați în aceste teritorii. **Consiliul național român,**

Ediție specială. 30 Noemvrie (13 Dec.) 1918. Prețul 20 fileri

ALBA-IULIA

Organ al proclamării unității naționale.

Unirea Românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească cu România.

Hotărîrea Unirii votată de Adunarea Națională din Alba-Iulia.

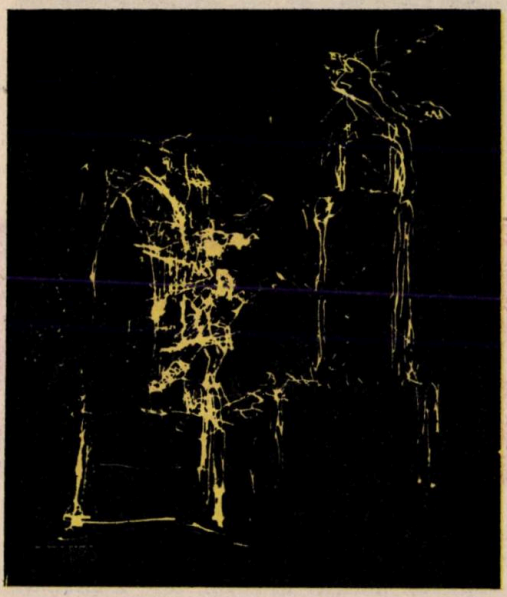

„Alba-Iulia" — organ al proclamării unității naționale ● D. Paciurea, schiță pentru Monumentul Unirii ● Antete ale publicațiilor „Libertatea" și „Telegraful Român" din zilele Unirii

LIBERTATEA

Foaie politică, socială și economică.

Adunarea Națională.

S'a prevăzut cum va hotărî și a hotărît cum s'a prevăzut: alipirea către România a tuturor ținuturilor locuite de Români.

Telegraful Roman

cere suspendarea oricărei alte autorități în afară de autoritatea care emană de la **Consiliul național român,** și invită guvernul de la Budapesta să adreseze națiunilor din Ungaria și Ardeal un manifest prin care să se anunțe trecerea instituțiilor și administrației de stat din teritoriile românești, 23 de comitate, sub control românesc. Termenul de răspuns se fixează pe 12 noiembrie ora 6 p.m.

Imperiul habsburgic renunțase la pretențiile sale de dominație anacronică. Era de fapt testată dorința guvernanților unguri de a termina cu o organizație statală despotică, ostilă naționalităților din cuprinsul ei, și de a accepta rigorile noilo vremuri. Practic comunicarea **Consiliului național român** avea un caracter ultimativ anunțînd sfîrșitul vechii Ungarii. Dar guvernul lui Karoly a mai sperat într-o menținere a vechiului sistem. Prin delegatul său la Arad, Oscar Iaszy, guvernul maghiar nu acceptă de fapt suveranitatea românească în temeiul principiilor wilsoniene, propunînd românilor o activitate administrativă limitată în cadrul statului maghiar, în timp ce **Consiliul național român** afirma dezideratul unui stat propriu și suveran. Anacronismul poziției guvernului lui Karoly a făcut ca tratativele încercate de el să eșueze, fiind întrerupte pe data de 15 noiembrie 1918.

Cum organizația de stat maghiară ființa încă în Ardeal cu tot aparatul ei militar, jandarmeresc și polițienesc, situația românilor de aici după întreruperea tratativelor arado-budapestane nu este cea mai bună. Populația civilă românească este supusă unui tratament plin de privațiuni în multe puncte ale Transilvaniei.

Datorită împrejurărilor deosebit de rele pentru poporul român din Transilvania s-a emis în cadrul **Consiliului național român** părerea că o adunare națională românească care să proclame independența poporului român din Transilvania și Unirea acesteia cu România ar fi periclitată de existența aparatului statal maghiar, cu jandarmii și poliția lui. A prevalat însă celălalt punct de vedere, majoritar, ca o mare adunare națională românească să proclame Unirea tocmai în aceste dificile condiții cînd organizația maghiară de stat mai ființa în Ardeal, iar trupele românești nu intraseră încă în Transilvania. Afirmarea dreptului la autodeterminare, la opțiune statală trebuia făcută, după cei mai mulți membri ai **Consiliului național român,** în condiții în care autodeterminarea românilor și opțiunea lor politică erau proclamate în dezacord cu guvernanții maghiari și diversele formații politice ostile românilor, care supraviețuiseră evenimentelor și revoluției maghiare.

Participanți la Marea Adunare în preajma tribunelor

„Puternice mărturii ale hotărîrii maselor populare din Transilvania de a se uni cu Țara au fost marile demonstrații politice de afirmare a dreptului la autodeterminare națională, constituirea consiliilor muncitorești și a gărzilor naționale care au preluat puterea din mîinile autorităților habsburgice, sutele de mii de semnături pe mandatul delegațiilor la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, participarea la adunare a peste 100 000 de români".

NICOLAE CEAUȘESCU

PROCLAMAREA UNIRII

ALBA IULIA — 1 DECEMBRIE 1918:

„Alba Iulia, faimoasa cetate a Bălgradului, scria C.I. Kiritescu, **fusese aleasă pentru a adăposti între zidurile ei pe reprezentanții poporului românesc al Ardealului, în cea mai mare zi din istoria acestui popor, pentru două pricini. La 1 noembrie 1599, Mihai Viteazul, biruitor la Șelimbăr, își făcuse intrarea triumfală în Alba Iulia în fruntea unui alai măreț. Ea a fost capitala strălucitului domn în timpul scurt cît el reușise să săvîrșească cea dintîi unire a Țărilor române. La 1784, pe acelaș platou al cetății, marii mucenici ai neamului, Horea și Cloșca, sufereau supliciul frîngerii pe roată, pentru că avuseseră curajul să ceară o viață mai bună pentru neamul lor. Amîndouă aceste date istorice erau adînc săpate în inimile românilor. Erau două etape importante în drumul greu spre mîntuire. Acum, cînd drumul fusese sfîrșit, aci era locul unde trebuia să se adune norodul la marele praznic al Învierii. Duhurile marilor înaintași și mucenici ai libertății și unirii românilor vor lumina gîndurile celor strînși aci și-i vor face vrednici de înalta lor chemare".**

Preparativele adunării fiind terminate, cuvîntul de rostit la ea fiind hotărît de membrii Consiliului național român, Adunarea putea avea loc.

„Adunarea de la Alba Iulia s-a ținut într-o atmosferă sărbătorească. Au venit 1 228 de delegați oficiali, reprezentînd toate cele 130 de cercuri electorale din cele 27 comitate românești, apoi, episcopii, delegații consistoriilor, ai societăților culturale românești, ai școalelor medii și institutelor pedagogice, ai reuniunilor învățătorești, ai reuniunilor de meseriași, ai partidului social-democrat român, ai organizațiilor militare și ai tinerimii universitare. Toate păturile sociale, toate interesele și toate ramurile de activitate românească erau reprezentate.

Dar pe lîngă delegații oficiali, ceea ce dădea Adunării înfățișarea unui mare plebiscit popular era afluența poporului. Din toate unghiurile țărilor române de peste Carpați sosea poporul cu trenul, cu căruțe, călări, pe jos, îmbrăcați în haine de sărbătoare, cu steagurile tricolore în frunte, cu table indicatoare a comunelor ori a ținuturilor, în cîntări și plini de bucurie. Peste o sută de mii de oameni s-au adunat în această zi spre a fi de față la actul cel mai măreț al istoriei românilor. Spectacol simbolic și instructiv: cortegiile entuziaste ale românilor umpleau drumurile spre Alba Iulia, se încrucișau cu coloanele armatei lui Mackensen, care, umilite

● Documentele istoricei adunări de la 1 Decembrie 1918 ● „Unirea — ziar național", Blaj, 1918 ● Frontonul Muzeului Unirii de la Alba Iulia

și descurajate, se scurgeau pe căile înfringerii spre Germania. Mulțimea imensă urcă drumul spre cetățuie printre șirurile de legionari români înveșmîntați în sumane de pănură albe și cu căciulile oștenilor lui Mihai Viteazul. Pe porțile cetățuii, despuiate de pajurile nemțești, filfîie tricolorul român, poporul trece pe sub poarta lui Mihai Viteazul și se adună pe cîmpul lui Horea. De pe opt tribune cuvîntătorii explică poporului măreția vremurilor pe care le trăiesc".

În acest timp în sala Cazinei militare, delegații țin adunarea.

„Într-o atmosferă înălțătoare, în mijlocul aprobărilor unanime și a unui entuziasm fără margini, Ștefan Ciclo Pop arată împrejurările care au adus ziua de astăzi, Vasile Goldiș expune trecutul plin de suferințe și de glorie ale națiunii române de pretutindeni și necesitatea Unirii, Iuliu Maniu explică împrejurările în care se înfăptuiește Unirea, iar socialistul Jumanca aduce adeziunea la Unire a muncitorimii române, care se simte una cu întregul neam românesc."

Rezoluția Unirii este citită de Vasile Goldiș :

„ADUNAREA NAȚIONALĂ A TUTUROR ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA, BANAT ȘI ȚARA UNGUREASCĂ, ADUNAȚI PRIN REPREZENTANȚII LOR ÎNDREPTĂȚIȚI LA ALBA IULIA ÎN ZIUA DE 18 NOEMBRIE (1 DECEMBRIE 1918), DECRETEAZĂ UNIREA ACELOR ROMÂNI ȘI A TUTUROR TERITORIILOR LOCUITE DE DÂNȘII CU ROMÂNIA".

Adunarea națională dorește ca Congresul de pace să asigure dreptatea și libertatea atît pentru națiunile mari cît și pentru cele mici și să elimine războiul ca mijloc pentru reglarea raporturilor internaționale. Ea salută pe toți frații scăpați de sub jugul monarhiei austroungare, ca și pe națiunile eliberate cehoslovacă și iugoslavă, polonă, ruteană, austro-germană, omagiind totodată pe cei care și-au vărsat sîngele pentru libertatea și unitatea națiunii române.

LA CEASURILE 12 DIN ZIUA DE 1 DECEMBRIE 1918, PRIN VOTAREA UNANIMĂ A REZOLUȚIUNII, UNIREA TRANSILVANIEI CU ROMÂNIA ERA SĂVÎRȘITĂ.

Unirea a fost hotărîtă de reprezentanții poporului și cu sprijinul direct al maselor populare în mod pașnic și într-un limbaj limpede.

Prin Unirea din 1 decembrie 1918 poporul român a arătat o mare capacitate de manifestare politică conștientă și clară, arătîndu-se la înălțimea momentului pe care-l trăia atunci Europa și ca și ea România.

Ceea ce a urmat n-a fost decît consfințirea acestei hotărîri pe care Marea Adunare Națională și Populară de la Alba Iulia a luat-o în chipul cel mai pașnic și plebiscitar.

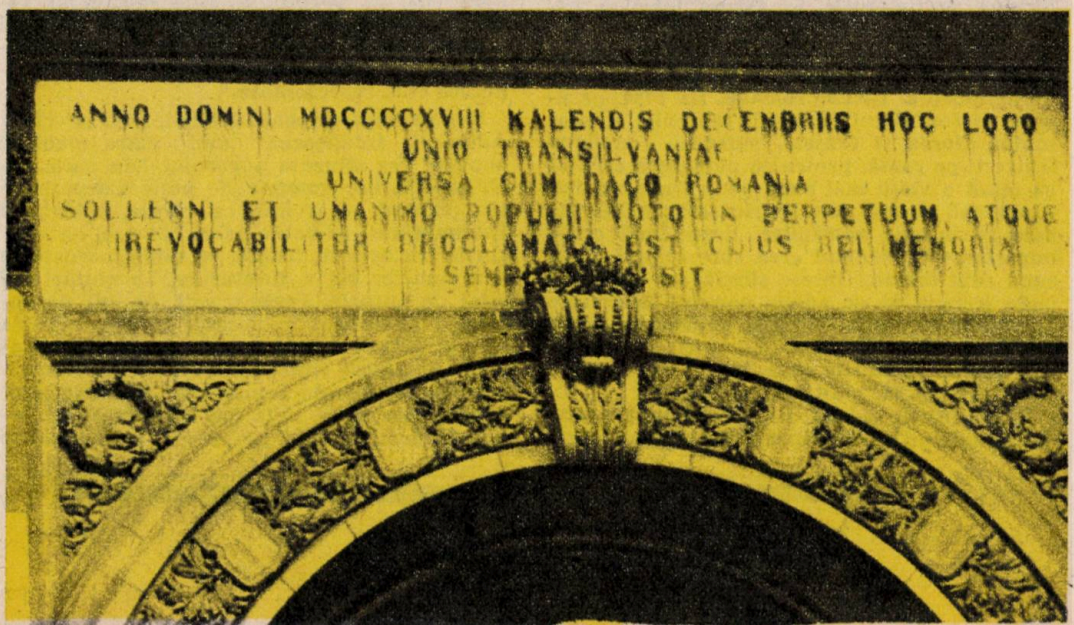

Hora Unirii jucată în Piața Unirii din Iași la 9 iunie 1917 cu ocazia venirii voluntarilor ardeleni

SCRIITORI CARE AU PARTICIPAT LA RĂZBOIUL UNIRII

OAMENII TRANȘEELOR

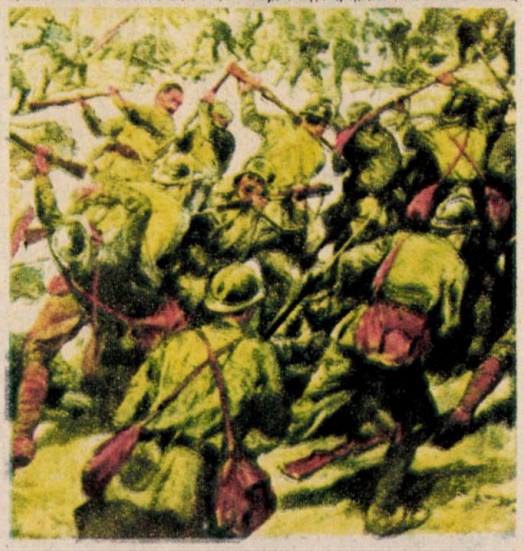

Formula „oamenii tranșeelor" a circulat în gazetăria românească de după primul război mondial și o găsim și într-un roman foarte citit cum este „Întunecare". Ea vrea să însemne o experiență comună decisivă nu numai sub raport militar, ci sub raport social și politic. Ruptă uneori de realitățile sociale ale țării, intelectualitatea făcuse în timpul frontului numai descoperirea concretului ci și a unor pături și probleme sociale ignorate. Acesta este sensul pe care-l dezvăluie la un moment dat romanul „Întunecare" de Cezar Petrescu, ca și romanul „Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război" de Camil Petrescu. Fapt sigur este că războiul prim mondial a marcat puternic o generație de scriitori, lucru de care se va resimți atitudinea lor ulterioară și literatura pe care au scris-o, fie ea inspirată direct de război, fie de alte teme. Ceea ce vrem să consemnăm aici este însă prezența în prima linie a frontului a mai multor scriitori români, jertfa lor de sînge și chiar de viață. Unii au venit la chemarea oficială, alții s-au înscris voluntar. Și unii și alții au avut de înfruntat aceleași greutăți indestructibile, trecînd de la bucurie la deznădejde și apoi din nou la bucurie. După ce a cerut intrarea noastră în război pentru Unire, somînd chiar S.S.R.-ul să-și declare o poziție în acest sens, scriitorimea română prin cîțiva dintre cei mai buni reprezentanți ai ei a îmbrăcat haina militară aruncîndu-se în neștiutul războiului prim mondial, pentru realizarea unui deziderat, de veacuri al poporului român; Unirea cea Mare.

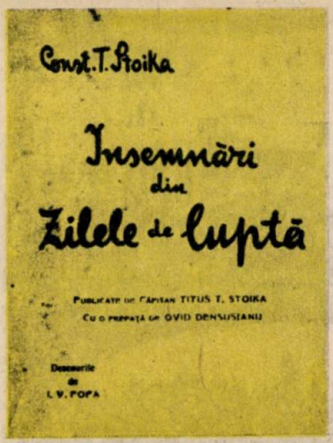

Desen de Victor Ion Popa din volumul „Însemnări din zile de luptă“ de Const. T. Stoika

Const. T. Stoika

Const. T. Stoika este aproape un necunoscut pentru literatura română. Cînd a plecat pe front abia tipărise un volum de **Licăriri** 1910, după o trecere prin cenaclul lui Ovid Densusianu din jurul revistei **Viața nouă**. S-a născut la 23 februarie 1892, la Buzău, și a făcut studii de filologie la București. A murit ca locotenent de rezervă în Regimentul 1 grăniceri, la 23 octombrie 1916, în luptele din Valea Oltului, muntele Suru și a fost ngropat într-o groapă anonimă, la marginea drumului, între Titești și Boișoara. De pe urma acestui tînar idealist și entuziast a rămas și un jurnal de front, salvat de ordonanța sa, pe care fratele lui Const. T. Stoika, artileristul Titus T. Stoika, l-a înmînat lui Ovid Densusianu spre publicare. Astfel apare la București în 1921, cu prezentare de Ovid Densusianu și Titus T. Stoika, volumul „Însemnări din zile de luptă“, cu desenuri de V.I. Popa.

„Era încă pe băncile Universității cînd datoria către țară l-a chemat în rîndurile celor care au trecut Carpații. Și a pornit atunci spre Sibiu cu regimentul de grăniceri sub comanda colonelului Zizi Cantacuzino despre al cărui eroism îmi scria mereu în scrisorile pe care le-am primit de pe front, scrisori în care vorbea prea puțin despre dînsul, deși aflasem însuflețirea pe care o adusese și acolo și despre care comandantul său a păstrat o frumoasă amintire. Const. T. Stoika, spune colonelului Zizi Cantacuzino, «a fost un viteaz pînă la nebunie», un suflet «de sacrificiu și de îndrăzneală uimitoare». După retragerea din Transilvania, Const. T. Stoika a luat parte la luptele aprige de pe Valea Oltului, pînă ce în ziua de 23 octombrie, rănit de un obuz în timpul unui atac în fața satului Spini, încetă din viață pe cînd era dus să fie îngrijit la Titești. Acum se odihnește acolo, pe drumul ce merge de la Boișoara la Titești și nădăjduim că mormîntul va putea fi recunoscut pentru ca să primească într-o zi florile împletite cu amintirile celor care l-au cunoscut și iubit“. Așa își încheie Ovid Densusianu scurta prefață la **Însemnări din zile de luptă**, jurnal de front de mare sensibilitate și autenticitate, document nu numai al psihologiei războiului la acel ceas, ci și al disputei militare pe care tînărul smuls de virtejul entuziasmului general de pe băncile studenției a ținut s-o slujească cu toată energia tinereții lui. **Însemnări din zile de luptă** este un jurnal de front demn de un scriitor și ar merita o soartă mai bună în aprecierea cărților închinate războiului, între care jurnalul lui Const. T. Stoika face o figură singulară.

N. Vulovici

Militar de carieră, N. Vulovici a lăsat în urmă două volume de versuri: **Vitejești** (1906) și **Stihuri oțelite** (1909). Fost colaborator al **Sămănătorului**, N. Vulovici a fost portretizat de N. Iorga de la care transcriem rîndurile care urmează: **„Înaînte văd chipul lui, al celui mort pentru țară, și, cu zîmbetul bun al mîndrei lui sănătăți, el cere aceste rînduri ce i se cuvin.**

Cînd a venit la Semănătorul cu cîntecele lui vitejești, era numai un tînăr sublocotenent. Cînta din prisosul credinței sale în oaste, al hotăririi sale de a învinge. Acesta nu era un ofițer pentru galon, ori pentru titlu; era un conducător militar pentru muncă și pentru îndurare. Tăia în pînza viitorului

tablouri mari de vis, luînd din formă cît îi trebuia ca să-şi tragă liniile lui tari către idealul căruia i se consacrase. Cu o rimă luată de oriunde, cu un vers de tradiţie făcea lucruri frumoase, aşa cum în uniforma tuturora, cu oameni luaţi din grămadă se cucereşte, cu avînt îndărătnic, o poziţie.

Scriitorii de profesie aveau de criticat. Eu credeam că nu e cazul s-o fac. Această poezie nu era o poezie, ci expresia poetică a unui suflet.

Cu dinsa în auz, cu muzica eroică a ultimelor lui cîntece pentru Ardealul iubit s-a dus zdravănul erou blond, cu faţa de voioşie şi de hotărîre. A cîntat-o acolo în faţa fiarelor balcanice, a călăilor tehnici ai „cultului" Apus, în lovituri de sabie. Şi cînd moartea l-a atins, el va fi încheiat într-un strigăt de entuziasm ultima strofă a unei vieţi care cerea din toate puterile această onoare supremă.

A mers înaintea acelor care-l vor urma pe căile tăinuite ale morţii de unde trebuie să credem că, totuşi, se vede puţin din triumful idealului pentru care s-a jertfit cineva. El merge înainte, cîntăreţul luptelor şi al biruinţelor, şi urma lui de sînge cuprinde picături care trebuie sărutate de aceia ce vor cîştiga pe aceleaşi locuri victoria pe care el a visat-o închizînd ochii.

Legat de noi prin ce ni-a scris, prin ce ni-a spus, prin cum a înţeles să trăiască şi să-şi încheie viaţa, căpitanul Vulovici va rămînea, în veşnică tinereţe, nedezlipit de pragul idealului lîngă care a căzut. Căci era din rasa lui Körner şi a lui Petöfi, care mărturisesc murind că tot ce-au scris era adevărat."

N. Vulovici a fost şi el una dintre primele jertfe pe care literatura română le aducea pe altarul unei idei care cuprinsese masele: ideea Unirii. Necrologul lui N. Iorga datează din 11 septembrie 1916 şi a fost reprodus după volumul al doilea al cărţii sale intitulată Războiul nostru în note zilnice.

Mihail Săulescu

Cine merge pe serpentinele care duc de la Sinaia la Braşov va întîlni la o cotitură o cruce pe care stă scris că acolo a căzut poetul Mihail Săulescu în primele zile ale războiului pe cînd armatele române treceau Carpaţi către marele vis de veacuri al poporului român: Unirea tuturor românilor într-o singură ţară.

Mihail Săulescu se înrolează voluntar în primele zile ale intrării României în război împotriva Austro-Ungariei. La plecare le strigă confraţilor din uşa cafenelei pe care nu ştia că o părăseşte pentru totdeauna : „Mă duc ! ...Mă duc să-mi beau şvarţul pe culmile Carpaţilor !". Nu s-a mai întors niciodată : a fost repartizat la Regimentul de infanterie 46 din Divizia a 4-a a Armatei a 2-a şi pe data de 30 septembrie, moare eroic în luptele de pe şoseaua Timiş-Predeal.

Este chiar locul unde pe 5 septembrie 1930 din iniţiativa S.S.R.-ului, al cărui preşedinte era pe atunci Liviu Rebreanu, se va inaugura monumentul poetului mort pentru patrie Mihail Săulescu în prezenţa lui Liviu Rebreanu, Mihail Sadoveanu, Ion Minulescu, Jean Bart, I.A. Bassarabescu, Cincinat Pavelescu, Corneliu Moldovan, Tudor Arghezi, Perpessicius şi alţi scriitori. A fost prezent şi sculptorul Oscar Han autorul monumentului. Mihail Săulescu s-a născut la 23 februarie 1888 la Bucureşti în familia unui ofiţer de carieră. Climatul de familie explică desigur şi hotărîrea poetului de a pleca voluntar în Războiul Unirii. În 1902, la 14 ani, familia îşi aminteşte că adolescentul Mihail plecase însoţit de încă doi colegi de şcoală spre graniţa transilvăneană „pentru a-i dezrobi pe fraţii de dincolo". Ca Montigomo Gheară de Uliu al lui Cehov, decisul eliberator este întors din drum de căpitanul Nicolae Săulescu, tatăl său. În 1916 însă nimeni, nici măcar Iogodnica lui Elena Semaca, nu l-a mai putut întoarce din drum.

A lăsat în urmă amintirea unui temperament arzător şi a unei inteligenţe febrile, ca şi o sumă de poezii şi o dramă expresionistă de mare valoare : „Săptămîna patimilor". M. Săulescu este încă unul din scriitorii români care mor înainte de vreme adică înainte de a-şi fi edificat promiţătoarea operă. Moartea lui este însă semnificativă şi face cinste scriitorimii : Mihail Săulescu reprezintă jertfa de sînge a slujitorilor cuvîntului într-un moment crucial pentru viaţa întregii ţări.

Înainte de a pleca voluntar apucase să tipărească aceste versuri : **„Trec batalioanele mereu... / O ! batalioanele acestea, dăruite / Cu tot ce omenirea şi-a adunat din greu ; / Cu atîtea adevăruri, din nou descoperite, / Cu tot ce s-a visat şi s-a gîndit, / Pentru-un pămînt mai fericit ! / Trec batalioanele mereu."**

Ion Grămadă

Foarte puțin cunoscut este și scriitorul bucovinean Ion Grămadă, născut în 1886 în comuna Zahareşti a județului Suceava și ajuns profesor la Cernăuți. În momentul începerii primului război mondial Ion Grămadă s-a aflat în acea parte a Moldovei înglobată de Austria la 1774. El s-a ilustrat prin cercetări de istorie îmbinate cu preocupări literare. Tipărise volumul „Din Bucovina de altă dată", schițe istorice, Bibl. Steaua, 1911 și „România Jună" din Viena (1871—1911), Arad, 1912. A lăsat numeroase alte scrieri în „Junimea literară", „Luceafărul", „Neamul românesc literar", unele tipărite sub pseudonimul Nicu Nalbă. La începutul primului război mondial el trece din teritoriul statului Austro-Ungar pe cel al statului român și se înrolează voluntar în armata română. Face Școala militară de la Botoșani împreună cu D. Marmeliuc, care era și el un voluntar venit din teritoriul ocupat de partizat la Reg. 8 vînători și este repartizat acolo. La 15 martie 1917 părăsește Școala militară din Botoșani, pentru a pleca pe front.

Sfîrșitul lui Ion Grămadă s-a întîmplat să fie pe 27 august 1917 la Cireșoaia unde în timpul unui contraatac incisiv al trupelor române a fost secerat de o rafală inamică. Ultimele lui cuvinte păstrate au fost : „Sergent Donose, preiei plutonul și du-l înainte !".

De pe urma lui Ion Grămadă a rămas un întins studiu inedit închinat participării românilor la asediul Vienei și mai ales asupra colaborării românilor cu asediații.

Om de știință de mare valoare, Ion Grămadă a suspendat cercetarea științifică pentru un război pe care-l considera necesar și drept.

Ion Trivale

Trivale este numele unui parc piteștean și cine știe asta poate ajunge repede că acest nume este de fapt un pseudonim. Dicționarul ne spune că era născut la Pitești, pe 13 aprilie 1889, și că se numea Iosif Netzler. Trivale este pseudonimul criticului de origine evreiască Netzler. Pînă la primul război mondial, Ion Trivale a apucat să tipărească o singură carte de „Cronici literare", 1914. Activitatea lui în presă îl făcuse cunoscut mai ales prin angajarea polemică și cumpănită în citeva din chestiunile literare litigioase ale zilei. Era cel mai de seamă produs al direcției lui Mihail Dragomirescu, de la

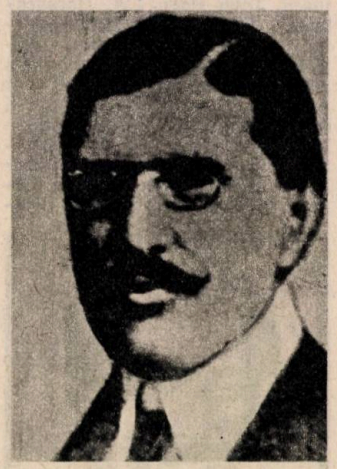

care a plecat un alt critic prob, care se va realiza sub alte auspicii: Pompiliu Constantinescu. Dar la 27 de ani, Ion Trivale a răspuns chemării la arme a țării, a îmbrăcat haina militară și s-a prezentat, ca mulți alți scriitori, pe linia de apărare a Dunării. A murit pe 11 noiembrie 1916 la Zimnicea, în prima linie. A fost adînc regretat de contemporani și confrați pentru marea făgăduială pe care o reprezenta angajamentul său critic. Dac-ar fi trăit, zicea G. Călinescu în istoria lui literară, critica literară românească ar fi arătat altfel.

Rînduri luminoase și pătrunzătoare au scris despre Ion Trivale mulți. Reproducem aici elogiul lui Mihail Dragomirescu: **„Mort cu capul pe mitralieră în primele săptămîni ale războiului, în prima linie, în fruntea companiei pe care, sublocotenent, o comanda, omul acesta era destinat cărților, gîndirii, vieții interioare. Asta îi face moartea nu numai dureroasă — căci o viață de om este o viață de om — dar adîncită de un înțeles ce îi luminează de două ori mormîntul lui de soldat.**

Dintre toți morții de război ai Franței, umbra cea mai emoționantă este a lui Alain-Fournier. Dintre toți morții Germaniei, amintirea cea mai patetică este a lui Georg Trakl. Amîndoi treceau pragul adolescenței, amîndoi îl treceau pe al morții.

Soldat și poet — sunt două vocații străine una de alta, adverse aproape, dar pe culmi în ceasurile mari, le unește pe amîndouă un lucru care s-ar chema eroism, dacă nu s-ar chema mai simplu: uitare de sine. Numai cine se uită pe sine este cu adevărat poet și poate fi cu adevărat soldat. Această dublă noblețe o salută neamurile în cultul deosebit al scriitorilor căzuți pe front. Între toate luminările ce ard pentru sufletul morților este una pentru acești morți scumpi între toți. Între toate florile este o floare pentru ei".

Am citit aceste rînduri ale lui Mihail Sebastian tipărite în **Cuvîntul** din 23 noiembrie 1933, pentru că ele sînt valabile în egală măsură pentru toți scriitorii morți în acest război în prima linie: fie C.T. Stoika, fie Ion Grămadă, fie N. Vulovici, fie M. Săulescu, fie Ion Trivale.

Al. Mateevici

Un alt scriitor român care a luptat pe frontul antiaustriac a fost Al. Mateevici. El s-a născut pe 16 martie 1888 la Cainar, în Moldova de nord. A făcut seminarul teologic la Chișinău. A luptat atît în Galiția în armata rusă, apoi pe frontul de la Mărășești. S-a îmbolnăvit de tifos din care pricină a părăsit frontul și s-a întors acasă unde a murit la 13 august 1917.

Toate antologiile românești vor reproduce la loc de cinste poezia **Limba noastră**: „Limba noastră-i o comoară / În adîncuri înfundată / Salbă scumpă cu odoare / Pe moșie revărsată. // Limba noastră-i foc ce arde / Într-un neam ce făr' de veste, / S-a trezit din somn de moarte / Ca viteazul din poveste. // ... // Limba noastră-i graiul pîinii, / Cînd de vînt se mișcă vara. / În rostirea ei, bătrînii / Cu sudori sfințit-au țara."

Andrei Naum

Andrei Naum este un scriitor necunoscut marelui public. Semna versuri încă de la sfîrșitul secolului trecut în revista literară **Lumea nouă** sub pseudonimul „Andrei din Zegovia". Andrei Naum era influențat de Coșbuc și de Vlahuță și scria pasteluri. Singurul său volum de versuri, intitulat **Poezii postume** a apărut în 1921 cu o prefață de I. Petrovici. Andrei Naum, născut în 1875 pe 18 august la București, va muri coincident pe data de 18 august 1917 la Mărășești. Andrei Naum a fost ofițer de carieră, deoarece după stagiul militar din 1885 face o școală de ofițeri și 1896 este avansat la gradul de sublocotenent, repartizat la regimentul 8 „Buzău", dar la un an este trecut în rezervă. Avansează în rezervă pînă la gradul de căpitan. În 1915 la patruzeci de ani se înrolează voluntar și este repartizat la regimentul 63 infanterie și ia parte la luptele de apărare din Muntenia și din Dobrogea. Este rănit de două ori, dar continuă să fie prezent și pe frontul din Moldova, unde cade în timpul luptelor pentru Mărășești. Ultimele vorbe ale ofițerului Andrei Naum erau vorbe de încurajare pentru soldații din trupa lui.

C. Manolache

Un scriitor foarte citit într-o vreme a fost C. Manolache cu romane ca „Tragedia lui Petru Cercel", „Scinteietoarea viață a Iuliei Hașdeu", „Catrinel", etc. Ofițer de carieră, prozatorul a luptat pe frontul din Moldova în campania din 1916—1918. În timpul războiului este avansat maior și apoi locotenent-colonel. După război va fi colonel și apoi general de brigadă. Cam din acest timp datează și cele mai multe dintre scrierile sale de succes. Despre primul război mondial și despre camarazii de arme din această conflagrație a tipărit două cărți : **Camaradul Spirus** (1939), **Destăinuirile colonelului Mihu** (1942). C. Manolache este încă unul dintre cei care s-a dovedit apt să lupte pe două fronturi : al milităriei și al literaturii.

Gib Mihăescu

Gib I. Mihăescu face parte dintre scriitorii puternic marcați de război, așa cum de pildă a fost marcat de această experiență și Camil Petrescu. Gib Mihăescu termină secția de limbi clasice a liceului „Carol" din Craiova în anul 1914 deci atunci cînd războiul începe. Începuse să scrie și să publice încă din liceu. În 1914 Gib Mihăescu se înscrie la Facultatea de drept din București, dar își întrerupe studențiа foarte repede. Milităria și războiul îl găsesc în postura de elev-plutonier, iar sfîrșitul conflagrației, ca sublocotenent. A fost combatant în prima linie la Mărășești și a primit decorație pentru luptele de la Muncel. Azvîrlit de viltoarea războiului pe cele mai halucinante scene ale lui, cum este aceea de la Mărășești, Gib Mihăescu nu va conserva o amintire exterioară, eroică a acestor lupte. Proza lui cu militari, soldați și ofițeri, are în ea ceva febril și halucinant, fie că este vorba de **Troița**, de **Visul**, de **Rusoaica**. Se poate spune că participarea lui Gib Mihăescu la luptele cele mai crîncene, în prima linie, de care el n-a făcut caz niciodată și nici prietenii și exegeții operei lui, i-a influențat decisiv proza și că de aici din acest contact halucinant cu virtejul luptelor în războiul modern se trage și factura modernă a prozei lui. Ca și lui Camil Petrescu participarea în calitate de combatant la primul război mondial îi conferă atuul unei priviri critice asupra societății românești de după război și mai ales a burgheziei românești.

Al. Vlahuță în vizită pe front

P. Panaitescu Perpessicius

Criticul Perpessicius a fost și el în prima linie și a luptat mai intîi pe frontul din sud, ca Topîrceanu, Davidescu, Botez și alții ca ei. Mai tîrziu, pe frontul din Moldova, pe înălțimile Muratan, Dumitru Panaitescu, pe atunci încă nu Perpessicius, este grav rănit la mînă dreaptă și transportat la spitalul din Botoșani. Medicii încearcă să-i salveze mîna, fără a i-o amputa, dar deși reușesc acest lucru, Dumitru Panaitescu nu va mai putea scrie niciodată cu mîna dreaptă. După război, Dumitru Panaitescu își va lua numele de Perpessicius, care vrea să zică în latinește „cel care a suferit mult" și este urmarea experienței sale de front. De acum înainte lucrările și cărțile scrise de fostul combatant a cărui mînă dreaptă a încetat să-l mai asculte, vor fi semnate Perpessicius. Monumentala ediție a operei lui Eminescu pe care Perpessicius a scos-o lucrînd direct cu manuscrisele marelui poet este scrisă cu mîna stîngă.

George Topîrceanu

Cunoscut mai ales ca parodist, ca autor vesel, G. Topîrceanu nu poate fi asociat de mulți cititori cu drama. El a trăit-o totuși pe un portativ dilatat. G. Topîrceanu s-a născut pe 20 martie 1886 în Țara Loviștei. A făcut studii de litere la București și a fost un funcționar anonim ca mulți alții, ca Demetrescu-Buzău de pildă, pînă cînd **Viața Românească** îl scoate din anonimat în 1911 cînd îl angajează ca secretar de redacție. De atunci înainte cariera lui G. Topîrceanu a fost legată exclusiv de **Viața Românească** și de Iași. Ca și M. Sadoveanu, G. Topîrceanu a făcut campania din Bulgaria. În etapa care a urmat și în care în România s-a dat bătălia între cele două opțiuni, cu Franța sau cu Germania, grupul de scriitori ai **Vieții Românești** a ales din motive de experiențe istorice bine instalate în amintirea colectivă orientarea către Germania. Campionul necontestat și autoritar al acestui punct de vedere a fost C. Stere, fostul deportat în Siberia țarilor. Mobilizat în 1916 ajunge întîi în Dobrogea, iar primele zile de război îl prind la Turtucaia, unde trăiește dezastrul militar de acolo fără a se putea salva de prizonierat trecînd Dunărea. Este luat prizonier de bulgari și îndură alături de alți soldați și ofițeri tratamentul nemilos al lagărelor de prizonieri de la sudul Dunării, pînă în 1918. În primele zile după Turtucaia este dat dispărut, dar în cele din urmă G. Topîrceanu reușește să ia legătura cu familia și cu prietenii. Cum C. Stere se afla la București ca urmare a consecvenței sale atitudini progermane în legătură cu vîrfurile militare ale ocupanților orașului, G. Topîrceanu încearcă o soluționare a situației lui prin C. Stere. Acesta reușește să-l aducă la București după un an și patru luni de prizonierat în Bulgaria. În ianuarie 1918, poetul este la București unde stă pînă cînd se încheie pacea din martie 1918. În acest timp va fi colaborator la **Lumina**, episod biografic din care adversarii săi au vrut să facă un punct negru, deoarece **Lumina** tipărea articole semnalînd mereu pericolul țarist, deși armatele țarului erau, prin alianța cu Franța, și cu România. La **Lumina** însă, G. Topîrceanu a tipărit doar două poezii și cîteva amintiri obiective din prizonieratul bulgar pe care le-a introdus în volumul **Amintiri din luptele de la Turtucaia**, apărut chiar în 1918. În același an este la Iași. După Unirea de la 1 decembrie 1918, G. Topîrceanu alături de Mihail Sadoveanu scoate revista **Însemnări literare**, publicație de tranziție către reapariția **Vieții Românești**. Sînt atacați în acest timp de către **Luceafărul** prin Oct. Tăslăuanu și de **Lectura pentru toți** și **Sburătorul** prin E. Lovinescu pentru atitudinea lor în timpul războiului. **Însemnările literare** ripostează violent refuzînd să admită discuția cu cei care n-au îmbrăcat uniforma militară. Articolele lui G. Topîrceanu pe această temă au rămas în **Însemnări literare**, deși ele nu compromit biografia lui, ci o clarifică. Pagini de război a tipărit G. Topîrceanu în volumele: **Amintiri din luptele de la Turtucaia. În ghiara lor — Amintiri din Bulgaria** și schițe **Soare și Pirin Planina.**

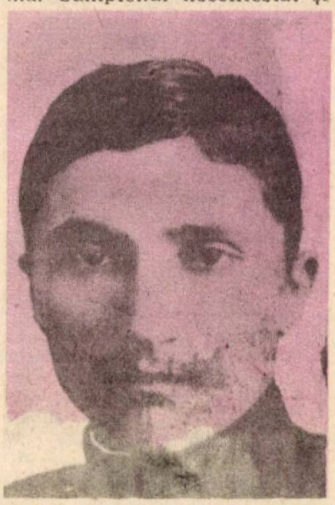

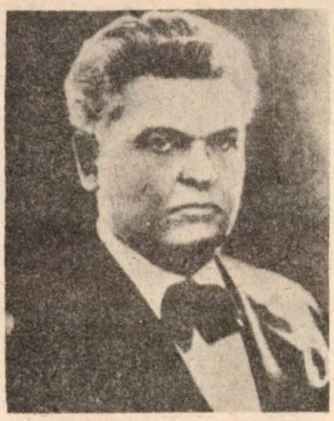

Mihail Sadoveanu

Sadoveanu care ne-a lăsat un remarcabil volum despre viața ostășească **Amintirile căprarului Gheorghiță**, inspirat de stagiul militar făcut la Fălticeni și Tîrgu Ocna, a fost concentrat în anii 1914—1915 la Piatra Neamț în cadrul Regimentului 16 „Războieni". În 1918 este concentrat din nou și comandă o companie care ridică niște fortificații militare. Din ianuarie 1917, Mihail Sadoveanu primește misiunea de a înființa și conduce ziarul **România**, organ al apărării naționale. Ziarul **România** care apare pînă în 1918 are drept colaboratori cei mai de seamă scriitori ai momentului: Octavian Goga, Ion Agîrbiceanu, Delavrancea, Blaga, Corneliu Moldovanu și alții. Odată cu terminarea războiului în Moldova își încetează apariția și acest ziar care a fost un puternic sprijin moral pentru ostașii din prima linie. Cele 15.000—20.000 de exemplare erau așteptate cu mare nerăbdare de combatanți. Se poate că spune că în acest fel Mihail Sadoveanu a luat parte activă la viața frontului, executînd misiunea care i s-a încredințat. După război Mihail Sadoveanu a tipărit numeroase povestiri despre ostașii români din prima linie, mai ales soldați, ca și despre viața parazitară și orgiastică a burgheziei românești aflată în refugiu la Iași. **File singerate, Frunze-n furtună, Strada Lăpușneanu, Cocostîrcul Albastru, Trenul fantomă, Morminte,** iată cîteva din titlurile care-l recomandă pe Mihail Sadoveanu ca scriitori al marii jertfe a soldaților anonimi pentru idealul Unirii.

Camil Petrescu

Scriitor intrat în manualele școlare, Camil Petrescu nu mai are nevoie de prezentări. Experiența războiului, pe care a trăit-o în direct, este însă extrem de expresivă pentru acest ins lucid, inteligent, febril și entuziast. La începutul primului război mondial, în 1914, Camil Petrescu, născut la 9 aprilie 1894, avea 20 de ani. Cum nu-l putea lăsa indiferent marea problemă a Unirii, Camil Petrescu scrie și optează pentru război, și pentru un război alături de Franța și aliatele acesteia. Drama avea să înceapă după aceea. Cînd România începe să-și facă recrutările, Camil Petrescu este respins la vizita medicală din pricina unei constituții fizice nesatisfăcătoare. Pentru Camil Petrescu participarea la război ca militant în prima linie este o chestiune de viață și de moarte: „...Tînărul care abia devenea scriitor și-a spus că niciodată, el care a cerut intrarea în război, nu se va mai putea privi, față-n față cu conștiința lui, și mai ales că nu-i va mai putea privi în față pe cei care au luptat pe front, dacă nu va fi fost și el acolo alături de ei, cu alte cuvinte, că el nu va mai putea fi, dacă el nu va cunoaște ceea ce ei au cunoscut, niciodată un scriitor adevărat". În consecință, respins la recrutare, Camil Petrescu încearcă să se înroleze voluntar la artilerie, dar n-are bani să-și achite calul și echipamentul. Reușește totuși să ajungă plutonier la Regimentul VI infanterie Mihai Viteazul, după ce făcuse în prealabil pregătirea necesară la o școală militară. La 22 martie 1916, cu numărul 1 106 înaintează facultății pe care o părăsise o cerere pentru obținerea unui certificat cu ajutorul căruia să înainteze din condiția de plutonier T.R. la aceea de sublocotenent de rezervă și o obține. Pe 1 august 1916 cînd este chemat sub arme, Camil Petrescu este sublocotenent de infanterie. Face parte din Regimentul 4 de marș și luptă la Tîrgoviște unde este rănit. Vindecat, revine pe front și în vara lui 1917 este prezent pe dealul Ungureanului, cota 789, la încordatele lupte de la Oituz. Pe 26 iulie 1917, după abandonarea cotei Ungureanu, Camil Petrescu cade, în timpul luptelor, prizonier și este dus în lagărul de prizonieri de la Sopronyek din Ungaria. Era rănit grav pentru a treia oară. Acum își pierde auzul, infirmitate supărătoare de care scriitorul va suferi pînă la sfîrșitul vieții. Pe listele de dispăruți va figura numele sublocotenentului de infanterie Camil Petrescu, care va apare în țară abia la 10 aprilie 1918. Camil Petrescu dorise o experiență integrală a războiului și o avusese. El va trăi și efectele de durată ale acestei conflagrații nimicitoare, efecte care după el au condamnat iremediabil generația lui la superficialitate culturală prin absența condițiilor favorabile unei instrucții normale. Tot ce a scris, după aceea despre război Camil Petrescu, va fi nu numai febril, inteligent și lucid, ci și tăios, necruțător. Cuvîntul lui va fi cuvîntul unui combatant, al unui din cei mai pătrunzători și mai pregătiți combatanți să înțeleagă atît drama războiului cît și farsa lui politică. Armata română, a scris după război Camil Petrescu, a fost subordonată intereselor de clasă. Cinismul burgheziei, care a dezertat de la acest război prin orice mijloace, a frizat ca totdeauna inconștiența, scria tot Camil Petrescu. Burghezia, mojicia n-a fost cu precădere în linia întîi, asta vrea să spună prozatorul din experiență directă. Acest război al Unirii a fost dus de mase și

realizat de ele, adăugăm noi. Contrastul între viața dură, inumană a primelor linii și viața de desfriu și de orgie a Străzii Lăpușneanu este înfățișată de Camil Petrescu cu răceala dură a combatantului jignit și sfidat de ceea ce se petrecea în spatele frontului.

Spectacolul victoriei a fost deprimant pentru combatantul Camil Petrescu : **„Dar a venit victoria și odată cu ea pacea. Și iată primele coloane dintre cei care se întorc acasă, pornind-o de-a lungul drumurilor dinspre Moldova. Dar nu erau ale luptătorilor. Erau ale celor de la toate cartierele, ale celor de pe strada Lăpușneanu și ale celor întorși de la toate Odesele și Kievurile. În treacăt luaseră drapelele care de la începutul războiului fuseseră păstrate la partea sedentară și, în sunet de fanfară, intrau victorioși în București. Se felicitau între ei la copioase serbări și banchete".** Nemulțumirea lui Camil Petrescu are motive adevărate și adînci și nu este numai a lui. Războiul acesta al Unirii a fost un război popular, un război care a verificat devotamentul și patriotismul poporului, dar n-a fost un război în care toți cei care l-au cerut, l-au vrut, l-au avut, să joace cinstit. Ca om al tranșeelor, care n-a ezitat niciodată în fața țelului deziderat al acestui război, Camil Petrescu este unul dintre cei mai îndreptățiți la o critică a aspectelor negative ale acestui război. A fost un război pe care l-a cerut, pe care l-a vrut, pe care l-a avut, dar care i-a dezvăluit caracterul de clasă al tuturor participărilor sociale. În dosarul războiului, paginile lui Camil Petrescu, de analiză sau de evocare, de construcție epică sau de lirism, rămîn printre cele mai crude.

În afara numeroaselor articole referitoare la război și la literatura de război, Camil Petrescu a scris un roman inspirat direct de luptele la care a participat: **Ultima noapte de dragoste, prima noapte de război** (1930) și un volum de **Versuri** (1923) în care **Ciclul morții** sînt un ecou direct și imediat al războiului. Camil Petrescu este dintre acei scriitori marcați adînc și definitiv de experiența războiului. După încheierea lui el va fi profesor în Timișoara încercînd să realizeze practic în timp de pace, ceea ce încercase și în timp de război cu arma în mînă: să realizeze o reală unitate națională.

Coloane ale armatei române trec Carpații în ziua de 15/28 aug. 1916 pentru eliberarea fraților din Transilvania

Victor Ion Popa

Cînd începe primul război mondial Victor Ion Popa este angajat în viața literară pe care o va continua după război cu strălucirea cunoscută. În 1916 cînd este mobilizat, are 21 de ani și face ca și Demostene Botez o școală de ofițeri de șase luni, după care i se acordă gradul de sublocotenent. Este repartizat la Regimentul 12 infanterie cu care pleacă pe frontul moldovenesc, unde participă la luptele de la Mărășești, la ofensiva de la Oituz, cînd este grav rănit. Cu toate acestea este menținut în cadrele armatei pînă în 1919 cînd va fi demobilizat. Pentru Victor Ion Popa experiența frontului va fi crucială, îi va influența modul de a gîndi și de a concepe actul literar ca un act angajat. Ca mulți alți intelectuali și scriitori care au trăit experiența tranșeelor, Victor Ion Popa rămîne impresionat de spiritul de disciplină, de devotament și de sacrificiu al oamenilor simpli pe front. Lor le va dedica piesa **Răspîntia cea mare**, după cum aceleași idei le vom găsi și în jurnalul de front **Floare de oțel**, pe care Victor Ion Popa începuse să-l scrie încă din tranșee. **Velerim și Veler Doamne**, deși nu este o carte de război este animată de aceeași dragoste pentru oamenii simpli.

C. Tăslăuanu

Numele lui Octavian C. Tăslăuanu rămîne legat pentru totdeauna de revista **Luceafărul** de la Sibiu și de **Astra**. Mutată la Sibiu, revista **Luceafărul** a fost una din cele mai importante publicații de literatură română ale vremii. De ea sînt legate numele unora dintre cei mai importanți scriitori români de după 1900: Octavian Goga, Ion Agârbiceanu, Aron Cotruș, V. Pârvan, Liviu Rebreanu, Șt. O. Iosif, Ilarie Chendi, Oct. Tăslăuanu s-a afirmat ca un gazetar foarte important și ca un militant pentru Unire.

Cel mai spectaculos și grăitor gest al lui Oct. C. Tăslăuanu ține de participarea lui la primul război mondial. Este mobilizat ca cetățean al imperiului habsburgic și trimis pe front ca ofițer. Face parte din Regimentul 23 glotași Sibiu și ia parte la lupte grele în Galiția . Octavian C. Tăslăuanu vede cu proprii ochi cum sînt tratați românii ca ostași ai marelui Imperiu și constată mai ales șubrezenia organizării interne a acestei armate multinaționale a cărei ofițerime era animată de resentimente rasiale. Lipsa de prețuire a ostașilor români, totuși cei mai buni pe care-i avea atunci imperiul austro-ungar, determină atitudini decisive în rîndurile soldaților români pe front, care fie dezertează fie fraternizează cu inamicul, mai ales dacă are aceeași limbă cu dînsul. Regimentul 23 glotași Sibiu a fost pur și simplu decimat în aceste lupte conduse de ofițeri care nu cunoșteau limba trupei și nu erau animați de sentimente patriotice, aceeași fiind soarta și altor regimente românești de glotași. În noiembrie 1914, Oct. C. Tăslăuanu părăsește cîmpul de luptă al unei armate austro-ungare în degringoladă. El este ultimul ofițer rămas pe front dintr-un întreg regi-

ment, în urma lui mai rămîne doar doctorul regimentului. Regimentul avusese la plecare 3 500 de oameni. Acum la retragere avea doar 170 de inși. Compania lui Octavian C. Tăslăuanu care avea la intrarea în prima linie 267 de soldați, rămăsese cu 5 soldați la care se adăuga ofițerul Tăslăuanu și ordonanța sa.

În februarie 1915, Octavian C. Tăslăuanu iese din spital și e trimis la trupă. Speranțele că România va intra în război împotriva Austro-Ungariei alimentate de zvonuri nu se împlinesc. Ostașii români, care ar fi voit să treacă în corpore de partea armatelor statului român sînt deprimați. În timpul unei permisiuni la Mehadia, Oct. C. Tăslăuanu trece în România. El aducea cu sine însemnările sale de front, care vor apare chiar în mai 1915, iar a doua ediție în august 1915. Intitulate **Trei luni pe cîmpul de război** ele au constituit un ferment important pentru ideea Unirii pentru că erau totodată oglinda și mesajul poporului român de dincolo de Carpați. Valoarea documentară și psihologică a acestor pagini este excepțională și astăzi. Cartea lui Octavian C. Tăslăuanu a răscolit multe spirite și a radicalizat pe mulți adepți ai Unirii. Tratamentul românilor din Imperiu, așteptarea lor, intențiunea unei rebeliuni armate în cazul intrării României în război alături de Franța, erau tot atîtea elemente incendiare pentru spiritele aprinse ale vremii. Octavian C. Tăslăuanu este de altfel scriitorul care a somat S.S.R.-ul

prin două scrisori să-și declare public atitudinea față de acest război care trebuia să fie unul al Unirii. La intrarea României în război, în 1916, fostul locotenent austro-ungar Octavian C. Tăslăuanu a luptat ca ofițer român în cadrele armatei române pe frontul antiaustriac.

Aron Cotruș

Participarea lui Aron Cotruș la primul război mondial lasă urme importante în poezia începătoare pe care o scrie în acei ani. Născut fiind la 2 ianuarie 1891, la Hașag în Sibiu, primul război mondial l-a prins ca supus austro-ungar, obligat să satisfacă serviciul militar în armata imperială. Orientarea tînărului poet este însă vizibilă încă de la activitatea de presă pe care o duce la **Românul** ca redactor, deoarece revista tipărește pe cei mai importanți scriitori din România, de toate curentele și nuanțele. Teza acestei reviste era că poporul român din Transilvania **„se știe una cu întregul neam românesc de pretutindeni, una cu națiunea română care alcătuiește statul român independent“.** Din pricina unor asemenea idei, Aron Cotruș este trimis în judecată, în cauză era un articol al său tipărit în **Gazeta Transilvaniei,** condamnat și își execută pedeapsa. În ianuarie 1916 este soldat al armatei austro-ungare la regimentul 60 din Alba Iulia. În luna iulie a lui 1916 este trimis pe frontul italian. Experiența nemijlocită a frontului trebuie să fi fost dură. Celebrele regimente cu care s-a lăudat tot timpul propaganda austro-ungară, regimentele de infanterie 31, 33, 50, 51, 63, 64 nu erau alcătuite din austrieci sau unguri ci aproape în exclusivitate de români. Multe din aceste celebre formații de luptă au fost în întregime decimate. Regimentele 23 și 24 de honvezi de la Sibiu și Brașov erau alcătuite din soldați români recrutați la Sibiu, Hunedoara, Făgăraș și au trebuit să facă față în mai puțin de o lună la 45 de asalturi. Rezultatul unor asemenea metode era exterminarea sau mutilarea unui număr foarte mare de români. **„Programul de anihilare și deznaționalizare nu era alcătuit numai pentru soldații români,** scrie Ion Dodu Bălan în prima monografie consacrată lui Aron Cotruș: „Resurecția unui poet“, **ci pentru toate satele românești obligate să presteze muncă la serviciile auxiliare și la săpatul tranșeelor, cîtă vreme ungurii și germanii erau scutiți de asemenea corvoadă. În timpul războiului, învățătorii acestor naționalități au fost scutiți de armată pentru a nu**

Un grup de poeți în lagărul de la Helmstedt : Volbură Poiană, Cezar Stoica, Horia Furtună, D. Nanu

suferi școala, iar românii au fost incorporați pînă la unul. Adunările culturale române au fost interzise. Pînă și bătrînii, femeile și copiii mai mari au fost duși, cu sila, la muncă pe cîmpiile Ungariei și chiar ale Germaniei. Românii mureau cu zecile de mii pe front, iar acasă la ei războiul contra lor se ducea pe toate fronturile : național, economic, politic, religios, cultural și social.“ Este explicabil de ce poetul Aron Cotruș va trece liniile la italieni și se va oferi să lupte împotriva imperiului habsburgic. Într-o autobiografie din 1928 el scria: **„În primăvara lui 1918, în calitatea-mi de legionar român** (adică, precizăm, de voluntar român pe frontul italian), **am făcut parte dintr-o comisie interaaliată de propagandă împotriva Imperiilor Centrale, comisie care funcționa la Padova pe lîngă marele cartier al armatei italiene. Tot la Padova, am redactat, în 1918, o gazetă săptămînală „Neamul românesc“, pe care o flotilă de aeroplane italiene o răspîndea în dosul frontului austro-ungar.“** Ca urmare și a acestei propagande duse de Cotruș, mulți soldați români s-au predat italienilor pentru a alcătui formații de luptă care au luat parte la ofensiva aliată de spargere a frontului austro-ungar. Aceste contribuții la prăbușirea Austro-Ungariei sînt semnificative pentru aspirațiile lui Aron Cotruș și ale „legionarilor“ români de pe frontul italian. Aron Cotruș reprezintă un caz expresiv de participare scriitoricească la un război care pentru români a fost un război al Unirii.

Jurămîntul voluntarilor ardeleni (1917) ● Baterie românească în acțiune pe frontul Mărășeștilor ● Prizonieri germani escortați de militari români, după lupta de la Mărășești ● „Mi-am servit țara cu armele mele : pana, vioara și bagheta — George Enescu după un concert susținut în fața soldaților

N. Davidescu

N. Davidescu este un nume relativ cunoscut în literatura română prin marile sale poeme parnasiene **Tudeia, Helada, Roma, Evul Mediu, Țara românească, Renașterea,** ca și prin prozele sale de intenție fantastică. A fost un scriitor cultivat și fin, care merită mai multă atenție din partea posterității.

S-a născut la 1 noembrie 1877 în București în familia unui inginer constructor, care a răspuns de lucrările podului de la Cernavodă. N. Davidescu a copilărit deci în mediul Bălții Ialomiței și a Bărăganului.

Cînd începuse războiul N. Davidescu avea tipărit un volum **La Fîntîna Castaliei** (1910). Literatura lui N. Davidescu, artificioasă în bună măsură, nu este de factură realistă și comunică prea puțin cu biografia lui. Deși a fost voluntar la Slatina în 1905, deși a fost mobilizat pe frontul primului război mondial și a luptat la Turtucaia, nimic din aceste experiențe militare nu se văd în prozele lui N. Davidescu ori în poezia lui. Citîm doar din **Sfinxul** (1915) **Inscripții pe baionetă**, care sînt un succint jurnal de campanie în Bulgaria 1913. Cît despre alte date, N. Davidescu este foarte rezumativ. În **Mărturisirile literare** cerute de D. Caracostea, el acordă o mai mică importanță întîmplării biografice pe măsură ce cariera lui literară începe să aibă o bibliografie. Cu toate acestea N. Davidescu ar fi avut ce povesti. El a fost la Turtucaia ca și G. Topîrceanu și ca și acesta a căzut prizonier și a îndurat drama prizonieratului din Bulgaria. Ca și G. Topîrceanu a fost dat dispărut, dar a reușit să iasă iar la suprafața vieții și să se ocupe de literatură. Spre deosebire de Camil Petrescu care a făcut din experiența războiului o experiență morală și intelectuală de prim ordin pentru opera lui, N. Davidescu nu i-a acordat în literatura lui un loc important. Parnasianismul său nu se acorda cu autenticismul lui Camil Petrescu. Cu toate acestea recunoaște în experiența captivității un act de cunoaștere revelator : **„Prima și cea mai adîncă experiență în această privință** (a cunoașterii psihologiei și moralei umane, n.n.), **a fost lagărul de prizonieri, unde o armată întreagă de oameni își pierdea dintr-o dată funcțiile și rosturile de pînă atunci, era smulsă din chingile și destinele încordate ale vieții sociale și, prefăcută în individualități flotante, ca boabele de nisip, lăsa pe ins pradă deopotrivă sieși și instinctelor lui proprii, cît și celorlalți și apetiturilor sau insușirilor tuturor semenilor săi".** La aceste însemnări abstracte se reduce tot ce ne comunică poetul și prozatorul N. Davidescu despre experiența lui de lagăr. Scriitorul a avut discreția vieții și actelor lui și știm prea puțin despre el. Asta a făcut posibilă intrarea în circulație a unui portret ostil, cum este cel al lui E. Lovinescu din Memorii, care deformează desigur atît fizionomia omului cît și a criticului. De altfel contribuția critică a lui N. Davidescu este foarte importantă, el fiind primul și cel mai important susținător al poeziei simboliste, poeziei moderne în literatura română. La acest capitol meritele lui insuficient cunoscute sînt incontestabil mai mari decît ale altora. Cu N. Davidescu sporim cu încă unul pe participanții la războiul Unirii, un participant discret și lipsit de patosul suferinței sau al eroismului, dar autentic.

Demostene Botez

Poetul tristeților provinciale de la **Viața românească** a fost un pacifist. Ceea ce nu l-a împiedicat ca atunci cînd a fost chemat sub arme, să îmbrace haina militară să facă o școală de artilerie și să fie prezent la Turtucaia unde a scăpat atît de moarte cît și de prizonierat pe un ponton supraîncărcat care l-a scos la mal în stînga Dunării. A mai luptat ca artilerist la Cernavodă, pentru a ajunge mai tîrziu în Moldova la Furceni, tot ca artilerist. Demostene Botez a cunoscut din plin vicisitudinile frontului. Sfîrșitul războiului îl prinde la publicația **Depeșa** unde a fost detașat prin ordinul Statului Major. După război a fost redactor la **Însemnări literare** alături de Mihail Sadoveanu și G. Topîrceanu. Atacat de E. Lovinescu pentru vini imaginare, Demostene Botez a replicat și el, alături de colegii lui, între altele, cu un memorabil pamflet **Catrii din Sa-**

lonik. Scriitorul a avut o viață lungă : născut la 1893 el va muri în 1973, după o prodigioasă activitate literară. Moartea l-a surprins pe cînd era director al revistei **Viața românească** unde el reprezenta tradiția ieșeană.

C. I. Kiriţescu

Numele lui Constantin I. Kiriţescu nu intră în dicționarele actuale ale literaturii române, deși calitatea literară a paginii acestuia îi dă dreptul de a fi considerat un scriitor autentic. G. Călinescu îi acorda atenție pentru literatura memorialistică pe care ne-a lăsat-o și pentru eforturile de a îmbunătăți ținuta învățămîntului ca director al învățămîntului secundar și a celui universitar. Memorialistica este cuprinsă în volumele **Printre apostoli** și **Flori din grădina copilăriei.** Opera pentru care Constantin I. Kiriţescu și-a cîștigat definitiv dreptul de a figura într-o enciclopedie este **Istoria războiului pentru întregirea României**, în două volume, 1922—24, urmată de o a doua ediție în trei volume. Și această istorie este născută dintr-un impuls educativ. Kiriţescu voia o istorie a războiului care să evite cifrele, expunerile seci, de tip militar și să dea o imagine a războiului pentru marele public, autorul vizînd mai ales tinerimea. Cartea a avut un mare succes și a rămas pînă acum cea mai importantă lucrare de istorie privitoare la participarea românilor la primul război mondial, deși autorul ei nu era istoric de meserie. Oricîte critici i s-ar aduce meritele acestei cărți sînt peste criticile posibile. Faptul că autorul este un literat conferă multor pagini ale cărții o tensiune epică și intelectuală care le ferește de anacronism. Constantin I. Kiriţescu a fost combatant în primul război mondial și suflul cărții, autenticitatea ei a avut de cîștigat din asta. Născut la 16 septembrie 1876 la București, C.I. Kiriţescu a murit în 1965 tot la București. Cartea lui de istorie națională pentru tineret **Istoria războiului pentru întregirea României** n-a mai cunoscut din păcate nici o altă ediție după moartea autorului.

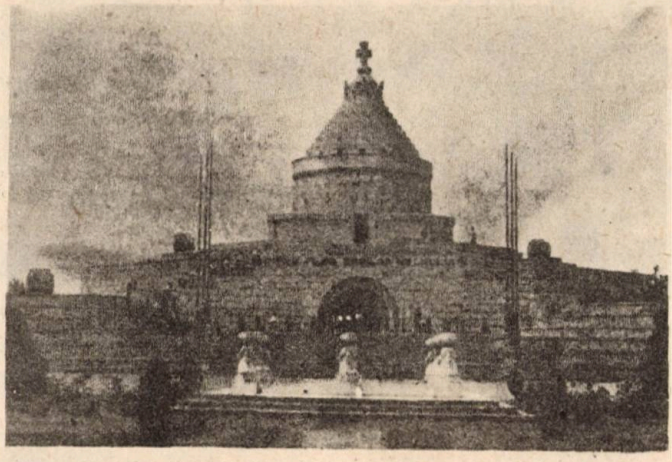

Vasile Voiculescu

Vasile Voiculescu, tînăr medic (n. 1884) și care debutase în „Convorbiri literare" cu poezii, este mobilizat ca medic militar și lucrează la spitalul militar din Bîrlad. Aici cunoaște și el, ca atîția alți colegi de scris, pe cei care duceau greul frontului. Lucrează cu multă pasiune și este pe punctul de a-și pierde viața, molipsindu-se de la bolnavii săi de tifos exantematic. În apropierea Bîrladului era refugiat Vlahuță, pe care Vasile Voiculescu îl cunoaște în aceste grele împrejurări. În casa lui Vlahuță veneau și alți scriitori-combatanți sau corespondenți de front în trecere. Astfel, se înjghebă un fel de cenaclu literar cu membrii pasageri, cenaclu în care tînărul Vasile Voiculescu își citește primele poezii patriotice. Ele vor apare în volumul **Din Țara Zimbrului** (1918) și sînt mărturia lirică a doctorului militar din timpul apărării Țării Zimbrului, adică a Moldovei.

Gh. Brăescu

Gh. Brăescu este ofițer de carieră. În 1886, ca fiu al unui ofițer de cavalerie este înscris la Școala fiilor de militari din Iași, orașul nașterii sale. Gh. Brăescu are o viață aventuroasă și de aceea o vom înfățișa pe scurt aici. În 1889 pleacă la o școală de subingineri în Franța, la Nancy. Școala nu-l atrage și datorită unei replici

Redacția ziarului „România", Iași, 1917

orgolioase pe care vrea să și-o respecte ajunge voluntar în Legiunea Străină a Franței. Va petrece un timp în Algeria, dar în 1893 îl vom găsi în țară unde se va înrola voluntar la Vaslui. După ce termină stagiul militar, 1896, se reangajează plutonier, fiind apoi selecționat pentru școala de ofițeri de infanterie din București. În 1903, fostul voluntar al Legiunii străine din Franța este avansat locotenent, apoi căpitan, 1910, între 1912—1915 fiind chiar profesor la școala de infanterie. Războiul îl prinde ca maior, și în această calitate participă la luptele de pe Valea Oltului și valea Prahovei. Este rănit grav și la spitalul Coltea i se amputează brațul drept. Ocupația germană îl surprinde la București, ca ofițer de carieră, și deși infirm i se cere o declarație că nu va mai lupta împotriva germanilor. Gh. Brăescu, firesc, refuză, iar urmarea este că va ajunge în lagărul de la Straalsund, la Baltica, alături de alți 300 ofițeri români. În lagăr, Gheorghe Brăescu își descoperă vocația literară. După semnarea păcii, Gheorghe Brăescu se întoarce acasă și ajunge treptat până la gradul de general de brigadă în rezervă. Paralel maiorul va face și o strălucită carieră literară pe teme militare în cercul „Sburătorul" prezidat de E. Lovinescu, care-l așeza entuziast alături de Caragiale. Interesant este că acest militar cu conduită de erou, a ironizat tot timpul viața de cazarmă și ticurile vieții militare în timp de pace.

Felix Aderca

Felix Aderca, unul din publiciștii cei mai dinamici și inteligenți ai literaturii interbelice a ajuns pe front în condiții dramatice. Lunile de dinaintea războiului îl prind în Franța unde ezita să rămînă. Izbucnirea războiului îl decide să se întoarcă în România, cu ultimul vapor care părăsește Marsilia și este urmărit de două crucișătoare germane. Ajuns acasă se înfățișează de îndată la regimentul 1 de infanterie Dolj, dar este arestat ca dezertor, și apoi achitat datorită împrejurărilor speciale ale întoarcerii. Felix Aderca va face prima parte a războiului aproape în întregime, după care cade prizonier la germani. Eliberat din captivitate el este din nou mobilizat pe frontul de vest, la Tisa, unde se evidențiază fiind decorat cu „Bărbăție și credință cu spade". Experiența frontului este pentru el lungă și completă.

Hrănit cu idei socialiste, Felix Aderca va avea despre război, în general, despre acesta în mod special idei oscilante. Ele sînt foarte bine reflectate de literatura lui inspirată de experiența războiului. Desigur, nu atît cartea de versuri **Sînge închegat**, 1915, cît din **Moartea unei republici roșii**, apărută în 1924, dar cu capitole tipărite în **Lectură pentru toți** încă din 1919, și mai ales **1916**, roman al războiului apărut în 1935, se poate reconstitui o imagine a frontului. G. Călinescu aprecia prima sută de pagini din **1916** pentru că este **„realizată sobru și dramatic"**. Dar romanul i se pare marelui critic tezist în continuare : **„Din nefericire după această sută de pagini sincer epică urmează o dezvoltare tendențioasă. Căpitanul Ursu este un erou care luptă fără convingere. Nu că n-ar fi dorit o Românie mare, dar asemenea dorinți îl preocupaseră mai puțin". În schimb fiul său e un trădător, cu „un deosebit simț al realităților". După război, căpitanul, decorat cu „Mihai Viteazul", devine extremist de dreapta, apoi trece în tabăra adversă, în sfîrșit răpus de contradicții se spînzură, ratificînd, la drept vorbind „simțul realităților" care l-a dus pe fiul său Titel la trădare. Autorul e un pacifist, cu această notă tipică evidentă și în articolele sale și de altfel comună tuturor celor din categoria sa, că în loc să osîndească agresiunea, ironizează rezistența, glorificînd într-un cuvînt, defecțiunea și dezertarea. Vina romanului stă în părăsirea epicului și (întrucît spiritul anarhic reprezintă și el un tip de umanitate ce poate fi obiectiv exprimat) în abandonarea trăirii impersonale a sufletului chinuit de probleme spre a se demonstra cititorului o teză și a-l determina s-o îmbrățișeze. Romanul s-a prefăcut în manifest pacifist".**

La fel de drastic este judecat și romanul **Moartea unei republicii roșii**. Drasticei judecăți a lui G. Călinescu, Felix Aderca i-a răspuns printr-un vehement atac la compendiul de istorie literară din 1946, Felix Aderca reprezintă cazul curios al unui participant la cruciale evenimente fără a le înțelege rostul adînc. Deși acută, proza de de război scrisă de Felix Aderca rămîne inferioară prin subiectivism programatic și tezism, celei a lui Camil Petrescu, ieșită și aceasta dintr-o experiență asemănătoare.

Ziaristul american

MILTON G. LEHRER

despre

CONDIȚIILE ÎN CARE S-A ÎNFĂPTUIT UNIREA LA 1 DECEMBRIE 1918

În 1944 a apărut o carte intitulată «Ardealul — pămînt românesc», carte scrisă de un american. «Ardealul — pămînt românesc» este o carte antifascistă. În demonstrația pe care o întreprinde, după ce a călcat cu piciorul țara românească, a stat de vorbă cu oamenii și i-a cercetat documentele Milton G. Lehrer are o singură țintă: de a scoate în evidență barbaria dictatului de la Viena, cu toate consecințele lui de tip fascist, actul de brutală și criminală injustiție care a rupt din trupul României, stat național unitar, o parte a ei pentru a oferi fără justificare altui stat și mai ales pentru a oferi unei asupriri discreționare și chiar masacrului. Sensul antifascist al acestei cărți «Ardealul — pămînt românesc» apărute în românește și franțuzește se degajă nu numai atunci cînd sînt prezentate evenimentele dintre 1940 și 1944, ci și atunci cînd cercetează istoricește înapoi, în timp, felul în care a fost tratată populația românească de către guvernanții unguri și nobilimea maghiară. Această istorie din unghi antifascist a României acordă toată atenția modului în care s-a realizat Unirea de la 1 Decembrie 1918, act legitim și inevitabil al istoriei românilor, subliniind prin fiecare literă a cărții profunda ei îndreptățire.

TRANSILVANIA COLONIZATĂ CU... UNGURI

Contele Ştefan Bethlen, unul din cei mai vajnici apărători ai sistemului asimilării forţate, denunţa pericolul „oceanului românesc dintre Tisa, Dunăre şi Carpaţi" şi reluînd vechiul principiu al legii colonizării a lui Daranyi, propovăduia spargerea blocului compact al românilor transilvăneni prin colonizări masive cu unguri.

„Guvernul ungar, spune Charles Upson Clark în „Greater Roumania" a cheltuit milioane de coroane pentru a coloniza Transilvania cu unguri, iar după ce războiul a început, el a mărit efortul său în această direcţiune".

Planul din 1912 al contelui Bethelen mai prevedea o serie de măsuri, destinate în primul loc să submineze însăşi proprietatea rurală româ-

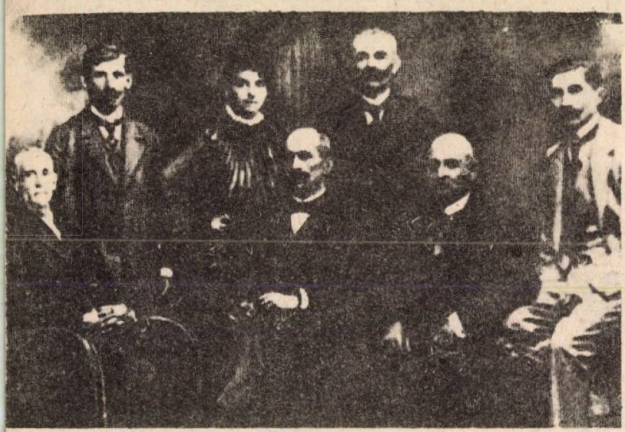

Grup de deportaţi politici români la Sopon (Al doilea, de la dreapta la stînga, compozitorul Ion Vidu)

nească, fundamentul vieţii româneşti de la ţară şi în al doilea loc să împiedice libera dezvoltare a milioanelor de români.

Pentru atingerea primului şi celui mai important scop, contele Bethlen cerea pur şi simplu deposedarea românilor de bunurile rurale, **adică de singurele lor bunuri**, iar în ceea ce priveşte paralizarea vieţii economice româneşti din Transilvania, viitorul prim ministru al Ungariei cerea distrugerea creditului românesc şi sabotarea instituţiilor bancare româneşti.

Dacă planul contelui Bethlen ar fi fost pus în aplicare s-ar fi ajuns în plin secol al XX-lea la reînvierea vechilor tradiţii feudale, românii redevenind — prin graţia ungurilor — ceea ce au fost timp de multe secole : sclavi pe propriul lor pămînt.

Din fericire însă pentru românii din Transilvania, Monarhia Austro-Ungară s-a prăbuşit la timp, astfel încît machiavelicul plan de maghiarizare a pămîntului fostei Dacii n-a mai putut să-şi producă efectele.

Înainte de războiul mondial acest plan intrase, într-o formă iniţială, pe făgaşul realizărilor. Contele I. Mailath redactase un adevărat program agrar, bazat pe principiul transferului proprietăţii rurale de la români la unguri, iar societatea O.M.G.E. a agricultorilor unguri proclama sus şi tare că pămîntul Transilvaniei trebuie să devină unguresc, „deoarece cine posedă pămîntul posedă ţara".

Pentru radicala schimbare a Transilvaniei româneşti într-o Transilvanie ungurească, guvernanţii unguri procedau deci în etape. Întîi, maghiarizarea elementului om, în al doilea rînd maghiarizarea pămîntului însăşi.

Tentativa era însă şi prea temerară, şi prea brutală pentru a putea reuşi într-o epocă în care libertatea naţională era ridicată la rangul de principiu fundamental al vieţii statale.

Deşi sortită eşecului, totuşi ungurii n-au abandonat această tentativă de maghiarizare prin violenţă, pînă în cea din urmă clipă a dominaţiei lor politice asupra Transilvaniei.

Profesorul Silviu Dragomir care în calitatea sa de ministru român al minorităţilor a dat dovadă de un spirit de dreptate şi de echitate care ar face cinste oricărui om politic din Occident, califică această politică a maghiarilor faţă de naţionalităţi, drept o politică „criminală". În lumina acţiunilor guvernelor ungureşti care s-au succedat la putere înainte de deslănţuirea războiului mondial, termenul nu ni se pare exagerat. Cînd trecem în revistă însă, întregul cortegiu de ordonanţe pe cari guvernul contelui Ştefan Tisza le-a edictat cu privire la românii transilvăneni de la intrarea în război a Austro-Ungariei, termenul ni se pare prea blînd.

GUVERNAREA CONTELUI ŞTEFAN TISZA

Contele Tisza, care prin energia şi prin inteligenţa lui superioară, a dominat întreaga viaţă politică a Ungariei în cel de al doilea deceniu al secolului nostru, era cunoscut ca un adversar ireductibil al oricărui elan naţionalist românesc.

După ce, printr-o lege electorală, el a anihilat aproape complect reprezentarea românilor în Parlament reducînd circumscripţiile electorale majoritatea româneşti, de la 42 la 17, făcînd deci astfel ca cei 3 500 000 români să fie reprezentaţi prin numai 17 deputaţi, cînd cei 200 000 de saşi trimiteau în parlament 14 deputaţi, contele Tisza a avut cinismul să declare de pe tribuna Camerei Deputaţilor : **„Am reuşit să-i scoatem din Parlament pe domnii aceştia, cu puţine excepţii dureroase !" „Domnii aceştia"**, erau pentru Ştefan Tisza marii patrioţi români, pe cari legea electorală şi în special metodele samavolnice cari caracterizau alegerile, îl împiedicaseră să se realeagă în Parlament, şi pe cari deşi Tisza îi asemuia cu nişte „cetăţi de spumă" şi cu o „fata morgana" (discursul din Parlament, rostit la 11 Iulie 1910), totuşi el îi prefera în afara Parlamentului decât pe băncile lui. **„Excepţiile dureroase"** erau deputaţii, atât de puţini la număr cari reuşiseră să învingă toate dificultăţile şi să înfrunte toate obstacolele inerente unei alegeri în Ungaria, spre a veni la Budapesta să facă auzit glasul milioanelor de români asupriţi.

Şi chiar aşa de puţini cîţi erau, contele Tisza încă îi găsea că sînt prea mulţi !...

Ne putem uşor imagina cari au fost sentimentele de care a fost animat Tisza faţă de români în ziua în care Austro-Ungaria s-a găsit în război cu Aliaţii, România respingînd injoncţiunile care-i veneau dela Berlin şi dela Viena pentru a se alătura Puterilor Centrale şi mai lesne încă ne putem închipui care a fost atitudinea pe care a arborat-o premierul Ungariei faţă de românii

transilvăneni în ziua în care România liberă a declarat război Ungariei.

În 1914, guvernul prezidat de contele Tisza edictează nu mai puțin de 33 de ordonanțe, având de scop, după cum se exprimă Ion Clopoțel, istoriograful evenimentelor petrecute în Transilvania din 1914 până la alipirea ei la România, „de a înmulți mijloacele materiale spre a desăvîrși politica de maghiarizare".

Libertatea presei românești este suprimată. Ziarul „Românul" al lui Vasile Goldiș este desființat. Întrunirile publice românești sunt interzise. Statul ungar își arogă controlul gestiunilor băncilor românești. Autonomia bisericească este încălcată, adunările și congresele naționale bisericești fiind obligate a ține ședință în prezența Comisarilor Guvernului. Populația românească din Transilvania este scoasă de sub jurisdicția judecătorilor ei firești și pusă sub jurisdicția excepțională a Curților Marțiale. Legea despre răspunderea trădătorilor de patrie, decretată în 1915, (legea XVIII) a înăsprit mai mult încă atmosfera de teroare în care trăiau românii transilvăneni dela isbucnirea războiului mondial. Era suficient un simplu denunț, pentru ca averea românului denunțat drept trădător să fie sechestrată, iar el să fie internat în lagăr sau aruncat în temniță.

Temnițele din Brașov, Făgăraș, Cluj, Seghedin, erau pline până la refuz de acești „trădători", a căror singură vină era de a se fi născut români pe pământul românesc al Transilvaniei !

Protopopi, preoți, bătrîni, femei și copii, umpleau lagărele special improvizate la Sopron (lângă granița Austriei), la Veperd, etc. Regimul aplicat sutelor de nevinovați, ridicați în modul cel mai abuziv dela căminurile lor, trebuie să fi fost extrem de aspru dacă judecăm după numărul morților din lagăre și închisori și dacă ne reamintim de asprul tratament care le era aplicat românilor transilvăneni, în închisorile ungurești **în timp de pace.**

Ordonanța nr. 4 000 a Președinției Consiliului de Miniștri maghiar, dată în 1917, încoronează opera de desnaționalizare a guvernelor precedente. Ea este o traducere în fapt a planului contelui Bethlen. Într-adevăr, conform acestei ordonanțe românii nu mai puteau cumpăra nici un petec de pământ la țară, căci autorizația le era refuzată categoric, ori de câte ori ei o solicitau. De altfel, aceasta era și rațiunea pentru care necesitatea autorizațiunei fusese instituită.

În acelaș an, contele Apponyi, redevenit ministru al Instrucțiunei Publice și al Cultelor, înființa așa numita „zonă culturală" în Sud-Estul Transilvaniei, cu destinația exclusivă să asigure maghiarizarea completă a școlilor românești din districtele Năsăud, Trei Scaune, Brașov, Făgăraș, Hunedoara, ș.a., adică în acea regiune în care școala românească rezistase acțiunilor de maghiarizare anterioare. Consecința imediată a aplicațiunii acestei noui legi, Apponyi, fu desființarea a 507 școli primare românești din acea regiune.

Toate aceste măsuri de ordin legislativ erau întovărășite de ceea ce publicistul american Charlaes Upson Clark, numește „persecutia meschină" (petty persecution) a jandarmeriei, exercitată în toate domeniile, persecuție pe care același scriitor o compară cu aceea exercitată de austrieci la Riva și de germani în Schleswig. Erau zecile de vexațiuni și de nedreptăți zilnice, pe cari jandarmul la țară și organele în subordine la orașe, le comiteau față de populațiunea românească lipsită de orice apărare.

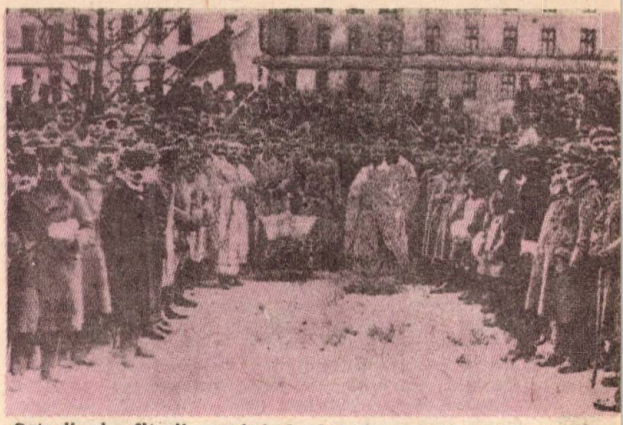

Ostașii și ofițerii români de la Viena depunînd jurămîntul către Comitetul național român (17 noiembrie 1918)

PRIGOANA

Aceste persecuții mărunte, dar infinit repetate, această otravă zilnică, aveau să ia un caracter de o gravitate excepțională în ziua în care România declara războiu Puterilor Centrale.

Aproape o jumătate de milion de români transilvăneni au fost ridicați dela căminurile lor și trimiși să lupte pe cele mai diverse fronturi pentru o cauză care nu era a lor. Ușor își poate închipui, oricine, cunoscută fiind adversitatea ungurilor față de români, cărora soldați din armata ungară le-a fost hărăzită cinstea de a se bate în liniile cele mai avansate.

„După ce se săcătuise Ardealul de tot tineretul lui, spune N. Polizu-Micșunești în volumul închinat lui Niculae Filipescu, se făptuiau sălbăticii asupra bătrânilor și chiar răniților, obligați la cărăușii ; preoți și femei bătrâne erau aruncați în temnițe".

La Sibiu, relatează Octavian Goga, poetul Ardealului, femei și preoți au fost puși în lanțuri și au fost scoși în stradă la eșirea dela spectacol a mulțimii, pentru a fi scuipați în obraz, de maghiari și sași. **(N. Polizu-Micșunești : „N. Filipescu").**

„Nu există domeniu de activitate publică, scrie Ion Clopoțel în cartea sa «Revoluția din 1918 și unirea Ardealului cu România», în care să nu fie suspendată libertatea înfăptuirilor și siguranța zilei de mâine".

Românii de dincoace de Carpați nu erau indiferenți față de soarta fraților lor de peste munți. În epoca neutralității se formase în Regat un puternic curent politic naționalist care cerea imperios intrarea României în război alături de Aliați, pentru eliberarea românilor transilvăneni de sub jugul dominației maghiare.

DECLARAȚIA LUI WILSON

„Aspirațiunile naționale ale popoarelor, spusese președintele Wilson la 11 Februarie 1918 în fața Congresului american, trebuie să fie respectate ; în viitor, popoarele nu trebuie să mai fie dominate și guvernate decît de propriul lor asentiment. **Autodeterminarea nu este o simplă frază. Ea este un principiu imperativ de acțiune**

pe care în viitor oamenii de stat nu-l vor ignora decît în detrimentul lor !".

Președintele Statelor Unite vestea popoarelor asuprite de milenii zorile unei lumi noua. Premierul Ungariei amenința aceleași popoare cu distrugerea totală, numai pentru că îndrăzniseră să-și făurească din cuvintele Președintelui crez de viitor.

Mersul fulgerător al evenimentelor i-a depășit însă, cu mult prea mult pe unguri, pentru ca ei să mai poată, în ceasul al 12-lea, înfăptui planul odios de distrugere a naționalităților, pe care nu-l putuseră realiza cu metodele cele mai violente timp de o mie de ani.

Ofensiva Mareșalului Franchet d'Esperey în Sudul Balcanilor, spargerea frontului de la Dobropolje, înaintarea rapidă a Aliaților înspre Sofia și Constantinopol, capitularea Bulgariei și a Turciei, intrarea României din nou în război la sfîrșitul lui Octombrie 1918, mișcările de afirmare națională a popoarelor nemaghiare din sînul Monarhiei dualiste, au grăbit finalul ultimului act al acelei **monstruozități statale** care dăinuia de atîta vreme în Centrul Europei.

Marele Talleyrand în memoriul pe care l-a adresat lui Napoleon după bătălia de la Austerlitz, sfătuindu-l să susțină Austria, a zugrăvit în cîteva cuvinte laconice, dar atot-cuprinzătoare, situațiunea șubredă a acestei împărății, care avea totuși să mai dăinuiască, prin teroare încă un veac.

„Monarhia austriacă, spunea genialul diplomat francez, este un amestec **rău închegat** de state, diferite toate între ele prin limbă, obiceiuri, religie, regimuri politice și civile și care nu au alt bun comun decît identitatea șefului lor. O asemenea putere este de la sine înțeles slabă".

... și desigur destinată pierii !

În Consiliul de Coroană ținut la Viena la 15 Octombrie 1918, împăratul Carol, ultimul Habsburg, făcu un suprem efort pentru a salva monarhia dela prăbușire, încercînd a o transforma într-un stat federal cu acordarea unei largi autonomii tuturor naționalităților.

Era o recunoaștere tîrzie a justeței principiilor formulate de românul Aurel Popovici în 1906.

Comportarea ungurilor în acest Consiliu de coroană, care a precedat cu două săptămîni doar deslănțuirea revoluției din Ungaria, este de neconceput. **Deși pămîntul se scufunda cu repeziciune vertiginoasă sub picioarele lor, ei nu reușeau să-și dea seama de realitate, într-atît erau orbiți de patima lor în contra naționalităților.**

Wekerle, primul ministru al Ungariei, care succedase lui Ștefan Tisza în aprilie 1918, dar care activa totuși după indicațiile politice ale fostul Premier, se împotrivi cu energie modificării regimului dualist, mergînd pînă acolo încît amenința Austria cu înfometarea, dacă Împăratul va include Ungaria în planul de federalizare.

Cu un an înainte, Tisza manifestase aceiași atitudine față de autonomia românilor în cadrul unei Austrii federale, declarînd unui emisar al contelui Czernin, care sugerase această ideie, că : „acela care încearcă să ia Ungariei numai un singur metru pătrat din pămîntul ei, va fi împușcat".

Amenințarea aceasta produse efect asupra hotărîrilor pe care avea să le ia împăratul a doua zi după Consiliul de coroană de la Viena. Într-adevăr, în mesajul pe care el îl adresă „popoarelor sale" în ziua de 16 octombrie, el le dădu dreptul să se organizeze pe baza principiului autonomiei naționale, excepție făcînd doar românii și celelalte nații, aparținînd „Sfintei Coroane ungare", națiii menite în intenția împăratului să continue a suporta la nesfîrșit jugul dominației maghiare.

Cînd imperiul Habsburgilor trosnea din toate încheieturile, cînd vîntul libertății popoarelor dărîma în calea lui toate obstacolele artificiale pe care absolutismul le așezase între fii aceluiași neam, ungurii se cramponau în menținerea formelor vetuste ale unui sistem politic, pe cale să dispară pentru veșnicie în negura istoriei.

Este unul din cele mai surprinzătoare exemple de neprevedere, de lipsă de simț politic și de obsinațiune în susținerea unei cauze iremediabil pierdute, pe care ni le oferă istoria.

În clipa în care mesajul a proclamat intangibilitatea teritoriilor făcînd parte din Sfînta Coroană a Ungariei, unitatea Ungariei încetase să mai fie o realitate, devenind o simplă aparență formală. Popoarele supuse prin violență erau pe calea desrobirii și nimic nu le mai putea îndepărta de pe această cale.

HAOSUL DIN UNGARIA

Oscar Iaszi, ministrul naționalităților în guvernul radical al contelui Karoly, definește starea ce domnea în aceea vreme în Ungaria, drept o stare „haotică". Tot el mai afirmă în „Revolution and Counter-Revolution in Hungary" că și sub noul regim se încerca reeditarea vechilor greșeli din trecut.

„Rezistența regimului vechi (l-ancien régime, în text), spune Oscar Iaszi, se datora în special celor trei politicieni Windischgrätz, Vazsonyi și Szterény".

Concesiile pe care ei le ofereau românilor erau minime. Chiar în plină revoluție, ungurii nu înțeleseseră marea chemare a timpului. Ei căutară să obțină toată libertatea în urma revoluției din 1918, neoferind naționalităților decît o fărîmă de libertate. Printr-o abilă manevră diplomatică Karoly, care era antantofil, încerca să-și cîștige simpatiile aliate, pentru a nu fi obligat la sacrificii prea mari. Era reeditarea sistemului revoluționar „liberal" din 1848.

1 DECEMBRIE 1918

Românii ardeleni care aveau vie în memorie trădarea revoluționarilor kosuthiști din 1848 față de cauza românească, nu mai așteptau de data aceasta să li se ofere libertatea de către republica ungară instaurată la 16 noiembrie 1918 și la 1 Decembrie 1918, într-o uriașă adunare plebiscitară care avu loc la Alba-Iulia sub președinția bătrînului patriot ardelean Gheorghe Pop de Băsești, declarară cu entuziasm : **„Unirea Românilor de peste munți și a teritoriilor locuite de ei cu România".**

Ziarele ungurești din acea epocă evaluează la 100 000 numărul reprezentanților românilor transilvăneni care au participat la plebiscitul Ardealului.

Unirea Transilvaniei nu este, cum vrea să acrediteze propaganda maghiară în străinătate, consecința unor tratate pe care „Ungaria a fost obligată să le semneze" sau a unor „influențe din afară" (v. prof. Horvath : Weltkrieg. Friedensdiktat und Nachkriegsregelung).

Ea este rezultatul unei evoluții lente. EA ESTE O ÎMPLINIRE DE DESTIN.

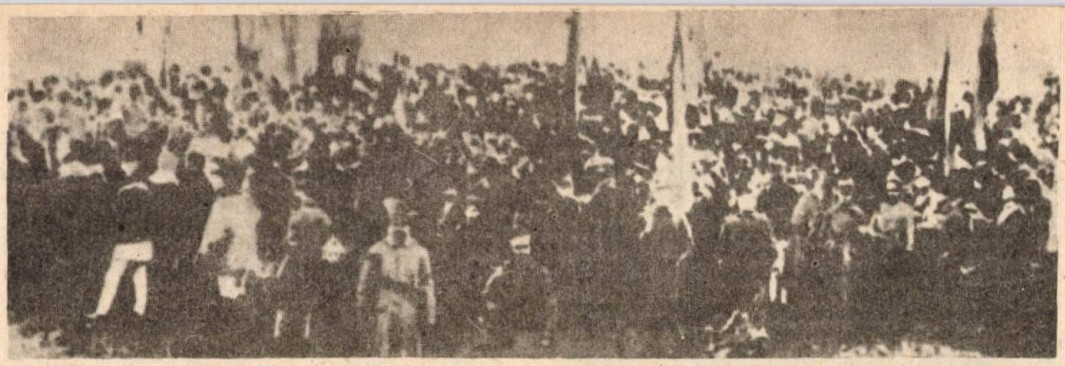

Participanți la Marea Adunare de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918

Românii de pe ambele versante ale Carpaților purtau în suflet această zi ca pe o lumină care apare la orizont la capătul unei lungi călătorii. Ea le lumina calea de undeva din viitor. În ziua în care le-a fost dat s-o apropie, idealul lor a fost realizat și unirea înfăptuită.

Resemnarea cu care românii au acceptat sosirea acestei zile este caracteristică firei răbdătoare a mult încercatului popor românesc.

Poate este și o consecință a siguranței ce o aveau românii, în realizarea visurilor lor de milenii. Transilvănenii știau că această zi a Unirii — și implicit a libertății — va veni. Și știau că ea le este promisă de o lege firească care-și urmează implacabilă drumul spre împlinire, fără a putea fi oprită de piedicele pe care le pot pune în cale meschinele interese omenești.

Inevitabilis fatorum lex humana providentia mutari non potest.

Transilvania **s-a unit** cu România. Ea n-a fost unită prin voința altora cum susțin azi toți profesorii dela Budapesta, denaturînd în modul cel mai flagrant sensul evenimentelor.

Marile Puteri n-au făcut decît să constate această voință a provinciei de veacuri românești de a se uni cu românii de pe versantul răsăritean al Carpaților, s-o constate și s-o ratifice.

„Unirea românilor, spune academicianul român Ion Lupaș, originar din Transilvania, nu este opera unei persoane, a unei provincii sau a unei generații. Ea este rezultatul luptelor susținute timp de secole de cei mai buni fii ai poporului român".

Profesorul Horvath și colegii săi de la Universitatea din Budapesta vorbesc în toate lucrările destinate străinătății de : „contracte bilaterale viciate prin lipsa liberului consimțămînt al uneia dintre părți", de „hotărîri de arbitri" și de multe ale chestiuni mărunte, demne doar de un proces minuscul privitor la un stînjen de pămînt și purtat în fața unei umile judecătorii de ocol rural.

Procesul care s-a terminat în ziua de 1 Decembrie 1918 prin hotărîrea fermă și categorică a românilor transilvăneni de a se uni cu regatul României, este un proces istoric multisecular care nu s-a încheiat printr-o sentință rece, pronunțată de un tribunal indiferent, ci printr-o revoluție națională.

Spre fericirea Transilvaniei, revoluția românească de la 1 Decembrie 1918 s-a soldat fără vărsări de singe. Prea mare era elanul către libertate al popoarelor subjugate pentru ca cineva să îndrăznească să-l înăbușe în singe. La 28 octombrie isbucnește revoluția la Praga și Cracovia. La 29, stindardul libertății flutură la Zagreb și la Lubliana. La 30, revolta cuprinde Austria. La 31, începe descompunerea conglomeratului ungar. Așa cum au prevăzut mințile clarvăzătoare, cu decenii înainte, a fost suficientă o puternică sguduire a Europei Centrale pentru ca unitatea fictivă a împărăției Austro-Ungare să se descompună în părțile ei componente, **adevăratele realități politice.**

„Ca orice rău, spune Loncarevici în cartea sa „Jugoslawiens Enstähung", (Viena, 1928), războiul mondial a avut și partea lui bună : prin el au fost distruse și ultimele resturi ale unui absolutism feudal medieval".

Prin actul istoric de la Alba Iulia s-a încheiat un capitol dureros din istoria românilor transilvăneni, inaugurîndu-se o eră nouă, care n-a fost însă nici ea scutită de momente dificile la început și nici cruțată de profunde suferințe într-o epocă mai recentă. După o mie de ani de viață încătușată, de intoleranță și de asupriri, românii au găsit în sfîrșit elementul priincios evoluției lor normale : **libertatea.**

„Poporul român, spune Nicolae Iorga, este un popor născut în libertate, trăit în libertate și căruia această condiție de libertate este elementul primordial și absolut pentru viață".

PROCLAMAȚIA DE LA ALBA IULIA

Proclamația din 1 Decembrie 1918 constituie normativul de viață pe care și l-au impus românii în momentul cînd treceau pragul adevăratei lor istorii naționale. Ea merită să fie cunoscută în liniile ei esențiale, deoarece nu constituie numai un program politic ci și o atitudine : atitudinea sclavului de ieri, devenit stăpîn pe propriu său pămînt, față de asupritorul său milenar.

Românii n-au înțeles să se răzbune, ci, printr-un gest de înaltă ținută morală, ei au întins o mînă împăciuitoare ungurilor cu care aveau să conlocuiască pe pămîntul Transilvaniei.

Adunarea națională de la Alba Iulia a decretat într-adevăr :

1. „Deplină libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie, prin indivizi din sînul său și fiecare popor va primi dreptul de reprezentare în Corpurile Legiuitoare și la guvernarea țării, în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc.

2. — Deplină libertate autonomă confesională pentru toate confesiunile de Stat.

3. — Înfăptuirea desăvîrșită a unui regim curat democratic pe toate terenele vieții publice. Votul obștesc, direct, egal, secret.

4. — Libertatea de presă, asociere și întrunire, libera propagandă a tuturor gîndurilor omenești".

Ce contrast, pe de altă parte între atît de liberala atitudine a revoluționarilor români din

1 Decembrie 1918 — Tablou de Ion Grigore

1918 și îngustimea concepțiilor care au prezidat la revoluția ungară din 1848 !...

Nici unul din compartimentele vieții sociale n-a fost omis în această Declarație, sub semnul căreia trebuia să se desfășoare în viitor viața popoarelor din Transilvania.

Alcătuită într-o proporție covîrșitoare din țărani. Transilvania avea să cunoască o reformă agrară menită „să promoveze o nivelare socială și o potențare a producției".

„Fiecare țăran, spune proclamația din 1 Decembrie 1918, trebuie să aibă cel puțin atît pămînt cît poate lucra el și familia lui".

Într-o țară în care existau latifundiari posedînd terenuri imense, măsurînd cîte 300 000 de jugăre cadastrale — 420 000 de ha. ! — expropierea agricolă anunțată de români îmbrăca un caracter mai pronunțat revoluționar încă, decît însăși revoluția națională care a condus la alipirea Transilvaniei la România.

Născută din robie, dar hrănită cu cele mai entuziaste idealuri de libertate și frățietate, Declarația inaugurală a istoriei libere românești în Transilvania se termina cu aceste înaripate speranțe într-un viitor mai bun :

„Adunarea națională dă expresiune dorinței sale ca Congresul de pace să înfăptuiască comuniunea națiunilor libere în așa chip ca libertatea și dreptatea să fie asigurate pentru toate națiunile mari și mici deopotrivă, și ca în viitor să se elimine războiul, ca mijloc pentru regularea raporturilor internaționale".

Din nefericire, aceste speranțe într-o comuniune internațională din care războiul să fie exclus pentru totdeauna s-au spulberat numai după două decenii de la exprimarea lor de către românii ardeleni la Alba Iulia. Trebuie totuși reținut faptul că în timpul acestor decenii, România ca membră a marei familii europene n-a făcut absolut nimic de natură a turbura pacea, oamenii ei politici și toți cei care s-au perindat la conducerea politicii externe românești străduindu-se mereu în decursul anilor să se alăture tuturor eforturilor pentru cimentarea păcii europene.

În special atitudinea României față de naționalitățile conlocuitoare a fost un factor esențial pentru păstrarea păcii în regiunea dunăreană. Românii au avut mereu vie în mintea lor imaginea sfîrșitului lamentabil al vastei împărății Austro-Ungare, consecință firească a lipsei totale de înțelegere a ungurilor față de naționalități.

SOL LUCET OMNIBUS

Popor eminamente tolerant — caracteristică, unanim recunoscută, a tuturor raselor neolatine — românii au ținut să și-i apropie pe maghiarii locuind între hotarele României, prin blîndețe și tratament egalitar.

În sfîrșit, pentru a da o imagine completă a concepției care a prezidat la legiferarea situației minorităților, citățm următoarea frază rostită de Octavian Goga în calitatea sa de ministru de interne, în 1927: „Noi căutăm să obținem satisfacție nu exercitînd vreo cît de mică violență contra concetățenilor noștri, dar printr-un simțămînt de echitate care trebuie să fie la baza convingerilor noastre politice".

Aceste concepții nu sînt izvorîte din vre-un interes momentan — realizările pe terenul practic confirmîndu-le cu prisosință — ci sînt însăși expresia concepției românești privitoare la tratamentul ce se cuvine popoarelor străine, pe care soarta le-a înfățișat pe acelaș teritoriu național românesc. La distanță de o jumătate de secol, două atitudini viguroase caracterizează perfect cele două mentalități.

Cînd în parlamentul unguresc dinainte de război, contele Ștefan Tisza a fost atacat de deputații ultra-șovini pentru ceia ce li se părea lor a fi o politică de moderațiune față de români, premierul ungar, care în tratativele cu românii din 1913, își păstrase integrală concepția ortodoxă a maghiarizării integrale, bătu totuși în retragere pentru ca în istoria maghiarismului să nu i se poate aduce acuzațiunea de a fi abdicat de la cauza superioară a maghiarismului care se confunda pentru întreaga pătură conducătoare a nației ungare, cu o politică de dominațiune orgolioasă și intransigentă.

Cînd însă în parlamentul românesc din 1863 un deputat ultra naționalist a pledat cauza intoleranței față de unii dintre minoritarii din acea vreme, Ion Brătianu, tatăl, care avea să joace un rol atît de însemnat în istoria României, s-a grăbit să zdrobească cu autoritatea-i masivă asemenea concepții.

„Dacă unii din dvs., se adresă Brătianu reprezentanților, puțini la număr, ai intransigenței naționaliste românești, puteți să amețiți cu astfel de cuvinte pe alegători, dar dvs. singuri vă creați o asemenea dificultate pe care o veți plăti scump, pentru că dați niște idei rătăcite alegătorilor dvs., și ideile greșite nu pot să fie folositoare unei societăți".

Atitudinea de toleranță și de înțelegere față de națiunile conlocuitoare, îmbrăcă deci în România un caracter de permanență neîntreruptă. Această atitudine este apanajul celor tari și românii transilvăneni au dovedit lumii întregi că după 10 secole de viață în întuneric, ei au reînviat la viața națională tot atît de puternici ca și strămoșii lor daco-romani.

Concepția politică pe care ei au îmbrățișat-o în clipa în care au devenit din nou puternici, a fost condamnarea întunericului care le-a fost hărăzit de o soartă implacabilă timp de un mileniu.

„Sol lucet omnibus".

Sub acest semn s-a dezvoltat viața naționalităților în Transilvania românească sub stăpînirea românească.

Milton G. Lehrer

FILE RUPTE DIN CARTEA RĂZBOIULUI

Interesul acestor pagini stă în faptul că ele sînt scrise nu numai de un adolescent, dar și de un viitor mare istoric al românilor, care a fost totodată și membru al unei atotputernice familii politice cu un rol decisiv în participarea românească la primul război mondial. Acest război a însemnat

Gheorghe I. Brătianu

(1898—1953)

profesor de istorie la Universitatea din Iași (1924—1940), apoi la Universitatea din București (1940—1947), unde l-a urmat la catedră pe N. Iorga. Membru al Academiei Române, autor al lucrărilor de sinteză : „O enigmă și un miracol istoric : poporul român", 1940 ; „Problema continuității daco-romane", 1944 ; „Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești", 1945.

pentru români un război popular, o participare organică la împrejurările lui tragice urmate de un sfîrșit fericit. O ploaie de note, de amintiri, de însemnări de front, scrise de soldați, ofițeri, civili au fost tipărite după aceea. Gh. I. Brătianu, nepotul lui Ion Brătianu care avusese un rol decisiv în revoluția de la 1848, era în momentul izbucnirii primului război mondial liceean. Încă din liceu tipărește prima sa contribuție istoriografică pe o temă medievală.

În momentul intrării noastre între beligeranți, nepotul pașoptistului Brătianu va pleca voluntar pe front. Gestul șterge ceva din păcatele lor fără a-i absolvi în întregime pentru proasta, dezastruoasa pregătire a războiului, care adusese România în pragul prăpastiei, salvarea venind mai ales de la devotamentul total al armatei și al întregului popor după adînci și lungi suferințe, după disperări totale, care a dus pe mulți dintre „patrioții" amatori de discursuri vorbite și tipărite în refugiu la Odesa în timp ce țara se concentra cu tot ce avea mai bun și mai rezistent în Moldova încă liberă.

După război, în 1924, Gh. I. Brătianu devine profesor la Universitatea din Iași, își începe suita de lucrări istoriografice care-l vor impune ca urmașul cel mai de seamă al lui Nicolae Iorga, și intră în viața politică rupîndu-se de partidul tradițional al familiei sale. Deși prestigios, acest mic partid personal n-a avut niciodată puterea politică, iar șeful său Gh. Brătianu n-a avut niciodată demnități guvernamentale sau funcții de stat. Activitatea lui politică, trebuie spus, nu influențează valoarea operei științifice care venită după gigantica și intimidanta contribuție a lui Nicolae Iorga, pe care Gh. I. Brătianu l-a recunoscut mereu ca pe un maestru al său, aduce în istoriografia românească un binevenit plus de coerență și de sinteză. Ajuns la maturitate, savantul a ținut să-și dezgroape aceste însemnări de front și să le dea publicității. G. Călinescu le găsea interesante prin notația psihologică rece, lucidă și remarcă prezența aici a episodului care l-a inspirat pe Liviu Rebreanu pentru „Catastrofa". Reproducem cîteva din aceste pagini ca un omagiu pentru cel care n-a fost numai un om al catedrei, ci, a ținut să-și susțină în tinerețe cu arma în mînă, în linia întîia a frontului, credințele pe care și-a clădit apoi opera științifică.

Soarele coboară încet spre Apus, scăldînd crestele în sînge. Pe Coşna s-a dezlănţuit vijelia. Din toate unghiurile zării, tunuri de toate calibrele bat dealul ce se clatină, sub prăbuşirea grămezilor de oţel. Lipiţi de pămînt, deabia mai ridicăm ochii spre cer. În şuierături ameninţătoare, şrapnele crapă deasupra noastră, luminînd feţele trase de spaimă cu fulgerul spargerii. Cu ropot de grindină, gloanţele stîrnesc praful şi crengile rupte. Adesea, după ce trăzneşte peste noi, capul proiectilului coboară vijiind şi muşcă, spărgîndu-se, prin ţufiş. Nici un adăpost, nici un şanţ : colbul ridicat de explozii pluteşte ca o negură. Virtejuri fumurii aruncă pietre şi bulgări, izbucnind în sus, spre norii negri şi grei ai obuzelor brizante. Suntem zguduiţi pînă în adîncul firii, deabia de putem, pe furiş, să mai răsuflăm fumul acru şi prăfuit. Singur, colonelul Hentzescu, nemişcat şi liniştit, îşi aprinde pe rînd, ţigările. „Automobilul !" a strigat cineva. Din fundul zării un grohăit uriaş se apropie şi creşte, ascuţindu-se în şuierătură înfricoşată. Un muget înfiorător se prăvăleşte pe noi, ne-am făcut una cu pămîntul, ne lipim strîns de ţărîna aspră. Cu un urlet de locomotivă vijiie peste noi ceva fără margini, fără nume ; vîntul ne-a pălmuit, ne apasă o suflare de vijelie. A trecut, trăznetul spargerii cutremură dealul. În spatele nostru, cerul s-a întunecat : o perdea de praf gălbui şi cenuşiu se înalţă în văzduh. Un pumn m-a izbit cu putere, trîntindu-mă din nou la pămînt. Bulgări şi bolovani ne plouă pe cap, îmi destup anevoie urechea plină de ţărînă. Treziţi din viforul morţii, ne deşteptăm cu greu la simţire, la viaţă, pe cînd noaptea desfăşoară încet, peste vîrful frămîntat, mantia ei ocrotitoare de întuneric.

. . . . . .

29 iulie.

Din Răsărit, faptul zilei înroşeşte culmile albăstrii. Ne înghite groapa şanţului acoperit, prin care ne strecurăm sub pămînt, ca prin măruntaiele dealului. O dungă de lumină ne călăuzeşte, în strimtoarea neagră a tranşeei străbate adierea înviorătoare a dimineţii : am ajuns în creastă, la observatorul blindat. Îngust ca postul de comandă al unei corăbii de război, ne deschide, printre bîrne, o fereastră largă asupra zărilor duşmane. În lumina crescîndă a zilei, priveliştea de ieri ni se întinde iarăşi înainte, dar cu umbre şi colori schimbate. Este ceva mai tînăr şi mai proaspăt în razele născînde ce aştern polei de aur roş peste abureala văilor deabia deşteptate din somn. La

Desen de I. Theodorescu-Sion

intervale rare, focuri de puşcă plesnesc tăcerea. Departe, pe şosea, lîngă Hîrja, o dîră întunecoasă se tîrăşte în praf : e o coloană vrăjmaşă. Alături, pe un dîmb, vedem acum şi pete albicioase ninse peste noapte lîngă drum, corturi fără îndoială. De am avea şi noi tunurile lor grele, balauri a căror suflare să treacă munţii — marşul liniştit de dincolo s-ar preface în risipă sîngeroasă.

. . . . . .

Iar urlă furtuna peste şanţul nostru. Bîrnele tremură, zguduite, pămîntul geme. Sub ploaia de bolovani şi schije, acoperişul se clatină. Virtejuri de praf întunecă vederea, ştergînd munţii şi cerul din ochii noştri. Jur împrejur se prăbuşesc loviturile, şuierînd adesea cîte patru de-odată. Cele prea lungi rad creasta, foşnind, parc-ar trece prin iarbă coasa fără margini a morţii. Vom mai trăi să vedem bolta albastră şi tihna zilelor calde de vară ?

. . . . . .

Necontenit, telefonul se rupe, ca un fir de păianjen în viltoarea vijeliei. Liniştit, ca la o plimbare, telefonistul iese din şanţ şi leagă la loc capetele desfăcute, în haosul de nimicire ce ne înconjoară. De la 77 la 305, nu lipseşte nici o notă în uriaşa simfonie a prăpădului. Nervii tremură, obosiţi de supraîncordare ; pînă şi colonelul începe a-şi răsuci mai repede, plictisit, nelipsitele ţigări. În învălmăşeala gîndurilor — m-am apucat să scriu o scrisoare, pe care n-o voi isprăvi — răsare o amintire : în timpul iernii, lîngă Iaşi, de pe dealul Sorogarilor, am luat parte la o tragere a şcolii de artilerie. Ţinta era un steag roşu — ci-că observator inamic. Vreo două ceasuri ne siliserăm să-l dăm jos. Zadarnic ; cîrpa filfîia, sfidătoare, obraznică, de neatins. Avea-vom şi noi norocul acestei păpuşi ?

. . . . . .

Firul s-a rupt din nou. Cele din urmă cuvinte, ce ne-au ajuns, ne îndeamnă să ieşim ; infanteria se retrage peste noi, nu-i chip de rămas pe loc. Pornim, cu telefoanele de gît, cu mantalele strînse în braţe. La cîţiva paşi, şanţul e astupat ; un obuz i-a prăbuşit pereţii. Prin gaura din acoperiş, ne căţărăm de bîrne sfărîmate, trăgîndu-ne spre lumină. Sub obuze ce troznesc, înnegrind

Desen de Iser

cerul, ne lăsăm la vale. Iarăşi dăm înapoi, aş trebui să mă simt zdrobit, deznădăjduit de încercările noastre zadarnice, de silinţele apărării înfrînte. Şi totuşi faptul singur de-a fi în mişcare, de-a umbla, mă umple de o bucurie nebănuită. Simt că în mine sufletul în fierbere s-a călit. Scăpată din înec, viaţa îşi cere, brutal, dreptul la sărbătoare. Ieşit o clipă din atingerea apăsătoare a primejdiei, sunt un om nou, dornic de luptă, gata de asalt, pentru care obuze şi gloanţe nu mai înseamnă decît umbra unei închipuri.

Alergînd printre tufe, am ajuns pe podişul strîmt din spatele Coşnei. Bătrînul comandant al Brigăzii ne întîmpină, înfuriat : l-a părăsit artileria. Comandantul grupului, sfîrşindu-şi muniţiile, şi-a retras bateriile mai la vale, spre Trotuş. Colonelul porneşte năvalnic, într-acolo. Suntem martorii, fără voie, a unei certe furioase între cele două căpetenii, care ajung la scoaterea pistolului. Excesul însuşi de mînie readuce singele rece şi liniştea. Acum s-a isprăvit, au plecat fiecare într-o parte, zgîriind pămîntul cu pintenii. Aghiotantul regimentului, gînditor şi diplomat, îmi spune : „penibilă scenă".

. . . . . .

Ca să sprijinim mai de aproape apărarea crestelor, un tun a fost urcat în cotitura drumului, la suiş. Trage, descoperit, la deznădejde. Tunurile de alamă înnegrite se aruncă grămadă, cu scufiile de cositor ale şrapnelelor roşii. Dar iată că se înşiră pe drum un lung alai de sărbătoare. Urcînd în lumina soarelui spre tunuri, satul întreg ne cară proiectile ; un şir nesfîrşit de copii, de fete, de neveste tinere şi bătrîne, de băieţaşi se îndreaptă spre noi. Spinarea bătrînelor se încovoaie sub povara obuzelor, nevestele le string în braţe ca pe nişte copii, minuţele slabe ale băieţilor se încleştează pe alama sclipitoare. Un norod de cămeşi albe şi de tulpane viu colorate a înflorit, ca prin farmec, în pustietatea ucigătoare a cîmpului de bătălie.

. . . . . .

Am pornit din nou spre creasta păduroasă. Colonelul Keminger călăreşte înainte. Descălecăm, puştile pocnesc în apropiere ; prin drum, ţiuie sinistru gloanţe rătăcite. Intrăm în tufiş, ocolind linia primejdiei. Ne-am încurcat, nu mai este chip să ne îndreptăm prin desişul de nepătruns. Am pornit spre drum, să găsesc postul de comandă al Brigăzii de infanterie.

Alerg de-a lungul lanţului de trăgători. Culcaţi pe povîrniş oamenii trag, cam în neştire. Printre crengi răsare, o clipă, vîrful apropiat al Coşnei, acum duşmane. Între două tufe, un om zace înţepenit, cu mîna pe puşcă, — l-a doborît oboseala sau somnul cel veşnic. N-am vreme să mă opresc. M-am plictisit de atîta îndoire şi ascundere, alerg în drum spre pomii rari care îşi înalţă gardul deasupra tufelor. Aş vrea să fiu peste tot, să mă fac sute de luptători, să îmbrăţişez întreaga întindere a bătăliei. Goarne răsună prin larmă ; cred că la noi au rămas cele din urmă, în războiul de astăzi. Un obuz zvîrle trosnind la ciţiva paşi, rădăcini, bulgări amestecaţi cu crengi. Privesc cum vîntul împrăştie printre copaci fumul întunecat. Nu-mi mai pasă, mă împinge înainte ceva deasupra puterilor mele, o nebunie. Alerg, orbit de razele soarelui şi de strălucirea aprinsă a focului lăuntric.

. . . . . .

Am părăsit postul de comandă. Într-o gaură, la rădăcina unui copac, comandantul brigăzii de infanterie şi-a instalat cancelaria. In zgomotul salvelor care se trag în apropiere, bătrînul dictează, imperturbabil : „Vă rog, scrieţi. Ziua de astăzi, ora care este, locul unde suntem"". Trăgînd cu coada ochiului spre creste, aghiotantul scrie de zor.

Acum ne întoarcem prin ripi, la vale. Asfinţitul îşi aşează trandafirii palizi pe vîrful copacilor. Lîngă noi, un piriu de munte îşi şopteşte cîntarea, sărind peste stînci. Fragi de pădure îşi arată capetele mici, roşii, prin iarbă : gustul lor acrişor răcoreşte setea ce ne stoarce. Nepăsătoare, senină, viaţa pădurii se dezvoltă mai departe. Iar încleştarea disperată în care se frămîntă soarta

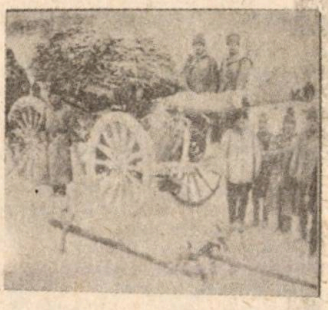

Apărătorii Siretului ◐ Servanţii unei mitraliere antiaeriene în acţiune pe frontul Mărăşeştilor

unei ţări, care aruncă în zarul ursitei tot trecutul şi întregul viitor, va trece prin umbra neschimbată a crengilor, ca cearta necunoscută a două muşuroaie de furnici învrăjbite...

31 iulie.

Dumnezeu ne-a ascultat ; ieri seară Vînătorii de Munte au răzbit la Cireşoaia. Vrăjmaşul se retrage. Soarele biruinţii a răsărit peste noi. Bateria întîia să schimbe de poziţie, sus, la creastă ! Telefonul zbîrnîie de nerăbdare. Înainte ! In aerul viu al dimineţii pluteşte parcă duhul izbîndei înaripate ce ne mînă spre culmi. Caii trag puternic tunuri şi chesoane înhămate în pripă. Mai sus, fiecare

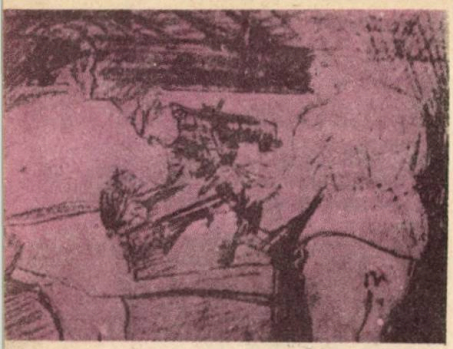

Desen de Ştefan Dimitrescu

pas recucereşte o palmă de pămînt strămoşesc, şterge urmele pingăririi vrăjmaşe. Lîngă noi, un pluton se desfăşoară în tăgători, vîntul aduce vuiet de goarne şi de urale. În faţă, pădurea tace ; crestele s-au golit de duşmani. Citeva împuşcături se mai rătăcesc prin tufiş. Tot mai aproape, lîngă virful Coşnei, răsună îmbătătoare, poruncitoare, goarnele asaltului. Uitate nopţile nedormite, oboseala, grijile covîrşitoare ale zilelor trecute ; urcăm, într-o bucurie fără margini, spre înălţimile recucerite. Iată vechile poziţii : poteca e plină de încărcătoare, de măşti, de arme. Din loc în loc, pete de sînge s-au închegat în lutul galben. Hîrtii, şepci rotunde, mantale, zac, rupte, printre crengi. De-a curmezişul drumului, cu faţa de ceară, întîiul mort ni se întinde la picioare: un bavarez cenuşiu. Fîşia unui fanion galben şi roş atîrnă de crengi. Călcăm peste baionete, peste coifuri greoaie, ocolind granatele de mînă risipite în graba fugii. Prin săpături, lopeţi şi tîrnăcoape au rămas pe urmele fugarilor, iar petele roşii tot mai dese şi-au scris povestea. Copaci rupţi şi trăzniţi s-au prăvălit pe cărare ; obuzele noastre n-au fost trase în zadar. Ne miră numărul de măşti împotriva gazelor care stau împrăştiate ; pe cît ştiu, noi n-am tras cu gaze, dar se vede că i-a înebunit bombardamentul.

Aproape de noi, o goarnă începe cîntecul înaintării. Prin tufişe, un lanţ de tăgători împuşcă în vale. Am ieşit într-o poiană, plini de avînt răzbunător ; de pe dealul Cîndei, din faţă, ne primesc focuri de puşcă. Ţiuind, cîteva gloanţe se pierd printre crengi ; ce ne pasă ? Iată în sfîrşit un tun, tras anevoie de patru cai, împins de tunari care îl aşează între tufe. Obuzele trec din mînă în mînă, întîia lovitură hubuie prin vale. Ochită de-a dreptul, s-a spart pe creasta din faţă, răscolind copacii. Glasul biruitor al goarnei se ridică, aşa cum va fi sunat la Griviţa, acum patruzeci de ani ; cu strigăte de îndemn, pedestrimea se avîntă în văi. La simfonia goarnelor şi a uralelor, tunul îşi adaugă basul adînc. Este în ceasul acesta ceva care răscumpără zile întregi de înfrîngere şi deznădejde. Şi acum, prin colbul subţire al amintirilor, această clipă de izbîndă pătrunde, vie şi luminoasă, ca o rază de soare glorioasă şi aurie.

. . . . . .

Am regăsit locul vechiului post de comandă. În ripă, cartuşele trase sau azvîrlite presară iarba. Iată şi ulciorul cu lapte, rămas întreg, aşa cum l-am părăsit ; bucuria nevestei din sat, care se plîngea ieri seară că i l-am pierdut. Oala aceasta şi-a bătut joc de baraj, de tăgători, de mitraliere, de obuze grele ; ne-a aşteptat cu credinţă întoarcerea.

Mă opresc în drum, lîngă un mort. A fost rănit întîi la cap; nişte cîrpe îi înfăşoară fruntea albă, ca de var. Buzele vinete s-au dezlipit ; e încă tînăr, nici barbă, nici mustăţi. Trăsăturile feţii sînt regulate şi subţiri. Lîngă el, în sînge, un album de muzică : Schubert. La cîţiva paşi, o scrisoare dintr-un orăşel german, un scris subţire, de femeie. Mamă, logodnică, cine ştie ? Citesc, ca o amară ironie, această frază : „Îmi pare aşa de bine că eşti acum într-un loc mai liniştit..."

Mi se strînge ceva în gît. Da, ştiu, e un duşman, un năvălitor, ţara mea e încălcată, pe acest necunoscut în haine sure l-a răpus apărarea unui neam cotropit de el şi de ai săi. Dar nu pot opri valul de milă şi de înduioşare care mă cuprinde năvalnic. Acest om a trăit, a simţit, a gîndit, a cîntat, cum arată filele rupte şi prăfuite care l-au însoţit în adîncimile tainice ale morţii. Acestui necunoscut i se deschideau zările largi ale tinereţii şi ale viitorului ; purta în el o energie, o simţire, o minte frumoasă, poate. Iar schija nebună care a cruţat ciobul de alături, a sfărîmat cîntecul acestei vieţi, spircuind nemiloasă şi neştiutoare. Uit că este îmbrăcat în hainele vrăjmaşului şi nu mai văd decît omul, un frate de suferinţă şi de jertfă. Şi aş vrea, la căpătîiul tinereţii secerate, să scriu în praful singeros vechile versuri, săpate undeva în slovă de mormînt, ca o recunoaştere şi o mîngîiere :

QVI ANTE DIEM PERIIT, SED MILES, SED PRO PATRIA.

. . . . . .

Pretutindeni, trupuri nedesluşite s-au prăbuşit. În aerul cald al amiezii, se ridică mirosul greu al leşurilor. Cîţi vor fi pierit în colţul acesta blestemat, de-ai noştri şi de-ai lor? Mulţi şi-au săpat singuri groapa în adăpostul şanţului, iar adăpostul li s-a făcut mormînt. Singele devine o obsesiune : calci în el la fiecare pas. Pe hîrtiile risipite, vulturi negri, hrăpăreţi, cruci de fier stau călcate în praful înfrîngerii. Ridic o gazetă mototolită, o deschid. „Das deutsche Volk... Poporul german trebuie să-şi întindă departe peste hotare semnele puterii sale. Neamurile celelalte se vor pleca în curînd ţării noastre nebiruite. Iată şi o scrisoare, căzută alături : „Viaţa e grea, Süsztoff ist giftstoff geworden, dulcele s-a făcut otravă. Toate se isprăvesc, numai războiul, nu".

Prizonieri germani : foştii „invincibili" ai lui Mackensen

Gazeta scrie, împerioasă : „Viitorul nostru e sigur, mergem la izbîndă desăvîrşită, belşugul e cu noi". Scrisoarea îngînă, dureros : „Mă uit cu jale la norii ce pornesc spre voi, lăsînd soarele să ne ardă holdele. Ce vom minca la iarnă?" Veşnică neschimbată poveste. Minciuna oficială a tiparului înăbuşe, cu pumn de fier strigătul de grijă şi de durere al filelor răzleţe.

. . . . . .

Mă întorc, trecînd cu băgare de seamă peste morţii care as-

tupă cărarea. Iată și cel de adineauri. L-am lăsat îmbrăcat și încălțat, acum picioarele i s-au dezgolit. La cîțiva pași, unul din tunarii noștri îmi iese înainte, rizînd. Mă uit cu mirare la pantalonii noi, de culoare sură, căptușiți cu piele la genunchi, la bocancii grei și ferecați care mi se par în același timp noi și cunoscuți. Am înțeles, l-a despuiat pe mort. Ceea ce mi s-ar fi părut o impietate, a fost pentru el dreptul firesc al războiului. Și la urma urmei, de ce nu ? Badea Ghiță are și el dreptate. Badea Ghiță nu e, ca mine, un nou-venit pe cîmpul de luptă : a văzut morții noștri semănați prin văile Ardealului, a văzut drumurile retragerii presărate cu trupuri românești. Ce-i pasă lui de Neamțul ăsta, un hoit ca toate hoiturile ?..... de Neamț parșiv ! Bine i-a făcut. Pămînt a vrut, pămînt a găsit. Să se învețe minte, ... de lifte, să mai umble cu chimicale și mitaluri fără lege. Ce-a căutat în țara noastră ? Iar Badea Ghiță, înjurînd satisfăcut printre dinți, și-a însușit hainele cele noua, în locul zdrențelor sale, din refacere. Da ! Badea Ghiță are dreptate : este învingător și teafăr, celălalt e învins și mort. Să nu ne încurcăm în păienjenișul subțire al simțirilor gingașe de acasă. În lupta vieții, suflarea energiei brutale și simple, a voinții mărginite dar limpezi va birui întotdeauna.

. . . . . .

De pe înălțimile recucerite, ne aruncăm privirile înapoi, spre valea în care ieri ne împingea urgia, din care astăzi ne-a răsărit biruința. În lumina nepăsătoare a verii, întreaga vale a Trotușului se desfășoară înaintea noastră, cum se va fi arătat ieri, ca o vedenie de izbîndă și de pradă, ochilor lacomi ai vrăjmașilor. Ca un briu sclipitor de argint, riul șerpuiește spre depărtările în care munții se pierd în dealuri albăstrii : țara Moldovii întreagă, ca un covor bogat, ni se întinde la picioare.

Sub noi, Tîrgul Ocnei pare o jucărie, casele mărunte, strînse grămadă între riu și saline, lăsînd ici-colo să răsară vreun turn de biserică. În depărtare, pete nedeslușite arată Tîrgul Trotușului și Oneștii, deasupra cărora se învîrte în zare un aeroplan. Toate aceste le-au privit acum cîteva ceasuri, cu poftă de cucerire, năvălitorii. Mîine trebuiau să pornească urmărirea prin străzile Onestilor, iar cel mai tîrziu peste două săptămîni, la un an de la intrarea noastră în război, erau să calce biruitori peste Iașii robiți. Încă un șir de dealuri și eram măturați din cel din urmă colț al pămîntului nostru, visurile noastre cele mai scumpe risipindu-se în fumul șrapnelelor. Dacă treceau ieri de perdeaua de schije a barajului, dacă un singur regiment răzbea pînă în apa Trotușului... Într-adevăr, sunt clipe care atîrnă deosebit de greu în cumpăna nestatornică a vremii.

Pe drumul ce urcă spre noi, de la Pîriul Boghii, e mișcare și viață. În lung alai, femei și copii ne cară sus proiectile și focoase lucitoare, întorcîndu-se la vale cu tuburile trase și înnegrite. Urlînd, obuzul nemțesc se repede peste creastă, și crapă de ciudă, răscolind pămîntul. Fetele se scoală, rizînd de zăpăceala mătușii speriate. Cîteva gloanțe rătăcite mai bizîie prin aer, dar nimic nu oprește bună-voința sătencelor. Nici nu-și dau seama că îndeplinesc vreun lucru deosebit, vreo faptă vitejească. Cum se duceau seara la fîntînă, cu donițele pe umeri, tot astfel ne aduc și acum hrana gurilor flămînde de oțel. E în vitejia lor ceva atît de simplu, de obișnuit, ca și cum ar fi de la sine înțeles ca și femeile să înfrunte primejdiile războiului. Și totuși, prin iadul de foc și fum, rizînd de urietele amenințătoare ale ghiulelelor, ele torc firul ce ne leagă tot mai strîns de țară. Ca o nouă frîză a Panateneelor, șirul lor ridică, de-asupra slăbiciunilor trecătoare și a șovăielilor omenești, întruchiparea Patriei veșnice, săpată în trupuri și în sufleie, în țărînă și în văzduh, mai trainic decît chiar în stînca slăvită a Acropolei.

În ochii tuturor, ele sunt icoana vie a Neamului în primejdie, amintindu-ne în fiecare clipă, de mai era nevoie, că un popor întreg, de la Vlădică la opincă luptă, pe viață și pe moarte, pentru lege și moșie, pentru vetrele încălcate, pentru țărîna sfințită de moaștele trecutului. Nu ne aduc numai plumb și fier, ne înalț și sufletele prin pilda lor întăritoare. Căci ce semn mai frumos, ce simbol mai înalt al apărării îndîrjite poate fi, decît acest sat care se ridică întreg, luptînd, spre creste și spre slava strămoșilor ?

Am regăsit cîțiva prieteni. Se schimbă impresii și amintiri. Una din ele mă izbește prin tragedia nemărturisită ce o cuprinde. Iată povestirea, așa cum am aflat-o și eu, în urultul roților spitalului nostru rătăcitor.

Bușteni. Monumentul eroilor români din primul război mondial

Ultimul asalt, la Cireșoaia, a fost extrem de greu și de sîngeros. Prin desișul nepătruns al pădurii, pregătirea artileriei nu s-a putut face îndeajuns, iar cînd infanteria a pornit la ora hotărîtă, rețelele de sîrmă erau întregi și mitralierele dușmane neatinse. Pe frontul regimentului din Bacău, una din ele, cu deosebire, secera cumplit. În jurul ei cîțiva honvezi bine adăpostiți și îndărătnici opreau în loc înaintarea. Zeci de oameni, ofițeri din cei mai viteji, au căzut pradă tragerii ucigătoare a acestei mașini infernale. În sfîrșit, un grup mai norocos, călăuzit de un sergent hotărît întoarce poziția ; sub loviturile lor, apărătorii se prăbușesc peste mitraliera înțepenită. A mai rămas totuși unul : ridică mîinile spre cer și strigă prin larma care îi înconjoară : „Nu dați, fraților, că și eu mi-s Român". Sergentul însă nu-și mai stăpînește furia : — „Acu ți-ai adus aminte că ești Român !" îi răspunde cu o înjurătură zdravănă. Și granata aruncată cu sete sfărîmă în bucăți mitraliera și pe apărătorul ei. Dintre toate tragediile uriașei încăierări, nu este oare aceasta cea mai sfîșietoare ?

O schiță de HORTENSIA PAPADAT-BENGESCU

Se știe că H.P.-Bengescu a locuit în orașul Constanța cităva vreme. Pe tărîm literar, faptul s-a concretizat prin colaborări la periodice locale (cu citeva articole, amintiri, poeme în proză etc.) dar și prin aceea că scriitoarea s-a aflat — în anii 1926—27 — în fruntea comitetului redacțional de la publicația tomitană **Dobrogea literară**. Asemenea amănunte au fost semnalate de E. Puiu și de noi în revista **Tomis**, în octombrie 1967 și decembrie 1970, iar prin rîndurile de față supunem atenției cititorului un fragment de proză intitulat **Cheiul**. Bucata a fost publicată în revista / culturală **Plaiuri dobrogene** (director — Constantin V. Muche; vezi, **Litoral** din 30 iulie 1982), luna octombrie, anul 1926.

Din cercetările noastre rezultă că acest crimpei de proză (început de schiță sau nuvelă ?, fragment de roman ?) n-a fost înregistrat de istoriografia literară pînă acum și nici nu figurează în volumele de proză ale autoarei. Mai mult, nici în fragmentele de roman neterminat, publicate de Dimitrie Stamatidi în **Manuscriptum**, nu se găsește piesa în discuție. În **Logodnicul** există o Ană (personaj principal, de altfel), dar nu e cea din **Cheiul**, și nici „materia" literară din el nu e de găsit în acest roman. Să fi uitat autoarea textul ? Să-l fi neglijat ? Ori l-a „topit" în „pasta" romanului, transformîndu-l total ? Poate, dacă ne ghidăm după numele personajului indicat mai sus și după locul acțiunii — Capitala țării.

Oricum ar sta lucrurile din acest punct de vedere, privit din unghi stilistic, **Cheiul** seamănă cu **Marea** din **Ape adînci** sau cu **Femeia în fața oglinzii** mai mult decît cu romanele scriitoarei. Și aceasta din cauză că peisajul realist se îmbină cu poetizarea lui, iar eroina e visătoarea, o romantică contemplativă și, pare-se, reflexivă. Astfel de note ne fac să credem că lucrarea a fost scrisă în epoca în care a fost publicată, fiind, la origine, o proză scurtă, din etapa **poematică**, să-i zicem, a prozei Hortensiei Papadat-Bengescu.

Victor Corcheș

CHEIUL
FRAGMENT

Ana era străină și nu cunoștea tocmai bine orașul. E drept că într-o dimineață oarecare, trecînd spre locașurile Domniței Bălașa, văzuse șina albă a cheiului, vesel împestrițată la soare cu halele ei legate între ele de prăvăliile dese care își revărsau mărfurile spre trotuar. Parapetul era colorat la intervale de scoarțele atîrnate ca un decor spre vînzare. Piața de flori, piața de zarzavaturi, măcelăriile erau acolo ca și cum nu se puteau despărți de apa din care naște belșugul — și de acolo de pe malul ei trimeteau în sus revărsarea florilor și abundența lacomă pe care o mistuia orașul.

Acum Ana își cercetase o prietenă care locuia o casă mică, proaspăt fardată cu ulei vanilat, cu trei trepte de piatră care scoboară în trotuar. Casa prietenei era cam pe-acolo, pe lîngă dîmbul acela adorabil al Arhivelor, vechi ca și slova primelor codici.

Întorcîndu-se domol, Ana văzut orașul aplecîndu-se lin spre ea în mîngîierea serii. Se înnopta : dunga cheiului se desena discretă, tainică. Puncta luna plină a unui orologiu mut sau pica zarul greu al vreunei pendule ascunse undeva în cupole. Geamătul coardelor de vioară în vreo locandă pustie, însoțea respirația egală, dîra rîncedă a canalului în care pe-alocuri reverberele cumpătate puneau lumini de oțel, reflectate în petele gri ale tîțeiului plutitor.

Mai alături cerul boltit, cu țintele stelelor mioape se uita de-aproape fără să se străvadă în undele abia mai limpezi ale gîrlei captive, unde care totuși mergeau leneș, somnoros.

Ici-colo spații prea albe întrerupeau ca un joc de Elfe, cu monolitele pietrelor de construcție, scurgerea molcomă a cheiului care încingea amoros corpul nocturn al Cetății.

...Apa aceea îngustă, strivită de pereții lespezuiți, cu scări mici de piatră care coborau în valul ei îngroșat de puroiul canalelor, era aceeași cu filonul limpede al izvorului în care se aplecase să bea răcoarea prielnică cel dintîi popositor care așezase acolo alveola din care avea să se dezvolte roiul orașului viu.

Ana se lăsă în voia poeziei simple a locului și ceasului. Privea sinceritatea naivă a lucrurilor cu simțiri naive și sincere, simțiri esențiale, descurcate din complexitate, ca și cheiul pasnic din turmentul Capitalei.

Glasul lăuntric luă în ea un ton profetic și trimetea cuvinte solemn orașului care venea în sus, dincolo de fășia blajină și melodioasă a cheiului...

...„Căci acea Cetate va avea trup minunat, sînge viu și har divin, care se va fi sălășuit pe malul apelor dulci !"...

DE LA «PATRIOTISMUL DE CUVINTE» LA PATRIOTISMUL DE FAPTE

POLEMICI UITATE

Un cenzor moral recuzat

Scriitorimea din România de pînă la 1918 s-a implicat în toate marile probleme şi evenimente ale timpului. S.S.R.-ul n-a putut rămîne indiferent la convulsiile timpului. La izbucnirea primului război mondial în România s-au exprimat două tendinţe politice : una care dorea să intrăm în război alături de Franţa şi de Rusia, scopul fiind unirea românilor într-o singură ţară, alta care argumenta în favoarea alianţei cu Germania şi Austro-Ungaria, de teama pornirilor anexioniste ale ţarismului. A ciştigat în cele din urmă, după ani de expectativă, alianţa cu Franţa, Anglia şi Rusia, susţinută de o majoritate covîrşitoare. Dar pînă a se ajunge aici spiritele au vibrat, s-au înfierbîntat, au dat curs unor polemici şi unor conflicte ale căror urmări se vor prelungi pînă după primul război mondial. De prisos să spunem că majoritatea scriitorilor români erau pentru un război care să ducă la unirea cu românii din Transilvania. Numărul mare de scriitori transilvăneni veniţi de peste Carpaţi de-a lungul timpului (adăugaţi la marele număr de profesori şi învăţători ardeleni, care cu două generaţii înainte coborîse de peste munţi) a contribuit foarte mult la radicalizarea opiniilor. Cînd toată lumea se pronunţa pentru o intrare rapidă în război (temporizată de politica brătienistă din calcul) scriitorimea s-a pronunţat şi ea prin iniţiative individuale. Dar scriitorii doreau şi o atitudine de breaslă şi atunci au somat S.S.R.-ul să se pronunţe în favoarea unui punct de vedere — cu Franţa sau cu Germania —, opţiunea aşteptată fiind cea cu Franţa care însemna conflict armat cu Austro-Ungaria şi realizarea unui deziderat de veacuri al românilor. S.S.R.-ul a dat un comunicat ezitant şi conciliant încercînd să se situeze pe deasupra acestor pasiuni, interese, direcţii. Replica a fost promptă : o scrisoare descrisă iscălită de foarte mulţi membri ai S.S.R.-ului somează organizaţia lor profesională să ia o atitudine clară în chestiunea la ordinea zilei. Rezultatul este o retractare a primului comunicat. De această dată S.S.R.-ul declară adeziunea sa la politica pentru împlinirea marelui ideal naţional şi condamnă pe scriitorii care colaborau la publicaţiile de orientare progermană. Va fi fost la mijloc, desigur, şi o presiune de culise, foarte importantă, care era rezultatul iritaţiei crescînde a unei părţi a scriitorimii împotriva altela, care ezita ori colabora la foile considerate de propagandă germană. În cauză erau, de pe atunci, Ion Slavici, Gala Galaction, Arghezi, Cocea şi alţii mai puţin importanţi, urmăriţi cu

Eugen Lovinescu

ostilitate de cercul de colaboratori și redactori ai revistei Flacăra.

Chestiunea vinovăției acestor scriitori mult trimbițată de adversarii lor a rămas în parte nelămurită S.S.R.-ul după război, în urma evenimentelor petrecute și a opiniei majoritare din sînul vieții literare a exclus din rîndul membrilor săi pe cîțiva dintre colaboratorii foilor filogermane. Unii dintre aceștia au avut de suportat procese, cum este cazul lui Ion Slavici, Tudor Arghezi, Karnabatt. Nimeni n-a făcut pînă acum o cercetare atentă a faptelor și a vinovățiilor în cauză. O rotondă a Muzeului literaturii române a încercat rejudecarea procesului lui Ion Slavici, pe care participanții l-au absolvit de vechile învinuiri, dar o cercetare minuțioasă a cazului nu s-a făcut. Cu atît mai puțin pentru ceilalți. Situația nu este istoriografic vorbind acceptabilă. Asemenea noduri de istorie literară se cer dezlegate printr-o anchetă atentă a faptelor și printr-o concluzie bine formulată. Nu mai vorbim despre situația lui C. Stere, care a fost în chip special blamat și exclus pur și simplu din viața politică a țării. Luminarea momentelor tulburi din vremea marii conflagrații mondiale și de după aceea este o datorie a istoriografiei literare românești, care se află încă la începuturile acțiunii de clarificare în această direcție.

O colecție de pamflete: „epiloguri literare"

Între cei care au pus problema conduitei morale a scriitorilor după declanșarea primului război mondial a fost E. Lovinescu care a inițiat în Flacăra o serie de „revizuiri morale" pentru a caracteriza pe scriitorii care nu înțelegeau să meargă cu Tripla Alianță. Erau la mijloc nu numai un ideal național, nu numai o viziune politică europeană, ci și interese de partid, opțiunea pentru Tripla Alianță fiind a liberalilor. Fondul partizan al acestei înfruntări nu trebuie dat uitării. E. Lovinescu, fiu de senator liberal, afișînd credințe liberale, a militat după puterile lui pentru intrarea în război alături de Franța. Două volume de articole strînse din presa vremii atestă această orientare : Pagini de război, 1916 și În cumpăna vremii (note de război), 1919. Militantismul lui E. Lovinescu s-a desfășurat în condiții de relativă stabilitate socială, politică statală, în vechile reviste ale României. Din clipa în care Bucureștiul cade și ocupația germană se instalează peste tot în teritoriul ocupat, E. Lovinescu nu mai scrie în gazetele bucureștene. El nu va scrie nici în cele ieșene, cite mai erau în condițiile disperate ale apărării României la frontariile Moldovei. Numele lui nu va fi găsit de pildă în revista "România" pe care o scotea la Iași Mihail Sadoveanu ajutat de Corneliu Moldovanu, de Ion Minulescu, de P. Locusteanu, venit de la Flacăra, și de alții decît o singură dată. Cauzele nu ne sînt cunoscute, dar una din ele explică în parte această absență : E. Lovinescu s-a aflat o vreme printre refugiații de la Odesa, în valul care a părăsit țara de spaima căderii ei integrale în mîinile germanilor. Întors din bejenie criticul revine la București unde scoate nu după mult timp Lectura pentru toți (1918—1919) și Sburătorul (primul număr la 19 aprilie 1919). Este prima dată cînd E. Lovinescu prezidează publicații proprii, prima dată cînd nu mai solicită un loc de colaborator și o rubrică într-o revistă direcționată de altcineva, ci scrie într-una condusă de dînsul. El va relua aici firul vechii activități la proporții noi, dezvoltînd pe un spațiu mai potrivit cu aspirațiile și posibilitățile lui scriitorești, idei și proiecte anterioare. Între acestea se află și o serie de „revizuiri morale" noi, care reiau linia celor de dinainte de intrarea noastră în război.

Noua serie de „revizuiri morale" prilejuiește lui E. Lovinescu pagini pamfletare susținute, care vizează pe : Mihail Sadoveanu, George Topîrceanu, Demostene Botez, D.D. Pătrășcanu, Cezar Petrescu. Majoritatea acestor pamflete au fost tipărite în volumul de Epiloguri literare. notat cu I roman, dar fără nici o continuare. O parte din articolele de aici vor fi presărate în cuprinsul unor cărți viitoare ale criticului. Epilogurile literare este o carte care-i mai exprimă încă pe E. Lovinescu cel de dinainte de război, întregul volum fiind răfuiala, ultimă ca semnificație, a unor socoteli începute și încă neîncheiate înainte de război. Sumarul cărții se alcătuiește din răspunsurile pe care E. Lovinescu le dă scriitorilor de la Însemnări literare (condusă de Mihai Sadoveanu și George Topîrceanu) și de la Hiena (Pamfil Șeicaru). O idee de gravitatea caracterizărilor lui E. Lovinescu se poate obține și din cea mai rapidă răsfoire a paginilor pe care ni le-a lăsat în Sburătorul sau în Epiloguri literare. La Mihail Sadoveanu ni se vorbește despre o „prăpastie morală" care s-ar fi căscat între scriitor și convingerile lui. Topîrceanu nu este nici măcar numit : el este pur și simplu Caliban „bruta pădoasă și hirsută". Tot aici „lubrica maimuță" este după toate semnele Demostene Botez amestecat și el în schimbul de „amabilități" dintre Sburătorul și Însemnări literare.

Arghezi este în aceeași carte pamfletară un șef de școală literară, care ilustrează și stimulează un viciu național : „pamfletul de cuvinte". Despre D. D. Pătrășcanu, unul din tovarășii de idei politice ai lui Constantin Stere, E. Lovinescu scrie un pamflet violent botezîndu-l de ocazie pe scriitorul ieșean cu numele Veveriță : „Veveriță nu reprezenta nimic : nici cultură, nici convingere, nici talent, nici personalitate". Puține din cărțile pe care le-a tipărit E. Lovinescu sînt atît de decis ofensive și violente. Iar cuvîntul de „epilog" în titlul cărții are semnificația unei slujbe de adio.

Prolog banal

Configurația polemicii dintre Sburătorul și Însemnări literare s-a precizat treptat sub ochii cititorilor, de la un număr la altul. Apoi imaginea ei globală s-a pulverizat. E. Lovinescu și-a tras rapid într-o carte aceste articole. M. Sadoveanu le-a lăsat să doarmă în revista de origină. Tîrziu, după al doilea război mondial unul din ele a intrat în volumul de Mărturisiri și apoi în seria de Opere. Nici G. Topîrceanu nu și-a introdus în volume polemica cu E. Lovinescu, dacă excepțăm o Scrisoare din Migdale amare. Înainte deci de orice concluzie privitoare la această polemică și la oamenii care au dus-o este inevitabilă reconstituirea corectă a schimbului de replici, ca într-o piesă de teatru. Distribuția era importantă, regia a fost alternativă după cum se răspunde, condeiele — mari, deci spectacolul merită toată atenția.

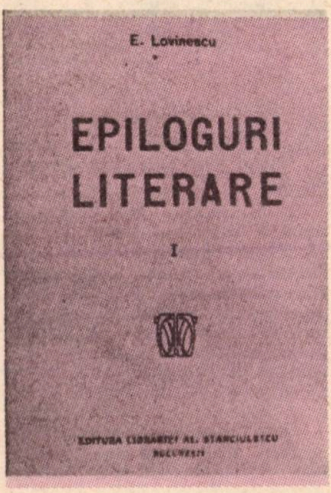

Polemica de care ne ocupăm nu este însă un război exclusiv între Însemnări literare și Sburătorul. Mai exact spus este un război între Însemnări literare și E. Lovinescu, directorul proaspăt a două publicații postbelice. Criticul care bătuse la ușa multor publicații înainte de război își scrie directorial numele atît pe Sburătorul din aprilie 1919, cît și pe magazinul lunar ilustrat Lectura pentru toți care apar imediat după Unire în decembrie 1918. Ultima publicație era un lunar de inspirație și finanțare oficială, mai exact regală, în care se căuta oglindirea faptelor din războiul care dusese la Unirea din 1918 și mai ales a rolului familiei regale. E. Lovinescu se adaptează profilului acestui magazin pe care-l și teoretizează. Cu această explicație programatică începe cronologia conflictului dintre E. Lovinescu și publicația ieșeană. Într-un editorial, scris evident de criticul care va scoate în curînd Sburătorul, se afirmă că Lectura pentru toți „nu e o revistă urmărind o direcție literară hotărîtă", dar că „scrisul nostru va avea acest scop : să trezească energiile neamului spre patria comună, să-i lege pe toți prin firul solid al dragostei și interesului". (Lectura pentru toți, decembrie, 1918).

Însemnările literare conduse de Mihail Sadoveanu și G. Topîrceanu primesc la Săptămîna cu ironie „Programul d-lui Lovinescu". Ei descoperă mai întîi contradicția dintre negarea unui program și existența declarată a unuia ca și faptul că E. Lovinescu descoperă acum „stratele adînci" ale societății românești renunțînd la mai vechile lui teorii estetice de natură elitistă. „Noi ne amintim și de alt program, cu panglicuțe și danteluțe, al d-lui Lovinescu Pe atunci, exigența d-sale estetică cerea o literatură de idei, „o poesie intelectualistă". aristocratică, subțire, care să înlocuiască odată literatura... pe care tocmai o pretinde și o propovăduiește astăzi d. Lovinescu". Era un flagrant delict de inconsecvență pe care revista interimară a prestigioasei Vieți românești, Însemnări literare îl subliniază cu promptitudine. Reacția ieșeană nu trece ignorată de E. Lovinescu. El tipărește în magazinul regal, pe care vizibil îl redactează și o scrie aproape singur o notă : Pentru „Însemnări literare" și alte reviste (nr. 3, februarie, 1918). Răspunsul lovinescian nu este teoretic ci disociativ : teoriile vechi rămîn valabile, dar nu pentru micul almanah care era Lectura pentru toți unde „am socotit că din război se pot da pagini frumoase, documente interesante sau numai simple curiozități". În discuție nu era însă profilul revistei ci credințele literare ale lui E. Lovinescu, în vădită contradicție cu publicația pe care o patrona. Criticul își va rezerva, e adevărat, contribuția literară pentru Sburătorul, care va apare la puțină vreme (19 aprilie 1919), ceea ce nu ne împiedică să observăm că el evoluează în cazul Lecturii. pentru toți pe un teren străin declarațiilor lui programatice anterioare. Însemnările literare primesc nota cu următorul comentariu scurt și sec : „Răspunzînd unei notițe a noastre din No. trecut, d. Lovinescu declară că perzistă în vechile d-sale teorii estetice, și lasă să se înțeleagă că o mare parte din bucățile publicate în „magazinul literar" pe care-l conduce, nu se potrivesc cu acele teorii (deci nu-i plac). E o mărturisire francă împotriva căria n-avem nimic de zis. (Nr. 9, 31 martie 1919). Semnează G.T., adică George Topîrceanu. Cam la atît se reduce prologul : o notă banală, un răspuns, și o revenire. Nu s-ar putea zice că de aici va ieși un incendiu. Nimic nu-l anunța, mai ales că G.T. și revista lui nu mai revin. Dar revine ...E. Lovinescu.

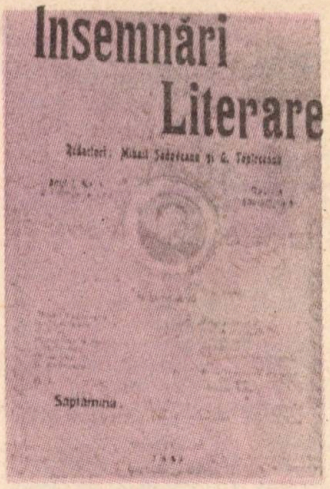

Ce ascunde «Lectura pentru toți»

În Memorii E. Lovinescu trece peste momentul magazinului Lectura pentru toți. Îl vom găsi însă în Schița bio-bibliografică din 1942, expediat rapid ca pe un moment de trecere legat de febra patriotică a momentului. Recunoaște aici că Lectura pentru toți era „o rupere de la linia estetică", dar nu insistă în nici un fel asupra situației. Adevărul e că Lectura pentru toți era o publicație de compromis din mai multe puncte de vedere. Simpla ei răsfoire ne arată că era o tipăritură emanată de curtea regală și că E. Lovinescu acceptase postura de cîntăreț postbelic al perechii regale în schimbul unor facilități de presă. Observația însemnărilor literare nu era deci în totul gratuită și cu atît mai mult nu îndreptățea urmările de care ne vom ocupa.

Revanșa criticului E. Lovinescu, pentru ironia privitoare la inconsecvența programatică a carierei sale literare, este exprimată de atacul în ordine morală pe care-l îndreaptă brusc cu prilejul unei recenzii la volumele lui Corneliu Moldovanu Sărbătoarea pîinei și Majestatea morții împotriva scriitorilor vinovați de a nu fi mers cu Tripla Alianță, fie din filogermanism, fie din alte motive. Este un denunț politic în toată legea, care ocupă cea mai mare parte a surprinzătoarei recenzii, de unde și concluzia că ea este paravanul străveziu al dorinței de a încondeia negativ și a oferi vindictei publice pe adversarii literari de la Iași.

E. Lovinescu fixează aici în apă tare figura celui nemulțumit, sastisit, „domnul obosit" de apariția numeroaler documente și jurnale de front.

„Domnul acesta obosit, scrie E. Lovinescu, poate avea mai multe înfățișări. Dacă soarta l-a făcut prizonier din prima zi a războiului, d.C. Stere a avut grije de a i-o corecta. aducîndu-l la București pentru a-l ajuta în opera de demobilizare a spiritului public și de cooperare la Mitttel-Europa inamicului : am numit pe junele Topîrceanu. Dacă soarta nu l-a dat inamicului ca prizonier, de abia a așteptat epoca de aur a armistițiului pentru a-și revărsa ura de țară în proza pamfletară a unui ziar apărut cu subvenția comendaturei germane din Iași : am numit pe și mai junele Demostene Botez, care a devenit tot mai mult Botez și mai puțin Demostene. Dacă soarta l-a lăsat la București, a participat sgomotos la toate complotuile antidinastice și a terorizat pe cunoscuți cu umbra Kaizerului salvator. Trebuia să batem drumul Canossei berlineze pentru a ni se trimite o odraslă imperială pe tronul țării : am numit pe humoristicul Patrașkanu. Sau și mai rău, s-a scufundat în lectura Bibliei pentru a scoate cuvintele arhaice cu care să îndemne armata română la dezastre, în numele unui Dumnezeu ce a „îmblînzit" mînia dușmanului : am numit pe cucernicul Galaction. Rămas la Iași a făcut propagandă filogermană a împrăștiat zvonuri alarmiste și a bîrfit armata cu o perseverență infernală : am numit o duzină de agenți ai „Kulturii" germane, care n-au decît cusurul de a nu ști nemțește. Încolo „miteleuropeni" și dînșii ca și d.C. Stere. Acest domn e obosit. Mai sunt și alții. Unii se sbat încă în ghiarele curților marțiale; alții presimt că vor ajunge tot acolo. Cei mai mulți au pe conștiință articole din epoca neutralității sau a armistițiului, despre care nu mai vor să-și amintească. Deci : de ajuns cu războiul. Să vorbim de altceva.

Iată că nu vom vorbi de altceva".

E. Lovinescu aruncă deliberat cu acest articol paie pe foc : sensibilitatea societății românești postbelice era destul de inflamată și dornică de victime după război. Lista celor incriminați este legată de Viața românească al cărei director spiritual, C. Stere fusese și rămăsese un celebru filogerman, exprimînd de altfel tendința întregii redacții.

De la planul pur literar al notelor din Însemnări literare, E. Lovinescu a ajuns prin escaladare la un plan politic. Atacul este și mai bine precizat în finalul belicoasei recenzii : „Printre alte efecte mari, războiul, scrie în continuare E. Lovinescu, a adus după el și o limpezire a valorilor morale în ochii publicului atît de des înșelat. Țara noastră era plină de moraliști (...) Războiul i-a clasat

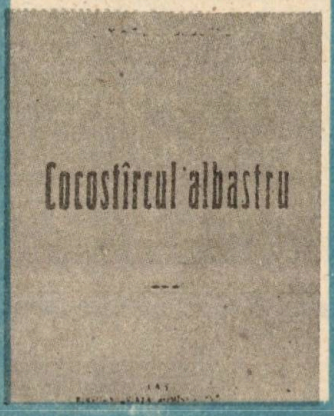

definitiv. Ocupația germană le-a demascat putregaiul moral (...) Neputînd apuca vremile de aur ale lui Bogdan Pitești și Hennenvogel, alții s-au mulțumit cu fărîmiturile lui Hefter și ale lui Brandenstein. Și cînd soldații noștri au arestat comandatura din Iași, e de mirat că n-au prins în plasa lor și pe vreunul din prietenii d-lui Sadoveanu. Mă uit pe fotografie și nu văd pe niciunul. O lacună. I-a rezervat pentru ÎNSEMNĂRI LITERARE".

Cu această încheiere adresa întregului articol este limpede definită : „Din torentul de hîrtie tipărită cu care ne-am înfățișat fiecare în cel mai istoric moment al neamului nostru, e bine să ne adunăm scrisul, cînd acest moment a trecut. Să arătăm astfel celor ce ne vor citi mai tîrziu, cum ne-am cinstit țara și talentul și cum am lucrat după putința noastră la binele neamului. Iată de ce a făcut bine d. Corneliu Moldovanu că și-a adunat articolele de război. Rămîn ca să adune pe ale lor și tovarășii lui Hefter sau colaboratorii «ÎNSEMNĂRILOR LITERARE».

Gravitatea acestui atac nu cere comentarii suplimentare. E. Lovinescu arată cu degetul și cere dovezi de patriotism. Au sau nu redactorii Însemnărilor literare **aceste dovezi, cum le arată** Corneliu Moldovanu ?

Pusă în acești termeni chestiunea nu avea cum să nu devină explozivă. Escaladarea impusă de E. Lovinescu a dus la o polemică violentă și fără de cruțare. Cum în război ca și în dragoste toate mijloacele sînt bune, ele n-au fost selectate prea mult nici în această querelă postbelică.

Prima întrebare a cititorului neavertizat de astăzi este: sînt cu adevărat vinovați acești oameni de păcatele care li se pun în seamă ? Au fost absenți ei de la îndatorirea care le revenea ? Împricinații se vor dezvinovăți singuri în cadrul polemicii a cărui cotă a crescut brusc așa că cel mai nimerit lucru este să le dăm cuvîntul.

Bun pentru Cafreria

Numărul 13 din 11 mai 1919 al Însemnărilor literare **va cuprinde primul răspuns la provocarea lui E. Lovinescu : este al lui Mihail Sadoveanu, apărut la rubrica** Săptămîna, **semnat** Ms **și intitulat :** Moravuri „literare" ?

Titlul lui Mihail Sadoveanu este foarte bine explicat de George Topîrceanu, care publică sub semnătură replica Răspuns unui erou **(un număr mai tîrziu :** „Nu, cititorule, — prieten sau dușman, — nu se poate să nu simți cîtă dreptate am. Aici nu e vorba de o simplă dispută literară. Vremurile sunt încă tulburi și e vorba de interesul pe care trebuie să-l ai, ca încrederea și liniștea morală a acelora care și-au făcut datoria, să nu fie sdruncinată tocmai acum de impudoarea acelora care au fugit de armată și nu vor sări niciodată să te apere, oricît de mari ar fi primejdiile care amenință țara, avutul și familia d-tale". **Parodistul George Topîrceanu devine grav și chiar solemn în acest răspuns.**

Acuzator și ferm, memorabil ca sinteză morală, este Mihail Sadoveanu în Moravuri literare" ?: „Astăzi ca și ieri, oameni mărunți de la granița literaturii, încearcă să forțeze atenția mulțimii prin mijloace străine artei. Cu acest prilej pot să-și satisfacă și vechi resentimente".

Pluralul privește și alte atacuri cu același conținut venite dinspre partea revistei Luceafărul **și a lui Octavian C. Tăslăuanu, căruia i-a răspuns prin cîteva cunoscute cronici rimate George Topîrceanu.**

„Printr-o calculată viclenie de cabotin se prefac a socoti valorile după sentimente patriotice și idei politice. S-ar părea că nu mai au drept de cetățenie în aristocratica republică decît acei care au purtat armă în serviciul marilor idealuri ale timpului. Ar fi și asta ceva dacă ciudățenia n-ar fi mai complicată. Cei care au început să facă larmă, înlăturînd preocupările artistice din literatură, aruncă fulgere asupra celor grupați la aceste **Însemnări.** Insinuiază, calomniază. Și fac proces de intenții. Unii predică și asasinatul". **Mihail Sadoveanu subliniază climatul ardent al momentului postbelic și mai ales pericolul conținut de aceste acuzații.**

„Ei bine, **continuă conducătorul** Însemnărilor literare, cei care fac procesul acesta în numele patriotismului și al jertfei au luat parte, poate,

Mihail Sadoveanu

la adunări zgomotoase în stradă, dar unii avuseseră prevederea să se sustragă de la serviciul militar și dibăcia să treacă peste revizuirile din timpul războiului ; alții au imitat procesele hienelor și șacalilor care urmează caravanele nenorocirii. La adăpost de toate, cu ticna lor netulburată, au găsit cuvinte potrivite pentru imensa hecatombă de la hotar — și au crezut că se revarsă prin aceasta și asupra lor ceva din aureola sîngeroasă a jertfei idealului". **Că aceste rînduri privesc exclusiv pe E. Lovinescu este sigur. El este cel care scrisese despre război fără să lupte, simțindu-se justificat moral de această contribuție. G. Topîrceanu va fi mai explicit cu condiția de „învîrtit" a directorului dinastice** Lecturi pentru toți. „Aceștia de la „Însemnări", **continuă Mihail Sadoveanu,** au înțeles să-și facă nu o datorie de cuvinte. De cînd a început frămîntarea Europei, de șase ani, au stat supt arme în arșițe, ploi și viscol, pe drumurile Bulgariei, în taberele de concentrare, în lucrările de la graniță. În anii din urmă, în furtună, fiecare și-a avut partea lui : unul prizonier nefericit peste Dunăre, altul ducînd toate greutățile

Mère sœur,

Je suis prisonnier en Bulgarie et suis sain et sauf. N'ai pas peur. Attends-moi tranquillement, sois sage et saine, je reviendrai. On nous traite bien ici. A toi

Georges T.

G. Topîrceanu ● Scrisoare din prizonierat către Otilia Cazimir

tranşeiei. Fiecare acolo unde a fost chemat, şi-a îndeplinit cu tot sufletul şi cu toată rivna datoria. Căci dragostea pentru acest pămînt n-au a o învăţa acum de la nimeni : ea are rădăcini profunde în morminţele generaţiilor trecute". **Directorul Însemnărilor literare face aici bilanţul contribuţiei militare a trioului vizat de E. Lovinescu.** „Complicata ciudăţenie, **adaugă Mihail Sadoveanu,** mai are o latură. Aceştia de la **Însemnări** au înfăţişat totdeauna în mica Românie de ieri aspiraţii de întregire a neamului şi de revendicări a mulţimii pentru care au fost huliţi la vreme de aceeaşi oameni, care reprezentau bizareria, impresionismul şi alte cuvinte cu sufixe. Literatura acestora de la **Însemnări** poartă pecetea iubirii acestui pămînt nefericit şi a aspiraţiilor generaţiei noastre, ca un stigmat".

Faptul ni se pare astăzi indiscutabil : M. Sadoveanu şi compania au avut într-adevăr o conduită consecventă păstrînd aceleaşi aspiraţii şi idealuri, animaţi mereu de un real democratism, conduită în care s-au văzut contracaraţi de-a lungul vremii, (a se vedea felul în care a fost tratată democratica Viaţa românească **pînă în război de adversarii ei), tocmai de cei care după război au încercat o substituire de roluri.**

„Vra să zică, — **conchide Mihail Sadoveanu,**

oameni care s-au simţit străini de acest popor ;
oameni cărora le erau indiferente chestiile naţionale ;
oameni care s-au sustras de la serviciul militar ;
care au pus totul în lucrare să se salveze şi la revizuire ;
care n-au participat la război decît ca consumatori inutili şi răspînditori de ştiri ;
care au fost iepuri de două hotare ;
care au făcut afaceri ; —
atacă pe chestia patriotismului pe oameni care erau huliţi de ei pentru literatura lor pre-românească :
care au suferit nefericirile obşteşti şi s-au regăsit mai săraci ; care şi-au făcut toată datoria".

Rechizitoriul este complet iar dovada că cel vizat este E. Lovinescu ne-o face G. Topîrceanu cu Răspuns unui erou :

„Criticul Lovinescu, care n-a făcut armata, deşi e sănătos şi tare cît un măcelar ; criticul Lovinescu care cerea totuşi război pe toate tonurile ştiindu-se la adăpost de mobilizare şi fiind sigur că el scapă în orice caz pe cînd alţii se duc la moarte probabilă, lăsîndu-i mai libere drumurile prin viaţă ; criticul Lovinescu, care, fără să fi văzut măcar frontul în ochi şi fără să fi auzit măcar tunul, scoate pe piaţă o carte cu titlul „Pagini de război" ; acest chiulangiu fără pereche, a cărui deviză a fost chiul pe toată linia în timpul războiului şi tupeu verbal după război, — îndrăzneşte să-şi bată joc de suferinţele fără nume ale unuia care şi-a făcut toată datoria faţă de patrie, în concentrări numeroase, în manevre, apoi în cel mai primejdios punct şi în cel mai infernal vălmăşag de la începutul războiului, şi a îndurat cea mai crîncenă nenorocire care i se putea întîmpla unui soldat în războiul mondial : captivitatea în Bulgaria".

Concluzia lui Mihail Sadoveanu este la înălţimea morală a întregului său articol : „Patrioţii şi eroii aceştia — numească-se ei oricum — vor să forţeze cu mijloace eftine, hotare bine păzite ? Asta nu se poate. Cu animozităţile lor vechi, cu netoleranţa lor necivilizată, cu mijloacele neleale şi procedele, nepermise, trebuie să rămîie dincolo în Cafreria".

Escaladarea conflictului

Răspunsul lui Mihai Sadodeanu este din 11 mai. El era replica evidentă pentru Lectura pentru toţi. **Pe data de 17 mai** Sburătorul **inaugurează rubrica de „revizuiri morale" cu** Mihail Sadoveanu, **răspuns declarat la intervenţia acestuia în polemică. Din nou E. Lovinescu se sustrage planului iniţial al discuţiei. Acuzaţia lui iniţială era de lipsă de patriotism şi de nelealitate faţă de ţară. Însemnările literare aduseseră tocmai dovezile lealităţii, ale patriotismului, ale datoriei împlinite. Practic discuţia era închisă. Lovinescu refuză acest plan al discuţiei propunîndu-ne un portret al oscilaţiilor de atitudine trăite de Mihail Sadoveanu. Inconsecvenţele şi gesturile reproşate de critic scriitorului se reduc la faptul că a scris un articol favorabil despre C. Stere. La obiect era dacă Sadoveanu şi-a făcut sau nu datoria faţă de patrie. Acest lucru E. Lovinescu nu-l spune, dar scrie următoarele rînduri :** „La „România" nu făcuse patriotism decît ca ofiţer mobilizat şi cu ordin de serviciu". În fond, **lui Sadoveanu i se reproşează prietenia cu C. Stere şi devotamentul faţă de acesta.**

Articolul Răspuns unui erou **apare în nr. 14 din 18 mai al** Însemnărilor literare **şi este însoţit de două note privitoare la :** Lectura pentru toţi **şi** Sburătorul **şi** Dar apropos de virilitate. **Toate au rostul bagatelizării criticului, a compromiterii lui, ca logică şi expresie literară.**

Pe 24 mai 1919 Sburătorul **tipăreşte** Democraţia literară, **care este răspunsul criticului la articolul şi notele lui G. Topîrceanu. Soluţia lui este de**

a lua o poză de superioritate de a judeca stilistic textele de răspuns, de a le descalifica pentru vulgaritate. Dar nu vulgaritatea este în chestiune, ci dramatica formă a participării sau neparticipării la război. Pentru că-şi dă seama că n-o poate ocoli E. Lovinescu ne oferă o explicaţie : „În ceea ce mă priveşte, în momentul declarării războiului nu eram soldat. La revizuire, am fost luat ca oricare altul. Nimeni din contingentul meu, ceva mai vechi, n-a fost chemat însă sub arme. Prin urmare, în mod legal n-am avut nici un fel de atingere cu războiul. La cenzura din Fălticeni, am servit în chip cu totul voluntar. Nici un merit desigur. Mai puţin însă o vină. S-o spună şi d. Sadoveanu care, fiind căpitan, a preferat să scrie ceea ce nu gîndea în „România". Cît de rezistentă este această explicaţie rămîne s-o judece cititorul singur.

G. Topîrceanu este învinuit că n-a rămas în lagărul bulgar, ci că a acceptat să fie adus la Bucureşti unde a colaborat la ziarul „Lumina" scos la Stere.

Mihail Sadoveanu dă Un răspuns (Însemnări ieşene nr. 17,8 iunie) din care reproducem :

„Chestiile de naţionalism, democraţie şi datorie ostăşească, însă, cu toată părerea de rău şi fără a voi să jignesc pe d-l Lovinescu, nu pot să le discut cu d-sa.

D-sa se erijează în cenzor şi întreprinde revizuiri morale. Pînă la demagogia războiului nu l-am cunoscut între luptătorii pentru idealuri. Şi niciodată nu l-am văzut ostaş.

Îl recuz".

Cu întîrziere intră în joc Demostene Botez semnînd riposta Catîrii de la Salonic. Reproşul e acelaşi : deşi valid criticul n-a făcut frontul, în timp ce scriitorii pe care-i acuză au fost mobilizaţi şi şi-au făcut datoria suportînd toate consecinţele războiului. Tăios şi sugestiv, Demostene Botez ironizează pasiunea lui E. Lovinescu de a se ocupa de tema războiului pe care n-a fost în stare să-l înfrunte în uniformă şi în linia întîi :

„Patriot pînă-n pinzele albe, în halat şi papuci, în sala de bae şi în alcov, a căutat cu asiduitate imagini pentru colorarea epopeii neamului. — căci bine conservatul Lovinescu va scrie „impresii" de război, aşa după cum ar putea să scrie şi impresii personale din războiul celor Două Roze. Un obuz pe care l-a văzut odată aşezat la uşa de intrare a unui general din str. Cîmpineanu, singurul pe care l-a văzut în natură de cînd e el, i-a sugerat cîteva imagini cumplite care pot fi utilizate într-un volum de impresii de război. De-atunci se familiarizează cu clişeele cîmpurilor de bătaie din „lectura pentru toţi"... Şi cu toate acestea „eroul" stă acasă, iar noi am fost nevoiţi să aducem catîri de la Salonic" (Însemnări literare, nr. 16, 1 iunie 1919).

Intermezzo

Indiferent de ce urmează după şi urmează multe, este momentul unei recapitulări. În discuţie este o problemă morală şi nu una literară. Critici literari fără vocaţie istoriografică s-au arătat mai interesaţi de cum sînt scrise aceste replici, decît de adevărul şi substanţa lor morală. O polemică este însă un război, iar războiul se sustrage oricăror reguli stilistice. De prisos să mai adăugăm că atunci cînd este vorba de Mihail Sadoveanu, de George Topîrceanu. Demostene Botez, ca şi de E. Lovinescu a pune sub semnul întrebării calitatea scrisului lor este ridicol. Dacă s-a făcut astfel, gestul este o greseală, pentru că nu sesizează planul de referinţă.

E. Lovinescu s-a erijat în cenzor moral. Cei acuzaţi îi recuză calitatea pe care brusc şi-a asumat-o. Judecata asupra războiului şi a participării la el se cuvine s-o facă oameni care şi-au adus nemijlocit contribuţia la susţinerea lui, spun cei de la Însemănri literare. Cum E. Lovinescu nu este dintre ei, încercarea lui de a pune superior note unor foşti combatanţi, de a-i semnala curţii marţiale, nu este numai o enormitate, ci un scandalos act de substituire.

Trebuie să admitem că judecata celor de la Însemnări literare nu este lipsită de logică. Unde a fost criticul în timpul campaniei din 1913 întreabă cei de la Însemnări literare ? Unde a fost el în timpul concentrărilor pregătitoare războiului prim mondial ? Unde a fost în timpul războiului ?

Lungile concentrări ale lui Mihail Sadoveanu

Un biograf al lui Mihail Sadoveanu notează pentru anul 1916 : „Ofiţerul de rezervă Mihail Sadoveanu a cunoscut, din 1906 pînă acum, cîteva concentrări. În 1913 fusese mobilizat în campania din Bulgaria. Fusese concentrat şi în august 1914. În ianuarie 1915 fusese în tabără într-un sătuc din Valea-Moldovei, pînă la sfîrşitul primăverii. În februarie 1916 se afla „în pustietăţile de la Movileni", comandant al companiei a 3-a campate acolo. În noaptea de 15 august 1916, cînd România a intrat în război, se afla în cabinetul directorial, la Teatrul Naţional din Iaşi". Limbajul acesta este credem elocvent. Mihail Sadoveanu a fost un om al uniformei, iar experienţa lui militară se poate urmări şi în proza lui. Campania din Bulgaria este descrisă în 44 de zile în Bulgaria, iar lungile concentrări premergătoare războiului stau la baza Povestirilor de primăvară, care

apar în Viața românească din 1916 și vor alcătui apoi substanța volumului Cocostîrcul albastru. Mai departe : „În timpul primului război mondial, concentrat ca ofițer și retras cu armata din partea de țară ocupată de nemți, Mihail Sadoveanu a condus ziarul armatei — România — pe care-l scotea cu un grup de scriitori mobilizați, de la începutul lui 1917, la Bîrlad, la Marele Cartier General (...) Ofițerul se repezea în cîte-o permisie pînă acasă, la Fălticeni, sau pînă la Iași, capitala refugiului, unde G. Ibrăileanu, îl înlocuia temporar în funcția de director al Teatrului Național. Făcea mai des vizite pe front sau, în turnee cu alți scriitori sau cu George Enescu, în spatele frontului și prin unitățile pregătite de lupte".

Mihail Sadoveanu a fost deci reporter de front și a condus o gazetă militară de suport moral pentru soldații primei linii. Importanța ziarului România **a fost mare în grele zile ale rezistenței militare românești din Moldova. Multe din paginile scrise de Mihail Sadoveanu pentru ziarul de front** România **au intrat apoi în volumele :** File sîngerate, 1917, și Frunze-n furtună, 1920. **E. Lovinescu ceruse scriitorilor, dacă ne amintim, și contribuția „de cuvinte". La redactorul șef al ziarului de război** România **această contribuție cuprinde** Cocostîrcul albastru, File sîngerate, Frunze-n furtună, Strada Lăpușneanu, Trenul fantomă, Morminte. **Nimic nu atestă prin urmare că Mihail Sadoveanu ar fi fost străin de marile idealuri naționale, de aspirațiile maselor, de chemarea frontului. Atacul lui E. Lovinescu, care nu viza de altfel în primul rînd pe Mihail Sadoveanu, dar după cum am văzut și pe el, cade pe de lături.**

Supraviețuitor al Turtucaiei și al prizonieratului: G. Topîrceanu

Cariera militară a lui G. Topîrceanu este mai densă decît a lui Mihail Sadoveanu. Pe 20 iunie 1913 se decretează mobilizarea și George Topîrceanu trece Dunărea cu regimentul 6 vînători.

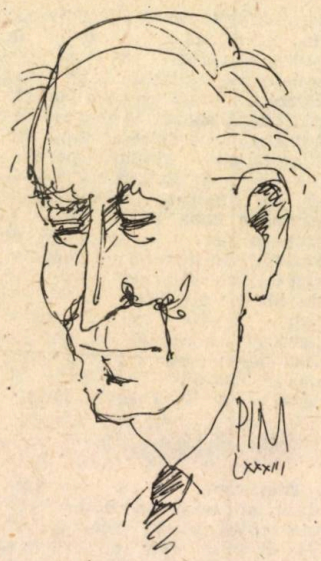

Demostene Botez văzut de Pim

Campania din 1913 care înseamnă un succes politic pentru conservatori este nefericită pentru soldați din pricina holerei care intră în trupă. G. Topîrceanu ține un jurnal pe care nu l-a dat publicității. La 31 iulie 1913 campania se termină, dar demobilizarea, din pricina molimei, vine mai tîrziu. În iulie 1916 poetul este mobilizat din nou și trimis pe Dunăre la Turtucaia. Botezul focului coincide cu dezastrul militar de la Turtucaia, unde G. Topîrceanu este dat dispărut. Spre consolarea familiei, locotenentul Atanasie D. Zaharia, comandantul de pluton al poetului, trimite surorii acestuia o scrisoare : „În mîhnirea dumneavoastră să aveți ca mîngîiere că și-a făcut datoria pînă la urmă, s-a purtat ca un adevărat erou, nu a avut nici un moment de șovăială, se ducea în tot momentul acolo unde pericolul era mai mare, dînd totdeauna exemple de bravură celorlalți soldați".

Dar G. Topîrceanu fusese luat prizonier de bulgari și în curînd va intra în corespondență cu familia și prietenii. Traiul în prizonierat este insuportabil și G. Topîrceanu scrie disperat lui C. Stere în Bucureștii ocupației pentru a-l scoate din prizonierat, ceea ce C. Stere reușește. În ianuarie 1918, după un an și patru luni de captivitate, poetul revine în capitala ocupată de nemți. „Fără tragere de inimă, acceptă să lucreze în redacția ziarului progerman „Lumina" (str. Sărindar 12), de sub direcția lui C. Stere. Publică versuri și impresii de război, păstrînd o prudentă rezervă față de ideologia ex-directorului **Vieții românești". În mai colaborarea cu Lumina se curmă și poetul își pune dată fiind pacea separată cu Germania din 5 martie, problema întoarcerii la Iași. În** Lumina, **George Topîrceanu tipărește două poezii :** De profundis, Balada morții **și o serie de șase foiletoane sub titlul general** Amintiri din campanie, **care vor apare în 1918 cu titlul de** Amintiri din luptele de la Turtucaia. **În 1919 îl vom găsi la** Însemnări ieșene **unde tipărește amintiri din prizonieratul bulgar care vor intra în culegerea** În ghiara lor, amintiri din Bulgaria și schițe ușoare, **1920, aceleași amintiri plus altele intrînd apoi în volumul din 1937,** Pirin Planina. **În concluzie, George Topîrceanu a fost de două ori pe front, atît în campania din 1913 cînd era să se curețe de holeră, cît și în primul război mondial, cînd a scăpat viu din iadul de la Turtucaia, pentru a trăi drama captivității din Bulgaria. A fost salvat de pericolul unei morți lente în prizonierat de intervenția lui C. Stere, care l-a adus în teritoriul ocupat, la București, unde a colaborat la o publicație de orientare progermană cu texte care nu susțineau programul revistei. În plus, contribuția lui de cuvinte, este și ea cuprinsă în cărțile citate, trei în număr, unele din povestiri apărînd chiar în 1919 înaintea polemicii cu Lovinescu și în timpul ei. În paralela cu cariera lui E. Lovinescu în răstimpul 1913-1918, cariera civică a lui G. Topîrceanu este mai bogată, mai angajată, chiar dacă din ea face parte eliberarea din prizonieratul bulgar prin protecție germană.**

Alt scăpat de la Turtucaia: Demostene Botez

Mai rămîne să vedem cum stă Demostene Botez față cu exigențele impuse în polemică de E. Lovinescu. Demostenc Botez a făcut șase luni de zile

o școală de artilerist, apoi a fost repartizat la regimentul 4 artilerie Roman, de unde primește ordin să meargă la Turtucaia. Demostene Botez a fost și el martor al debandadei de la Turtucaia, dar reușește să treacă Dunărea și să ajungă la Oltenița unde este încorporat ca artilerist într-un regiment care primește ordin să meargă la București și de aici în Transilvania, dar poetul artilerist Botez are parte din nou de Dunăre de data asta lîngă Cernavodă, la Cochirleni. De aici urmează retragerea la Fetești, de unde ajunge la Brăila. De acolo la Galați, la Brăila pentru refacerea unităților și în continuare drumul către Moldova, la Pufești pe apa Sușiței, din nou în linia întîi. La Vaslui, Demostene Botez este instruit de colonelul Sergent în minuirea tunurilor moderne franceze, apoi ia poziție de luptă la Furceni pe Siret. Urmează o mobilizare la Iași ca redactor la foaia Depeșa. De aici drumul pînă la Însemnări literare din 1919 este simplu și scurt.

Nici întîmplările prin care a trecut Demostene Botez în timpul războiului nu justifică acuzarea de absență de la datorie, de adversitate față de idealul național, de aservire la interesele străine marii colectivități românești. Cît despre aportul său literar el este cuprins în tîrziile Memorii, vol. II, 1973, Minerva, unde se află o dramatică și sensibilă prezentare a haosului de la Turtucaia.

Paralelism concludent

Paralela făcută nu îndreptățește pe E. Lovinescu la postura de cenzor moral pe care și-a asumat-o, pentru că cei pe care-i trage la judecată sînt cetățeni care și-au făcut datoria către țară ori de cîte ori fost chemați, uneori cu riscul vieții lor. Chiar o fire pacifistă ca Demostene Botez se duce acolo unde este trimis cu un sentiment la fatalității. Nici unul din ei nu încearcă dezerțiunea și nici unul nu va fi în consecință în situația de a apela la refugiul peste hotare. În confruntarea pe care le-o propune E. Lovinescu postura lor morală este incontestabil mai bună. Iar dacă ar încerca cineva să cunoască realitățile campaniilor militare, ale liniei întîi a frontului, a prizonieratului, a universului psihologic al ostașilor din cărțile tuturora, articolele scrise de E. Lovinescu pălesc în fața literaturii pe aceste teme datorată lui G. Topîrceanu, Mihail Sadoveanu sau Demostene Botez. Războiul a însemnat pentru ei o experiență radicală cu urme puternice în literatura pe care au scris-o. De aici și indignarea și resortul reacției lor împotriva publicisticii de cabinet a „revizuirilor morale" încercate de E. Lovinescu. Cum ar fi putut tolera doi oameni care au văzut moartea cu ochii cel puțin la Turtucaia, să fie admonestați de un coleg după părerea lor ambuscat deși avea vîrsta și constituția potrivită concentrării, care în plus a părăsit și teritoriul țării în cele mai grele momente ale vieții ei, preferînd Odesa. Acest punct al afacerii e ignorat de unii cercetători. Cum în legătură cu această polemică trecută de obicei cu vederea de lovinescologi se insistă asupra ținutei replicilor și nu asupra chestiunilor de fond limpezirea lucrurilor se impune.

În sfîrșit, putem spune alături de cei de la Însemnări literare, că E. Lovinescu nu avea condiția morală necesară intervenției întreprinse. Ca promotor al întregii polemici poartă deci asupra-și povara aspectelor ei excrescente.

Absența cercetărilor istoriografice

Principala contracuză care se aduce lui E. Lovinescu este că ar fi fost un ambuscat. Justificările lui E. Lovinescu sînt următoarele : 1) că n-a fost mobilizat, 2) că revizia l-a lăsat la vatră ; 3) că nimeni din contingentul său n-a fost chemat sub arme. În momentul declanșării războiului E. Lovinescu avea 37 de ani și teoretic nu era scutit de militărie. Apărarea lui rămîne slabă atît timp cît nu divulgă motivul pentru care în mai multe rînduri a fost lăsat la vatră, deși după toate aparențele el era bun de linia întîi, unde s-au dus ceilalți colegi ai lui de scris și generație. Chestia cu contingentul uitat la convocare nu este plauzibilă, atît timp cît la un moment dat au fost chemați la arme toți bărbații valizi ai țării. Lui G. Topîrceanu, Mihail Sadoveanu și Demostene Botez li se pare de prdinul evidenței că E. Lovinescu este un învîrtit, aparențele dîndu-le dreptate. Ele par a fi întărite de tăcerea celui împricinat asupra motivului scutirii sale de armată. Dacă ar fi avut un argument puternic, o boală spre exemplu, E. Lovinescu l-ar fi produs, scutindu-se astfel de tirul nemilos al foștilor combatanți. Dar ce era dincolo de aparențe ? Este lipsa cercetărilor noastre istoriografice că n-au clarificat acest punct dilematic al existenței criticului E. Lovinescu. Chiar acoperit de o boală care -ar fi îndreptățit scutirea, E. Lovinescu n-ar fi fost mai întemeiat în atacul său atît timp cît era vorba de scriitori care-și făcuseră datoria militară. Ideile lor politice nu mai au importanță, atît timp cît ei au acceptat programul politic impus de necesitate României. Am zice chiar că ei sînt cu atît mai demni de stima noastră dacă au avut tăria de a executa un program de alianțe care nu reflectau nici opțiunile, nici credințele lor.

Mihail Sadoveanu văzut de Pim

Resortul politic liberal și dinastic

Explicația cotei joase a acestei izbucniri și a rafalelor publicistice ce i-au urmat își are rădăcina în viața politică. Oricît s-a ferit E. Lovinescu de componenta politică a activității sale publicistice, ea există și încă destul de puternic. Fără

să facă politică de partid, E. Lovinescu s-a aflat angrenat în siajul acestei politici. Tatăl său este senator liberal și prin această apartenență E. Lovinescu își justifică prezența la Odesa, deși ea nu era obligatorie acolo pentru el ci pentru Vasile Lovinescu, părintele său. Revista Flacăra la care a colaborat substanțial era de inspirație și orientare liberală și își condiționa colaborările în funcție de interesele liberale ale lui C. Banu. Pledoaria pentru intrarea în război alături de Franța, pe care a făcut-o Flacăra, era de extracție politică liberală, iar colaborarea lui E. Lovinescu la Flacăra a fost complet adaptată acestui program propagandistic. În perioada neutralității cînd se aduc argumente pro și contra intrării în război, de o parte sau alta, se coc inimiciții viitoare care vor fi durabile. În fond, prin ceea ce face în Lectura pentru toți și Sburătorul, E. Lovinescu nu face decît să continue politica de denunț politic de la Flacăra. Cum sfîrșitul fericit al războiului și Unirea din 1918 se petrec sub auspicii liberale, după obiceiul locului, adversarii politici sînt urmăriți și unii dați chiar pe mîna justiției. Această listă încearcă s-o completeze E. Lovinescu prin radicalismul său postbelic. Conflictul nu este deci literar așa cum au încercat să-l prezinte unii istorici literari, ci de natură politică exprimînd drojdia unor resentimente. Se știe că soarta politică a lui C. Stere a fost pecetluită de victoria politică a liberalilor care au mizat pe Franța. Mulți au văzut în C. Stere o corabie care se duce la fund cu tot echipajul ei, adică oamenii Vieții românești. Dar iluzia a rămas o iluzie. Conștienți de pericolul social la care erau expuși prin intervenția lui E. Lovinescu, cei trei colaboratori ai Vieții românești au răspuns drastic, clarificînd încă de atunci chestiunea. E. Lovinescu a prelungit polemica încercînd s-o tragă de alte teritorii, fără să reușească. Esențialul fusese spus încă din replica primă a lui Mihail Sadoveanu.

Un epilog care nu aduce nimic nou

Noua mostră polemică a lui E. Lovinescu (Sburătorul, nr. 10, 21 iunie 1919) este Caliban. Un citat : „Cititorii acestei reviste ar avea dreptul să fie îngrijorați asupra direcției Sburătorului. În loc să sboare pe sus, s-a oprit în fața peșterii lui Caliban, de unde vin rînjetele bestiei primitive asupra căreia s-a fixat din întîmplare ochii senini ai unei umanități cu mii de ani de evoluție sufletească". Ochii senini reprezentînd sutele de ani de evoluție sufletească sînt desigur ai lui E. Lovinescu. În piesa pe care o joacă în fața publicului el este regizorul și el distribuie rolurile. Lovinescu va fi aici Prospero, iar Topîrceanu va fi Caliban. Asta ne arată că E. Lovinescu știe să scrie literatură, dar nu că poate modifica realitățile prin asemenea plăsmuiri. Satisfacția pe care și-o dă este de limbaj („Caliban, bruta păroasă și hirsută, în ochii căreia sticlește impudiciția gorilei" etc.) și nu de o logică dictată de realități. Felul acesta de polemică astrală îl poate feri de explicațiile prea terestre, dar nu și cînd acestea sînt date de adversarii stîrniți. G. Topîrceanu scrie în Nunc est ridendum (Însemnări literare, 8 iunie, nr. 17) : „Nu am prezumția d-lui Lovinescu, care-și închipuie că impresionismul său e o necesitate publică și că țara e datoare să-l conserve în vată la partea sedentară. Nici nu sînt de părere ca d-sa că «e rostul mulțimei anonime de a face războiul» (Sburătorul, no. 5, p. 91). Această ofensă pe care poltroneria unui dispensat o aduce camarazilor de pe front, nu va rămîne desigur fără sancțiune". Propoziția lui E. Lovinescu era într-adevăr riscantă moral și rămîne și astăzi, indiferent că în discuție este mulțimea anonimilor sau numeroșii colegi de scris care au fost trimiși în prima linie, unde unii au și murit. Lista lor e lungă : Mihai Săulescu, George Topîrceanu, Ion Trivale, Ion Grămadă, N. Davidescu, Demostene Botez, Camil Petrescu și așa mai departe. Multă monedă s-a bătut pe contrastul dintre viața lesnicioasă dusă de dispensatul E. Lovinescu și greua existență din tranșee. Demostene Botez inaugurează cu Cronica veselă seria de cronici rimate care-l vor privi pe Lovinescu : „Cînd s-a-nceput în Vest bătaia, / Erai îmi pare la Paris... / Plutind apoi pe Helespont / Ni te-ai întors pe la Mamaia / Cu o valiză de... trofee, / Iar noi pe-atunci săpam tranșee / Și pregăteam un front". Sau : „Așa ai dus-o în război, / Prin Iași, pe străzile Odesii, / Iar astăzi ne-amenințî pe noi / Cu șapte tomuri de impresii". (Însemnări literare, nr. 17, 8 iunie 1919). O Cronică veselă tipărește și George Topîrceanu : „Și cît păreai de delicat, / Iar astăzi dai năvală... / O, pentru ce m-ai reclamat / La Curtea Marțială ? // Vrei să re-nvii pe Galileu ? / Dar morții nu se scoală... / Chiar dac-ar fi să fierb și eu / Într-un cazan cu smoală // Îți voi striga : E prea tirziu ! / Degeaba !... Salutare, / Tu, cel mai mare chiulangiu / Din România Mare" (Însemnări literare, nr. 18, 15 iunie 1919). Tema revine și mai tîrziu. O Scrisoare din 1922 face portretul criticului pozeur : „Deci scriind el prin reviste / Cronici impresioniste / Cu dantele împrejur, / Într-o zi și-a zis că / Riscă / Să rămîie prea obscur. // Cum avuse țara pace, / El ieși din carapace, / Și, cu pagini de război, / După-acel masacru / sacru, / S-a virit printre eroi", etc. Acesta este epilogul unei înfruntări în care adevărul se cuvine căutat dincolo de vorbe. Oricît de frumoasă ar fi fraza polemică ea nu ține loc de adevăr.

Mihail Sadoveanu împreună cu Cezarin și G. Topîrceanu

Primele luni ale anului 1918. Armata și oficialitățile de stat și guvernamentale se aflau retrase în Moldova — unde, după epopeea Mărăștilor, Mărășeștilor și Oituzului, erau nevoite să accepte condițiile silnice de pace cu Puterile Centrale, datorită defecțiunii de pe frontul oriental în urma izbucnirii și desfășurării cu succes a Marii Revoluții Socialiste conduse de Lenin.

Mai întîi se încheie armistițiul de la Focșani. Apoi, se fac pregătiri pentru semnarea preliminariilor păcii de la Buftea. Guvernului Brătianu îi urmează cel condus de generalul Al. Averescu care poartă tratativele cu „centralii". În care scop este trimis în teritoriul ocupat ministrul justiției, Const. Argetoianu, spre a semna preliminariile păcii. Era pentru prima dată, după război, cînd un ministru al guvernului român pășea pe străzile Bucureștilor sub cizma invadatorilor. În Amintirile sale, Argetoianu evocă acele zile triste, încărcate de o atmosferă lugubră și tensionată. De asemenea, memorialistul povestește scena întîlnirii sale cu Al. Marghiloman pe care îl aștepta suveranul la Iași spre a-l însărcina cu formarea unui guvern „pro-centrali", nevoit să-l accepte pînă trecea furtuna...

Stelian Neagoe

BUCUREȘTII SUB OCUPAȚIE

Joi 22 februarie 1918. Zi mai liniștită, dar o **mare emoție** : prima vizită la București. Am **plecat din Buftea** pe la 9 1/2, cu un automobil **deschis** ; nu era **frig** de loc. Cu mine ofițerul **prusac** căpitanul... pus la dispoziția mea **personală**, generalul Lupescu și maiorul Dumitrescu[1]). Drumul de la Buftea la București prin **Mogoșoaia** nu m-a prea mișcat ; nu-l prea **frecventasem** înainte de război și prea puține amintiri din trecut se legau de clipa prezentului. Lanurile înghețate și acoperite cu un strat subțire de zăpadă, păreau ca moarte. Pe șosea, ordine perfectă : carele și căruțele în șir, mergeau toate pe dreapta, așa încît deși erau multe, automobilul nostru n-a avut de loc nevoie să sune. În colo nimic schimbat, pînă la linia ferată spre Constanța ; aci, pe stînga, de-a curmezișul fostei vile a lui Constantin Stoicescu (pomadiu) o enormă firmă cu litere negre mari pe o pînză albă : „Kadaverent-fettungstelle" ! Brrr ! Ofițerul prusac mi-a ghicit gîndul și mi-a explicat că se adunau toate animalele moarte și din grăsimea lor se făcea... săpun ! Numai săpun? Arta surogatelor a mers atît de departe, încît cine știe ce „delikatesse" nemțești se mai făceau din hoiturile românești !

Șoseaua Kisselef — cum o lăsasem, dar goală și posomorită cum se și cuvenea în acest sezon. Cu Calea Victoriei, a început emoția. Aveam impresia că o ghiară de fier mă strîngea de inimă. În goana automobilului, vream să văd cît mai mult, să văd tot, și nu pridideam. Erau aceleași case, aceleași caldarîmuri îndoelnice, aceleași reverbere verzi și nu mai era același oraș ! O atmosferă cu totul alta, un aer îmbîcsit și nemțit învelea totul. Firme nemțești pretutindeni. Kasinouri militare, sau civile pentru funcționari, cu firmele lor mari sub ferestre sau de-a lungul balcoanelor puneau o notă albă pe cîteva ziduri fără să înveselească nimic. Firme germane, firme austriece care se deosebeau de cele d-întîi printr-un „K.u.K." pus înaintea titulaturei) — dar nici o firmă bulgărească sau turcească, cel puțin pe tot drumul care l-am străbătut eu de la capul podului, pe Calea Victoriei și pe Bulevard pînă la Cotro-

ceni, nici măcar la Capșa care mi se spusese că este rechiziționat de bulgari. Multe prăvălii mai toate ovreiești și-au pus și ele firme nemțești. Pe Calea Victoriei lumea forfotea ca înainte de război, uniforme se vedeau foarte puține dar în schimb mutre de ovrei cu sutele. Pe tot drumul meu n-am recunoscut decît un singur om, pe bătrînul Alexandru Ghika (tatăl lui Poulet și soțul Eufrosinei) pe care l-am întîlnit cam pe la înălțimea Ministerului de Industrie și care s-a oprit în loc, ca siderat, la vederea uniformelor românești [...]

La Cercul Militar, pe piață, am trecut pe lîngă Corpul de Gardă german. Pe balconul Ministerului Lucrărilor Publice, o firmă mare cu inscripția „Komandantur". Știam că hotelul Athénée-Palace adăpostea Comandamentul Superior al Armatei lui Mackensen, O.K.M-ul, dar n-am văzut nici o firmă, cel puțin pe fațada de pe Calea Victoriei. La Palatul Regal, totul era închis, și nu era arborat nici un steag.

Parcul de la Cotroceni, despuiat de frunze, sub lumina opalină a înnoratei dimineți mi s-a părut nespus de trist. Bătrînii platani care întîmpinau de atîtea decenii lumea, de a lungul urcușului, păreau rușinați și udați de lacrimile cerului. Stau proptiți ca și cum, dupe sforțări disperate ca să închidă văjmașilor calea, ar fi abandonat lupta și s-ar fi aliniat cu resemnare în așteptarea unor vremi mai prielnice. Sgomotul automobilului nostru și amestecul uniformelor românești cu cele prusace i-a cam neliniștit și au început să sune din creci... La intrarea principală a Palatului ne-a primit bătrînul portar care ne cunoștea pe toți... Cu ochii umezi, și bîlbîind mai mult decît vorbind, m-a întrebat numai decît despre toți cei plecați. „Ce-i pe aici ?" — la rîndul meu. „Nu mai cercetați, domnule ministru, e rău de tot !". [...]

Am luat dejunul la Cotroceni în sala aghiotanților, unde ni s-au așezat trei tacîmuri, lui Lupescu, lui Mircescu și mie — pe o măsuță pătrată. Ne-a servit portarul o mîncare de ouă, carne rece adusă din oraș și vin din Rin furat din pimnițele Palatului. Deși simpatiile mele pentru familia regală nu sunt din cele mai vii, înghit cu noduri cînd mă gîndesc la cîtă înjosire au ajuns și regele și dinastia !

După amiază a venit căpitanul X din cuirasierii gardei să mă ducă la Marghiloman. Întrebat ieri dimineață dacă doream să văd pe cineva în București, am întrebat la rîndul meu dacă eram liber să văd pe cine vreau eu sau nu. Cu multe reticențe și cu oare care jenă, căpitanul V. Stulpennagl — căci el îmi pusese întrebarea — mi-a răspuns că de sigur, dară că, excelența mea să nu se supere, nu s-a semnat încă pacea și toți domnii care au venit de la Iași n-ar putea circula în București decît cu învoirea mareșalului Mackensen, care va hotărî caz cu caz. Plecasem de la Iași cu ideia să văd cît mai multă lume la București dar perspectiva de a cere voe pentru fie care vizită, ca un ostatec sau ca un prizonier nu-mi convenea de loc. Am renunțat deci la toate întîlnirile — și cît mă bucuram la ele ! — și n-am menținut decît două, una la Marghiloman, impusă de rege, și alta la o prietenă prin care voi putea căpăta știri despre cunoscuții mei. Abia azi la amiazi mi s-a adus la Cotroceni învoirea mareșalului care a binevoit să autorizeze o vizită pe zi ; azi am fost la Marghiloman, mîine voi merge la doamna Z., însoțit bineînțeles de fie care dată de căpitanul de cuirasieri.

Casa lui Marghiloman mi-a părut neschimbată. Același lux și aceleași lipsă de gust te stringe de gît cum intri. În locul lui Théophile în frac mă primește însă un fecior de ocazie, în veston, și toate lucrurile îmi par — nu știu de ce — uzate, oribil de uzate. Miroase și aci a casă părăginită, deși sunt sigur că de cînd a sunat ceasul păcei casa trebue să forfotească de oameni, dimineața. Dar se vede că aceste nenorocite vietăți nu isbutesc să imprime lucrurilor, viață. Cuirasierul s-a așezat pe un scaun în hall, iar eu am fost poftit de fecior în birou unde mă aștepta Marghiloman. Mentalitățile noastre sînt atît de diferite, trăim în lumi atît de deosebite, încît n-am resimțit nici o emoție, nici unul nici altul revăzîndu-ne. Deja, la plecarea noastră din București, în 1916, nu-i mai călcasem în casă de mai bine de un an și jumătate. Foarte amabil, m-a poftit să șed, cu un tact infinit își savura victoria, fără nici o exagerare de prost gust care să-l așeze în rîndurile celor ce s-ar putea bucura de nenorocirile țărei. Simțeam însă bine că aștepta de mult această zi, că fusese sigur de ea, că în fine venise și-l răsplătise de toate umilirile, de toate ultragiile, de toate învinuirile ce i se aduseseră pînă la intrarea în război. Stăpîn pe situație — cel puțin așa se credea — Marghiloman mi-a vorbit de sus, dar fără morgă sau pretenție ca un părinte de familie care-și dojenește cu bunătate fiul rătăcit. „Vezi, Argetoianu... cînd spuneam..., cînd vă rugam..." etc. etc. Iată unde am ajuns ! Am făcut ce am putut... etc. etc." O jumătate de oră mi-a făcut morală, o jumătate de oră mi-a vorbit ca un sfînt în fața unui pocăit : îmi venea să-i trag palme ! Dar evident că nu pentru asta mă trimisese regele la el,[2]) am înghițit și eu toate, am făcut pe smeritul și ca să scurtez ședința l-am întrebat dacă ar fi dispus să vie la Iași să se întîlnească cu regele. Întrebarea mea nu l-a mirat prea mult, și dupe o secundă de tăcere[3]), mi-a spus : „Ori unde, și ori cînd — numai să-i pot fi de vre-un folos". Și imediat a început să-mi vorbească de mișcarea foarte serioasă antidinastică, care cîștiga din ce în ce teren, în tot teritoriul ocupat. S-a lepădat în același timp de ori ce contact cu Carp și cu prietenii lui Carp — toți antidinastici înfocați — ca și cu autoritățile nemțești de ocupație. În această privință cred că spunea adevărul, autoritățile de ocupație erau toate germane, și el era în raporturi numai cu austriacii, al căror exponent devenise, și prin influența cărora asupra „Komandanturei" germane, obținuse multe înlesniri și putină dreptate pentru românii care veniseră să solicite ajutorul său.

„Biata, biata țară, în ce hal am ajuns să o văd !" au fost ultimele cuvinte ale marelui om de stat care nu greșise. Mi-am luat ziua bună de la el și am plecat cu mai multă plăcere decît venisem. Înainte să-l părăsesc m-a rugat să-i trimet pe nepotu-său Pic Ferekide, ca curier, căci dorea mumă-sa să-l vadă. Făgăduit.

---

[1]) În afară de persoanele anunțate prin telegrama lui Averescu din 16 februarie, mai venise cu mine la Buftea maiorul Dumitrescu (activ) ofițer de legătură al Marelui Cartier și căpitanii rezerviști Al. Zănescu, Virgil Slăvescu și Chiru. —

[2]) Dacă aș fi știut pentru ce mă trimisese, în realitate, poate că tocmai bine i-aș fi tras palmele !

[3]) Îmi aduc aminte că s-a uitat lung la mine ca cineva care știe ceva, dar nu știe dacă interlocutorul său știe și el. Evident îi vorbise deja Czernin.

TRAIAN HERSENI

Expediții în țara mitologiei dispărute

CERCETAREA DE MAI JOS FĂCUTĂ CU CELE MAI PROBE INSTRUMENTE DE LUCRU ALE FOLCLORISTICII ȘI SOCIOLOGIEI INTENȚIONEAZĂ SĂ RECONSTITUIE O REALITATE PIERDUTĂ. CE AU FOST BALAURII ? DE CE ÎI GĂSIM CA ÎNSEMN DACIC? DE CE SÎNT PUTERNIC REPREZENTANȚI ÎN FOLCLOR? RĂSPUNSURILE LUI TRAIAN HERSENI SÎNT REMARCABILE ȘI CONDUC CĂTRE RECOMPUNEREA DIN RELICVE CULTURALE A UNEI MITOLOGII DISPĂRUTE. ÎN ORICE CAZ ACESTE VECHI SUPERSTIȚII ȘI CREDITE SÎNT ÎNCĂ UN ATESTAT DE INCOMENSURABILĂ ARHAITATE.
TOCMAI DE ACEEA GÎNDUL NE DUCE CĂTRE IMAGINI ȘI CREDINȚE ASEMĂNĂTOARE. BALAURII DE LA CARPAȚI SÎNT ZBURĂTORI. EI SEAMĂNĂ CU SERAFIMII BIBLICI ȘI AMINTESC DE DRAGONII CHINEZI. TRADIȚIA SPUNE CĂ ACEȘTIA DIN URMĂ ERAU DOAR NIȘTE MAȘINI ZBURĂTOARE. UN AMATOR DE PALEOASTRONAUTICĂ AR GĂSI ÎNCĂ UN TEMEI DE VISARE. CERCETAREA LUI TRAIAN HERSENI ESTE ÎNTR-ADEVĂR PLINĂ DE SUGESTII DIVERSE.

«CĂLĂTORII NORILOR»?

Dacii, vechii locuitori ai pămînturilor pe care trăiesc astăzi Românii, sînt reprezentați pe **Columna lui Traian** din Roma (monument comemorativ ridicat după cucerirea Daciei de către Romani), printre alte figuri, ca trupe de luptători purtînd ca însemn un stindard zoomorf caracteristic, cunoscut în arheologie sub numele de balaurul dacic. Urmărind descrierea lui Vasile Pârvan și imaginile reproduse de el (**Getica**, 1924) acest „steag de război" era compus dintr-un **„cap de lup, prelungit ca un șarpe cu fîșii de stofă, care, sub acțiunea vîntului se umflau și formau un drapel șerpuitor orizontal"**. V. Pârvan, bazîndu-se pe numeroase materiale din lumea antică, subliniază faptul că nu era vorba despre un cap de lup „realist și pașnic" (ca la sciți) ci de **„un animal fantastic, cu gura deschisă și limba atîrnată"**, de un **„animal simbolic al locuitorilor din Carpați și din împrejurimi, existînd deja de la Hallstatt", „reprezentat întotdeauna în poziție ofensivă..."**

Prin urmare, Vasile Pârvan, examinînd **„capul de lup"** ca un element disparat în raport cu „corpurile de șarpe" ale steagului, consideră că acesta **„introduce concepte cu totul noi și diferite"** în discuție. **„Dacă lupul sau un alt animal ca atare (tote-**

Luptător dac. Desen din volumul „Oastea română de-a lungul veacurilor" de gen. I. Anastasiu

mic) era un simbol militar-religios, nimic nu împiedica să fie reprezentat în întregime, ca la celți, care puneau pe signa național imaginea completă a unui mistreț". Balaurul dac este mai mult un **„demon atmosferic"** și nu un „șarpe subteran". Deci aci, convingerea că **„mitologia populară a conservat pînă astăzi sub numele slav de „zmeu", vechiul concept dac de demon șerpuitor care se ridică în văzduh".**

Și încă ceva, **„corpul șarpelui care se răsucește în suflul vîntului este imaginea însăși a furtunii"** (bineînțeles, a furtunii personificate mitologic). (Getica, p. 519 și următoarele). Sau, după un alt text, balaurul dac ar fi **„divinitatea multiformă zburînd impetuos deasupra munților și apelor, cu botul deschis, suflînd foc și pară, spaima muritorilor și vitejilor".**

În ceea ce privește „Zmeul", după Lazăr Săineanu, în bulgară „zei" înseamnă **„șarpe înaripat, balaur"** dar în română, sensul este diferit după o concepție mitică aproape ouasă celei primitive :**„natura zmeului este fundamental diferită de cea a balaurului"**, el este mai degrabă un **„uriaș"** (autopomorf — n.n.) **cu coada solzoasă, care călărește un cal de o forță miraculoasă, avînd mai multe inimi... În purtarea lor, zmeii se aseamănă oamenilor și au obiceiurile lor (vorbesc ca oamenii, au soții și copii); ei răpesc luînd forma vîntului sau a unui nor, prințese, și le ascund în palatele lor de sub pămînt"... (Dicționar universal de limba română**, ed. 5, 1925 ; cf. de asemeni **„Basmele române"**, București, 1895 reeditate de Ruxandra Niculescu, cu o prfață de Ovidiu Bîrlea, în 1979). Este deci, preferabil, să folosim termenul de **balaur** care păstrează pînă în prezent, alături de alte semnificații, sensul arhaic de **„șarpe care zboară"** (deși se pare că nu are aripi) și care mai mult, conform dicționarului **Etymologicum Magnum Romaniae** de B.P. Hașdeu și de asemenea după alți lingviști, este un cuvînt de origine tracă (geto-dacică).

Raportîndu-se la contururile zeului-călăreț dunărean, care poartă pe lancea sa un balaur similar cu balaurul dac, Vasile Pârvan crede că este totuși vorba de un steag, **„dar care are mai degrabă aspectul unui monstru învins, purtat în triumf de învingătorul său".** De unde părerea că **„balaurul dac este, ca și cel de la Derphi, un învins ca Gorgo și ceilalți monștri învinși al căror cap, numai capul singur (exact ca și în cazul dac) este luat ca trofeu și ca simbol al teroarei pentru dușmani ; balaurul dac este un apotropaion"** (amuletă sau talisman pentru păzirea de spiritele rele). Prin urmare : **„această imagine, ca toate simbolurile respingătoare purtate ca amulete, nu reprezintă, în „La Tene" [1]) getică, un obiect de cult divin propriu-zis, ci o formă de superstiție populară, de symbol interesant, avîndu-și izvorul în credința populară, arhaică, în talismanele purtate pentru a te apăra împotriva răului și nenorocirilor** (Getica, p. 641 și următoarele ; sublin. în orig)

Fără îndoială, analizele permit de asemenea alte interpretări, unele înrudite, altele diferite de cele ale lui Vasile Pârvan. Dacă se consideră de asemenea, alături de reprezentările figurative ale balaurului dac celebrul aliniat 94 din Herodot, deci o mărturie cu cîteva secole mai veche decît **Columna lui Traian,** în care se afirmă că Geții **„atunci cînd tună și cînd fulgeră ei trag cu săgeți spre cer, amenințînd zeul lor, căci ei nu cred că există alt zeu decît al lor"**, s-ar putea obține o interpretare mai complexă. Cîtiva cercetători au ajuns la concluzia că geții trăgeau săgeți în Gebeleisis, zeul sau demonul menționat de Herodot în același text, alții ca ei trăgeau săgețile împotriva norilor, căci ei acopereau fața cerului, adică cerul senin care era întotdeauna Gebeleisis etc. (cf. de asemenea, Mircea Eliade, **De la Zamolxis la Gingis-Han**, Paris 1970). Există o singură interpretare sigură aceea că geții trăgeau săgețile împotriva furtunii și amenințau, de asemenea un zeu sau un demon pe care-l considerau al lor.

Ne întrebăm, ținînd cont de informația înregistrată de Herodot și de aceea despre balaurul dac, dacă n-ar exista „sensuri" și „explicații" mai plauzibile și mai complete în folclorul românesc, atît de bogat în ceea ce privește **furtunile și ființele supranaturale care le provoacă,** plecînd, evident, de la faptul istoric că Românii sînt descendenții direcți ai Dacilor (Dacii romanizați atît prin limbajul dar și prin cîteva din obiceiurile și credințele lor). Deci ne întrebăm : **ce credeau,** cu mult timp în urmă, **satele române de pe teritoriul geto-dac, despre natura furtunilor și ce făceau ele, văzîndu-se amenințate de ele ?** Noi folosim și de această dată (ca și în alte cîteva studii ale noastre) materialele publicate de Traian German în revista sa **„Comoara satelor. Revistă de folclor"**, în timpul anilor 1923—1926 la Blaj (Transilvania) cu concursul unui mare număr de corespondenți și colecționari, sub titlurile principale de : **„Norii în credințele populare"** (I, 1923), **„Ploaia în credințele populare", „Fulgerul în credințele populare"** (II, 1924), **„Grindina", „Balaurii", „Solomonarii"** (o specie de vrăjitori) (III, 1925) și apoi **„Solomanarii"** (IV, 1926) materiale (toate în românește) care, din păcate, n-au putut fi utilizate de V. Pârvan în **„Getica"** și au rămas, în general, necunoscute altor cercetători, veniți după.

Date fiind „straturile culturale" de vîrste foarte diferite, după mine, cu caracter preistoric evident, pînă la cunoștințele științifice moderne, difuzate în mase, opiniile asupra acestor fenomene (nori, tunete, fulgere, grindină etc.) sînt foarte variate. Dar cele cu semnificație ar-

1. Tène (La) — teritoriu (loc) preistoric situat la extremitatea lacului Neuchâtel (Elveția).

haică, în general, nu numai științifică ci și creștine, pe care din punct de vedere genetic, noi le-am presupus anterioare formării poporului român, provenind din „substraturi ancestrale" raportează furtunile mai ales la balaurii și vrăjitorii (solomonarii). **„O credință foarte răspîndită este... aceea că norii înainte de a-i vedea pe cer, sînt ascunși în locuri și ape adînci, mai ales în lacurile de munte, unde locuiesc, de asemenea, și balaurii, care îi ridică prin urmare pe cer (unde ei fac să fiarbă apa)".** (I, p. 154). Această credință era altă dată atît de puternică, încît nu a putut fi ignorată de o variantă probabil creștină. Stăpînul norilor este Dumnezeu și Ilie, profetul, este servitorul său. El poruncește balaurilor cînd vrea sau cînd Dumnezeu îi spune, să ridice norii pe cer și să-i dirijeze. **„Se credea, de asemenea, că Ilie profetul este stăpînul norilor, dar din porunca lui Dumnezeu** (I. p. 155)". In consecință este o variantă urmînd aceleia că **norii sînt trași din ape de balauri care-i ridică pe cer din inițiativa lor,** fără a fi supuși unei persoane ; o altă variantă urmînd celei în care norii sînt comandați și dirijați de sfîntul Ilie (La Români, unul din cei mai mari sfinți), care probabil **ascunde sub o imagine biblică o ființă mitologică mai veche sau diferită** ; în sfîrșit, o nouă variantă conform căreia stăpînul balaurilor purtători de furtună este Dumnezeu, în semnificația sa creștină totuși niciodată direct, ci prin intermediul Sfîntului Ilie, fie ca simplu intermediar care execută ordinele divine, fie, mai frecvent, ca autorizat de Dumnezeu să procedeze după voința sa, deci exclusiv după bunul plac. Sînt deci, trei variante, care trebuie că au rădăcini în epoci diferite, dar, ceea ce este de reținut — toate trei consideră că **norii și, cum vom vedea imediat, furtunile, sînt aduse de balauri.** Ei sînt cei care ridică norii pe cer, ei sînt cei care îi duc în văzduh și-i fac să „fiarbă". Conform variantei a doua, inițiativa nu le aparține, dar, indiferent cine le-ar impune-o, cei care execută această „acțiune meteorologică" sînt întotdeauna fără excepție, BALAURII. Avem deci toate motivele să credem că Sfîntul Ilie, ca și Dumnezeu, sînt ființe „suprapuse" sau „adăugate" balaurilor, inițial primul ca unicul lor stăpîn, apoi Dumnezeu, stăpîn nu numai al balaurilor ci și al Sfîntului Ilie, care devine un fel de servitor sau de vizitiu ceresc al balaurilor. În esență, o asemenea credință nu poate fi născută de concepția creștină și nici de o religie, relativ avansată, ca cea a lui Zamolxis la geto-daci, ci probabil de o religie, tot a geto-dacilor, dar mai veche, care, la rîndul său, a moștenit balaurii de la o religie mai veche, probabil, originară. Balaurii, ființe mitologice primordiale, reprezintă, în această parte a lumii, cu mult înaintea concepției biblice, haosul primordial format de ape (element fără formă proprie), cu toate ființele monstruoase pe care le conțin (diformitatea fiind, de asemenea o absență a formei), care preexistă cosmosului (imperiu al formelor, prin definiție) pentru că ei nu puteau să fie creați de dumnezeu, principiul suprem al ordinii, al legii și al instituțiilor.

O a patra variantă ne obligă să ne gîndim din nou la „substraturile ancestrale". Credința cea mai răspîndită, pe care o găsim aproape pretutindeni la țară, constată T. Geronon, este că, stăpînii lor (balauri) sînt **„solomonarii care poartă norii cînd călăresc pe balauri"** (I. 156). Este clar că nu vrăjitorii sînt cei care aduc norii, ci balaurii pe care solomonarii îi conduc ca pe cai pentru că urcă pe spatele lor și-i călăresc. Dacă norii ar fi fost aduși de solomonari, evident, balaurii ar fi fost inutili. Deci, în această variantă balaurii sînt aducători de nori și de furtună. De altfel, solomonarii nu conduc întotdeauna balaurii, cîteodată ei se mulțumesc să le poruncească ce trebuie să facă sau pur și simplu de a-i împiedica să facă ceea ce nu trebuie.

Credințele românilor, popor de agricultori și de păstori împart norii în două categorii preci-

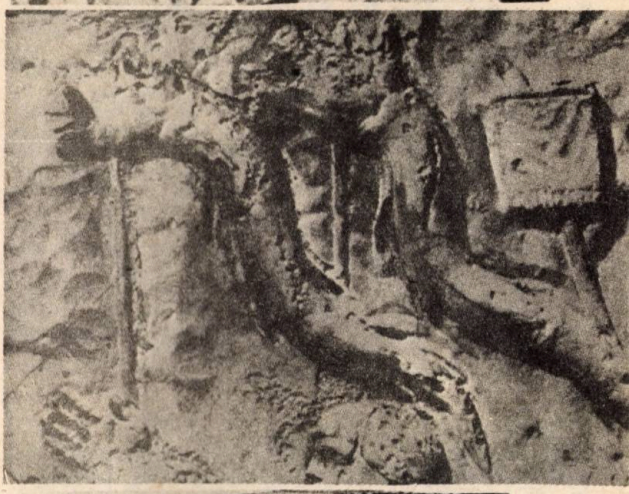

Steaguri ale dacilor. Imagini de pe Columna lui Traian

se : în binefăcători și răufăcători, cu origini, ele însele în întregime diferite :
„Dumnezeu trimite numai ploi ușoare și folositoare... iar solomonarii sînt aceia care trimit ploi mari cu furtuni și grindină" sau ca într-o variantă considerată ca cea mai răspîndită : „Balaurii le trimit" (II p. 6). Această independență originară a dragonilor apare și în alte credințe. Unele atribuie fulgerul și trăznetul balaurilor, imaginați nu numai ca „aducători de furtuni", dar și ca monștri care „scuipă foc", care au „limbi de foc", și cozi gigantice cu care se bat, etc. Una din multele variante brodate pe aceeași temă : „dacă doi balauri se întîlnesc, ei sînt furioși și se luptă și varsă foc pe gură și pe nări, și se lovesc cu cozile. Focul pe care-l varsă pe gură este fulgerul, iar loviturile pe care și le dau cu coada le numim tunete". (II p. 85). Țăranii și păstorii nu se tem de furtună numai din cauza fulgerului și tunetului, sau de evenimentele ploi torențiale (explicate, de asemenea, prin existența balaurului : aceia care sînt prea grei destramă norii și cad cu ei). Dar se pare că se tem mai degrabă din cauza grindinei care poate să distrugă în cîteva minute recoltele și păsunile. Grindina și ea este explicată prin balauri care fie independent, fie din ordinul solomonarilor fac să înghețe apele, ploaia, norii, aerul, etc. cu răsuflarea lor extrem de rece. Se spune că balaurii sparg gheața din care fac grindină sau „fac să fiarbă pietrele", care, înainte de a cădea pe pămînt „clocotesc în nori", o fierbere contrară celei naturale, care în loc să încălzească, îngheață și care nu aparține decît balaurilor (această idee nu este deloc banală : balaurii sînt o forță care îngheață, nu numai

Fildeș fenician reprezentînd două animale fantastice (după S. Moscati)

care încălzește, deci ei sînt capabili de două activități contrare și la fel de distructive). În orice caz, principalii „eroi" ai faptelor în raport cu „timpul urît" sînt **balaurii** și **solomonarii.** Să-i examinăm mai îndeaproape.

Sînt mai multe feluri de balauri și se pare că nu au nici aceeași origine nici aceeași funcție. Unii sînt monstruoși în adevăratul sens al cuvîntului : sînt uriași, au trei, șase, nouă, douăsprezece capete, fiecare cu o limbă de foc, cu cozi lungi și solzoase, labe cu gheare puternice chiar și aripi, ca aceia ce sînt pictați de exemplu în icoanele Sfîntului Gheorghe, „omoritorul balaurilor" și cum apar, de asemenea, în numeroase basme. Alții au un aspect cu totul diferit. La aceștia „corpul este asemănător cu al șerpilor, el este acoperit cu solzi roșii verzui sau galbeni...", după unii balaurul este jumătate om — jumătate șarpe cu solzi de pește și

Ilustrații din tratatul naturalistului Conrad Gesner din Zürich (1558)

în Munții Apuseni (Bistra) se crede că are capul unui cal și corpul unui șarpe (III, 1974—75). În folclorul românesc el este înfățișat, de asemenea ca avînd „cap de taur". Niciodată nu se spune că are aripi. Aceste forme amintesc direct balaurul dac al steagurilor de pe **Columna lui Traian,** avîndu-și originea în capul de lup de pe ea.

Acest **balaur cu corp de șarpe** și variate forme ale capului, de șarpe sau de cal, de taur, de lup, nu este procreat tot de un balaur. Credința generală este că șerpii se transformă în balauri : iată pentru ce aceștia au un corp de șarpe. Pentru ca un șarpe să se transforme în balaur, trebuie să nu fie văzut de ochiul omului timp de **„7 sau 9 ani, de 10 sau 20 ani, sînt unii care zic chiar 100 de ani, iar alții cred că nu trebuie să nu fie privit numai de ochi de om, dar nici chiar de animale sau păsări"** (III, p. 76). Este vorba deci de o ființă creată, nu născută, creată, atît cît ne putem da seama, în împrejurări cu totul neobișnuite, mai degrabă magice decît naturale ; șarpele trebuie să trăiască un timp foarte lung fără a fi văzut de oameni sau de alte ființe, probabil pentru a reconstitui „un timp primordial", în care aceste ființe nu existau, în care șerpii se transformau în balauri prin mijloace „rituale" sau „hieratice". În aceste cazuri balaurii reprezintă vîrsta adultă a șerpilor poate a șerpilor **inițiați** și transformați prin rituri din simpli șerpi în **șerpi cu capete heteromorfe,** ceea ce ar putea să sugereze **practici totemice foarte vechi** pe care probabil dacii nu le-au conservat, decît prin anumite rămășițe (stindarde, mituri, credințe populare).

Șerpii care ajung balauri produc o piatră prețioasă **„mare ca o perlă sau chiar cît un ou"** pe care o țin pentru a-și potoli foamea și setea, fără ca aceasta să se consume vreodată.

Dacă cineva ar înghiți-o s-ar transforma în balaur, ceea ce constituie un al doilea mijloc de a metamorfoza șerpii în balauri. Această piatră prețioasă posedă o mare putere magică, chiar și pentru oameni. Dacă este purtată de cineva, ea îl protejează **„contra răului, bolilor, îi redă sănătatea pierdută"** și bineînțeles ca în cazul balaurilor, dacă o linge **„nu cunoaște nici foamea, nici setea"** (III, p. 77). Această proprietate sporește considerabil dimensiunile magice de tip străvechi ale șerpilor-balauri, dar și capacitatea lor de a fi „utili" oamenilor prin unele din produsele lor miraculoase.

Dacă alți balauri sînt probabil (din punct de vedere folcloric) proveniți din alte zone culturale, noi avem certitudinea că **balaurii cu corp de șarpe și capul unui alt animal și destul de des de om, totuși, în general, foarte puțin antropomorfi sînt autohtoni și sînt localizați într-o manieră adecvată, „locuințele balaurilor sînt întotdeauna izvoarele, lacurile de munte sau**

insulele mici, pădurile unde nici un suflet nu poate pătrunde" (III, p. 78).

Nu se știe cînd, dar reiese din materialele folclorice românești că la un moment dat balaurii cu corp de șarpe au căzut sub puterea cîtorva vrăjitori, ei înșiși autohtoni, dar de astă dată ființe reale numite solomonari (cu siguranță după „înțeleptul Solomon", fiind considerați și ei ca „înțelepți" și ca și Solomon „făcători de vrăji", dar de un cu totul alt gen). De la această dată balaurii joacă un rol secundar. **„Solomonarii îi călăresc în nori cînd este timp urît".** Este o credință generală. Solomonarii sînt stăpînii lor. Cînd ei vor să se ridice în văzduh, ei se așează pe malul unui lac de munte cu o carte în care ei citesc și cu un cîrlig și un frîu. **„Cînd termină de citit, lovesc apa cu cîrligul și balaurul iese din lac. Atunci îi aruncă frîul pe cap și se ridică cu el în văzduh"**, (III, p. 102). Înțelegem deci pentru ce uneori balaurul este imaginat ca avînd un cap de cal, dar evident se poate pune frîu și unui cap de lup, de taur sau de orice alt animal.

Solomonarii sînt descriși în diferite feluri, după regiuni, dar în general ei sînt priviți ca **„oameni înzestrați cu puteri supranaturale, ...ei sînt stăpînii vîntului, ei stăpînesc norii, ei călătoresc balaurii duși de nori, ei au puterea, după bunul lor plac, de a aduna sau a răspîndi norii, ei provoacă furtunile mari, ei fac timpul urît să se instaleze într-o regiune și nimicesc cu grindina întreg ținutul. Întotdeauna sînt cei care au puterea de a o provoca sau de a o face să stea".** (III, p. 124).

Se întîmplă ca solomonarii să fie considerați ca niște **„oameni sfinți", „foarte învățați"**, care **„pot citi în stele"**, etc. știință pe care **„o capătă în școli speciale, școala de solomonerie".** (III, p. 126). (Se dau multe detalii asupra acestor **„școli"**, dar, din păcate, noi nu le putem include în acest studiu).

Concluzia personală la care am ajuns după analiza atentă și minuțioasă, semiotică și comparativ-istorică, este aceea că **solomonarii continuă, sub o formă populară, țărănească, străvechi ordine ale preoților-magicieni din aceste ținuturi, care ne conduc din nou la geto-daci.**

Ktistai sau poate mai corect skistai (cei care se abțin de la plăceri lumești) menționați de Strabon la geto-daci, care îi numeau **„călători ai norilor"** (nu cu ironie, ci în perfectă cunoștință de cauză) au fost fără îndoială precursorii geto-daci ai solomonarilor români. (Vom reveni asupra acestei probleme într-un studiu de ansamblu despre **Cultura populară românească**).

Solomonarii, sub forma lor nealterată de creștinism, nu sînt considerați ca fraternizînd cu diavolul, nici ca recurgînd la mijloace murdare, nici ca fiind dușmani ai genului uman. Ei nu urmăresc și nu pedepsesc decît pe cei răi. **„După ce și-au terminat studiile, ei își construiesc locuințe în munți, în locuri singuratice, în păduri sau aproape de lacuri de munte. De acolo ei coboară în sate ca cerșetori pentru a putea la încercare inima oamenilor. Sau stau la pîndă în timpul nopții în marginea satelor pentru a-și da seama ce fel de oameni locuiesc acolo. Dacă oamenii unui sat oarecare îi primesc bine, dîndu-le de pomană mai ales alimente — făină, grîu, porumb, piine, etc. — atunci ei devin protectorii lor. Dar dacă sosind într-un sat sînt rău primiți, atunci necaz va fi pentru acel sat. Solomonarul se duce la un loc unde sînt balauri..." — „face pe unul să iasă, îl încalecă, se ridică la cer dezlănțuie furtuna, tunetele, fulgerele, dar mai ales grindina".** (III, p. 129). Aceste credințe ne amintesc de asemenea „călătoriile lui Dumnezeu", singur sau însoțit de Sfîntul Petru, care coboară din cer pe nori ca pe niște trepte sau pe o scară de mătase, pentru „a vedea ce fac oamenii pe pămînt", o concepție foarte veche, probabil aparținînd aceluiași complex folcloric. Reproducem „declarația" unuia dintre solomonarii anchetați: **„Eu cunosc gîndul tuturor oamenilor, știu cum îi cheamă, învăț continuu din cărțile groase pe care nimeni afară de mine nu știe să le citească. Eu stăpînesc norii cu un frîu, mă ascult orbește și fac ce le cer eu. Nimeni n-are dreptul să mă neglijeze, căci eu am puterea de a-i distruge recoltele cu grindina ; eu pot să fac din orice om un mizerabil".** (III. p. 125). Acest orgoliu nu este creștinesc, este îngîmfarea unui magician „păgîn", sigur pe „mijloacele" sale și conștient de „puterea" sa. Menționez, de asemenea, faptul că, în copilăria mea, am cunoscut „pe viu" un asemenea solomonar, un locuitor al satului Copăcel, din zona Făgărașului (Transilvania) care impozant și grav care inspira nu numai teamă ci și mult respect.

Cum se apărau sau încercau să se apere satele românești de atunci împotriva furtunilor provocate de balauri, singuri sau călăriți și conduși de solomonari ? Procedeele erau nu-

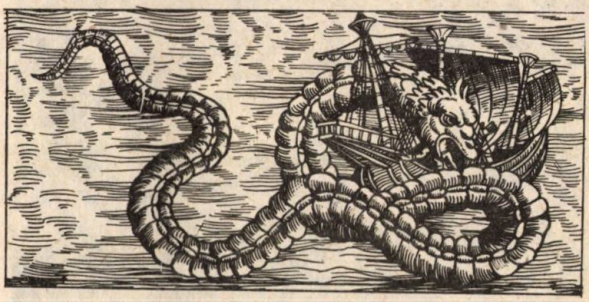

Zeul Marduk avînd la picioare șiriușul, dragonul Babilonului (după C.V. Ceram) — stînga ● „Șarpele cu aripi" descris de Pierre Belon și reprodus în tratatul lui Gesner — sus ● Ilustrație dintr-o lucrare cartografică a eruditului suedez Olaus Magnus (sec XVI) reprezentînd Marele-șarpe-de-mare

meroase, dar unele se apropiau de cele ale geto-dacilor, dacă lăsăm la o parte practicile cu semnificația creștină (a trage clopotul la biserici, folosirea sub diferite forme a crucii, a apei sfințite sau a cojilor de ouă roșii de la Paști etc.) : **„un obicei și o credință generală"** era **„pentru timp urît, de a înfige în pămînt un obiect de fier ascuțit, mai ales un topor sau o secure, dar și un cuțit, un fus sau un hîrleț (toate cu tăișul în sus) pentru că „balaurului îi este frică de topor"** etc. și **„cînd îl vede fuge"** (III, p. 32). Îi este teamă, de asemenea, de ustensilele pentru coacerea pîinii **„vătrai, lopată, pentru ca să nu-i vire în foc și să nu-i coacă ca pe pîine"** (III, p. 36).

Povestirea cea mai apropiată că sens, din putinul pe care îl cunoaștem din credințele și practicile geto-dacice se referă la faptul că în

anumite regiuni ale țării : **„Simbăta înainte de Duminica Mare (prima duminică după Paști) tinerii aduc din pădure rămurele de tei. În timpul verii, cînd plouă cu grindină, trebuie aruncată afară o ramură de tei culeasă în Duminica Mare, căci atunci grindina încetează. Este suficient chiar, să amenințI partea cerului de unde vine grindina pentru ca ea să se oprească. De asemenea pentru a face să înceteze grindina se aprind trei ramuri din acel tei". „Dar toate acestea trebuie făcute înainte ca grindina să treacă marginile satului, căci după ce le-a depășit, grindina nu se mai împrăștie"** (III, p. 23). Aceste povestiri sînt foarte semnificative din mai multe puncte de vedere : teiul la români era un arbore sacru, tinerii aduceau cu ei nuieluțe de tei înaintea marilor sărbători de primăvară, nuielușele, ele însele, erau mijloace de a supune, stăpîni și distruge (cu ele sînt pedepsiți copii, sînt minate vitele, sînt omoriți șerpii veninoși). În orice caz, simpla amenințare în direcția de unde vine furtuna, este suficientă pentru a o opri. Geto-Dacii amenințau cu săgeți, — nu știm din ce material erau făcute, nici dacă erau tratate prin mijloace magico-religioase — un demon sau un zeu necunoscut — care, conform unor interpreți se numea Gebeleisis — considerat ca al lor, și urmașii geto-dacilor, românii, amenințau cu nuieluțe de tei, „binecuvîntate", balaurii și solomonarii

Detaliu de frescă de la Voroneț

care „aduceau vremea rea". Diferențele sînt numai de amănunt în substanța lor cele două practici sînt identice. Sîntem oare, îndreptățiți să presupunem că Gebeleisis sau un alt zeu aducător de furtuni, oricare ar fi fost el, adică acela care îi amenința pe geto-daci, era același balaur arborat de ei în bătălii ca un stindard protector, sau eventual, stăpînul balaurului ? Ca la români, trebuia să fie și la geto-daci o divinitate primară, o ființă supranaturală, mitologică, în stare de orice, rău sau bine, dar pe care oamenii, prin preoții și magicienii lor (la români, solomonari) au învățat să o cunoască și să o stăpînească prin mijloace supranaturale.

Dacă am privi aceste materiale folclorice, coexistînd în perspectiva ipotetică a unei evoluții de la formele cele mai simple, la cele mai complexe, în funcție de faptele cunoscute datorită arheologiei și istoriei, despre populațiile autohtone din spațiul carpato-dunărean — cum am procedat în cartea noastră „Forme vechi de cultură populară românească" din 1977, cu alte personaje mitologice — am putea probabil reconstitui cel puțin următoarele faze principale :

— **o fază arhaică**, în care balaurul era un demon al apelor, al apelor terestre, mai ales lacuri de munte (considerate fără fund) ca și al apelor atmosferice, **mai ales al norilor, capabil să se înalțe să plutească, să se deplaseze în aer fără aripi, ca vaporii, ceața, norii ;**

— o fază mai avansată, în care acest **dragon „sălbatic"** a fost **„supus" de magicieni pentru a-i pune frîu, a-l călări** și a stăpîni prin intermediul lui norii și în special, furtunile ; era cazul, atestat de Strabon, al „Ktistoi"-lor sau „skistoi"-lor geto-daci, considerați pentru aceasta drept „călătorind în nori" ;

— o fază mai recentă, în care balaurul a fost „botezat" în sensul în care a fost atribuit Sfîntului Ilie, singur sau ca mijlocitor al lui Dumnezeu.

La un moment dat, probabil în a doua fază, magicienii sau, în terminologia folclorică românească, solomonarii, au abuzat de puterea lor și au folosit balaurii împotriva oamenilor, de aici, apariția unei noi categorii de magicieni (vrăjitori) sau preoți („anti-solomonarii" folclorului român) care au supus nu numai balaurii, dar și pe solomonari, pentru a-i constrînge la acțiuni în exclusivitate favorabile oamenilor.

Solomonarii și anti-solomonarii au persistat ca balaurii, timp de secole în spațiul carpato-dunărean, cu toată apariția învățăturii, profund diferită, a bisericii creștine.

În această viziune evoluționistă, demonul furtunii menționat de Herodot a putut să fie balaurul sălbatic, balaurul originar sau primordial, nesupus de oameni, amenințat și combătut deci, cu armele, în timp ce stindardul dac de pe **Columna lui Traian reprezintă**, probabil, balaurul îmblînzit, deci un aliat al geto-dacilor, care îi proteja, îi încuraja și îi ajuta în bătălii, printr-o forță magico-religioasă superioară celei umane.

În orice caz, ipoteza lui Vasile Pârvan că balaurul era o **„divinitate a cerului, nu a pămîntului"** (Getica, p. 161, nr. 1) ne pare problematică ; ca balaurul românesc, balaurul dac a trebuit să fie un demon al „oceanului primordial", dinainte de creație, deci **anterior cerului și pămîntului**, o divinitate a apelor din străfunduri și din înălțimi, în care toate lucrurile au luat formă și în care totul exista în stare latentă. De la, probabil, sentimentul popular subzistînd timp de secole, că balaurul-șarpe reprezintă o forță primordială care poate să fie binefăcătoare sau malefică după împrejurări, dar care este „tabu" prin chiar esența sa ; ea este combătută și anihilată, dar în opoziție cu balaurul poveștilor cu zîne, sfinți și zmei, el nu este niciodată omorît. (Nu am găsit nici un text folcloric care să menționeze că un balaur-șarpe a fost omorît). Fiind timp îndelungat singurul demon al apelor, al acelora care se înalță și devin nori, ca și al acelora care cad sub formă de ploaie și se scurg în lacuri și iazuri, balaurul-șarpe a fost în același timp, un auxiliar mitologic indispensabil agriculturii, **un demon agrar**, de unde extraordinara sa persistență pînă aproape în zilele noastre.

Sînt, desigur, simple ipoteze, dar gradul lor de probabilitate ne pare mai mare decît al încercărilor anterioare.

În românește de
Mioara Dorobanțu

I.G. DUCA

Insemnări POLITICE

CONFERINȚA DE LA LAUSANNE (II)

În Almanahul Estival Luceafărul 1983 am publicat prima parte din însemnările lui I.G. Duca făcute la Conferința de la Lausanne, unde se afla (noiembrie-decembrie 1922) în calitate de ministru de externe și conducător al delegației române la Conferință.

Prin urmare, în Almanahul Luceafărul 1984 continuăm să publicăm partea a doua (și ultima) din ineditele însemnări ale lui Duca luate spre a fi expediate săptămînal la București premierului din acei ani.

Șeful delegației române la Conferința de la Lausanne zugrăvește cu lux de amănunte chiar, atît atmosfera ce se degaja la reuniunile în plen și pe secții, cît și jocurile de culise ale diplomației internaționale — cu toți și cu toate urmărind în felul lor, potrivit intereselor proprii, așternerea ramurilor de măslin ale păcii și peste ultimul focar de război (greco-turc) al intiiei mari conflagrații mondiale.

Este interesant de urmărit activitatea laborioasă a delegației române, pentru

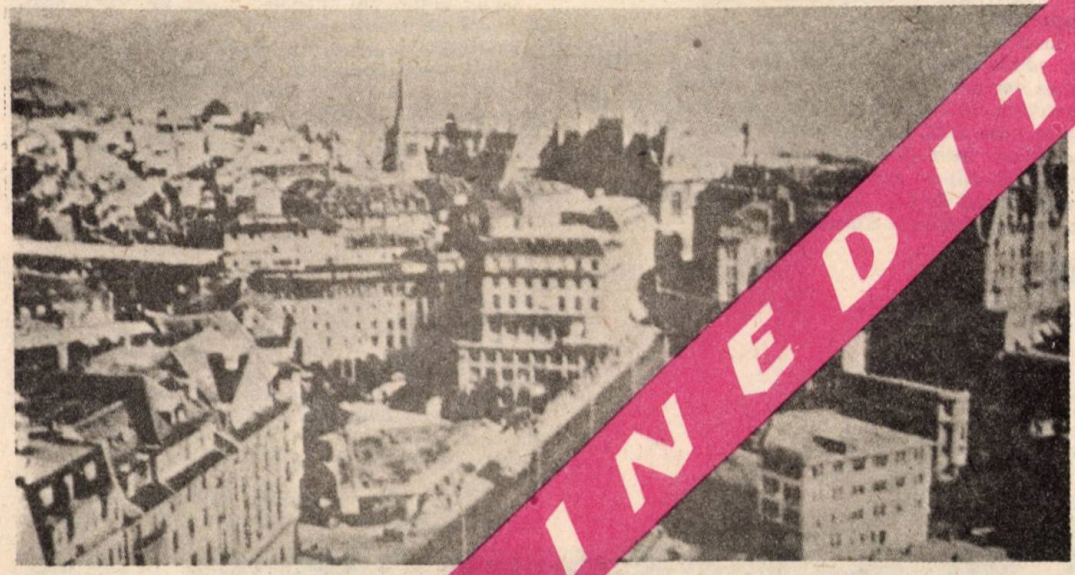

INEDIT

apărarea cauzelor noastre naționale la Conferință. În probleme vitale pentru lumea orientală — precum chestiunea Strîmtorilor (Bosfor și Dardanele), libertatea de nagivație pe Marea Neagră, demilitarizarea zonelor aferente, chestiuni privind regimul capitulațiilor, statutul naționalităților ș.a. — I.G. Duca, Const. Diamandy și ceilalți membri ai delegației au apărat punctele de vedere românești, care erau în acord și cu interesele naționale ale noului stat turc degrevat de anacronismele fostului imperiu otoman, dar și în consonanță cu principiile de echitate și respect reciproc statornicite în relațiile internaționale.

Întîlnirile ministrului de externe român, cu lord Curzon (ministru de externe britanic și președinte al Conferinței), cu Barrère (șeful delegației franceze), cu Garroni (șeful delegației italiene) — deci cu reprezentanții Marilor Puteri — sînt importante pentru eficiența lor în plan diplomatic. Totodată, ministrul Duca acordînd o atenție deosebită reprezentanților țărilor mici și mijlocii balcanice, cu care are repetate întrevederi spre a se pune de acord în probleme de interes comun ; de reținut convorbirile cu Venizelos, Stamboliiski și mai cu seamă cu omonimul iugoslav Spalaicovici cu care întărea și mai mult resorturile Micii Înțelegeri.

Observații aparte, cu totul noi pentru vremea respectivă are I.G. Duca față de delegația sovietică participantă la Conferința de la Lausanne. Tînăra Putere Sovietică își făcea în acei ani intrarea în viața diplomatică internațională și era normal ca toate privirile pline de curiozitate și interes să se îndrepte spre ea. Desigur că nici Duca nu scapă nimeritul prilej de a surprinde delegația sovietică la lucrările Conferinței și de a portretiza pe membrii ei, în special pe Cicerin — conducătorul delegației ; asemenea și „pitorește" delegații americană și japoneză.

La finele anului 1922 I.G. Duca este nevoit să părăsească Conferința. De fapt lucrările ei se vor prelungi pînă în vara anului următor, 1923 ; însă bazele tratatului încheiat, la 24 iulie 1923, s-au pus în săptămînile de activitate intensă de la sfîrșitul anului 1922, perioadă atît de original și de inedit consemnată de I.G. Duca în corespondența sa către premierul României.

Stelian Neagoe

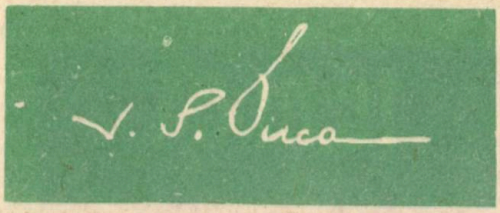

5 decembrie (marți) 1922. Zi liniștită după furtuna de ieri. Neavînd ședință, am fost dimineața să mă plimb cu automobilul pe ceea ce numesc le chemin de la Corniche pînă la Vevey. Foarte frumos, te-ai crede pe Riviera între Willefranche și Beaulieu ; din nenorocire ceață.

Dejun la Lausanne Palace cu Barrère. Foarte afabil bătrînul, aș putea zice părintesc dar, hotărît, ușor zaharisit. În schimb, Bompard mult mai interesant și mai viu decît pare, cunoscînd bine multe din chestiile noastre, ca de pildă legea agrară. Am aflat lucruri interesante : 1) Italienii ca să continuie a da Aliaților concursul, cer fel de fel de compensații scandaloase și inadmisibile. Un șantaj în toată puterea cuvîntului. Le plus ignoble chantage que je connaisse depuis 50 ans que je suis dans la carrière diplomatique, spunea Barrère. Englezii și francezii sînt însă hotărîți, dacă italienii nu cedează, să meargă înainte fără ei. 2) Experții aliați s-au întrunit azi dimineață și au căzut complet de acord în privința Strîmtorilor. Propun pentru vasele de război un regim de trecere limitată. În funcțiune cu forțele din Marea Neagră și de reducere aproape totală dacă riveranii Mării Negre ajung la dezarmarea propusă de noi. Un sistem care ne convine de minune și care adoptă teza noastră. Păcat numai că lord Curzon nu se ține de cuvînt — mereu îmi spune că ne va convoca, că vrea să lucrăm împreună și pe urmă tot cei mari se întrunesc și hotărăsc singuri. Teribilă e mentalitatea Marilor Puteri. Ea biruiește vrînd-nevrînd și intențiile lor cele mai lăudabile. 3) Turcii și rușii au fost impresionați de ședința de ieri. Ismet a fost azi de dimineață la Barrère mai conciliant ca deobicei. Barrère a avut impresia că turcii încep să se cam teamă de ruși. În genere Barrère nu e pesimist.

După dejun am înapoiat vizita lui Venizelos, conversație banală. [...]

Cînd m-am coborît la masă a venit amiralul Lacaze să-mi comunice că Aliații au căzut în acord. Ce ne-a spus Barrère dimineața era acum fapt împlinit. Amiralul mi-a remis confidențial copia proiectului pe care lord Curzon trebuie să-l aducă mîine la cunoștința Conferinței. Firește, mare bucurie în rîndurile noastre. Vous pouvez etre content, spunea amiralul, nous avons adopté votre point de vue.

6 decembrie (miercuri). Ședință senzațională Lord Curzon a început prin a răspunde lui Cicerin. Răspunsul era scris. Era combaterea tezei Mării Negre lac rusesc și a Strîmtorilor închise. Ascultîndu-l, aveam impresia că se citea o pledoarie a cauzei românești. Lord Curzon avocatul României, spectacol puțin banal ! După aceea lord Curzon a rezumat propunerile Aliaților, care au fost comunicate în scris tuturor delegațiilor și a propus amînarea discuției pînă cînd toți și în special turcii vor putea examina cu deamănuntul propunerile făcute.

Barrère a citit o scurtă cuvîntare — într-o limbă de academie — prin care arăta că Franța

împărtăşeşte fără rezerve vederile expuse de Anglia şi prin care adresa turcilor un călduros apel ca să primească propunerile şi să-şi dea seama că poate vor fi fericiţi într-o zi să se găsească alături de lumea întreagă în Strîmtori.

Garoni în italieneşte a făcut o declaraţie similară.

Spalaicovici a citit o adeziune a sîrbilor, bazată pe interesele lor ca ţară dunăreană.

Americanul Child a citit o declaraţie încîlcită dar preţioasă, fiindcă America se unea la punctul de vedere aliat.

Şi, în sfîrşit, amicul Cicerin s-a sculat. Teza lui e următoarea : noi am renunţat la Constantinopol, dar, ca să fie pace, trebuie între noi Rusia şi voi puterile un „mur mitoyen", numai aşa putem dezarma şi urmări scopurile noastre pacifice. Dacă se creează în Strîmtori un regim internaţional, se vor permanetiza în această parte a lumii conflictele, fiindcă regimurile internaţionale sînt în realitatea lucrurilor cauze de discordie. Cît priveşte pe ceilalţi riverani cu Marea Neagră, situaţia militară a acestei mări nu îi poate interesa pe bulgari fiindcă tratatele — pe care dealtfel noi ruşii nu le aprobăm şi nu le recunoaştem — au demilitarizat-o, şi pe români fiindcă dacă conflict ar fi cu Rusia, el nu poate fi decît pe uscat — nu pe mare. Cu această ocazie, de trei ori cu o insistenţă ostentativă, a declarat că Rusia nu vrea conflict cu România. În genere faţă de noi atitudinea şi tonul lui erau conciliante — cine ştie ce se ascunde sub aceste ademeniri. Discursul lui Cicerin era rostit cu vocea aceea piţigăiată care îţi zgîrie timpanul şi ploaia de săgeţi împotriva Angliei. Una a fost chiar spirituală. S-a zis pe vremuri că Rusia încearcă să pătrundă în Asia (titlul unei cunoscute cărţi a lui lord Curzon), azi se poate spune Anglia încearcă să pătrundă în toată Europa. Nu găsesc însă că teza lui a fost dibace, baza ei e prea şubredă, ca s-o scape o dialectică banală.

Viitoarea şedinţă poimîine dimineaţă. După dejun experţii se întrunesc ca să dea lămuririle tehnice de care delegaţiunile vor avea nevoie.

La ora 5 am făcut cu Diamandy o vizită lui Ismet, pentru a-l asigura de sentimentele noastre amicale şi a-i arăta că teza noastră în privinţa Strîmtorilor se bazează pe nevoia de a concilia suveranitatea lor cu legitimele nevoi ale suveranităţii noastre. Ismet e foarte simpatic, a făcut declaraţii de amiciţie, dar în definitiv n-a spus nimic demn de a fi reţinut. Din toate informaţiile, delegaţia turcească pare de cîteva zile mai puţin intransigentă. Realitate sau tactică — să vedem.

Uitam că la ieşirea de la Conferinţă, azi dimineaţă, am făcut cunoştinţa lui Cicerin. Venise să salute şi el şi Vorovski foarte amabil pe Diamandy, pe care îl cunoşteau de la Geneva. Dialogul a urmat precum urmează :

Cicerin — A, îmi pare foarte bine, d-le Duca, că am prilejul să fac cunoştinţa dvs.

Eu — Şi mie asemenea, cu atît mai mult cu cît am fost din cînd în cînd în corespondenţă telegrafică.

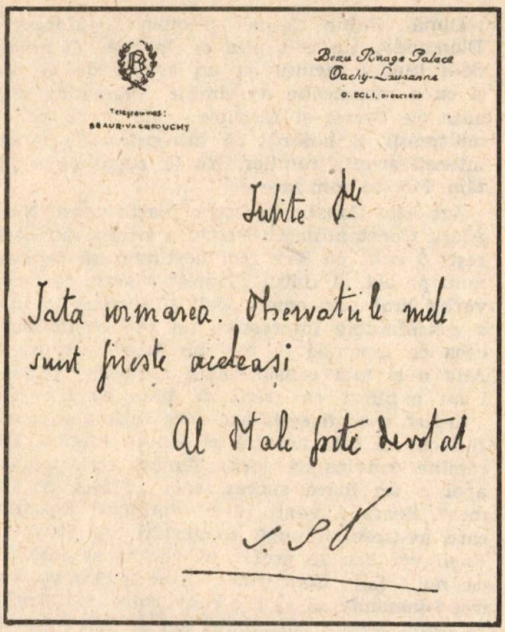
Beau Rivage Palace
Ouchy-Lausanne
O. BOLI, DIRECTEUR
Telegrammes:
BEAURIVAGEOUCHY

Iubite Dle

Iata urmarea. Observatiile mele sunt fieste aceleasi

Al Dtale foarte devotat

C. S. P.

C. — Da, şi sper că pe viitor vom fi în corespondenţă mai des şi mai pacific.

Eu — Întrucît ne priveşte, bucuroşi, ştiţi că scopurile noastre sînt pacifice şi mi-a părut bine să constat din declaraţiile de azi că şi ale dvs. sînt însufleţite de acelaşi spirit.

C. — Da, da, noi am ţinut mult să se facă conferinţa de dezarmare. Ea şi-a şi început lucrările la Moscova dar n-am primit amănunte. Oare aţi primit dvs ?

Eu — Deocamdată nu ştiu decît ceea ce a aparut în ziare, — şi o cordială strîngere de mînă. [...]

Seara masă aci la Beau Rivage cu Stamboliiski. Stamboliiski ne poftise cu sîrbii. Conversaţia lipsită de orice interes deşi tipul este extrem de interesant. După masă au venit şi polonezii. Conversaţia tot fără interes. In sfîrşit, o femeie frumoasă, soţia ministrului polonez de la Berna.

7 decembrie (joi). Iar o zi liniştită, fără şedinţă. Dimineaţa a venit ministrul Poloniei la Roma, August Zaleski. Mi-a comunicat lucruri foarte interesante de la turci : ministrul turcesc la Roma pe lîngă că a insistat asupra dorinţei lor de a se apropia de România, i-a mărturisit că Ankara a început să se cam ferească de Moscova şi că teza rusească în privinţa Strîmtorilor îi sperie. Par dispuşi să se apropie de punctul de vedere al Aliaţilor.

Dealtfel din toate informaţiile culese azi rezultă că într-adevăr turcii sînt dispuşi a admite soluţia Aliaţilor. Corespondentul de la „Le Temps", Rollin, pretinde că şi ruşii se gîndesc să primească, fiind[că] propunerile Aliaţilor şi demilitarizarea Mării Negre cerută de noi i-au pus într-o mare încurcătură. Vom vedea mîine ce valoare au aceste svonuri. Serios e numai ce mi-a spus Zaleski.

După dejun m-am plimbat la Morges cu Diamandy. Un colț plin de farmec. O grădină de-a lungul lacului cu un aspect de vechime și cu o melancolie de cimitir. Diamandy dejunase cu Tyrrel și Lindley. Din ce în ce mai mulțumiți și hotărîți să întreprindă o acțiune intensă asupra turcilor. Ne-au rugat să îi ajutăm. Firește vom face-o.

Azi Atta Constantinescu e foarte vesel. Nenea Alecu Constantinescu-Porcul a trimis din București 6 cutii cu icre moi destinate să facă minuni pe aci, și ziarul „Times" a scris că eu am vorbit luni „extremely well și seemed to make a considerable impression on the commission", ceea ce „seemed to hav produce" asupra lui Atta o și mai considerabilă impresie. Degeaba i-am explicat că oricît de bine aș fi vorbit, „Times" n-ar fi scris așa dacă întîmplarea n-ar fi făcut ca teza noastră să convie Angliei. Atta rămîne convins că dacă „Times" scrie aceasta, apoi e un mare succes, căci „Times" e „Times". Seara a venit să-mi vorbească Rosenthal care avusese o lungă convorbire cu Racowski. Rușii vor sau se prefac că vor să se înțeleagă cu noi. [...] Concluzia : n-ar fi chip ca Duca sau Diamandy să aibă o convorbire cu Cicerin ? În urma acestei destăinuiri am și telegrafiat lui Brătianu. [...]

8 decembrie (vineri). Ziua cea mai interesantă a Conferinței. Ismet a comunicat răspunsul Turciei in privința Strîmtorilor. Turcii, cu oarecare rezerve și modificări propun proiectul Aliaților. Ceea ce, firește, a produs o mare senzație și deschide posibilitatea pentru Conferință de a ajunge la rezultatul mult dorit al păcii.

Cicerin a citit răspunsul său lui Curzon; era iarăși mediocru redactat. Rușii mențin teza lor fără nici o schimbare. În cursul cuvîntării sale, Cicerin a vorbit de noi. Întîi a afirmat dorința Rusiei de a putea rezolva cît mai repede în mod amical toate chestiile pendinte cu România. Al doilea, a pretins că nu pricepe de ce cerem azi libertatea Strîmtorilor, cînd sub Rusia țaristă ne-am declarat mulțumiți cu regimul existent și al treilea, Cicerin ne-a sfătuit să ne păzim fiindcă puterile vor să se folosească de noi cum s-au folosit de greci.

Am fost silit să îi răspund imediat. Am făcut-o cît se poate de scurt. Am luat cu satisfacție act de dorința lui de a rezolvi pașnic cu noi chestiile pendinte. I-am spus că nu e exact că am fost mulțumiți de regimul existent dar că l-am îndurat (nous l'avons subi). Am arătat că au fost ceasuri în viața noastră, în care am simțit prea tare greutatea Strîmtorilor închise, spre a nu rîvni acum din toate puterile noastre un regim de libertate efectivă a Strîmtorilor. Am zis că „le mur mitoyen", cum îl concepe el, pentru noi devine le mur d'encerelement. Și, în sfîrșit, am protestat contra învinuirii că am sluji interesele altora. România nu a fost și nu va fi instrumentul nimănui, dar politica tradițională a României este de a pune interesele ei în acord cu marile interese europene. Așa am făcut în chestia Dunării în războiul mondial. Așa ne-am asigurat succesele modeste pe care le-am putut avea și călăuziți de aceeași tradiție, venim și în chestia Strîmtorilor să apărăm nu un interes egoist, ci să legăm interesele României de un mare și esențial interes internațional. Tot ce pot spune e că am fost iarăși viu și unanim felicitat și că am impresia că am crescut încă în stima lui Atta.

După mine a cerut cuvîntul Venizelos ca să someze pe Cicerin să explice ce a înțeles cînd a făcut aluzie la rolul pe care Marile Puteri au făcut pe greci să-l joace. Cicerin i-a răspuns că raporturile de influență pot fi subiective și obiective, așa că ar avea prea multe de spus. Venizelos a replicat, la rîndul lui, că nu crede de cuviință să mai reveleze cuvintele nebuloase ale primului delegat rus și incidentul s-a închis.

Apoi, lord Curzon a rugat pe Stamboliiski să-și spuie cuvîntul. Stamboliiski a răspuns prin nelipsita d-șoară Stanciov — că n-are nimic de zis. Lord Curzon nu l-a slăbit însă deloc, l-a apucat de chică — ca să vorbim în limbajul țărănist — și l-a obligat să se explice. Ne mai avînd încotro, Stamboliiski a declarat că se unește în totul cu punctul de vedere al Aliaților. [...] Dacă era hotărît să primească punctul de vedere aliat, de ce a susținut alaltăieri numai trecerea vaselor de comerț? Ce nevoie să se puie în situația de a se dezminți și de a da spectacolul unei capitulațiuni? [...]

Pe urmă a venit rîndul lui Spalaicovici care s-a raliat bineînțeles și el la teza Aliaților.

Spectacolul a fost impresionant — toată Conferința de o parte, Rusia singură de partea cealaltă... Spărtura dintre turci și ruși era evenimentul senzațional al zilei. Svonurile din ultimele zile erau deci întemeiate și culise(le) au lucrat bine de tot. Cicerin a fost chiar ridicol cînd s-a făcut apărătorul suveranității turcești împotriva turcilor și cînd rușinat a conchis că propunerile turcești fiind noi pentru el, cere timpul necesar spre a le examina.

Lord Curzon a promis că după prînz va comunica răspunsul Aliaților la declarațiile lui Ismet și s-a trecut la redactarea comunicatului. Aci Cicerin a cerut să facă o nouă declarație și anume că dacă se admite teza lor — Marea Neagră închisă — Rusia e gata să intre în negocieri cu ceilalți riverani pentru a stabili măsurile de securitate ale coastelor lor (n-a întrebuințat însă cuvîntul dezarmare). Hotărît, propunerea noastră de dezarmare i-a pus într-o strașnică încurcătură. Lord Curzon a răspuns că asemenea propuneri nu se trec de obicei în comunicat și a ridicat ședința.

La ora 4 din nou ședință. Lord Curzon dă răspuns lui Ismet. Răspunsul conciliant — experții vor examina. Cicerin a spus că ei își rezervă dreptul de a se rosti după ce rezultatul dintre experți se va concretiza în formule precise. Hayashi a arătat bucuria Japoniei de a constata că lucrările se îndrumează spre rezultate satisfăcătoare. Și a rămas deci ca experții să fie convocați. Aci lord Curzon a făcut o mare greșeală : a spus că experții aliați (francezi, englezi, italieni) se vor întruni cu experții turci.

Era inadmisibil să ne excludă pe noi toți. Cicerin a protestat și cu drept cuvînt. De astă dată avea toată dreptatea de partea lui. Lord Curzon s-a încăpățînat și în dialogul dintre el și Cicerin argumentația lui a fost slabă. Așa e întotdeauna cînd aperi o cauză rea. Singura lui mîngîiere poate fi că Cicerin n-a fost așa de bine precum ar fi putut fi. Noi n-am protestat în ședință, ca să nu îngreunăm situația Aliaților și a lui lord Curzon personal, dar am protestat imediat după ședință și la Barrère și la englezi. Intenția Aliaților era bună: să separe în aceste discuții delicate pe turci de ruși, dar forma este și nedibace și greșită. Sper că vom reuși să se revie asupra ei într-un fel sau altul. În orice caz vom face totul pentru aceasta.

Tot jocul Aliaților acum e să cîștige pe turci, să îi smulgă din brațele rușilor. Englezii în special ar vrea să plece de la Lausanne cu o înțelegere dacă nu cu o alianță anglo-turcă. E o plăcere să vezi cu cîtă febrilitate lucrează și cum se desfășoară sub ochii noștri tot planul lor de încercuire.

Uitasem cu totul că aseară am avut extrema fericire să adăpostim pentru cîteva ceasuri sub acoperămîntul nostru pe amicul „Supra di tutto" (așa îi zicem noi lui Mussolini). În drumul lui spre Londra, s-a oprit o seară aci. A prînzit cu Curzon și a replicat. Am aflat că era în bune dispoziții și că a dat delegației italiene poruncă să lucreze în deplină unire cu francezii și cu englezii. Să-l ție D-zeu în aceste mîntuitoare dispoziții. Kirschen, faimosul Kirschen care s-a învîrtit și el pe aci și care se laudă că e prieten intim cu Mussolini (la ureche spune chiar că l-a subvenționat gros), a comunicat băieților că Mussolini e încîntat de convorbirea cu mine și că mă așteaptă cu nerăbdare. Probabil ca să stăruiască pentru vreo afacere a bunului și generosului său prieten Kirschen.

Seara am oferit o masă: japonezii, Caclamanos, Spalaicovici, Lacaze, Weygand, Missigli, Zaleski.

Aveam o grijă ca Aliații, de bucurie că turcii s-au raliat la propunerile lor, să nu împingă concesiile pînă a periclita interesele noastre în Marea Neagră. Lacaze și Weygand mi-au spus ce sînt hotăriți să mai acorde turcilor și care sînt punctele asupra cărora nu vor ceda cu nici un chip. M-am liniștit deci.

Cu Spalaicovici am vorbit de cele ce mi se telegrafiaseră din București cu privire la mobilizarea ungară; va telegrafia imediat la Belgrad și aci și el și eu vom vorbi cu cine se cuvine. [...]

În fine, o notă veselă: Massigli ne-a imitat pe Garroni cînd din ordinul lui Mussolini încerca șantajul asupra lui lord Curzon și Barrère: „La Syria e. E la Mesopotamia e. Il comerzo mondiale e — le reparazione e, e la Italia niente la Italia niente, oriente niente". Am ris grozav. Dealtminteri, bravul marchiz care pare complet adormit și ramolit, e oarecum simpatic. Mie îmi face mereu declarații de amor și din Duca, mon cher Duca, nu mă scoate.

9 decembrie (sîmbătă). Liniște. Am obținut cîștig de cauză. În urma protestării noastre de ieri, colonelul Dumitrescu a fost chemat la întrunirea experților. Și din cîte ne spune, lucrurile se îndreaptă spre o înțelegere și pe chestiile de amănunte.

În schimb, nu îmi place cum merg lucrurile în comisia capitulațiunilor. Aliații sînt prea intransigenți și în fond turcii au dreptate. Delegația turcească e mai susceptibilă pe chestia aceasta decît pe orice altă chestie. Să mai lase Aliații interesele băncilor și pretențiile oamenilor de afaceri.

Lord Curzon, ministru al afacerilor externe britanice, președintele Conferinței de la Lausanne

Față de repetatele avansuri ale rușilor, am telegrafiat la București ca să văd dacă n-ar fi locul să facem un pas înainte. Forma se poate găsi dacă sîntem înțeleși asupra fondului. [...]

10 decembrie (duminică). Am fost în automobil la Berna, cu Atta. Drum frumos, zăpadă și cîteva orășele vechi pline de farmec. Berna n-are nimic deosebit, afară de hoteluri. Am dejunat la ministrul Poloniei cu italianul, sîrbul și Mărgăritescu Greceanu. Interior simpatic, mobile vechi, dejun bun. Cum am intrat, am aflat că Narutovicz fusese ales președinte al Republicii. M-am bucurat sincer, fiindcă cu el la președenție și cu Pilsudski în capul armatei cred că raporturile noastre cu Polonia nu sînt expuse nici unei surprinderi.

În Elveția alegerea lui Narutovicz a făcut senzație. Toată lumea îl cunoaște. E cetățean

elveţian. Pretutindeni există lucruri făcute de el. Căderile de apă care asigură forţa motrice şi electricitatea oraşului Berna — sînt opera lui.

După dejun am vizitat oraşul şi muzeul. În muzeu gobelinuri frumoase, altminteri nimic şi la ora 4 1/2 ceai la Mărgăritescu Greceanu. El poftise pe preşedintele Confederaţiunii şi cîţiva consilieri federali. Au fost toţi de o exprimă amabilitate şi îmi pare bine că am avut astfel prilejul să ne întîlnim cu ei. [...]

11 decembrie (luni). Iarăşi o zi liniştită însă cu veşti — pînă la noi dispoziţiuni — bune. În subcomisia Strîmtorilor se înaintează. Weygand e mulţumit şi optimist. În comisia capitulaţiilor în care mersese atît de rău, sîmbătă Contzescu a venit să-mi spuie că a fost azi o complectă schimbare de atitudine din partea turcilor. Spre mirarea tuturor, turcii au fost concilianţi, au admis mai multe propuneri şi a rămas ca punctele cele mai delicate să se studieze de juriştii ambelor părţi. Parcă mi-e frică să şi trag concluziile ce aş fi îndrituit să trag din aceste înviorătoare premize.

După dejun, lungă plimbare pe jos de-a lungul lacului, cu Diamandy şi cu Lindley. Lindley, ministrul Angliei care a plecat din Atena în urma executării miniştrilor şi pe care Curzon l-a oprit aci, e un om foarte simpatic şi plăcut. Nu cred că e vreo capacitate deosebită dar are un spirit de observaţie, un simţ ironic şi o dulce filozofie pline de un netăgăduit farmec.

Seara, al doilea dineu. Poftisem pe Barrère, Garroni, Montagna, Tyrrelo, Nicholson, Leeper, Forbes Adam Serrys, Lindley şi ai noştri. Barrère foarte vesel şi amuzant. Icrele moi ale lui nenea Alecu au făcut minuni. Din punct de vedere politic, nimic deosebit.

12 decembrie (marţi). După o dimineaţă liniştită, iarăşi o şedinţă interesantă. Lord Curzon ne-a convocat la ora 4, pentru chestia minorităţilor. Nobilul lord scrisese un discurs în care rezuma vederile lui şi ale aliaţilor asupra acestei chestii: clauzele din tratatele noastre ceva mai accentuate.

Barrère a citit şi el un discurs în esenţă identic cu cel al lui Curzon, însă scris într-o limbă — vorba lui Eminescu — ca un fagure de miere. Garonni în italieneşte cu multe fraze goale a confirmat în numele Italiei spusele colegilor săi.

Şi pe urmă Ismet a scos din buzunar şi ne-a citit un interminabil memoriu menit să ne dovedească cu nenumărate citaţiuni din Ernest Lavisse şi Alfred Nicolas Ramband, din Antenin, Debidour, din Enciclopedia Britanică şi din alţi autori printre care figura şi Voltaire — că de la Mahomed al II-lea şi pînă azi n-a fost pe lume popor mai tolerant decît turcii. Concluzia acestei lecţii de istorie a fost că nu e nevoie să se ia măsuri în favoarea minorităţilor, căci turcii au grijă de ele.

Nobilul lord şi-a ieşit din răbdări şi l-a scuturat tare pe turc. Ne-a fost astfel dat să recunoaştem pe lord Curzon sub aspectul său dezagreabil. Trebuie să spun că e perfect în acest gen — poate vorbesc fără răutate — mai impresionant decît sub celelalte ipostaze ale bogatei sale personalităţi. Gura lui se lasă în jos, buzele îi devin subţiri şi ascuţite, figura lui ia înfăţişarea răutăţii, vocea lui e uscată şi cuvintele lui sînt tăioase ca o spadă. La nevoie întăreşte nemulţumirea lui şi cu un pumn în masă.

Venizelos, firește, s-a asociat la punctul de vedere aliat, iar americanul a ţinut să intervină şi el în dezbateri; a înaintat deci o cuvîntare scrisă colonelului Heywood, care în lipsa vestitului Camerlyng făcea funcţiune de traducător şi bietul colonel cu toată buna lui voinţă nu a putut da un înţeles cuvintelor primului delegat american. Precum îmi spunea spiritual după şedinţă, Que voulez vous, je ne comprends pas assez l'americain. Adevărul e că nimeni n-a putut pricepe ce a vrut Child. Toate notele lui sînt atît de încîlcite, încît nu mă sfiesc să spun că dacă s-ar reprezenta Statele Unite, preşedintele l-ar invita să-şi corecteze notele înainte de a le supune Conferinţei. Barrère a zis de el „qu'il a l'air d'être son propre troisième secretaire". Eu zic qu'il est moins que son propre troisième secrétaire.

Spalaicovici a spus şi el cîteva cuvinte, mai bine nu le mai spunea.

Eu am tăcut, atitudinea noastră trecută în chestia minorităţilor nu mă indica ca unul din vorbitorii zilei.

Discuţia s-a amînat pe mîine dimineaţă. [...]

13 decembrie (miercuri). La ora 11 şedinţă. Ieşirea lui lord Curzon de ieri n-a fost nimic pe lîngă cea de azi. Deşi Ismet a declarat astăzi că primesc clauzele ce există în celelalte tratate cu privire la minorităţi, sub pretext de a răspunde lecţiei sale de istorie de ieri, lord Curzon l-a scuturat în timp de o oră fără cruţare şi fără milă. De astă dată nu s-a mai mulţumit să fie tăios, a fost melodramatic — între noi mărturisesc că îl prefer ironic şi house of lordslike.

Toată această scenă începută ieri şi sfîrşită azi avea însă un scop: să adreseze turcilor din partea Aliaţilor un fel de somaţie generală. Într-adevăr, de citva timp ne cam învîrteam într-un cerc vicios. Turcii ne poartă cu vorba şi în nici o chestie n-am făcut progrese hotărîte. Această stare de lucruri nu poate să fie la infinit. Nu ne putem eterniza la Lausanne în discuţii sterile. Turcii trebuiau s-o ştie şi trebuiau s-o ştie cu atît mai lămurit, cu cît telegramele venite de la Ankara par a indica că Kemal îşi găseşte delegaţii prea împăciuitori. Desigur că lord Curzon nu putea găsi o ocazie mai prielnică decît chestia minorităţilor, ca să adreseze turcilor somaţia trebuincioasă. Chestia aceasta e populară mai pretutindeni, în jurul ei opinia publică engleză e strîns unită. Desigur, de asemenea, că lord Curzon şi-a îndeplinit misiunea cu toată autoritatea ce i-o dă înalta sa poziţie şi cu toată puterea ce i-o asigură talentul său personal, dar să vedem ce impresie va produce asupra turcilor. Cuvintele nobilului lord vor impune ale turcilor, sau Mustafa Kemal şi ai lui — care din nenorocire ştiu că Aliaţii sînt mari în vorbe decît în fapte — vor nesocoti nişte ameninţări, în realitate platonice. Mă întreb. Deocamdată Ismet s-a mulţumit să spuie că îşi va da răspunsul mîine în subcomisie.

14 decembrie (joi). Am mers toţi azi la şedinţă cu o deosebită curiozitate. Ce vor răspunde turcii?! Că nu va fi ruptura — eram sigur, dar mă întrebam în ce fel vor reacţiona turcii faţă de somaţia de ieri.

Ismet Paşa a citit un răspuns foarte bine făcut, îndrăzneţ, pe alocurea chiar aspru, dar plin de demnitate şi de mîndrie naţională. Rezultatul a fost însă că a primit cererile Aliaţilor, adică regimul minorităţilor impus celorlalte ţări, că a făgăduit să intre în Liga Naţiunilor şi că a afirmat dorinţa lor singeră şi hotărîtă de a ajunge la încheierea unei păci.

De astă dată lord Curzon a fost cel scuturat şi a răspuns foarte slab, aproape umil. Un spectacol care ar fi făcut plăcere lui Vintilă Brătianu. Nu e vorba, m-a înveselit şi pe mine. Acum, ca să fim drepţi, poate că şi Curzon a fost atît de domol fiindcă în definitiv îşi atinsese scopul, şi n-a vrut în aceste condiţiuni să-şi mai puie mintea cu turcii pentru chestii de formă.

Barrère şi Garroni au subliniat nota împăciuitoare a turcilor. Precum vedeţi, frontul aliat funcţionează cu o preciziune mecanică.

Venizelos, cu o voce de Eduard Risneck şi cu o gesticulaţie de Colaso, a ţinut să precizeze că nu el este autorul propunerii de a transfera populaţiile ca merele dintr-un coş într-altul. E curios cum, acum, toţi se leapădă de această monstruoasă concepţie care pe noi ne-a revoltat din primul moment. Tot bine că s-au dezmeticit şi că Conferinţa va fi scutită de ruşinea unei atari barbare rezolvări a problemului oriental. Din ce în ce rezultă mai lămurit că această idee a pornit din creerul lui Nansen. Nu mă mir deloc că acest neintrecut încurcă lume să fi găsit-o şi pe asta, dar nu mă pot împiedica de a-mi exprima surprinderea că i s-a dat ascultare fie măcar o clipă. Toată chestia a fost înaintată subcomisiei.

De la Moscova vine ştirea că Conferinţa dezarmării s-a spart. Mă întreb încă dacă e bine sau e rău şi rămîn nedumerit. Pe de altă parte, Rosenthal a vorbit cu ruşii, miine la ora 5 Diamandy se va întruni cu Cicerin la Montreux Palace. Rosenthal afirmă că se arată sinceri dispuşi să ajungă cu noi la o înţelegere pe bazele acceptabile de noi. [...]

Mă cam plictiseşte că chestia restituţiilor noastre nu e încă rezolvată. Subcomisiile o trimit de la una la alta. Am vorbit azi cu Bompard, trebuie hotărît odată în competenţa căreia cade şi trebuie să ni se recunoască ceea ce ni se cuvine.

Impresia generală pe ziua de azi, mai bună. Se crede tot mai mult că vom reuşi să încheiem pacea mult dorită. Eu mă mai tem de Ankara dar recunosc că şi optimismul meu e în creştere.

15 decembrie (vineri). O zi care ar fi putut fi însemnată şi n-a fost decît monotonă. Diamandy trebuia să se întîlnească la Montreux cu Cicerin. În ultimul moment Cicerin s-a scuzat sub cuvîntul că e indispus. Rosenthal afirmă că nu e un pretext. Vom vedea.

Dimineaţa vizita lui Ismet, încolo nimic. Ismet a venit cu secretarul său, Reşid, şi a stat mai mult de un ceas. Hotărît că Ismet e simpatic. Are un surîs atît de dulce, atît de sincer, atît de cald — încît, vrînd-nevrînd, te farmecă. Orice s-ar zice, farmecul Orientului este de o esenţă superioară. Conversaţia s-a întins asupra tuturor chestiunilor de la Conferinţă şi a fost foarte amicală. Dintrînsa am putut deduce un singur lucru preţios — turcii vreau să ajungă la pace. Au făcut concesii, vor mai face. Şi pentru ei nimic nu e mai însemnat decît chestiile economice. Regimul de amestec al străinilor în afacerile lor interne nu vor să-l primească cu nici un chip. Turcia cea nouă reclamă independenţa economică după cea politică sau mai bine zis nu poate concepe una fără cealaltă. Şi, să fim drepţi, au dreptate. Ascultîndu-l pe Ismet, aveam mereu impresia că aud pe Vintilă Brătianu. Puterile ar trebui să priceapă aceste adevăruri. Tot vor sfîrşi prin a învinge, de ce să li se opuie inutile rezistenţe? Se întîrzie sau se compromite opera păcii, atît şi nimic mai mult.

Fireşte, Ismet ne-a vorbit călduros de raporturile turco-române. Cu această ocazie am aflat cine redactează notele turceşti pe care le-am găsit mereu atît de bine întocmite. Ele sînt opera lui Munir Bey şi mai ales a lui Reşid. Acest Reşid a fost pe vremuri la Bucureşti ca secretar al lui Kiazim. Sărmanul Kiazim şi-a sfîrşit zilele anul trecut căzînd într-un puţ. N-am îndrăznit să întreb pe Reşid dacă era consecinţa unei noi aventuri amoroase. Dar nu mă pot împiedica de a constata încă o dată logica vieţilor omeneşti. Căderea în puţ nu e ea urmarea logică a aventurei cuplului? Sărmanul Kiazim cu delicioasele lui gesturi orientale, a murit „comme il avait vecu".

16 decembrie (simbătă). Sîntem în plină monotonie. N-avem şedinţe, chestii care nu ne interesează se discută în subcomisii, toată lumea aşteaptă şi toată lumea suspină după un sfîrşit care nu se întrezăreşte încă. Iar peste toate o vreme monotonă şi ea, întuneric, ceaţă şi umezeală. Citesc toată ziua, Sophie Arnould, La Guimard, Marie Madeleine şi alte vieţi dispărute, le dezgrop din uitarea lor ca să mai treacă un timp pe care am intuiţia precisă că-l pierd în aceste zile de aşteptare. Dealtminteri vreau să se ajungă la ceva hotărît în chestia Strîmtorilor şi pe urmă mă gîndesc să plec. Nu mă pot degeaba eterniza aci, cînd atîtea mă aşteaptă la Bucureşti.

Mustafa Kemal, ctitorul Turciei moderne

17 decembrie (duminică). Vestea morţii lui Narutowicz m-a impresionat mult. Ce soartă ciudată a avut acest om. Sper că din punct de vedere politic consecinţele nu vor fi prea grave. Am telegrafiat lui Florescu cerîndu-i lămuriri.

La ora 11 1/2 am plecat cu automobilul la Geneva. Dejun la Beau Rivage cu consulul nostru, bătrînul Fazy şi cu directorul „Gazetei de Genève", dl. Chapinzat. [...]

18 decembrie (luni). [...] Dimineața am examinat cu deamănuntul, împreună cu Diamandy, Contzescu și col. Dumitrescu ultimul proiect privitor la Strîmtori. Ne convine în totul, afară de două-trei puncte de detaliu.

La ora 4 ședință. Turcii și rușii au venit cu contraproiecte. Aliații s-au supărat. E netăgăduit că turcii îndeosebi abuzează de răbdarea noastră, dar vina originară e a amicilor noștri aliați. Dacă chestia ar fi fost trimsiă într-o subcomisie, pînă azi era lămurită. Pe cînd așa, cu sistemul de a circumscrie discuții între experții tehnici ai Turciei și ai Marilor Puteri, scenele de azi erau fatale.

În genere, Cicerin a bătut cîmpii, dar a avut și o vorbă bună, vorbind de Liga Națiunilor a numit-o une impuissance organisée. E cea mai bună definiție ce s-a dat pînă azi.

Mîine continuare. Aliații sînt hotărîți să grăbească lucrurile. Barrère nu se sfia după ședință să-și exprime simțămintele într-un limbaj

Cicerin, comisar al poporului pentru afacerile externe, șeful delegației sovietice la Conferința de la Lausanne

energic și foarte puțin diplomatic. Dealtminteri, simțul meu de dreptate mă obligă să recunosc că dacă la simpaticul nostru ambasador se observă cîteodată o subțire pojghiță de zahariseală, sînt și zile în care pojghița crapă și dispare. Azi, spre pildă, ne-a citit o mică cuvîntare minunat făcută și a intervenit în dezbateri cu o energie și cu un tact străine desigur de orice fel de zahariseală.

Pe la ora 6 1/2 m-am pomenit cu vizita lui Venizelos. Îmi cerea sprijinul în chestia Patriarhatului de la Constantinopole. Chestia aceasta face mare zgomot și e într-adevăr inadmisibil că în vremurile noastre să se distrugă ceea ce toate tiraniile trecutului au respectat. Ne vestejim noi înșine în fața istoriei, subscriind asemenea măsuri. Sper că turcii vor sfîrși prin a o înțelege.

Seara masa cu americanii și o parte din japonezi. Nici un interes politic.

19 decembrie (marți). Ședință importantă. Lord Curzon a respins contraproiectul turcesc, arătînd că nu-l poate primi (afară de două-trei puncte de amănunt) fiindcă el tinde să facă cu totul iluzorie libertatea Strîmtorilor. Lord Curzon a declarat, în concluzie, că e în neputință Aliaților să meargă mai departe pe calea concesiilor. Declarațiile lui au fost făcute în numele celor trei puteri invitante. Ismet a spus că își rezervă dreptul de a răspunde la viitoarea ședință, iar Cicerin, într-o cuvîntare lungă și cu vocea lui care este o adevărată fluierătură stridentă, a repetat cunoscutele argumente ale tezei lui. Pe urmă eu, Spalaikovici, Venizelos și Stanciov am arătat că ne raliem la propunerile aliate care singure asigură o libertate efectivă a Strîmtorilor.

Ședința s-a ridicat, rămînînd ca turcii să dea mîine răspunsul lor definitiv. Am ajuns în această chestiune la un punct mort și mărturisesc că sînt cam îngrijorat. Turcii sînt influențați indirect de ruși. Declarațiile lui Cicerin fac impresie la Ankara și Ankara tulbură bunele dispoziții ale lui Ismet aici. [...]

La ora 5 am fost cîteva minute la Conferință pentru a apăra în subcomisie chestia reparațiilor. Cred că vom reuși s-o trecem așa precum o cer interesele noastre.

Diamandy s-a întors de la Montreux unde a avut întrevederea cu Cicerin. Întrevederea a fost foarte amicală. Potrivit desigur și cu principiile sovietice, Diamandy a plătit consumațiile. Ea a durat aproape două ceasuri. [...]

20 decembrie (miercuri). Am chemat pe Nicholson ca să îi comunic unele observații ale noastre, în special în privința Strîmtorilor. M-am pomenit cu un Nicholson cam descompus. Primiseră vestea că turcii vor părăsi ședința azi după prînz. Mărturisesc și eu că eram cam îngrijorat dar, precum am spus-o lui Nicholson, păstram totuși puțin optimism. Poate că era inconștient influența celor destăinuite de bătrînul Noradughian.

În hall-ul hotelului o fierbere neobișnuită și semnificativă. Rugasem după dejun pe Diamandy să comunice lui Tyrrel întrevederea cu Cicerin. Nu vream ca englezii să creadă că ne ascundem de ei, cu atît mai mult cu cît Cicerin ne adresase în public invitațiunea de a ajunge la o înțelegere. Cînd am aflat, astfel, că la ora 3 Ismet vine la Tyrrel : am priceput îndată că turcii vor ceda.

Cînd am sosit la Conferință amiralul Lacaze ne-a spus că turcii cedează, că în urma întrevederilor cu ei au obținut totul, afară de cîteva amănunte care li s-ar putea conceda. Ni le-a enumerat. Într-adevăr: se pot conceda fără pericol prea mare.

Cum s-a deschis ședința, Ismet a citit o declarație foarte conciliantă și ca formă și ca fond și care cuprindea tot ce ne spusese Lacaze. Energia lui Curzon de ieri și conciliabulele de azi dimineață au dat roadele dorite. Se poate spune că acum libertatea Strîmtorilor este asigurată. Firește, soluția nu este ideală, dar cred cinstit că era omenește imposibil a se obține mai mult în împrejurările de față, și în condițiile în care lucrările Conferinței se desfășurau. Îndrituiește să nădăjduim că vom reuși să încheiem în genere pacea așteptată.

După Ismet, Curzon, Barrère, Garroni, Spalaicovici, Hayashi și cu mine am arătat în cuvinte deosebite mulțumirea noastră de a se fi făcut acest însemnat pas înainte, pas care ne îndrituiește să nădăjduim că vom reuși să încheiem în genere pacea așteptată.

În tot timpul acesta ruşii surîdeau, dar cum zice francezul, galben, şi nu au spus nici un singur cuvînt. De două ori Curzon întorcîndu-se spre Cicerin a spus: personne ne demande plus la parole? Cicerin continua să surîdă mefistofelic. Contrastul dintre surîsul lor forţat şi mulţumirea sinceră a tuturor celorlalte delegaţii era pe cît de interesant, pe atît de elocvent.

Un lucru mai merită să fie relevat din această decisivă şedinţă: Subtilitatea lui Curzon. Cu dubla lui morgă aristocratică şi britanică, nobilul lord voia să cedeze turcilor pe unele mici chestii, dar în acelaşi timp nu voia să pară că cedează, şi atunci a fost de o subtilitate şi de o ipocrizie admirabile. Să îi reproduc cuvintele ar fi să le răpesc tot farmecul lor indescriptibil, să nu redau impresia lor ar fi o nedreptate pentru talentul lui lord Curzon. Şi nu mă simt în stare să fac nici una, nici alta.

Seara masă la Barrère. Ce masă?! Nu o masă, ci două mese de aproape o sută de inşi. Un menu kilometric, mai lung decît bun. Cîteva doamne, între altele d-na Venizelos. Un tip antipatic de grecoaică, urîtă, ambiţioasă şi rea. Sînt sigur că trebuie să aibă asupra lui Venizelos o influenţă deplorabilă. Mi se spune, dealtminteri, că în Grecia această căsătorie cu o urîţenie multimilionară i-a făcut cel mai mare rău.

După masă am convenit cu Barrière şi Lacaze să-mi comunice cînd au de gînd să reînceapă discuţiile cu privire la Strîmtori, căci cum se vor sfîrşi — voi pleca.

21 decembrie (joi). Dimineaţa am primit o scrisoare de la Lacaze. Francezii ar dori să sfîrşească chestia Strîmtorilor pînă la Crăciun. Ce bine ar fi. Curzon îşi va da răspunsul pînă diseară asupra planului şi mersului discuţiei. Singura greutate este controlul Comisiei Strîmtorilor asupra zonei demilitarizate. Mă tem că francezii, în dorinţa lor de a ajunge la o înţelegere, să nu împingă concesiile atît de departe încît să facă iluzorie aplicarea libertăţii Strîmtorilor. Am vorbit cu englezii care sînt hotărîţi să nu sacrifice în nici un caz dispoziţiile care asigură această libertate.

Am spus de ieri lui Nicholson că nu putem primi să se ia hotărîri definitive într-o chestie care ne priveşte atît de mult, fără ca să ne spunem şi noi cuvîntul. Mi-a comunicat azi din parea lui lord Curzon că nobilul lord găseşte cererea mea absolut întemeiată, că va avea conversaţiuni particulare cu turcii dar că nu vor supune turcilor nici un text definitiv înainte de a ni-l fi comunicat şi nouă şi de a fi luat notă de toate observaţiunile mele. Şi englezii ar vrea să sfîrşească această chestie pînă la Crăciun. S-ar redacta astfel un tratat al Strîmtorilor care s-ar iscăli imediat şi s-ar încorpora ulterior în tratatul general.

Am prevenit pe Barrère şi pe italieni de conversaţia cu Cicerin. Continui să primesc felicitări pentru comparaţia mea cu liniile paralele din cuvîntarea de alaltăieri. Şi cînd mă gîndesc că eu mă temeam să fie banală şi în contradicţie cu Einstein. Se vede că lumea de aci e încă credincioasă geometriei lui Euclid. [...]

Seara masă oferită de Garroni. Mai mult un bîlci decît un prînz. Vreo sută de persoane, mîncarea proastă. O apariţie însă senzaţională. O italiană levantină căsătorită, de 3 luni, cu medicul spitalului italian din Constantinopole, chemat aci ca expert sanitar. O frumuseţe cu adevărat excepţională. În plus, inteligentă şi vorbind minunat franţuzeşte şi englezeşte. A fost evenimentul seratei. Bărbatul ei, tip de vieaux beau, are 48 de ani, ea mai puţin de 24. Ceea ce fatal nu se poate înlătura.

După masă am vorbit mult cu Garroni şi am aflat, spre marea mea surprindere şi mihnire, că pentru a înfringe rezistenţa turcilor care nu vor să audă de un control al zonelor demilitarizate, Aliaţii ar fi dispuşi să le propuie controlarea acestor zone prin ataşaţii militari ai celor trei Mari Puteri. Aceasta n-o putem primi. Oricare ar fi regimul Strîmtorilor, noi trebuie să figurăm cu drepturi egale în toate. E cu neputinţă să facem parte din Comisia Strîmtorilor dar să fim excluşi de la întocmirea însărcinată cu controlul zonelor demilitarizate. Am vorbit imediat cu Diamandy şi am hotărît să facem chiar mîine dimineaţă şi cît mai energic demersurile cuvenite. [...]

22 decembrie (vineri). Fiindcă întrunirea primilor delegaţi aliaţi cu Ismet trebuia să aibă

R. Poincaré, preşedintele Franţei

loc la ora 11, la ora 10 eram la Barrère. I-am explicat punctul nostru de vedere. A recunoscut imediat că avem dreptate şi ne-a făgăduit că ne va susţine. Ne-a spus însă că la proporţiile la care Aliaţii se gîndesc să reducă controlul ataşaţilor militari, acest control e cu totul iluzoriu şi în orice caz mai puţin eficace decît cel pe care îl propune Ismet, adică controlul de fapt ce derivă din atribuţiunile obişnuite şi normale ale funcţiunilor tuturor ataşaţilor militari. Noi i-am arătat lui Barrère că, bineînţeles, am preferi controlul exercitat de Comisia Strîmtorilor sau controlul ataşaţilor militari ai Marilor Puteri şi ai riveranilor Mării Negre — formulei lui Ismet, dar că între formula lui Ismet şi formula controlului exercitat numai de reprezentanţii Marilor Puteri (Franţa, Anglia şi Italia) preferim hotărît formula lui Ismet care cel puţin e egală pentru toţi interesaţii. În genere, Barrère a fost de o prietenie mişcătoare. S-a plîns amarnic de intransigenţa şi de caracterul lui Curzon. Trebuie o răbdare îngerească ca să evite conflictele şi spărturile, cu procedeurile lui lord Curzon. Barrère mi s-a plîns de

atitudinea într-adevăr scandaloasă a lui „Le Temps“ care vizibil a luat bani de la bolșevici și de la turci și care cînd sînt în joc interese franceze nu se sfiește să susție interesele potrivnice Franței. Întotdeauna a luat „Le Temps“ bani din toate părțile, dar de cîtva timp ziarul a depășit orice margine și după părerea mea merge cu pași siguri spre un scandal răsunător. O simt din tot ce aud pretutindeni în jurul meu aci la Conferință.

De la Barrère ne-am repezit la Garroni și am ținut acelaș limbaj, dar și el ne-a spus că turcii, după informațiile lui, nu vor primi mai mult decît formula lui Ismet.

Curzon fiind ocupat, am rugat pe Diamandy să vorbească imediat cu Tyrrel sau cu Nicholson. N-a găsit decît pe Nicholson care i-a declarat că avem perfectă dreptate și că va preveni pe lord Curzon înainte de a pleca la Barrère. [...]

După un dejun, am ieșit să mă plimb pe cheiul mînat parcă de presimțirea că trebuie să întîlnesc pe cineva și într-adevăr nu făcusem 20 de pași de la ușa hotelului și am dat de Nicholson. Pe celelalte puncte înțelegerea se poate face, pe chestia controlului turcii rezistă cu înverșunare, și lord Curzon plictisit și necăjit că n-a putut obține ce-a vrut, a lăsat d-lui Barrère sarcina să ajungă el cu Ismet la hotărîrea ce va voi.

Totul depindea deci de amicul Barrère, m-am repezit la el. Foarte prietenos mi-a spus: „Tocmai voiam să-ți comunic cum stau lucrurile. Azi după prînz m-am închis în timp de aproape două ceasuri în odaia asta, singur cu Ismet și cu grl. Weygand. Am uzat de toate mijloacele. Ismet e ireductibil, mi-a declarat categoric că pentru nimic în lume nu va primi un control formal și special, că e hotărît mai bine să rupă negocierile și să plece chiar mîine de la Lausanne, decît să consimtă la o asemenea dispoziție jignitoare pentru suveranitatea lor națională“. Singura soluție, a adăugat Barrère, e deci formula de ieri a lui Ismet: controlul rezultînd din exercitarea normală a atribuțiunei tuturor atașaților militari. „Chestia dvs. cade deci prin forța însăși a lucrurilor. Nu pot spune că soluția e foarte mulțumitoare, dar mai mult nu se poate obține, și pe această chestie Franța nu poate lua răspunderea de a rupe negocierile. În definitiv lucrurile esențiale în privința Strîmtorilor sînt cîștigate. Eu îi voi spune lui lord Curzon că trebuie să ne mulțumim cu aceasta și am să i-o spui cu toată hotărîrea. I-am trimis pe Weygand să-l previe, cît despre Garroni nu știe încă nimic, de aceea vă rog să rămîie cu totul confidențial ceea ce v-am spus“.

La rîndul meu zic și eu ca Barrère: soluția nu e bună, dar nu se poate pierde restul din cauza ei. Precum am telegrafiat lui Brătianu încă de alaltăieri, regimul ce se instituie în Strîmtori nu e desigur ideal dar cînd mă gîndesc în ce condiții anormale și pot zice ridicole pentru noi toți tratăm aci, parcă nu am dreptul să fiu nici nemulțumit.

Experții juriști mai discută formula garanției. Pe chestia garnizoanei Galipoli, turcii cedează. Pe chestia Lemnos, Tenedos — Aliații pot ceda. După toate probabilitățile, deci, mîine dimineață înțelegerea va fi definitivă în privința Strîmtorilor.

Spuneam mai sus că situația noastră aci în fond e ridicolă. Niciodată n-am simțit-o mai puternic decît la masa de aseară. Să fi văzut ce curte făceau toți, în special italienii, delegaților turci; era ceva scandalos. Cînd mă gîndesc că toți păcătoșii aceștia de turci care acum o iau atît de sus și în fața cărora Aliații se umilesc fără nici o demnitate, au fost aliații nemților, că din pricina lor războiul a ținut cu siguranță cel puțin jumătate de an mai mult decît ar fi trebuit să ție, că la 1919 Puterile Aliate îi aveau în palma mîinii și puteau face cu ei ce voiau și că au manevrat în așa fel și au săvîrșit astfel de greșeli încît acum ei se ploconesc și se milogesc în fața lor — mă cuprinde o ciudă nespusă. Am o singură mîngîiere, că cel puțin în această chestie România nu are nici o vină și prin urmare că oricît de neplăcute ar fi pentru noi unele din consecințele acestei situații, noi o putem privi în chip senin, cu conștiința împăcată și cu mîndria noastră națională nepătată și neumilită.

23 decembrie (sîmbătă). Iarăși o zi însemnată. După o dimineață liniștită petrecută în așteptarea știrilor de care totul atîrna, o după prînz hotăritoare. A început cu Nicholson. Imediat după dejun, Nicholson a venit în hall-ul hotelului să-mi spuie că nu s-a ajuns la nici un rezultat cu Ismet și că lord Curzon e așa de plictisit și de deprimat încît m-ar ruga să caut să-l văd ca să-l mai îmbărbătez puțin. I-am răspuns imediat că nu mă cred în măsură să pot îmbărbăta pe lord Curzon. „Non, non, croyez-moi, voyez-le, vous rendriez un reél service à la Conférence. Il a beaucoup de considération pour vous. Vous lui ferez du bien, et vous ferez du bien à tous“. Am protestat, Nicholson a insistat însă atît și cu atîtea amănunte încît m-am hotărît să cer lui lord Curzon o întrevedere. După 10 minute Leeper mi-a comunicat că lord Curzon mă așteaptă la ora 6. Nu am putut afla însă precis de la Nicholson cum stau lucrurile și care sînt intențiile Aliaților. Vor să iscălească? Cînd? Acum? Mai tîrziu? La sfîrșit de tot? Cred că Nicholson nu prea știa nici el. Și totuși, aceasta trebuia s-o știu eu și s-o știu precis, căci de aceasta atîrnau toate planurile mele.

Am rugat deci pe Diamandy să se ducă la Barrère și să afle tot adevărul. Barrère îmi făgăduise în ajun că ne va ține la curent cu totul. Vizita lui Diamandy era deci foarte firească. Barrère l-a lămurit complet. Azi dimineață n-a mai conferit cu Ismet fiindcă era inutil după convorbirile de ieri, dar s-a dus să convingă pe lord Curzon că trebuie și el să se mulțumească cu controlul rezultînd din exercitarea normală a atribuțiunilor atașaților militari, deoarece nu se poate rupe Conferința pe acest punct și că după lungi sforțări a convins pe nobilul lord, așa că chestia e închisă.

Vorbisem cu Diamandy să atragă lui Barrère atenția asupra a 2 chestii; întîi, să se specifice lămurit în tratat că membrii Comisiei Strîmtorilor sînt cu drepturi egale, fiindcă în acest proiect s-a spus ...se composera des representants de la G. Bretagne, France, Italie, Japon, ainsi que Roumanie, Turquie, Bulgarie etc. Barrère a consimțit imediat și a recunoscut că redactarea era nefericită; al doilea, să se dea

controlul sanitar al navigațiunii prin Strîmtori, Comisiei — adică unei instanțe internaționale iar nu Turciei fiindcă știu din experiență ce abuzuri se pot face cu chestia sanitară. Lăsată în voia ei, Turcia poate oricînd transforma libertatea navigației într-un ce iluzoriu pe motive sanitare. Barrère mi-a dat și aci dreptate, i se semnalase deja pericolul de membrii delegației sale și era hotărît după Crăciun s-o ridice cu o deosebită energie. [...]

La ora 6 eram la lord Curzon. Lord Curzon a fost cum nu se poate mai amabil. Mi-a spus unde au ajuns lucrurile cu Strîmtorile. Însă cu morga lui, nu voia să mărturisească pe față că a renunțat la control. O spunea și n-o spunea, învăluia adevărul în fel de fel de perifraze și recurgea la aceeași stratagemă de subterfugii și de subtilități ca și în ședința de acum cîteva zile. Pricepeam deci, Nicholson îmi spusese că e deprimat. Cedase și îi era necaz că fusese silit s-o facă. În răstimp găsise însă o scuză pentru el și pentru opinia publică engleză. Dacă nu primesc controlul, nici eu nu le dau garanții. Vorbe!

M-am căznit să-l consolez arătîndu-i că, firește, Conferința merge greu dar că și condițiile în care sîntem chemați să tratăm sînt așa de anomale încît să fim mulțumiți că am putut obține și atîta. A convenit că am dreptate. I-am mai spus că turcii nu trebuiesc bruscați, dar nu trebuie nici să li se facă prea multe temenele fiindcă au fost crescuți în atmosfera bazarului, și dacă văd că clientul aleargă după ei — urcă neîncetat prețurile. Aci a sărit în sus de bucurie. Da, mereu o spun, cu Barrère tot mai merge, dar „les italiens s'aplatissent devantles tures et abiment tout". „De m-ar lăsa pe mine singur să tratez cu turcii, sînt sigur că negocierile ar merge mai repede și mai bine. Eu mi-am petrecut o bună parte din viață în Orient și am pretenția să cunosc mentalitatea și psihologia orientalilor.

Mi-a cerut părerea în chestia controlului, i-am spus deschis că soluția la care s-a ajuns nu e bună dar că cred că ar fi fost și mai rău să se rupă negocierile pentru această chestiune. Și am profitat de ocazie ca să îi spun că în genere puterile Comisiei nu sînt cele ce ar trebui să le aibă. Am insistat asupra nevoiei ca Comisia, adică o instanță internațională să aibă controlul sanitar. Mi-a răspuns că e de aceeași părere și că va susține acest punct de vedere cu toată energia. M-a rugat să vorbim și noi cu Barrère, ceea ce și făcusem.

I-am arătat că sînt silit să plec, că mă voi întoarce peste 8—10 zile numai pentru 2—3 zile în drumul meu spre țară. I-am arătat că mergînd la Paris, voiam să merg și la Londra. Mi-a zis: „Je vous remercie pour votre attention, mais vraiment vous derangeriez inutilement car personne n'est à Londres de tous ceux que vous auriez intérêt a voir", și pe urmă mi-a mulțumit pentru ajutorul pe care l-am dat Conferinței. Mi-a mulțumit în termeni așa de elogioși și cu atîta căldură, încît mă simt jenat să îi reproduc cuvintele, dar aș minți dacă n-aș spune că mi-a făcut bine pentru mine și mai ales că am fost fericit pentru țară. Fiindcă căutam să îi spun că e prea binevoitor, a adăugat: „Non, croyez-moi, je ne vous dis pas pour vous faire un compliment je vous le dis parce que c'est la vérité et que je l'ai dit à tout le monde. C'est pourquoi je regrete sincèrement que vous ne pussiez pas rester avec nous jusqu'à la fin. Vous pourriez les derniers jours nous être, peut être du plus grand appui". Ne-am despărțit cu felicitări de Christmas și cu făgăduiala de a-l revedea la trecerea mea prin Lausanne, cînd vom vorbi și de situația generală a României.

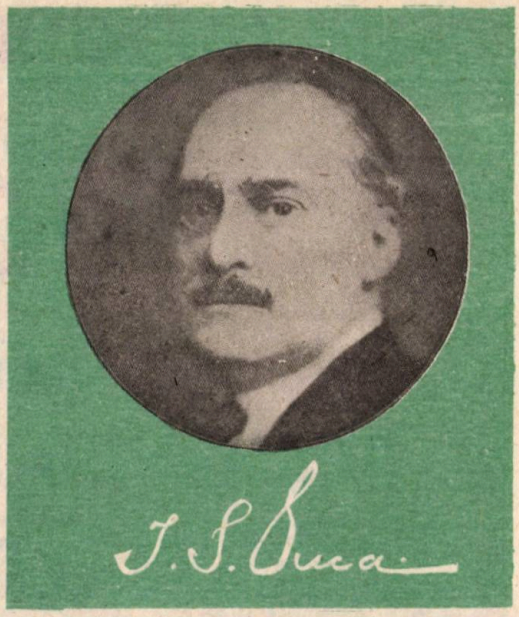

Trebuie să mărturisesc că l-am părăsit cu o adîncă impresie de melancolie, fiindcă vorbind cu el am priceput că în dosul fațadei strălucitoare pe care o reprezenta — e o viață omenească plină de mizerii, de griji și de necazuri. Sănătatea lui e precară, sufletul lui e zbuciumat. Aci, la Lausanne, el joacă soarta lui politică și Conferința merge greu, toți adversarii lui din Anglia, cu Lloyd George în frunte, îl pîndesc și jubilează. Și pe cînd toți pleacă voioși să petreacă sărbătorile, el lordul încărcat de onoruri, el lordul cu cele cinci castele și cu cele zeci de milioane își va petrece sărbătorile singur într-o cameră de hotel, cu piciorul său bolnav, cu gîndurile negre care-l copleșesc și cu ambițiile lui amenințate. Les pauvres grands de ce monde ! În asemenea condiții nu pot nădăjdui că am fost în stare să îi ridic moralul, să fiu tonicul cerut de Nicholson. Problemul depășea prin proporțiile lui modestele mele puteri.

Mîine plec deci la Paris 8—10 zile, iar 2—3 zile Lausanne și prin Roma lui Mussolini, la București. Las tot ce este sau va mai fi pe mîna lui Diamandy, adică pe mîini bune.

ÎNCĂ DIN ANUL 1922

Nicolae Iorga

A MILITAT

CONTRA

DUȘMĂNIEI DINTRE NAȚII

Unii din militanții cei mai activi pentru o bună vecinătate a popoarelor din Sud-Estul Europei a fost marele savant român Nicolae Iorga. El și-a închinat o bună parte din cercetarea științifică scoaterii la lumină a numeroase dovezi de veche și durabilă conviețuire în Peninsula Balcanică pledînd pentru necesitatea unei înțelegeri între popoarele de aici. Atît Mica înțelegere, cît și activitatea diplomatică a statului român în perioada interbelică în direcția Balcanilor și-au avut un suport științific și chiar un deschizător de drum, dacă admitem încălcarea de planuri, în contribuția istoriografică a lui N. Iorga. El a dedicat de altfel proaspătul Institut de studii Sud-Est europene, înființat în România de după 1 decembrie 1918 acestui țel, transformînd munca institutului într-un mijloc al bunei cunoașteri între popoare și al bunei lor înțelegeri. Între primele conferințe rostite de N. Iorga la Institutul de studii Sud-Est europene se numără și aceea din 1922 intitulată Români și slavi, în care era înfățișată „originea și dezvoltarea celor trei Serbii, care echivalează și sînt în necontenită legătură cu celelalte trei Românii". Reproducem mai jos extrem de instructiva paralelă istorică întreprinsă de N. Iorga, care este totodată și un apel la conlucrarea și respectul reciproc între popoarele care coexistă alături de sute de ani.

Deobiceiu, cînd se vorbește de români și sîrbi, cineva are prin deprindere înaintea lui harta care exista înainte de războiu, prin urmare o Românie mărginită între Carpați și Dunăre, între cealaltă linie, Nord-Sud, a Carpaților și Prut, iar, în aceia ce privește Serbia, teritoriul, foarte îngust, care fusese puțin mărit după războiul de la 1878, dar care fără îndoială cuprindea numai o parte mică din mult mai întinsul teritoriu acoperit de națiа sîrbească.

În afara de România pe care o cunoaștem d-innainte de războiu, și în afară de Serbia d-innainte de războiu, mai mică, ce se întindea pînă la hotarul Serbiei Vechi, către Macedonia, pînă la Dunăre, și de la Bosnia și Herțegovina pînă și alte două Românii, și anume fiecare din aceste Românii corespunde unei Serbii ce are aceiași origine și s-a desvoltat în aceleași împrejurări.

Cu toate că metoda nu e cea mai bună, dar pentru că ea, cred, poate duce la o înțelegere mai deplină, vom începe, și în ce privește poporul sîrbesc și în ce privește poporul românesc, cu cea mai veche Serbie și cu cea mai veche Românie. Înainte de aceasta însă cred că este bine să fixăm un punct. Teritoriul asupra căruia se întinde astăzi Serbia unită, ca și teritoriul care formează astăzi România unită, a fost odinioară un teritoriu de o unitate perfectă, în care s-a tras pe urmă un hotar, și fiecare din bucățile desfăcute au fost supuse altor influențe, așa că s-a ajuns la alte formațiuni politice și alte direcții culturale. A fost un timp cînd, fără să existe un Stat, fără să se fi consolidat cultural, ci exista numai elementele din care s-a format politicește Statul, era o singură întindere unitară și pentru neamul sîrbesc și pentru neamul românesc.

Să încercăm a fixa lucrul acesta pe hartă, și pe urmă vom vedea cum pe această veche hartă s-au desfăcut, prin influențe exercitate asupra hotarelor, cele trei formațiuni politice sîrbești cărora le corespund la noi formațiuni culturale asemănătoare.

Sîrbii se întindeau odinioară pe o bună parte dintr-un teritoriu pe care astăzi nu-l mai ocupă: Panonia ungurească era locuită în întregime de o populație slavă, care avea caracter mai mult sîrbesc, iar partea ce s-a anexat, după tratatul de pace, din Ungaria și Austria la Serbia, nu represintă un teritoriu pe care mari mase slave să le fi ocupat mai tîrziu, ci unul de foarte veche așezare a poporului sîrbesc. Panonia, cu prelungirile ei occidentale, Vindelicia, Noricul, Reția, care merg pînă în Alpi, era ocupată de o populație care constituie o parte din strămoșii neamului sîrbesc actual. În același timp, de-a lungul Mării Adriatice, Sîrbii nu sînt coloniști veniți mai tîrziu, ci locuitori foarte vechi, cari s-au așternut peste populația primordială, care era ilirică — și asupra acestui fond iliric s-a așternut pe urmă opera de romanisare latină —, așa încît Dalmația și părțile din interior aparțin tot domeniului național sîrbesc.

Mai mult decît atîta : nu este o deosebire esențială între sîrbi și bulgari. Mulți s-au străduit, din necunoștință, și cu anume tendințe politice — încercînd să deosebească și în trecut ceia ce este deosebit în present, — să definească între Dunăre și Arhipelag și între Marea Adria-

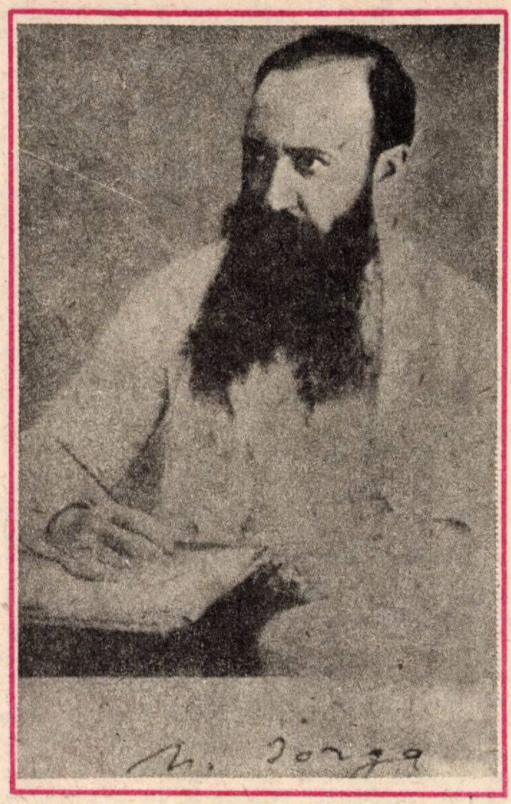

tică şi Marea Neagră un domeniu sîrbesc şi un domeniu bulgăresc.

„Bulgar" nu înseamnă însă în evul mediu decît partea din masa slavă, „sîrbească" şi ea, dar care a încăput supt o dominaţie politică bulgărească, a bulgarilor veniţi din stepă, a bandei de popor uralo-altaic a cării influenţă etnică este excepţional de redusă. Nu trebuie deci să privim lucrurile aşa cum se făcea în 1913 şi cum au rămas în mintea unor anumite persoane şi să credem că sînt două naţii foarte tranşant deosebite între dînsele, una la vest, sîrbii, alta la răsărit, bulgarii, ci aceia ce se poate dovedi şi prin măsurătoarea craniană de antropologi, şi prin textele istoricilor, şi mai ales prin ceva mai tare decît toată mărturia antropologilor şi aserţiunile istoricilor, prin inspiraţia sfîntului bun simţ care pledează pentru ce am spus. Precum partea din populaţia romanică din Apus care a intrat supt stăpînirea francă s-a numit francesi, de şi poate fi vorba numai de un slab aport germanic, franc, în alcătuirea naţiunii, de fapt tot galo-romanice, care a luat numele cetei militare ce a stăpînit teritoriul ei după ce dominaţia romană a fost distrusă, tot aşa masa slavă din Peninsula Balcanică, întru cît a intrat în stăpînirea bulgărească, a devenit politiceşte bulgărească.

În cursul evului mediu hotarul bulgar se schimba, şi, în măsura retragerii cuceririi, a îngustării hotarului Ţaratului de Tîrnovo, în aceiaşi măsură sîrbii reveniau Serbiei. Va să zică sîrbul înseamnă Slavul în libertate în Peninsula Balcanică, pe cîtă vreme bulgar înseamnă slavul încăput în stăpînire turanică, precum Italianul este vechiul Latin rămas liber sau numai superficial şi temporar acoperit de stăpînirea gotică sau longobardă, pe cînd francesul este acelaşi latin, amestecat cu elemente galice — care se aflau şi în Italia-de-Nord, — dar încăput supt stăpînire germanică.

Teritoriul sîrbesc apare, astfel, foarte întins şi de o unitate absolută.

II.

După ce am vorbit de acest vechiu teritoriu sîrbesc, să vorbim şi de vechiul teritoriu românesc ce rămînea să fie împărţit între cele trei formaţiuni politice şi culturale anunţate în titlul conferinţei.

Cînd, în apropierea anului 1300, poate cu puţin înainte — sînt savanţi cari, pe basa unor socoteli arheologice, vreau să coboare la o epocă mai depărtată întemeierea, dar eu mă las greu convins contra mărturiei textelor — s-a întemeiat principatul muntean în Argeş, el s-a chemat „Domnie a toată Ţara-Românească". „Ţara-Românească" a avut odinioară un sens pe care foarte mulţi l-au uitat şi unii nu l-au înţeles niciodată : ea însemna tot pămîntul locuit etnograficeşte de romîni.

Aceasta nu presupune un Stat : presupune amintirea unui Stat. Fusese odinioară aci un Imperiu, „constabat imperium" ; Imperiul se retrăsese. Populaţia care făcea parte dintr-un Stat barbar organisat pentru cîtăva vreme primia numele populaţiei barbare ce se găsia în fruntea Statului, precum slavii din Peninsula Balcanică au luat numele bulgarilor, precum latinii din Apus cari au stat sub germani au luat numele francilor. Dar la noi nu era aşa. Statul barbar era trecător : n-am avut în părţile acestea ale noastre nicio dominaţie barbară care să fi stăpînit o bucată de vreme şi să fi avut o organisaţie teritorială. Au trecut pe la noi elemente hunice de tot felul, fie că se chemau huni, fie că se chemau avari, pecenegi, cumani sau tătarii dar dominaţia lor ei n-o exercitau de la faţa locului şi direct, ci de departe şi indirect. Statul barbar nu era aici : noi robiam Statului barbar, îi dădeam mijloacele de întreţinere, contingentele militare cerute, dar el nu era acasă la noi ; niciodată n-am avut conştiinţa că aparţinem Statului străin de drept, ci aceia că aparţinem şi mai departe romanităţii care a rămas sufleteşte în noi şi care nu fusese înlocuită nici prin altă organisare materială. De aici : limbă românească, Romîn şi Ţară-Românească.

Acum, Ţara Românească era foarte întinsă. A fost un timp cînd şi în Panonia era „ţară românească". Panonia, Noricul, părţi acoperite apoi de slavi, de unguri, cari au luat toate elementele culturii de la slavi — căci ungurii sînt ucenicii slavilor de odinioară, iar vechiul lor tesaur fino-ugric este aşa de redus, încît nici noţiunile cele mai elementare de cultură nu se înfăţişează prin elemente strămoşeşti, ci numai prin cele de împrumut —, aveau, cînd nu se aşezaseră încă slavii şi peste slavi nu veniseră ungurii, o romanitate, în regiuni care de multă vreme nu mai aparţineau latinităţii, dar care odinioară fuseseră foarte intens romanisate.

Sîntem de prea multe ori supt obsesiunea cărţilor de şcoală, şi în cărţile didactice succesiunea este aceasta : Decebal, Traian, barbarii, retragerea romînilor în munţi, şi s-a încheiat. Chestia ar fi astfel foarte simplă, mărginită fiind la un teritoriu foarte redus ; dar nu e aşa.

Sîntem o rămăşiţă a unei romanităţi cu mult mai întinse, şi Dacia, după cucerirea ei, a în-

semnat mult mai puțin în latinitate decît ținuturile Panoniei, Noricului, etc., care mergeau pînă la Alpi. Cînd slavii s-au coborît în regiunile panonice, cînd peste ei a venit, întîiu, Statul avar, el a adus o azvîrlire a elementelor celor vechi la răsărit și la apus, cu concentrarea romanității în părțile noastre, prin această dislocuire, și printr-altă refugiere de romanitate în Alpi. Așa încît Țara-Românească veche cuprindea o foarte vastă întindere, dar, de cîte ori venia o stăpînire străină și lua parte dintr-însa, ea se restrîngea. În mintea țeranului pînă astăzi noțiunea „țerii" este cu mult mai vastă decît aceia pe care o aveau, politicește, oamenii noștri înnainte de marele războiu. El are sentimentul că pretudindeni calcă numai pe urmele strămoșilor săi, dar pe un teritoriu de drept, care a fost al lui totdeauna și a putut fi ocupat numai provizoriu de unul sau altul, însă nu s-a despărțit pentru aceasta de legitimitatea stăpînirii românești unitare.

Acum, Serbia, Țara Sîrbească, România întreagă, în formele vaste ale romanității acesteia, în mare parte dispărute, se învecinau și se străbăteau una pe alta. Nu este vorba deci numai de o vecinătate, ci de o interpenetrație. Dovada o avem în numele de localități.

Ardealul are nume slave foarte vechi și care n-au niciun sens în românește. Acolo sînt două feluri de numiri : cu sufixul -eni sau -ești, care arată o colonisare mai tîrzie și coborîrea dintr-un strămoș, iar, alături, nume mult mai vechi decît cele de colonisare. La noi, dincoace, numele acestea există, însă în măsură mai mică, și mai mult în ținutul oltean.

Dacă ținem samă de aceste două lucruri, trebuie să ajungem la următorul resultat : în ce privește Ardealul, trebuie să se creadă că, împreună cu Dacii, alături de Daci, a existat în Ardeal în vremurile cele mai vechi și o oarecare populație slavă, ca Sarmații de odinioară, cari nu erau Sciți, dar cuprindeau în bună parte și Slavi. Așa încît am cohabitat în regiunile ardelene din vremile cele mai depărtate. De altă parte, ținînd sama că și în Oltenia noastră și în Serbia se găsesc o mulțime de nume de localități terminate în -ova : Vîrciorova, Orșova, Cladova, și în Serbia o serie întreagă de nume anologe, ajuncem la conclusia că a existat fără îndoială o comunitate de locuință și chiar o comunitate de organisație primitivă între noi.

III.

Cea mai veche Românie ca și cea mai veche Serbie nu se află în regiunea în care se concentrează mai tîrziu viața națională și care a dus războiul pentru a se ajunge la acea unitate a neamului pe care sîntem fericiți să o avem acum. Cele mai vechi formațiuni politice, Serbia No. 1, România No., 1, am zice, acelea se găsesc în altă parte, și anume, cum era și natural, în regiuni mai apropiate de marea și luminoasa vatră a civilizației occidentale, prin urmare în părțile Mării Adriatice.

Să vorbim întîiu de Serbia adriatică, ca să-i arătăm legăturile, pentru a trece pe urmă la România adriatică, din Vestul Peninsulei Balcanice, care-și are aceiași origine, trăiește în aceleași împrejurări și care tot așa se lasă străbătută de Serbia adriatică și o străbate.

Cele mai vechi stăpîniri sîrbești care se întîlnesc înainte de anul 1000 sînt în regiunile Mării Adriatice unde erau odinioară Ilirii cuceriți de Romani.

Ilirii erau frați buni cu tracii, strămoșii noștri, și au luat de la ei limba tracică. Așa-numitele elemente „albanese" din limba noastră pe care numai filologii continuă să le afirme că sînt împrumutate din albaneză, sînt de fapt vechi elemente traco-ilirice, căci nu era să împrumutăm doar noțiuni fundamentale din limbă de la albanesi, în colțișorul în care trăiau ei ! În aceste părți ilirice cucerite de Romani se întemeiase un număr însemnat de înfloritoare orașe romane. Regiunea internă a fost și ea foarte adînc romanisată, atît de adînc, încît multă vreme după venirea Slavilor în aceste părți a existat o îndoită populație romanică, din care una trăiește pînă acum, aromînii, iar cealaltă a dispărut în zilele noastre. Căci insulele de lîngă țermul Mării Adriatice au fost locuite în timpurile mai vechi de o populație perfect romanisată, și în ele, ca și în orașele de pe litoral, se vorbia o limbă romanică pe care a studiat-o d-l Bartoli la cel din urmă ce a vorbit-o, o limbă-n care se întîlnește un amestec de veche latină și de italiană, ca, pe alocuri, în actele Statului ragusan.

Dar, revenind la ceia ce ziceam : în regiunile Iliricului, unde romanitatea a lăsat urme așa de adînci, slavii se așează înnainte de veacul al X-lea. Aici apar cele dîntîiu formațiuni de Stat al sîrbilor. Aceste formațiuni sînt însă în legătură cu apusul : ele n-au caracterul oriental, ortodox, bizantin, îndreptat spre Constantinopol, ci toate legăturile sînt către Italia. Influența religioasă care vine din Italia este influența catolică, civilizația de acolo e latină, limba cultă care vine din părțile acestea nu este limba grecească a Constantinopolului, ci limba latină, apoi cea italiană. Serbia, începută în regiunile acestea, prin formațiuni mici de Stat, care capătă mai tîrziu titlul regal fără ca regalitatea să se poată desvolta mai multă vreme, a pornit deci cu un caracter pe care Serbia d-inainte de războiu nu l-a avut niciodată, adecă legătură cu latinitatea, legătură cu catolicismul, îndreptarea spre Vest, un fel de frăție cu Italia. La leagănul său Serbia politică este în cea mai strînsă legătură cu începuturile propriei noastre vieți naționale, pentru că, dacă de la Serbia d-intîiu trecem la cea d-intîiu Românie, iată ce trebuie să spunem în această privință.

Cea d-intîiu viață românească a fost represintată, pe lîngă locuitorii aceștia romanici din insulele și de pe coastele Mării Adriatice, de populația care trăia în regiunile muntoase ce mărginesc această Mare. Prin urmare aromînii, romînii din Peninsula Balcanică, din Pind, sînt mult mai vechi decît, în ce privește consolidarea lor, ajungerea la conștiința națională și putința de a desvolta o cultură, oricît de începătoare și naivă, și, precum sîrbii, în cea d-ntîiu Serbie, au fost înfluențați de apus, tot supt influența apuseană s-a desvoltat și această romanitate a noastră din vestul peninsulei balcanice, care era foarte întinsă, atît de întinsă, încît Tesalia era o „Mare Țară-Românească", o „Vlahie Mare", și pe lîngă aceasta exista o „Țară-Românească de stat" și o „Țară-Românească mică", în regiunile de la Sudul Tesaliei. Și penetrația românească în Peninsula Balcanică era așa de puternică, încît călugării de la Muntele Athos erau încunjurați de populație românească și se feriau, pentru sufletul lor, de femeile „Vlahilor" ; muntele Olimp se ridica de-asupra unui ținut cu desăvîrșire românesc.

Această parte a romînimii a fost trezită mai curînd la cultură prin influențele occidentale, prin faptul că pe malul acesta era o influență venețiană ce venia pe cale de comerț, ca și prin

aceia că, din Sudul Italiei, normanzii, apoi angevinii, cele două formațiuni de Stat succesive, căutară să stăpînească partea opusă a Adriaticii, și, cum treceau armate de cavaleri prin regiunile românești, evident că de pe urma străbaterii lor de către oameni cari aduceau civilisația apuseană, această civilisație pătrundea în mijlocul populației noastre, și mai ales se stîrnia o viață mai puternică prin acest contact cu represintanții civilisației latine din Occident. Este exact același lucru care s-a întîmplat în timpul marelui război cu pătrunderea armatelor italiene și franceze în aceste regiuni macedoniene. La cea d-intîiu atingere cu conștiința românească și cea albanesă, s-au produs manifestări naționale atît de impunătoare, încît și o armată și alta au trebuit să proclame pentru albanesi posibilitatea de existență ca Stat deosebit, iar pentru aromîni făgăduielile de o viață mai bună, care din nenorocire n-au putut pînă acum să fie îndeplinite.

În mintea multora dintre ascultători, cari întrebuințează cărțile obișnuite de istorie a Românilor, de obiceiu rele, se poartă un Imperiu romîno-bulgar. De fapt n-a existat în aceste regiuni nici un Imperiu romîno-bulgar. Întîiu de toate, Imperiu este Imperiul roman, oriunde ar fi ; Imperiul nu poate fi nici bulgar, nici sîrb, nici grecesc ; el nu poate fi decît continuarea vechiului Imperiu roman : forma romană pe care o poate întrebuința ori ce națiie, dar care rămîne cea a fost, pur romană.

În ce privește Statul întemeiat de păstorii din Pind la sfîrșitul secolului al XII-lea și care s-a întărit la începutul celui următor, el a căpătat un fel de coroană imperială pe care Papa a dat-o cu oarecare reservă —, Ioniță „Vlahul" zicea într-un fel, Papa se făcea că înțelege într-alt fel și o întreagă corespondență s-a schimbat astfel fiecare făcîndu-se a ignora sensul pe care-l da celalt formațiunii de Stat care se întemeiase. Statul acesta a fost întemeiat de romîni, probabil și cu anumite elemente albanese, și acest Stat, pe care noi l-am botezat fără nicio noimă „romîno-bulgar", a luat de la bulgari, la începuturile sale, un singur lucru, forma politică. În Balcani, pe vremea aceia ori erai „romeu", Bizantin, ori, dacă erai adversar „romeului", trebuia să fii bulgar, a doua formă politică posibilă. Este tot așa cum, supt raportul religios, în Balcani, pînă dăunăzi, mulți se chemau a fi greci, nu pentru că erau greci, ci fiindcă aparțineau Patriarhatului grecesc, și alții erau socotiți bulgari, nu pentru că erau bulgari, ci pentru că stăteau în legătură cu organisarea patriarhală bulgărească, precum, iarăși, era sîrb cine avea legătură cu arhireul sîrbesc.

Petru și Asan, revoltați împotriva puterii bizantine, puteau crede că era mai preferabil să fie continuatorii Țaratului bulgar decît să recunoască lipsa lor de legimitate ca simpli șefi de răscoală biruitoare. Lumea umblă după legitimități și le ia de unde le găsește, chiar cu anume sacrificii ; pierde cineva din fond, dar are în schimb fațada. Se va zice : mare lucru ? De sigur că mare lucru pe atunci, că fusese la Preslavul de la Marea Neagră un șir întreg de stăpînitori înrudiți cu Bizanțul, și pentru că Patriarhia era forma cea mai înaltă, nu numai religioasă, dar și culturală, pe vremea aceia, și, deci, astfel ciobanii dobîndeau o fațadă culturală și politică prin faptul că-și însușiau un titlu care nu li aparținea ca rasă, dar putea să servească stabilirii dreptului lor de existență permanentă.

Nicolae Iorga, la Sorbona, primind titlul de „Doctor Honoris Causa"

IV.

Acum rămîne să trecem la celelalte două alcătuiri ale sîrbilor și romînilor, lăsînd la urmă România de pe teritoriul dinnainte de războiu și Serbia din același timp.

În momentul cînd asupra masei sîrbești din Peninsula Balcanică s-a întins influența bulgărească venită de la Marea Neagră, și în acela cînd, pentru a se crea primul Stat sîrbesc, a venit cealaltă influență, apuseană, romană, catolică, italină, în momentul acela latinitatea s-a întins, într-o formă de împrumut, asupra altei părți din teritoriul ocupat de sîrbi. Anume : sîrbii nu se găsiau, cum am spus, numai în Peninsula Balcanică, ci și în Croația și în teritoriul sloven luat acum din lichidarea Austriei și care dau astăzi două din cele trei titluri ale stăpînitorului sîrbilor uniți. În aceste regiuni sîrbii aveau o organizație patriarhală cu jupe, în fruntea cărora se găsia jupanul — pînă la jupanul cel mai mare, Marele-Jupan, precum noi aveam la început juzii noștri, de unde vine județul — și hotarele județelor noastre de astăzi corespund cu ale județelor de odinioară, — iar peste juzi s-au așternut Voevozi, cari sînt ducii franci ai lui Carol-cel-Mare stăpînind în regiunea Panoniei. Aici slavii de la Nordul Dunării, Savei și Dravei, sîrbii cari se găsiau în calea altor influențe, s-au găsit uniți întîiu supt influența pătrunderii în răsărit a Statului franc. Dar Statul acesta cu tot numele său, nu represinta decît civilisația latină în ce privește basele sale și, în ce privește titlul imperial, o delegație a stăpînirii apostolice. Prin urmare latinitatea națională și latinitatea religioasă care înnaintau în părțile acestea slave de la Drava, Sava și Dunăre, mergînd spre Panonia, contra avarilor. S-a întemeiat aici o marcă peste slavi. Oștile lui Carol-cel-Mare, pășind în părțile Dunării mijlocii, au trecut dincolo de dînsa, și cetățile cele mai vechi, și ale slavilor și ale noastre, sînt în legătură, nu cu organisații proprii sîrbești și romînești, ci cu alcătuirea militară a imperiului carolingian, alcătuire care se răzima pe cetăți avînd ca șef religios, episcopul, și un burgrav, sau pîrcălab militar, iar, apoi, în jurul cetății se făcea o formațiune rurală, de unde pornia mai tîrziu civilisarea regiunilor barbare din vecinătate.

S-a creat în felul acesta o altă Serbie pe lîngă Serbia balcanică. Pe lîngă cea formată la malul Mării Adriatice supt influenţe venite din Italia, şi în legătură cu Biserica romană, s-a format la Nordul liniei Sava-Drava-Dunăre, în părţile Slavoniei şi Croaţiei, o a doua Serbie, înfluenţată şi ea de latinitate, dar de latinitatea ce pleacă din Galia cu oştile lui Carol-cel-Mare. Titlul cel mai vechiu al regelui la sîrbi este Cral, care nu-i decît corupţia numelui lui Carol ; Voevodul sîrbesc — am spus-o — nu este decît ducele franc.

Dar de la o bucată de vreme Statul carolingian, Imperiul cel nou, a vrut să trăiască pentru dînsul ; Papa însă-l făcuse pentru sine, pentru biserica romană, nu ca să existe ca Stat independent, ci pentru ca să se găsească totdeauna în funcţie de cruciată. Cum urmaşii lui Carol-cel-Mare au uitat că atîrnă de Papalitate, că scopurile lor sînt ale Scaunului pontifical, iar nu ale dinastiei lor proprii, şi, apoi, au şi decăzut Carolingienii, Roma a căutat altă naţie barbară pe care s-o pună în funcţie de a continua cruciata, un popor mai mărunţel, fără importanţă pînă atunci, fără mari calităţi politice, fără viitor deosebit, incapabil de independenţă. Şi astfel a găsit pe unguri, cari în momentul acela erau păgîni [1]) abia aşezaţi în Panonia, cu o civilizaţie rudimentară, împrumutată de la Franci, de la Slavii din Apus, şi asupra ungurilor au trecut deci misiunea de cruciată pe care o avuseră odinioară Împăraţii carolingieni. N-a existat niciodată un Stat naţional unguresc : aceasta este o zădarnică şi periculoasă închipuire. Noi, cînd am constituit stătuleţul nostru la Argeş, l-am constituit pe basa unei idei naţionale, şi de aceia i-am zis : „Ţară-Românească". Făceam un Stat modern, cu caracter teritorial şi naţional în acelaşi timp. Statul unguresc însă nu s-a făcut de la sine, pe basa civilisaţiei maghiarilor şi potrivit ideii lor politice. Ei nici n-au noţiunea Statului teritorial, ei au, cum este natural la un popor strămutat, concepţia Statului de triburi, de seminţii. De aceia a venit legendarul Arpad cu atîţia şefi, şi fiecare a luat o bandă de pămînt. Nu pămîntul era important, ci tribul şi şeful tribului. Ungurii, de la ei, n-ar fi ajuns niciodată să se aşeze statornic pe un pămînt şi din această aşezare să iasă noţiunea Statului teritorial, capabil de evoluţie.

Cînd Papa a făcut deci din Voievodul Voic-Ştefan un rege, — se întrebuinţase întîiu titlul de Voevod, titlu slav, pentru ca să ajungă pe urmă un sfînt rege, — cînd s-a acordat o coroană regală ungurilor, ea n-a representat naţia lor, ci misiunea care li se atribuia de Scaunul apostolic. A fost sabia din mîna Papei, sabie totdeauna gata de a tăia în necredincioşi. Dar, cînd misiunea aceasta li-a fost atribuită ungurii căpătau în acelaşi timp dreptul de a ocupa orice teritoriu în numele crucii latine, şi teritoriul ocupat în rîndul întîiu a fost cel slav care se întindea la Nord de linia despărţitoare între Peninsula Balcanică şi Europa centrală.

Croaţii, partea care a venit întîiu, căutaseră şi ei să-şi întemeieze un Stat ; ei au avut în fruntea lor, pentru un moment, un rege, asemănător celui de la Marea Adriatică, rege în legătură cu Papa, rege catolic. Cînd ungurii au căpătat misiunea lor apostolică, ei au suprimat Statul croat. Nu numai atît, dar, atribuindu-şi misiunea de catolicisare a tuturor şi de menţinere a elementelor catolice în mîna lor, ei s-au întins şi în Dalmaţia, şi încoronarea regelui ungur al Dalmaţiei s-a făcut la Belgradul maritim, la Biogradul de la Marea Adriatică.

Aşa încît a doua Serbie se întemeiază întîiu independent, în regiunile acestea sloveno-croate; asupra ei vine misiunea apostolică încredinţată regalităţii ungureşti arpadiene ; apoi regalitatea aceasta, după ce se substituie formaţiunii independente sîrbeşti din regiunea arătată, trece şi în Balcani şi încearcă la Biograd să formeze un centru al unei vieţi slave supuse ungurilor, care viaţă, dacă s-ar fi menţinut, ar fi înlăturat pentru totdeauna putinţa alcătuirii unei vieţi neatîrnate a elementului slav din Peninsula Balcanică de Vest.

Această a doua Serbie era cu mult prea puternică în regiunile acestea croate pentru ca să poată suferi o desnaţionalizare din partea ungurilor, desnaţionalizare evident inconştientă, căci nimeni nu s-ar fi putut gîndi la desnaţionalisarea în vederea unui principiu. Croaţii au rămas deci supt învelişul unguresc. Între Serbia din partea apuseană a Peninsulei Balcanice şi între Serbia din regiunea asupra căreia ne-am oprit acum în urmă, este o deosebire, foarte mare ; de o parte bate vîntul Italiei, vînt de originalitate, de iniţiativă, de creaţiune spontanee în toate domeniile. Tot ceia ce Sîrbii au avut mai viţiu în viaţa lor medievală şi în cele d-intîiu timpuri ale epocei moderne vine din această regiune dalmatină, cu admirabile oraşe ca Ragusa[2]), care a concentrat un moment ceia ce rasa putea da mai înalt ca manifestare culturală pe cînd în părţile încăpute supt stăpînirea ungurilor, de şi catolicismul a rămas, de şi influenţa apuseană se exercită şi mai departe, caracterul Statului stăpînitor a impus altă viaţă, mult mai puţin liberă, care se concentrează mai ales în două elemente : în religie, prin catolicism — ni aducem aminte de rolul foarte mare pe care l-a avut în aceste regiuni un episcop Strossmeyer — şi, pe de altă parte, aici naţionalitatea nu s-a strîns ca în Peninsula Balcanică, în viaţa orăşenească şi în cultura orăşenească, ci în viaţa de ţară. Faţă de tradiţiile orăşeneşti din Balcani, avem aici tradiţiile ţărăneşti.

Ei bine, cînd s-a întemeiat această a doua Serbie, a început să prindă formă a doua Ţară-Românească, şi ea se cristalizează şi se menţine în Ardeal.

Nu mai vorbesc de teoriile lui Roesler şi Hunfalvy, care ne făceau să venim din Peninsula Balcanică în veacul al XIII-lea sau al XIV-lea, ceia ce este o negare a bunului simţ, căci nu se mută un întreg popor aşezat şi nu se puteau petrece în aceste secole lucruri pe care ni le putem închipui posibile în timpul nostru, cînd cineva, de bună voia lui, dacă are la îndemînă căile ferate şi vapoarele, îşi poate schimba ţara, aşa cum milioane de irlandezi au plecat ca să se aşeze în Statele Unite ori alte populaţii, umblînd după o viaţă mai bună, părăsesc teritoriul lor de origine ca să caute aşezări mai prielnice aiurea. Omul vechiu era cum nu ne închipuim noi de mult legat de pămînt, indiferent de soarta pe care o putea găsi pe pămîntul acela. Noi umblăm după bogăţii cu care de cele mai multe ori n-avem ce face şi care ni consumă viaţa, dar pe vremurile acelea, cînd condiţiile de viaţă erau foarte simple, strămutările aces-

[1]) **Mai exact ungurii nu erau catolicizaţi, pentru că anterior trecerii la catolicism ei se creştinaseră ortodox în urma contactului cu populaţiile băştinaşe creştinate ortodox, cum erau românii de la care ungurii moştenesc cuvinte fundamentale ale vocabularului bisericesc. (M. Păcurariu Istoria bisericii ortodoxe române, vol. I).**

[2]) **Actualul Dubrovnic.**

tea sînt absolut neexplicabile. Să ne gîndim la se sufăr italienii din Sud de pe urma cutremurelor, la cei din Messina, cari şi astăzi stau în căsuliile lor de lemn făcute după sistemul japones : dacă omul nu se teme de pămîntul care se mişcă supt dînsul şi-l arde cînd răstoarnă locuinţile, cu atît mai puţin se putea teme de trecerea, cu totul fortuită şi răpede încheiată, a unor năvălitori cari au de cele mai multe ori acelaşi caracter ca şi al populaţiei năvălite. Nu e însă locul să se spuie mai mult despre zădărnicia acestor ipoteze. Dar, pentru a pomeni un argument al adversarilor continuităţii noastre pe pămîtul pe care-l ocupăm noi acum, dacă se zice : romînii din Ardeal au stat totdeauna într-o situaţie foarte înjosită faţă de stăpînitorii unguri ca şi faţă de populaţia secuiască aşezată în munţii Moldovei, unde a îndeplinit funcţiunile de străjeri la graniţă, şi aceasta ar dovedi că romînii sînt venetici, aşezaţi cine ştie cum, toleraţi, şi de aceia fără nici un fel de drepturi. E tocmai contrariul : cel mai nenorocit om într-un pămînt asupra căruia se aşterne o stăpînire străină este băştinaşul, căci el rămîne, orice s-ar face ; pe dînsul nu-l ţine o generaţie, ci picioarele lui poartă greutatea tuturor generaţiilor care au trăit înnainte şi care-l trag către ţărîna în care sînt îngropate, pe cîtă vreme colonistul nu-ţi vine decît dacă-i asiguri cele mai bune condiţii : altfel nu-şi părăseşte teritoriul de obîrşie. Dovadă este că nicăieri romînii n-au avut condiţii mai bune decît în partea Galiţiei unde au fost colonisaţi în veacul al XV-lea şi al XVI-lea de regii poloni : acolo şefii satelor sînt absolut stăpîni peste ţeranii lor, şi nu se amestecă regalitatea în nimic.

Romînii în părţile ardelene au fost fără îndoială totdeauna ; n-a fost niciun motiv care să-i fi scos de acolo şi niciunul care să-i fi dus înnapoi. Dacă s-ar fi întors, ne putem gîndi că erau aşa de multe izvoare, încît măcar unul singur ar fi arătat aceasta, şi casul nu se întîlneşte niciodată. Ei trăiau pe un petec de Ţară-Românească, şi pe acest petec au venit ungurii foarte tîrziu. Aceasta se recunoaşte şi de învăţaţii saşi, iar părintele Karacsonyi din Oradea-Mare are prea mare interes ca să o recunoască şi să nu persiste, dintr-un interes naţional aşa de vajnic, în erorile trecutului. Este foarte sigur că pînă la începutul secolului al XII-lea n-a fost aşezare temeinică ungurească în Ardeal, şi s-a mărginit penetrarea ungurească numai la unghiul vechiului Bălgrad, de creaţiune slavo-romînă, pe locul, fără îndoială, al unui burg de extremă graniţă al mărcii carolingiene. Acolo s-au aşezat episcopul, ostaşii cari apărau cetatea, stăpînind numai populaţia din prejur, care stătea şi supt cîrja episcopului şi supt sabia apărătorului militar al cetăţii. De acolo s-a întins stăpînirea ungurească asupra Ardealului, în împrejurări foarte grele.[3])

Nimeni nu ocupă o ţară decît din prisosul ei. Mai ales în timpurile vechi, cînd stăpînitorii popoarelor nu erau minaţi de ambiţiile celor din epoca modernă şi cînd, ca să coloniseze sudul Ardealului, au fost nevoiţi ungurii să aducă pe „Flandrii" de la Rin, îşi poate închipui cineva că nu prisosul rasei ungureşti a fost cel care a ocupat Ardealul. Nicăiri, de altfel, în Ardeal, afară de oraşele create şi sporite artificial, nu se întîlneşte — ceia ce este cu totul caracteristic pentru o ocupaţie serioasă a unei rase în plină desvoltare — un simbure puternic de viaţă ungurească, ci ungurii să văd risipiţi ici, colo, după hasardul împrăştierii ; elemente care la început se găsiau numai în centrele de exploatare economică sau la punctele de bază ale graniţei.

S-a întemeiat deci în Ardeal o altă Românie, a cării viaţă s-a resumat — ca şi la „Sîrbi" croaţi, cari au trăit cu acelaşi regim şi în aceleaşi împrejurări, supt stăpînirea Coroanei Sfîntului Ştefan — în preoţi şi ţerani.

Romînii din Peninsula Balcanică sînt sau ciobani, sau chervangii, sau negustori — şi ce negustori ! Negustori cari au mers pînă în America la Philadelphia, după ce au întemeiat la Pesta şi mai ales la Viena colonii înfloritoare şi au dat Companiilor de comerţ din Ardeal negustori vestiţi. Sau sînt meşteşugari admirabili, în anumite domenii foarte delicate ale artei. Romînii din cealaltă Românie, de supt Unguri, au fost înnainte de toate muncitori de pămînt, şi cei ce s-au ridicat din mijlocul lor au constituit preoţimea.

V.

După ce am văzut a doua Serbie şi a doua Românie, să venim la a treia Serbie şi la a treia Românie, care au avut putinţa de a se desvolta şi misiunea de a desrobi pe celelalte două.

Serbia care a format regatul de mai tîrziu s-a alcătuit, întîiu în adîncul Peninsulei Balcanice, în regiunea de la Ras, pe la Novibazar, de unde Statul s-a numit Rascia.

Rascia aceasta din interior era supusă influenţelor greceşti, ortodoxe, şi ea a prins chiag în momentul cînd Împăratul Manuil Comnenul se luptă cu ungurii, în secolul al XII-lea. Din această frămîntare necontenită s-a ajuns la o întărire şi o îndesire a populaţiei şi la putinţa constituirii unui Stat.

A fost foarte multă vreme o rivalitate între sîrbul ortodox bizantin din interior şi sîrbul catolic latin de la Marea Adriatică, şi s-a ivit întrebarea : care din doi va birui ? Va birui Serbia de la Marea Adriatică, aceasta însemnă deschiderea Peninsulei Balcanice pentru influenţa italiană şi pentru religia catolică ; va birui Serbia interioară, elementul conducător şi viaţa sîrbească, factorul de progres politic şi cultural va fi de natură bizantină şi ortodoxă. Anume împrejurări, asupra cărora nu este locul să mă întind, anume concurenţe la Marea Adriatică, înainte de toate a Veneţiei, au împiedicat să se consolideze Statul sîrbesc de acolo, şi celălalt a crescut în lupte foarte grele, pentru independenţă, cu bizantinii, şi, pentru fixarea unui hotar, cu ungurii. Atunci ungurii, la un moment dat, pătrund în Peninsulă şi împart această Serbie în două, creînd şi un Banat al Bosniei, din care la un moment dat s-a făcut un regat pentru toţi Sîrbii, care a trăit pînă în secolul al XV-lea, cînd a fost cotropit de Turci. Serbia balcanică independentă a fost astfel micşorată prin pătrunderea nouă a ungurilor dincoace de Dunăre. Şi trebuie să revelez că în această Bosnie era pe cale să se creeze şi o Serbie schismatică, a bogomililor patareni.

Luptînd cu foarte mari greutăţi, Statul liber s-a desvoltat supt influenţa culturii orientale şi a ajuns la mare strălucire supt Ştefan Duşan, din secolul al XIV-lea, care a aspirat la o coroană imperială, pentru ca, în secolul următor,

[3]) **Istoriografia actuală a stabilit că penetraţia maghiară în Transilvania, penetraţie şi nu cucerire, s-a făcut treptat, în etape, fiind încheiată pe la 1200, conform lucrării „Contribuţii la istoria Transilvaniei în secolele IV—XIII" de K. Horedt.**

înnaintea pătrunderii otomane, acest Stat să dispară. Atunci poporul de aici a trăit secole întregi supt stăpînirea Turcilor, cari i-au lăsat, din tot ce poseda în vremea independenței, numai organizația bisericească, lîngă care s-a putut prinde și ceva cultură. Însă supt acoperișul stăpînirii turcești, țeranul trăia în condiții mai bune decît țeranul dintr-un Stat liber, — și, cu cît un Stat creștin era mai glorios, cu atît situația țeranului devenia mai proastă, pe cînd, cu cît un Stat creștin ducea mai puține războaie și făcea o politică mai puțin mare, cu atît țeranul răsufla mai bine, iar unde Statul dispărea cu desăvîrșire și rămînea numai Imperiul otoman, acesta cruța totdeauna pe supușii direcți și apăsa în schimb asupra celor indirecți, și mai ales asupra învinșilor. Așa fiind, terănimea a avut în Serbia o desvoltare mai bună.

La începutul secolului al XIX-lea s-a răsculat Serbia împotriva Turcilor. Nu s-a răsculat boierimea de odinioară, care dispăruse în luptele cu Turcii, și în Macedonia și în Serbia Veche, propriu-zisă, iar în ce privește pe Bosnieci, boierimea trecuse la Islam și căpătase o conștiință mahomedană, care, unită cu dorința de a-și păstra pămîntul, pe care altfel l-ar fi pierdut, prin confiscare, a desfăcut din corpul națiunii sîrbești o parte esențială, — și astăzi Serbia are greutăți foarte mari în ce privește pe begii bosnieci, măguliți de stăpînirea austriacă și cari consideră situația lor actuală ca o scădere. Același lucru și în Herțegovina, partea din Bosnia care s-a format de la o bucată de vreme către Marea Adriatică, ducat deosebit (ducele se zice herțeg, din germ. Herzog ; Herțegovina înseamnă deci partea ducală a Bosniei pe lîngă Bosnia regală).

Țeranii liberi din Serbia s-au ridicat supt conducerea unor șefi în rivalitate unul cu altul, dintre cari unul, Caragheorghe, poate aromîn, fiind „Gheorge cel Negru", este bunicul regelui Petru și strănbunul lui Alexandru I-iu. La 1804 el ridica steagul răscoalei pe teritoriul sîrbesc și era ajutat și de pandurii noștri, cu Tudor Vladimirescu. Pe la 1815 el se găsia prin părțile noastre basarabene ca refugiat, cum, de altfel, întreaga familie Caraghorghevici a fost în continue relațiuni cu principatul muntean de odinioară.

Acum, corespunzînd Serbiei ortodoxe răsăritene, s-a întemeiat cea de-a treia Românie, România represintată de principatul muntean din Argeș și de principatul moldovenesc, format întîiiu la Baia, în ținutul Sucevei, și înaintînd către Siretiu și Suceava. Cele două principate au trăit unul lîngă altul cam așa cum au trăit unul lîngă altul Statul sîrbesc și Statul bosniac: numai cît aceste două nu s-au reunit pînă în momentul fericit cînd marele războiu a adus unitatea tuturor sîrbilor, pe cînd între Moldova și Muntenia, — care s-au menținut în fața stăpînirii turcești, păstrînd totdeauna o perfectă autonomie, — au fost continue legături. De fapt, Unirea de la 1859 nu înseamnă un act nou, ci pecetluirea unei vieți seculare. Ea se poate zice că a fost la originea formațiunilor românești : altfel Statul din Argeș n-ar fi fost chemat „a toată Țara-Românească". Moldova era o disidență, care s-a simțit puțin ca atare, și cei d-întîiu Domni ai ei se intitulau „Domni românești ai țerii Moldovei", pentru ca pe urmă numai să-și zică „Domni ai țerii Moldovei". Și în lupta dintre un principat și celălalt parcă era necesitatea confundării : în dușmănia aceasta se ascundea, am zice, o îmbrățișare.

Cum Statul sîrbesc din Balcani a izbutit să reunească elementele din celelalte două Sînbii, tot așa Statul românesc orientat către Răsărit, Statul românesc bizantino-ortodox a izbutit să cuprindă în același hotare elementele trăind pînă atunci supt stăpîniri străine ale celorlalte Românii.

Vin la conclusia care se poate trage.

. . . . . .

A face ca București să stăpînească România sau Belgradul Serbia, aceasta înseamnă a împuțina patrimoniul moral al fiecării din aceste națiuni. Trebuie să înlăturăm tot ceia ce nu convine, dar să nu pierdem nimic din ce poate să servească pentru constituirea unei vieți naționale care nu va fi deplină decît în momentul cînd toate glasurile se vor reuni în același concert, iar nu să se suprime glasurile divergente în dorința unui puternic solo, care să vie numai din capitala balcanică a Serbiei sau din capitala, quasi-balcanică, dunăreană, să zicem, a Rominilor. Și pe de altă parte, fiindcă o să avem legături din ce în ce mai strînse cu lumea-n mijlocul căreia ne găsim, trebuie să fie cineva lipsit, nu numai de orice simț politic, dar de orice simț al realității, ca să nu-și dea seama de un lucru : că atunci cînd avem în fața noastră două revanșe, pe care timp de mai multe generații le vor găsi în fiecare moment al greutăților și Serbia și România : revanșa ungurească și revanșa germană, nu poate să existe mai mare prostie decît să se zgîndărească probleme de viitor atunci cînd avem tot interesul de a păstra o perfectă solidaritate, făcînd un front unic pericolului mai apropiat. [4])

S-a vorbit de frontul unic în politica internă, și nu s-a putut înfăptui ; dar trebuie făcut un front în ce privește primejdia externă. Atîta vreme cît va exista un suflet unguresc neîmpăcat, cît va exista o inimă germană care să bată pentru vremurile dinainte de 1916, este cea mai mare greșeală să se caute între Sîrbi și Romîni ce poate despărți, în loc să se caute ce poate să întărească apărarea noastră comună, care nu provoacă, dar e gata să strîngă toate puterile pentru a apăra ceia ce s-a cîștigat.

Și, fiindcă este vorba de posibilitatea discuției și înțelegerii în viitor, de oare ce sînt trei Serbii și trei Românii, eu am o părere : în divergențele care sînt, în punctele de discuție pe care nimeni nu le neagă, dar nimeni nu trebuie să le exagereze, este mai bine să lăsăm ca fiecare din cele trei Serbii să se înțeleagă cu partea corespunzătoare din cele trei Românii.

E vorba de ceva în legătură cu Peninsula Balcanică sau de probleme către Marea Adriatică ? Rominii din acele părți, Rominii din Macedonia, să stea de vorbă cu Sîrbii conlocuitori sau vecini ai lor de colo.

Sînt sigur că între Macedoneni se vor înțelege mult mai bine decît dacă unii vor fi sfătuiți direct de la București și alții de la Belgrad. Dacă e vorba de ceva între Sîrbii bănățeni și Romînii bănățeni, să lăsăm să vorbească ei între dînșii : au trăit împreună au mai multă posibilitate de a găsi un teren comun de înțelegere. Și numai dacă e vorba să facem mare diplomație, s-o facem între București și Belgrad, care atîta treabă au.

[4]) **Cele spuse de N. Iorga în 1922 s-au petrecut din păcate în 1939 și 1940 cînd Ungaria horthystă sprijinită de Germania hitleristă și-a anexat ca urmare a unor dictate teritorii din Iugoslavia și România.**

ÎN 1984, CONSTANTIN NOICA, STRĂLUCITUL ESEIST PE TEME EILOZOFICE, REPREZENTANT DE SEAMĂ AL UNEI GENERAȚII CARE A NUMĂRAT ÎN RÎNDURILE EI ȘI PE MIRCEA ELIADE. MIHAI BENIUC, EUGEN IONESCU, ZAHARIA STANCU, EMIL CIORAN, EDGAR PAPU, PETRU COMARNESCU, AL. SAHIA, ALICE VOINESCU, GEO BOGZA, ION VLASIU, M. R. PARASCHIVESCU, EUGEN JEBELEANU, ETC., VA ÎMPLINI 75 DE ANI. LA ACEASTĂ VÎRSTĂ CONSTANTIN NOICA ESTE ÎN PLINĂ ACTIVITATE. EVOCAREA PE CARE O TIPĂRIM ÎNCEARCĂ SĂ FIXEZE IMAGINEA MORALĂ ȘI INTELECTUALĂ A LUI CONSTANTIN NOICA ÎNTR-O POSTURĂ PREFERATĂ : ACEEA DE ÎNDRUMĂTOR AL UNEI TINERI GENERAȚII.

Lecția

La întîlnirea studenților cu Constantin Noica, amfiteatrul Odobescu arăta ca-n vremurile bune, arhiplin și pestriț, colorat chiar, amintindu-ne de cursurile lui G. Călinescu, de conferința lui E. Coșeriu ori de întîlnirea cu Tudor Arghezi a acelorași studenți, asta fiind și una din impresiile cele mai puternice pe care le-am avut : publicul nu s-a schimbat. Indeosebi în partea a doua a întîlnirii, cînd invitatului i s-au pus felurite întrebări și mi-am adus aminte de unul sau altul dintre colegii studenției mele. În schimb, Constantin Noica, pe care l-am văzut și ascultat astfel pentru prima oară, nu mi-a amintit nici de Călinescu, Coșeriu ori Arghezi, ci numai, pe alocuri, de un congener al domniei sale, intrat deja în legenda bucureșteană, și de la care am auzit odată că nimic nu scuză lipsa operei. Cam asta mi s-a părut a fi, în cele mai puține cuvinte, cuprinsul lecției date de Constantin Noica studenților noștri. Căci despre o lecție e vorba în primul rînd. O lecție de o asprime și severitate — qui bene amat bene castigat — cu care studenții noștri nu sînt obișnuiți, Universitatea și, în general, cei ce iau cuvîntul dinaintea lor, obișnuindu-i cu o complezență care nu mai e demult simplă și inofensivă captare a bunăvoinței auditoriului.

Mai întîi deci a fost o expunere a profesorului Noica, pe tema civilizației europene, a mitului ei generator etc. Zic așa, „etc.", și pentru că mi-e greu să rezum propriu-zis o conferință neobișnuit de densă, dar și pentru că după cum s-au desfășurat lucrurile în continuare, conferința profesorului Noica putea să pară numai un pretext pentru dezlănțuirea lecției ce a urmat în partea a doua, cînd studenții — firește, numai unii — incitați și de facsimilele eminesciene cu care, bună-rea, a fost omenită fiecare întrebare, nu mai conteneau cu întrebările, foarte mulți încercînd să și-l facă complice pe invitat. De regulă, invitația este acceptată de orator. E ceea ce facem și noi, profesorii, cadre didactice, în definitiv, cînd ne arătăm înțelegători cu o serie de impresii, idei ori chiar teorii defetiste ale studenților. În ce-i privește pe filologi, clasica lamentație : unde sînt marii profesori de odinioară ? La care întrebare profesorii de azi confirmă și ei, întristați, chiar !, unde sînt marii profesori ? !

Și vine Constantin Noica să tulbure acest dulce armistițiu și să-i certe pe studenții noștri care dau vina pe lipsa marilor pofesori, ori pe alte lipsuri, pentru a-și justifica astfel comoditățile, renunțările și abandonurile intelectuale. Că-i certe și mai ales să-i convingă de un lucru bine știut și mereu uitat : adevăratul om de cultură, oricite universități ar urma, este un autodidact. Iar atît timp cît nu-ți lipsește nici creionul și foaia albă de hîrtie, și nici cărțile trebuitoare, nimic nu te împiedică să faci cultură, marea cultură ! Le spune astea Constantin Noica, pe care unele întrebări au încercat să-l coboare pînă la joasa coterie literară, iar alții să-i zmulgă un accent-două de disperare, de neliniște, mă rog, de nemulțumire. Ci de fiecare dată Constantin Noica și-a întors mereu auditoriul cu fața înainte, obligîndu-l să privească sus și să ia aminte la marile probleme ale culturii și să îndrăznească să se măsoare cu ele, să nu aștepte de la alții îndemnul de a face cultură, de a face cultură românească autentică, europeană, într-un moment, în care șansele par a fi mai bune ca oricînd. Noica zice asta ? se miră unii studenți din sală, obișnuiți să audă de la catedră mai curînd ironii pline de sufiçiență la adresa șanselor culturii românești.

Și Noica revine să se faca bine înțeles : a coborît din Păltiniș pe Edgar Quinet ca să se întîlnească cu acei studenți din sală care „vor să fie subiect, și nu obiect" al epocii lor. A venit să le spună cuvîntul său de încurajare : Îndrăzniți ! E timpul ! Multe și mari sînt lucrurile care mai trebuie făcute în cultura noastră ca și-n cea europeană în care ne vine rîndul, dacă nu cumva deja ceasul a sunat, să ne plătim datoria de a spori, salutar, europenismul nostru și al Europei.

Și nimeni, nici măcar Eugen Simion, merituosul organizator al acestei întîlniri, nu reușește să-l angajeze pe filosof într-o discuție lăturalnică, lipsită de boltirea metafizică atît de europeană și pe care Constantin Noica a deschis-o deasupra noastră în cele trei ore cît a durat această lungă, aspră și de neuitat lecție.

La sfîrșit, C. Noica a plecat cu cîteva facsimile pe care nu a mai avut cui să le dea, orele fiind înaintate. Păcat că nu le-a împărțit celor care au știut să tacă și să asculte, după vechi rînduieli filosoficești, și care prin tăcerea lor într-adevăr s-au apropiat, cu un pas, cu o treaptă, de cel care, într-o zi, va fi numit „Mitropolit de Păltiniș".

Ion Coja

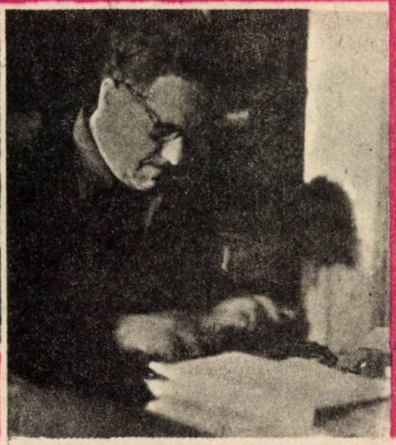

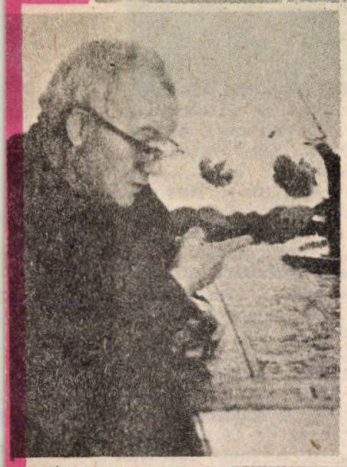

O ISTORIE ÎN IMAGINI A LITERATURII ROMÂNE CONTEMPORANE văzută de Ion Cucu ● Marin Preda împreună cu M. Ungheanu și Nicolae Dragoș la una din ședințele cenaclului «Luceafărul» ● Eugen Barbu : acorduri la «O lume de câștigat» ● Mihai Beniuc despre începuturile revistei „Luceafărul" ● Întâlnirile «Luceafărului» (redactori și tineri reporteri) pe Șantierul național al tineretului Canalul Dunăre — Marea Neagră ● „Dintre sute de catarge...", patru care s-au impus prin «Luceafărul» : Marin Sorescu, Sânziana Pop, Adrian Păunescu, Constanța Buzea ● Cenaclul «Luceafărul», ediția '80 cu N. Cleopanu, V. F. Mihăescu, Romulus Vulpescu, Nicolae Dan Fruntelată, Gh. Pituț ● Constantin Țoiu cu gîndul la „Galeria cu vițe sălbatice" ● În sfîrșit un „nume al poetului" : Cezar Ivănescu ● Ion Gheorghe : «Cariatida»

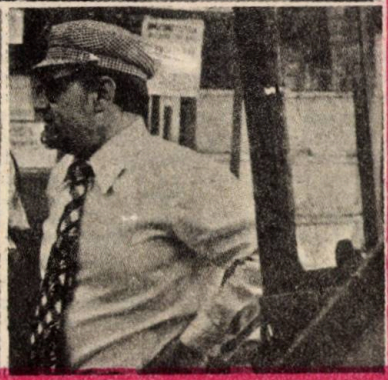

CENTENAR PANAIT ISTRATI

O GENERAȚIE HRĂNITĂ CU HAIDUCI

Revendicarea modelului

Cea mai longevivă și fecundă generație de scriitori din literatura română este aceea care-i cuprinde în limitele-i elastice pe : Gala Galaction, pe Hortensia Papadat Bengescu, pe Mihail Sadoveanu, pe Octavian Goga, pe Tudor Arghezi, Ion Minulescu, Emil Girleanu, pe Ioan Agîrbiceanu, pe Vasile Pârvan, pe Panait Istrati, pe Liviu Rebreanu și pe mulți alții. A fost o generație vie preocupată atît pe problemele literare cît și de cele sociale și politice. Această generație a trăit puternicul ecou al războiului de independență și i-a fixat retrospectiv fizionomia. A trăit problema țărănească și i-a închinat un curent literar. A văzut cu ochii ei răscoala din 1907 și i-a scris romanul. După cum a scris un roman al Ardealului și altele ale primului război mondial. În pas cu evenimentele această generație este aceea care prezidează și înfăptuiește cristalizarea tradiționalismului și transformarea modernismului într-un curent puternic. Fundamental ea este însă legată de structurile vechi și stabile, ceea ce o face să fie mai înclinată către tradiție, decît către modernism. O cercetare istorică ne-ar arăta că această generație a citit cam aceleași cărți și că în linii mari a avut aceleași condiții de instrucție și formație, desigur cu inevitabile formații regionale. Să nu uităm că unii dintre acești scriitori vin din Transilvania care suporta jugul austro-ungar, iar ceilalți din țara liberă. Dar un suflu unic străbate această generație sau cea mai mare parte a ei. Ea are o interesantă temă comună și citește cam aceleași cărți. Cărțile cu haiduci sau răzvrătiți populari intră obligatoriu în bagajul formativ al generației născută în jurul lui 1880, iar figura haiducului este frecventă chiar acolo unde lecturile nu-s aceleași și nu au același rol modelator. Deși tradiția haiducească în forma ei cea mai pură se află la sudul Carpaților, poeți ca Octavian

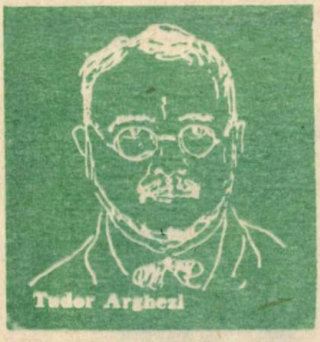

Tudor Arghezi

Goga şi St. O. Iosif n-au putut ocoli tema. „Plînge-o mierlă-ntr-o răchită / La răscruci de Dealu-Mare... / Sue-n pas domol răzorul / Un voinic pe murg călare...“ este o secvenţă de epică haiducească, tratată de Octavian Goga în registru liric. St. O. Iosif a fost puternic atras de marile figuri ale baladei populare .Toţi ştim aceste versuri pe deasupra : „Jos, sub nucul uriaş / Gruia adormise“. E vorba în poezia lui de voinici, de „firtaţi“ duşi la spîrzurătoare la Bălgrad, e vorba de Novăceşti şi de Pintea. Două poezii se intitulează franc Haiducul. Iată cum începe una din ele : „Lumina aurie se cerne peste cetini, — / Trecînd, ca o nălucă, în zarea din apus, / Haiducul rătăceşte, cu flinta-n spate, dus : / În toată lumea largă el n-are alţi prieteni / Decît copacii-n codru şi norii de sus“. Faţă de transilvăneni a căror imagine a voiniciei şi haiduciei este hrănită numai de cîntecul popular, peste munţi în Valahia liberă există liantul cărţii. Sfîrşitul secolului trecut a fost propice înfloririi unei adevărate industrii literare pe teme haiduceşti. N. D. Popescu şi Panait Macri sînt principalii producători, iar cărţile lor sînt foarte căutate de marele public, mai ales de copii şi de adolescenţi.

Arghezi, Pintah şi haiducii

Dacă mai are cineva îndoială că scriitorii acestei generaţii, atît de modernă ca spirit în fond, erau îndrăgostiţi de haiduci şi că ceva din spiritul literaturii haiduceşti a trecut în propria lor conduită literară n-are decît să le răsfoiască cărţile. Deschidem un volum de Tudor Arghezi şi aflăm un articol despre anticarii de cărţi :

„Alături de „hală“, era firma celebră pe atunci în liceu, a lui Pintah, librar şi editor. La finele anului, după examene, ca şi la începutul lor, aglomeraţie de elevi. Absolvenţii îşi vindeau cărţile învăţate, şi noii înscrişi le cumpărau, neputînd să şi le procure cu preţul de librărie. Editor, Pintah tipărea „Micul dor de cîntece de strajă ale timpului (cinci parale fascicolul)“ :

Suspine crude
Pieptu-mi zdrobeşte
Inima-mi bate plină de-amor.
Orice speranţă mă părăseşte,
Simt pentru tine
Că am să mor...

Apoi haiducii, **„Halima“**, Cilibi Moise, în broşuri. Preţuri : 5 bani, 25 bani broşura, literatura unei clientele din Obor şi Piaţa Mare, debitată în coşuri transportate cu pieptul şi spinarea, prinse de umeri cu o curea“.

Un îndrăgostit de faţa veche a Bucureştiului care se ducea, H. Stahl, stenograful lui N. Iorga, care a scris şi puţină proză documentară, ne-a lăsat o carte cu acest titlu chiar, „Bucureştii care se duc“, unde se răsfaţă în cadrul capitolului „În Calea Văcăreşti“ descrierea librăriei Pintah ! Elocvent pentru avîntul pe care-l ia literatura cu haiduci după războiul de independenţă, este anul fundării memorabilei instituţii :

„În faţă, aici, sub firma „La Labori“ e faimoasa „Vechea Antiquarie Pintah, casă proprie de încredere, fondată la 1878“. [1])

Salutaţi cu respect : nimeni mai mult ca **Pintah,** autorul unui „Cod al Manierelor elegante“, n-a contribuit la răspîndirea gustului cetitului la ţară ! Din această prăvălioară murdară se răspîndesc, pînă în cele mai depărtate unghiuri ale ţării, prin vînzătorii evrei ambulanţi, colecţiile „Micul Dor“, „noul Mic Dor“, „Dorul şi Amorul“ cu 150 şi 220, etc. cîntece, în care Pintah a editat şi pe d. A C. Cuza, a cărui poezie „Dacă vrei s-alini durerea“ se află alături de „Cîntecul lui Dreyfus, Martirul din Insula Dracului, variantă populară, din gura lăutarilor“ şi „Trăiască Regele“ alături de „Sîrba... zioniştilor“ ; se editează lunga serie de cărţi moralizatoare, precum : „Haiducul Cătănuţă“, [2]) „Ceauş Hoţul Moldovei“, „Codreanu, marele haiduc naţional“, etc., etc., „Crima din Calea Moşoaiei“, „Crima din strada Popa Soare“, „Crima din Tabaci“, „Drama din Strada Sevastopol“, „Scarvulius sau crima din Brăila“, etc. ; apoi scria : „Vrei să ştii franţuzeşte, nemţeşte, ungureşte ? Atunci cumpără şi ceteşte această carte“, [3]) apoi „cartea de explicarea Semnelor, Visul Maicii Domnului“, „Minunile Sfîntului Sisoie, cu mare tablou colorat“, [4]). „A-

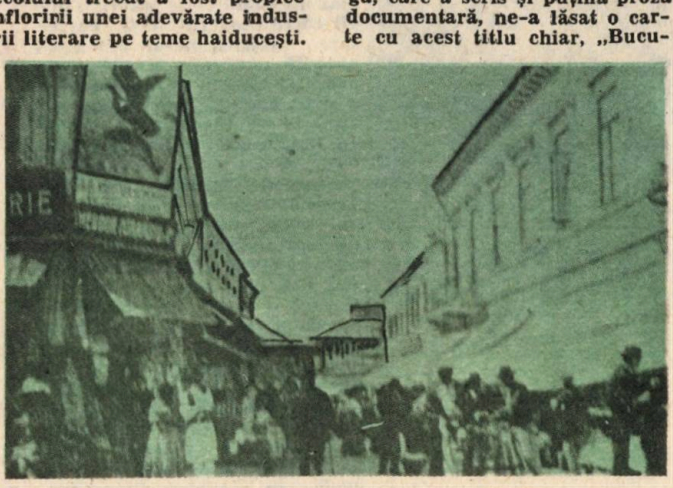

Calea Văcăreşti la începutul secolului

[1]) „Onorabilul publiic este rugat a cere de la toţi librarii şi vînzătorii de cărţi numai poeziile Dor şi Amor culese de PINTAH, care are toate cîntecele cele mai noi şi complecte, asemenea şi monologuri zise Montaureanu“.

[2]) Cu o poză în care haiducul e îmbrăcat în haine preoteşti.

[3]) Nu pricep de ce această din urmă lucrare merituoasă se cumpără mai ales de vistavoi !

[4]) Colorat. Hm ! Cerul pe care se profilează Arhanghelul Mihail ţinînd de chică pe Satana, înfingîndu-i sabia în gura închisă, şi Sfîntul Sisoie, cu un copilar în braţe, e văpsit în „rose-pâle“. La atîta se reduce coloratul !

această carte a fost trimisă din cer poporului de Domnul Nostru Isus Hristos. Această carte trebuie să o aibă tot creştinul, pentru a nu se atinge de casa sa necuratul, şi pentru ajutarea copiilor şi-a femeilor însărcinate". La vitrina d-lui Pintah mai găseşti, pe lîngă cărţile amintite, şi următoarele: „Noul jidov rătăcitor", „Popa şi Ovreiul", „Amorul Inimii", „Contribuţiuni la art. 7 & 5 din Constituţiune", „Biografia lui Cilibi Moisi", etc.

Caracteristic este preţul ridicat al cărţilor lui Pintah : tipărite pe cea mai proastă hîrtie din ţară, cu cel mai infect tipar, fiecare volum are 30 de pagini format 9/13 centimetri şi se vinde : „De vrei să şti ungureşte" 60 de bani, „Dorul" 60 de bani, „Cartea de explicarea semnelor" 50 de bani. În piaţă, în capitală, cumperi însă orice carte din aceste preţioase opere cu 5 parale sau un gologan ; dar, la ţară, cu cît n-o fi plătind bieţii ţărani periculoasa otravă sufletească ?"

Fascinaţia lui „Nedea"

Pintah a fost o figură celebră printre copiii generaţiei lui Arghezi. Îl vom regăsi în amintirile lui I. A. Bassarabescu care se alimenta cu literatura fascicolelor de la acelaşi negustor placid şi lacom.

„Ora pintahiană cea mai potrivită pentru vînzări şi cumpărări era între ceasurile două şi trei după masă, cînd „totul doarme", afară de copiii dornici după „lecturi", în fruntea cărora, pe atunci, se aflau poveştile despre haiducii : Iancu Jianu, Grozea, Drăgulin, Miu Haiducul, Popa Cătănuţă ş.a. care pentru „fanarioţi" fuseseră tîlhari de drumul mare, iar pentru popor — eroi naţionali.

Halimaua şi haiducii erau în vremea aceea, printre elevii cursului inferior de liceu, patima cea răspîndită în orele libere din vacanţa mare.

Ei, dar costa parale multe, mai ales cînd vreo povestire cu haiduci apăruse de curînd. Ce bucurie s-o putem smulge din mîna zgîrcită a lui Pintah, după ce acesta se făcea că se consulta la ureche cu bătrînul şi sibilicul său tată, pentru ca apoi să se rostească hotărît că, sub preţul cerut, nu-ţi lasă nici o lăscaie...

Şi cu ce năzuinţi spre fericire alergai acasă, pe drumul cel mai scurt, să tai foile şi să ghiceşti din poze cam ce minuni va să-ţi mai spuie povestea asta proaspătă şi necunoscută încă.

Au fost doi mari autori de haiduci la noi, unul, mai învăţat, un bun cunoscător al trecutului nostru, N. D. Popescu sau Nedea, cum îi mai zicea lumea, faimos nu numai prin „haiduci", dar şi prin vestitele Calendare ale poporului român, care la 1 ianuarie ale fiecărui an, aduceau amănunte interesante din viaţă noastră istorică, culegînd datele din documente şi înfrumuseţîndu-le cu darul lui de povestitor, fiindcă slujba lui de la Arhivele Statului şi Ministerul Afacerilor Străine îi punea la îndemînă mijloace.

Al doilea scriitor de „haiduci" a fost Panait Macri, care, fără „documente" istorice, era înzestrat cu mult dar de a capta şi stăpîni curiozitatea copiilor. Cînd mă găseam la tejgheaua lui Pintah între doi jieni, unul de Nedea Popescu şi altul de Panai Macri, se petrecea în mine o luptă care ar fi înduioşat şi pe cel mai nemilos dintre oameni... („DOI BANI ŞI O PENIŢĂ", 1939).

Haiducii lui N. D. Popescu şi ai lui Panait Macri îşi au epoca lor de celebritate. Pricina nu stă numai în psihologia vîrstei ahtiată după aventură ci şi în alte împrejurări ale vremii. Era după războiul de independenţă. Şi marele eveniment trăit în toate straturile sociale ale României îşi revendica din trecutul de luptă figurile tutelare corespunzătoare. Haiducii lui Nedea n-au fost deci doar o întreprindere comercială a autorului, care a dat de altfel faliment cu ea, comerţ avantajos au făcut alţii cu această literatură, ci şi o necesitate de climat a timpului. Mihail Sadoveanu care a început cu un „Ion Tunsu, căpitan de haiduci" împrumutat, nu suferă dilematic între N. D. Popescu şi Panait Macri — „După această serie de cărţi am început a avea pretenţii. De la o vreme primeam mai cu plăcere proza lui N. D. Popescu decît a imitatorului său Panait Macri. Aceşti autori erau în acelaşi timp furnizorii editorilor populari în materie de haiduci şi de bandiţi. Dar pe cînd povestirile lui N. D. Popescu se găseau în prelungirea baladelor populare, ca Bujor şi Ghiţă Cătănuţă, combinaţiile lui Macri mergeau pe un ascuţiş senzaţional, amestec adesea de crime oribile şi pornografie. Am rămas cîţiva ani, din instinct, credincios bătrînului Nedea Popescu, ale cărui „Calendare pentru toţi românii" împodobeau în fiecare an şi rafturile tatălui meu".

Un haiduc : Tunsul

În generaţia lui Galaction, Arghezi, Sadoveanu şi Goga, numele haiduciei se asocia cu acela al lui Tudor Vladimirescu. Nicăieri poate nu este mai bine exprimată această simbioză de spirit insurgent ca în amintirile lui Gala Galaction : „Cei dintîi viteaz, scrie **traducătorul Bibliei**, din neamul nostru, despre care am auzit, de mic copil, şi pe care l-am plimbat în închipuirea mea, a fost Tudor Vladimirescu. Zavera lui Tudorin mi-a sunat în urechi şi în inimă de pe timpul cînd de-abea puteam să biruiesc sunetul r. Ca mai toţi cei vlăstăriţi la picioarele frumoşilor moşnegi adormiţi acum un sfert de veac, am ascultat şi eu, în seri de iarnă, crîncenele povestiri despre zaveră. Cîteva întîmplări, din acele zile mari şi nenorocite, mi-au rămas în suflet şi după zeci de ani am căutat să le răsădesc în grădinile nuvelei". **O antologie a spiritului pandur ca şi**

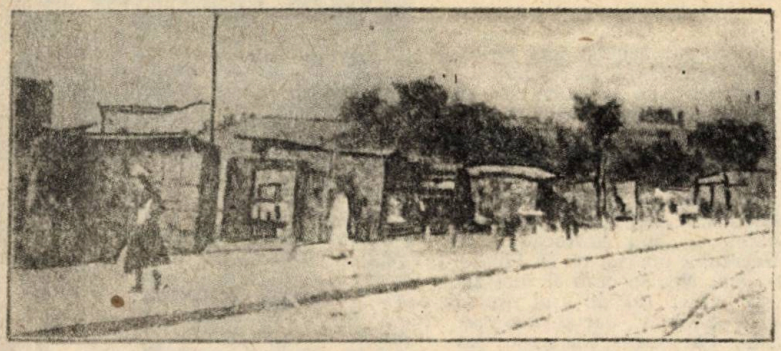

Anticarii de pe cheiul Dîmboviței, aproape de Mihai-Vodă

a celui haiducesc are ce culege din grădinile prozei lui Gala Galaction. Aceste figuri legendare sînt totodată mari ferestre ale sufletului, posibilitatea de a evada din cercul strîmt al unei societăți organizate care nu le mai cultiva spiritul decît periferic și comercial.

„În școala lipsită de viață și de patriotism, lipsită de ideal și de solemnitate, în școala interminabilă și veștejitoare prin care a trecut generațiunea mea și eu cu ea, am ținut ochii multă vreme ațintiți pe Domnul Tudor. El și Iancu Jianu erau pentru mine subiectele unor romane istorice, la care visam, după care întindeam brațele, cel puțin de atîtea ori de cîte ori auzeam lăutarii cîntînd cîntecul Jianului sau doina. Îmi propuneam să scriu cu foc două romane, în care Iancu Jianu și Tudor Vladimirescu să trăiască măreți, ca fulgerele în nori și ca Porțile Împărătești în șerpii de tămîie. A fost un vis care a înflorit, dar n-a rodit !" Aceste rînduri le scria Gala Galaction în 1916 bucuros de a fi văzut rodind acest vis sub mîna altcuiva, sub mîna unei scriitoare străine, Bucura Dumbravă, care tipărise în nemțește Haiducul și Pandurul.

Spirit pandur — spirit haiducesc

Dacă în București elevii Arghezi și Bassarabescu obțineau haiducii lui Nedea prin troc la Pintah, dînd o carte veche și ceva pe deasupra, Mihail Sadoveanu, care nu-l avea la îndemînă pe Pintah, își potolea foamea de literatură haiducească folosind o monedă ad-hoc : nasturii obținuți prin deposedarea diverselor costume pe care iscusința micului cititor le descoperea în expedițiile lui prin garderoba familiei. Procurarea Jienilor era deci plină de riscuri sfidate cu bărbăție.

Mihail Sadoveanu începe încă din școală să scrie o poveste a haiducului Florea Corbeanu și scrie un fel de teatru în vers popular pe tema lui Iancu Jianu. Proza lui este de altfel plină de figuri și de spirit haiducesc. Un critic l-a numit pe Mihail Sadoveanu un „spirit pandur" pentru a-l lega de îndepărtata origine oltenească, dar ar fi putut la fel de bine să i se zică un „spirit haiduc". Între spiritul pandurilor lui Tudor și acela al haiducilor contemporani este de altfel o strînsă legătură.

Componenta spiritului haiducesc a fost observată și în literatura lui Arghezi, fie ea poezie și proză, figurile embelmatice predilecte ale poetului fiind călugărul și haiducul, îndeletniciri iarăși legate între ele în tradiția românească. A vorbi deci despre cărțile cu haiduci ca elemente formative ale unei generații literare românești nu este de loc exagerat.

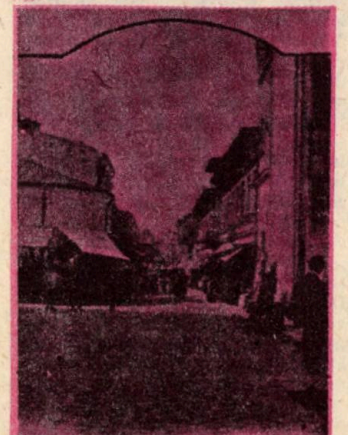

O fotografie de la 1900 : Strada Lazăr ; vedere spre Calea Văcărești

Poetul răspopit, refugiat de lume într-o grădină-cetate la marginea orașului reprezenta o atracție și o legendă despre care ne vorbește într-o clipă de sinceritate antiarghezianul Ion Barbu : „Mai sînt și un romantic. Tudor Vladimirescu, Iancu Jianu iată și astăzi eroii mei. Urăsc, cu ei, hainul și vînzătorul grec, chiar cînd îi rabd tovărășia. Înțelegi acum că răspopitul, haiducescul Arghezi era pentru mine figura ajutătoare cu care fixam năluca dragă a călcătorilor de greci, de pe Olt :

Tot de cei cu pușcă lungă
Care dau chioriș la pungă,
Feciori de lele, nebună.
Care noaptea-n frunză sună".

Mărturie care nu vorbește numai despre spiritul pandur și haiduc al lui Arghezi, ci și despre contaminarea generației următoare, a admiratorului de haiduci răspopiți Ion Barbu, alături de care Lucian Blaga va face teoria figurii tutelare a subconștientului balcanic, întrupat de haiduc.

Un univers asemănător vom găsi în proza lui Vasile Voiculescu unde bărbații cu practica independenței, cu obișnuința libertății sînt numeroși, unde există haiduci și hoți de cai, călugări și firi voluntare ce par descinse din Gala Galaction, Mihail Sadoveanu și Arghezi.

Modelul spiritual al lui Panait Istrati

Haiducii ocupă un loc însemnat și în formarea lui Panait Istrati deverit în chip spectaculos scriitor de limbă franceză, după o copilărie brăileană zbuciumată și un vagabondaj internațional deliberat. Primul lucru care trebuie spus despre acest scriitor care deși a avut un mare succes în Franța, a trăit mereu nostalgia peisajului literar românesc este că el a început să scrie încă din tinerețe în românește, acasă, în România, articole și scurte proze în gazetele socialiste. Cariera lui de scriitor de limba franceză nu este deci inexplicabilă și nu se ridică pe un loc gol. Panait Istrati avea ambiții literare și umanitarismul cărților cu care a cucerit lumea este o zestre românească produs al lecturilor proprii, al participării la mișcarea muncitorească și socialistă, pe ai cărei capi i-a cu-

Mihail Sadoveanu

noscut foarte bine, ca și a colaborărilor neîntîmplătoare la presa de inspirație socialistă.

Cu un bunic împușcat de „poterași" în timpul unor operații de contrabandă biografia lui Panait Istrati se profilează din capul locului ca biografia unui răzvrătit. În orice caz este un inadaptabil, un neliniștit, un hoinar, cu un cuvînt mai dur : un vagabond, care călătorește pentru a căuta binele, frumosul, dreptatea, căldura, dragostea. Povestirile brăilene cu care debutează în franceză, Kira Kiralina spre exemplu, sînt debitoare mediului și universului natal. Orizontul oriental, policrom, și umanitatea rebelă și pitorească a cărților lui a contribuit mult la faima lui Istrați într-o literatură pentru care asemenea teme însemnau în egală măsură ineditul și exoticul. Îmbrățișat de lumea de stînga a literelor și gazetăriei franceze Panait Istrati a făcut o rapidă carieră literară internațională cu un succes european, fără precedent. Iar unul din secretele literaturii lui provine și din magia pe care a exercitat-o asupra copilului din Brăila, mediul libertar al locurilor natale, figurile voluntare ale familiei. Ne-o arată atît cărți ca Moș Anghel, Prezentarea haiducilor, Domnița din Snagov, dar și propriile mărturisiri.

Eminescu, Iancu Jianu și Panait Istrati

Amintirea întîlnirii cu eroii fascicolelor populare ale copilăriei lui va fi foarte puternică la Panait Istrati, care-și va reaminti mereu cu plăcere în chiar culmea succesului său literar de aceste lecturi formative : „Citesc cărți bune, scria Panait Istrati, de la vîrsta de zece ani cînd fugeam de la școală, treceam bălțile lui Terente, și luam pe Eminescu și pe haiducii noștri, în care căutam să confrunt poveștile unchiului Anghel cu snoavele cărților cumpărate din coșul ovreului din tîrg. Să mi se ierte această apropiere între Eminescu și Iancu Jianu, dar cer să fiu crezut că dacă aș avea un copil l-aș lăsa să citească pe haiducii noștri ; i-aș zmulge din mînă, însă, nouă zecimi din tot ce apare azi în vitrina librăriei franceze".

Admirația scriitorului este incontestabilă și stabilă : el consideră poveștile cu haiduci actuale, capabile de a impulsiona pozitiv cititorul cu mult după ce ele și-au trăit epoca de glorie.

După școală, Panait Istrati, intră la stăpîn, cunoaște mizeria vieții de slugă și evadează din cînd în cînd din situația subalternă. Supapa acestei vieți sufocante este tot cutia cu iluzii a literaturii. „Începutul unei lungi perioade cenușii, își aduce aminte autorul Kirei Kiralina, cînd zilele de foame și hoinăreală alternau cu lectura pătimașă a haiducilor extraordinari, a lui Dreyfus în Insula Bravului și mai ales a acelui Rocambole, pentru care furam ouă din cotețele prost păzite, dîndu-le în schimb pentru fascicola cu aventuri fantastice ale acestui personaj". Obținerea literaturii predilecte nu cunoaște scrupule. Dacă Mihail Sadoveanu își procura în mod ilicit bumbii veșmintelor din garderoba părintească, Panait Istrati își însușea, pentru valoarea lor de troc, ouăle din cuibarele nepăzite.

Cînd este vorba de a defini pe haiduci pentru un străin de meleagurile natale, Panait Istrati produce o explicație elocventă atît pentru fenomenul social descris cît și pentru sufletul literaturii lui. Cel căruia-i oferă aceste explicații este Romain Rolland : „Cuvîntul haiduc (litera H se pronunță ca în limba germană) nu are corespondent în limba franceză. S-ar putea spune bandit sau brigand, dar nu e același lucru. Haiducii au fost în România, pe timpul ocupației turcești și grecești, niște tineri răzvrătiți împotriva asupririi. Își părăseau satele, se ascundeau în păduri, înarmați, aprovizionați și încurajați aproape de întreaga populație. De acolo se năpusteau asupra împilatorilor — fie ei oameni ai stăpînirii, exploatatori sau satrapi —, pe care îi căsăpeau și-i jefuiau. Banii erau împărțiți poporului : dar acești răzbunători naționali erau deseori trimiși la spînzurătoare sau mureau în luptă cu poterele — o armată de mercenari care-i urmăreau pe haiduci..."

Panait Istrati se considera asemenea lor și în experiențele bărbaților din familie, care da-

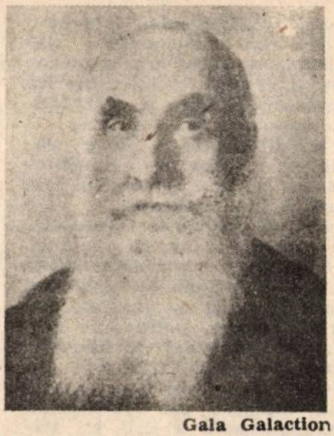

Gala Galaction

torită contrabandei înfruntau urmărirea „poterașilor" stăpînirii, se considera un legatar al acestei direcții istorice de insubordonare și răzvrătire națională sub un steag al dreptății populare. Către socialism și mișcarea muncitorească l-a împins spiritul lecturilor din adolescență, care vor fi și cele de la maturitate. și cele din cărțile cu haiduci.

Insurgența continuă și anarhismul lui Panait Istrati au fost puse de mulți camarazi de idei și de mișcare politică pe seama acestui model justițiar insubordonabil al haiducilor naționali. Cazul este desigur mult mai complex, dar componenta insurecțională a firii lui Panait Istrati a avut totdeauna puternice fire de legătură cu acești reprezentanți ai răzbunării populare valahe.

Toate mărturisirile lui merg în această direcție : „De cînd am învățat să citesc, arta s-a mărturisit ochilor mei sub o înfățișare potrivită cu temperamentul meu și nădejdile unei omeniri asuprite : era epică și slujea cauza dreptății. E vorba de haiducii noștri care, departe de a fi legendari, sînt tot ceea ce poporul român a putut să aibă mai adevărat în dureroasa lui istorie. Legenda — ușor de recunoscut și înlăturat, — nu încă pe decît acolo unde povestitorul, în generozitatea sa, își face o plăcere din a atribui acestor justițiari populari, isprăvi fantastice în care cauza dreptății iese biruitoare întotdeauna.

Deci, la această școală a Frumosului, unit cu nevoia de dreptate, s-a format spiritul meu. Școala nobilă, care a fost cea mai bună hrană a generației mele".

Chiar dacă n-am sondat pe toată întinderea generației literare a lui Panait Istrati prezența sau adeziunea la spiritul justițiar al haiduciei românești nume atît de reprezentative ca Mihail Sadoveanu, Tudor Arghezi, Octavian Goga, Gala Galaction, St. O. Iosif îndreptățesc punerea ei sub efigia spectaculoasă a voinicilor plecați în codru. Iar apartenența mereu revendicată a lui Panait Istrati la ea este încă un argument în favoarea considerării lui ca scriitor român, așa cum de altfel a dorit-o și a spus-o mereu.

Și nu este o întîmplare că cea mai haină pagină care s-a scris despre Panait Istrati, de către un fost prieten, începe cu cuvîntul haiduc, dar de acea dată „Haiduc al Siguranței". Este titlul unei agresiuni, care nu-l poate despărți de Panait Istrati de eroii dragi ai chinuitei lui copilării.

Firma baladei străvechi

Grandoarea și decadența lui Panait Istrati este legată de haiducie la propriu și la figurat. „Deși Haiducii sînt departe de noi, cei din Occident (...) cu toate că aceste povestiri ne readuc în aparență la romantismul din epoca Missolonghiului (...), — această carte e o nouă capodoperă". Entuziasmul

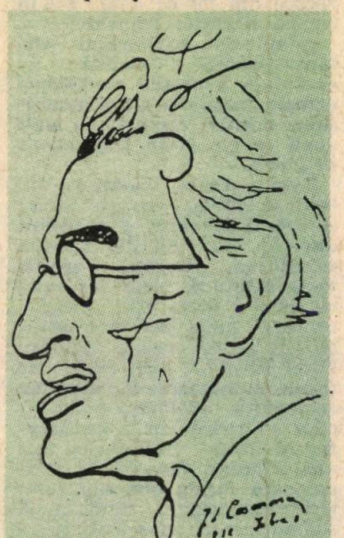

Panait Istrati

aparține lui Romain Rolland și datează din 1925. Cu un an înainte N. Iorga scrisese în Ramuri articolul Haiducii în franțuzește. E vorba de Kira Kiralina, unde figura din balada noastră populară „iese din lumea legendei noastre poetice, îmbălsămată nobil de trecutul unui neam onest, pentru a servi de titlu acestei adunări de incidente fioroase". N. Iorga este scandalizat de antologia de imoralități, scabrozități a povestirii așezată sub o „firmă de baladă străveche". N. Iorga nu are nici un entuziasm pentru această literatură și o asociază celei mai comerciale și mai joase literaturi de la noi: povestirile cu haiduci: „Nu, dl. Romain Roland, care, de altfel, are tot dreptul, ca francez, să aprecieze stilul amicului său din Brăila, ba chiar să-l pună alături de ceea ce Anatole France are mai prețios, nu ne dă amintiri. Mă îndoiesc dacă în cariera rătăcitoare pe care singur și-a ales-o a străbătut țările orientale de al căror nume singur se uimește și se lasă fermecat burghezul din Occident. Dar în tot ce ni se prezintă este o notă dominantă, care pote trezi interes în Franța, dar la noi e de mult uzată pînă la dezgust.

E nota lui „Ghiță Cătănuță", a lui „Radu Anghel" și a lui Bujor Haiducul". Dl. Steinberg din Selari și-ar recunoaște, dacă ar ști franțuzește editura.

Numai cît noi am isprăvit de o întreagă generație cu N. D. Popescu. Că el învie în Franța poate fi regretabil pentru gustul francez ; pentru noi însă înviatul nu mai prezintă nici un interes".

Din cîte am văzut, acești haiduci ai lui „Nedea" nu muriseră de loc pentru scriitorii de după N. Iorga, dar nu acest lucru este de reținut aici, ci faptul că gloria și contestația lui Panait Istrati sînt legate de haiduci.

Haiduci homerici

În critica literară românească ceea ce se discută este dacă Panait Istrati este al haiducilor sau nu, dacă proza lui repetă o poveste care s-a mai spus, acuzația lui N. Iorga, sau dacă este cu totul altceva. Opinia lui Pompiliu Constantinescu pare a fi o replică la aceea a lui N. Iorga : „Căutînd a-l degrada, unii i-au găsit filiații în literatura fasciculară a lui N. D. Popescu ; haiducii exaltați în proza lui Istrati n-au nimic comun cu senzaționalul plat al popularului și fals prezumtivului său înaintaș ; generoși, pitorești, simbolici, prin atitudine eroică ei țîșnesc dintr-o imaginație fierbinte de carbonar (ne gîndim mai ales la facticea pînă la contrafacere Domniță din Snagov), dar se agită în același cadru de basm și furie, cu o cruzime a tonurilor îndulcită de fantezie, demonul constructiv al acestui talentat povestitor" (1928). E. Lovinescu contestă și el filiația din bătrînul Nedea pentru a-l duce într-o direcție neașteptată : „Unii compatrioți au văzut în scriitorul brăilean un povestitor de haiduci, crescut în umbra venerabilă a lui N. D. Popescu. Romain Rolland văzuse în el un urmaș autentic al lui Gorki.

Asemănări exterioare : nici haiducul național, nici vagabondul rus nu constituie elementul esențial al literaturii lui Istrati. Firul legăturii se urcă, mai degrabă, spre povestitorii orientali ai celor „O mie și una de nopți". **(1937) Că n-ar fi decît un epigon de succes occidental al lui Nedea o afirmă și Camil Petrescu.** S-a spus cu miere și cu sare în frază, că Panait Istrati ar fi un simplu povestitor de „vieți de haiduci", care a cucerit străinătatea, datorită farmecului exotic al subiectelor însăși...". **Admițînd existența exoticului Camil Petrescu atrăgea atenția că** „anumite fapte și portrete haiducești au căpătat sub pana lui o măreție ADEVĂRAT homerică..." **(1935) Ideea homerismului haiduciei lui Panait Istrati este dezvoltată mai înainte și de Perpessicius :** „A fi înălțat pe eroii cîntecelor noastre bătrînești și din figuri schematizate oarecum ca niște fresce bizantine ale istoriei noastre sociale, a-i fi promovat în planul epopeelor orientale și homerice, — iată ceea ce a izbutit Panait Istrati, iată originalitatea lui în conspectul literaturii noastre naționale. Eroismul acestor haiduci, ai soartei și codrilor, împătimiți de libertate și onoare, chiar cînd e vijelios și năpraznic, păstrează o ținută și o demnitate, o noblețe pe care o întîlnim numai în marile creațiuni homerice". **Tema predilectă a lui Panait Istrati este aceea care-i aduce și marile izbînzi la cititorii de-acasă.**

De la «haiducii în franțuzește» la «un haiduc al siguranței»

Cercurile literare franțuzești **de stînga care l-au îmbrățișat pe Istrati și care l-au sprijinit în rapida și glorioasa lui carieră literară l-au pus pe temperamentalul prozator din România tot sub semnul haiducului și al haiduciei. Om cu vederi de stînga, Panait Istrati n-a fost capabil niciodată de o gîndire și de o acțiune socială sistematică. Față de disciplina morală, intelectuală, politică a proaspeților lui prieteni francezi el este un anarhic și deosebirea se va accentua cu timpul și va duce la o ruptură gravă.** „Cel mai mult îl atrăgeau haiducii, scrie despre Panait Istrati, Ilia Ehrenburg în memoriile lui. Ei apărau pe cei asupriți, nu cunoșteau disciplina de partid, și Istrati, lipsit de voință, dar fire turbulentă, care toată viața lui a fost un anarhist, îi considera pe haiduci dascălii săi, frații săi mai mari". **Panait Istrati a fost judecat mereu în funcție de haiduci și haiducie, a ținut să fie raportat la ei. Nu e de mirare că articolul care a vrut să-l compromită pe scriitor și a reușit, va manevra această etichetă cu mult succes. Este vorba de celebrul articol al lui Henri Barbusse** Un haiduc al Siguranței în care toată activitatea de democrat și de om de stînga a scriitorului este contestată, **Panait Istrati fiind prezentat ca simplu agent al siguranței. Pînă chiar și în cazul Lupenilor, atitudinea clară a scriitorului este întoarsă pe dos și prezentată occidentului ca o activitate antimuncitorească. Articolul lui Barbusse a avut ecou și a produs și alte reacții similare. Panait Istrati a fost în aceeași măsură negat pe cît a fost de elogiat la începuturi și interesant este că o fac cam aceeași oameni, cam aceleași cercuri scriitoricești, gazetărești și intelectuale în Franța. Este de prisos să intrăm în amănunte. Istrati n-a fost omul Siguranței. El a protestat în scris contra crimelor de la Lupeni și a fost de partea muncitorimii și nu a guvernului și a burgheziei. Panait Istrati n-a fost deci un agent al capitalismului și nici cele 16 luni în U.R.S.S. nu sînt o dovadă a trecerii lui pe alte poziții, cît semnul unei deceptii personale, clamată cu deliberare în lumea cititorilor de limbă franceză. Pe scurt, acuzațiile lui Barbusse care au prins la vremea lor și au produs efectul negativ, nu rezistă în fața faptelor. Cele două monografii** Panait Istrati, **datorate lui Al. Oprea, sînt convingătoare în acest sens. Dar ceea ce vrem să reținem este că traiectoria literară a lui Istrati are ca punct de start** Haiducii în franțuzește **de N. Iorga (1924) și ca punct final** Un haiduc al Siguranței **de H. Barbusse (1935), amîndouă demolatoare. Hotare firești pentru un scriitor dintr-o generație hrănită cu haiduci.**

CENTENAR „TRIBUNA"

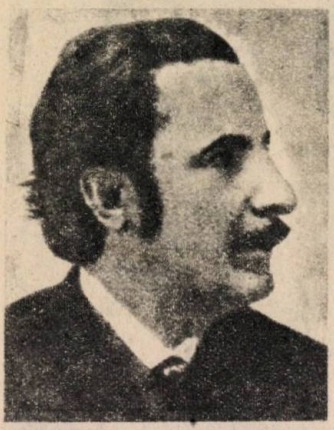

Ion Slavici în perioada în care a condus ziarul „Tribuna"

Tribuniștii : G. Coșbuc, I. Russu Șirianu, M. Pîrvu, G.B. Dulcă Septimiu Albini, Ion Bechnitz

Se împlinesc anul acesta 100 de ani de la apariția, la Sibiu, a revistei **Tribuna**, cotidian politic și cultural care a militat pentru unitatea tuturor românilor, a cultivat ideea unui realism popular, într-o formă modernă, și care se leagă de numele unor intelectuali și scriitori de talia lui Ioan Slavici și a lui George Coșbuc.

Programul revistei, în elaborarea căruia meritul principal revine lui Slavici, urmărește, pînă către 1896, principii realiste, ce pregătesc pe plan intelectual unirea. Orientarea revistei o situa, sub conducerea lui Slavici, alături de **Junimea**, de care directorul și redactorul responsabil era atașat, dar profilul publicației rămîne unul original, ea fiind un cotidian cu personalitate proprie și nu un satelit al **Convorbirilor literare**. Tribuna a adoptat însă limba literară și ortografia modernă, fonetică, așa cum o recomanda Titu Maiorescu, renunțînd la etimologismul ardelean. Legătura dintre cercul **Tribunei** condus de Slavici, și **Junimea** a fost un timp de afinitate politică, dar a fost mai ales una de afinitate culturală, cel puțin atîta vreme cît revista a avut în conducere și în redacție pe Slavici și pe Coșbuc.

Programul cultural al revistei este favorabil realismului popular, într-o formulă care conciliază spiritul momentului literar 1880 cu acela al momentului 1900, chiar dacă, după plecarea celor mai importanți scriitori, Slavici și Coșbuc, către sfîrșitul veacului, publicația intră în declin. Cercul tribunist, avînd ca inițiatori grupul N. Popa, N. Cristea, I. Bechnitz, Aurel și Eugen Brote, Diamandi Manole și I. Slavici, a editat, pentru educația poporului, și pentru răspîndirea literaturii **„Biblioteca populară"**, care conținea broșuri și texte literare publicate mai întîi în foileton, **Calendarul poporului**, și suplimentul **Tribuna literară** (1900—1902). În paginile revistei s-au publicat scrieri ale lui C. Negruzzi, V. Alecsandri, M. Eminescu, I.L. Caragiale, P. Ispirescu. În **Tribuna** a apărut **Pădureanca** lui Slavici, a susținut rubrici de critică și istorie literară C. Bogdan Duică, au publicat literatură I. Popovici-Bănățeanul și I. Pop Reteganul. Între colaboratori s-au numărat I. Russu Sirianu, Ion Gorun, iar către 1900 Ilarie Chendi, Octavian Goga, Jean Bart.

Dar **Tribuna** este și ziarul în care, chiar în anul înființării, a debutat, sub pseudonimul Boșcu, George Coșbuc, poetul care apoi (din 1887) avea să fie redactor și redactor responsabil și care alături de Slavici a menținut consecvența programului și calitatea revistei.

Caracterul militant al revistei a fost consacrat de cei doi scriitori în condiții în care publicația a avut de înfruntat procese, suspendări ale redactorilor responsabili, din acest motiv foarte frecvent schimbați. Slavici îndeosebi a susținut polemici, articole politice și a publicat aici studii cu caracter economic și pedagogic subsumate aceluiași program de modernizare, de unitate a ideilor și a climatului cultural românesc, precum și de apropiere de mișcările politice din România.

Revista a cunoscut perioade distincte, cu o schimbare a orientării sub conducerea lui I. Rațiu, după 1896, dar ea a avut, în etapa cuprinsă între ponderea ei și această dată, un rol de mare însemnătate în realizarea unității culturale și ideologice a românilor, astfel încît ea a fost cea mai importantă publicație din Ardealul dinainte de Marea Unire, prin programul ei și prin calitatea culturală, prin caracterul deschis și prin prestigiul pe care l-a avut într-o epocă dominată de **Convorbiri literare**. **Tribuna** sibiană a fost o manifestare reprezentativă, ea reflectă epoca în care a apărut și care înscrie o pagină valoroasă în istoria presei românești.

Gh. Buluță

1784 - 1984

DOUA SUTE DE ANI DE LA

RĂSCOALA LUI

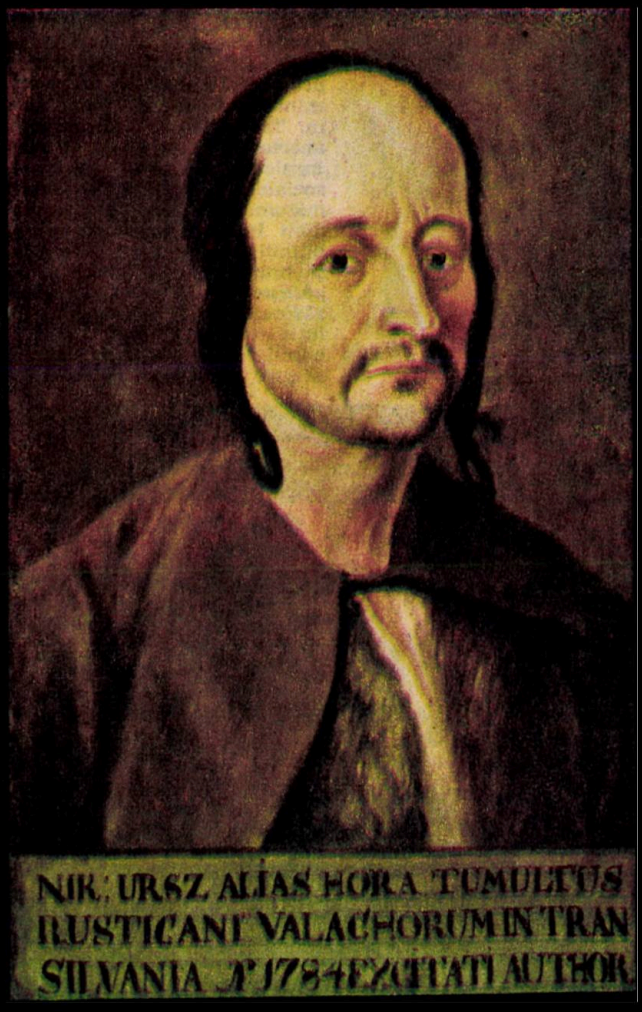

HOREA

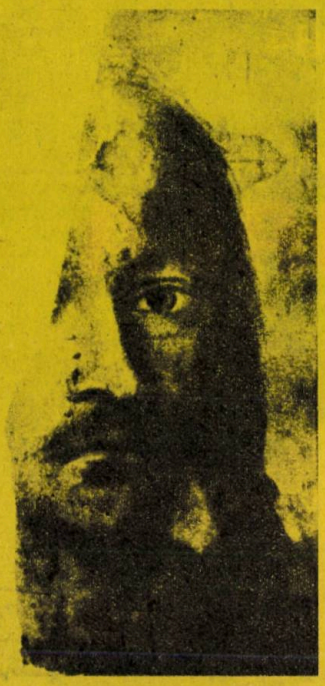

În istoria românească cel mai semnificativ și înălțător mucenic al neamului se numește Horea. Acest țăran român din Transilvania, care s-a adresat împăratului din pricina nemiloasei asupriri la care erau supuși românii transilvăneni de către nobilimea maghiară, a condus una din cele mai mari răscoale țărănești din istoria Europei. Răscoala lui Horea a început cu un apel la dreptate, căruia nu i s-a dat răspunsul cuvenit. Atunci Horea și țăranii lui au hotărît să și-o facă singuri. Răscoala izbucnește la sfîrșitul lui octombrie 1784 și o coloană de răsculați se îndreaptă spre Alba Iulia. Focul răscoalei se întinde însă repede în tot Zarandul, în ținutul Hunedoarei, în munții Abrudului, în ținutul Turdei, în nordul Transilvaniei căpătînd înfățișarea unei răscoale generale. A existat temerea că ea se va extinde și în Ungaria. Din faptele ajunse pînă la noi știm că practic răsculații voiau ștergerea de pe pămînt a nobilimii. Cum această nobilime era în Transilvania, de religie catolică și de apartenență maghiară, răscoala are și o puternică coloratură națională. Revendicările sociale sînt însă foarte clar exprimate în ultimatumul pe care țăranii îl dau nobililor așezați în cetatea Deva. Ei cer desființarea nobilimii, trecerea nobililor printre contribuabili și împărțirea latifundiilor. Acest program depășește ca perspectivă orizontul unei simple răscoale și de aceea unii au numit-o revoluție. Speriată, dar și pentru a cîștiga timp nobilimea a acceptat cea mai mare parte a acestor reforme sociale. Dar răscoala a fost

ION LĂNCRĂNJAN: DESTINUL

Destinul lui Horea a fost să transforme suferința unui neam în minie fierbinte, să prefacă plînsetul în chemare la luptă, să sfarme carapacea supușeniei, să le arate tuturora că felul de a fi al poporului român — bunătatea lui, îngăduința lui, capacitatea lui aproape inepuizabilă de a răbda — nu e totuna cu lipsa de demnitate, cu lipsa de vigoare și de noblețe.

Destinul lui Horea a fost să ridice încă o dată pe culmi focurile străvechi ale luptei pentru libertate și pentru dreptate — focul lui Gelu, focul celor de la Bobîlna, văpaia îngropată în vatra Transilvaniei, care e totuna cu vatra însăși a Țării — pregătind astfel ridicarea de la 1848, vestindu-l pe Avram Iancu, vestind și prefigurînd destinul unei nații.

Destinul lui Horea a fost să ridice sacrificiul pe cea mai înaltă treaptă, despuindu-l astfel de orice urmă de teatralism zornăitor, purificîndu-l printr-o dîrzenie structurală, care e una și aceeași cu dîrzenia fraților săi, care luptaseră de ani și ani de zile pentru apărarea ființei proprii, pentru dăinuirea și veșnicirea unui popor, cum aveau să facă și urmașii lui Horea, încă o sută și ceva de ani, pînă cînd aveau să stea drepți lîngă steaguri pe platoul unde fusese schingiuit și omorît.

Destinul lui Horea s-a asemănat și se aseamănă, prin tragismul său de cea mai aleasă speță, cu destinul lui Decebal, cu destinul lui Gelu, Avram Iancu, intrînd firesc în această „serie semeață" așa cum au intrat în această serie înaintea lui sau după el, alți și alți eroi, știuți sau neștiuți, Transilvania fiind în această pri-

înfrîntă prin intervenția trupelor Împăratului surprins de proporțiile și programul răscoalei, ca și de consecințele ce le-ar fi produs reușita ei. Luptele cu cetele țărănești s-au dus pînă în mijlocul lunii decembrie cînd țărănimea, rău înarmată și dezavantajată de anotimp, se risipește prin sate, iar conducătorii ei fug în munți, de unde prin trădare sînt prinși și aduși la Alba Iulia. Urmează un simulacru de proces după care cei trei conducători ai răscoalei, Horea, Cloșca și Crișan sînt condamnați la moarte prin frîngerea pe roată. O mare mulțime a asistat, adusă cu forța, la această pedepsire a capilor răzvrătirii. Horea s-a purtat și aici impresionant, ca și în timpul anchetelor de dinaintea execuției. Ecoul acestei răscoale în Europa a fost cu totul neobișnuit, iar figurile conducătorilor ei, mai ales ale lui Horea și Cloșca, foarte cunoscute. Horea a adus la cunoștință Europei existența vechiului popor român și a condițiilor înjositoare care i se impuneau cu forța, ca și dorința și voința acestui popor de justiție socială.

Eveniment istoric de mari proporții care legitimează istoric un popor răscoala lui Horea a devenit repede temă de inspirație pentru diverse scrieri. Adversarii răscoalei au ponegrit răscoala, pe conducătorii ei și, în genere, pe români. Acesta a fost punctul de vedere al nobilimii maghiare. Dar au fost și alte prezentări ale răscoalei, mai apropiate de adevăr, mai interesate de situația țăranilor români și de dreptatea lor. Prima istorie românească a mișcării țărănești conduse de Horea, care folosește un mare număr de documente, unele puse pentru prima dată în circulație cu acest prilej, este cartea **Revoluției lui Horea**, scrisă la o sută de ani de la răscoală de Nicolae Densușianu. Remarcabilă prin informație și viziune cartea lui Nicolae Densușianu este prima lucrare unde faptele sînt înfățișate dintr-un punct de vedere românesc și favorabil celor răsculați. Îi vor urma numeroase alte cercetări, studii, cărți. Unele puncte ale acestei răscoale nu pot fi încă elucidate și au un caracer misterios. Nu se știe ce a vorbit Horea cu împăratul. Nu se știe ce hîrtii a aruncat în foc Horea cînd a fost surprins de trădători. Nu se știe de ce execuția lui Horea a fost accelerată atunci cînd pe eșafod se pare că a vrut să vorbească. S-a presupus chiar legătura lui Horea cu anume cercuri iluministe, progresiste, care existau în Imperiul austro-ungar. Probabil că aceste aspecte vor rămîne misterioase pentru totdeauna. Ceea ce știm este că Horea și valahii lui răsculați erau hotărîți să schimbe fața socială și politică a Transilvaniei dar că au fost amăgiți de împărat și au fost nevoiți să cedeze în fața unor forțe superioare ca număr și organizare. Răscoala lui Horea a denunțat Europei unul din cele mai sălbatice și neomenești regimuri sociale, cel al nobilimii arătînd ce pot și știu să facă mulțimile exasperate de nedreptate, de exploatarea socială și națională. Iată de ce Horea, de la a cărui răscoală se vor împlini în 1984 două sute de ani este una din cele mai mari, mai eroice, mai înălțătoare și mai misterioase personalități ale istoriei românești. Horea figurează cu îndreptățire printre figurile sacre ale poporului român.

LUI HOREA

vință, ca și Țara, dealtfel, inepuizabilă, dovedindu-și și redovedindu-și vechimile și obîrșiile printr-o continuitate firească, printr-o consecvență pe care nu puteau să o aibă decît cei ce trăiau pe aceste meleaguri „de cînd e lumea lume".

Destinul lui Horea a fost să dea altă înfățișare nunții din Mioriță, să se pună pe sine însuși în temelia zidului, să-și vadă și să-și revadă moartea de cîteva ori, să știe că va păți ceea ce pățea Cloșca, să treacă de cîteva ori **d i n c o l o** și să vină tot de atîtea ori înapoi, mai hotărît decît fusese înainte de asta, „cu moartea pre moarte călcînd", învingînd în absolut și nu numai în absolut, nimicindu-și dușmanii, printr-o umilire ireversibilă.

Destinul lui Horea a fost să ridice în lumina istoriei noblețea clasei din care se trăgea, care era totuna cu noblețea nației de care aparținea, și nu să o ridice, de fapt, să o mențină în lumina istoriei, fiindcă această noblețe structurală era unul din însemnele cele mai de preț ale nației și ale clasei din care făcea parte, ultimul țăran fiind mai nobil decît cel dintîi nobil, felul său de a fi, filozofia lui și cultura lui fiind superioare tuturor spoielilor cu care se împodobea asupritorul, simplitatea lui și liniștea lui, încrederea lui în dreptate fiind mai puternice decît toate aroganțele grofului, ciocoiul fiind sortit pieirii, iar el țăranul, înaintașul și urmașul lui Horea, fiind sortit dăinuirii Transilvaniei, ca și Țara, dealtfel, neputînd să existe decît prin el și prin urmașii urmașilor săi !

Horea călare, după o gravură a lui I. Adam

Acesta a fost destinul lui Horea, marele nostru străbun, unul dintre marii noștri străbuni, a căror cinstire va fi întotdeauna binevenită, pilda lor iradiind căldură și lumină, lumină și căldură, într-o înlănțuire care a prefigurat și prefigurează drumul spre mai bine al unui întreg popor.

SCURTĂ CUNOȘTINȚĂ A LUCRURILOR DACHIEI

ION MONORAI

Despre răscoala lui Horea, prima carte documentată tipărită a fost aceea a lui Nicolae Densușianu. Revoluțiunea lui Horea în Ardeal și Ungaria (1874 București.) Dar mai sînt și alte tentative, parțiale sau integrale, de a scrie despre răscoala lui Horea.

Istoria Horii de Al. Sterca Suluțiu a rămas în manuscris și se află astăzi la Biblioteca din Cluj a filialei Academiei române. Enciclopedia istoriografiei românești nu citează Istoria Horii de Al. Sterca Suluțiu, care, deși în manuscris, este citată adesea în lucrările de istorie reprezentînd o carte de referință în bibliografia răscoalei lui Horea. Altă lucrare care se ocupă și de răscoala lui Horea este Scurtă cunoștință a lucrurilor Daciei și altor mișcări care în zilele ceste mai de curînd se întîmplară în Europa. Culese și puse în rînd prin Un Patriot Român. În Anu 1820, patriotul român fiind preotul Ion Monorai. Scrierea, care în primele capitole se ocupă de mișcarea țăranilor lui Horea, apare cu un an înainte de răscoala lui Tudor Vla dimirescu și este expresia unei convulsii și preocupări sociale românești caracteristice epocii. Scurta Cunoștință are pe alocuri aspectul unui reportaj și, fapt de cel mai mare interes episoadele relatate de la fața locului sînt cele din 1784 văzute de Monorai, pe atunci tînăr de 18 ani, circulînd de la Oradea la Arad. Monorai este deci martor ocular al răscoalei și o sursă foarte interesantă pentru noi astăzi, deși punctul lui de vedere rămîne exterior răscoalei. Resorturile adînci ale răscoalei îi scapă și fragmentele din Scurtă Cunoștință despre Tumultul Horii sînt interesante mai ales prin autenticitatea documentului de epocă, care este, în primul rînd, un document de mentalitate. Pentru tripiul interes al paginilor din scurtă cunoștință: informație, autenticitate, mentalitate, facem loc unor fragmente din cronica lui Ion Monorai, scoase după reproducerea și cu explicațiile pe care Ed. I. Gâvănescu le-a tipărit în Analele Academiei române, Memoriile Secțiuni Istorice, Seria III, Tom XXI

Ce preludiumuri avu tumultul Horii?

La 1784 nu știu ce comisariș, precum se zicea, împărătesc în Bălgrad începu a scrie pre toți cari din bună voință a lor ar vrea să primească arme și în scurtă vreme începu a-l năvăli mulțime de oameni, cari, urând slujba domnilor, totdeauna cu drag așteaptă ceva preînnoire. Și așa, ne mai geoind ei în Bălgrad a scrie, făcu ca cine ar vrea să primească arme, acela să se scrie numai acasă cu preoții săi și cu notarășii și așa să-și ducă numai numele scrisă.

Drept aceea numaidecît începură satele cu sâla a-și trage preoții să miargă cu ei și pre notarăși, cu sâla a-i scrie. Și cari apuca a se scrie odată, ca când ar fi căpătat de tot slobozenie a nu mai asculta de domnii săi, se împotrivè domnilor și slujba o părăsea. Și nu era îndestulați domnii nice cu sila trage pre oameni la datornica supunere, macar că într'adins prin tisturile varmegheie se silea a păciui țara. De unde mare turburare era în toată țara și înzădarnică era toată strădania pusă împotrivă.

Horia, Cloșca și Crișan — fragment din fresca catedralei reîntregirii din Alba Iulia

Într'aceea vreme și în

Țara Ungurească, ca să se poată ținea prostimea în bună ascultare, foarte strânsă legi era pusă și mai ales prin varmeghiile Ardealului și a Bihariei sau întră Ardeal și Tisa, foarte cu asprime se lucra cu prostimea și, pentru puțintică vină, lesne se judeca spre moarte vinovatul. Pentru aceea mulți, nu tare vinovați, ca să scape de asprimea judecăților, se trăgea la munți și la păduri spre Ardeal, părăsindu-și căsile și copiii.

De aceștia pribeji mai mulți se adunară laolaltă, cari cu răpiri și cu tâlhării se hrănea și mulți bucuroși s-ar fi înturnat acasă, dară le era frică de judecată. Pentru aceea vr'o cincizăci însoțindu-se laolaltă, acest sfat făcură cu povățuitoriul lor ca să-și capete iertare sau pardon a se putea înturna la căsile sale :

Era atunci în varmeghiea Aradului un viți-span vestit, anume Forai, de care ei se și îngrozea mai tare și și nădejde mai mare avea într-însul că le va putè dobândi iertare. Au ispitit oare când s'ar afla acesta la casa sa în orășălul său Săvârșin și înștiințându-se, se întrarmară 50 de aceia și mergînd noaptea se băgară toți într'o moară lângă oraș și stătură acole ascunși până pe vremea prânzului sau a amezii.

Atunci, oblicind cumcă numai domnul cu doamna sa prânzește, făcură acest meșteșug : Legară pre unul dintr'înșii ca cum ar fi prins un hoț vestit și-l dădură la alți doi întrarmați dintr-înșii, cari, ca niște panduri, să ducă pe acel hoț la Viți-șpanul. Și, trimițîndu-l înainte, ceilalți toți în bun rând, o țiră mai târziu purceasără după ei ; și întrând cei doi cu robul înainte, stând înaintea ușilor Viți-șpanului, strigară să iasă cu graba afară că i-au adus un rob vestit. Iară domnul, nenădăindu-se cu graba, ieși să-l vază ce lucru iaste.

Atunci cei doi panduri, pe încet apropiindu-se de domnul, pusă mâna pre dânșul și-l ținură și numaidecât intrară și ceilalți toți și apucându-l întră sine, îl silea să meargă cu dânșii. Grăbiră îndată a trage clopotele într-o ureache și strigă ajutoriu, dară în zadar, că maimarele hoților protesteluind arată că vieața domnului acum în mâna lor și de nu vor înceta a se pune împotrivă, lesne se poate întâmpla să-i ieae vieața ; iară de se vor osti și domnul va ave pace și ei. Destul era aceasta ca domnul îndată să porunciască să înceteze toată împotrivirea.

Atunci purcezând cu toți, eșiră din curte și începură a sui pe poala muntelui, la deal. Atunci văzând Forai că e întradins zisă : „Fraților ! Aceaste bătrânețe care le vedeți în mine, destulă dovadă iaste cumcă eu mi-am trăit viața mea. Bucuros, dară, acum îmi aștept moartea, carea ca să-mi fie meai ușoară, acuma îmi luați vieața înaintea căsilor mele și nu mă mai păstrați spre alte chinuri și patimi, care văz că vor să fie cu mine".

La aceastea mai-marele hoților răspunsă : „Departe să fie aceea de noi ca să gândim a-ți lua vieața Mării Tale. Una gândim, ca să călătorești cu noi în peșteri și în pustietăți". Și în grabă porunci la unul dintrăi ai săi ca, întorcându-se acasă, să aducă domnului un cal înșălat ca să nu-i fie a se osteni, pe jos călătorind.

Prin munți grăbi doamna a trimite pe o tileguță un buglan cu bani, tocmai pe acela Dumitru Ilianul, inașul domnului, care-i povesti aceasta întâmplare în Arad ; dar în zădar, că nu vrură hoții a primi banii, fără pe domnul ducându-l cu sine, l-au sălit să le capete pardon a se înturna la căsile lor, care au și dobândit după doauă săptămîni, mergînd la un sat aproape de dânșii Vlădicul din Arad cu un domn de Tablă, care le cetiră pardonul în beserică și le făcu voe a se înturna în pace la căsile sale ; care ei și făcură, afară de vr'o șapte, cari, zicând că lor nu le poate folosi acel

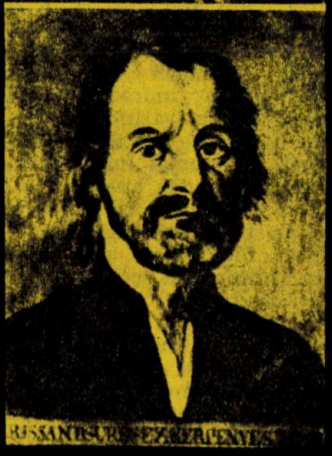

„Horea" — desen de Franz Neuhauser — profesor la „Thereslanum" din Sibiu, unul dintre artiștii care au pictat după natură la închisoarea cetății Alba Iulia ● „Cloșca" — portret desenat în pastel de Sigismund Korek, după natură în închisoarea cetății ● „Crișan" — tablou în ulei de J.W. Storch

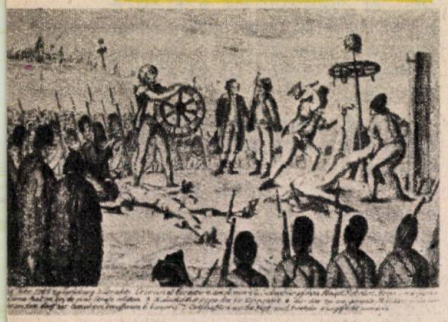

Horea — bazorelief de un sculptor vienez ● Martiriul lui Horea şi Cloşca de Johann Hieronymus Leoschenkofil

pardon, iară se întoarseră la vieaţa sa. Aceştia zicea oamenii cei dintâi depe acolo, că s'ar fi chemat Salis, Jurji, Frunză-Verde şi alţii.

Tumultul Horii

Întru acesta chip ferbând despre o parte Ardealul cu zarva scrisorii şi cu opreliştile a se aduna oamenii să se sfătuească laolaltă ; iară despre partea Ungarii, prea cu mare asprime lucrându-se cu vinovaţii, (că eu sângur văzui atunci în furcile Orăzii cinci, iară într-a Aradului, şepte spânzuraţi), se întâmplă de sosi şi Horea acasă, care precum era om isteţ şi inimos, având nescari sate de acolo, precum îmi aduc aminte, Cărpinaş şi altă, ceva pără laolaltă pentru nescari sentinţă, fusesă trimis doar a doăoară la Viena ca un legatuş a pârîţilor.

Îndată cum auziră cunoscuţii lui că sosi Horea acasă, unii ca să-l vază, alţii, ca să şrie ce au isprăvit în Viena, iară alţii, ca pre un om cu ştiinţă să-l întrebe ce va să fie acea conspiraţie ce se face, alergară să se întâlnească cu dânsul. Şi aşa, adunându-se mai mulţi laolaltă, tocmai atunci — precum povestea cie depe acolo — când era ei mai vesăli şi mai mulţi laolaltă, sosiră două solgăbiraoă cu mai mulţi gornici. Şi intrând în crişmă acei solgăbinaoă, Horea şădè cu Cloşca de-o-laturi, bind. Iată un solgăbirău numaidecât dădu o palmă foarte cumplită Horii. Dară acea palmă foarte scumpă fu Românilor şi Ungurilor, pentrucă năsprindu-se Horea cu soţiile sale, îndată ca cum ai arunca uleu în foc se făcu o larmă mare, în care zic că lea fu omorîte.

Vezi, cum o scânteae mică adeseaori aţâţă un foc foarte mare, că a doaălea zi, adunându-se oamenii iară laolaltă, încă mai mulţi decât în ziua dintâi, ca să se sfătuească ce să facă, că ştiea că va veni asupra lor mare povară, unii zicea, dându-le acea nebună îndrăznire, să se ţie cu puterea ; alţii zicea să se ducă cu toţi la Bălgrad să capete arme. Dară alţii zicea că şi fără de acestea pot sta împotrivă la macar cea putere împotriva lor viitoare şi precum în lucru de perit s-au obicinuit a fi, ca când ar fi fără sfat, din zi în zi mai adăugându-se laolaltă, se însoţiră laolaltă şi, crescând numărul nebunilor, creştea şi îndrăznirea. Şi, după aceaia, văzîndu-se Horea înconjurat de atâta mulţime, nu numai luă îndrăznire a se putea apăra împotriva macar cui, ci încă a şi putea face izbândă împotrivă, făcîndu-se pre sine povăţuitoriu la acea mulţime fără de rând.

Însă acei hoţi cari, precum zisărăm mai sus, anume Salis, Jiurji şi alţii, carii se ţinea prin munţii acei, auzind de petrecania Horii sau căpătând dela Horea îndemn a face rău sau minţiând că Horea i-au trimis, purceasără spre Apus, adeacă spre Ţara Ungurească şi trimiţind solii înaintea lor, supt numele Împăratului poruncea la toate satele să aprinză, să omoară şi să jăfuiască pe domnii din satele lor. Iară ei, mai pe urmă ajungând, cu puterea lor aprindea satele, dacă nu afla făcut precum le dădusă porunca. Şi aşa mergând, unele ca acelea făcea, care nice mâna a le scrie, nice urechile a le auzi nu pot, fără samă tare păcătuind şi împotriva lui Dumnezeu şi a oamenilor, nice altarele, nice vesearicile, mai ales ceale papistăşti şi calvineşti, trecându-le.

Singur cu ochii miei vedeam para focului noaptea, din făgădăul din şesul Aradului, sprea Ardeal uitându-mă, ca razărele lunii când răsare, pentrucă acolo ştiuram întâe ce se întâmplă în Ardeal. Şi mă îngrozăsc şi acum a-mi adume aminte de ceale ce fu să le văz şi să auz întru acea cale primejdioasă ce îmi cotă să fac întorcându-mă dela Arad la Ardeal. Că acei tâlhari, nu numai tirăni pre domni, ci pre tot fealiul de om şi tinăr şi bătrân ; şi mai ales pre neameşi nu le era destul a-i jăfui şi a-i omorî, ci şi mai înainte de moarte şi după moarte, mari bajocuri cu ei făcea : Casăle le ardea, pivniţile le spărjea şi tot ce găsea, jărduea. Şi aşa, ca la o pradă de obşte, cu satele alerga, tinerii din sumeţie, iară bătrânii, ca să-i tragă dela acea nebunie şi ei se mesteca. De unde se întâmpla de multe ori cât nimerind oştile şi bătrâni şi tineri şi vinovaţi şi nevinovaţi, cari se afla laolaltă, se prindea şi de-a-valma se judeca.

Aşa în Arad văzui aducând cară încărcate de robi, pe care cumu-i aducea, nice-i mai întreba, nice-i mai alegea, îndată, nu pe uşa temniţilor, ci pe fereştile deasupra, îi arunca în jos, stând la gaură feciorului zisului Forai, care fiştecăruia dându-i una cu ciocanul după cap, îl trimetea cu capul la vale pe gaură. Şi de cumva în grabă n'ar fi alergat oştile împărăteşti, nu era mult până ce acest foc n'ar fi cuprins toată Ungaria.

Însă după aceaia şi nemeşugul mai mult făcu decât lipsea, ne mai alegând în

pedepsire, vinovați Rumâni din nevinovați. Iară perirea Rumânilor la Deva fu tocma groaznică, că acolo, adunându-se mulțiri de oameni proști în satul Mintia, se socotiră să năvălească spre prădarea Devei. Iară neameșii, mestecându-se cu Husarii în oraș leșuind, după un deal, când sosi acea mulțime nebună, fără grijă, ca când ar veni la uspăț și abătu la făgădăul care era în luncă înaintea lor, fără veaste slobozind un tun deasupra, din cetate, se înfricoșară și porniră îndărăpt. Iară neameșii se slobozîră după ei și atâta ucidere făcură, cât li se tocea sabiile a mai tăia. Și, câți scăpară de sabie sau de a se înneca în Mureș, toți fură pușcați depe țărmure, a cărora trupuri le mânca ceorăle când sosirăm noi pe acoalea ; ba, nice trupurile celorlalți încă nu era toate adunate atunci. Dară mai groaznică vedere ni se pusă înainte din sus de Deva, în doao dealuri, doao șireaguri de capete pusă în pari și încă unul de popă ! Însă aceaia de tot ne scârbi că în Deva dintr-o pivniță atâta om mort scoaseasă afară, cât făcusă căpiță de ei, carii prea îmbolziți fiind acolo, se nădușiră unii peste alții...

Dar Horea tot mai omeneaște lucră, că gândind el să vie la Bălgrad, tot își ținea pre ai săi mai în regulă, ca un Craiu poruncind, care, dacă văzu că nu-i modru să răzbească la Bălgrad, abătu spre Cricău, de unde făcând mai multe pustiiri, iarășile se întoarsă către munții săi. Și precum și în Țara Ungurească, așa și aici, de n'ar fi grăbit oștile și de n'ar fi tras cu graba luntrile depe Mureș de această parte, aproape era să cuprinză acest pârjol tot Ardealul. Dar prin aceastea siliți fiind Mocanii a se întruna la țara sa, mai pe urmă fură strâmtoriți și prinși; și Horea și Cloșca fură zdrobiți cu roata și tăiați în patru părți și trimiși spre pilda altora, la căsile sale. Iară ceilalți, cari se aflară a fi mestecați într'aceasta, fură trimiși să lăcuiască la Pan-

Tricolor românesc brodat cu portretele lui Horea, Cloșca și Crișan și Avram Iancu

ciova, în Banat.

Aicea, pentru pildă, vreu să aduc înainte o întâmplare din care se veade cât de primejdios lucru iaste războiul din lăuntru, în care se dă prilej la tot voitoriu de rău a-și izbândi împotriva cărora are mânie.

Era atunci în satul Hăprii, lângă Bălgrad, un preot blagocești, foarte drept și cu pildă bună, iară dregătorul locului care era vecin la curtea lui Betlen Laslo, avea mare pizmă pe el, că era acel popă Mateiu foarte încrezut curții, iară deregătoriul mai chemînd la sine și pe alte soți ale sale... s-au dus noaptea la popa și, cu silinicie luîndu-lu, îl puseră pe o căruță și plecară spre Miercurea. De acolo se întoarseră la Sebeș și acolo îl băgară tocma în temnița cea de perzare, neștiind ai săi unde să-l cate.

Acolo nevrând Sașii a-l ține sau a-l judeca spre moarte, l-au adus pe neștiute la Bălgrad.

Și, norocul ! că, când s-au apropiat la ostezăle Bălgradului, văzu popa o cunoscută și, zicându-i pe nume, îi spusă că-i legat. Și așa fu dus în Bălgrad și băgat într'o ariste la o poartă, până-i vor face altă rânduială de altă temniță mai rea.

Atunci, înștiințându-se cunoscuții popii, au prins a-l

Continuare în pag. 118

HOREA

OCTAVIAN GOGA

Dacă e adevărat că la pomenirea celor morți sufletele lor se desprind din golul neființei și coboară deasupra noastră, atunci astăzi mai mult ca oricînd se face această înfrățire între pămînt și cer, fiindcă astăzi mai intens și mai sguduitor decât de alte ori întreaga suflare românească rechiamă din negura vremilor făptura unui om, prin toate rosturile ei unică în istoria noastră.

HOREA !...

Se împlinesc o sută cincizeci de ani* dela moartea lui crâncenă la Alba-Iulia, unde nemeșii unguri l-au frânt pe roată. Prin resorturile ei această zi mai vie și mai plină parcă decât oricare altă aniversare taie unde adânci în conștiința noastră și profilul martirului legendar apare turburător în ochii posterității. În adevăr, din galeria nesfârșit de lungă și de întunecată a trecutului unde dorm alături sacrificații noștri se ridică de astă dată un chip neobișnuit, o figură retrasă în colțul ei, cu totul deosebită... N-are hlamidă domnească pe umeri, cum au avut în țările dela Dunăre atâția al căror vis la mărire s-a înnecat în sânge... Nici măcar boier de neam n-a fost, plătind cu viața pornirea aspră de-a stăpîni sau apăra un petec de pământ, ori altă patimă urzită în umbră... Nu. Un obraz de țăran, o față arsă de soare, brăzdată de crețuri adânci ca tăieturile de cuțit, cu părul lung încununând fruntea largă, căzut cuviincios pe umeri. Semenii lui, dorind pesemne să-l alinte cu porecla lor, i-au dat din tinerețe numele de HOREA, nume sonor și primăvăratic născut din cântec și din svon de pădure... E o întreagă lume de simțire, o specială naivitate populară, e zâmbet și răsărit de soare în acest botez.

De felul lui îi ziceau VASILE NICOLA URSU.

Ce-i dă însă o semnificare cu desăvîrșire aparte în istorie acestui țăran chinuit e că povestea lui furtunoasă se petrece acolo în munții Abrudului, unde peste un veac fluierul lui Avram Iancu își picură plânsul lui răslet, la un alt sfârșit de dramă. Pentru întâia oară Ardealul oropsit strigă din măruntaiele lui, prin acest om din Albac. Înainte cu două veacuri a fulgerat pe câmpia Mureșului spada Voievodului muntean, răscolind instincte străvechi și trezind din nou visuri adormite de mult. Dar cu Mihai venea dorul de mărire de peste Munți, era expansiunea unei organizații de stat și gloria de arme a unei oștiri orânduite care se călise în atâtea războaie, Horea însă e clocotul Ardealului intra muros, cea dintâi erupțiune vulcanică a unui popor schingiuit o mie de ani.

Două lucruri nu sunt de mirare în această fatală deslănțuire. Mai întâi e faptul că un țăran încarnează aici destinul unei nații la cel dintâi act de conștiință, ceea ce înseamnă că orfan de orice conducere politică, norodul s-a rostit prin însuși impulsul lui de auto-conservare, clasa conducătoare fiind aproape în întregime mimetizată de atmosfera opresiunii străine. E un simbol, care spune multe, acest cap de moț rural, ale cărui sugestii și învățăminte își păstrează încă chiar și pentru prezentul nostru sbuciumat întreagă valoarea lor de sinteză istorică cu toate concluziile ei logice. Al doilea nu trebuie să uimească pe nimeni constatarea că revoluția lui Horea în revărsarea ei a fost plină de pirjol și de cutremur, ca un cataclism

---

*) **Conferință rostită la 28 februarie 1935, la o sută cincizeci de ani de la răscoala lui Horea. Introdusă în volumul „Octavian Goga : Discursuri , Cartea Românească, 1942, conferința „Horea" n-a mai fost niciodată retipărită pînă astăzi.**

al naturii. Cine știe ce patimi groaznice au izbucnit aici, cine cunoaște cât de cât exploatarea acestei misera plebs contribuens, acela va înțelege că numai prin rîuri mari de sânge se putea spăla o mare rușine și că după batjocura neomenoasă de veacuri nu putea veni o răsplată mai blândă.

Ceea ce trebuie reținut însă ca un miracol al răscoalei din Munții Apuseni, e cronologia acestei vijelioase afirmări a energiei noastre de rasă. Ea se petrece într-o vreme când din țările surori de peste Carpați, în afară de sentimentul înrudirii organice, nu putea radia nicio încurajare. Nu trebuie uitat că la București și la Iași se traversa atunci o tristă perioadă de domnie fanariotă, din care niciun semn de apropiere nu putea călători la frați. Ardealul, mai bine zis Țara Moților, se sbuciuma, deci într-un efort singuratic de completă izolare. Cu toate acestea flacăra țâșnește înfricoșată lo orizont, ecoul ei se resimte departe peste granițele Austriei. Ciudată deștelenire de pasiune vindicativă a celor de jos, la 1784, avansând marea Revoluție care atunci pe malurile Senei în mod teoretic numai își ascuțea săgețile. Continentul era de sigur năpădit de materie inflamabilă în acest timp. Nu se poate tăgădui nicio interdependență sufletească a celor obijduiți, dar nimeni nu poate spune că declanșarea din munții noștri ar fi avut vreo afinitate doctrinară cu dogmele liberatoare din Apus. Totuși enoriașii popei Crișan în conspirația lor, acolo în biserica de lemn din Mesteacăn, când au pus jurământul la poalele unui primitiv Crist bizantin, au accentuat credințe și lozinci pe care peste un deceniu numai le-au pus în circulație catechismele jacobine. De aceea într-un examen riguros care ar avea în vedere evoluția de gândire a bătrânei Europe, — în universala primenire inaugurată de veacul al XVIII-lea, țăranul din Albac își are locul lui bine stabilit, loc de iluminat precursor în a cărui viziune însângerată, poate fără să știe el, s-au proiectat aspecte avansate din viforul cotropitor al umanității.

Problema se pune cum s-a instrumentat în cugetul acestui iobag analfabet năzuința spre libertate ? Ce l-a împins pe el la răzvrătire și cum i s-a zămislit speranța salvatoare care l-a povățuit până în pragul eșafodului ? Este Horea pur și simplu un Spartacus în țtari, un erou de răzmiriță a călcașilor împotriva proprietarilor nesăbuiți ? E un mistic al ortodoxiei călcate în picioare de catolicismul dela Viena care, se știe, înainte cu optzeci de ani de tragedia lui Horea lansase ideia unirii cu Roma a ritului răsăritean din Ardeal ? E o victimă a demogogiei imperiale a lui Iosif II, care prin rescriptele și patentele lui a putut să trezească o clipă iluzia că va fi un desrobitor al mulțimei și că pe ruinele feudalității ungurești va întemeia o lume nouă ? Sau pe deasupra tuturor în mod aproape anacronic conștiința națională a cerut cuvânt în revolta Moților ?

În orice caz analiza nu e tocmai simplă, fiindcă se desprind mai multe nuanțe din cele petrecute în munți. Izbucnirea lui Horea nu e un răspuns elementar la o singură cauză bine determinată, ci o explozie grozavă după o foarte complexă stratificare de material eruptiv acumulat în sufletul Românilor din Ardeal.

Este mai întâi sângeroasa servitute care strangula viața bieților iobagi. Istoria Ungariei și-a Transilvaniei în cursul veacurilor e o înlănțuire de orori pe spinarea țăranilor exploatați. Nobilimea maghiară în tendința ei de

HOREA

de jos
te-ai ridicat drept, pietros, viforos,
pentru moți,
pentru cei săraci și goi, pentru toți...
și-ai despicat în două istoria,
țăran de cremene
cum n-a fost altul să-ți semene,
Horea !
te-ai desprins aspru din gloată,
cu-obrajii supți,
cu ochi cruți,
să lupți, să-nfrunți
din sălbaticii-ți munți :
oștile craiului, țesmeniță, roată...
vrut-ai să spinteci pe munți, pe văi,
largi, netede, slobode căi
pentru-ai tăi
cei mâncați de străini, despuiați
de biruri, de sbiri,
de rele-orînduiri...
și uitați
de regi și-mpărați...
pin-la Belgrad pe roată
uimind călăi, nemeși, gloată,
ți-a bătut neschimbat, sub țundra săracă,
aceeași mare, ne-nfricată inimă
romano-dacă...
duhul tău trăiește încă treaz în munți
și va trăi dîrz cît vor domni peste moți
sbiri cruți
și mișelnici despoți...
uriaș domn
pe-al adîncurilor noastre sfîșiat somn,
pe-al răzmeriților roșu praznic, —
mai roși-vei oare vreodat-,năpraznic,
acestui neam, viața și istoria, —
tu,
munte
al vrerilor noastre celor mai crunte,
Horea ?!

Aron Cotruș

dominațiune, e un foarte ciudat amestec de precepte feodale din Occident, și de cruzime slăbatică brodată pe fondul turanic ancestral al originei asiatice. Tripartitul lui Werbőczy, acest codice al legilor ungurești, e reglementarea raptului și-a stoarcerii până la sânge a săteanului. Din această tensiune între cei de sus și cei legați de robota gliei s-a clocit odinioară revoluția clăcașilor de supt comanda lui Gheorghe Dozsa la 1514, care a incendiat cu-o mare de flăcări pusta maghiară, și s-a isprăvit cu teribila represiune a magnaților biruitori... E cunoscută, răzbunarea dela Seghedin. Sclavul răzvrătit a fost așezat pe un tron de fier roșu și-a murit cu coroana arzândă în cap, care i-a pârjolit creierii... Aceeași concepție de clasă, strâmtă și cumplit de neumană, a domnit, firește, și-n Ardeal, cu deosebire că aici iobagul reprezentînd altă rasă, asuprirea era și mai îngrozitoare. Paginile apăsării noastre sunt pline de-un gemet surd, care vine de departe.

Mai mult ca în alte părți în munții Abrudului, Moții își tânjeau traiul supt călcâiul

Horea în audiență la Iosif al II-lea

domnilor de pământ, supt corvezile comitatului și supt exploatarea fiscului. De ani îndelungați clocotea amărăciunea lor și căutînd o tămăduire ochii ˜li se îndreptau spre tronul împărătesc dela Viena, unde nădăjduiau dreptate și obștească alinare. Încă de pe vremea Mariei Theresia au început drumurile și plângerile către „prea-înălțatul chesaro-crăiesc scaun". Cu Iosif II s-au întețit așteptările. Spirit umanitar cu înclinări filosofice, acest monarh plin de întrebări și de îndoieli, clădindu-și un sistem de guvernare centralistă, și-a dat seama de împilarea maselor de către nobilime și-a protestat cu hotărîre împotriva ei. Pe toată suprafața marelui imperiu el și-a plimbat ideile reformatoare, exprimîndu-le cu multă îndrăsneală... În ziua de 21 Mai 1773 a călcat întâia oară în Ardeal prin țara Hațegului. Care erau stările de acolo ne putem trage seama din ordinul Mariei Theresia, trimis guvernului transilvan aproape concomitent cu plecarea Coregentului, în care pretinde ca înainte de sosirea lui : „să se curețe drumurile publice de cadavrele oamenilor executați cu streangul, cu roata și cu țeapa, care după uzul de până-acum stau expuse, — zicea împărăteasa, — spre oroarea și aversiunea călătorilor"... Din tot ce-a înregistrat în această călătorie Iosif II, care s-a întors la Viena cu 19 mii de petiții din acest volaj, s-a adeverit în mod eclatant exsperarea mulțimei. Împăratul și-a arătat părerile, care-au trezit protestarea magnaților renitenți... Iobagii au înțeles și ei atitudinea proteguitoare și nădejdea lor a prins nouă înfiripare. Între timp la 1781 Iosif II a abolit iobăgia în Boemia, Moravia și Silesia... Negreșit că resonanța acestor acte în sufletul clăcașilor secătuiți a fost formidabilă. Ardealul credea că va răsări și steaua lui. De-aceea Moții adunîndu-și plângerile în umilită scrisoare și-au trimis omul la Burgul împărătesei. Horea, căpetenie cu dragoste pentru obida lor, el a purces la drum să sărute „schiptrul".

Lui Iosif cel Mare, de neamuri iubit
Soare de scutință nouă răsărit.

cum scrie într-una din „stihurile politicești" dintr-un Molitvelnic apărut la Blaj în 1784. Împăratul în demofilia lui generoasă l-a primit pe iobagul călător și a apreciat dreptatea lui în audiența acordată la 1 Aprilie 1784. Urmările se știu : Răscoala din Munții Apuseni s'a pornit invocându-se, și de conducători și de mulțime, binecuvântarea imperială...

Dacă însă cuvântul lui Horea a prins și cetele din munți s'au mișcat ca să-și facă dreptate singure, minunea se datorește și faptului că de zeci de ani de zile în Ardeal era o supra-surescitare sufletească la Români. După unirea cu Roma impusă de Habsburgi la 1700, aici a început persecuția religioasă cu mijloace care reaminteau cele mai întunecate zile din evul mediu. Se dărâmau biserici, se smulgeau clopote ortodoxe, se desființau episcopii și se trăgea cu tunul deasupra satelor ca speriate să le treacă la unire. Țăranii retranșați după conservatismul lor ca într-o cetate inexpugnabilă, nu voiau odată cu capul să-și părăsească strâvechea „lege românească". Atâta le mai rămăsese, credința în Dumnezeu de care nu se despărțeau nici morți. Preoți și săteni au pătimit așa, urmând cuvântul unuia dintr'înșii, a lui Oprea Miclăuș din Săliște care a făcut 30 de ani la Kufstein și care la 1749 scria mitropolitului Nenadovici: „pentru credința strămoșilor noștri suntem gata a suferi și mucenicie, sau isgonirea din această împărăție, iar legea nu o vom lăpăda". Ca o reacțiune împotriva reprimării diriguite de sus protestarea bisericii ortodoxe s-a resimțit de-a-binele. Cu deosebire călugărul Sofronie a răscolit sufletele în Ardeal în așa măsură, încât la 1761 soborul lui îngăduit de autoritățile împărătești neputincioase, în luna Februarie la Alba-Iulia, s-a transformat într-o adunare țărănească amenințătoare. A trebuit intervenția armată a generalului Bukow să potolească, sau mai bine zis să ascundă din nou subt spuză o flacără revoluționară. Iată deci că pe lângă revendicările materiale Românii ardeleni erau împinși spre un criteriu de diferențiare sufletească, lumea lor morală era turburată și firele revoltei se țeseau în umbră...

Dar aici a fost și un puternic simțământ național care s-a accentuat tot mai categoric și la urmă s-a codificat într-un plan de acțiune. Procesul psihic se poate urmări limpede dacă ne dăm seama că toate chinurile ce îndurau aceste slugi veneu dela străin. Domnul care-i îngenunchia era de alt sânge. Românul scos în afară de lege era îndrumat la tot pasul că schingiui-

torul lui e ungur. Au ajuns astfel față în față două neamuri urându-se unul pe altul cu frenezie, sbiciuite în dușmănia lor până la ideea exterminării reciproce. La nobilii unguri pas cu pas devenea evidentă încercarea de a stinge de pe fața pământului plebea valahă. Prin formulele unor acțiuni de stat, sau prin gesturi de spontaneitate individuală se deslușea acest avânt criminal. De aceea nu trebuie să ne surprindă constatarea că în ziua de 31 Octomvrie 1784 când s-a făcut jurământul în biserica din Mesteacăn subt conducerea lui Gheorghe Crișan că vor pleca cu toții la Alba-Iulia după arme, — lozinca a fost din clipa dintâi împotriva Ungurilor. Răscoala avea un caracter pronunțat românesc și ortodox. Căpitanii cei mai mulți erau doar preoți și crucea lor era simbol de luptă. Poporul nu devasta numai curțile nemești care erau focarele exploatării lor, ci cerea dregători români care să-i facă jurământ de credință subt cruce și punea condiția ca picior de Ungur să nu mai calce niciodată în hotarul lor, — cum spunea undeva preotul Ioan Cocan din Comuna Pâclișa... Până unde se împingea scrupulul național al acestor răsculați se poate vedea din faptul că cei cruțați de moarte dintre dușmanii lor trebuiau să se boteze românește în văzul mulțimii și că în anumite părți fetele orfane ale Ungurilor erau măritate din oficiu, cum s-ar zice, cu țărani de-ai noștri. Nu-i de mirat deci că nobilul român Alexandru Chendi, care făcea lui Horea serviciul de secretar pentru limba latină și maghiară, a declarat cu ocazia procesului în fața locotenent-colonelului Kray, că scopul acestei mișcări era „să scoată pe Unguri din principatul Transilvaniei și să ajungă ei stăpâni". Iar ca povestea să fie deplină în semnificarea ei postumă — soarta a vrut ca în izbucnirea și diriguirea răscoalei să aibă rol important și-un Mihai Popescu din Moldova, condamnat în contumacie la spânzurătoare de către autoritățile austriace... În astfel de împrejurări e explicabilă legenda însemnată de cronicarii timpului, care înfierbânta mintea magnaților maghiari după frângerea pe roată a celor doi căpitani, că o oaste de treizeci de mii de Valahi e gata să treacă munții, ca să răzbune pe Horea.

Da, această mișcare a Moților are un caracter național precis, ei n-au fost acolo în văgăunile lor numai păstrătorii timpului traco-romanic ci înaintemergătorii conștienți ai libertății naționale care din cetatea lor au repezit fulgerele desrobirii noastre.

Încadrat în aceste considerații, Horea apare nu ca un simplu sbiciuitor al unui colț de țară pentru împlinirea unor exigențe locale, ci ca un îndrăzneț inovator, în a cărui minte țărănească a străfulgerat un preludiu al închegării noastre naționale. Ca și Tudor Vladimirescu, sau ca Avram Iancu de mai tirziu, acest clăcaș rebel se ridică împotriva unei ordini de drept impuse de străini, crainic al neatîrnării el trezește un ecou cu protestarea lui în sufletul mulțimii și plătește cu capul televiziunea măreață a întregirii neamului. Dușmanii care în deriziune după ce l-au văzut înfrânt au pregătit monede cu efigia lui și cu inscripția Horia Rex Daciae, fără să-și dea seama au rostit un mare adevăr istoric. Da, în vinele îndrăsnețului dărâmător a curs sânge veritabil de stăpân și de Domn...

Întronat definitiv în legendă, Horea e perpetuat în amintirea Ardealului subt nenumăratele alintări ale geniului popular. În toate căsuțele cățărate pe coastele munților figura lui trăiește și dă poveațe din generație în generație... Moțul nostru plecat la drum pentru bucata lui de pâne,

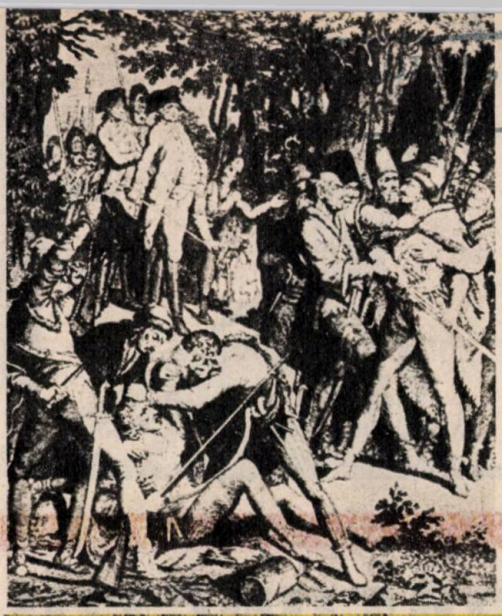

„Prinderea lui Horea și Cloșca", gravură de Johann Caspar Weinrauch din Viena ● „Escortarea lui Horea și Cloșca prin Zlatna și întîmpinarea preotului Ioan Crișinuț" — gravură de Johann Hieronymus Leoschenkohl

vizionar vagabond așa cum se știe de veacuri, plimbă imaginea viteazului căpitan și-o cântă în largul drumului de țară, cu un reflex de veche mândrie peste care s-așternu nenorocirile prezentului... Moțul își aduce aminte din bătrâni că a fost odată un Horea, un fel de împărat al săracilor care a călcat în picioare trufia ungurească, în fața căruia domnii nemeși tremurau de frică... Zâmbind cu mulțumire, cum coboară pe malul Arieșului el îngână vechiul cântec :

Cât a fost Horea-mpărat,
Domnii nu s-au descuițat,
Nici în pat nu s-au culcat,
Prânz la masă n-au mâncat...

Dar alături de acest Moț pribeag românismul întreg se gândește cu recunoștință la țăranul din Albac, care cu brat de oțel a oprit o clipă în loc roata vremii, ca mai târziu ea să treacă peste oasele lui...

50884

O TEMĂ INEPUIZABILĂ

RĂSUNETUL EUROPEAN AL RĂSCOALEI ȚĂRANILOR ROMÂNI DE LA 1784

Ecoul răscoalei țărănești a lui Horea a fost extraordinar în epocă. Și nu este vorba aici numai de numeroasele portrete executate direct, ca și de falsurile care au circulat pentru că cererea era foarte mare. Audiența răscoalei, ecoul ei neobișnuit este probat și de alte dovezi, foarte numeroase. Desigur, că prezența numeroșilor artiști care au făcut chipurile răsculaților, care au gravat scena execuției rămîne foarte importantă. Ei țineau locul actualilor fotografi și ne aflăm practic în fața unei activități „gazetărești". Iconografia răscoalei este foarte bogată pentru că numeroși au fost gravorii și portretiștii care i-au consacrat lucrări speciale, unii deplasîndu-se ca fotografi-reporteri, la fața locului, alții lucrînd după modelele oferite de acești executanți de portrete, altă categorie fiind a celor care au făcut portretele lui Horia și Cloșca după descrierile literare, cînd nu de-a dreptul din imaginație.

Dar au fost foarte active gazetele timpului, cele din Transilvania, cele din Imperiul habsburgic, ca și cele din afara hotarelor Imperiului. Nicolae Edroiu (a cărui documentație, pînă acum cea mai întinsă, o folosim ; Răsunetul european al răscoalei lui Horea, Dacia, 1976) înregistrează ecouri în presa italiană, în presa statelor germane, în cea franceză, ca și în cea belgiană, sau la extreme, în cea din Anglia, ori în cea din Spania. Interesant este că presa de la sursă, adică cea din Transilvania, în limba maghiară și germană, prezintă răscoala cu aversiune pentru inițiatori și reflectă un punct de vedere partizan nobililor. Dar această optică nu se găsește, de pildă, în cea spaniolă, în cea italiană, în cea engleză, deși și acolo pătrund date eronate datorită filtrului informativ al nobilimii maghiare din Transilvania și din Imperiu. Tot la capitolul presă, Nicolae Edroiu înregistrează și Calendarele timpului, care chiar după cîțiva ani de zile continuă să mențină răscoala lui Horea în atenția cititorilor, fie prin informații, fie prin iconografie.

O mare difuziune a știrilor despre revolta țăranilor au asigurat-o broșurile despre răscoală și ele au circulat mai ales pe canal german. Este a doua oară după cazul lui Vlad Țepeș, cînd Europa este informată prin broșuri pe vad german despre evenimente și personalități românești. Deși nu s-a făcut un studiu paralel al celor două șiruri de tipărituri, cele despre Țepeș și cele despre Horea, asemănarea este evidentă. Le unește mai ales caracterul deliberat defăimător la adresa românilor. Un rol important îl au și în acest caz germanii din Transilvania, care oferă prin cărțuliile lor materie și altor broșuri de limba germană care apar în afara hotarelor imperiului. Este interesant că unele broșuri purtau ca loc de tipărire un oraș mai apropiat răscoalei, Alba Iulia sau Sibiul, cînd ele erau în realitate tipărite dincolo de hotarele Imperiului. Editorii căutau girul apropierii de sursă. Broșurile oricît de deformatoare pun în circulație multe infor-

„RĂSCOALA LUI HOREA A FOST O NECESITATE“

mații exacte, unele interpretări juste și interesante, dar și unele „fabule“ cum este aceea a lui Horea ca rege al Daciei. Neacoperită de fapte, această legendă arată cît de conștienți erau alcătuitorii broșurilor cu această falsă informație de unitatea poporului român pe fostul teritoriu dac. Unele din aceste texte au fost tipărite și în suedeză. Un loc special îl ocupă intervenția iluministului J. P. Brissot în chestiunea răscoalei prin scrisorile pe care le adresează lui Iosif al II-lea, nu numai pentru că este de partea țăranilor, dar și pentru că vede răscoala într-un context superior de istorie universală. De la aceste intervenții ale lui Brissot datează ideea că Răscoala lui Horea, căreia i s-a spus și „revoluție“ este un preludiu neintîmplător al revoluției franceze. Teoretizînd dreptul popoarelor asuprite la revoltă, Brissot justifică mișcarea lui Horea și acuză pe vinovați, clasele nobile ale imperiului, și desigur pe nobilii maghiari.

Horea a devenit destul de repede personaj literar, desigur sub aspectul de bandit fioros care atentează la ordinea stabilită, în mai multe poeme de origină maghiară ai căror autori nu puteau fi de acord prin interesele de clasă și naționale cu țărani români.

Răscoala lui Horea a devenit materie de inspirație și pentru teatrul popular al vremii, care juca scene cu Horia și Cloșca, prima piesă a teatrului ceh fiind, de exemplu, o dramă pentru păpuși inspirată de răscoala lui Horea.

O sugestivă formă de manifestare a interesului pentru răscoală în occident este faptul că a apărut imediat o modă „á la Horea“ promovată mai ales de saloanele de coafură feminină.

Semnele acestui interes, cu totul ieșit din comun, sînt vizibile și în însemnările de călătorie ale străinilor pe teritoriul românesc. Răscoala lui Horea atrăsese atenția asupra existenței românilor, a originii lor, a situației lor sociale și politice, fapt care sporește interesul călătorilor prin Transilvania pentru valahi.

Dar ceea ce este și mai grăitor este că Nicolae Edroiu, care a fixat în mare ariile în care au pătruns informațiile și cîteva tipuri de circulație și manifestare, n-a ajuns încă să epuizeze tema. Ecoul internațional al răscoalei lui Horea rămîne o temă încă plină de resurse.

Răscoala unei părți a țărănimei din Transilvania în toamna anului 1784 a fost unul din marile evenimente politice ale secolului al XVIII-lea, ea premergînd cu cinci ani marea revoluție burgheză a Franței de la 1789.

Această revoluție, identificată ca fiind a unui țăran luminat, Horea, se datorește nu procesului cu dregătorii și arendașii domeniului Zlatna, nu conscripției militare la care alergau românii ca să scape de iobăgie, nu călătoriei lui Horea la Viena, nici reformelor lui Iosif al II-lea sau slăbiciunii și lipsei de înțelegere a guvernului civil și militar al Transilvaniei. Toate acestea, scrie istoricul Alexandru Papiu Ilarian, care a publicat la noi primul studiu asupra revoluției lui Horea, erau incidente care puteau să ajute, iar nu să dea naștere unei revoluții. Revoluțiile nu se nasc dintr-un incident ci dintr-o necesitate. Grămada apăsărilor de secole, ce nu mai erau de purtat, iată adevărata cauză a răscoalei lui Horea.

Tumultul țărănesc din 1784 a avut conducători bine lămuriți în ce privește tactica ce trebuia urmată pentru realizarea scopului propus. Ei au elaborat și un program de revendicări. Toate acestea pledează pentru faptul că în 1784 nu aveam de a face cu o „răscoală“, ci cu o revoluție.

Tactica pornește de la bunăvoință. Se cere încetarea exploatării, se dau petiții, mii de petiții, în acest sens, împăratului, în cursul călătoriei pe care în 1783, a făcut-o prin Transilvania iar Horea e primit în audiență și-i prezintă memorii. Cînd toate acestea s-au dovedit inutile, țărănimea a recurs la lancii și furci și a adus la cunoștința nobilimii înghesuită, îngrozită, între zidurile cetății Deva, că : 1. nobili privilegiați să nu mai fie, nici iobagi să nu mai fie ; 2. pămîntul să aparțină acelora care-l muncesc ; 3. toți locuitorii țării, fără deosebire, să plătească

impozite ; 4. drepturi și îndatoriri egale pentru toți, cu un cuvînt deplină libertate și egalitate civilă.

La Viena primele informații au parvenit datorită lui „Siebenbürger Zeitung“ care apărea la Sibiu de la 2 ianuarie 1784. Primul reportaj datează din 22 noiembrie și este favorabil Vienei. Știrile se amplifică cu repeziciune fiind pro și contra răsculaților. Mai tîrziu la Alba Iulia, unde era întemnițat Horea, sosesc gravori din Italia, Germania, Viena și Țările de jos ; se bat medalii ; ziarele tipăresc foi volante ; publicațiile ungurești abundă în poezii batjocoritoare la adresa răsculaților ; în Germania se joacă, la un teatru de păpuși, piesa „Horea-Cloșca și răscoala poporului din Transilvania“, iar parisienele preferă agrafe de păr cu silueta lui Horea dar mai cu seamă căciulițe și pălării „Horea“ care, în cele din urmă, devin prototipul bonetei frigiene de la 1789.

Numeroase au fost lucrările unor autori care și-au propus să examineze starea poporului român din Transilvania răsculat.

„Iosif al II-lea în cea de-a doua călătorie în Ardeal și Banat" — tablou de Franz Kollarz din Viena ● „Horea și Cloșca" ● „Crișan" — gravuri de autori necunoscuți

W. Christiani, istoric de mare prestigiu, afirmă, în volumul al 15-lea (p. 90—95) al unei opere de mare extindere, că „apăsarea și tirania nesuferită a domnilor de pămînt asupra supușilor lor, nețărmuritele privilegii obținute de nobilii unguri de la Maria Tereza, pe care Iosif al II-lea nu le-a putut diminua, au deschis calea unei ere noi în istoria Europei. Iar Fr. Schiller, informat de studenții săși care studiau la universitatea din Jena, unde el era profesor, menționează într-o broșură consacrată răscoalei, că : „Acest popor de neam frumos, tare și spornic, în care sîngele clocotitor al romanilor nu s-a prefăcut în chisăliță, voia să scape de sub ordinea feudală a puternicilor nobili unguri... Horea, precum se vede, era făcut pentru domnie ; acest lucru l-a învederat ei și faptele lui toată vremea cît și-a jucat rolul, căci știa foarte bine porunci. După cum foarte bine se spune și se știe, el nu era om sec și prost de cap, ci era învățat, un mare maestru, dotat cu multă iscusință și șiretenie."

Pledoaria cea mai caldă, mai științific elaborată și mai cutezătoare a revoluției românești de la 1784, a personalității lui Horea îndeosebi, aparține ziaristului, filosofului și revoluționarului francez Jean Pierre de Brissot (1754—1795) șeful girdonilor. Revoluționar înăscut, locatar al Bastiliei, exilat în Anglia și pasionat cercetător al libertății coloniștilor europeni din Lumea Nouă, Brissot, membru al Comitetului Constituțiunii revoluției franceze de la 1789 și membru al Adunării Legislative, n-a putut trece sub tăcere cele ce s-au petrecut în 1784 și anii următori în marele principat al Transilvaniei. De aceea el s-a adresat împăratului Iosif al II-a cu două scrisori, ultima fiind consacrată cauzelor reale ale declanșării revoluției lui Horea ca și neomenoasa comportare a împăratului care a înăbușit-o.

„Seconde lettre d'un defenseur de peuple á l'empereur Joseph II" a fost tipărită în 1785 la Dublin. Redăm din ea cîteva pasagii mai reprezentative atît cu privire la dreptul de a se revolta al omului asuprit, cît și asupra revoltei iobăgiei românești din Transilvania.

„Monarhii, scrie Brissot, nu trebuie să se încăpățîneze a **trata revolta drept o crimă, ci trebuie să fie convinși că ori ce revoltă sub guvernarea lor este un drept natural. Revolta sau opoziția față de autoritate este un adevărat drept, un drept bine întemeiat ori unde administrația este vicioasă... Revolta e furtună binefăcătoare, care curăță aerul de miasme, e o criză care scoate pe om din letargie... Revoltele sînt rare fiindcă poporul e greu de atițat la revoltă. Dacă e așa, înseamnă că suferința lui e grozavă cînd se decide să se revolte. În orice caz dacă nu are dreptul la revoltă, ce altă sursă îi mai rămîne ? Niciuna?... Românii s-au răsculat ; prin urmare au avut dreptul să se răscoale. Iată o primă dovadă ; ea va părea ciudată, dar ea nu este decît naturală... Cînd deci un astfel de popor face o sforțare, rupe lanțurile, trebuie să se concludă că a avut motive să se revolte din moment ce s-a revoltat... Românii au fost tiranizați de monștri; ei aveau dreptul să le reziste ; dacă erau pentru ceva vinovați, erau doar pentru că au așteptat prea mult pentru a răzbuna ultragiul. Horea voia să-i elibereze din robie și această țintă legitimă totul... Un popor blînd pînă acum nu putea deveni dintr-o dată o ceată de asasini.**

Eu sînt cel dintîi, scrie Brissot, **care apăr cauza românilor sacrificați forței în această insurecție și repet că românii au dreptul să se revolte atît timp cît vor fi sclavi și nefericiți. A-i pedepsi pentru exercitarea acestui drept, înseamnă a-i pedepsi pentru că sînt oameni, sau pentru că tu, împărate, nu ești pătruns de acest adevăr, sau că nu crezi încă în el. În cazul întîi nu trebuie să pierzi un singur moment ca să restitui românilor libertatea și să le acorzi o proprietate. Dacă nobilii acestia se opun cu puterea la planurile tale umane atunci lasă țara aceasta în voia ei, lasă pe sclavi să ia armele împotriva tiranilor și cearta va fi curînd terminată. Răscoala lui Horea a fost o necesitate.**

Cercetînd istoria revoltelor m-am convins de trei adevăruri. Întîiul, că poporul nu se revoltă decît atunci cînd este asuprit și nu cere niciînd decît lucruri drepte ; al doilea, că suveranii promit cu ușurință dar cu greu se țin de cuvînt și adesea nu-și țin deloc promisiunile ; al treilea, în sfîrșit, că acordînd poporului ceea ce cere, aproape totdeauna se pedepsesc căpeteniile

lui, ceea ce este o contradicție revoltătoare.

Aceasta a fost soarta Grahilor la Roma, a lui Cade în Anglia, a lui Horea în Valahia (n.n. corect, în Transilvania).

Trebuie să se adauge că, deși în urma relei-credințe a guvernelor, popoarele răsvrătite nu se bucură multă vreme de ceea ce au obținut, totuși prin revoltă totdeauna ciștigă ceva. Cu fiecare pas ce-l fac, ele desfac un inel al lanțului. Și chiar dacă n-ar face altceva decît să înspăimînte pe stăpîni, făcîndu-i mai puțin întreprinzători întru rele, mai circumspecți, ar fi totdeauna în ciștig..."

Brissot e convins că singura cauză a răscoalei din Transilvania anului 1784 a fost orînduirea feudală. Regimul feudal, ale cărui caracteristice au fost șterse pe întregul pămînt, păstrează încă toate rigorile sale în acel ținut... Într-adevăr în Transilvania se regăsesc acei vechi baroni englezi, acei conți francezi care, așezați în micile lor castele, văd în iobagi niște lucruri mobile de care dispun după bunul lor plac și a căror libertate, muncă și chiar viață, ei pot să o joace, să o vîndă, să o înstrăineze.

Horea a urmărit eliberarea compatrioților săi de violențele nobilimii care, ea singură, a forțat la revoltă pe supuși. Aceste două poziționi ale asupritorilor, pot justifica revolta românilor, mai ales că Horea a așternut păsurile națiunii sale sub ochii monarhului care a promis că va pune capăt anarhiei. Acest procedeu nu este al unui „barbar", ci este al unui bun supus care înainte de a obține drepturile ce i le oferă natura, vrea să evite o ruptură și o curgere de sînge.

Brissot remarcă faptul că procedînd astfel, Horea și-a făcut pe deplin datoria de cetățean loial. Dar pentru că împăratul a ezitat, românii au intrat în stare de război.

Revoluționarul francez nu uită să amintească că în timpul călătoriilor sale prin Transilvania, țara iobagilor, împăratul a primit multe petiții. Remarcă faptul că într-una din ele, țăranii i-au destăinuit că **„lucrăm patru zile pe săptămînă pentru stăpînii noștri, a cincea pentru pescuit, a șasea pentru vînătoare iar a șaptea pentru sărbătorirea duminicii dar aceasta numai atunci cînd nu sînt de isprăvit munci domnești".**

S-a vorbit mult de stratagema folosită de Horea pentru

GÂND ȘI FAPTĂ

„Aversiunea" Românilor din Ardeal

Vignetă din seria a III-a sibiană a revistei „Luceafărul"

răscoala țărănimii dar faptul că el voia să o elibereze de robie, legitimează totul. S-au săvîrșit cruzimi ? Într-o răscoală, ele sînt inevitabile constată Brissot dar nu trebuie să se uite că un popor blînd pînă acum, nu poate deveni dintr-o dată o ceată de asasini.

Brissot știe că țăranii români reprezintă 2/3 din populația Transilvaniei. Ei sînt cei care cultivă pămîntul. Dacă ar fi exterminați, țara s-ar transforma într-un pustiu.

Tactica și planurile Vienei pentru potolirea răscoalei au fost, după Brissot, cu totul greșite. Pe de o parte se trata cu răsculații, pe de alta se ridicau eșafoduri pentru a-i pedepsi. Chiar și decretele imperiale de „iertare" sînt inoportune fiindcă iertare se acordă totdeauna unui vinovat nu țăranilor din Transilvania care au luptat

Foaie ilustrată cu portretele lui Horea și Cloșca

pentru stingerea unor scopuri atît de legitime. Horea a procedat însă cu totul altfel. Înainte de a generaliza răscoala, el a trimis nobilimii, refugiată îngrozită între zidurile cetății Deva, un ultimatum care nu a fost acceptat și la care s-a răspuns cu sălbăticie.

Brissot constată că cererile lui Horea au fost juste dar împotriva celor răsculați s-a trimis armată. Răsculații au fost înfrînți. Horea s-a refugiat în munți iar după ce pe capul lui s-a pus un premiu de 300 galbeni a fost prins, purtat în lanțuri de-alungul țării cu scop de intimidare și ucis apoi în cetatea Alba Iulia în cele mai mari chinuri, foarte pe placul nobilimii.

După toate acestea, constată Brissot, românii vorbesc acum limbajul disperării. Singurul care le poate veni în ajutor este împăratul care dacă este convins de adevărurile din cea de a doua scrisoare, să restituie românilor libertatea și să le acorde o proprietate.

Mulțimea reproșurilor, dar mai cu seamă cele ale lui Jean Pierre Brissot, au avut ecou la Viena. Împăratul iluminist, Iosif al II-lea, a încercat să aducă unele îmbunătățiri soartei iobagilor dar a întîmpinat o dîrză rezistență. Totuși nu dîrzenia nobilimei transilvane, pe care o ura, i-a zădărnicit planurile, ci insuccesele politice externe ale Monarhiei. Anii de sfîrșit ai vieții sale au fost amăriți de pierderea războiului cu turcii din 1788—1789, izbuc-

Corneliu Albu

Continuare în pag. 118

COLINDE, COLINDE

FLORILE DALBE

Sculați, sculați, boieri mari,
florile dalbe,
sculați voi, români plugari,
florile dalbe,
că vă vin colindători,
florile dalbe,
noaptea pe la cîntători,
florile dalbe,
. . . . . .
sculați, sculați boieri mari,
florile dalbe,
sculați voi, români plugari,
florile dalbe,
că pe cer s-a arătat
florile dalbe,
un luceafăr de-mpărat
florile dalbe :
stea comată strălucită,
florile dalbe,
pentru fericiri menită
florile dalbe.
iată lumea că-nfloreşte
florile dalbe,
pămîntul că-ntinereşte
florile dalbe,
cînt'prin luncă turturele,
florile dalbe,
la fereastră rîndunele,
florile dalbe,
şi-un porumb frumos leit,
dinspre apus a venit,
florile dalbe,
floare dalbă a adus,
florile dalbe,
şi la căpătîi s-a pus
florile dalbe,
El vă zice să trăiţi,
florile dalbe,
întru mulţi ani fericiţi
florile dalbe,
şi ca pomii să-nfloriţi
florile dalbe,
şi ca ei să-mbătrîniţi
florile dalbe.

Colecţia V. Alecsandri

E VREMEA COLINDELOR

MIHAI EMINESCU

DATINI ROMÂNEȘTI

Cad fulgi mari și deși de zăpadă, s-au strâns nămeți, de-au troienit cărările, e ger de crapă lemnele. Dar colindătorii nu vor să știe; își croiesc pârtie prin ninsoare și prin vifor — prin vremi și împrejurări potrivnice — iar, legea și datina colindatului se ține. Iată-i ajunși la fereastră; și zic cu liniște și credință urarea:

Ia te scoală ici, domn bun,
Și fă jocul mare, mare...
Și aprinde o luminare...
. . . . . .
C-au venit colindători,
Să-ți colinde și să-ți cânte.

Se aud și stelarii:

Cine primește steaua
frumoasă și luminoasă
Cu colțuri multe și mărunte
Ca un soare luminos?

Și gospodarii îi primesc, îi cinstesc, le ascultă cântecele cu atenție, păzind să nu „greșească" sau „smânteasă", viersurile, să nu „sară" versurile.

Cu trăistuțe pentru colindețe atîrnate de gît, cu „steaua frumoasă și luminoasă", cu mănunchi de mlădițe de măr și de păr, cu sorcova, cu plugușor ori plug, buhai, ori purtînd veștminte în fel și chipuri, chivăre, măscuțe, săbii și toiege de împărat, magi, îngeri și păstori, tineri, flăcăii și copii, uneori și fetele și nevestele, alteori și bătrînii, lăutarii (...), urează oamenilor împlinirea vrerilor, potrivit îndeletnicirilor: păstoritul, agricultura, vânătoarea.

Sînt și alte motive poetice în colinde.

Sus, sus, sus, la munte,
Neaua-i pân' genunche,
Jos, jos, jos, la vale,
Neaua-i și mai mare —

Începutul. Și încheierea:

Oi mîndre cornute
M-or cânta prin munte,
Oi mîndre bălăi
M-or cânta prin văi,
Oi mîndre moțate
M-or cânta prin sate.

Iată peisajul, cadrul: „spațiul mioritic" — în concepția lui Lucian Blaga și a doinei românești: „plaiul, adică un plan înalt, deschis, pe coa-

mă verde de munte, scurs mulcom în vale". Aceasta este scena; fundalul, mai propriu zis, peisajul de iarnă, în care drama arhaică a vieții de ciobani își prelungește peste vremuri schița jocului: Miorița.

Stau trei păcurari
Cu ciopoare mari,
Păcurari de munte,
Toți trei frați de cruce.
Da' cei păcurari,
Doi sunt veri primari
Și-unui singurel
În lume streinel.
. . . . . .

Mai departe, drama se desfășoară tot pe linia desenată de baladă:

Omorâți-mă
Și-ngropați-mă
În mijlocul stânii
La furca fântânii
La strunguța oilor.
În mijlocul mieilor.
Drag gluguța mea,
Pe mine-ți punea,
Fluerul meu drag
Mi-l puneți la cap,
Înfipt în mormânt,
Cu dopul la vânt
Vânt de-o trăgăna,
Flueru-a cânta ;
Vânt de-o vâjei,
Flueru-'a hori ;
Când neaua o ninge,
Flueru-a zice ;
Când o răsuna,
Oi s-or întorna.

Nu sună nicidecum „religios", cum multă lume se așteaptă, fiind vorba de o colindă ; căci dintr-o colindă sunt desprinse versurile de mai sus. S-a scos în lumină — și nu zicem că s-a făcut rău — în deosebi caracterul „creștinesc" al colindelor. Nu trebuie uitat însă caracterul originar, primitiv, poate „religios", dar nu „creștin", antecreștin, laic, profan, păgân. De acest caracter sunt străvechile noastre colinde. Evenimente din viața păstorească, dar și din cea de muncitori ai pământului, scene de viață familiară, dau prilej de colind, formează substratul ideic al multor colinde.

Colindătorii nu fac deosebire între colindele lumești și cele religioase (...) Din cele lumești vin la rând aci: colindele la fereastră sau în tindă, cu urările generale obișnuite, după care urmează, colindele pentru familie, soț, copil mic, fată mare, flăcău, nănași, preot; apoi colinde de voinicie, pentru mire, pentru cioban, plugar, vânător, pescar; vin apoi: holda, poamele, vinul, grâul, mirul, povestea pâinii, și a colacului, judecata florilor, vitele, mioara, calul bun, „miorița", cerbușorul, nunta craiului cu soru-sa, moartea și cucul, ciclul încheindu-se cu motive care par a nu mai avea nici un fel de legătură cu ideia de colindă, cum e cearta dintre două lemne în codru.

Colindele și cântecele de stea au darul să se impună de timpuriu privirii celor ce au căutat să strângă, să cunoască și să facă cunoscute manifestările artistice ale poporului nostru. Mărturii sigure asupra lor, asupra vechimii lor și asupra datinelor când se cântă, cum și culegerile și cercetările de până acum, dovedesc cât de răspândite sunt aceste feluri de exprimări muzicale românești peste întreg cuprinsul țării și cât de caracteristice sunt ele pentru firea poporului nostru. Dacă pot fi considerate ca definitive rezultatele la care ajunge marele etnograf croat, prof. dr. Milovan Gavazzi din Zagreb, cu privire la refrenul „Hoja, Lero, Dolerije" aflat la poeți raguzani din sec. XVI-lea și XVII-lea, că, adică „izvorul din care s-a împrumutat..., l-au format refrenurile colindelor românești" — cum scrie prof. Silviu Dragomir —, apoi genul „colindă" își fixează locul printre mențiunile istorice cele mai vechi asupra genurilor de cântec popular românesc.

Interesul științific față de aceste manifestări artistice românești, aflat în sec. XVIII-lea la Cantemir și Sulzer, devine, începînd cu însemnările lui Alecsandri din 1852, din ce în ce mai viu în a doua jumătate a sec. XIX-lea. Dar chiar dela 1846 datează și expresivul desen „Steaua", al lui Charles Doussalt.

G. Breazul

COLIND DINSPRE ZIUĂ

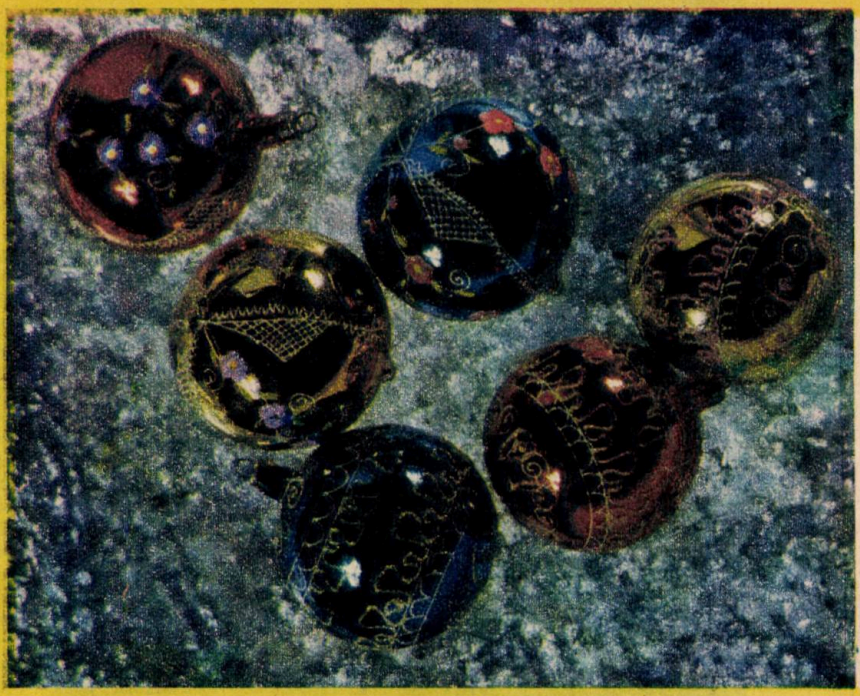

Voi, ziorel de ziuă
şi-ăl de dimineaţă,
ce tot rătăciţi
şi vă tot pripiţi
ca să-mi răsăriţi
că voi bine ştiţi
bine,
ca şi mine,
că n-am fost aici
de anişori cinci,
ci-am fost depărtat
la Măru-rotat
la Cîmpu-nrourat,
unde mi se bat
doi pui de vulturi,
doi puişori suri,
sus într-un noruţ
pe-un fulg d-aurel.
Eu că mi-am aflat
acolo-am plecat
şi m-am aciuiat
sub umbră de fag
fulgul mi-a scăpat
eu l-am apucat
bine l-am păstrat
şi l-am aşezat
sub coamă de murg
neatins de vînt
de fulg de ninsoare
şi de spic de ploaie
şi-aici l-am adus
la jupîn (cutare)
c-are fată mare
feţi
şi logofeţi
fata să mi-l poarte
fetiţă
'cosiţă,
rar
la zile mari.
. . . . . .
La mulţi ani cu bine
pe la dumneavoastră
şi cu sănătate
şi această casă.

Col. G. Dem. Teodorescu

COLIND DIN FEREASTRĂ

Ici la curtea bună
mulţi juni se adună
juni colindători,
buni cugetători.
Stătură,
băură,
din gură-mi grăiră :
— dormiţi, nu dormiţi,
la mese-mi şedeţi ?
Doi stolnici de mese,
mese să-mi întindeţi,
făclii să-mi aprindeţi
curînd mai curînd,
din ceas de la masă,
voi,chelari de buţi,
vin să-mi pritociţi,
vin din nouă buţi,
prin oale,
prin cane,
prin oale frînceşti
pahare domneşti.

Şi tot mai grăiră
din ceas de la masă :
— voi comişi de cai
trei cai să-mi aduceţi
şelaţi
şi-nfrîuaţi
buni de-ncălecat
ca noi să ne petrecem
ceşti juni buni
juni colindători
tot din casă-n casă
şi din masă-n masă.

Bună vremea-n casă :
boieri, domnia-voastră
să-mi fiţi sănătoşi.

Col. G. Dem. Teodorescu

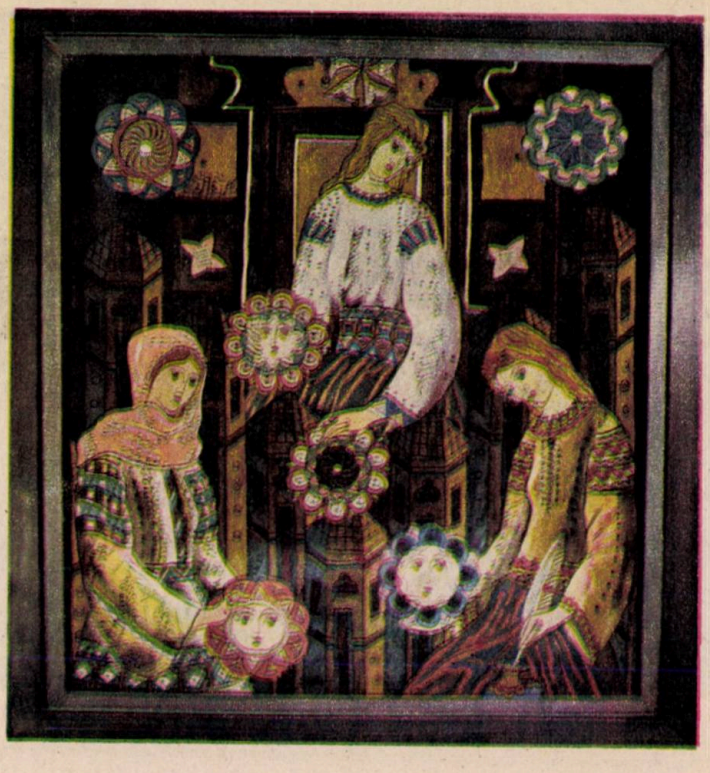

VRĂJILE DE URSITĂ DE ANUL NOU

Dintre toate zilele de peste an, ajunul Anului-nou e socotit de Român mai prielnic pentru a încerca, prin tot felul de mijloace, să-şi arunce măcar o privire dincolo de ziua de astăzi şi să smulgă câte ceva viitorului din cele ce-i tăinuieşte.

Nu voiu aminti de toate practicele magice legate de noaptea Sfântului Vasile, în parte identice cu cele din noaptea Sfântului Andrei, căci sunt prea numeroase. Mă voi mărgini numai la cele privitoare la aflarea ursitului, adică a viitorului bărbat, care munceşte gândul fetelor de măritat. Dorinţa, de altfel explicabilă, a fetelor din toate timpurile şi de la toate popoarele, de a se vedea şi ele la casa lor şi, de se poate, cât mai curând, a făcut ca grija lor de căpetenie, în această noapte a misterelor, să fie aceea de a-şi cunoaşte ursitul. Cum va fi oare ? tânăr sau bătrân ? frumos sau urît ? bogat ori sărac? blând şi supus, papă-lapte ori afurisit, omul dracului, inimă acră ? Va avea un traiu fericit ori îşi va amări zilele cu el? Multe şi variate sunt mijloacele de care se servesc ca să desvăluе această taină: sorţii, plumbul topit, lumânările, fântânele şi gardurile, ocoalele vitelor, obiectele de îmbrăcăminte şi câte altele sunt cercetate pe rînd, căci fiecare poate releva câte ceva din misterele zilei de mâine.

Dacă treceţi cumva pe lângă o casă cu ferestrele astupate, aşa că nu se zăreşte nici o licărire de lumină dinăuntru, să nu vă închipuiţi că oamenii de acolo s-au culcat cu găinile şi că somnul le-a închis pleoapele, făcîndu-i să uite grija zilei de mâine. Nu, dimpotrivă: în această casă tocmai activitatea e mai febrilă, minţile sunt mai încordate, svâcnirile inimii mai dese, căci acolo e casa misterelor.

Să ne strecurăm pe nesimţite în una din aceste case şi, oaspe nepoftit, ascuns într-un ungher, să vedem ce se petrece acolo.

Sunt strânse în jurul unei mese mai multe fete și fiecare a depus pe ea câte un obiect: un inel, un ban de argint, o oglindă, un pieptene, un fus, un cărbune, un cuțitaș, o petricică și o floare. Fiecare din aceste obiecte s-a acoperit cu câte o străchinuță de către una din fete, fără ca celelalte să vadă unde s-au așezat diferitele obiecte. După aceea fiecare fată, pe rând, pune mâna pe cite o străchinuță și scoate obiectul de desuptul ei. Aceleia care a nimerit inelul, i se prorocește că se va logodi curând și că va avea parte de un bărbat chipeș, „tras ca prin inel". Aceleia care a nimerit banul de argint, i se zice că ursitul ei va fi putred de bogat. Fetei care a pus mâna pe oglindă, — bucuria ei — va avea parte de un bărbat frumos. E rândul altei fete: a scos de sub strachină un cărbune. Sărăcuța, ursitul ei va fi negru la față și la inimă. Cam la fel va fi soarta celeilalte fete care a scos afară pieptenele: va avea parte de un bărbat urît, poate chiar țigan, căci țiganii fabrică pieptenii la țară. Iată, alta care a scos de sub strachină fusul: bărbatul care o va lua va fi coltat și zâmbat ca fusul. Tot așa lipsită de noroc va fi și fata care a pus mâna pe cuțitaș, căci ursitul ei va fi aprig și iute la mânie. Dar tot se va bucura mai mult decât acelea din urmă care au nemerit petricica sau floarea, căci una va rămînea ca o piatră neurnită la casa părintească, iar cealaltă ca floarea se va ofili tot așteptînd să se mărite.

În alt mod se practică această vrajă în unele părți ale Transilvaniei, Bucovinei și Moldovei unde se numește **Vergel** sau **Vergelat.** Acolo se pune pe masă un ciubăraș sau alt vas cu apă neîncepută, iar fiecare din cei prezenți, fete și flăcăi, bărbați și femei de toată vârsta, aruncă în acea apă câte un mic obiect: un inel, un nasture, un cercel și altele. Un băiețaș de vreo 10—12 ani e rânduit să scoată din vas, rând pe rând, câte unul din obiectele aruncate înăuntru. Un om bun de gură, numit Vergelator sau Vestitor de anul nou stă lîngă băiețaș, având cîte un bețișor verde de pom în fiecare mână. El începe să toace cu aceste bețișoare pe marginea vasului și prinde a ura:

Cine trece și petrece ?
Irodia Doamne !
Trece Toma cel bogat,
Cu biciu de foc înfocat,
Irodia Doamne !

Urmează mai multe versuri pe care le omit, după care vergelatorul rostește:

Semnele din acest vas
Să vă fie tot de tras,
De tras sorți de bucurie
Din anul ce o să vie.
Scoate-un semn și-mi spune drept
Mâine care an să-ncep ?

Băiețașul atunci vâră mâna în apă, scoate un obiect și, arătându-l adunării întreabă: „Al cu e anul ce se începe dimineața ?" Proprietarul obiectului răspunde: „Al meu este !" Atunci vergelatorul urează: „Al tău noroc are să ți-l dea Dumnezeu de Anul nou, de Sf. Vasile !"

Apoi vergelatorul repetă versurile de mai 'nainte, tocând cu bețișoarele pe marginea vasului, iar băiețașul scoate din apă alt obiect. Întreabă iarăși al cui e semnul și, după răspunsul dat de proprietarul obiectului, vergelatorul augurează: „Al tău noroc are să ți-l dea Dumnezeu de Bobotează!" În felul acesta se continuă pînă la scoaterea celui din urmă obiect din cubărașul cu apă, vergelatorul urând fiecăruia, în ordinea sărbătorilor și sfinților din calendar ziua în care îi va da Dumnezeu norocul.

Această datină trebuie să fie foarte veche la noi, căci o găsim pomenită, la începutul veacului al XVIII-lea de principele Dimitrie Cantemir în „Descrierea Moldovei". Originea ei trebuie căutată în Orient, căci n-o găsim la nici unul din popoarele din apusul Europei, ci numai la slavi și la greci.

Dar să ne întoarcem iarăși la casa misterelor pe care am părăsit-o o clipă. Ce se petrece acum acolo ?

Fetele au început vraja cu plumbul. Au luat un vas cu apă neîncepută și au turnat înăuntru plumb sau cositor topit. După forma pe care o ia metalul răcindu-se în apă, ele deduc cum va fi ursitul. Dacă închipuiește ceva ce seamănă a om, fata se va mărita curând; dacă forma seamănă cu un cal, ginerele va fi bogat, nevoie mare; dacă li se pare că văd o biserică, zic că bărbatul ce va lua va fi preot; dacă se formează ceva ce seamănă cu o pădure, ursitul va fi pădurar; dacă metalul răcit închipuie o cruce sau un sicriu, e semn de moarte; dacă însă nu pot distinge nici o formă, atunci fata rămîne nemăritată în anul ce vine.

Tablouri de Sabin Ștefănuță

Nemulțumite de rezultatele date de vraja cu plumbul, fetele recurg acum la alt mijloc de a scruta viitorul.

Iau două coji de nucă. Una din fete pune în fiecare coajă câte o lumânărică de ceară aprinsă și le lasă să plutească pe o strachină cu apă. Dacă se apropie cojile una de alta, fata se va mărita în cursul anului, dacă nu se întâlnesc, apoi... să mai încerce fata și la anul. Dacă se întâmplă ca una din lumânărele să cadă din găoace

şi să se cutunde în apă, e semn de moarte pentru persoana căreia acea lumânărică i-a fost menită.

Nici de astă dată fetele nu se dau bătute. Încearcă alt mijloc.

Se aduce o strachină cu apă, şi o lumânare de ceară, pe semne una rămasă de la Paşti. Una din fete picură în apă două picături de ceară, menindu-le: una pentru fată, alta pentru ursit. Dacă picăturile se apropie una de alta şi se unesc atunci... nunta-i aproape; dacă însă picăturile de ceară o iau razna, una într-o parte şi alta cât colo, apoi... să mai aştepte fata.

Fata se vede că nu e mulţumită de răspunsul oracolului, căci o vedem repezindu-se afară, aducând o altă strachină cu apă proaspătă. Fiecare fată se apropie de rând de strachină şi, după ce face semnul crucii pe apă, aruncă de sus, cu putere, un bănuţ uşor în strachină, rostind cuvintele:

Dac-a fi să sară banul,
Să mă mărit pân-la anul!

Dacă banul sare din apă, e semn bun, căci o va lua flăcăul la care se gândeşte; dacă însă bănuţul se încăpăţinează şi nu vrea să sară afară din strachină, apoi... nu te grăbi, fată, că te-i mărita poate la anul...

Acum, să mai ieşim şi afară din casă, să vedem ce se petrece şi prin ogradă.

Vedem un grup de fete, cu câte o lumânare aprinsă în mână, apropiindu-se de fântână. Fie-care se pleacă pe rând în fântână şi caută să lumineze faţa apei. Dacă-i e dat să se mărite, zăreşte pe luciul apei, ca într-o oglindă, chipul ursitului. Dacă nu, vorba ceea: „mai stai fată la argea, la anu' te-i mărita!"

Dincolo vedem o fată cu ochii legaţi dusă de mână de altă fată. Se apropie amândouă de gard. Fata cu ochii legaţi numără parii gardului până la nouă şi pe cel de al nouălea îl leagă cu o strămătură roşie. Mâine dimineaţă fata se va duce să vază cum e parul pe care l-a însemnat. Dacă parul va fi drept şi neted, ursitul ei va fi tânăr, dar sărac. Dacă parul va avea coaja groasă, viitorul ei bărbat va fi chiabur. Dacă parul va fi scurt şi noduros, va avea parte de un om bătrân şi sărac. Dacă parul va avea mai multe crăci, apoi ursitul ei va fi văduv şi cu o spuză de copii.

Poporul de la ţară, fiind în mai strânsă legătură cu animalele de casă decât noi aceştia de la oraş, e firesc lucru ca omul să-şi închipuie că ele se interesează de soarta stăpânilor, că iau parte la toate bucuriile şi necazurile ce dau peste ei. De aceea sunt dese ori consultate ca oracole, şi părerea pe care şi-o exprimă aceste animale, prin gesturi sau în graiul lor, e ţinută în seamă cu sfinţenie. Se consultă în special câinele şi pisica, vitele şi oile, cocoşul şi... porcul.

La ţară, fetele fac nişte turtiţe de făină sau de mălaiu, le pun în casă pe un scaun lung sau pe o scândură, menind fiecare turtiţă câte uneia din fete care umblă după măritiş. Chiamă apoi câinele casei şi pe a cărei turtiţă o apucă câinele întâiu, acea fată se va mărita înaintea celorlalte. Apoi pe rând se vor mărita fetele după ordinea în care a mâncat câinele celelalte turtiţe. În alte părţi se fac colţunaşi, găluşte sau se aşează pe scândură cocoloşi de mămăligă sau bucăţi de slănină, şi se chiamă câinele, iar pe alocuri pisica, să le mănânce.

Pentru a şti din ce parte vor veni peţitorii sau ursitul fiecăreia, fetele iau din casă câte nouă linguri şi, ieşind în ogradă, înainte de cântatul cocoşilor, se suie pe poartă şi ascultă cu luare aminte. Dincotro vor cânta cocoşii întâiuu sau din ce parte vor auzi lătrând câinii, din partea aceea le vor veni peţitorii sau ursiţii.

Unele fete încalecă pe făcăleţ şi strigă: „Ui ursitorul meu! încotro eşti?" Şi din care parte încep a lătra câinii, dintr-acolo cred că le va veni ursitul.

Fata care nu e mulţumită de acest oracol, se duce în coşarul vitelor. Acolo atinge cu piciorul un bou sau o vacă culcată şi-i strigă: „Hăi, estimp!" Dacă vita se scoală, atunci fata se va mărita chiar în câşlegile acelea.

I. A. Candrea

« La condei se răspunde cu condei »

UN DUEL LITERAR CELEBRU

TUDOR ARGHEZI
ION BARBU

O memorabilă încrucișare de spade literare a avut loc în 1927 cu prilejul apariției volumului de poezii **Cuvinte potrivite**. Miza aparentă a disputei a fost acest volum de debut al lui Tudor Arghezi. Beligeranții au fost Ion Barbu și, inevitabil, Tudor Arghezi, nu și fără alți implicați de rangul doi. În **Ideea europeană** din 1 noiembrie 1927 apare articolul

POETICA DOMNULUI ARGHEZI :

„Cu încruntare mă-ndoiesc
de acest astru".

Ulalume

„În cunoștință, în sfîrșit, de conținutul volumului „Cuvinte potrivite", iau seama că titlul se irizează de un anumit umor. Asemenea titlu nu s-a putut prezenta poetului decît (veritabil act sting și freudian) într-una din acele stări de amurg în mijlocul vieții diurne, pline de „actes manques de la vie".

Adevărate potriviri de cuvinte: aceasta este poezia lui Arghezi, așezare mozaicală după o foarte primitivă preocupare de culoare, niciodată ridicată la vibrarea și incandescența modelului interior. Gloria ei, pregătită în redacțiile foilor israelite, agitată de îngerul fierbinte Cocea, îmbrățișată din două părți de suprarealiștii și tradiționaliștii bucureșteni, revendicată de Viața românească, e cel mai indicat astru pentru peisajul nostru literar: mahalagiu, agricol sau haiducesc.

Domnul Arghezi face poezii cu inocența aplicațiune spre migală a unui ceasornicar. Citeodată trece și la bardă. O poartă țărănească în vopseli

TUDOR ARGHEZI

CUVINTE POTRIVITE

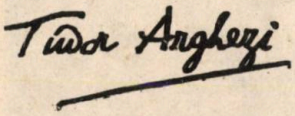

tîrgovețe ia ființă. Alteori, travestit în brodeuză, ia acul, foarfecile și lucrează pe olandă „à jour".

Toate acestea sînt foarte bune deprinderi călugărești. Dar parfumurile duhovnicești-lor virtuți le bănuim irevocabil mistuite. Ne găsim în prezența banală a unui port fără mesagiu, respins de Idee; ca altădată de macerările vieții ascetice.

La apariția domnului Arghezi, gazetarii afirmau un eveniment literar comparabil apariției unice a lui Eminescu.

Și această impostură a putut prinde !

Poezia rezumată de versul imposibil din Cuvinte potrivite :

Faci cu acul fir de perle
(Dor Dur)

e poetică măruntă și manufacturieră, cu care sunetul adînc eminescian n-are nimic de-a face. Eminescu domina naiva lui contemporaneitate, altfel decît Arghezi pe a domniei sale.

Ochii lui întîrziaseră pe floarea lui Novalis, albastră. Întrebările cunoașterii, înțelegerea muzicală a lumii, dădeau perspective nesfîrșite versurilor lui, bătute ca niște punți peste primejdii. Ce înseamnă Eminescu pentru noi se măsoară numai opunînd nobilul său romantism, formelor depreciate ale celui francez.

Valul romantic german, derivat și rotunjit un moment în poezia de lac perfect sub eclipsă a lui Gerard de Nerval, e captat definitiv de furioasele turbine retorice, vociferatoarele genii ale cenaclului Ch. Nodier.

La noi, în poezia lui Eminescu, același val de romantism germanic împietrește alb și ideal, în felul regiunilor de pe lună.

Eminescu era mai ales om de gîndire și de studiu concentrat. Și iată, atingem culpa originară a poeziei lui Arghezi, principiul de osîndă pe care îl închide.

E o poezie castrată. Atributul clar al ideii i-a fost smuls. Vagi funcții feminine o turbură și atunci se întoarce sau se epuizează în spume de injurii. Cel mai adesea împletește, palidă și moscovită, plesne și cozi la versuri.

Plasticitatea masei ei verbale merge pînă a se turna în grele mașini teologice, parodii de sfinte mistere. Dar viața tremurătoare a artei, marea linie, marea intensitate, o desparte de această impură industrie."

Articolul lui Ion Barbu nu se încheie aici. Urmează mai multe pagini de nemiloasă analiză a poeziei argheziene după care poetul Uvedenrodelor își explică astfel execuția:

„Rîndurile noastre își dau ca unică țintă provocarea celor cîteva minți, autonome îndeajuns pentru a regîndi judecăți literare clasate.

Punctul ideal de unde ridicăm această hartă a poeziei argheziene se așează sub constelația și în rarefierea lirismului absolut, depărtat cu mai multe poduri de raze de zodia celeilalte poezii: genul hibrid, roman analitic în versuri, unde sub pretext de confidență, sinceritate, disociație, naivitate, poți ridica orice proză la măsura de aur a lirei. Versul căruia ne închinăm se dovedește a fi o dificilă libertate : lumea purificată pînă a nu mai oglindi decît figura spiritului nostru. Act clar de narcisism.

Desigur, ca tot absolutul: o pură direcție, un semn al minții.

Dar ceasul adevărat al poeziei trebuie să bată cît mai aproape de acest semn."

Aici și astfel se încheie celebrul articol manifest antiarghezian al lui Ion Barbu. El devine un prilej de înfățișare a propriului crez poetic, singura justificare de altfel a acestui atac total la adresa unui poet despre a cărui regalitate literară se vorbea încă dinaintea apariției Cuvintelor potrivite.

Încă din 1921, deci la scurtă vreme după război, an în care literatura română începe să decoleze în zborul ei înalt, „interbelic", Benjamin Fundoianu scria în **Rampa** un medalion întins pe două numere succesive despre Tudor Arghezi, cu aceste cuvinte:

„Căci Arghezi e mai clasic ca Alecsandri sau ca Anton Pann". „Se spun toate astea de Arghezi, pentru că este și timpul să se vorbească de creatorul din nou al limbei românești".

Asemenea afirmații purtau o dată mai veche apariției, **Iași 1918**, din vremea războiului, semn al implacabilității impunerii noului astru literar.

Iată de ce, POETICA DOMNULUI ARGHEZI semnată de Ion Barbu a făcut zgomot și a stîrnit reacții.

În 1925, Felix Aderca tipărea un articol cu acest titlu: UN NOU EMINESCU și este un detaliu suficient pentru a

înțelege de ce tot Felix Aderca este cel care ridică primul mănușa aruncată de autorul JOCULUI SECUND. Reproducem, deci, un fragment semnificativ din articolul RĂSPUNS UNUI POET, tipărit de Felix Aderca în **Ideea europeană**, nr. 205, 1927 :

„Dar această vigoare rustică nu rămîne, cum s-ar crede din actul de acuzare al d-lui Barbu, o simplă mojicie verbală. Acest verde limbagiu dă vesmînt unui suflet cu atributele scării lui Iacob, cu un capăt în noroiul pămîntului, cu celălalt capăt în cerul Unicului Duh. Arghezi a purces de la spiritualitatea maladivă a unui Baudelaire, spre a ajunge, în maturitatea vîrstei, la spiritualitatea unui Dumnezeu care-și scoboară umbra între boii de la arat. (...) Acuzația ce se aduce „poeziei de pitoresc și violență" nici nu se poate măcar pune, întrucît cea mai violentă și pitorească poezie nu poate fi poezie decît în măsura în care slujește spiritualitatea poetică. „Pitorescul și violența" sînt numai unelte ale spiritului, precum unelte sînt umilința și imaginea serafilor spălați cu clor din cealaltă poezie. Dimpotrivă: credem că traiectoria e cu atît mai lungă și mai boltită, cu cît purcede de la elemente în aparență mai puțin poetice. Arcul voltaic al sufletului arghezian și-a nutrit incandescența uneori cu vulgarități, cărora nici un alt poet pînă azi nu le-ar fi rezistat. Drumul spre marea poezie, Arghezi l-a tras prin toate înfățișările lumei, și toate pietrele vulgare atinse de mîna lui au rămas în urmă strălucitoare de poezie.

Poezia de „pitoresc și violență" nu poate fi exclusă din marea artă, cînd e expresia unui suflet miraculos ca al d-lui Arghezi, precum nu poate fi exclusă, ca fiind „respinsă de Idee", poezia mult mai violentă și cu intenții mult mai „pitorești", de felul următor creată chiar de Dl. Barbu, bunăoară în Uvedenrode (...) sau în armonia burlesc funebră din prohodul pentru Răsturnica".

În fond, Felix Aderca nu respinge caracterizarea lui Ion Barbu, dar refuză excluderea poeziei lui Arghezi de la condiția spiritualității și a marii arte. Evident, contraatacul nu se oprește aici ci caută prin ricoșeu să descopere la Ion Barbu vinile pe care acesta le impută lui Tudor Arghezi.

Replica lui Ion Barbu este promptă, tot în **Ideea europeană**, unde-și tipărise primul articol și unde-i răspunsese și Felix Aderca, sub titlul expresiv PRO DOMO:

„D-l Felix Aderca, curios de românism, dar incompetent, se lasă buflat de vocabulare. Meritul de a aduce în literatură tot vocabularul român e nul. Alegerea contează numai. Prin ea, scriitorul face act creator. Iată deosebirea între reforma lexicală a lui Eminescu și cea a d-lui Arghezi.

Construcția nu poate fi confundată cu arta retorică. Construcție înseamnă organizare deliberată, căci formele vii nu se ivesc numai, ridicul, pe cale de procreare sexuală: zămislire a cărei înțelegere d-l Felix Aderca o are cu prisosință. Aceasta e perpetuarea; cealaltă e creațiunea. Dumnezeu creează chibzuit și singuratic, după un plan acordat, după o finalitate. Inima e pusă, lui Adam, în stînga; iar sexul ascuns cu rușine. Construcția: această finalitate și economie.

Poezia trebuie să păstreze invariante față de anume grupuri de transformări verbale. Știind acest lucru, d-l Aderca va putea întreprinde „experiența negativă" care îl inspăimîntă. Invariantul, permanența, e subtila disociație intelectuală. Fără această preocupare de esențial și permanent, poezia s-ar preface în barbarie ; ori alexandrinism.

Corbul lui Edgar Poe nu e numai o punere în scenă, dar mai ales o vizită a umbrei.

Între bine și rău, între vulgar și nobil, există hotare perfect dense. Transubstanțierea prin artă a acestor specii e vis necontrolat de crepuscul de ev. Pentru Prefacere, trebuie mîinile înflorite de la Cana. Mîini de olar sau de pamfletar întunecă lucrul mîntuit.

D-l F. Aderca vrea să opună poeziei d-lui Arghezi versurile lui Ion Barbu, care n-a vorbit în poet, ci în calitate de cititor. D-l Aderca se înșeală în privința poeziei Uvedenrode. Sensul ei nu e pitoresc ci solar, iar felul de erotism care o străbate e o formă a panteismului, o sexualitate cosmică. Pedala d-lui Aderca degradează totdeauna temele, pentru a le putea admira. Uvedenrode nu este iarbă afrodiziacă pentru țapi impenitenți.

Răsturnica, după cîte știm, nu aparține lui Ion Barbu. Cît privește „cîntecul antonpannesc", ultim citat, el e o demonstrație prin absurd a imposibilității de pitoresc. Acest citat face parte dintr-un ciclu scris într-o epocă de erori trasă din premizele unei experiențe bazate numai pe senzație, epocă de mult trecută...

Căci apele limbajului nu sînt și ale spiritului. Limbajul brut e asemenea limbajului de bușteni care înspumează rîul mult mai la vale de iezerul natal. La acest iezer, recules și în așteptare, la ora ariană cînd trece Zarathustra, d-l F. Aderca, poetul Medievalei, își va putea face uitată fața sufletului său, încă siriană. Țapul va dispare. Se va recunoaște în sfîrșit: cel fără Față.

Părinte literar nu va fi niciodată d-l Arghezi, lui Ion

Camil Baltazar

B. Fundoianu

Ion Vinea

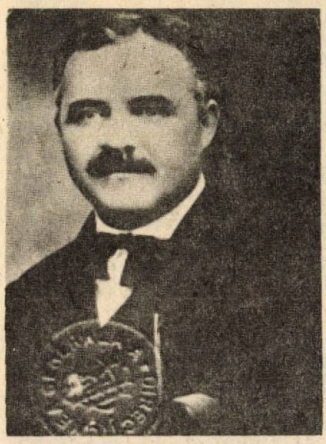

Tudor Arghezi

Barbu. Ar fi putut fi pentru dînsul cel mult un sfînţit părinte. După defrocare nu mai e cu putinţă...“

Elegant ca formă răspunsul lui Ion Barbu este dur în fond şi cu transparenţe vizibile pentru cine ştie să citească în contextul epocii. Ceea ce spune pe scurt Ion Barbu este că POETICA DOMNULUI ARGHEZI rămîne în sensurile ei înalte şi ultime inaccesibile lui Felix Aderca, deschis unui cu totul alt orizont decît celui al spiritualităţii. **„Procrearea sexuală“** şi **„iarba afrodiziacă pentru ţapi impenitenţi“** sînt trimiteri limpezi la literatura erotomană a lui Felix Aderca preocupat în **Ţapul** şi **Femei cu carne albă** de experienţe sexuale exaltante.

Rămîne de elucidat chestiunea cu **Răsturnica** pe care Felix Aderca i-o pune în seamă şi Ion Barbu, **„după cîte ştim“** zice el, nu-i recunoaşte paternitatea. Dubiul a stăruit multă vreme în istoria noastră literară. **Răsturnica** a apărut în **Contimporanul** lui Ion Vinea sub semnătura **B. Iova**, pseudonim al lui Ion Vinea. Abia prin 1968 s-a discutat paternitatea acestei poezii. Supoziţiile erau: Ion Barbu, N.D. Cocea, Ion Vinea ; Vinea — pentru că semna cu pseudonime asemănătoare; Ion Barbu — pentru că oral s-a transmis ştirea paternităţii lui; N.D. Cocea — pentru că într-o piesă a lui **Otravă**, menţionează o pitorească cîrciumă de mahala **„La Răsturnica“** unde **„băieţi de lume“** veneau să petreacă seri picante, fata crişmăresei, o Zulnia, ca-n Conachi, meritînd porecla de pe firmă. Această soluţie o propunea Constandina Brezu (**Contemporanul**, 6 dec. 1968). Discuţia din 1968 la care mai participă Al. Rosetti şi Şerban Cioculescu, ca şi existenţa a două manuscrise autografe ale **Răsturnicii** îl dau ca autor pe Ion Barbu. Varianta din manuscrisele lui Al. Rosetti este însoţită de acest text edificator şi în consonanţă cu răspunsul la Felix Aderca:

„În Contimporanul din Octobre 1925, găsim următorul poem semnat B. Iova. Copístul nu-şi aduce aminte dacă debutantul de pe atunci a continuat să publice, şi după aceea, poezii de o aşa violentă inspiraţie. Se pare că nu ; că trecerea lui B. Iova prin literile române a fost însemnată de această unică scăpărare — „din beţe şi din doage“, cum spune chiar refrenul cîntecului ce grăbim să reproducem, spre uzul personal al filologului Al. Rosetti“. Se ştie că Ion Barbu avea obiceiul să dăruiască prietenilor poeziile sale în copie autografă. Varianta cealaltă a fost dăruită în manuscris autograf matematicianului N. Ciorănescu. În ediţia din 1970 a POEZIILOR lui Ion Barbu, îngrijitorul ediţiei, Romulus Vulpescu, o reproduce discutîndu-i paternitatea, notă din care s-a hrănit cu informaţia şi prezentul text.

Ion Barbu îşi repudiază perioada şi poezia n-a intrat decît în ediţiile postume.

Ulterior, cei doi poeţi s-au conciliat şi şi-au făcut chiar vizite. În 1932, Ion Barbu scria pe JOC SECUND următoarea dedicaţie lui Tudor Arghezi :

Asemeni, după Euclid,
Proporţiei cc-şi plimbă mezii
Roteşte versul meu arid
Străinei scări a lui Arghezi

Dar la un an de zile relaţiile sînt rupte de către Ion Barbu. Martorul împrejurării este Gerda Barbilian, care povesteşte întîmplarea în **Ion Barbu — Amintiri :**

„Mi-aduc aminte de o întîmplare nostimă din aceşti ani. Era în 1933, cred, în septembrie. Arghezi îşi clădise casa de la Mărţişor. Într-o după-masă ne-a invitat la el acasă. Cum aveam ore la o şcoală comercială de pe strada Traian, mi-a trimis maşina lui, Dan ducîndu-se înaintea mea acolo. A fost o după masă foarte plăcută în grădina cea mare, după ce admirasem casa care era gata, afară de camera din turn, şi despre construcţia căreia ne povestea Arghezi în felul lui mucalit: ajutorul dat lui de ţiganii zidari din cartier, mesele cu bunătăţi şi băuturi pe care le întindea în grădină drept mulţumire. A venit vorba şi despre căţei şi d-na Arghezi şi-a exprimat dorinţa de a adopta o astfel de vietate. Cum aveam de plasat atunci tocmai 3 căţei mici de tot, Dan îi promise un căţel de casă, ceea ce o încîntă. La plecare s-a convenit că vom telefona după cîteva săptămîni, cînd căţelul va avea 2 luni, ca să trimită după el.

La timpul potrivit, Dan a telefonat d-nei Arghezi, spunîndu-i : Căţelul e gata şi vă aşteaptă“. La care a răspuns ea : „O fi gata căţelul, dar nu e gata căsuţa lui“. Revoltat, Dan a întrebat-o : „dar unde aveţi de gînd să ţineţi acest căţel mic ?“ La răspunsul : „În curte, desigur“, Dan a închis telefonul, după ce i-a replicat : „Nu meritaţi nici un căţel“. N-a mai călcat niciodată în casa de pe dealul Mărţişorului. Pentru el, atitudinea unui om faţă de animale era hotărîtoare“.

Comentariile sînt aici inutile, pentru că nu sînt operante.

Cel care a deschis de această dată focul a fost Tudor Arghezi în tableta scrisori tipărită în **Adevărul literar** din 7 iulie 1935.

„Ei bine, poetul a venit odată, de mult, poate că acum vreo şase-şapte ani, la mine acasă. Apucasem să scot şi eu un prim volum de versuri şi mă găseam în bluză şi pantaloni de lucrător, fluierînd contemplativ cu mîinile în buzunare, dinaintea unui părete cu cărţi, aşezate în rafturi după cotoare. Ivirea neaşteptată a poetului în coridorul meu şi în dreptul uşii m-a emoţionat pe cît trebuie de violent însă m-a amuzat figura lui de ofiţer de stare civilă şi m-a dispus tonul lui de circumstanţă, terminologic. Mi se pare că era în redingotă. Prestigiul ceremoniei se ciocnea cu ilaritatea pe care lucrurile care nu rîd totuşi o au, de ţinuta mea cu totul neglijentă, lipsită nu numai de cravată dar şi de bretele. Încălţămintea demnă a poetului expecta bot în bot cu papucii mei lăbărţaţi.

Poetul voia să-mi ceară un exemplar din volum. Ce putea să fie mai simplu decît dă-mi te rog volumul dumitale şi decît poftim volumul meu :

„Poetului Ion Barbu, omagii“. Ţigări erau, cafeaua se făcea şi confraţii puteau să treacă la un lung taifas, cu atît mai agreabil cu cît poe-

Ion Barbu

tul are un savuros raționament cerebral chinez.

Însă poetul începea tocmai un discurs, intrînd în stilul indirect — și cum sta în picioare cu solemnitate și nu pusese piciorul pe pragul odăii, cu mare greutate am obținut să nu-l demontez cu o pufnire de ris. Poetul zise butonat : „Am venit să-mi iau exemplarul pe care mi l-ați rezervat". Dacă lucrul ia atare formă, stai niței, mi-am zis : „Nu ți-am rezervat, dragă domnule, nici un exemplar". S-a ivit o grimasă. Am mai apăsat puțin: „Nu numai că nu ți-am rezervat, dar o să mă ierți că nici nu m-am gîndit".

Logodnicul trecu în contrastul lui, al înmormîntării. Cu tonul cel mai ales al muzicalității, el, care ar fi putut să tacă, zise : „Atunci nu-mi rămîne decît să mă retrag". Acest „retrag" îmi aduse încă o dată hohotul de ris pînă la buze.

Mă gîndii o secundă ce să răspund și ce să fac... Și răspunsei : „Retragerea pe stînga ; ușa din fund".

La cîtva timp după acest neînsemnat eveniment poetul Barbu a publicat un studiu cu mult prea lung asupra poeziilor lui Tudor Arghezi, judecat sub toate aspectele plus alte cîteva, ca să se demonstreze nulitatea complicată a unui autor, care făcea tot ce putea ca să nu iasă lucrul mîinilor lui prea prost, dar care cînd ieșea prost nu se spînzura de desperare ci o lua de la cap, dintr-o altă parte..."

Pînă astăzi cel puțin pricina acestui drăcesc text al lui Arghezi nu se cunoaște. Este sigur una din cele mai mari pagini ale prozei lui. Reportajul arghezian a făcut vîlvă. În **Facla**, C. Baltazar a ținut să reconstituie și el întîlnirea dintre Arghezi și autorul JOCULUI SECUND. Dar mai întîi în **Facla** din 13 iulie 1935 apare acest răspuns al lui Ion Barbu :

„Nene Arghezi,

Volumul dumitale Cuvinte potrivite **rămîne o bălțată eroare. Ce are a face ? Ești astăzi minunatul glas nediferențiat și ghicitoresc din** Florile de mucigai.

Explici cu luxuri de precauții un lucru ce-ți șade bine : harța dumitale de dulău somnoros. Dacă odată m-ai primit neomenește trebuie să vezi aici ocazia și nu cauza articolului meu pe care-am scris atunci despre dumneata. Lucrurile s-au petrecut totuși altfel decît le povestești. Bucuria fabulației nu te lasă să spui nici faptele cele mai mici fără nade și flori, fără amestecul artei dumitale poetice.

Mi-ar pare rău să mă cert cu dumneata fiindcă ții, oarecum, la ciinii...".

Aici ediția **Paginilor de proză** alcătuită de Dinu Pilat, după care reproducem scrisoarea întrerupe epistola și o întrerupem și noi. Ea rămîne îndestul de semnificativă.

Adevărata replică la relatarea lui Arghezi o va da Ion Barbu peste o zi tot în **Facla**, 14 iulie 1935, iritat de o reconstituire liberă a lui Camil Baltazar fost cicerone în expediția din Mărțișor :"

„Dragă domnule Carandino,

În comentariul cu care însoțești scrisoarea mea de ieri, apelezi la mărturia artistului Baltazar, pentru reconstituirea incidentului meu, de acum opt ani, cu d. Arghezi.

Recuz un asemenea martor...

Să povestesc eu această neauzită istorie, cu ceva mai multă supunere la obiect.

Eram deci la cafenea (ca pretutindeni și totdeauna). Artistul Baltazar petulant, muzical vine și mă vestește că Tudor Arghezi mă caută să-mi dea volumul apărut de curînd.

Trebuie să te duci să-l iei. Nu poți să-l lași să aștepte.

Biet barbar, a cărui întîie tinerețe s-a trecut toată acasă, pe-o rînă între geometrii, declar că nu am nici o cunoștință de lume. De aceea cer sfatul altora, de cîte ori e vorba s-o înfrunt.

Artistul Baltazar e însă, cum se știe, salonard. Protocolul

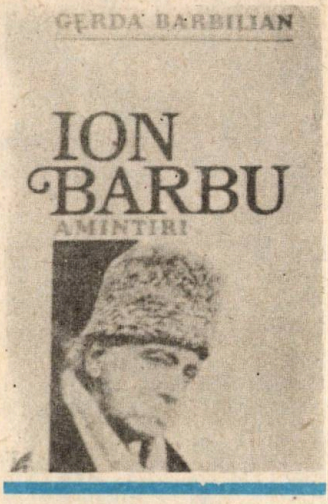

lui fu repede adoptat și de mine.

Mai sînt și romantic. Tudor Vladimirescu, Iancu Jianu iată și astăzi eroii mei. Urăsc, cu ei, hainul și vînzătorul grec, chiar cînd îi rabd tovărășia. Înțeleg acum că răspopitul, haiducescul Arghezi era pentru mine figura ajutătoare cu care fixam năluca dragă a călcătorilor de greci, de pe Olt :

Tot de cei cu pușcă lungă
Care dau chioriș la pungă,
Feciori de lele nebună
Care noaptea-n frunze sună.

Mă voi fi bîlbîit în fața acestui Arghezi, pe de-antregul construit. Cum poți vorbi legat dezgropaților, sufletelor ? Alături, Baltazar, sfîrîia artistic din limbă.

Amfitrionul nostru și-a luat imediat grijea, cu brutalitate de sas și burtă verde, să surpe un farmec de baladă pe care-l investisem, din versuri cam deasupra citite.

Am fost exoflisiți cu o boantă neînțelegere a momentului. Nu cruzime de pandur care spînzură scurt, ci sadism de popă de slujbă neagră, care spurcă și strîmbă.

Afară, culme ! Caritabilul artist Baltazar îmi aplica lipitorile-i umede, searbedele-i consolații, ca să mă ușureze.

Mizantropia mea se autorizâ de la această silnică și stupidă zi...". Un conflict care a fost mai mult o neînțelegere, lipsă de mlădiere reciprocă și care lasă literaturii române istoria unor conduite și cîteva pagini de superior duel artistic. Fără reconstituirea acestui episod literar cunoașterea acelei lumi și acelei vremi ar fi infirmă.

Horea și Cloșca, gravură din epocă

«Răscoala lui Horea a fost o necesitate»

urmare din pag 105

nirea revoluției franceze în 1789 și decapitarea surorii sale Maria Antoaneta, alungarea armatelor austriace din Țările de Jos, dar mai cu seamă încercarea nobililor unguri de a-l detrona. A alcătuit o comisie care să „aducă măsuri de îndreptare cu privire la soarta românilor din Transilvania", dar comisia, din care făcea parte și Gheorghe Banffi, guvernatorul țării, a propus anularea tuturor reformelor și revenirea la diploma leopoldină din 1691 care menținea în vigoare vechile legiuri feudale ale Transilvaniei: Unio Trium Nationum, Tripartitul lui Werbóczi, Compilate și Aprobate Constitutiones — care nu recunoșteau poporului român decît starea de „plebs valahica"

Între lupta pentru drepturile românilor a lui Ion-Inocentiu Micu-Klein, care a atins apogeul în 1744 și cea a lui Horea, din 1784, legătura este totală, firească.

Ceea ce au cerut, și unul și altul, ceea ce, cu arma în mînă s-a năzuit să se obțină în anii 1848—1849, poporul român din Transilvania a realizat după alte necontenite lupte care s-au revărsat în luminoasa zi de 1 decembrie 1918 la Alba Iulia.

Scurtă cunoștință a lucrurilor Dachiei

Urmare din pag. 97

cota împreună cu protopopul Tiron și abia mai sara îl aflară în ariștea cea dela poartă și îl scoaseră până a nu i se pricinui perirea. Iară deregătoriul rămasă om de omenie.

Despre seminarul de la Leopol și altele

Într'acestași chip încetând și luându-și sfârșitul său tumultușul Horii, Iosiv Împăratul, cum zisărăm desprimăvărându-se, iarășile veni la Ardeal și, știind că toată fericirea Țării stă din procopsala sau din neprocopsala țăreanilor, nu numai prin țară rândui să se facă școale și rândui plata la dascăli, ci încă, știind că fericirea țărilor întâi stă în învățătura preoțească, rândui ca toate veniturile besericești să se aducă la un loc și să se facă un funduș de obște, din care să se ție la școale cei ce vreau să iae slujba preoții ; din care venituri mai ales fundușul Ungariei așa se înmulți, cât nu numai pentru ai săi dieachi era de ajuns, ci așa prisosea cât, pe lângă aceia, se mai putea ține și alți străini.

Pentru aceea se hotără Iosiv ca să facă un seminariu de obște pentru cei de Leagea grecească uniți, carea o și făcu mai întâi la Agria, în Ungaria, de unde, după aceaia, trecu la Pești. Iară după aceaia aflând Împăratul Leopolul, unde nu numai era Universitaș vestit din zilele de demult, ci încă fiind acel loc cam între țări și țearile acealea fiind unite și având mare mulțime de preoți, socoti să așaze acolo seminariu. Fieștecine poate socoti ce poate face un Împărat, mai ales precum era Iosiv ! Iară eu, când îmi aduc aminte numai de profesorii cari se afala acolo și de purtarea lor cu care se străduia spre învățătura scolasticilor, încă mă minunez cum putea fi cu atâta nezmintire și curățenie, mai ales că profesorii nu se alegea numai de aci din Leopol, ci din toată Împărăției. Și aceștia, fiind supt toată apărarea împărătească slobozi ca când ar fi fost în Atina, fără sfială grăia toate care le socotea a fi adevărate și de lipsă spre procopsala și învățătura preoții. Nice am nedeajde să mai poată face cândva sau să fie undeva asemenea învățătură, până ce va deștepta Dumnezeu în alt Împărat râvnă asemenea lui Iosiv, pentrucă acolo era toate desăvârșit câte se pot socoti a fi de lipsă la un Universitaș de obște și profesori aleși din Genua, din Pojonia, din Praga, din Viena și din toate locurile vestite de învățături. Numai pagubă, că vieața lui Iosiv fu scurtă și norocul, mai ales al Rumânilor, carii era acolo cu toți ca la cincizeci de feciori, slab.

Însă să ne înturnăm iar la Iosiv, care, precum mai sus zisărăm, în tot chipul străduindu-se pentru binele supușilor și pentru întărirea țărilor sale, starea cătănească la atâtea săvârșire o adusăsă și așa o înmulțisă cât de vrea fi de lipsă și 200 de mii putea scoate la câmp. Dar pacea și liniștea dela maică-sa începută tot stăpânea, iar cătanile rămânea în odihnă, cu râvnă așteptând ceva bătae, căria i se și dădu prilej întru acest chip.

Desen de Mihu Vulcănescu

ADUNAREA FESTIVĂ

consacrată aniversării a 25 de ani de la apariția revistei «Luceafărul»

În ziua de 17 octombrie 1983 a avut loc în Capitală festivitatea consacrată împlinirii a 25 de ani de la apariția primului număr al revistei „Luceafărul", săptămînal editat de Uniunea scriitorilor din Republica Socialistă România, care, continuînd și dezvoltînd — în condițiile de astăzi — tradițiile progresiste ale presei noastre, desfășoară o activitate bogată, prestigioasă, aducînd contribuții remarcabile la făurirea culturii noastre socialiste, la edificarea și formarea omului nou, înaintat, constructor demn și conștient al socialismului în țara noastră.

La adunarea festivă, desfășurată la Uniunea scriitorilor, au participat scriitori, membri ai colectivului redacțional al revistei sărbătorite, activiști de partid și ai organizațiilor de masă și obștești, redactori ai presei centrale și culturale, alți invitați.

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de tovarășul Dumitru Radu Popescu, președintele Uniunii scriitorilor.

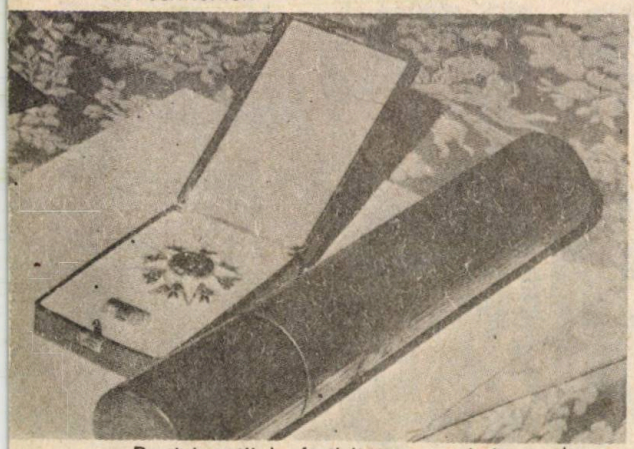

Participanții la festivitate au primit cu deosebită emoție și bucurie decretul prezidențial prin care revistei „Luceafărul" i-a fost conferit Ordinul „Meritul Cultural" clasa I, pentru contribuția adusă la afirmarea și dezvoltarea artei și literaturii românești, la înfăptuirea politicii culturale a partidului și statului nostru, cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la apariție. Prin vii și îndelungi aplauze, toți cei prezenți și-au exprimat recunoștința față de partid, față de secretarul său general, pentru distincția acordată, care constituie o expresie elocventă a grijii și prețuirii de care se bucură creatorii din domeniul artei și literaturii, presa social-culturală din țara noastră din partea tovarășului Nicolae Ceaușescu, cel mai iubit fiu al poporului nostru.

Înmînînd distincția, tovarășul Petru Enache, membru supleant al Comitetului Politic Executiv, secretar al C.C. al P.C.R., vicepreședinte al Consiliului de Stat, din însărcinarea tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, a adresat colectivului redacțional, consiliului de conducere, colaboratorilor și cititorilor revistei un cordial salut tovărășesc, împreună cu cele mai bune urări, cele mai calde felicitări pentru înalta distincție conferită, precum și urarea de noi și prestigioase succese în activitatea de viitor pe care revista „Luceafărul" este chemată să o desfășoare pentru înnobilarea vieții spirituale a societății, pentru progresul continuu al artei și literaturii noastre socialiste, revoluționare.

În numele colectivului redacțional, al colaboratorilor, tipografilor și cititorilor, redactorul-șef al revistei, Nicolae Dan Fruntelată, a dat glas profundei recunoștințe față de tovarășul Nicolae Ceaușescu, pentru marea încredere și cinste care și-au găsit expresie vie în conferirea înaltei distincții, precum și hotăririi ferme, nestrămutate de a face din inestimabilele orientări și îndemnuri adresate scriitorilor de secretarul general al partidului un program permanent de muncă și angajare comunistă pentru realizarea unei reviste care să exprime spiritul revoluționar al epocii în care trăim.

Au transmis cuvinte de salut revistei sărbătorite Alexandru Balaci, vicepreședinte al Uniunii scriitorilor, Ion Ștefănescu, prim-vicepreședinte al Consiliului Culturii și Educației Socialiste, Mihnea Gheorghiu, președintele Academiei de științe sociale și politice, poetul Mihai Beniuc, Pantelimon Găvănescu, prim-secretar al C.C. al U.T.C., Nicolae Dragoș, prim-redactor-șef adjunct al ziarului „Scînteia", George Ivașcu, directorul revistei „România literară", criticul literar Mihai Ungheanu. În cuvîntul lor, vorbitorii au relevat că, în răstimpul unui pătrar de veac, revista „Luceafărul" s-a manifestat, în cadrul presei noastre literare, ca un factor activ în promovarea creației noi, militînd, în spiritul orientărilor date de tovarășul Nicolae Ceaușescu, pentru promovarea unor creații cu adevărat valoroase, menite să pună în lumină, în cel mai înalt grad, răspunderea omului de artă față de patrie și popor, față de cauza afirmării continue a culturii și artei noastre socialiste.

Intr-o atmosferă entuziastă, de vibrant atașament la politica partidului și statului nostru, participanții la adunarea festivă au adoptat, cu profundă satisfacție, textul unei telegrame adresate **TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU,** cei prezenți dînd expresie directă dragostei nemărginite, recunoștinței fierbinți pe care le nutresc față de Partidul Comunist Român, față de secretarul său general.

O revistă tînără

MIHNEA GHEORGHIU

Tînăra noastră revistă își serbează ziua de naștere și sîntem aici ca să-i aducem lauda ce i se cuvine.

De fapt, sărbătorita și-a împlinit vîrsta astă-vară. Vara anului 1958 și anotimpurile ce i-au urmat în viața țării și a lumii fuseseră pline de evenimente care cereau martori pentru posteritate, martori lucizi și talentați, ale căror amintiri, — consemnate mai tîrziu în marile cărți pe care le cunoașteți —, vor rămîne de veghe și pentru cele ce nu se uită și pentru cele ce trebuiesc uitate, pentru ca talentul și luciditatea scriitorilor să se înscrie pe mai departe în apărarea frumuseții și a binelui și a adevărului vieților noastre, parte integrantă din istoria patriei.

Acest octombrie are totuși un sens, care nu poate scăpa amintirii celor mai mulți dintre noi, întîi pentru că revista noastră și-a început apariția săptămînală în octombrie 1965, apoi, și mai ales pentru că în vara aceluiași an se producea evenimentul crucial din istoria țării, care a fost Congresul al IX-lea al P.C.R. acela datorită căruia revistele noastre, literatura, arta și științele românești dobîndeau libertatea creației, salutînd cu aripile spiritului întinse spre noi speranțe, adevăratele zori ale României socialiste visate de cărturarii și rapsozii noștri din veac.

E și un al treilea prilej aniversar, dacă nu uităm că părintele ardelean și bucureștean al „Luceafărului" de azi, — care susținuse cu ardoare interesele naționale ale românilor din Transilvania —, celebra, acum 65 de ani, prin glasul celor mai mari scriitori ai României, triumful patriei unite.

În sfîrșit, să ne bucurăm, dragi prieteni, că încă ne mai aflăm în anul centenarului Marelui Poem fără seamăn al cărui nume îl poartă — cu cinste și mîndrie —, o revistă ce promovează îndeosebi creația scriitorilor tineri și că o sărbătorim azi, la nunta ei de argint cu Luceafărul poeziei românești : în Casa lui și a oamenilor lui și a timpului nostru.

În raport cu șirul lung al generațiilor de cărturari și artiști care iscălesc cultura românească, acest sfert de veac pare scurt ; dar eu l-aș compara cu scurtimea însăși a vieții contemporanilor lui, fiindcă tinerii scriitori care debutau în revista lor de-atunci sînt astăzi seniori la cumpăna vîrstei. Ei veneau totuși după tinerii care, în toamna lui 1944, scoteam „Scînteia tineretului", fiindcă aceia vor încheia, anul viitor, patru decenii de victorii, lupte și speranțe. Acum e rîndul juniorilor, născuți odată cu „Luceafărul" de azi ; iar noi, ceilalți, avem dreptul să-i plictisim cu ce-am învățat și noi, din această neliniștită istorie, și să-i rugăm și să le urăm, să lucreze și să trăiască în concordie și solidaritate sufletească, întru frumusețe și demnitate, pentru apărarea și creșterea prestigiului literaturii române și al scriitorilor ei, în România și în lume, adresînd o dată mai mult compatrioților noștri acea sublimă chemare revoluționară prin care secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, ne-a mobilizat mereu conștiințele : comuniști, fiți oameni ! Și, mulțumind cu gratitudine pentru aprecierile conducerii de partid și de stat, să le urăm și să ne urăm tuturor La mulți ani !

Pepita de aur

MIHAI BENIUC

Salut pe stimații tovarăși din acest prezidiu, precum și ceilalți colegi ai mei, poate mult mai tineri decît mine, și care nu știu, sau știu, că eu am asistat la nașterea acestui Beniamin al publicisticii literare românești, dar nu așa, ca un eveniment care a venit de la sine, ci ca rezultat al unei destul de îndelungate lupte pentru a obține titlul acestuia de **Luceafărul.** Și a rămas cum gîndeam noi, pe atunci, că patronul spiritual al revistei **Luceafărul** va fi pentru totdeauna Eminescu, autorul poemului care poartă acest nume. Revista, în anii care au trecut, un sfert de veac, a dovedit că poate să facă ceea ce și noi am așteptat să facă, și ceea ce a făcut, așa cum confirmă însăși înalta distincție pe care a acordat-o partidul, anume tovarășul Nicolae Ceaușescu, activității **Luceafărului** care se poate numi cel puțin rodnică. Aș rezuma foarte pe scurt istoria revistei, deși știu toată istoria ei, de pe cînd revista nu visa doar să existe, ci să se și numească **Luceafărul** : el răsărise, dar nu se ridicase deasupra orizontului. Însă după ce a răsărit, după ce s-a ridicat deasupra orizontului, noi l-am văzut în toate fazele lui, apunînd și răsărind mai departe, transformîndu-se din nou din Luceafăr de seară în Luceafăr de ziuă, așa cum a devenit, însă după strădania depusă de toți cei care au muncit ani și ani. Eu mă consider printre cei mai umili muncitori ai acestei redacții. Mulți dintre foștii redactori n-au fost amintiți, dar cine va scrie istoria **Luceafărului** nu va putea să nu-i amintească.

Toți aceștia și mai cu seamă cei care au urmat, mult mai tineri, au reușit să facă o mare descoperire, pe care o apreciază în primul rînd partidul, adică, au descoperit în inima tineretului nou, pătruns de sentimente revoluționare, o pepită de aur, a cărei greutate de aur masiv însă nu e cîntărită deplin, și nici nu știu exact cît va fi. Sînt convins că va fi mult mai grea decît alte pepite de aur, pe care le-ar fi găsit vreodată scriitorii, și mai cu seamă numărul de carate, probabil, va necesita un calculator care să vadă despre ce este vorba ; în orice caz, eu aș saluta această pleiadă nouă de scriitori care s-au ridicat în acești ani, tocmai pentru că sînt demni de lăudat și au cu ce se lăuda, arătînd prin munca depusă în **Luceafărul** existența acelei pepite grele de aur masiv și cu carate care vor străluci peste veacuri în literatura română.

Desen de Sabin Ştefănuţă

Luceafărul 25

UN SFERT DE VEAC DE LITERATURĂ

Revista literară Luceafărul a fost înființată în 1902 la Budapesta. Ea a lansat scriitori ca Octavian Goga, Ion Agîrbiceanu, Șt. O. Iosif și a militat pentru unirea românilor. Prima ei serie a apărut la Budapesta. A doua a apărut la Sibiu pînă-n primul război mondial și sufletul ei aici a fost Oct. C. Tăslăuanu. A treia serie a apărut după război foarte scurt la București, tot sub mîna lui Oct. C. Tăslăuanu stringînd ca și pînă atunci în jurul ei scriitorii reprezentativi ai vremii. Al patrulea Luceafăr a apărut la Sibiu în timpul sfîșierii Transilvaniei prin odiosul diktat hitleristo-mussolinian. Dacă în cea mai mare parte critica literară a revistei era estetizantă și se dezinteresa de aspectele politice ale zilei, poeziile lui Mihai Beniuc apărute aici mărturiseau sugestiv nostalgia după teritoriul smuls sub amenințarea armelor.

Emblema revistei era Luceafărul eminescian, Hyperionul înaripat care vine din cer chemat de dragostea unei muritoare, și numeroase variante ale acestei împrejurări cu personajele de rigoare apar pe coperta revistei. Titlul revistei sibiene stă și la originea revistei scoasă de grupul de scriitori din jurul lui E. Lovinescu, Sburătorul. Luceafărul eminescian este popularul Sburător. Pe coperta revistei bucureștene străjuiește acelaș tînăr înaripat coborît din sfere înalte pe pămînt. Faptul că între întemeietorii Luceafărului s-a aflat și Liviu Rebreanu, care a avut legături cu Luceafărul sibian ne întărește în formularea acestei apropieri.

După cel de al doilea război mondial revista Luceafărul a apărut într-o nouă serie, ca revistă de și pentru tineri scriitori, beneficiind de asistența unor creatori devotați literaturii române, condeie strălucite ei înșiși, la rîndul lor. Primul număr al seriei postbelice a apărut pe 15 iulie 1958. Anul 1958 este anul sfertului de veac al noii serii a revistei Luceafărul. Prin paginile ei au trecut mulți scriitori care fac faima literaturii române contemporane, scriitori, poeți, critici. Dacă anii șaizeci au fost anii poeziei apoi ai prozei, în ultimii ani Luceafărul a încercat configurarea unei direcții critice. Polemicile care dau întotdeauna seamă cel mai bine de fizionomia spirituală a unei reviste au avut un loc important în paginile Luceafărului. Facem loc cîtorva evocări ale climatului de lucru al Luceafărului și a unor foști redactori sau colaboratori ai revistei.

Redactorii „Luceafărului" acasă la Sadoveanu, cu prilejul unui număr al revistei închinat maestrului. De la stînga la dreapta : Ion Dodu Bălan, Niculae Stoian, Gica Iuteș, Dan Deșliu, Mihai Dragomir, Gh. Tomozei, M. Sadoveanu, Victor Tulbure

NICHITA STĂNESCU

La aniversarea unei reviste

Ce fericire a fost pentru noi tinerii, atunci cînd mai mulți poeți ai generației noastre au hotărît să facă o revistă pentru noi, pe atunci niște puști sau niște puște. Nu prea ne iubeau cei ce au făcut-o la început — distinsul poet Dan Deșliu, bunăoară se uita la mine ca la exponentul absolut al cosmopolitismului. Nici eu nu eram mai puțin vinovat : mă uitam la domnia sa ca la „Hai să trăiți tov. Plan !" —, ulterior chiar am devenit colegi. Mihu Dragomir vedea în mine întruchiparea fiarei pînă cînd n-avusei de treabă, dar de fapt avusei de treabă și plin de emoție i-am mulțumit pentru traducerile din E.A. Poe. Pe loc Mihu m-a făcut utemist fruntaș. Vremuri splendide și romantice, iar noi toți suav-anapoda cum ar zice Gheorghe Tomozei.

Barbu Eugen se vărgase ca un leopard, și-l adoram cu toții și culmea slăbiciunii sentimentale nu mi-am mutat sentimentul pentru că dacă tot vrea să se antreneze are în mine un bun sac de nisip.

În fine, în acea vreme, viitorul prozator Paul Georgescu a izbutit să mă scoată cu fața curată în fața textului neobișnuit de lung scris de Demostene Botez, care, nepreveăzător, mă făcuse verde din pricina faptului că avusesem ciudățenia să scriu o poezie despre Sarmisegetuza. Ce să mă fac și eu, el fost parlamentar în toate guvernele de dinainte, de-a mă naște.. Dar, stimate cititorule să-ți spun și ceva frumos : trăia cel mai frumos țăran al literelor românești, Zaharia Stancu. Și să-ți spun o veste încă și mai bună : trăia Dimitrie Stelaru, trăia Ștefan Roll, trăia dragul și poate cel mai mare poet cu care am fost noi contemporani, Philippide. Pe Tudor Arghezi încă îl mai durea în cot de tînăra generație. Mihai Beniuc tuna și fulgera cum astăzi încă fulgeră. Marin Preda tocmai pătase cămașa cu „Ana Roșculeț", iar Sadoveanu ca mai mare o rupsese de-adreptul cu Mitrea Cocor. Maestrul Corneliu Baba căuta prin toate anticariatele cărțile ilustrate de el. Geo Bogza credea că am talent literar de m-am certat la toartă cu Ion Gheorghe și niciunul dintrei noi trei n-avea dreptate pînă la urmă. Pictorul Mihai Bandac vindea roșii la aprozar. Grigore Hagiu îmi amintea de leul din Babilon, iar Eugen Jebeleanu de o lamă de Toledo. Labiș murise tragic și pentru mine, iar cel mai mare poet al țării tocmai aniversa o sută de ani de dinainte de a se naște. Ce vremuri splendide ale literaturii române ! Ce oameni dragi ! Ion Brad dăscălea de pe Carpați, se uita la mine ca la un ploieștean, iar Al. Andrițoiu, singurul poet de limbă latină, ne împăca în greacă. Dar Nicolae Tăutu, iubitul, cel mai scump al nostru, dar **Cireșarii** lui Constantin Chiriță, dar **Bătălia mare de la lazul mic** al lui Octov Pancu Iași și pe deasupra măgarul de Fănuș Neagu, că-mi vine să spun plîngînd : „Un te duci, măgarule ? — La Ierusalim, domnule. — Ce te duci, măgarule ? — Isus stă pe mine, domnule!" Că mă-ntreb pînă-n ziua de azi ce-o fi vrut să spună măgarul ăla sau măgărița aia de amintire sentimentală a mea.

Și, stimate cititorule, cînd te gîndești că eram tînăr și la trup curat, cum ar zice poetul Cezar Ivănescu. El a zis-o, eu am auzit-o. Cine o aude, a lui este. La mulți ani, revistă a împlinirilor și a neîmplinirilor noastre !

Bătrînul NICHITA STĂNESCU

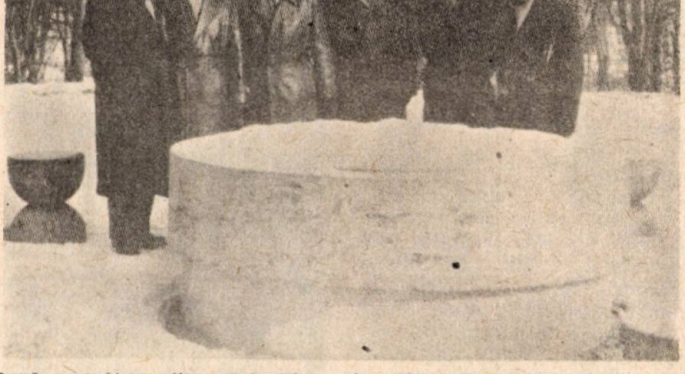

După o ședătoare literară la Tîrgu Jiu, I.D. Bălan, Mihai Dragomir, Teodor Balș, Haralamb Zincă împreună cu gazdele s-au fotografiat lîngă Masa Tăcerii...

EUGEN BARBU

Vămuitorul de talente

Cine urca scările abrupte ale mansardei din Bulevardul Ana Ipătescu, ce adăpostea redacția revistei Luceafărul, era întîmpinat de o zarvă nemaipomenită. Nou sosit în lumea literară putea crede orice în primul moment : că în clădire sosiseră pompierii, sau și mai sigur, că greșise adresa și naivul nimerise într-o secțiune de tribunal. Peste glasurile amestecate ce stîrneau atîta zarvă, unul singur domina cu autoritate, dar numai auzit, posesorul acelui glas nu lăsa decît imaginea la jumătate a unui individ mic de statură negricios, agitat ca brațele morilor, cu care se va fi înfruntat vreodată Don Quijote, sărind de colo, în mica încăpere ce veghea ca drumul spre biroul redactorului șef să fie vămuit, fie la intrare, fie la ieșire. Cred că nu reușea să scape nimeni de acest control preventiv. Cînd vreunui intelectual mai sofisticat i se părea că rezolvase cu bine trecerea barierelor spre pagina mîntuitoare plină de grăunțele arabe ale literelor, o mînă îl înșfăca de guler și-l introducea în cabinetul secretarului general de redacție. Era proiectat în scaun și cercetat direct : cine era, de unde venea, ce voise de la șeful său, după care rechizitor oferea cafele și țigări, se împrietenea spontan cu interlocutorul său, îi povestea trei anecdote, scurte și bune, și, și mai încîntat, chiriașul de un sfert de oră al sălii de operație, pleca nu înainte de a promite că altădată nu vai mai greși, ignorîndu-l adică pe acest Michiduță al revistei, fără de care nici aerul nu se mișca în mansardă.

Este inutil să vă spun că persoana despre care scriu se numea Dinu Săraru și că l-ați recunoscut rapid după datele ce nu pot fi decît ale lui. Prețăluitor al farmecelor, ceda mai greu la cîntărirea mărfii unde n-avea nici o îngăduință. Rezoluțiile sale erau radicale. Un ochi electronic găsea în versurile parcurse rapid pe cele mai bune sau pe cele mai rele, dintr-o pagină aflată în pragul tipăririi. Diavolul scotea ca o neghină ce-ar fi infestat o recoltă onorabilă cuvîntul calp. Rar am văzut gazetar mai aplicat, o inteligență mai cuprinzătoare, un miros atît de special, o mai mare putere de anticipație. În noianul de evenimente el îl selecta pe cel mai important într-o singură secundă, îi dădea locul cuvenit și găsea și ideea

de pornire a articolului de fond, care ca orice articol de fond, trebuie să fie totdeauna un lucru inteligent, prezentat în haine de gală.

Cred că lui Dinu Săraru îi datorează un respect foarte mare mulți scriitori ce se desfată azi în coloane întregi și au intrat în antologii. Cu acea curiozitate extraordinară, citea tot, cu o rapiditate nemaipomenită, cu un curaj exemplar îmi răspundea, dacă-l întrebam în limbajul nostru redacțional :

– Dinule, nu e o gloabă ?

– Nu e, patroane !

– O să-l ai pe suflet, dacă te înșeli...

– Maica Domnului...

Asta era tot. Fericitul autor de manuscris netipărit intra în rotativă și eu reciteam cu atenție cuvintele. Nu-mi amintesc să se fi înșelat vreodată. El mi i-a semnalat pe Marin Sorescu, pe D. R. Popescu, sau pe Paul Everac, după cum pe la el au trecut mai întîi mai tinerii dramaturgi : Leonida Teodorescu și Berciu, pe care, generos, încăpățînat, sigur pe sine, i-a lansat și i-a susținut cînd nu multă lume paria pe destinul lor literar.

Iată-l așadar de acest om căruia i-am desenat numai profilul de gazetar în postura de romancier, rol greu, pe care și l-a asumat cu același curaj de care a dat dovadă în toate împrejurările. Cînd am citit primul capitol din „niște țărani" în revista „Flacăra" am pălit de invidie. Deci inerția lui fusese învinsă, cineva mai insistent decît mine, reușise să-l fixeze pe scaun pe acest neliniștit, îi vîrîse un căluș în gură și-l silise să aștearnă pe hîrtie ceea ce de atîtea ori povestise cu atîta farmec prin redacții sau pe stradă. Ani de zile îl implorasem să-și cumpere măcar un magnetofon căruia să-i povestească ce știa, dar el nu făcea nimic, pentru ca paginile, închise, în sfîrșit, în rama tipografică, să se risipească pentru totdeauna. Ce i-o fi promis poetul Păunescu, „nășicul" lui adevărat, nu știu. L-o fi bătut ? L-o fi amenințat ? Iată însă că minunea s-a produs.

ROMULUS ZAHARIA

Între filele colecţiei, mireasmă de sulfină

Ce repede uităm ! Nu mi se pare să fi trecut prea mulţi ani de cînd numele lui Mihu Dragomir se întîlnea des în coloanele atîtora dintre revistele noastre. Şi de cînd, pe lîngă revista „Tînărul scriitor", care fusese un fel de imitaţie a unei alte reviste, pe vremea aceea fiind marcant excesul imitaţional, se vînturau idei şi se croiau planurile unei alte publicaţii. Se alcătuise un fel de cerc (astăzi se numesc cenacluri şi, constat, au proliferat binefăcător), acum, hai să spunem douăzeci şi şase de ani, şi ucenicii aceştia, cei care vor alcătui nucleul „Luceafărul", se vor înfrunta cu izul, nu prea plăcut, al vechilor purtători de draoel, cărora, trebuie să le-o reamintim (dacă mai sînt în viaţă, şi mai sînt unii), nu le prea stăteau bine în mînă condeiele şi nici nu osteniseră în a-şi sprijini mintea pe rafturi de bibliotecă. Se instalaseră acolo unde n-ar fi trebuit să stea, şi gata, ei hotărau ce e bine, ce e rău, şi dacă e bine să apară o revistă pentru tineret, şi dacă să se numească „Luceafărul" şi alte asemenea.

„Dintre sute de catarge" apăruse ca o viziune sentimentală de epocă dar şi resentiment la poezia înduioşător de necoaptă. Lipsa de talent, vai, era cultivată cu nespusă îngrijire, pe aceea vreme, pentru că înşişi grădinarii nu ştiau despre ce este vorba. Au apărut totuşi flori rare, poeţi şi prozatori astăzi de renume. Printre cei care cultivau ogorul literelor cu folos, se cere a-l aminti pe Mihu Dragomir.

Da, au trecut douăzeci şi cinci de ani.

Şi faptele acelea de început ne umezesc ochii. Se aude tot mai rar rostindu-se numele lui Mihu Dragomir. Iar un distins domn, aflat în depărtări, şi luptător pentru mai bine într-o ţară şi o lume imaginată numai de el, a şi spus, mai anii trecuţi : ce-l tot pomeniţi atita pe Mihu Dragomir ? Ce-a fost el ? Cu ce-a bucurat lumea, pămîntul ? Nu întrebăm de ce a făcut cel ce ne ia interogatoriul umbră pămîntului pînă la această dată ; ci doar spunem că în viltoarea timpului care fuge, a treburilor de tot felul, aprige şi ucigătoare de linişte, mai mult ca oricînd sufletele noastre au învăţat să uite fără durere, da, şi uneori fără remuşcare. Oare nu se mai ştie că uitarea e tot atît de dureroasă ca şi moartea ? Pentru poet, firească... Iar aducerea aminte a trecutului, cu zilele . scînteietoare ale începutului, cu căutările noastre de tot felul, cu atîtea lupte care păstrează parcă un miros stins de cerneală tipografică, toate acestea amintiri ale unor preocupări cîndva atît de fierbinţi, — cum să „arate" revista, ce prezentare grafică să-i alegem (m-am ocupat exclusiv de forma ei nouă, şi vai, cît de învechită mi se pare ea astăzi !), toate acestea, acum doar palide rămăşiţe ale atîtor visuri din anul 1958, cînd un anume trup luase revista la sfîrşitul lui martie şi începutul lui aprilie, o altă formă cunoscuse în primele zile ale lui mai (venea vara şi sorocul nu mai sosea !) şi în sfîrşit, o altă faţă la data apariţiei sale, ziua aceea de 15 iulie, era într-o zi de marţi. A fost o noapte de triumf sărbătorită de toată „trupa" la un local din Piaţa Amzei, într-un zori de zi.

Da, toate acestea, astăzi sînt palide rămăşiţe ale unor amintiri. Luasem parte la naşterea celei de a doua reviste din viaţa mea (prima fiind, în anii de armată, revista „Pentru patrie", care trăieşte şi azi), şi mă gîndesc că, în acei ani, s-au găsit destui oameni de bine care s-au gîndit la utilitatea „Luceafărului", au

...şi lîngă Poarta sărutului

fost acei oameni de de-asupra lui Mihu, dar care au avut încredere în Mihu, iar Mihu este pentru mine tocmai una din aceste amintiri, e poate cea mai prețioasă dintre ele. pentru că văzuse în mine, omul abia ieșit de prin spitale, ceea ce este semnul care pe toate le face să se împlinească domol în lumina cuminte a timpului.

Astăzi, nu știu de ce, amintirea zilelor de acum douăzeci și cinci de ani, pare a fi îmbrăcată de melancolia blîndă a amurgului. A unui anumit amurg, al meu poate, pentru că mă simt bătrîn, simt, pe undeva, pe aproape, marama fină a neprevăzutului.

Un gînd, așadar, pentru Mihu, acum, la a douăzeci și cincea aniversare a „Luceafărului", ultimul rod al străduințelor minții sale. La revista la care intrasem, ca să spun așa, pentru a da viață gîndurilor lui Mihu, aveam să ajung, după un număr de ani, secretar general de redacție, cel dintîi din seria care avea să urmeze. Zece ani am învățat în această admirabilă școală publicistică.

Și mă gîndesc acum că, tocmai această timpurie uitare reliefează, parcă mai vîrtos, frumusețea atîtor și atîtor oameni, redactori, tipografi ș.a. care au editat, săptămînă de săptămînă, revista.

Mihu Dragomir ne-a murit în suflete liniștit și cuminte. Datorită, cruzimii morții sale premature, și parcă fără a înțelege că revista aceasta care îi datorează atît de mult, îi sorbise sufletul pînă ce și l-a pierdut.

Mulți, foarte mulți scriu astăzi despre acele timpuri. Scrierea unora e analiză și răceală. Alții scriu că au fost ce n-au fost ; în sfîrșit, alții scriu, dar își aduc tot mai anevoie aminte.

Mihu Dragomir a fost sufletul „Luceafărului". Acel suflu care se desprinde din amintirile mele, plutind peste cenușa sa, și care a dat paginilor „Luceafărului" de început mireasma de sulfină.

DINU SĂRARU

Talgerul din stînga

Era o noapte geroasă, dinaintea lui 24 ianuarie 1960... cînd abia începusem să scriem, în loc de poporului nostru, poporul român. Barbu mă aștepta din tipografie cu gazeta. Cînd am intrat pe ușă în primul moment, toți au crezut că în brațele mele se aflau manifeste contrarevoluționare ; încă nu ne obișnuisem cu ideea că tricolorul este și al revoluției noastre, comuniste, și că domnitorul Cuza era și el al revoluției noastre, comuniste. Ne aflam toți, atît de aproape de momentul cînd partidul nostru comunist se numise și el român și acum e timpul să spun că în bucuria noastră se strecurase și fiorul neliniștii în fața vreunei posibile întrebări care putea să sune amenințător : cine v-a permis să puneți tricolorul pe manșeta revistei „Luceafărul" ?!

Ningea mărunt și cuminte și, cînd am intrat pe ușa bodegii de la Șoseaua Nordului unde acum sînt acele superbe blocuri care străjuiesc magistrala spre Aeroportul Băneasa, mi s-a părut că sînt mai apărat decît în mașina ce mă adusese de la Casa Scînteii. Apoi Barbu a exclamat : „Bravo ! Am trăit să văd iar tricolorul pe manșeta unei gazete românești".

Cînd o să fiu mai bătrîn și patimile se vor mai fi liniștit, și chiar și cei care am lucrat atunci în redacția incendiarei reviste vom fi mai receptivi la adevărul istoric, am să povestesc mai pe larg totul, și cum am publicat „Leul albastru" și cum am publicat „Iona", pe manuscrisul căruia Sorescu mi-a scris : „Lui Dinu Săraru, care s-a bătut cu turcii ca să apară piesa asta", și poate că atunci am să public și scrisorile pe care mi le trimetea Barbu din America, să am grijă să nu se renunțe la **Vitralii** și, în sfîrșit, poate că atunci se va înțelege, mai bine ca azi, că dincolo de atîtea erori, izvorîte din păcatele tinereților, seria Barbu a acestei gazete a jucat și ea un rol în trezirea din nou a ideii că literatura care se făcea în România se cuvenea să fie a istoriei literaturii române.

Cine va avea răbdare să

O fotografie din 1965 în biroul redactorului şef al revistei „Luceafărul". Mihai Negulescu, I. Dodu Bălan, Gica Iuteş, Eugen Barbu, Dinu Săraru, Marin Sorescu, Niculae Stoian, Al. Oprea, Mihai Stoian, Vera Popescu, Marin Bucur, (rîndul de sus) Ion Gheorghe, M. N. Rusu

punã în balanţa judecăţii toate cîte s-au făcut şi s-au publicat atunci, va vedea că talgerul din stînga se va înclina spre folosul literaturii române şi al demnităţii ei. Şi se va vedea cîte nume mari ale literaturii române de azi s-au plămădit în paginile acestei serii incendiare, şi cîte nume mari ale literaturii române din trecutul nu prea îndepărtat au revenit la lumina dreptului de a semna din nou în paginile acestei serii, pe care glumind emoţionat aş numi-o garibaldiană.

Intrat printr-o întîmplare — de care se fac „vinovaţi" prietenii mei Aninoiu, actualul ambasador al României la Paris, şi Oancea, actualul adjunct al ministrului nostru de externe — fără viză în spaţiul Germaniei Federale, cu care pe atunci nu aveam încă relaţii, am fost arestat de Kriminalpolizei — şi închis la sediul acestei poliţii din oraşul muzicii care este Szalburg. Peste trei patru ore, exasperat că nu pot să-i conving că nu sînt intrat fraudulos şi de fapt vreau să ajung la Paris, cum o dovedeau şi vizele de pe paşaport, şi epuizînd toate argumentele, am scos din geamantan „Luceafărul" şi le-am arătat tricolorul de pe manşetă şi fotografia domnitorului Cuza din mijlocul paginii şi după aceea caseta din care reieşea că eu sînt secretarul general de redacţie. Şi culmea, toate astea l-au impresionat pe ofiţerul care pînă atunci nu zicea decît „nein" şi peste o jumătate de oră, secretarul general de redacţie al revistei „Luceafărul" pleca spre Paris, salutat respectuos de ofiţerul pe pieptul căruia o insignă ca în filmele de cowboy relata că aparţine lui Kriminalpolizei.

Inutil să vă spun că de la fereastra compartimentului, îl salutam fericit cu tricolorul manşetei revistei „Luceafărul".

Fănus Neagu a ţinut cu tot dinadinsul să fie prezent la sărbătoarea revistei „Luceafărul"

MIHAI BANDAC
Academia poeţilor

Nu mai ştiu cum am ajuns atunci, în acei ani romantici, la şedinţele de lunea seara ale Cenaclului cu numele lui Nicolae Labiş, poetul tinereţii mele, ştiu doar că mi se părea de fiecare dată că fac cel mai normal lucru din lume.

După o săptămînă întreagă petrecută — ce şansă — în preajma profesorului de la clasa de pictură ce o frecventam, Alexandru Ciucurencu, ascultîndu-l pe El cel mai mare pictor al epocii, vorbind cu pasiunea-i şi simplitatea-i unică despre armonie, echilibru, măsură, culoare, despre Tizian, Rembrandt, Velasquez, Tintoretto, El Greco, sau Monet, Marquet, Sisley, Van Gogh, Braques, Picasso şi mai ales despre unicii Andreescu, Luchian, Palady, acele irepetabile ore de înălţare se continuau în modul cel mai firesc, seara la cenaclu prin călătoriile fabuloase în universurile celeste ale lui Cervantes, Shakespeare, Blaga, Arghezi, Barbu, Bacovia şi mai ales Eminescu, unicul şi eternul Eminescu.

În sală lîngă mine, mereu şi mereu, prieteni necunoscuţi, dar dovedindu-se de fiecare dată nobili cavaleri ai unei viitoare mari cruciade pe care doar o intuiam...

Mihail Sadoveanu răsfoind un număr al revistei „Luceafărul". Alături: I.D. Bălan la Şezătoare literară la Craiova. Printre participanţi I.D. Bălan, Teodor Balş, Mihai Dragomir, Mihai Beniuc, Haralamb Zincă, Valeriu Ripeanu

Aveam să reconstitui şi să înţeleg mai tîrziu, că ei erau primele semne luminoase menite, să înfrunte şi să împrăştie ceaţa rece şi întunecoasă a dogmatismelor şi proletcultismelor atît de anticulturale şi antiromâneşti, reuşind cu fiecare gest, cu fiecare cuvînt să dea o cît mai elocventă expresie simţirii şi dragostei lor pentru frumos, pentru moral, pentru Eminescu, pentru plaiurile mioritice.

Ei, prietenii necunoscuţi, se numeau atunci pentru mine doar Ion, Nichita, Ion şi iarăşi Ion, sau Marin, Sânziana, Iulian, Adrian, Marius, Grigore şi alt Grigore.

Veniţi din toate văile carpatine, sau de prin cîmpiile române străjuite doar de marginea orizontului, diferiţi şi prin nimica asemănîndu-se, îi unea doar două lucruri: dulcele grai românesc şi aspiraţia sublimă pentru împrietenirea acestuia cu toate graiurile pămîntului.

De aceea poate aveau să devină mai apoi valori indiscutabile ale unei culturi tinere, dar mature şi profunde, pietre de căldarîm solide pe drumul ce se va continua la nesfîrşit, către nepieriire şi măreţie al unui popor trăind aproape de stele, netrădîndu-se şi netrădînd pe nimeni niciodată.

Cum aş putea să uit vreodată acele dialoguri din serile de toamnă aurie, pline de melancolie şi unice revelaţii, prelungite la Şosea pînă spre dimineaţă, sau furtunoasele discuţii din toamnele tîrzii şi ploioase, ori din iernile ce înconjurau cu nămeţi clădirea de pe Calea Victoriei sau îndemnurile prieteneşti şi generoase din serile de primăvară renăscătoare, aducătoare de speranţă şi certitudine.

Cum aş putea să uit vreodată acele tainice dialoguri ale inteligenţelor, sobra şi demna comunicare a valorilor înalte, morale şi estetice, atît de greu să se mai repete altădată.

Aşa îmi apare după atîţia ani spiritul unic şi inconfundabil al acelei adevărate Academii a poeţilor.

Nu ştiu de fapt cum au fost alte cenacluri. Nu ştiu ce s-ar fi întîmplat dacă ar fi continuat şi n-ar fi fost atît de

inadmisibil sacrificat — aidoma căprioarei dni poezie — Cenaclul Nicolae Labiș.

Nu știu cum ar fi arătat literatura contemporană românească fără acest teritoriu al purificării și prieteniei universale.

Și nu știu mai ales, după atîția ani, care ar fi fost evoluția mea, lipsită de șansa de a mă fi întîlnit atunci cu această minunată lume, fără să fi avut la timp de exemplu confirmarea unor secrete îndoieli, determinate de unele episodice și veleitare apariții, gîlgîind de stridente ambiții, în opoziție deliberată și manifestă cu logica și blîndețea generală, repudiați încetul cu încetul de către chiar genele lor pozitive și împrăștiați mai apoi prin lume de vînturile irațională și zbicite ale ambițiilor necuviincioase și deșarte...

Știu însă acum aproape de jumătatea vieții că pentru un spectator ca mine cenaclul Labiș a însemnat o stare de spirit unică, un teren al confruntărilor de cea mai nobilă și aleasă spiță, unicul mod viu, dinamic realist de a-mi verifica intuițiile, credințele, aspirațiile, de a mă proteja mai ales de singurătate și izolare, și din contră de a fi în permanență obligat, stimulat să mă alătur cu toată energia de care dispuneam și pe care o datoram poate în mare parte educației mele transilvane, să mă alătur deci convins și liniștit luptătorilor din bătălia nesfîrșită și eroică, pentru puritatea și recunoașterea în lume a universalității, spiritualității românilor.

Dincolo de masă, la democraticul prezidiu, personalități deja consacrate, bucurîndu-se pe semne diferențiat de stima generală, dar la fel de entuziaști și convinși de necesitatea acelui efort.

Marelui scriitor Eugen Barbu îi port mai ales de atunci — în taină — cea mai constantă admirație și poate de ce să nu mărturisesc și recunoștință.

Domnia sa, conducătorul și sufletul cenaclului, era în fiecare luni seara acela care gira întreaga încredere și certitudine, prietenia și seriozitatea, dar și cordialitatea de coleg prin multe trecut și multe văzînd, ghid dăruit în teritoriu fabulos al literelor și artelor.

ALEXANDRU CONDEESCU

Povestea unor critici tineri

Pentru un eventual cercetător al fenomenului literar din ultimul deceniu, unul dintre evenimentele cele mai semnificative și pregnante din „Istoria literaturii tinerilor", îl va constitui, fără îndoială, deschiderea paginilor revistei **Luceafărul** pentru o seamă de critici foarte tineri, aflați la primii pași pe teritoriul cronicii literare, gest de rară generozitate și curaj din partea secției de critică și a conducerii revistei, fără precedent în presa noastră literară de primă mărime. Pentru că, a da unor tineri fără experiența activității literare publice (străini însă și de culisele ei), încă studenți sau proaspăt absolvenți, un spațiu de exercitare a judecății critice în a doua revistă, ca tiraj, a Uniunii Scriitorilor, a însemnat poate mai puțin o promovare firească pentru publicația tinerilor scriitori (să nu uităm că era vorba de aspiranți necunoscuți pînă atunci, nu de criticii — și ei tineri — afirmați deja), cît asumarea riscului semnării unei „polițe în alb" pentru talentul și integritatea acestora. Și dincolo de stîngăciile inerente începutului și tensiunii neobișnuitei răspunderi cu care au fost investiți, aproape toți și-au onorat semnătura acoperind prin evoluția lor critică încrederea acordată de revista **Luceafărul** prin oamenii care le-au „prezidat"

Ședințele „Luceafărului" la Dinamo cu Dan Deșliu, Radu Boureanu, Păstorel Teodoreanu, Mihu Dragomir, Haralamb Zincă, Teodor Balș, Tiberiu Utan

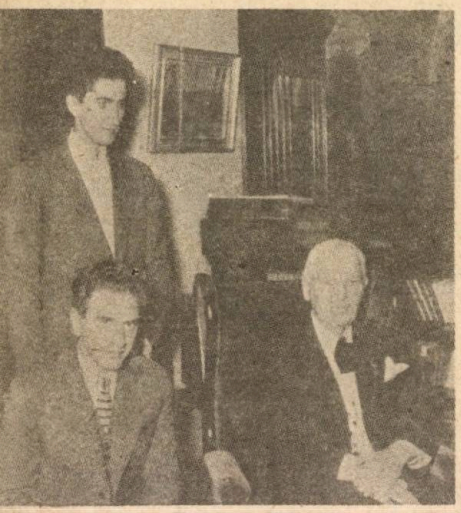

5 noiembrie 1960. 80 de ani de la nașterea lui Mihail Sadoveanu. Omagiul revistei „Luceafărul" prezentat de Haralamb Zincă și Valeriu Ripeanu.

debutul : Mihai Ungheanu, Nicolae Dragoș, Nicolae Ciobanu și mai tîrziu Nicolae Dan Fruntelată. De-a lungul acestor zece ani au debutat aici — îi enumerăm în ordine alfabetică — Dan Arsenie, Mihai Coman, Alexandru Condeescu, Sultana Craia, Paul Dugneanu, Nicolae Georgescu, Valentin F. Mihăescu, Dan C. Mihăilescu, Artur Silvestri, Costin Tuchilă, Doina Uricariu, toți laureați cu premiul de critică al revistei, nume care se întîlnesc acum în coloanele multor alte reviste și deja pe coperțile cărților.

Au început, e drept, prin recenzii la cărți cu miză mai mică, unde coeficientul erorii putea fi mai larg, dar au publicat totodată studii despre literatura noastră veche, clasică și modernă, iar apoi articole privind direct fenomenul literar contemporan, au participat la bilanțuri, mese rotunde etc. Nu au trecut însă niciodată prin senzația umilitoare de a nu putea publica în presă decît texte de serviciu, unde, în schimbul apariției, tînărul critic (care altfel nu are loc fiind acesta ocupat de titularii publicației) nu discută critic, ci trebuie să laude fără rezerve cartea insignifiantă a cutărui autor în consens cu interesele „generoasei" reviste. Dimpotrivă, pentru tinerii critici de la **Luceafărul** condiția de colaborator extern a fost o garanție a independenței lor, dînd, să recunoaștem, suficientă bătaie de cap redacției în temperarea zelului prea critic uneori, bătăios prin chiar condiția sa juvenilă. Și iarăși, niciodată nu au scris după comandă sau sub presiunea altor criterii decît cele ale adevărului. Desigur, fiecare are dreptul la subiectivitate, dar noi vorbim despre sinceritatea criticului față de sine.

Acțiunea de promovare a tinerilor critici, nu s-a oprit însă aici. Printr-un gest de mare noblețe sufletească și discreție, despre care niciodată nu e de prisos să se amintească, cronicarii consacrați ai **Luceafărului**, Mihai Ungheanu, Al. Piru au oferit tinerilor rubricile lor în toiul bătăliei acerbe pentru spațiu tipografic, încredințîndu-le tribuna cea mai înaltă a opiniei critice dintr-o revistă, cronica literară. Nu știm cîți dintre confrații întru critică mai vîrstnici, ar fi făcut un astfel de gest doar pentru consacrarea unor speranțe. Și oricare vor fi, poate, divergențele de părere, acestora li se va păstra întotdeauna un loc de suflet în amintirile celor ce au fost „tinerii critici ai **Luceafărului**". Nu li s-a cerut ca recunoștință să-și muleze opinia după orientarea revistei, li s-a cerut în schimb să fie ei înșiși și să aibă mereu curajul susținerii opiniei proprii, chiar dacă ea era în contradicție cu imaginea acreditată de pontifii criticii literare. Nu putem spune că lucrul a fost privit întotdeauna cu ochi buni. Oricum, a fost cea mai fermă acțiune de promovare a tinerilor critici și a opiniilor lor, din ultimul deceniu, în care s-a angajat o revistă de anvergură. Căci dacă tipărirea poeților sau prozatorilor nu implică o publicație dincolo de relativitatea unei opțiuni estetice, a susține o nouă critică înseamnă o atitudine mult mai angajată (cînd nu-i angajezi pe critici pentru a susține programul revistei, cum se întîmplă atît de des din păcate). Acțiunea de sprijinire a tinerei critici începută de **Luceafărul** a dat roade în timp, ea fiind urmată de aproape toate revistele noastre literare, chiar și de cele mai conservatoare și mai rigide. Puține însă acordă un statut atît de tolerant și independent opiniei tinerilor, cum continuă să o facă **Luceafărul.**

Și totuși, „viața de critic" (fie el și tînăr) nu e de fel senină. Tinerii critici afirmați aici s-au format într-un climat literar deloc idilic, înveninat de disensiunile confraților mai vîrstnici, puși să-și ridice și să-și dărîme reciproc piedestalurile. Nu le-a fost simplă trecerea de la atmosfera universitară la respirarea aerului încărcat de parfumurile războiului celor două roze. Pindiți de „bulboanele polemice", ei nu au depășit niciodată polemica de idei, deși genul pare azi dispărut datorită prea mult „polemiști" refuzați de idee, ale căror argumente sînt de ntura invectivei și imprecației, ca figuri de stil ale agresivității stupide. Riscînd să pară prea „academică" în mijlocul vîrtejului ce a cuprins gîndirea scriitoricească, care, maniheistă, nu mai vede în critică decît prilej de laudă sau de defăimare, critica tinerilor „luceferiști", prin ținuta intelectuală și argumentația analitică reprezintă o distanță polemică atît față de manifestările grobiene, cît și față de încercările de a truca ierarhia valorică prin abile mișcări critice. Ei și-au spus întotdeauna că pasiunile extraliterare trec, operele rămîn. Această convingere, alături de păstrarea independenței de opinie și de afirmarea consecventă și de bună credință a adevărului și a valorii autentice, a fost unul dintre puținele puncte ale unui posibil program comun al tinerilor critici promovați de **Luceafărul.**

REDACTORII «LUCEAFĂRULUI» VI SE ADRESEAZĂ

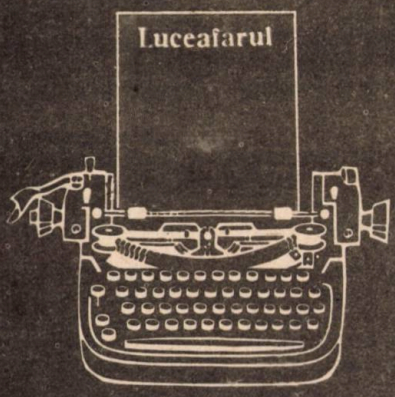

O revistă este expresia cumulului de preocupări, de orientări și de inițiative a redactorilor și colaboratorilor ei. Sub titlul Redactorii «Luceafărului» vi se adresează **am strîns la un loc mai multe texte semnate de redactorii revistei** Luceafărul **cu intenția de a contribui la alcătuirea unei imagini a diversității de preocupări care caracterizează un colectiv redacțional, cel pe care vi-l prezentăm avînd șansa de a fi redacția anului XXV al revistei** Luceafărul.

REDACTORII «LUCEAFĂRULUI»
VI SE ADRESEAZĂ

Război în vis

1.

Cade seara, sabie de argint
întunericul linge ultima rază
ochii mei se pregătesc de război
lasă-i singuri arbore al cărnii
în cămașă de învinși ori de eroi
lasă-i singuri vor muri atîta
cît să nu se mai întoarcă înapoi
trece-un vis de gală, ca un soare
tras de douăsprezece lebede vechi
negru de iubire și de întristare
tac în el cuvintele perechi
fără arme te întîmpin, seară
doar cu ochii goi, flămînzi și reci
trupul meu nu știe să mai ceară
sîngele-i oprit în adorare
într-o naștere care nu doare
într-un sunet călător în veci.

2.

Mi se părea, părerea umbla
pe drumurile ochiului meu
cu o mînă în dreptul buzelor
ca un zeu străin, ucigaș
al sunetelor nenăscute
pe pămîntul fără nume
la o margine de lume
iată arborele nopții
cu mireasmă-mbolnăvea
aerul din stînga mea
mi se părea, părerea rupea
prapurele visului
ochiului deschisului
doar un veac îi trebuia
după veacul lui plîngea
lasă-i, doamne, lacrima
să se scalde gol în ea.

3.

Se făcea că eram prinț
prinț desculț pe luna moartă
prinț copil sculptat în aur
pentru trecere jertfit
prin însingurata poartă
se făcea că eram mut
fericit de-atîta pace
doar cu jocul dăruit
doar al jocului robit
mai departe, mai departe
nu există nici un pas
nici o curgere de ceas

NICOLAE DAN FRUNTELATĂ

împietritul meu regat
ca o fără cheie, carte
chiar și sîngele-i oprit
să nu tulbure minunea
care naște lumi străine
pe-a privirii tristă hartă
se făcea că eram prinț
prinț desculț pe luna moartă.

4.

O pădure de cerbi și-o pădure de cai
în război fără iertare, visai
carnea-mi înflorea sub copitele lor
eu cîmpie eram, arată de dor
pentru dragostea ierbii se făcea că se bat
calul bărbat și cerbul bărbat
scoală, maică, scoală
uită-te la vale
vezi ce-a coborît
un cal mohorît
cu frîul de-argint
cu frîu de mătasă
să te ia de-acasă
numai unul mi-a rămas
sîngerat și fără glas
creștea iarba în mine cu disperare
tristă și dulce neîndurare
cînd m-au trezit era, doamne, tîrziu
cine-a învins nu pot să mai știu
cumpăna lor nu mai am cum s-o țin.

Cît strigătul acesta

lui Jean Ionescu

Hai să scriem împreună, primarule,
ia-mi tu mîna și fă-o lamă de plug
în memoriam țăranului român de la Dunăre
să arăm împreună dicționarele
unei limbi aproape moarte
secetă, dijmă, cote, cuțit, canal,
tot felul de oameni pe care
i-am cunoscut mai bine cînd nu mai erau
decît undeva în umbra blestemului lor
grîu, plan, șeptel, izlaz, case pustii
copii la școli, părinți înapoiați plîngînd
în mandate poștale
cursuri agrozootehnice, uite așa se
pune sămînța, uite așa se prășește
aceasta e o sapă, ea are trei părți
precum pușca lui nichita stănescu
uite aceasta este o pîine
ea vine de la oraș ca un fel de
mașină, ca un fel de
fruct străin și ciudat uite
dicționarul ăsta urlă în sîngele nostru
de lupi bătrîni, primarule,
fratele meu, pomule, salcîmule
pus la marginea satului
unde vine vara ca o boală
și niște mașini mari și neînțelese
ne seceră pe noi și ne treieră
pîine, pîine, strigă lumea la noi
ne sărează cu lacrimă și ne împarte
hai să scriem împreună, primarule
o carte cît strigătul acesta
în memoriam țăranului român de la Dunăre

REDACTORII «LUCEAFĂRULUI»
VI SE ADRESEAZĂ

CEZAR IVĂNESCU

EXISTĂ O GENERAȚIE LABIȘ ?

Prin grația absolută cu care s-a dăruit **misiunii** sale, Nicolae Labiș, cel mai tînăr și mai nobil sfînt din calendarul nostru poetic, mărturisește că și-a înțeles rostul eroic într-o vreme în care „mașina lumii" nu mai mergea decît unsă cu sînge...

O asemenea „înțelegere" are în ea ceva „sacru" și trebuie întîmpinată cu pietate...

„Opera" lui Nicolae Labiș și „viața" lui Nicolae Labiș sînt inseparabile și toată viața noastră nu e de ajuns să medităm la figura acestui enigmatic act sacrificial, pentru poetul român dintotdeauna o adevărată **mandala**.

*

„Personalitate de tip ahileic, în sensul capacității de a-și asuma integral un destin" (Al. Zub), Nicolae Labiș ca și Vasile Pârvan, ne-a lăsat nu doar un simbol, sau un mit, ci o operă poetică durabilă, substanțială, în continuitatea organică a marii tradiții moldave (Alecsandri, Eminescu, Bacovia) în deplina conștiință a unei viziuni totale, integratoare a verbului românesc (Arghezi, Barbu), în permanent recurs la sugestiile poeziei folclorice, așa cum au fost toți poeții români de la Dosoftei la Blaga...

Capacitatea de a-și asuma integral destinul, într-o vreme în care ceilalți „jouient la pièce en étrangers", cum ar zice Michaux, îl singularizează pe Labiș și-i conferă o autoritate incomparabilă, căci actul său poetic cuprinde o discriminare fundamentală : separarea **poeziei** de **non-poezie**.

După Labiș, copilul de geniu care a rupt vraja malefică a iluziilor interesate și de tot felul, **adevărata istorie** a poeziei românești, de la bocetul ancestral la avangardism, nu a mai putut fi falsificată.

(Am citit de-a lungul anilor tot felul de speculații inepte pe tema „cum ar fi scris Labiș dacă ar mai fi trăit", sau „cum ar fi evoluat poezia românească de azi dacă Labiș nu s-ar fi ivit" ?).

Labiș a fost pentru scurt timp întruparea spiritului poeziei românești, unica întrupare „aleasă" de destin și menită a fi validată de istorie, poate tocmai în baza anticului **amor fati**, invocat în citatul enunț al istoricului ieșean referitor la Pârvan ; e destul să ne gîndim, că un alt mare talent, dublat de o inteligență strălucitoare, George Mărgărit, ar fi putut juca rolul lui Labiș în acest plin de cruzime **theatrum mundi** ; amîndoi ni se par a fi fost încarnați întru aceeași misiune, revelatoare unui adevăr pierdut, cu orice preț, printre oameni : Labiș a crezut pînă la capăt în misiunea sa și a murit tragic la 21 de ani strivit de roțile unui tramvai în București. George Mărgărit **nu a mai crezut**, deși a continuat să trăiască — e adevărat, ca un „înger căzut" — și să scrie și a murit tot tragic la 38 de ani, într-un sanatoriu, la Bîrnova : cum l-am cunoscut cu puțin timp înainte de moarte, pot să mă înșel, cred totuși că nu făptura muribundă cu aspectul ei pur fizic m-a impresionat întru atît, cît acea senzație particulară că „nu e cu totul în trupul lui", cum se zicea despre Rilke, acea senzație particulară pe care ți-o comunică o persoană „cutremurată" de un **mysterium tremendum et fascinans**..., scrisese și el un poem, **Rapsodia pădurii**, de o desăvîrșită seninătate mioritică în fața morții, de un lirism pur în linia lui Valery din „Cimitirul marin", poem din nefericire intruvabil în volumul care i s-a editat postum, **Vulturii amiezii**... era oare o replică la poemul labișian ?... George Mărgărit credea încă în poezie, nelipsit de prezumțiozitate, credea poate chiar mai mult în poezia lui decît în cea a lui Labiș, în misiunea sa de salvator al poeziei românești însă încetase de mult să mai creadă...

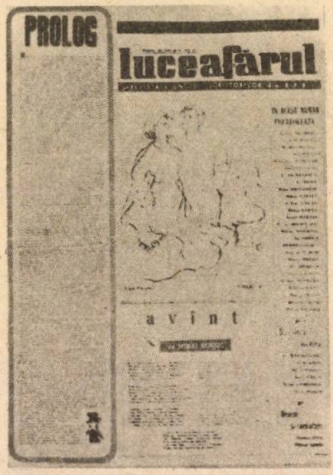

Labiș nu a cunoscut această „descumpănire“ : asemeni mitologicului personaj Arjuna din **Bhagavad — Gita,** sfătuit de un zeu s-a avîntat în luptă.

„Cel lipsit de cunoaștere și credință, cu îndoiala în suflet, piere ; el cu îndoiala în suflet nu are parte nici de lumea aceasta, nici de cealaltă și nici de fericire“.

„Îndoiala“ aceasta i-a pierdut pe mulți... e destul poate, și numai o clipă, să te îndoiești pentru a te pierde, e destul poate, și numai o clipă, să crezi că Răul e invincibil și vei fi trecut astfel, fără să vrei, de partea Răului... În această nesfîrșită dramă universală, actul uman, de orice natură, poartă pecetea profundei angajări etice, de partea Binelui... ori de partea Răului... afirm cu orice risc, a nu fi reușit să depășească pînă la această vîrstă, acest maniheism înăscut... și de asemenea afirm că poezia lui Nicolae Labiș și viața lui Nicolae Labiș, inseparabile, alcătuiesc pentru mine opera luptătoare, actul integral de identificare cu forțele Binelui...

Cei care acum un sfert de veac „absentau“ din poezia românească (cum se exprimă azi un oarecare,) de la Tudor Arghezi la Teohar Mihadaș, cum și toți poeții adevărați afirmați de la Labiș încoace au evaluat exact unicitatea (deci irepetabilitatea) actului labișian... Nici un alt tînăr poet român nu a mai putut crede, cu seriozitate, că poate fi „un nou Labiș“, cum, cu galanterie, se mai afirmă din cînd în cînd... Istoria nu se repetă, ar fi chiar groaznic... Dar toți tinerii poeți români de azi, de la Nichita Stănescu și Ion Gheorghe, la Dan David și Liviu Antonesei, au reînnoit credința în **mitul poetului tînăr...**

★

Dacă socotim demersul poetic labișian drept o încercare de recuperare, fragmentară și inegală, a întregii istorii a poeziei românești, de la oralitate folclorică la avangardism, nu e exagerat să numim „generația Labiș“ valurile succesive de poeți afirmați de-a lungul unui sfert de veac... Ion Gheorghe, Al. Andrițoiu, Nicolae Stoian, Gh. Tomozei, Florin Mugur, Florența Albu, Doina Sălăjan, Nichita Stănescu, Grigore Hagiu, Cezar Baltag, Florin Mihai Petrescu, Horia Zilieru, Corneliu Sturzu, Mircea Ciobanu, Dan Laurențiu, Ioanid Romanescu, Ovidiu Genaru, Emil Brumaru, Cristian Simionescu, Adi Cusin, Mihai Elin, Grigore Arbore, Marin Mincu, A. I. Zăinescu, Petre Got, Adrian Păunescu, Ioan Alexandru, Ana Blandiana, Constanța Buzea, Marin Sorescu, Virgil Mazilescu, Constantin Abăluță, George Alboiu, Mircea Ivănescu, Leonid Dimov, Sorin Mărculescu, Nicolae Ioana, Marius Robescu, Gheorghe Istrate, Ion Murgeanu, Daniel Turcea, Dumitru M. Ion, Vasile Vlad, Ileana Mălăncioiu, Matei Gavril, Angela Marinescu, Gheorghe Pituț, Ion Iuga, Nora Iuga, Grete Tartler, Daniela Crăsnaru, Adrian Popescu, Ion Mircea, Horia Bădescu, Dinu Flămînd, Corneliu Popel, Șerban Foarță, Virgil Mihai, Nicolae Dan Fruntelată, Carolina Ilica, Traian T. Coșovei, George Țărnea, Domnița Petri, Dan David, Liviu Ioan Stoiciu, Lucian Vasiliu, Gabriel Chifu, Patrel Berceanu, George Stanca, Nichita Danilov, Valeriu Stancu și lista poate continua.

Toți aceștia, inclusiv belicoșii „generației '80“, nu au schimbat radical poezia românească în acest sfert de veac, ci doar i-au recîștigat deplina conștiință de sine... Personal nu cred că poezia actuală a atins nivelul celei interbelice (și am fost încîntat să descopăr că și istoricul literar Ion Rotaru gîndește la fel), dar, cred că foarte mulți poeți români de azi au de pe acum o operă care le dă dreptul să aspire, legitim, la edificarea celui de-al treilea mare eon al poeziei noastre moderne...

MIHAI UNGHEANU

Un autor elegiac

George Macovescu este un autor care se deghizează de la un volum la altul. Dacă deschidem un dicționar în dreptul numelui său vom descoperi o sumedenie de titluri. În realitate este vorba de o singură carte, care cu ajutorul reeditărilor mascate, traversează întreaga sa bibliografie sub deghizamentul oferit de un titlu nou și o copertă diferită. Primul său volum de articole și reportaje, Oameni și fapte, este de fapt unicul, trecînd fără modificări în prima ediție a Vîrstelor rațiunii (1971, Cartea Românească) apoi în cea de a doua ediție a Vîrstelor rațiunii, de data aceasta la Editura Eminescu, pentru ca unele texte din Oameni și fapte (1957), e vorba de Cei care rămîn, să fie înserate discret în montajul din volumul Parfumul amar al pelinului verde. O prodigioasă carieră editorială prin transbordare de la un volum la altul, cu titlu schimbat sau fără titlu, fac niște Mărturisiri din Vîrstele rațiunii, 1971, care trec cu titlul Amintiri în Catarge înalte, Albatros, 1972 de unde fac saltul în Farmecul pămîntului (1977) ca să ajungă în cele din urmă în Parfumul amar al pelinului verde (1982). O investigație amănunțită a fiecărui text din acest ultim volum nu ne-ar duce decît la aceleași concluzii. Încropirea forțată de volume din texte de care se face uz și abuz editorial înseamnă într-un cuvînt sterilitate la pătrat. Citind Parfumul amar al pelinului verde de George Macovescu îi citim de fapt întreaga operă. La nevoie ea poate fi împachetată și introdusă într-o borsetă, ceea ce prezintă inegalabilul avantaj de a avea opera la purtător.

Și mai interesant de urmărit în aceste volume care se înmulțesc prin simplă reproducere fidelă este ce lasă ele totuși de o parte. Vîrstele rațiunii, din 1971, reproduc cu variațiuni de sumar toate titlurile din 1957 ale volumului Oameni și fapte cu excepția unui reportaj : În țara de la răsărit, Omul sovietic, Moscova. Obicelul de a multiplica prin reproducere puțina operă a autorului nu mai funcționează în cazul acestui reportaj. Rămîne în schimb și în prima ediție 1956 în cea de a doua, 1977, reportajul în Statele Unite. (Chestiune de adaptare la noile condiții). Asta face desigur ca scurta biografie a lui Gheorghe Lazăr, tipărită de George Macovescu în 1953, să înceapă cu această frază : „Trecuse zece ani de la răscoala țărănească a lui Emilian Pugaciov. Imperiul nobiliar, moșieresc al Ecaterinei a II-a fusese puternic zguduit și ecourile luptei iobagilor ruși depășise granițele, aprinzînd speranțe în sufletul asupriților de pretutindeni". Din ediția a doua această sugestivă introducere lipsește complet, ca semn al unei alte opinii, desigur, despre propagarea știrilor la mare distanță. Această însușire a culorii mediului mai este comparabilă și cu procedeul rachetei care-și leapădă treptele inutile.

Parfumul amar al pelinului verde, care se vrea o rememorare autobiografică, utilizînd texte apărute anterior, ni-l înfățișează pe George Macovescu în societatea scriitorilor și mai ales a unor mari scriitori, ca Mihail Sadoveanu, Tudor Arghezi, Tudor Vianu, Zaharia Stancu, sau a altora de incontestabil interes ca Alexandru Sahia, Ghiță Dinu și alții. Figurile acestora decorează înnobilînd-o o autobiografie care pare desprinsă dintr-un spațiu atemporal, în care singurele evenimente ar fi gîndurile și faptele artistice. George Macovescu vorbește cu o cuviință de schivnic în pacea unei poieni mănăstirești de Sadoveanu sau de Arghezi. Totul pare a colabora pentru realizarea sărbătoreștilor întîlniri ale lui George Macovescu cu doi dintre titanii literaturii române. Este tot ce țin să ne comunice aceste pagini aparent memoralistice. Ele înfățișează un personaj purificat de contactul cu aerul din preajma celor doi maeștri. Totul se întîmplă ca într-un film cu miș-

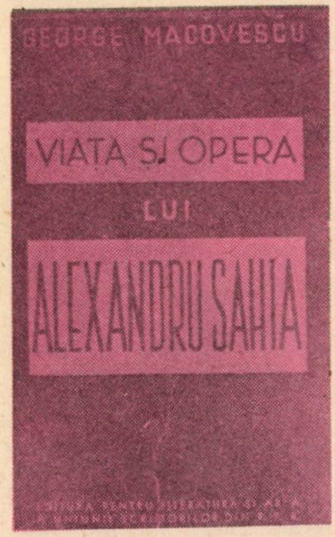

carea încetinită sau ca într-un dans de salon. Informațiile, gesturile caracteristice sînt lăsate de o parte. Aflăm despre Sadoveanu că tăcea, ceea ce știam de mult și despre Arghezi că era corosiv, ceea ce nu e o noutate. Lipsa de „lest" personal a acestor pagini de memorialistică amnezică vine din precaritatea coeficientului informațional propriu redus aproape la zero. Incontestabil, autorul Pelinului verde i-a cunoscut pe cei în cauză, dar este cazul să ne îndoim de aerul călugăresc al acestor întîlniri. Epoca literară a fost convulsionată și nimic din tensiunile și crispările ei nu transpare în aceste revitalizate amintiri. Prin golirea vremii de propria-i esență dinamică, George Macovescu participă și el cu un aer pios la memorialistica care falsifică înfățișarea epocii literare din anii cincizeci. Autorul Parfumului amar își leapădă și aici o treaptă, figura sa inconjurată celest de portretele marilor scriitori români fiind destinată să treacă în umbră ipostaza de critic dogmatic, capabil de a scrie în 1950 în Viața și opera lui Alexandru Sahia, următoarele : „Prin anii, 1932, 1933, 1935, 1936 — ani cînd Sahia își scria nuvelele — nuvelele — literatura din România burghezo-moșierească se bălăcea fie în verzile izvoare coclite ale ideologiei fasciste, fie în lăliile ape ale unei burghezii ghiftuite, fie în mlaștinile deznădejdii unor intelectuali descompuși. Era literatura unei clase intrate în putrefacție". În 1950 George Macovescu considera putrefactă și malodoriferă o literatură al cărui parfum îl îmbată osmotic în compania autorilor ei. Anii treizeci ai literaturii române condamnați fără drept de apel de elegiacul moralist din Parfumul pelinului se compuneau, pentru exact anii amintirii, din următoarele titluri : Cimitirul Bunavestire și Cărticică de seară de Tudor Arghezi, Creanga de aur, Nopțile de Sânziene și Frații Jderi de Mihail Sadoveanu, Avram Iancu de Lucian Blaga, Horea de Aron Cotruș, Adela de G. Ibrăileanu, Patul lui Procust și Tezele și antitezele lui Camil Petrescu, Memoriile lui E. Lovinescu, Domnul Tudor de Carol Ardeleanu, Copilăria unui netrebnic de Ion Călugăru, Cîntecele de dragoste și de moarte ale lui Adrian Maniu, Calea Văcărești de I. Peltz, Drumul ascuns de Hortensia Papadat Bengescu, Donna Alba de Gib Mihăescu, Velerim și Veler Doamne de V. I. Popa, Viața lui Eminescu și Opera lui Eminescu de G. Călinescu, Destin de Vasile Voiculescu, Parada dascălilor de Anton Holban. Am citat numai o parte din titlurile „cincinalului" literar repudiat de George Macovescu pentru că : se bălăcea 1). în apele verzi ale fascismului ; 2) în apele lălii ale puhavei burghezii sau 3) de-a dreptul în groaznica mlaștină a individualismului fără speranță. Careul de ași literari cu care se înconjoară retroactiv George Macovescu trecuse prin furcile caudine ale acestei condamnări globale cu înfățișare de „Căderea zeilor". Din procuror al literaturii lor, George Macovescu se deghizează elegiac în confident al marilor scriitori astrucați înainte cu zgomot de proletcultismul pe care-l înfățișase cu brio. Viața și opera lui Alexandru Sahia este o altă treaptă a rachetei literare George Macovescu.

Ca mulți alți memorialiști ai anilor literari cincizeci George Macovescu este lovit de o amnezie caracteristică. El „privește înapoi cu mînie" și se întreabă cum de-a fost să se petrecă totul astfel. Și ca mulți alți campioni de memorialistică va polemiza demn cu dogmatismul deceniului cinci. Parfumul amar al pelinului verde ne descoperă marele respect al lui George Macovescu pentru mișcarea românească de avangardă „una din cele mai originale și mai valoroase mișcări de avangardă din arta și literatura apărute după primul război mondial". Dată fiind vehementa combatere altă dată a acestei mișcări literare, aprecierea e de natură să ne facă plăcere. „Trebuie să acceptăm că mișcarea noastră de avangardă, scrie George Macovescu, nu a fost suficient studiată pentru a se evita aprecierile cu care am fost serviți cu ani în urmă". Aici ne trebuie o pauză de efect : formula „cu care am fost serviți" este desigur savuroasă : adică am fost „serviți" și noi, și George Macovescu, dacă nu cumva e vorba de pluralul majestății. Că am fost „serviți", e adevărat, dar mai ales „noi", ceilalți, și nu George Macovescu, care pe vremea acelor „servicii" avea următoarea îndeletnicire : ne „servea" fără să i-o fi cerut. Dacă deschidem cursul de Introducere în știința literaturii, editat nu mai departe de 1962, de George Macovescu și colaboratorii, vom descoperi că toate formele de literatură și artă modernă sînt, după George Macovescu în postură universitară, neavenite „curente decadente ale literaturii burgheze" care „militează pentru descompunerea artei". Lupta împotriva acestor curente primejdioase era o datorie de onoare. Avangardismul lăudat de George Macovescu în 1977, laudă reeditată în 1982, era în 1962 un „curent antirealist", „irațional". În ultima vreme însă „nu mai sînt mulțumiți nici cu aceasta și socoate că boala psihică paranoia este «cea mai bună metodă de creație». Afirmația aceasta vorbește de la sine. Ea caracterizează pe deplin modul burgheziei

NICOLAE CIOBANU

A fi „critic — redactor“

de a concepe arta și în același timp dezvăluie încă o dată ce rol atribuie burghezia artei : ea nu trebuie să transmită nimic, să nu explice nimic, să nu intervină în nimic, să nu folosească la nimic“. Seraficele clipe descrise de amintirile lui George Macovescu se petrec în vremea pe cînd studenții digerau această hrană antimodernistă oferită de cursul aceluiași autor. Prin această postură de ins care polemizează cu sine fără a-și recunoaște erorile George Macovescu ne amintește de un alt critic care descoperea că dogmatizarea lui Sadoveanu pe care o combătea, îi aparține.

O singură dată iese G. Macovescu din cercul amnezic al amintirilor sale literare și siderale, atunci cînd vorbește despre Tudor Vianu. Ceva din tensiunea acelor ani răzbește prin autocenzura autorului : „în ședințele din mica și sordida cancelarie de la Facultatea de filologie în amfiteatrele universității nu ne-am găsit întotdeauna de acord“. Trebuie precizat că George Macovescu era șeful de catedră al lui Tudor Vianu. „Ba chiar în anumite împrejurări am polemizat“. Faptul că George Macovescu își închipuise că a „polemizat“ cu Tudor Vianu e încîntător. „Dar ceea ce nu va părăsi niciodată conștiința mea este eleganța morală a omului de știință Vianu. M-a combătut, dar nu m-a umilit, nu m-a jignit niciodată“. Iată, în sfîrșit, un accent adevărat în atîtea pagini sterile, la propriu și la figurat. Încheierea prilejuiește autorului un acces de sinceritate, care extins la întreaga suprafață a acestor amintiri decolorofilate, le-ar fi dat poate un sens, unicul cu putință : „I-am răspuns cu aceeași monedă ? Mă voi întreba mereu și mereu mă va chinui gîndul că s-ar putea să nu fi fost așa“. Este cazul ca autorul Vieții și operei lui Alexandru Sahia travestit în memorialistul din Parfumul amar al pelinului verde să-și respecte această clipă de slăbiciune, să-și răspundă singur la această întrebare.

Neputindu-mă lăuda precum alții că posed un „jurnal secret“ în care să fie notat, în detaliu și cu acea de mulți exaltată cruzime a adevărului, întîmplările văzute (și auzite) în timpul celor aproape cincisprezece ani de cînd viețuiesc în redacția „Luceafărului“, mă consolez totuși la gîndul că propria mea memorie va fi înregistrat cu suficientă fidelitate îndeajuns de multe lucruri susceptibile a da conținut unor eventuale amintiri demne de oarecare interes, axate pe aceeași temă. De altminteri, țin să precizez că din punctul meu de vedere „genul“ amintirilor ca document de istorie literară, în măsură a propune o imagine sintetică și o perspectivă evaluativă coerentă, cît de cît obiectivă, a unui fenomen de ansamblu, istoricește determinat, își relevă în chip neîndoielnic superioritatea, în raport cu „genul“ jurnalelor. Menționînd că nu intră în discuție valoarea literară absolută (chestiune de talent, firește), risc chiar comparația sugerată, să spunem, de însemnările zilnice ale lui Maiorescu, de o parte, și amintirile lui G. Panu Iacob Negruzzi și Slavici de altă parte, conchizînd prin ideea că pentru cunoașterea și definirea monografică a fenomenului junimist și a marilor săi exponenți, acestea din urmă se dovedesc mult mai generoase în date, sugestii, căci, oricum le-am privi, cu orice rezerve, ele se înscriu deschis în perspectiva istoriei literare. Toate acestea nu vor, desigur, să așeze între paranteze individualitatea celui care „produce“ amintirile, memoriile, în sensul că „genul“ ar respinge, de plano, ideea de confesiune și mărturisire autobiografică. Numai că un asemenea impuls se circumscrie (sau ar trebui să se întîmple astfel) ariei aparținînd, așa-zicînd, eului intelectual, angrenat în efortul de relevare a adevăratelor raporturi dintre biografia intelectuală a memorialistului și complexa biografie a fenomenului căruia acesta îi aparține. Mi-am îngăduit asemenea fugare „glosse“, gîndindu-mă cu lucidă emoție că de mă voi decide într-o bună zi să dau la iveală propriile-mi **Amintiri de**

la **Luceafărul**, va trebui să meditez cu toată gravitatea la o atare „regulă a jocului" și că numita biografie a eului meu intelectual va trebui, vrînd-nevrînd, să fie însăși axa epică a rememorărilor. Va trebui, cu alte cuvinte, să „mă povestesc" pe mine însumi dintr-o asemenea perspectivă contextuală, important fiind să-mi fac cunoscut, din capul locului, elementul definitoriu vizînd condiția mea de **critic-redactor** la revista „Luceafărul". Limitîndu-mă doar la acest aspect, în prezentele note aș porni de la mărturisirea că atributul de **critic-redactor**, la o publicație literară, pentru cel în cauză, implică avataruri aflate la limita insurmontabilului. Totul se cuvine a fi pus pe seama evasiunanim răspînditei credințe că prin însăși natura profesiunii sale (în situația fericită că unei asemenea profesiuni i se recunoaște statutul !), criticul este un „personaj" (și nu o persoană !) prin definiție... suspect. În chip straniu, în fața unei asemenea stări de spirit aproape generalizate, „personajului" în cauză, definitiv eliberat de iluzia că faptele s-ar mai putea schimba în bine, (lecția istoriei literare constituie pentru el un obsedant memento) nu-i rămîne alt mijloc de apărare decît retragerea umil-orgolioasă în propria-i singurătate. Dar, sincer și omenește vorbind, să admitem că un atare gest reflex are, tot mai mult, dacă nu neapărat caracterul unei adevărate himere, cel puțin caracterul unui ideal greu tangibil ; presiunea concertată a structurilor vieții literare moderne, dominată de spirit „colectivist", este neîndurătoare și, practic, nelimitată. Or, nu este greu de închipuit ce se întîmplă în împrejurarea că „personajul" numit critic, grație unui anume (fericit ori nefericit ?) accident biografic beneficiază și de calitatea de redactor la o anumită revistă literară. Într-o direcție, statutul său de personaj suspect este împins pe culmile superlativului (căci, nu-i așa ?, avînd pîinea și cuțitul, pasămi-te, diabolicul individ poate totul, nimic nu-i mai stă în cale, face și desface, taie și spînzură). Într-altă direcție, șansa lui de-a se refugia în propria-i singurătate i se reduce la minimum.

Pe scurt, aceasta este dilema existențială sub auspiciile căreia s-a petrecut și se petrece biografia mea de critic-redactor la revista „Luceafărul", începînd chiar cu acea fast-nefastă zi din vara anului 1979, cînd nelimitata generozitate a lui Ștefan Bănulescu, Cezar Baltag, Fănuș Neagu, și Constantin Țoiu a decis să mă arunc în superba groapă cu lei care este redacția minunatei și dramaticei noastre reviste. Făcînd acest pas, în cunoștință de cauză, unicul sprijin mi-a fost pariul pe care l-am făcut cu mine însumi de la bun început, anume, umil și orgolios, să lupt cu mine însumi, ceas de ceas, zi de zi, pentru a-mi ocroti biata singurătate și, în același timp, pentru a fi un slujbaș conștiincios și corect al redacției ; ba, cînd a fost și este nevoie, chiar un om de echipă. Vorbe și iar vorbe, vor zice mulți. Treaba lor ! Eu știu mai bine, o declar deschis, care este adevărul, căci mă urmăresc precum adevăratele fantome în orice clipă atît „lista" pierderilor (foarte clară, perfect contabilizată !), cît și „lista" cîștigurilor (vai, atît de incertă, atît de voalată !), rezultate, ambele, din aproape sisifica luptă cu mine însumi, declanșată de condiția mea de **critic-redactor** la „Luceafărul".

Dar, a fi **critic-redactor** la revista „Luceafărul" e o chestiune de destin asumat, așa încît a vorbi de cîștiguri și pierderi personale este, de-a dreptul, un nonsens.

O fotografie a redacției revistei „Luceafărul" (14 octombrie 1983)

REDACTORII «LUCEAFĂRULUI»
VI SE ADRESEAZĂ

AUREL DRAGOŞ MUNTEANU

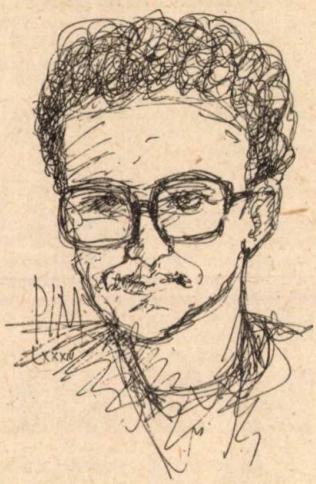

Rîul de aur

Cred că într-o carte a lui Melville am citit pentru prima oară că un om care gîndeşte va da neapărat de o apă. În Marile iubiri am pus de altfel un personaj să-şi amintească această propoziţie printr-un obscur transfer de obsesii. Viciul nepedepsit al lecturii, cum îi spune un poet, mi-a marcat mai puţin viaţa, decît cele cîteva imagini ale măreţiei fără de care m-aş fi întors la cărţi cu sufletul sărac şi sterp al unui grămătic. Am avut însă noroc ! Aşa mi-a spus Awadhoot Ram în leprozeria din Benares, unde mă dusesem să-l văd cum alină suferinţa cea mai atroce. În jurul nostru tălăzuia un infern de bube şi noroi, iar el mă îndemna să fiu fericit. Eşti ca un prinţ încărcat de daruri, murmura yoginul. Privisem Gangele, fluviul liniştit şi amplu ca Mahabharata, îmi ridicasem ochii spre Hymalaya, unde se află sălaşul lui Shiva cel nebiruit...

Era adevărat, sfîntul acela tînăr şi închinat leproşilor îmi spusese ceva de neuitat. Cine ştie ce memorie ancestrală m-a mînat întotdeauna către „singurătatea mişcătoare“ a apelor mari. Am văzut cum se adună Mississippi din nişte bălţi care acopereau orizontul şi înconjura pîlcuri mici de păduri, părea un ocean în mişcare, o putere atît de copleşitoare mina universul acela de apă, încît frumoasa poetă vietnameză care era cu noi a avut un şoc. Nici o sensibilitate obişnuită n-ar putea rezista unui fenomen natural atît de calm şi de desăvîrşit în legitimitatea lui. M-am dus apoi să văd Pacificul, oceanul fără hotare, iar ecoul întîlnirii cu nesfîrşirea sa de lumină va rezona pentru totdeauna în fiinţa mea. Era o zi de argint, iar lumea părea închisă într-o capsulă uriaşă, cu pereţii de apă. Priveam spre Asia cu ochi halucinaţi şi mi se părea că aici se află marginile sferei presimţite de Georges Fotiade în Scarabeul sacru. Mai tîrziu am auzit susurul Mării Arabice pe un ţărm din Kerala ; am privit apele Oceanului Indian aducînd poveşti mintuitoare din Ceylon-ul cu zeităţi buddhiste, şi am ascultat încantaţiile în templul Zeiţei Fecioare, la Cape Comorin. Am trecut Nilul la Luxor, spre Valea regilor, iar la Karnak, în sanctuarul lui Amon, i-am auzit glasul adînc, spunîndu-mi că orice căutare este zadarnică, fiindcă am ajuns. La Alexandria, Mediterana era blîndă şi minunată, mare nostrum, un fenomen european în faţa căruia omul îşi ajunge sieşi, căutînd un echilibru imposibil de zdruncinat, un număr de aur pentru toate creaţiile. Tot ce am trăit mai apoi s-a altoit şi a crescut din imaginea acestor ape spre care m-a îndemnat nu ştiu ce poruncă de demult. Castronul de ţărînă şi praf din Oklahoma, în fostul teritoriu indian, îmi părea o mare de pămînt, iar stepa rusească, pe drumul spre Zagorsk se deschidea ca un ocean vălurit în timp ce munţii roşii către Samarakand creşteau dintr-o imensă tălăzuire de nisip. Pot spune, într-adevăr, că m-am îndreptat toată viaţa spre o apă, iar bucuria are pentru mine strălucirea unei zile în care alunecam pe golful Finic către Marea Baltică, pe un cer de azur atît de limpede, încît norii deasupra mea păreau de sticlă şi ireală în fragilitatea lor. Bolta se lăsase în apele curate ale golfului, descoperind lumea către etherul cosmic, către golul străveziu unde nu mai era nimic de căutat.

Obsesia aceasta am redescoperit-o în sursa ei, ca Ulise la întoarcerea acasă. Există în Transilvania pe cîmpie străjuit de dealuri înalte, pe sub care îşi mînă undele, un rîu de aur. Anii cei mai buni mi-i amintesc sub semnul inconştienţei, cînd săream dimineaţa şi alergam spre curgerea lui curată, cu o frenezie de animal juvenil, o beţie a firii care mă cutremură şi azi. Arieşul avea o viaţă a lui, după anotimpuri, o urmăream cu minuţie, ştiam cînd apa loveşte mai tare un mal, cînd a crescut cu un val, cînd i se schimbă culoarea, cînd este domoală sau aspră, iar din starea lui înţelegeam mersul lumii, cum e la munte şi ce consecinţe vor fi în şes, cît de voioşi sau de abătuţi vor fi oamenii dacă în anul acela vor mai fi mulţi secerători sau nu, dacă vor fi ploi şi dacă va bate piatra. Apa rîului îmi spunea totul, îmi guverna relaţiile cu lumea, iar cînd nu ştiam ceva, mă duceam la malul lui şi mi se părea că pot dezlega orice enigmă. Fugeam pe dealul cel mai înalt şi stăteam ore în şir acolo, uitîndu-mă cum se îndreaptă în jos, spre Mureş. Îi cunoşteam ţărmurile, ştiam toate poveştile despre vietăţi fabuloase care îl populau, iar într-o vreme am căutat să prind somnul cel bătrîn de sub o răgălie de la marginea satului. Se spunea că este cît un stat de om, că e înţelept şi puternic şi că va trăi cît satul, pentru că nu poate dormi decît legănat de larma binevoitoare din gospodăriile oamenilor. Citeam pe atunci multe cărţi despre călătorii în mările sudului şi în ţinuturi îndepărtate, dar nu aveam nici o nostalgie. Mi-era destul să mă duc la malul Arieşului, pentru ca să-mi ogoiesc neliniştea şi să fiu chiar fericit. Eram ca un copac la marginea rîului de aur, totul era bucurie şi desăvîrşire în fiinţa mea.

Desigur, bătrînul somn a murit sub ţărmurile lui de verdeaţă, iar eu am plecat de mult de acolo şi de atunci mă îndrept tot timpul către o apă parcă în căutarea liniştii aceleia exuberante, a bucuriei copleşitoare pe care am trăit-o la malurile Arieşului. Mă întorc întotdeauna lîngă rîul meu de aur, în care încap toate neliniştile, cum se stringeau toate cîntările noastre în tinguirea din fluierul lui Iancu. Nu se poate face nici o comparaţie între fenomenele naturii, cele care ne umplu sufletul de măreţie. La ţărmul Pacificului şi în alte părţi, rîul de aur îmi picura însă în suflet ca o lacrimă.

REDACTORII «LUCEAFĂRULUI»
VI SE ADRESEAZĂ

ION GHEORGHE

Elogiu cărții românești

1. Unde e brâncovenirea A toată firea și nefirea ? La Rîmnicu Vîlcii unde s-au tipărit cărțile De-au umblat Țara în toate părțile.

2. La Vîlcea Rîmnicului, de ce ne-am simțit bine ? Fiindcă de-acolo multă apă la moară ne vine. Dar nu la moară de bucate, cît la moara de hîrtie, A tiparniților ne-ntunecate De nici-o poliloghie — Unde s-au făcut creșterea limbii românești De-au scris Naum Rîmniceanu stihuri politicești, Iar credinciosul Udriște Năsturel, Cel păscut la gură de-un miel, A tras graiul țării după el.

3. Cu plecăciune Dumitale, Naume, și Dumitale, Năsturele / că una-i patria în lume. Din cîteștirele ! De-n stihurile Domniilor voastre la steme, Ne-au mai trecut și nouă frigurile, Cele din vreme, Din imne la prealuminatele Herburi De pre lăcașele și palatele Ne stricate de oști, de foc, de ape, de ierburi.

4. Ridicat-ați glasul cu trîmbițe strălucitoare. Și-ați dat cu pasul Măsurii pururea-n nemăsurare...

5. Așa ați zis voi, bravilor, la Stema Basarabilor. În predoslovia Pravilelor, Și-a cărților cele mai tari decît tăria tuturor stavilelor, Însemnate cu chipul Bourilor și-al Aquilelor :

6. Fata aceasta, drept stemă Pasărea corb poartă, Emblema emblemei, maica emblemă, În Poarta Moșiei pururi nespărtă. Pe de-asupra al căreia zbor. Coroana atîrnă dela stîlp la pridvor, la stîlp de pridvor. Dela steaua de seară, la steaua diurnă, Peste spuza vetrei și-asupra cenușii din urne.

7. El arată pe-al unei case Prea luminate și prea antice Geniu cu ghiarele prea bărbătoase. În slava slavei s-o aridice.

8. Pe-al casei beamului Basarab preaviteazul Geniul cerului și geniul ramului, cu ochiul de culoarea topazului, Lăsînd inelul să-i cadă din plisc în holda obrazului Hăt, hăt dintr-un pisc Pe care nu l-au nins viscolele necazului — Căci Basarabe tu ești, Și tatăl stemelor corvinești !

9. Bărbatul cu sceptru Ce nu fără spor, pe tron se vede. ca sufletul universului în piatra electru, Lucrarea ta, ne-a pus livede, Lucrarea ta ne-a pus Moșie, cu ziduri mari la vrăjmășție.

10. Ale tale vitejii biruitoare, Al multor auz minunează, Dela hotare pînă iar la hotare, Al pus ochiului tău rază, Oștile Craiului, la strîmtoare, cu pietre le macină, cu lemnele le pisează...

11. Deci tronul, înălțimea acestei case Invederează, învederează ; cine-l umple cu veșmintele-i de mătase, cine, cu spatele-i mare se lasă-n spetează, Iară ca brațele-i grele-n rezemători, în zori, la prînz, la amiază, Și seara și noaptea nu rareori ?

12. Basarabul lui Basarab, carele basarabează Veghe cu fața și cu urmașii spre năvălitori...

13. Sceptrul lui, vitejie curată Înfățișează — Șade țara cu bărbia-n el rezemată ca păstorul cu fața la turme, cînd înserează, De nu i se-arată Să le sperie Piază...

14. Sub dînsul, oricărui pămîntean, E pașnică viețuitoare — Sarea voievodatului muntean, ca zăpada troienită la picioare, Astui popul ne viclean, Din tot plînsul, grea plînsoare...

15. Nu lăsa să se risipească, în Pierire, Doamne, A lor coroană strămoșească, Nici cît frunza astei toamne...

Iar al corbului piept, Să fie pururea ferit, că-i zeu vechi și înțelept, Intru care mulți de-ai noștri au pierit, Să păstreze ce-a fost drept, Și-n dreptate făurit...

16. Asișderea și Bourul, E fiară buiacă. Umblă ca nourul, cu pieptul plin de promoroacă. El către Măria sa, Coarnele-și apleacă De parcă s-ar lăsa — Către muma laptelui de vacă...

17. Spadă, Buzdugan le-arată, că nu-i țară de pradă. Nici dată, nici luată, — că-i stăpîn aice. Intru această dată — Nici dregătorii să nu strice. Nici stricații din gloată...

18. Aceste a toate tipăritu-s-au întîi la Rîmnic, în paza cea bună a corbului ne cîrnic. Zicere de Psaltire, Trasă pe-a noastră fire, Pravilă, Evanghelie Învățătoare, Una pusă stavilă, La stricare, alta de-mblînzire Și sfîntă-ndreptare.

19. S-au nevoitu, De-au tipăritu, în toată mănăstirea și schitu — Pre limba românească, Tot în stihuri ; s-o ocolească, Cele vînzări și tîrguri, cu întunericul pînă la gleznе, Pînă-n secul piciorului, Diavoleștile beze — Pentru mai lezne, cetitorului Și înțelegere Deplină, alegere, culegere, reculegere, de lumină, cu lumină, din lumină...

20. Evanghelii, Octoihuri, Intru slujba mare-a primenelii, Și-ale sufletiștilor cîștiguri, Rugăciuni, Pentru dobitoacele bolnave, albe, cît floarea de șapte pruni Filele bătrînelor ceasloave ; Învățătură, Despre șapte taine, Unde-a graiului făptură, Se îmbrăcă-n șapte haine, Și-ncă-n șapte, Vechi veșminte — Dela

urlet și mici șoapte, Pîn-la chiot și cuvîntul cel din străcuvinte...

21. Acatist. Triod, cîte-un cuvînt de ametist, Strălucește-n glod, Lacrima vreunui Trist, Fiu de voievod ; Cazanii, Cărți osebite, Pe care țăranii Le țineau printre pite. Apoi Mineiul, pe toate lunile, Să semene meiul, să secere meiul, Să nu prindă grîul tăciunile... Pilde filosofești, Gramatică Românească, Dela ctitorii Văcărești — Domnul Zeilor să-l hodinească. Pîntru poetică, Întru aflarea stihurosului glas, Tăind netrebnic piedică, a viforosului nostru Pegas...

22. Cînd ochiul cerului, E Luminătorul lumii, Nici de tăria fierului. Nu mi-i... ! Soarele cel simțitoriu, Vine asupra Zodiei Berbecele, ale cărui coarnele-i de ivoriu. Prin zicerea noastră mai trece-le, În luna marte, Ce veselie nu pricinuiește ? În luminile sparte Corabia inimei se-mpotmolește... Vederea nu se satură. De privirea verdeții ; Din latură-n latură, zboară brabeții, Spre rodirea nematură a cireșului vieții... Auzirea se deștaptă, La muzica păsărilor s-apleacă — Pe calea graiului dreaptă, Din pămînt, din piatră seacă. Toate vin de unde pleacă, Și rămîn pe und' s-așteaptă... Unde cu armonie, Sună în dumbrăvi. Apele fără mînie, Riurile cu păstrăvi ; Auritele de flori, Și verdețuri, Limanuri de-ntemeietori, Ostrovul sacrelor ospețuri, Unde toate simțirile Omului, Precum seva-n dezmorțirile Pomului.

23. Sînt cu bucurie, Un duh de verdeață, Prin lumina argintie, Furnicîndu-le de viață ; Ce le mișcă, le tot mișcă, Spre-a lor energie, Bîntuite de năprazника morișcă, A stelei stelelor, cea vie...

24. ...Și după ce-am sosit, La această stare, Al meu suflet cel neobosit, Stă în adăstare, Asupra idiotizmii, Limbei noastre, De mirezmele busuiocului și-ale izmii, Și-ale florilor cele albas-Ctitorite la Rîmnic. De unde să tre — De-n regulile gramaticești pritocești Pe vrană de bucium, pe gură de tulnic.

Ținînd și noi ison
Prea năzdrăvan
Unuia Anton
Pann.

P.S. În aceste stihuri s-au aliniat ziceri vechi, din cartea lui Costea Marinoiu : „Istoria cărții vîlcene", sec. XVII—XVIII, apărută în Editura Scrisul Românesc, și lansată în prezența colegului nostru Ilarie Hinoveanu, la Rîmnicu Vîlcea, căruia ne alăturăm astfel drept omagiu și joc pur și simplu.

REDACTORII «LUCEAFĂRULUI» VI SE ADRESEAZĂ

Amintiri despre GENERAȚIA LABIȘ

GRIGORE HAGIU are inițiativa

— Cum se dă un interviu ? ! Cum trebuie să procedezi pentru a te înfățișa publicului într-o lumină cît mai adecvată ? ! Iată întrebările firești pe care și le pune orice creator înaintea oricăror destăinuiri (despre ele este vorba, nu ?) despre sine, mediul și timpul său. Se-nțelege, cu cît ai mai mulți ani în urmă, ai străbătut mai multe întîmplări, ai avut de a face cu mai mulți oameni, cu mai multe cărți pe care le-ai citit și scris, cu atît mai grea îți apare întreprinderea. Evenimentele au și ele viața lor, unde se estompează, altele devin mai pregnante, legenda își cere drepturile. Vorbim deci despre un „altul" și „alții" care își spun „povestea lor" ? ! Cu ani în urmă am „văzut" un interviu dat de Samuel Beckett radioteleviziunii franceze, pe o distanță de două minute, dacă nu mă înșel, timp fascinant în care, neclintit pe alba osatură a unui zid, în lumina oarbă a canicule africane, scriitorul n-a făcut altceva decît să tacă, de dincolo de el și de lume : sta acolo singur și concentrat și uituc, un instrument al propriilor sale scrieri, un creion mare și deșirat, plin acum mai mult de uscăciune decît de sevă ; un semn la fila uriașei cărți unde avea și el, trecute lîngă numele lui, cîteva cuvinte, litere, semne : citiți-le acestea sînt eu. Cu convingere că am „tăcut" destul pînă acum preț în cuvinte de două minute, dacă nu și mai bine, să încercăm să răspundem, și să ne răspundem la cîteva întrebări.

— Edgar Papu vorbește despre generația din care faci parte în acești termeni : „Interesul meu s-a îndreptat asupra generației lui Labiș, pe care o consider pînă acum drept cea mai realizată". Aprecierea e de prin 1975. Apoi : „Șansa lor în afara talentelor indiscutabile, a stat într-un fenomen de compensație, cum îi spune Adler, adică ei n-au avut maeștri, n-au avut cărți și pur și simplu au izbucnit". Te recunoști în această caracterizare alături de alți scriitori ? O

consideri îndreptățită și suficientă ?

— Remarca lui Edgar Papu (Dimov spusese, citez din memorie „neavînd cărți, le-am inventat") este o foarte frumoasă metaforă critică. Văzută dinăuntru, mai în amănunt, ea suportă corectări, „izbucnirea", fără „cărți" și „maeștri", nefiind simplă, nuanțîndu-se de la caz la caz, perioada amintită lărgindu-și între timp granițele cuprinzînd mai multe evenimente, mai mulți oameni. Voi reveni. Mai întîi, în legătură cu epoca respectivă, cîteva amintiri din studenție, cînd eminent profesor ne era Edgar Papu, prin 1955. Împreună cu George Radu Chirovici ne cătăreaam de fiecare dată să ajungem la cursul de „universală", ținut într-o superbă sală a palatului Șuțu pe atunci, la prima oră, unde într-un timp fără durată Edgar Papu scutura cu o infinită precauție și delicatețe savantă, aproape vrăjitoare pricepere, praful cosmic de pe marile opere spirituale ale umanității. Se vorbea despre Homer. Îl citisem și comentasem, împreună cu prietenii, în multe nopți de insomnie strălucitoare. Și tot nu-l știam. O inteligență autorizată, egală în fervoare cu cea a unui Auerbach, dar mai puțin exclusivistă îl repunea pe Homer, de drept, la începuturile culturii moderne europene, jalonînd, prin Iliada și Odiseea, cele două teme fundamentale : „războiul" și „călătoria". Profesorul puncta, în legătură cu evoluția artei (prilej de alte lungi discuții), faptul că privirii cu nuanțele lipsă ale grecilor antici, sîngele, în orice ipostază, le apărea întotdeauna „negru". Homer însuși transcriindu-l invariabil astfel, în nota tragică a lirismului său, mărginire devenită spornică afirmare în planul emoției ; și lucru absolut miraculos, pe obrazul celui care ne vorbea, bărbierit în pripă în devremele dimineți, priveam cîteva proaspete urme de sînge vioriu, un fel de probă materială a celor spuse despre biologic și estetic. M-am străduit, mai tîrziu, obsedat de ideea „sîngelui negru" al grecilor, să demonstrez că omul modern s-ar putea să beneficieze de o ascuțime neobișnuită a simțurilor sale, capabile să surprindă cîte ceva din tainele cele mai profunde ale lumii. Mirosul și echilibrul, premonitoare ale morții și cataclismului, n-au fost numai temele lirice ale cărților mele „Miazănoaptea miresmelor" și „Descîntece de gravitație". Să ne întoarcem la climatul mai general al epocii. Este adevărat, unii autori, dintre cei mai mari, erau interziști, din exces de zel sau chiar oficial, totuși cărțile lor circulau, dactilografiate sau chiar scrise de mînă. Vorbind despre poezie, Arghezi, Blaga, Bacovia, Barbu erau cunoscuți cel mai bine. Nu cred, dintre prietenii apropiați să fi fost vreunul care să nu-i fi citit și recitit. Istoria literaturii lui Călinescu circula cred mai la vedere și cu mai mult folos decît astăzi. Esenin era mai la modă decît în propria-i țară și păstrez și astăzi pe undeva un volum selectiv din opera lui (în traducerea lui Lesnea), pe foi dactilografiate și legate cu o panglică verzuie de cine știe ce studentă grijulie. Nu fac, firește, o listă de lecturi. Atrag atenția totuși asupra miracolului ce-l reprezenta cartea, asupra dragostei ce i-o purtam, asupra străduinței de a o găsi, cînd cu adevărat ne doream una, lucruri pe care cei care n-au fost tineri atunci le înțeleg mai greu. Era vremea schimburilor de cărți, nimeni nevoind să le vîndă, să le înstrăineze deplin. Țineam, de-o pildă, atît de mult la „Golem" de Meyrink, încît vroind mai deunăzi s-o împrumut cuiva m-am trezit că posed două exemplare, trase cine știe cum din circuitul acela rapid și spectaculos. Am mai făcut un ultim schimb, tîrziu, de plăcere, cu Ion Gheorghe : el mi-a dat „Groapa" lui Eugen Barbu, prima ediție, eu „Morike, Novalis, Holderlin, Rilke", antologia de poezie germană a lui Philippide. Cît privește contactul direct cu marii poeți, lăsat la voia întîmplării, îmi lasă puține amintiri, mai mult indirecte. Petre Stoica îl cita mereu, puțin mai tîrziu, simbolic pentru acei ani, pe Dimitrie Stelaru, cu care își condimentase anii studenției. Pe alte căi, liceean, încă fiind, îl cunoscusem și eu pe Stelaru, care, ca om nu-mi făcuse o impresie deosebită, fiind unul din rarii boemi tăcuturni mofluzi. Interesantă mi s-a părut întîlnirea dintre Nichita Stănescu și Ion Barbu, care mi s-a povestit bineînțeles în aceeași noapte. Nichita, copt de emoție, a citit un poem, Ion Barbu (dovedindu-se un maestru și astfel) i-a luat manuscrisul a exclamat cu blîndețe și cumpătate, „Ei ia să ne împrietenim noi cu textul", recitindu-l. Multă vreme, căptușit de ironie suavă, reluam poezii de-ale noastre și de-ale altora, clasici în viață au ba, cu acel memorabil. „Ei, ia să ne împrietenim noi cu textul", accentuîndu-i bătrînește cuvintele.

— Fișa biografică din dicționarul scriitorilor înfățișează o viață studențească agitată în dreptul numelui lui Grigore Hagiu. Ai fost și la Școala de literatură ? Ce știi despre ea, ce însemna pe atunci, în epocă, în mintea scriitorilor, această școală ? Ce consecințe (bune și rele) a produs ?

— Între 1950, anul debutului meu la „Scînteia tineretului", cu o poezie reprodusă și de „Scînteia", și 1962 data la care mi s-a tipărit primul volum, „Autoportret în august" de E.P.L. mi s-a întîmplat felia de viață cea mai agitată, mai plină. În acest răstimp am terminat liceul, fusesem respins cu succes la Școala de literatură, unde mă prezentam drept „dramaturg", intrasem și fusesem dat afară (pentru mai mare siguranță și din U.T.M.) de la Institutul de cinematografie, reintrasem și fusesem dat iarăși afară de la Filologie (de data asta nu pentru „abateri grave de la morala proletară" cum se spunea pe atunci diferitelor invenții, ci, mai nou și simplu pentru „absențe nemotivate"), lucrasem un an de zile la ziarul regional de partid „Drum nou" din Brașov. Am practicat, cu intermitențe, tot felul de meserii, de care îmi dau cu uimire abia acum seama : activist UTM la sate ; descărcător-încărcător de fructe și legume în Obor, de lemne la un depozit pe Griviță (mirosul verzei putrede și-al lem-

nului proaspăt tăiat !) ; legător și puitor de fașine împotriva alunecărilor de teren prin ripile natale ; însoțitor de inginer topograf (adică eu prin bălți, cu ștacheta, el pe maluri, cu teodolitul) ; achizitor la D.A.C. (nici lîna nu era mai brează decît varza) : figurant de teatru ; însoțitor de convoi de grîne în bărăgan și pe urmă, retrogradat, simplu încărcător de saci pe mașină ; instalator calificat de calorifere (un bloc nou, unul din primele, de pe strada Mihai Eminescu, are căldura cîtă o are datorită și mie) ; săpător la Casa Scînteii, Lotul B (adică cel din centru), nu departe de biroul meu de astăzi, de redacția revistei „Luceafărul", l-am cunoscut în acei ani de neuitat, pe mai toți scriitorii care au astăzi în jur de 50 de ani. Am fost și am rămas prieten cu cei mai mulți dintre ei, deasemeni. Cîteva cuvinte însă, acum, despre ce a însemnat, pentru mine, poezia, fapta de a deveni persoană publică. După ce am fost publicat de „Scînteia", cineva din conducerea ziarului a dat un telefon, s-a interesat de soarta mea, de originea mea socială, dacă sînt sau nu fiu de „țărani săraci", cum scriseseră ei, după ureche și necesități, în dreptul numelui meu. Bineînțeles, așa e, se poate să fie altcum, a confirmat graseind directorul liceului pe graseierea redactorului, chemîndu-mă imediat la el, făcîndu-mă de fiu, erijîndu-se în tată, și de ce umblu eu cu „șoaldele" și nu-i spun lui că sînt fiu de „țărani săraci", îi aduc tot felul de acte aiurea pe la secretariat, în loc să-mi încasez bursa ce o merit pe luni de zile în urmă. Deși „mijlocaș" cu acte în regulă, m-am trezit „sărac" fără drept de apel, dar cu o bursă ce-mi asigura casa și masa la un internat, vitale pentru mine. Și tot pentru că publicasem, asemeni altor confrați, pentru a nu mai încurca fantomele pe coridoarele revistelor din București, am fost angajat și trimis la ziarul din Brașov să fac bine să învăț ce-i viața și să rămîn pe-acolo pe unde oi învăța-o mai bine. La data cînd am ajuns în Brașov, toată noaptea, în piața centrală au lucrat buldozerele din greu, înverșunate, pînă în pustietatea zorilor, la dărîmarea unei statui devalorizate. Cîteva zile încă, în timp ce, jos, în piață, rîmătura din centru fusese nivelată cu pămînt, ciosvîrtele contorsionate de beton și fier cenușiu din margini, cele smulse cu și din rădăcini, încărcate și duse, departe, sus, pe costița muntelui, scris cu arbori, numele împricinatului mai dăinui fastuos de limpede și de nelalocul lui, pînă cînd, nu la o oră anume, nu-l mai zări nimeni, risipit în seninul de sticlă al munților. Peste puțin timp îmi apărea primul meu volum de versuri.

— L-ai cunoscut pe Nicolae Labiș ? Ce ne poți spune despre el ? Ai conștiința aparținerii la o generație literară ? Această generație se poate numi generația Labiș ?

— Cînd spunem „generația Labiș" înțelegem „spiritul Labiș", ultimul termen definind într-adevăr o constantă literară. În îmbîcseala anilor '50, Labiș a deschis o fereastră, lăsînd să intre aerul tare al realităților naționale. Era și el un , ,descult", un „potrivitor de cuvinte", bîntuit de îndrăzneală și melancolie deopotrivă, suflet robust complăcîndu-se în irealitate, un „strengar tragic", pentru a-i folosi cuvintele. Marea frapantă a poeziei lui a fost introducerea unei gîndiri politice directe, angajarea cu patos în problematica unei atît de noi orînduiri, de unde mirosul versului său, păstrat încă, de sulf, minereu topit și metale date proaspăt pe cuțite, propriu genezelor. În plan strict estetic, turul său de forță a constat în realizarea, în spirit eminescian, a unei poezii ce părea să-și fi istovit izvoarele. N-aș vrea să fac din Labiș un zeu. Era un tînăr personaj al vremii sale. Cu destule ambiții, orgolii și metehne. Nu mă refer la simpatica boemă. Nu. La atitudinea scrisă. Marota, vehiculată și astăzi, acum jalnică și fără ecou, foarte periculoasă și cu mare priză pe atunci, „dacă te legi de mine, de versurile mele, te legi de partid", i-a stat și lui, naiba știe cum, în peniță. Nu-l scuză nici faptul că i-au suflat alții cuvintele, dacă nu i le-au și scris, nici că nu știa ce face. Semnătura era negru pe alb a lui. Unică și tragică într-adevăr a fost postura lui de mai tîrziu, la aceeași revistă, cînd versurile care i se plăteau fără a fi publicate, cunoscute însă de toți cei care trebuiau să le cunoască, l-au desemnat drept ins primejdios. Nu era urmă de moft în ce spunea el pe atunci, anume că vrea să ple-

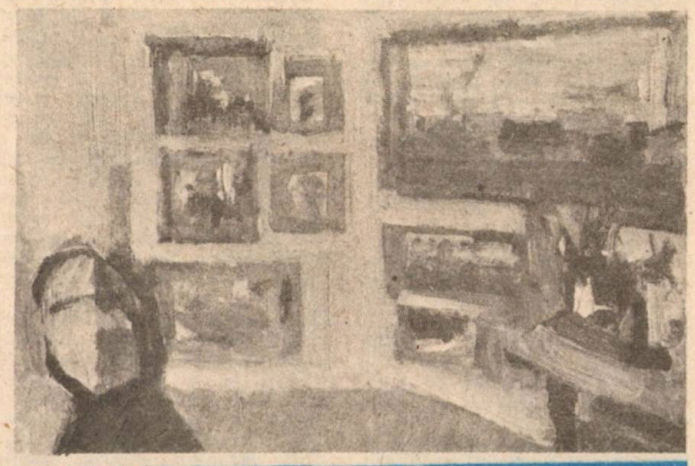

Ulei de Augustin Costinescu

ce la el acasă, în munți, la pădurarii lui, în așteptarea unor zile mai bune. Știa ce spune. De-ar fi făcut-o ar fi trăit poate și astăzi, și ar fi scris, incontestabil ar mai fi scris, cum ar fi făcut-o, dacă mai trăiau, și Ivasiuc și Preda și Mazilu, alte trei mari pierderi de conștiință ale literaturii românești. Moartea lui Nicolae Labiș a fost moartea tinereții unei întregi generații. Trebuia trăit într-o altă lume și într-un alt fel. Apăruse „Cîntarea omului" de Tudor Arghezi și lumea părea și trebuia să-și reintre în țîțîni. Scriitorii pe care mi-i evocă numele lui Labiș, cei pe care i-am întîlnit cel mai adesea în

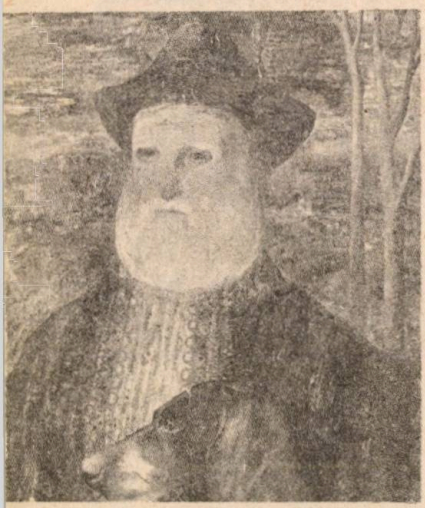

Dimitre Gavrilean : „Înțelepții"

preajma lui și trăiesc și astăzi, și-l amintesc foarte bine, Mugur Tomozei, Cosașu (ce bine mi-ar fi părut să pot spune : și Mazilu) își amintesc „stilul Labiș", cînd cu mustață, cînd ras în cap, cînd în baston și tîrșîind piciorul, gen Tăunul. Eu însumi l-am văzut, la o oră de catedră militară (atunci am aflat că sîntem colegi, cum aveam să aflu, la exmatriculare, că mai fusesem cu Fănuș Neagu și Ion Băieșu), apărînd, cu toate gesturile, ținuta și salutul de rigoare, într-un echipament evasimilitar, cine știe de pe unde căpătat : cizme, manta, chipiu. Nu despre astfel de lucruri vreau să povestesc. Nu. Despre cu totul altceva. Mă aflam, împreună cu alți cîțiva inși (printre care, desigur, Mugur, prietenul care mă recomandase poetului) și adăstam, cum se spune la un pahar de băutură, dar cu generozitatea-i recunoscută, „în cont", cum aveam să aflu mai tîrziu, de Labiș (poetul exercita o adevărată fascinație asupra chelnerilor, de orice vîrstă și grad, îi vrăjea, cu autoritate, pur și simplu, deși nu era totuși decît un pușți), vorbeam de una, de altele, cînd mie mi-a răsărit și-am exclamat că miroase a moarte, repetînd cu încăpățînare imbecilă, spre mirarea comesenilor. Labiș a murit în același an. Mai tîrziu, încercînd să-i recompun amintirea, mi-am adus aminte de o altă scenă, premergătoare acesteia, cînd, încercînd să-i ghicesc în palmă (era la modă : epocă tulbure), m-am oprit fără cuvînt, văzîndu-i liniile fundamentale scrise net numai pînă la jumătatea lor normală. Și m-am gîndit că i-am „văzut" și „mirosit" moartea. Am scris, de nenumărate ori, despre liniile vieții, dar nu în această viziune. Despre obsesia detectării morții la cei vii încă, prin miros, am tipărit o carte, am mai amintit-o. „Miazănoaptea miresmelor". Ea a pornit de la scena descrisă mai sus. Și iată cum arată ea într-o strofă : „ecoul strîmb îmi spuse / nu-i decît piciorul / dar fie chiar piciorul lui isus / cel nespălat și neuscat / în palida fosforescență-a părului mariei / eu ești atoatepurtătoarea de duhnet / arătat / adolescentule cu laurii abia înmuguriți / după urechile de lapte".

— După o jubilație extraordinară față de poezia generației Labiș, o parte a criticii a trecut cu vremea într-o poziție de rezervă și chiar de ostilitate. Care presupui că sînt resorturile acestei „atitudini critice" ? O încercare de „direcționare" normativă a liricii de azi ?

— Nu fac decît o deosebire între critici și restul scriitorilor, cînd este cazul, îi citesc cu aceeași plăcere cu care citesc orice literatură bună, arta lor ține tot de miracolul existenței. Instituindu-se cu de la sine putere, drept conștiința de sine a unei literaturi, criticii au refuzat o metaforă nemuritoare. Unii au luat-o de bună și nu pregetă să ți-o amintească la tot pasul cu înverșunare. Conștiința unei literaturi, într-o mai mică sau mai mare măsură, uneori într-o foarte mare măsură, o au scriitorii, și criticii nu sînt altceva decît tot niște scriitori dacă, nu-i așa, îmi permiteți, asta nu li se pare prea puțin. Infailibilitatea, intransigența, jocul de-a puterea, înnegurarea orizontului cu stăpînitori și stăpîniți, par să aducă aminte de amarnice și revolute vremuri, ba chiar aduc aminte. Criticii care mai cred și astăzi că de n-ar fi ei, să ne bage fițuica dătătoare de viață în lutul capului, al golemiza la infinit, s-au rărit și scumpit la preț, au trecut pe alte mașini, cu ucenici cu tot. Sperietura cea mai mare a unora dintre critici actuali este că anumiți autori le-au scăpat de sub control și fac tot felul de năzbîtii primejdioase. Autori, altădată de geniu, au devenit biete umbre rătăcitoare, dacă nu mai rău. Și cum unii o țin băț cu morale, fiecare carte iese de sub teascuri însemnată : asta da, asta nu ; asta da, asta nu... Încep nesfîrșitele, vizibile sau invizibile dispute. Săbiile încrucișate, cu oricît de bune intenții, deasupra unei cărți, nu fac decît să o desfigureze. Fără a-l aminti, într-o ordine riguroasă a discuției, cazul Nichita Stănescu îmi atrage atenția, mă obligă să iau o atitudine. Nichita Stănescu nu a fost cîndva, ci întotdeauna și mai ales acum, un mare poet. Inegalitățile fac parte din însuși structura sa dureros alcătuitoare. Nu la o diminuare a zemelor asistăm, ci, dimpotrivă, la o concentrare a lor ; peste tot mai multă dar labilă materiei, mai singular, însă definitiv spirit ; nu mai citești, te afli într-o existență. Este cazul oare, tocmai acum, să ignorăm aceste lucruri ! ? Acum, cînd prin Nichita Stănescu, poezia românească începe să fie recunoscută în lumea întreagă ; începe, în sfîrșit, să se urnească,

iată, cu bine și cu mari șanse de a-și ocupa locul ce i se cuvine pe drept ? ! Nu ne tăiem singuri oare craca de sub picioare ? ! Nu vreau să învinuiesc pe nimeni. Atrag numai atenția asupra unei probleme la care am meditat.

— Generația din care faci parte are un trecut și o istorie. Ce este viața unui scriitor de la înălțimea timpului scris, a experienței acumulate ?

— Viața unui scriitor este un miracol. Ceva de o extremă fragilitate și primejdie se petrece cu el în fiecare clipă. Cu oricîte menajamente, cu oricîte precauții te-ai purta, nu poți fi sigur niciodată dacă, fără să vrei chiar, n-ai produs cumva o mică dar ireparabilă fisură. N-o să știm să ne purtăm decît cu delicatețea puțin iresponsabilă a celui în necunoștință de cauză față de scriitori. Nicolae Labiș a fost, înainte de formularea lui Marin Preda, unul din „marii singuratici" deși trăia în plinul tumultos al spectacolului vieții. Avea căderi bruște în sine, de totală opacitate, pînă la spaimă, de tot ce era în jur, de transă socratică. Alteori, uluitor de dominant, se impunea cu ușurință și mîndrie, devenea „osie a lumii". L-am auzit recitind prima oară, într-o rece sală de marmură, „Moartea căprioarei". Altă voce. Alt om. Un îndîrjit. Devastat de propria-i menire. Piatră împădurită de cuvinte. Marin Preda (nu știu de ce simt nevoia să-i apropii) era și el un „mare singuratic". Se comporta de parcă, singur fiind, ar fi făurit mereu din orice fleac o jucărie de geniu. Nu-i ignora pe ceilalți. Îi atrăgea pur și simplu pe ceilalți în jocul lui nebăgîndu-i în seamă. Purta cu el întotdeauna o grădină mirifică în care te-ar fi lăsat să intri cu bucurie dacă asta i-ar fi stat în puteri, nu l-ar fi depășit pe el însuși, într-o legendă despre care intuia ceva dar nu o putea tălmăci. Cordialitatea și morozenia lui aici își aveau sorgintea. Sau cine poate suporta prea multa singurătate ? ! În mod cert, pe el, pe Marin Preda, asta l-a distrus. Într-o bună dimineață, aflîndu-mă cu Pavel Aioanei într-o cameră din apropierea celei a lui Marin Preda, ne-a bătut la ușă cu discreție, șoferul editurii Cartea Românească (editură care ar trebui să se cheme Marin Preda) cum i s-a spus, i se va spune familiar și de acum încolo) întrebîndu-ne dacă nu știm nimic de „domnu Preda", avea ordă fixă la care trebuia să vină să-l ia neapărat, și dînsul nu răspunde, deși portarul nu l-a văzut ieșind. M-a cuprins un soi de disperare. Știam copilărească lui comportare cu pilulele. Știam ce se i se poate întîmpla. L-am alertat pe Valentin Șerbu. Acesta pe Mircea Dinescu. S-a spart ușa dar Marin Preda nu era înăuntru. Cîteva clipe mai tîrziu, cu miopia lui luminoasă, bîjbîia lemnul și fierul, mi-ați distrus yala, repeta la infinit, cu o durere și o preocupare nelumești, dintr-un loc foarte îndepărtat, dintr-o altfel de baie dostoievskiană, nu mai puțin fotească și teribilă. Ceea ce nu s-a întîmplat atunci s-a întîmplat ceva mai tîrziu. Sau cine știe ? Premonițiile sînt mai zguduitoare decît realitatea însăși, conțin mai mult adevăr, mai multă și neoprită spaimă și în astfel de cazuri, ea, spaima, contează.

— Dacă ar fi să te oprești la fenomenul singular sau straniu al experienței tale literare, la ce te-ai opri ?

— Viața obștei noastre este unul dintre cele mai „singulare" fenomene. Multă vreme s-a crezut că, odată ajuns la conducerea Uniunii, ai și devenit un scriitor important, calitatea respectivă asigurîndu-ți toate avantajele posibile. (În treacăt fie spus, în alte țări, o funcție de răspundere înseamnă o datorie cetățenească și-atît ; oricum, mai multă bătaie de cap, o rupere de la masa de lucru). Și invers: dacă ai fost și nu mai ești la cîrmă, te-ai ars, ai devenit un nimenea. Scriitorii sînt și rămîn scriitori indiferent de funcțiile pe care le ocupă. Nu trebuie să fii neapărat geniu pentru a reprezenta scriitorii. Să ai un solid simț al echilibrului însă, da. Nu e vorba de un caz ori altul. Ci de o mentalitate. O psihologie. Credem din tot sufletul pățit că ele au dispărut, odată pentru totdeauna. Și de la oameni demni de toată stima. Intelectuali în toată puterea cuvîntului. Nefericita dispută dintre Macedonski și Eminescu este marea rană națională a literaturii noastre. Ea a fost, după cum se știe, perpetuată de autori la fel de iluștri. În materie de discuții între scriitori, literatura română dispune de un material bogat. Este aceasta un semn al vitalității ei ? Dacă scriitorii acestor ani ar fi capabili să pună capăt problemei, și eu cred că ei pot, n-ar fi destul pentru a sublinia sporul de civilizație cîștigat într-adevăr în epocă ? Nu s-ar putea lichida starea aceasta de tensiune — care nu duce la nimic bun ? Pînă cînd oare, dacă ești prieten cu un scriitor nu mai poți fi și cu altul, și dacă ești cu acel altul nu mai poți și cu acel celălalt, și dacă nu dai nici unuia atenție, amîndoi, de data aceasta, încep să te deteste ? ! Cu ani în urmă, cu totul întîmplător, am asistat la discutarea Leului albastru. Procesul a fost deschis de către un activist care făcea deservicii în materie de literatură partidului. Să dădea curs, spunea același, unor scrisori de a căror autenticitate el ne asigura cu toată sinceritatea. Poveste veche. Sala unde s-a ținut ședința era a Casei scriitorilor. Prozatorul se numea D. R. Popescu, actualul Președinte al Uniunii.

— Labiș a lăsat moștenire colegilor săi deviza „luptei cu inerția". Cum s-a achitat generația literară din care faci parte de acest testament moral ?

— Am vorbit foarte mult despre o epocă a începuturilor, a tinereților. Dar ce poate fi mai minunat decît începutul, decît tinerețea ? Ce-aș vrea să mai adaug ? Atît. Să am timpul favorabil pentru a-mi putea „trata temele", cum spunea, printre ultimele sale cuvinte scrise, cel citat atît de des aici, Nicolae Labiș.

REPORTER

REDACTORII «LUCEAFĂRULUI»
VI SE ADRESEAZĂ

GHEORGHE SUCIU

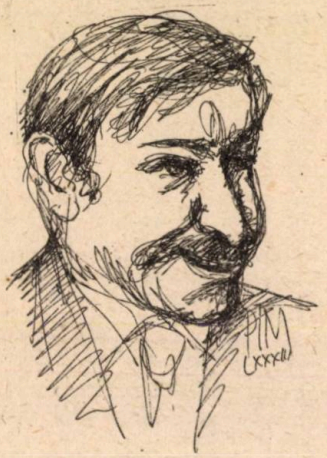

O mie de poeme

Promoția de absolvenți de la filologia bucureșteană (1963) care în luna mai a.c. și-a luat numele „G. Călinescu", sărbătorește în această toamnă un pătrar de secol de cînd i-a fost dat să asculte pe primul ei mare dascăl : Edgar Papu.

Veniserăm, în toamna lui 58, bieți absolvenți de școală medie cu zece clase și calificați, după merit, doar pînă la nota cinci, vreo două sute de inse (ele mai toate frumoase) și inși (noi mai toți deștepți), în acel București încă patriarhal și eram tare fudui — de vorba veche — că sîntem studenți. Căci mai știam și cîte ceva : ba despre iarovizare, ba despre voinicia unui muncitor care era-n stare să ia în circă un compresor (un altul salvase un abataj...), ba rupeam, după mulți ani de buchiseală, și cîteva cuvinte scrise-n chirilică. Lasă că nici ca vîrstă nu eram toți de-un leat : unul, Ovidel, nu avea nici 16 primăveri, pe cînd alții eram trecuți de patru zeci de ani. Foști muncitori, șoferi, marinari, ofițeri, figuranți de teatru și chiar numai elevi ne-am constituit într-o pastă pestriță dar totuși foarte unitară, sentimental vorbind. Și iată-ne în amfiteatre ascultînd holbați, în necunoștință de cauză, prelegerile dascălilor. Multe, foarte multe prelegeri de lingvistică și toate docte și mai toate nesărate. Frumoasele noastre colege copiau de zor, cuvînt cu cuvînt, iar a doua zi mai treceau și pe curat cele neînțelese. Cam grea studența și aspră ca o cătănie.

Dar într-o bună zi, la pupitrul amfiteatrului cel mare, „Rectorat III", se urcă un om mititel, firav ca un lujer, cu părul subțire, rar și cînepiu. N-avea servietă, n-avea nici un dosar în mîini. Nici nu s-a așezat pe scaunul stingher de pe acel podium — adevărata scenă de teatru cu pretenții. La potolirea relativă a zgomotelor, speriat ca surprins de gonaci, a început să vorbească. Un glas puțintel, cu vorbele grăsuiate și pe alocuri tremolate — abia dacă se auzeau cîteva frînturi. Murmurele se mai potolesc — se disting acum jumătăți de propoziții. Ei !... Încet, încet, se face liniște deplină și încep să se deslușească frazele întregi.

Cu totul și cu totul altceva !

Am ascultat duși, ca-ntr-o hipnoză. La sfîrșitul prelegerii, fără să ne dăm seama ce facem, am izbucnit cu toții într-un ropot de aplauze. Am continuat apoi să-l aplaudăm după fiecare prelegere pînă la sfîrșitul anului. Cu adevărat, asistăm la un mare spectacol și inimile noastre încă naive intuiseră ocaziile rare de înțelepciune și frumuseți ce li se ofereau.

Profesorul Edgar Papu ne-a ținut prelegeri de istoria literaturii universale. La cererea noastră, decanatul a acceptat mutarea cursului în amfiteatrul mai familiar, Odobescu. Parcă-l văd și acum : cu privirile duse spre Institutul de arhitectură, megieș cu Universitatea, dînsul se visa și călătorea de fapt pe plaiurile Eladei sau pe cîmpiile asire. Intram și noi în Troia, îngroziți de înaltul vaier ce cuprinsese cetatea, apoi rătăceam pe talazurile mării alături de Ulise cel isteț. Un univers nou de miracole se lărgea, de la prelegere la prelegere, în fața ochilor noștri mirați. Lacunele noastre de lecturi și cunoștințe ne împiedicau să urmărim vasta știință a profesorului precum și subtilele dumnealui asociații de idei, așa că urmăream și ne complăceam în basmul pe care ni-l depăna ca unora încă neieșiți cu totul din găoacea puerilității. Despre savantul Papu au vorbit alții și vorbi-vor, consecutiv, în generații. Noi nu încercăm, aici, decît un portret dintr-un condei...

Cînd ne-a recitat balada lui François Villon despre crîșmarii care toarnă apa-n vin s-a sumețit într-atîta în blestemele năpraznice ale poetului strengar, încît, la sfîrșit, am avut impresia că profesorul își dă duhul... Prea mult ră-suflet pentru un pumn de om ! Numai că a rezistat și de-atunci, și înainte, la probele, alese ale spiritului.

La drept vorbind, profesorul Papu nu are materialitate (și-ntr-asta, ca și în altele se aseamănă cu filosoful Constantin Noica), ci este numai și numai duh. Un duh de o rafinație indicibilă.

Ia ă că la una din prelegeri, mai spre sfîrșitul anului, asistă întreaga catedră de literatură universală în frunte cu șeful ei Tudor Vianu. Mai timid ca niciodată — timiditatea s-a răsfrînt și asupra noastră — ne roagă, bîlbîindu-se, roșindu-se de tot, ca la sfîrșit să nu... ne roagă să... și nu putea rosti cuvîntul. Iar noi niciodată nu l-am aplaudat mai frenetic decît la sfîrșitul acelei prelegeri.

Că veni vorba despre un alt mare dascăl al nostru, gravul înțelept Tudor Vianu. Cînd acesta pleca la Paris, unde-l chemau sesiunile UNESCO ca reprezentant al României, pe cine credeți că lăsa înlocuitor la comandă să-i continue cursul? Pe profesorul Papu. Și de fapt trebuia să-l lase șef de catedră în locul său, dar împrejurări de cancelarie (O piesă din epocă se chema chiar Furtună în cancelarie, dacă-mi aduc bine aminte) ce vor trebui cîndva povestite, au îndepărtat pe profesorul Papu din Universitate. Seriile de după noi au fost astfel private de lecția unui dascăl nepereche precum dînsul.

În anul 1959 — sau 1960 — fug anii! — am primit aprobarea să întemeiem un Pluguș or de Anul Nou și să ne ducem să-i colindăm pe profesorii noștri pe la casele dumnealor. V-am spus că promoția noastră n-a fost una oarecare, la rînd. Profesorul de folclor Mihai Pop ne-a pus de la Institutul pe care-l conducea, la dispoziție recuzita (tălăngi, buhaie, fluiere, zurgălăi) — Sandu Dobre de la Fierbinți știa a zice ceva din fluier dar mai ales știa — și știe! — să țipurească **a la Maramu)**, precum și cîteva benzi cu înregistrări autentice (vă mai aduceți aminte, colegi: „Pleac-un june la vînatu ?...). Făcuserăm, și noi — atunci eram mai puțini poeți declarați decît numărul de azi al autorilor de cărți din promoția noastră — adecvat după firea și preocupările fiecăruia dintre dascăli, cîte o urare în versuri. Textele au fost aprobate de sus, de pe la decanat, dacă nu chiar de la Rectorat. Am făcut și cîteva repetiții. Așadar, vreo cincisprezece feciori în ceată, în cioareci, cămeși și opinci, acestea din urmă trase direct peste ciorapii sintetici (dar nu în noaptea aceea am contractat noi reumatismul), însoțiți de o colegă bucureșteană care avea menirea să ne descurce în adrese și, eventual, să nu ne lase s-o luăm razna din alte cauze, am luat-o mai decuseară și chiar de la blajinul și bunul nostru profesor Jack Byck, o parte din noi ne-am și... magnetizat. Doamne, ce mai sticloanțe vechi, cu pulbere de nisip fin pe ele, avea dascălul nostru la examenele căruia se trecea din oficiu. Nu înșir aici, toți dascălii pe la care ne-am perindat (știu că la domnul Rosetti iar a fost tare fain iar în salonul domniei sale, iluminați de culorile marilor pictori români, am cam cîntat o țîră mai mult dar am și admirat-o pe odrasla sa coborînd pe o scară interioară în mijlocul nostru...). Iar într-un tîrziu — îmi place expresia aceea cînd se zice că apoi ți se „rupe filmu", am ajuns la profesorul Papu. Aici a fost cu zăbavă, deci filmul meu s-a „rupt"... după aceea. Ne-om fi dat o leacă în petic. Om fi cîntat oarece, pe mai multe voci. Fiul dumnealui, Vlad, care pe-atunci cred că avea nici zece ani, la rememorarea mea de deunăzi, zicea că își aduce ceva aminte... Colegul de la Fierbinți a iscat o țipurătură care mai are încă ecou în urechea vecinilor care durează. Eu știu atît: m-am așezat pe brațul fotoliului unde stătea domnul profesor Papu și dînd tonul am recitat împreună, graseind amîndoi, închinarea marelui poet Du-Fu către celălalt mare poet Li Tai-Pe: „Plătește cu o mie de poeme. / Un gît de vin învîrtoșat de vreme // De cîte ori adoarme beat, la han / La marile răscruci către Cian-San / / Chiar împăratul vine să-l trezească / Să-l ia la o plimbare prietenească!// Mahmur cumplit, răspunde Li Tai-Pe: / Chiar împăratul vine? Ei, și ce? // Hai, du răspuns, și lui, și tuturor / Că sînt doar un bețiv nemuritor...".

Luceafărul

75 DE ANI DE LA CREAREA SOCIETĂȚII SCRIITORILOR ROMÂNI

luceafărul

Iubite al nostru profesor traducerea aceasta a lui Eusebiu Camilar a apărut în volum în anul 1957: în 1963, autorul Turmelor a dat o altă variantă după urechea mea tot atît de cantabilă. Oare îmi îngăduiți ca la aniversară — 75 de ani bătuți pe muchea spiritualității românești — să ne recităm împreună, eu urîndu-vă ÎNTRU MULȚI ANI! și această a doua propunere de frumusețe. Mie mi se pare că are și ea virtuți. Distihul dintîi sună astfel: „N-am mai văzut un altul ca el, să dea din plin / O mie de poeme pentru-un gîtlej de vin!"

REDACTORII «LUCEAFĂRULUI»
VI SE ADRESEAZĂ

DAN LAURENȚIU

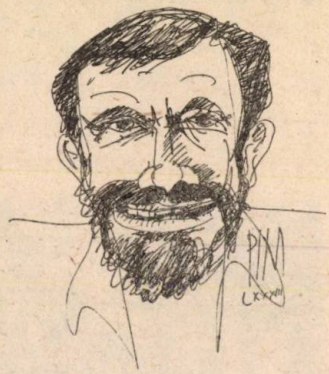

Vizită la Băneasa

Astfel că, duminica aceea, eu și bunul meu prieten, sculptorul Grigore-Joe-Minea, cel care, atunci cînd a expus la Dalles portretul meu turnat în bronz a emoționat inimile fragede — emoții pozitive, de bucurie, emoții negative, de invidie, după sex și cultură estetico-filozofică — deci, în dimineața luminată feeric de drăgăstosul lui Phoebus sărut, ne-am hotărît, ce ? să fugim de-acasă (vorba unui vesel coleg de breaslă care ține morțiș, ca un făcut, să-l confirme pe Bacovia în clătinarea din cap, cu rosturi pedagogice, a acestuia, „prin asta ești celebră-n Orient / o, țară tristă, plină de humor"). Dar unde fugim de-acasă ? Ei bine, acolo unde e miracolul, unde, cum spune Shakespeare, „instinctele vechi, vagaboande, fac lanțul rutinei să sară", să fugim, să evadăm, din noi înșine, din cercul negru, negru ? nu, invizibil, de fier, al habitudinii, de parcă acest noi înșine ar deveni într-o bună zi un fel de închisoare, o carceră, loc de recluziune și penitență forțată ; rutina, obișnuința care te fac captivul unui eu dacă nu peste tot artificial, oricum trucat — aureolă apăsătoare plutind spre cugetele noastre ca o amenințare, o amintire a tenebrelor din care încă omul lui Platon nu s-a eliberat. Acest sentiment al vinovăției — că am uitat, am trădat puritatea instinctelor, a izvoarelor pe care ni le-a dăruit misteriosul, îndepărtatul dramaturg (pune mîna streașină la ochi și privește în urmă !) să ne spălăm de dogmele vieții diurne ; precum și speranța că vom redescoperi luminița palidă pitită într-un colț al sufletelor noastre pustii, copilăria pierdută, ne-a mînat pașii (adică automobilul, nu ?) spre jungla mondială a fiarelor dintîi, dintotdeauna și dinaintea noastră — spre grădina zoologică. (Trebuie să recunosc că, spre cinstea lor, tinerele doamne care ne însoțeau au protestat, au implorat să nu mergem **acolo** — căci, nu-i așa ? aflîndu-se pe scara lumii sensibile mai aproape de spectacolul congener al zoomorfiei ultragiate, acesta le deprimă — dar pînă la urmă au trebuit să cedeze conceptualismului nostru masculin, obstinat și obsedat de propria sa vanitate agresivă, prejudecată, apriorism care lasă numai răni în urma sa, brazdă neagră din care așteptăm să răsară soarele într-o lume de dincolo).

...Și iată-ne ajunși în pădurea Băneasa, dînd nas în nas cu instinctele clare ! Asta am vrut, asta am găsit. Nu că ne-am fi așteptat neapărat să ne angajăm în vreo farsă ludică (lume de pe lune, țipete strident colorate, bere, mititei și mititele, ô saisons, ô châteaux, quelle âme est sans defaut, o, vacanțe, o castele, vai de păcatele mele — grădina antropologică o întrecea pe cea zoologică !) dar surpriza malefică, izbitura primită în plin de inimile noastre golite de sîngele primordial, ne-a zguduit, ne-a lăsat muți într-o stupoare pe care o încerci rareori în viață, în clipe de revelație, cînd rămîi vid și aștepți să te umpli de un sens nou, misterios al lucrurilor : venisem aici, la grădina zoologică (o, doamne, ai milă) să ne lepădăm de pielea noastră diurnă și să ne reîntîlnim cu noi înșine așa cum am fost inițial, nocturni și bogați de căldura și lumina soarelui vital, bucurîndu-ne de armonia minții și inimii cu amintirile străbune, metamorfozele vii ale apei și focului, aerului și pietrei din care sîntem făcuți și în care ne vom preface la vreme. Și iată ! Iată că nostalgia, dar ce spun eu, nostalgia ? setea teribilă, halucinantă pe care o încearcă spiritul nostru ca un deșert calcinat, pîrjolit de veghea epuizantă, pururea neadormită a ființei, cea care naște pui vii și-i hrănește cu lapte (amantă intuiția mi-a fost / și conceptul slugă devotată) se izbește de realitatea simbolică devenită materială a acestor animale închise în cuști, proiecții, imagini dezolante, dar fidele, ale instinctelor noastre captive în cercul habitatului diurn : leul sobru și regal moțăind blazat pe amintirea sfinxului de unde începe pustiul, fiorosul tigru

REDACTORII «LUCEAFĂRULUI»
VI SE ADRESEAZĂ

NICOLAE VELEA

Valiza de mare și geamantanul de munte (sau invers)

Shere Khan se droghează cu barbiturice ca la casa de nebuni, sfîșietorul, tragicul, giganticul elefant Kala-Nag, cît templul de la Barabadur, cu piciorul legat în lanțuri de un țăruș de oțel înfipt în pămînt, întocmai ca în nemuritorul paradisiacul Kipling : „De cel ce-am fost să-mi spună gîndul ! / Pripon și lanțuri aruncate / Mi-aduc aminte de străvechea putere de a junglei sfadă / Nu mă mai port de azi încolo, pe-un pumn de ogrinji, poveri, în spate : / La cei cu mine deopotrivă, codreni, mă-ntorn. Cînd o să cadă / De somn pămîntu-n noaptea-adîncă eu voi porni s-ajung : / Să uit cu totul de cătușa cu care-ați frînt în mine avînturi. / De stîlpul ce legat mă ține, cînd lung mă strigă frații-mi lung".

...Uite, vezi, îmi spune doamna de alături care întinde timidă prin grilajul de fier o mînă de iarbă fiorosului zimbru al lui Dragoș Vodă, omul seamănă cu toate animalele și cu nici unul : „Da, îi răspund, dacă tata Darwin are dreptate „cum că omu-i o maimuță", atunci toți șerpii, crocodilii, păsările (struții, fazani sau pelicani), felinele, răpitoarele și blajinile, toate celelalte lighioane abordabile sau înspăimîntătoare ca niște plăsmuiri ale visului (coșmarului) sînt trecutul, zestrea noastră ancestrală, viața sălbatică, liberă, înainte de a fi căzut sub jugul și în captivitatea rațiunii triumfătoare cea care pune ordine cosmică în haosul genuin. Aceste animale în cuști sînt imaginea, proiecția în afară a instinctelor noastre căzute în captivitatea rațiunii. Nu voi spune ca Rousseau „înapoi la natură" (nu e nici posibil și nici de dorit căci, Doamne ferește, mă tem de omul cavernelor) dar nu pot să nu observ că așa cum animalele adunate aici în grădina aceasta au devenit un material didactic, un obiect de studiu, la fel și instinctele noastre au început să nu mai facă parte din statul nostru ontologic, ci au devenit un soi de rămășițe atavice, niște curiozități menite să satisfacă apetitul gnoseologic al omului modern căzut sub vraja abstracțiunilor.

S-au dus sau încep să se ducă zilele, ceasurile de vacanță, ori de concediu, s-au dus ori se duc ca o părere, lăsînd în urma lor suspine lungi sau mici, oftaturi scurte și aprige ori priviri atîrnate de un cer brăzdat și înjunghiat de triunghiurile „cocorilor lui Tradem".

Ce mai rămîne ?

Rămîne făgăduiala albsmeurie a zilelor de concediu aminat de ieri și de iarnă.

Și ce mai rămîne ?

Păi rămîne mai întîi obiectul care hotărnicește începutul și sfîrșitul concediului, valiza, geamantanul cu tot calabalicul. Și mă gîndesc așa, într-o doară, și cam leneș, la faptul că ultimele substantive avînd origine și temei turcesc ar putea duce la încheierea — cam forțată, e drept — cum că zilele, clipele, lunile de repaus legal se duc așa repede, „scuturînd aripele", de parcă ar fi retezate și hăcuite de iataganele năpraznice și nemiloase aflate sub steagurile păgîne ale Semi-Lunei. Astfel zis, se retrag grăbit de „parcă ar da turcii". Dar să mă întorc la subiect, de fapt, la „obiect".

În vreme ce muntele sau marea statornicesc și împodobesc regiunile de sus și de jos ale teritoriului — vacanței — aici putînd exista alegeri, șovăiri și nostalgieri, valiza de vacanță se află la mijloc concretă, obligatorie și sîcîitoare. Ea îngrijorează și produce insomnii învește-mîntîndu-se în huse țesute din preocupări și privire gingașe sau aspre, atente și neațipite.

Obiectul cuprinde, închide și transportă deprinderi mai vechi sau mai noi, capricii și ticuri dar mai ales amînări și făgăduieli smeurii de răsfățuri și delicii unice, secrete, mergînd de la o carte recomandată competent „la sigur", pînă la, s-au văzut cazuri, rînduirea grijulie a unor lame de ras cu ascuțiș mîngîios, făcut expre să frăgezească și să lumineze fețe de persoane timide sau nervoase, aflate în zăbava și

tihna concediului, adeseori tăiată, pîndită și răvășită de neprevăzut.

Mă întorc, mă aplec și citez din literatura de specialitate : „Aici, în acest instrument vacanțier se află comprimat pentru cîteva săptămîni tot ceea ce a fost neglijat sau reprimat în restul anului și o radiografie sau o inventariere exactă și corectă a lui ar duce la reconfirmarea formulării apoftegmatice cunoscute : „spune-mi cu cine te însoțești, ca să-ți spun cine ești" (Corect ar fi cu ce, instrumentul fiind neînsuflețit dar textul fiind apocrif, eu neavînd deci cu cine porni la un soi de gramatici certans, o să pun un asterix în cazul norocos că aceste rînduri vor fi cuprinse și împăturite în literă și copertă de carte ; dar le lasă deocamdată așa spre aducere aminte.

Ca în orice exegeză — chiar fără pretenții exhaustive — revin asupra subiectului (obiectului) privindu-l din alt unghi și încercînd să transmit cîteva sfaturi practice și, cred, eficiente.

Deci, această sculă are un profil cu linii apăsate energic, o personalitate distinctă cu multe note specifice avînd un conținut mozaicat. Trebuind să cuprindă mai de toate, valizele de concediu sînt făcute, dichisite, rînduite cu atita migală de parcă am vrea să ținem minte dinadins ceea ce uităm. De asta cred că ele nu trebuie întocmite cu cine știe ce sîrguință și minuție pentru că oricum se omite, se neglijează ceva, memoria acestor ambalaje fiind scurtă, chiar uitucă și ea se face simțită și auzită la o distanță apreciabilă de locul de plecare, uneori inutil, chiar la destinație :

Cu toate acestea, nu înseamnă că puțină atenție, o preocupare cît de cît, acolo, pentru aranjarea lor ar strica. Altminteri, se poate ajunge la situația dramatică, aproape fără ieșire a cuiva, situație pe care o cunosc dintr-o relatare autorizată care chiar nu se încadrează în parafrazele literaturii de specialitate (avînd mici pretenții beletristice) — este perfect credibilă și nesmintit posibilă. Este vorba despre o persoană cu un ascuțit simț al ordinii și chibzuinței căreia la întoarcerea din concediu nu-i mai încăpeau lucrurile în geamantan. Cumpătat pînă peste fire și cu banii sever numărați, omul nu cumpărase și nu adăugase nimic bagajului, inițial, geamantanul prin dimensiuni, culoare, legături, cataramе ș.a.m.d. era același, dar se încăpățîna să nu mai îngăduie și să primească totul, și să lase pe drumuri o grămadă de lucruri. Cunoscuții și prietenii consultați au verificat bagajul de dus și de întors (persoana în cauză, cam pedantă, își făcuse chiar o listă-inventar) nu, nu era nici un adaos. Și atunci, în fața capacului negru căscat al valizei care parcă rînjea sfidător și spăimîntător, ei, se spune, au început să fie furnicați de fiori de frică, aproape mistică. De-abia cînd protagonistul grozavei întîmplări a dat să fugă pe ușă și pe scări, dîrdîind, cuprins (poate e prea mult spus) de o spaimă ca și metafizică, s-a putut băga de seamă că el era îmbrăcat sumar, doar în pijama iar în picioare avea papuci, costumul de haine și paltonul (era sezon de iarnă) înghesuindu-se și strivindu-se „dincolo", în pîntecul întunecat al aproape satanicului geamantan.

Îndreptarea, încheierea înțeleaptă care lesne se desprinde de aici este că se cere oareșicită atenție măcar ținutei vestimentare arborate atunci cînd se alcătuiește valiza de vacanță. Lipsa unei ținute de rigoare duce la răzbunări neguroase și la întîmplări ciudate și foarte de mirare precum cea mai de sus pomenită.

Pe urmă (dar nu în ultimul rînd, așa cum se scrie în exegezele respectabile) o altă linie personală — diferență specifică în termeni științifici — a valizei în discuție ar fi aceea că ea are o durată mică — scurtă, foarte scurtă, iar dacă ne gîndim bine la iuțeala cu care se duc zilele de concediu, parcă și mai scurtă. O ureche ascuțită vigilentă și cu pretenții de veghe atentă ar putea pretinde cu temei că poate lega și chiar suprapune sunetul încuietorilor ei de la plecare de cel de la întoarcere care par a se îngîna ironic, sarcastic ori duios-nostalgic. Și în bagajul de bucurii sau tristeți pe care fiecare îl ducem sau îl aducem cu noi sunetul istovit și tînguit al încuietorilor valizei de munte sau de mare acum, la revenire, cuprinde tonuri mai stridente sau mai unduios muzicale pendinte de calitatea tehnico-metalică a micilor zăvoare și stîrnește trăiri emotive înalt-voioase, nostalgic-luminoase ori posac-deprimate — după temperamentul și norocul din vacanță al fiecăruia. Și iarăși, nu în ultimul rînd, de felul cum și-a întocmit și purtat fie valiza de mare, fie geamantanul de munte. Sau invers.

REDACTORII «LUCEAFĂRULUI» VI SE ADRESEAZĂ

ARTUR SILVESTRI

Cei doi «Luceferi»

O potrivire care nu se poate să fie întîmplătoare a făcut ca în 1958, în plină vară, să se tipărească la Bucureşti o revistă cu un spectaculos destin literar pe care iniţiatorii ei au botezat-o asemeni alteia mai vechi, apărute cu mai bine de o jumătate de secol înainte, „Luceafărul". Amîndouă evocau într-un chip titular pe Eminescu, însă asemănările nu se opreau nicidecum aici. E, la o analiză mai de amănunt, între aceste momente distincte ale istoriei literaturii române, o cît se poate de grăitoare legătură substanţială : dincolo de nume, cei doi „Luceferi" exprimă un gînd literar stabil şi, în datele lui capitale, ireductibil. „Luceafărul" transilvănean, ivit în 1902, era o publicaţie a „tinerilor" şi nu în alt temei se născuse revista din 1958, care continuă în fond „Tînărul scriitor". Pentru cei cîţiva ardeleni care se sforţau acum 80 de ani să miste ceva în literatura naţională a vremii, apatia formelor canonizate şi a sentimentelor absente era ţinta definitivă ; „Luceafărul" postbelic, răsărit în plin dogmatism, nu promova în definitiv alte idei. Amîndouă **sînt creatoare de direcţii,** orientate cu preponderenţă pe o linie naţională care nu cunoaşte extremismul, sînt producătoare de valori şi oricine ar sta să examineze procentajul de autori „tineri" afirmaţi de cei doi „Luceferi" va înţelege că funcţiunea lor istorică s-a apropiat minunat de programele iniţiale. „Tînără" într-o literatură transilvăneană care nu apucase să se conecteze şi administrativ la cultura naţională, revista „Luceafărul" de după 1902 aducea, în poezie, pe Octavian Goga, pe Şt. O. Iosif, pe George Coşbuc şi, cu vremea, pe E. Bucuţa, Alice Călugăru, E. Farago, Victor Eftimiu. Acolo vor publica Aron Cotruş dar şi Dimitrie Anghel, Vasile Voiculescu dar şi M. Săulescu. Lucian Blaga şi Nichifor Crainic îşi leagă şi ei începuturile de întîiul „Luceafăr". Ceea ce venea în poezia românească odată cu aceştia era o înaintare echilibrată în simţul tradiţiei fără însă a o repeta inutil : „moderni" prin cronologie, mulţi dintre aceşti poeţi, durabili şi azi, nu sînt însă şi „modernişti" după cum nici „tradiţionalişti" pe o linie exclusivistă.

De altfel, acestea par a fi datele esenţiale, şi condiţia liricii „Luceafărului" postbelic nu este alta : un Ion Gheorghe, un Ioan Alexandru, un Nichita Stănescu, un Grigore Hagiu sau Cezar Ivănescu, un A. I. Zăinescu, Nicolae Dragoş, Adrian Păunescu sau Nicolae Dan Fruntelată nu au faţă de literatură o perspectivă radicalistă, de natura avangardei ; în ei, **tradiţia vieţuieşte creator.**

Dar proza ? Proza „Luceafărului" transilvan e realistă şi socială cu Liviu Rebreanu, sentimentală cu Al. Cazaban şi Emil Gîrleanu, moralistă cu Ion Agîrbiceanu, vitalistă cu C. Sandu-Aldea. Adăugînd pe Gib. Mihăescu, pe M. Sadoveanu, I. A. Bassarabescu, rezultă un impunător tablou de valori. Valori de cea mai ridicată cotă a promovat şi „Luceafărul" postbelic : Ion Lăncrănjan, Pop Simion şi Gheorghe Suciu, pe Nicolae Velea, Ştefan Bănulescu, D. R. Popescu, Aurel Dragoş Munteanu, Gheorghe Schwartz. O întreagă direcţie a prozei din ultimii treizeci de ani, unde ecoul adînc specific al tradiţiei s-a răsfrînt spectaculos în forme dintre cele mai originale, n-ar fi de înţeles fără „Luceafărul" din 1958 şi de mai tîrziu.

Însă ceea ce dă celor doi „Luceferi" trăsătura lor inconfundabilă este, fără îndoială, ideologia literară solidă, întemeiată pe o reprezentare cît se poate de nimerită asupra poziţiei literaturii naţionale în lume ca şi virtuţilor ei. Faţă de optica predecesorilor, pe care au dezvoltat-o în spirtul unei iniţiative estetice mai pronunţat culturale, „luceferiştii" postbelici M. Ungheanu, Al. Oprea, I. D. Bălan, Nicolae Ciobanu, Marian Popa, M. N. Rusu, aduceau, în felurite proporţii şi o trăsătură nouă : cultul istoriei literare care însemnează, în ultimă analiză, cultul valorilor ferme de unde judecata actualităţii se poate face cu mai mult temei.

„Luceafărul", de acum optzeci de ani, de ieri şi de azi nu s-a oprit, cu toate acestea, aici : e o revistă cu perspectivă istorică necontenită.

Ce s-ar mai putea adăuga la o recapitulare, fie şi exultantă, care se face în momentele sărbătoreşti ? Ceea ce e, fără îndoială, izbitor : cultura naţională are întotdeauna nevoie de un „Luceafăr".

Sânziana Pop

SCENE DE IARNĂ SUB

I

Sprijinit cu umărul stîng de zidul castelului Christiansborg, domnul Sonne M.A., „lecturer in poetry", filosof și istoric, rîde cu poftă și îmi arată, fluturînd spre el mîna dreaptă, soarele.

— Sehen sie doch ! strigă. Doar vedeți că orice discuție despre Danemarca se hotărăște în cer. Acum e soare, spune și pufnește de veselie iar cînd vom ieși din arhitectura inegalabilă a Christiansborgului afară va ninge, va îngheța și vom spune că sîntem la Polul Nord.

— Ja wohl ! strigă și moare de rîs.

Dar eu nu cred.

— Nu cred ! spun.

Sîntem în luna aprilie și cerul revarsă neverosimil de multă lumină ce-i drept, o lumină ca apa, grea și fluidă, cu densitate vizibilă, de culoare verzuie, un lichid care curge mereu peste soare dizolvîndu-i și spălîndu-i culoarea. Este același soare pe care l-am întîlnit la Gdansk și la Gdynia, în Suedia, în cimitirul din Gottland și pe coasta de vest a Finlandei : soarele Nordului, o planetă de culoarea mercurului, iradiind o lumină metalică pe plăjile friguroase și aproape pustii dar, soare, totuși, astrul zilei înălțat peste Danemarca, acum licărind în apa murdară de pete de ulei a canalului Frederiksholm, peste imaginea răsturnată a Bursei, poleind catargele albe ale fregatelor ancorate în chei, pavajele roșii, de cărămidă, și penele sidefii ale porumbeilor.

Spun iarăși :

— Glaube nicht. Nu cred.

Dar domnul Sonne nu-mi mai răspunde. Nici nu mai rîde. Și-a scos ochelarii cu ramă de aur, i-a aburit și îi șterge cu degetul mare al mănușii din blană de focă, dîndu-și capul pe spate, zîmbind cu ochii închiși unei privelști secrete care îl face preafericit. Profit de prilej și înregistrez inventarul : basc romantic de catifea înclinat către dreapta, fular azvîrlit peste umăr, „jaket" cu cataramen și glugă bluginși și un sac kaki „U.S. Army" pe care distinsul poet și profesor la „Copenhagen University" îl poartă petrecut peste piept, în diagonală, ca infanteriștii din primul război mondial. Îmi spun : «același clasic nonconformism al intelectualului nordic. Și-același contur». Jorgen Sonne e foarte lung, foarte slab, iar pe brațele acum depărtate, mănușile din blană de focă stau atîrnate ca pe ramurile unui copac.

Mai demult, în Finlanda, la un congres de literatură, același soi de mănuși cu un deget spînzurau legate cu sfoară pe pieptul robust al primarului din Rovaniami iar mai tîrziu, la o seară de gală, la Bayreuth, în Germania Federală, un laureat al premiului Nobel pentru chimie, în timpul liber autor de texte de lieduri, înălțase aceeași mănușă în aer, salutînd adunarea solemnă de fracuri cu un „Ewrika !" vesel, pornit dintr-o inimă caldă, ascunsă sub un trening „Adidas", de culoarea prazului irlandez.

Vreau să întreb dacă nonconformismul vestimentar face parte din climă dar mănușa gigantică a domnului Sonne se află pe mîna mea.

— Sehen sie, spune, mereu se întîmplă așa : primăvara vine în mai, toamna în august, Danemarca este o țară cu zece luni de intemperii și numai două luni de căldură, cînd temperatura nu trece de 30 de grade dar coboară adesea sub 20. Iată de ce adorăm soarele, ca vechii egipteni.

Și domnul Sonne M.A. își înclină trunchiul de plantă lemnoasă, atinge pămîntul cu mîna, se îndreaptă apoi și privește solemn către mine dar cînd o rupe la fugă peste podețul care tranversează canalul Frederikholms și strigă : „Schnell ! Schnell !" „ Repede ! Repede !" „Christiansborgul este o capodoperă care trebuie văzută pe soare !" accentul german al poetului de limbă daneză intră într-o stare de criză atît de accentuată încît simt, mai mult decît văd, că veselia cu lacrimi și cu suspine este pe cale să aburească încă o dată lentilele ochelarilor.

Nu mă înșel. Mort de rîs, semnalizînd cu mănușa de focă, domnul Sonne mă cheamă energic, arătîndu-mi cu mîna cealaltă, soarele de pe cer.

Știu o poveste ciudată și tristă despre Ingeborg, fiica regelui Valdemar. A fost o prințesă cu pielea ca laptele și cu părul de aur, pe care regele văduv al Franței, Philippe August, a poftit-o înveșmîntată în rochia de mireasă în catedrala din Amiens. Era demult. În anul 1000, cînd istoria era prăbușită în ceață și mirosea atît de puternic a cai. Îmi plăcea să cred că ivirea din nord a adolescentei daneze ar fi rămas întipărită pe veci în legendele din

CONSTELAȚIA ORION

Bretania, dacă în văzul mulțimii, al suitei regale și al arhiepiscopului papal, monarhul n-ar fi dat, de-odată, semne ciudate, de alienare, începînd să tremure și să strige, să amenințe și să blesteme, dovedindu-și pe față repulsia (istoricii n-au dezlegat pînă astăzi această enigmă) pe care simpla vedere a alesei inimii sale i-o provoca. Nedorită, astfel, de augusta persoană a suveranului Franței, frumoasa prințesă daneză a fost dusă direct de la slujbă la mînăstire și de la mînăstire într-o fortăreață de piatră unde a răbdat de iubire, de foame și sete, douăzeci și patru de ani.

Sînt în curtea Christiansborgului și zidurile învelite în cărămidă îmi amintesc de Ingeborg, domnița-răbdare și de mărețul ei tată-arhitect regele Valdemar.

— Arhitectura Renașterii dezvoltată pe solul danez, spune domnul Sonne și execută o piruetă cu brațele desfăcute, ca să-mi arate cît de mare și cît de desăvîrșită este curtea interioară a Christiansborgului.

Spune :

— Apetit pentru strălucire și grandios.

Iată, însă, că imaginația mea cheamă cu obstinație alt cuvînt : durabil. E singurul epitet care îmi vine în minte în mijlocul acelei fortărețe de piatră : ziduri durabile, pe fundații durabile, într-un desen geometric durabil.

— Dauerhaft, spun. Făcut ca să țină și să te apere.

Intuiesc, deodată, că aceasta este impresia cea mai profundă pe care mi-o face nu doar arhitectura lipsită de asimetrii și culoare a Christiansborgului dar, de cînd mă aflu acolo, întreg peisajul danez.

— Climă potrivnică care îi obligă pe oameni să înalțe lucruri durabile, spun. Case, instituții și legi. O legătură invizibilă și indestructibilă.

Dar domnul Sonne mă strigă să îmi arate cum se zărește prin mănușa făcută lunetă acoperișul de tablă oxidată al Christiansborgului.

Spun «sofort» dar ideea care mi-a venit mă seduce și mai rămîn. „Numai clima posomorîtă a nordului Europei, vînturile oceanice umflate de apă, infiltrate pe toată coasta de vest a Jutlandei, în Skagerrag și în Kattegat, trena lor de ploi și de ceață transformată toamna în picle și iarna, cînd gurile crivățului bat dinspre Marea Estoniei spre Jutlanda, preschimbate în geruri și în ninsori, veșnica lipsă de perspectivă a orizontului și culoarea sumbră a cerului puteau izvodi Helsingorul nefericitului Hamlet, zidire masivă și moartă, perfect cenușie, clădită pe blocuri reci de granit. Transplantată de pe țărmul însorit al Mediteranei pe malul stîncos al Jutlandei sau pe țărmul bîntuit de vedenii din Seeland, Renașterea și-a pierdut, și ea, strălucirea : reculeasă și austeră, învesmîntată în culori monahale, ea seamănă pînă la lacrimi cu destinul prințesei daneze, încuiată în rochie de mireasă între zidurile mucegăite ale fortului medieval. Rosenborgul și Frederiksborgul, Christiansborgul și Amelienborgul, restaurate și vag îmblînzite prin ornamente ale renașterii olandeze de către regele Christian IV, clădirile vechi, învelite în țiglă, din Radhispladsen, Amiralitatea și Bursa, catedrala din Roskilde și biserica din Kalundborg, indiferent de timpul în care au fost înălțate, seamănă izbitor între ele prin melancolica lor măreție, prin felul în care înfruntă natura și, mai ales, prin acel înțeles de durată, așezat la baza efortului omenesc.

— Un popor care s-a sustras nostalgiei istoriei învățînd că poate fi „mare“ și altfel decît prin expansiunea vikingilor, spun.

Dar domnul Sonne nu mă aude. Iluminat de aceeași bucurie lăuntrică șade în mijlocul Christiansborgului și rîde, rîde ușor, cu o plăcere secretă, privind acum prin mănușile amîndouă transformate-n binoclu, acoperișele de aramă coclită ale Christiansborgului. Verdele lor mohorît se profilează distinct pe ecranul văzduhului care și-a pierdut, între timp, transparența, și are acum culoarea înșelătoare și neprielnică a opalului.

— Digtare og daamoner ! strigă domnul Sonne, deodată, mutîndu-și binoclul de pe turnurile mucegăite ale Christiansborgului.

— Poeți și demoni ! strigă și în limba germană, arătînd cu mîna întinsă locul în care o pată întunecată se ivise pe cer.

— Spectrele nordului ! strigă. Sehen sie, bitte Hamlet n-a fost nebun !

În clipa aceea țipete ascuțite izbucniră deasupra canalului Frederikholms. Stoluri speriate de pescărușii zburară în trîmbe peste zidurile palatului și penajul lor argintiu scînteie pentru ultima oară înainte ca soarele să se stingă, acoperit de lințoliul negru, întins peste cer.

— Scurta clipă de soare a primăverii din Danemarca, spuse domnul Sonne în şoaptă şi o tristeţe copleşitoare puse stăpînire pe locul din care bucuria zburase ca o pasăre fugărită de piatra unui copil.

— Sehen sie doch ! spuse. Doar v-am spus.

Şi o porni zgribulit, cu spatele înainte, prin zăpada şi ploaia care curgeau înfrăţite peste străzile ude şi pustiite de frig.

II

Georg Jedde spune „noroc".

— Pentru România şi pentru prietenii ei.

— Noroc ! spun.

— Aş vrea să mai vin odată acolo.

— Veniţi, spun.

— Cînd trăia Zaharia Stancu veneam mereu.

— Veniţi, spun.

— Mă aşeza într-o casă cu soare şi-mi dădea vin.

— Veniţi, spun, soarele nu s-a terminat.

— Vino încoace Gheorghiţă, spunea. Ai să îngheţi în nord.

Georg Jedde ride. Ride încetişor dar ride cu mare plăcere. S-a făcut roşu ca sfecla, la faţă, şi tinerii aşezaţi la mesele învecinate se întorc spre el şi-l privesc. E limpede că amintirile despre România îl încălzesc mai tare ca vodca fiindcă întinde arătătorul spre mine şi spune cu mare nădejde :

— Tu ai putea să-l ajuţi pe Gheorghiţă să vină la Bucureşti ?

Cîteva zile înainte să se sfîrşească, Zaharia Stancu m-a sunat la redacţie şi m-a chemat

Zaharia Stancu

pentru un interviu. I-l cerusem demult, dar abia în dimineaţa aceea crezuse că poate să îmi destăinuie „altceva decît am spus pînă acum". „Am crezut că mai am timp" a spus. „Vino, că nu mai am."

L-am căutat în locuinţa sa din apropierea lacului Herăstrău. Am deschis portiţa de fier şi am luat-o pe drumul de cărămidă care ducea către casă cînd, l-am zărit, de-odată, cotind grăbit după colţul din stînga al clădirii ca şi cînd ar fi vrut să prindă pe cineva. Era îmbrăcat neglijent, în papuci şi în vestă, iar pălăria era aşezată pe cap cu spatele înainte, astfel că borul mic era ridicat peste frunte iar borul cel mare era tras peste ceafă, după moda dintotdeauna a mateloţilor. Părea foarte îngrijorat. Am aşteptat să ocolească clădirea şi cînd s-a ivit la colţul din dreapta am spus „Bună ziua" dar, gîfîind de efort, cu privirea aţintită înainte, a trecut fără să mă bage în seamă, luînd-o iarăşi pe după casă, cu mersul său uşor poticnit. „Ce faceţi ? am strigat consternată cînd s-a ivit iarăşi după colţul din dreapta al casei, „Domnule Stancu, ce s-a-ntîmplat ?" Slab, înalt, rotind o privire înfricoşată pe sub borul negru, de fetru, a spus deloc surprins că mă vede acolo : „Nu ştii ? Mă caută moartea. Dacă nu fug, mă prinde imediat."

A mai fugit două zile. Dar în ziua a treia a intrat înăuntru şi moartea l-a înhăţat.

Mă uit pe fereastră dar nu se vede nimic. Afară e ceaţă. O ceaţă brună, gazoasă, dacă aş deschide fereastra ar curge înăuntru şi ne-am sufoca. Georg Jedde plînge.

— Vino încoace, Gheorghiţă, spunea.

Nu plînge în hohote dar foloseşte batista şi tinerii care se află în preajmă se întorc şi-l privesc.

Sîntem într-o cantină populară. Un fel de baracă din scînduri aşezată la etajul doi. Georg Jedde l-a tradus în daneză pe Stancu dar asta nu l-a îmbogăţit. Cantina este pentru studenţi dar Georg Jedde este un bătrînel iubit de studenţi. Pentru vederile lui liberale poate să mănînce ce vrea. Sînt vreo zece feluri de mîncare între care poţi să decizi. Stai la coadă cu farfuria şi cînd ajungi în faţa tejghelei arăţi cu degetul : „das und das". Ajutorul social este în Danemarca substanţial. Este singura ţară din lume în care există un „Institut pentru cercetări sociale" unde se studiază ştiinţific autocritica. Nu e suficient ca omul să ştie că e sărac. El poate să afle, autoanalizîndu-se sincer, care e cauza. „Ajută-te singur" scrie negru, pe fondul roşu al unui afiş în care un bărbat se sprijină pe o sapă. Dar Georg Jedde crede că singurul fel în care poţi să te ajuţi pe o vreme ca asta e vodca.

— Noroc ! spune şi iar se face roşu ca sfecla la faţă, şi bănuiesc că amintirile despre Stancu îl cheamă la Bucureşti.

— Du-te să vezi copacii, mi-a spus. Du-te în nord. „Churchill Parken". Du-te iarna, a spus.

— Şi el era un copac, spune Georg Jedde şi-şi vîră batista în buzunar.

— Da, spun. Şi el era un copac. „Du-te să-i vezi !" Un arbore bătrîn şi solemn din Churchill Parken. „Sînt mai singuri ca moartea". Fagi şi arţari luminoşi. „Mai puternici ca ea".

— I-am văzut, spun. Am văzut copacii lui Stancu. Am fost să caut marea la marginea Copenhagăi cînd i-am văzut. Am fost să caut Mica Sirenă scufundată în apele Strandenului. Am crezut că Strandenul este o mare cu mal şi cu valuri, o apă cu cer şi cu păsări, o mare ca toate mările şi oceanele, pe ţărmul căreia să poţi să verifici dacă orizontul există, dacă este aşa cum l-ai învăţat în cartea de şcoală : locul de întîlnire al cerului cu pămîntul. Am sperat ca măcar în locul unde Copenhaga este

port pe malul Kattegatului și al Mării Baltice, deopotrivă, să existe o mică deschidere către lume, un punct de contact. Dar cerul era, deasupra Strandenului, ca plumbul, apele Strandenului erau ca cerneala iar între Stranden și cer aceeași ceață verzuie, șuierătoare, care de douăsprezece zile bătea dinspre linia orizontului de parcă cineva uitase acolo o gură de gaze deschisă, mă învelea într-o peliculă lipicioasă și umedă care intra în piele ca igrasia, formînd pete vinete și adînci. Aș fi vrut să mă mișc. Aș fi dorit să respir dar gazul otrăvitor care îmi intra în nas și în gură mă sufoca. Bătăile pulsului deveniseră lovituri de ciocane într-o teastă care urma să plesnească. Un singur gînd : că n-am să mai scap niciodată de-acolo se rotea nebunește-năuntru. Eram singură ca în pîntecul unei sticle azvîrlită-n ocean. Dorul deacasă se făcuse durere fizică, violentă, chipuri dragi, pe care încercam să le chem mi se ștergeau din memorie și dacă în clipa aceea, cineva sau ceva aflat în spatele meu, în orice caz, o prezență distinct omenească nu m-ar fi făcut să-ntorc capul — pentru prima oară în viața mea, dar din toate puterile, puțin înainte ca mucegaiul să-mi înflorească pe piele transformîndu-mă încă vie, în spectru, aș fi strigat „ajutor !".

Era Soren Kirkegaard, spune Georg Jedde privind în paharul de vodcă. El se plimbă prin Stranden pe vreme rea.

— Erau arborii, spun. Copacii lui Stancu. Era „Churchill Parken" în spate. Nimerisem acolo, între fagii și arțarii aceia. Iluminate de ceață trunchiurile lor păreau transparente, aveau organe înăuntru, se zăreau ca la raze, vedeam cum palpită, cum se luptă pentru viață cu gazul care îi sufoca. Pădurea respira omenește. Ieșeau aburi din coaja copacilor. Lor le simțisem căldura cînd m-am întors.

— Sînt șaizeci de ani în afară de zilele de duminică de cînd spun că dreptul la hibernare umană ar trebui să se voteze în Folketing, spune Georg Jedde.

— N-am văzut niciodată natura luptînd în felul acela cu moartea sfidînd-o. Scufundați într-o solitudine absolută, copacii aceia îndurau ca martirii : cu demnitate și cu blîndețe, singuri cu moartea dar mai tari decît ea.

— Duminica beau, spune Georg Jedde. Dar în zilele lucrătoare vorbesc despre dreptul oamenilor din nord de-a lupta cu răul de climă între patru pereți. Disperarea lui Soren Kirkegaard s-a născut într-o seară ca asta, spune și-mi arată fereastra cantinei din care ceața pîndește ca peștii cu-un ochi lipsit de expresie dar atent.

Cineva a vărsat o sticlă de bere și un miros de drojdie acrișoară se ridică între pereții de lemn. Pe toate mesele este bere. Tuborgul este în Danemarca băutura națională. O statistică actuală arată că procentul anual al consumului de bere a crescut cu 75% ceea ce înseamnă 314 sticle pe cap de locuitor. Sînt incluse în cifră și femeile și copiii sugari.

— Pe urmă m-am dus și i-am spus că am văzut copacii din Churchill Parken.

— Îi era frică ? spune Georg Jedde.

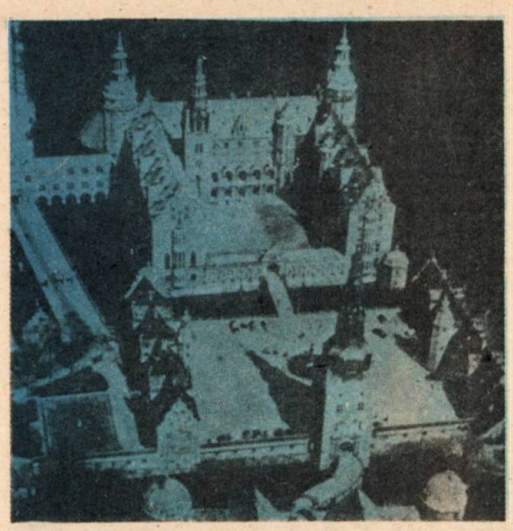

Castelul Frederiksborg, construit de Christian al IV-lea

— Nu-i era frică. Sedea în dreptul ferestrei, într-un fotoliu, și lumina de iarnă îl poleia cu argint.

— Am fost acolo, am spus. „Sper că n-ai venit să-mi spui că nu mai există" a spus. N-am venit să vă spun că nu mai există. „Bine, a spus. La vîrsta pe care o am nu mai pot auzi despre lucruri care nu mai există". Există, am spus. „Bine," a spus. „Singuri cu moartea". „Bine", a spus. „Foarte bine" a spus. „N-o să fie atît de rău".

Un țipăt ascuțit, de copil, sparse rumoarea scăzută din încăperea înnecată în fum.

— L-a călcat cineva, spuse Georg Jedde și apucă între degete o felie de hering afumat.

M-am întors și-abia atunci am văzut că pe podeaua cantinei dormeau copii. Unii erau întinși pe sub mese, alți în drum. Copilași nu mai mari de trei ani dar cu suzete legate de gît.

— Ai cui sînt ? am întrebat.

Georg Jedde întinde vîrful cuțitului și-mi arată :

— Ai lor. Libertatea vine în Danemarca mai repede decît primăvara. La paisprezene ani se poate întemeia o familie. Ride : fără să treci din motivul acesta prin fața altarului.

Îmi amintesc o fotografie din „Danemarca de astăzi", o broșură de propagandă tipărită de „Politikens Forlag". Sînt șase copii așezați în jurul unei mese rotunde și în spatele lor un tablou. O tablă, de fapt, fiindcă nudurile de mame și tați sînt desenate cu cretă iar legenda imaginii este clară: discuție despre educație sexuală la elevii din clasa I.

— De ce ? spun.

Georg Jedde întinde iarăși cuțitul și îmi arată grupurile de tineri din încăperea căptușită cu lemn. Înghesuiți în penumbra acrită cu miros de bere, părinții copiilor înșirați pe sub mese sînt tot copii. Fete și băieți mai puțin aurii decît semenii lor din Suedia și Finlanda dar învești mîntați ca acolo, în aceeași ținută „hippies" care a devenit uniforma comună a tineretului scandinav : ghete de iuft cu tocuri înalte, bluginși și fuste-înflorate, cămăși cu mineci enorme și baticuri „a la gitane". Băieții au plete, fetele permanente sîrmoase și cu toate că

merg și la școală, probabil, au sprîncenele rase, ochii vopsiți cu verde și cu albastru și buzele cu maro. Deghizarea este atît de puternică încît figura dispare sub mască și, la prima vedere, n-ai putea spune dacă băieții și fetele acelea care seamănă unii cu alții cum seamănă omul cu imaginea sa din oglindă pot fi, în cele din urmă, identificați. Îmi produc o impresie străină, de înstrăinare și îmi transmit o senzație rece, de indiferență, care nu se comunică numai de la ei către mine ci există, mai ales, între ei. E limpede că jocul pe care îl joacă, de-a bărbatul și de-a femeia, de-a tata și mama, e mult prea greu pentru umerii lor învățați doar cu ghiozdanul de școală, că ar dori mai degrabă să iasă din el decît să-l continue, să se întoarcă acasă și să fie iarăși copii. Nici unul dintre semnalmentele după care se recunoaște iubirea

Discuție în grupa de educație sexuală între școlarii de clasa I

n-a pătruns în cantină ; nimic cu nimic nu caută să se atingă, nimica nu arde și nu ia foc. Șed alături în absolută indiferență și ceea ce-i apropie este vîrsta de lapte și-un soi gălăgios de camaraderie între școlari. Dezbrăcați de costumele lor înflorate, spălați pe obraz cu săpun și cu apă, copiii aceia de vîrstă școlară ar trebui opriți de la consumul de țigări și de bere, trimiși acasă și așezați sub supravegherea părinților. Dar copiii care au nevoie de mamă și tată sînt și ei înșiși mama și tata pruncilor înșirați pe podele și cu toate că nu-i bagă în seamă pruncii aceia există : copii ai unor părinți prea copii ca să joace jocul greu al familiei dar prea părinți ca să mai iasă din joc.

Spun :

— Și asta se învață la școală.

Georg Jedde scoate din buzunarul paltonului un pumn de pastile pe care le înghite cu vodcă ca să-și vindece o rană deschisă pe care o are la cap.

— Danemarca este cea mai veche monarhie din Europa, spune. Împlinește o mie de ani.

— Îl întreb unde s-a lovit

— Aici, spune și îmi arată inima.

Prima soție a lui Georg Jedde s-a sinucis. A doua l-a părăsit. Are șase copii și unul din ei este alienat.

— N-o să se vindece repede, rîde și își atinge cu palma întinsă locul singerînd de pe cap.

III

N-are mai mult de treizeci de ani : slab, înalt, păr blond, ochi de culoare incertă a sticlelor de sifon. Se apleacă ușor și-mi întinde, înălțîndu-l spre mine ca pe o barieră, brațul drept. De cînd sînt în Danemarca nu mi-a sărutat nimeni mîna și întind și eu, cu aceași mișcare rigidă, brațul spre el.

— Hei, spune și se aprinde la față.

Spun și eu :

— Hei !

Este Hans Jorgen N., unul dintre cei mai cunoscuți autori din generația tînără : poet, prozator, eseist și telecomentator. Aș vrea să-l întreb cum de le face bine pe toate dar sînt înghețată ca osul și las întrebările pentru mai tîrziu. Dealtfel, mă poftește înăuntru și după ce-mi las blana udă, ca o găină, în vestibul, intrăm într-un living, unde, pe toate caloriferele, sînt rufe întinse pentru uscat. Se scuză : soția lui este tocmai plecată la o demonstrație feministă. Fac cu schimbul menajul și astăzi a fost rîndul lui. Rîde și îmi arată mîinile umflate de apă și de săpun. Cred că fac o figură contrariată fiindcă mă întreabă dacă în România nu se întîmplă la fel.

— Nu, spun. Slavă domnului.

— De ce „slavă domnului" ? spune.

— Așa, spun. Astfel se zice la noi cînd bărbații nu vor să spele ciorapii în locul femeilor.

— Și ce cîștigă femeile din asta ? întreabă.

— Ceea ce altfel ar pierde cu siguranță.

— Ce ? spune.

— Die Unterschied, spun. Diferența pe care vor s-o constate și seara, după ce sting lumina în dormitor.

Se înroșește pînă în albul ochilor. Apoi rîde. „Kaffe" sau „Thee" spune. Îi spun că sînt moartă de frig. „Ceva de băut ?" spune. „Tuborg ?". Îi întreb dacă în Danemarca Tuborgul ține de cald. Se înroșește iarăși pînă în locul unde ochiul are culoarea incertă a sticlei și îi spun că am eu ceva bun pentru inimă. „Vin" spun. „În sacoșa din vestibul".

Mor de frig. Presimt că dacă n-am să fac cîțiva pași prin odaie, voi rămîne înțepenită pentru vecie în fotoliul Chippendeil. Merg spre geam dar acolo, aceeași priveliște hașurată de zăpadă și ploaie pe care o văd de o săptămînă încheiată îmi dă sentimentul oribil că sînt tot

mai adînc absorbită spre fundul unei genuni. „Ce idee nefastă să vin primăvara. Poate că vara" îmi spun și mă întorc cu spatele spre fereastră și în clipa aceea văd pe perete o imagine pe care o știu. Este un poster mare, color, etalînd în prim plan silueta unei fete frumoase, o fată svelță și blondă, îmbrăcată în rochie înflorată, dar, în chip cu totul bizar, încălțată cum sînt încălțați la noi fotbaliștii de la „Dinamo", cu ghete Adidas (fără crampoane) și cu ciorapi de lînă roșii, treisferturi, răsfrînți sub genunchi.

— Soția mea, Ulla, spune Hans Jorgen.

Încadrată de două femei de vîrstă ceva mai matură, fata are petrecută pe după gît o ghitară și cîntă la ea, cu fața mult ridicată, spre gura rotundă a unui microfon. O expresie ciudată îi este întipărită pe față și-mi amintesc, deodată, dimineața în care Jorgen Sonne a citit în ziare că o să fie o vineri cu soare, și m-a sunat la hotel ca să-mi spună, și eu am întins-o pe Stroget, și-am așteptat două ore și, firește, cu toate că presa daneză are o reputație nedezmințită, soarele n-a ieșit. Au ieșit, în schimb, dintr-un gang de pe Nygade, vreo cincizeci-șaizeci de femei și de fete, încălțate în ghete Adidas și în ciorapii aceia de culoarea smeurei coapte, strînși pe picior ca moletierele armatei franceze pe cîmpia din Waterloo. Am crezut că sînt o orchestră-reclamă pentru berea „Tuborg". Mai văzusem trecînd prin oraș grupuri hazlii, de bărbați, îmbrăcați în haine medievale, cîntînd la trompetă și la vioară virtuțile bachice ale fermentației de ovăz. Dar nu : într-o ordine exemplară, și cu mare vigoare, femeile acelea înălțară un soi de tribună lîngă Gammel Torv, celebra fîntînă daneză pe ghizdurile căreia se odihnesc zi și noapte grupurile migratoare de „hippies" care coboară din Norvegia și Suedia sperînd într-o primăvară mai caldă în sud-vestul continentului scandinav. Atunci am văzut-o: sus, pe tribună, clamînd cu voce ascuțită lozinci pe care apoi le relua la ghitară, acompaniată de vocea stridentă a corului de femei.

— Da, spun, știu, am văzut-o pe Stroget, „Rotstrompe", mișcarea „Ciorapilor Roșii", la o manifestație.

Hans Jorgen N., toarnă vin în pahare. E un traminer de culoarea chihlimbarului, galben, care îmi transmite căldura prin sticlă fără să-l beau.

— Mișcarea femeilor este foarte puternică în Danemarca, spune.

— Da, spun. Se vedea. După cum strigau.

— Știți limba daneză ? întreabă.

— Nu era un război care se ducea în limba daneză !

— Un război ? spune. Cum un război ?

Mă gîndisem o după-amiază întreagă la demonstrația de pe Stroget. În afară de experiențele sexuale ale Erikăi Jong, tipărite ca procese verbale în ediții de masă în S.U.A., nu luasem contact cu puternica ofensivă a feminismului occidental. Ceva strident, ca un sunet fals de vioară îmi atrăsese, însă, luarea-aminte și am depănat de la cap întîmplarea ca să pot să-l verific și să-l localizez. Aveam sentimentul ciudat că de acel amănunt va depinde nu doar refor-

REDACTORII «LUCEAFĂRULUI» VI SE ADRESEAZĂ

GAVRIL MATEI ALBASTRU

Experiență

Viața se repetă cu fiecare zi.
Cu fiecare ceas, cu fiecare clipă.
Cu fiecare plantă și vietate.
Cu fiecare om și atom.
Mi-am reînceput de multe ori viața,
Dar niciodată nu am dus-o pînă la capăt.
Întotdeauna mi-a mai rămas ceva de trăit :
Un apus de soare sau un răsărit.
Însăși formula poeziei concrete
Am încercat-o ca pe-un experiment
Cu o încăpățînare de repetent
Doar ca să scap de ea,
Așa cum prin beție vrem să scăpăm de noi,
Dar ne trezim în fața noastră mai înșine,
Mai goi.
Prin tine am pipăit întreaga fire
Și am atins toate limitele materiei.
Sînt ca un astru eliberat
De toate razele spiritului
Reîntoarse-n focar :
Un altar de albastru.

Maria Irina

Prima oară singur
După o sută de ani
De conviețuire
Cu poezia
Mea credincioasă.
A lunecat pe coridorul lung
Și a intrat pe ușa liftului
Unde a dispărut.
Totodeauna dispare
Chiar cînd crezi că ai pus stăpînire pe ea.
Nu e nici amazoană.
N-are organ de posedare.
Duduie nu e.
Prințesă. Statuie. E.
Și nu e.
Mai mult uguie.
Liniștea-mi sparge timpanele.
Filfîie-toate anele.
Anii ca banii se duc.
Singur cuc și năuc.
Înconjurat de fecioare
Ca un pom dat în floare.
Cea care se naște
Sînt eu și nu mă cunoaște.
Eu o cunosc și-o știu.
Copilul meu viu.

mularea corectă a întîmplării ci și refacerea propriului meu echilibru, grav perturbat de prea lunga ședere în dezolanta natură a peisajului de iarnă danez. Un nou înțeles avea să mă așeze în relații normale cu lumea și el depindea de mica stridență pe care o intuiesem o clipă în manifestația de pe Stiroget cînd, un grup de femei, și mai tinere, și mai bătrîne, își strigaseră revendicările lor ascuțite spre cerul noros. Era foarte limpede că ieșiseră-n stradă ca să ceară drepturi politice. Cuvinte cu sunete de metale lovite ca : scryget, udstilling, ogledag, folketing, pe care le citisem și în titlurile uriașe din presă, mă ajutau să-nțeleg că un partid al femeilor urma să se nască și că, încă de la ieșirea în lume se cereau pentru el condiții de existență egale cu partidele de tradiție. Iată însă că subțiată de ploaie, pînă și memoria mă trădase și același ecran cenușiu care mi se ridica pe retină ori de cîte ori, disperată, încercam să-mi reamintesc, fără poze, chipuri dragi, de acasă, se ivi și în după amiaza aceea înjecîndu-mi doze uriașe de panică și, firește, accese de plîns. Ieșisem iarăși pe Stroget. Mă dusesem acolo, lîngă Gemmel Torv, printre grupurile de „hippies", sperînd că imagini concrete, noi impresii, mă vor ajuta să pot să descopăr acel înțeles pe care mizam. Dar ceea ce întîlneam mi se păru cunoscut de-o viață și nici măcar oameni-sandwich, tinerii aceia superbi, aleși pe sprînceană ca să poarte pe piept și pe spate pancarte cu reclame pentru magazinele pornografice, nu mă mai intrigau. Defilînd prin același decor al magazinelor uriașe „Illum" „Studio-Haus" „Nord-Magasin" „Bing and Grondhal", profilați pe vitrinele orbitoare, sufocate de bunăstarea și civilizația Danemarcei, păreau niște simple-acesorii, perfect integrate în mecanismul unei societăți de consum atît de atentă la îmbogățire încît înglobase, fără urmă de remușcare, pornografia în venitul național. „Real porn. Fully air-conditioned". Așa că în lunga după-amiază de ploaie pe Stroget nu dobîndisem nimic.

— Cînd pleacă o femeie de-acasă ? îl întreb, deodată, pe Hans Jorgen N. și lui îi tremură mîna fiindcă tocmai toarnă vin în pahar.

— Nu înțeleg, spune.

— Cînd pleacă zilnic o femeie de-acasă ? întreb.

În loc de răspuns se aprinde, iarăși, ca para focului și eu spun :

— Cînd fuge o femeie de-acasă ca să strige pe stradă ? și sar din fotoliu și merg în locul unde pe peretele alb, prins într-un cîrlig de alamă, se află posterul înrămat. Știu acum. Falsul este acolo. În chipul atît de trist al femeii care strigă o lozincă politică. Însuflețirea lipsește. Nimic nu arde-n privire, nimic nu este pe chipul acela trufaș și răzbătător. Se vede de la o poștă că una face și alta trăiește, diferența dintre avîntul lozincii și expresia feței este atît de totală de parcă cineva ar fi executat un mixaj fotografic așezînd, dinadins, la vedere, efectul grotesc al tristeții altoită pe optimism. Este foarte limpede pentru mine că strigă complet altceva decît ce-o doare, că sub paravanul sloganului se ascunde un țipăt uman care n-are nici urmă în legătură cu Rotstrumpenul și cu locurile din Folketing. „Deci mișcarea femeilor" spun. „Tristețea și singurătatea plimbate prin lume în haine de clown".

— Ce e cu asta ? îl întreb pe Hans Jorgen și îi arăt chipul de pe afiș. Ești poet. Cum de n-ai observat ?

Nu-mi răspunde. Duce paharul la gură și cînd simte aroma traminerului chipul i se destinde într-un zîmbet copilăros. Cred că e foarte timid. Cînd rostesc cuvinte cu intensitate mai mare închide repede ochii și are un soi de recul. O discuție literară ar fi dus la rezultate mai bune dar ceea ce sînt pe cale să aflu m-a așezat pe un drum care nu mai are întoarcere.

— Toate vinurile din România au gustul acesta ? întreabă. E o licoare divină. A ce miroase ?

— A soare, spun. Toamna. Cînd luminează dealurile din Transilvania. A oameni, seara, cînd lumina apune lîn, după garduri, și în noaptea adîncă ei se caută înfrigurați.

Cred că m-am amețit. Mirosul este la fel de tare ca vinul. O căldură plăcută îmi furnică prin oase și privirea mi se leagănă pe aburi calzi.

— Mai spuneți odată, mă roagă Hans Jorgen.

— Ce ? spun.

— Fraza cu noaptea.

Îmi vine să rîd. Mi se întîmplă exact la fel cum mi s-a întîmplat în Finlanda cînd am vorbit la o conferință de presă despre țărmul luminos al Mamaiei. Era în perioada nopții polare și cînd am ieșit afară, pe stradă, oamenii au venit la mine : „mai spuneți, mai spuneți" și-am înțeles că aveau atîta nevoie de soare încît puteam s-o pornesc pe jos, către țară, cu ei după mine, luminîndu-le drumul cu căldura cuvintelor.

— De ce nu vorbești cu ea despre asta ?

— Mai spune, mă roagă.

— De ce nu spuneți lucrurilor pe nume ? De cine vă apărați ?

Merg la fereastră și aceeași zăpadă amestecată cu ploaie cade pieziș. Sechestrat după gratiile lucioase peisajul a devenit invizibil, mă lipsește de punctul de sprijin prin care percep universul și apărată după fereastra murdară și udă înțeleg, deodată, legile biologice care hotărăsc ca omul să se ascundă adînc, înăuntru, ca melcul, într-o cochilie calcaroasă din care să iasă numai pe vreme frumoasă sau cînd poate fi descîntat. Un limbaj convențional, epurat de afecte, un limbaj ca o pelerină de ploaie pe care picăturile se preling fără să pătrundă înăuntru, apără omul și îl înstrăinează, ajutîndu-l să rostească cuvinte dar niciodată să le comunice.

— „Sein ist mitsein", „a exista înseamnă a coexista", spun și privesc chipul fetei care strigă lozinci feministe.

Dar Hans Jorgen N., blondul poet, prozator, eseist și telecomentator a adormit în fotoliu, fericit de puțina căldură pe care i-am adus-o cu avionul din Transilvania.

DE LA CAZUL DAVILA-VLAICU VODĂ

SCURTĂ ȘI LACUNARĂ ISTORIE A CAIONISMULUI

Acuzația cea mai primitivă, dar și de cel mai mare efect, în republica literelor, este acuzația de plagiat. Avantajul ei este de a nega pîrîtului orice merit. Dezavantajele sînt mai multe, dar cum scopul scuză mijloacele și atingerea lui cere și sacrificii, acuzatorii riscă întotdeauna. Cît de fragil era eșafodajul lui Caion, care afirma sus și tare că **Năpasta** lui Caragiale este o piesă copiată, ba după un maghiar, ba după Tolstoi, ne-a arătat-o Delavrancea într-o pledoarie celebră. Dar pentru spulberarea calomniei, la care colaborase din motive personale, și Alexandru Macedonski, a fost nevoie de un proces prelungit. În fond Caion și-a atins scopul : el a creat suspiciuni în jurul lui I.L. Caragiale, escaladînd mereu în acest război al probelor insuficiente, suspiciune îndestulătoare însă pentru a demoraliza pe scriitor. În plus, verdictul de achitare pronunțat în legătură cu Caion ne arată cît de norocoasă poate fi cariera de acuzator public în chestiuni literare. Caionismul este o boală răspîndită și frecvența ei în literatura română ne indică manifestarea unui fenomen recurent, ca vîntul sau ploaia în anotimpurile specifice.

Mihail Sorbul văzut de Iser

la CAZUL «LETOPISEȚI»

Topîrceanu, autoportret ● Fotografie din epocă

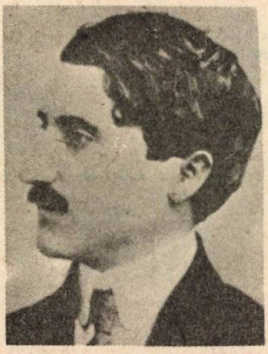

Istoria acuzațiilor de plagiat în literatura română, ar oferi o materie bogată amatorului de scandaluri literare, dornic să se oprească la fața întîmplărilor și mai puțin la mecanismele din spatele lor. Ea ar începe cu învinuirea de plagiat pe care Aron Densusianu i-o aruncă lui Titu Maiorescu și este urmată de o alta în care cel vizat este tot Titu Maiorescu pentru **Logica** sa. Apărătorul criticului de la Junimea este în acest din urmă caz Mihai Eminescu. Titu Maiorescu s-a răzbunat groaznic pe denigratorul său scriind celebrul „În lături", care nu știm ce efect va fi avut atunci cînd a fost scris, dar care a compromis pe conștiinciosul profesor ieșean mai ales în posteritate. Acuzațiile de plagiat mai au deci și acest dureros revers, mai ales atunci cînd între acuzat și acuzator distanța se stabilește mai ales datorită unei superioare minuiri a condeiului.

A mai fost acuzat de plagiat și Ion Creangă de zeloșii partizani ai revistei **Contemporanul,** a mai fost acuzat de plagiat și George Coșbuc, după cum au mai fost acuzați pînă astăzi numeroși scriitori ai literaturii române. Unii dintre ei s-au apărat singuri. Alții, este cazul lui Coșbuc, au fost apărați de alții, cu mai mult sau mai puțină șansă. Fapt este că nici în aceste două din urmă cazuri cîștigul definitiv n-a fost de partea învinuitorilor.

Au apărut apoi și învinuiri sau dezvăluiri postume. Charles Drouhet făcînd o analiză comparată a pieselor lui Vasile Alecsandri cu cele asemănătoare din teatrul francez ajunge la concluzii dintre cele mai dezavantajoase pentru autorul român. Majoritatea pieselor care au desfătat publicul teatrului românesc din a doua parte a secolului al XIX-lea și mult după aceea, se dovedesc la analiza atentă a fi localizări după modele franceze urmate cu fidelitate. Cunoscut mai este și cazul povestirii **Toderică** sau povestea unui jucător de cărți pe care o cuprind toate seriile de opere ale lui Costache Negruzzi și care nu este decît o adaptare după Merimée. Modelele sînt convingătoare și gestul a fost privit ca o împrejurare inevitabilă dată fiind necesitatea imitației la începuturile moderne ale unei literaturi care vrea să intre prin arderea etapelor în concertul modern al literaturii europene.

Chiar și scriitori ulteriori au fost trecuți la această largă categorie de împrumutători. În Sadoveanu sînt numeroase împrumuturi nemărturisite. În Panait Istrati , seria **Haiducilor,** textul lui Creangă este folosit la un moment dat ca text propriu. Mituri sacre pot primi lovitura de grație, dacă primitivul fetiș al originalității integrale vehiculat de acuzatorii de profesie în materie de plagiat nu este privit cu un ochi mai critic. Cum va reacționa acuzatorul de profesie în materie de plagiat dacă va afla, lucru pe care desigur nu-l știe, că celebra descriere din cartea despre Mihai Viteazul a lui Bălcescu, a Ardealului, intrată în toate manualele școlare și în antologiile curente, este o transcriere după un model romantic la modă ? Mai este N. Bălcescu, în acest caz pentru cei pomeniți, scriitorul sacru al scrisului românesc din secolul XIX ? Iată o chestiune care merită a fi discutată. Puțini știu că nici Mihai Eminescu, marele poet al românilor, n-a scăpat fără înregimentarea în rîndul celor ce fac împrumuturi literare nemărturisite. Și nu este vorba doar de ultima lui producție literară care este doar o traducere, ci de celebra **Veneție,** sonet prelucrat după Gaettano Cerri.

Cîtă impietate conține această dezvăluire este greu de stabilit. Sigur este însă că într-adevăr la originea celebrului sonet stă o poezie din altă limbă. Consolarea multora este că sonetul eminescian este superior artisticește originalului, dar tema și ideea poetică sînt neîndoielnic preluate. Istoria acuzațiilor de plagiat se completează cu aceste descoperiri ulterioare, care stîrnesc mai puțin zgomot și nu mai puține consecințe, dar sînt și ele grăitoare pentru cine vrea dincolo de istoria cazurilor să le discute ca problemă de teorie și sociologie literară.

Cauzele care determină confecționarea acestor scandaluri sînt diferite, dar reductibile la cîteva tipuri. În cazul

lui Caion este vorba de revanșa unui scriitor inferior umilit de Caragiale, a cărui gură era spurcată, atît ca om, în chip direct, cît și ca scriitor, în chip indirect prin simpla conviețuire alături a celor doi împricinați în aceeași societate de gazetari și scriitori. Nici implicarea poetului Macedonski în această acuzație de plagiat nu are de fapt o altă motivație. Și poetul răspunde batjocurii nemiloase a lui Caragiale, a se vedea parodiile numeroase pe care malițiosul comediograf le-a tipărit plecînd de la poezia instrumentalistă a lui Macedonski, dar numai celei scrise, spre deosebire de Caion ofensat direct în public pentru vina de a fi ieșit în cale tăiosului scriitor. Cu alte cuvinte asemenea acuzații se datorează mai ales firii inflamabile a celor în dispută.

Mai sînt și altfel de motivații. Celebră a rămas acuzația de furt literar împotriva lui Alexandru Davila, pentru **Vlaicu Vodă**, pe care revista **Flacăra** a susținut-o cu tenacitate și abilitate, luni de zile, fără să poată produce nici o dovadă hotărîtoare a furtului denunțat. O țesătură de vorbe, de aluzii, de insinuări, de probe anunțate, dar negăsite, au dus însă pe mulți la încredințarea că Alexandru Davila ar fi folosit o piesă moștenită din hîrtiile lui Odobescu, „Doamna Clara", piesă la care pe anume căi ar fi avut acces. Acest dubiu își datorează existența lui P. Locusteanu, iscusitul regizor al acestei afaceri de presă care a ținut mai mult de un an de zile afișul lumii literare. Este sigur că reputația lui Alexandru Davila a avut de suferit pentru că deși acuzația nu și-a dovedit întemeierea, el încetează la puțină vreme după aceea să mai fie director general al teatrelor din România, funcție care presupunea totodată și directoratul Teatrului Național din București. În acest deznodămînt stă de altfel cheia întregii afaceri. Ziceam că în genere asemenea acuzații vin din iritabilitatea firilor artiste, dar în acest caz este vorba de ceva mai complicat. La mijloc este se pare un conflict mai amplu, de altă factură între Alexandru Davila, care jignit că președinția S.S.R.-ului — promisă de altfel de Emil Gîrleanu dramaturgului — îi este refuzată de o facțiune scriitoricească bine organizată, jignește la rîndul său și trece la represalii sociale, doar o importantă grupare a lumii literare care avea audiență la prestigioasa și mult răspindita revistă **Flacăra**, condusă de liberalul C. Banu și de omul de teatru, ratat, P. Locusteanu. Incidentul electoral se transformă într-un război de durată în care replica ultimă a părții agresoare, este

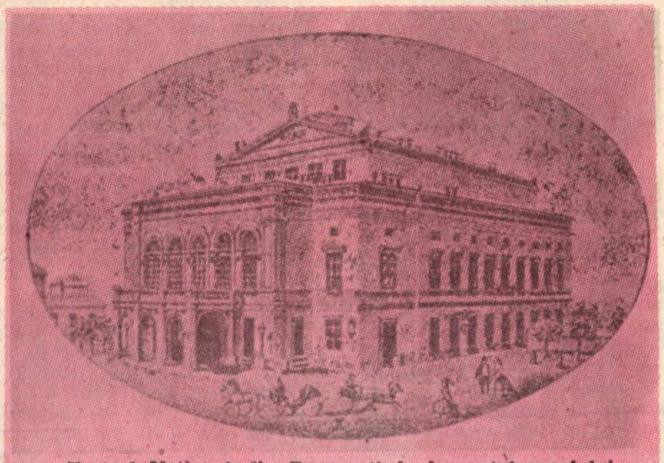

Teatrul Național din București la începutul secolului

Mihail Sorbul

această prelungită învinuire publică de plagiat. Faptul că Alexandru Davila părăsește importantul post care-i permisese o reacție de represalii la adresa S.S.R.-ului, în prima fază a acestei guerile literare, (adică retragerea permiselor de spectacol pentru membrii S.S.R.-ului), în urma campaniei revistei **Flacăra** nu poate fi întîmplător. În acest caz, nu mai este vorba de o simplă încercare de compromitere ci de un atac metodic, calculat, cu efecte sociale dorite. Impune în cazul **Vlaicu Vodă — Davila** caracterul de cabală bine urzită și bine susținută, ceea ce nu este de pildă cazul campaniei lui Caion prost inițiată și bizuită pe o plăsmuire săritoare în ochi. Cazul lui Vlaicu Vodă — Davila ocupă un loc aparte prin punctul său de plecare, prin desfășurarea campaniei și efectele ei în istoria acuzațiilor de plagiat din literele noastre. Dar istoria acestor acuzații de plagiat nu se oprește aici...

ÎN OBIECTIV: «LETOPISEȚI»

Abia încheiată campania Vlaicu Vodă — Davila și **Flacăra** mai pornește una. Locul lui Davila îl ia aici Sor-

bul. Piesa în discuție este **Letopiseții.** Sursa **Letopiseților** nu este divulgată. Dar acuzația funcționează cu sistem și aici. Revista este tot **Flacăra.** Regizorul acțiunii și de data aceasta este tot P. Locusteanu. Cauzele se pot bănui : este vorba de fricțiunile din sînul S.S.R.-ului și de insatisfacțiile de om de teatru ale lui P. Locusteanu, în plus de de conflicte de program literar care se răsfrîng atît de ciudat încît devin... acuzație de plagiat. **Letopiseții** aparținea unei orientări mai moderne cu care revista **Flacăra** avusese conflicte. Tratamentul pe care-l aplică **Flacăra** lui Mihai Sorbul este ieșit din comun. În această minicruciadă, P. Locusteanu și-a găsit un aliat eficace și de mare succes : este vorba de redactorul **Vieții Românești,** George Topîrceanu.

Letopiseții, piesă în jurul căruia cercul literar al lui Mihail Dragomirescu făcuse o pregătitoare vîlvă, s-a tipărit din lipsă de fonduri foarte greu, cu listă de subscripție. Față de această situație revista **Flacăra** tipărește la **Ecouri** o notă amabilă în formă, dar perfidă în fond.

„O EDITARE PREA ANEVOIOASĂ — s-a sfîrșit în cele din urmă prin apariția mult lăudatei drame istorice Letopiseții **de d-l M. Sorbul. A fost nevoie de toată autoritatea morală a criticii d-lui M. Dragomirescu și de toate străduințele unui administrator de revistă priceput în arta completării listelor de subscripție, pentru ca să se adune fondurile necesare grelei întreprinderi a imprimării ; cînd vedem cîte și ce fel de cărți apar în fiecare zi ni se pare cel puțin straniu ca această mult trîmbițată operă să nu poată vedea lumina tiparului decît prin neobișnuite sacrificii, lucru cu atît mai straniu cu cît calea normală a pătrunderii în public a unei piese e cea a scenei și nu cea a tiparului ; dacă totuși din cele cinci teatre românești importante nici unul nu s-a încumetat — sau n-a fost socotit în stare — să reprezinte piesa, aceasta însemnează că piesa însăși sufere de vreun vițiu intern de conformație care o face neapță pentru chipul său firesc de manifestare pe scenă.**

Mai putem fi atît de romantici încît să credem că pe vremea noastră de reclamă și publicitate extremă o operă într-adevăr plină de talent trebuia să aștepte ani de zile ca să găsească un mijloc de a pătrunde în public ?

Vom căuta să răspundem la această întrebare printr-o expunere și o analiză a piesei de curînd apărute. (Flacăra, 15 februarie 1914).

LANSAREA SUSPICIUNII

Nota este din februarie. Ostilitățile propriu-zise sînt deschise abia în iulie cu ajutorul lui George Topîrceanu.

LETOPISEȚI ori **REMINISCENȚE** — D-l G. Topîrceanu, secretarul de redacție al **Vieții Românești,** ne trimite următoarea scrisoare :

Domnule director,

Dacă credeți că faptul poate avea vreo importanță, vă rog să binevoiți a insera la rubrica „Ecouri" din Flacăra, următoarele rînduri. — însoțite sau nu de semnătura mea, după cum veți găsi de cuviință.

Letopiseți, piesă datorită unui **domn M. Sorbul, a fost tipărită cu bani strînși prin colectă publică.**

Această piesă, deși foarte proastă, nu este decît... o lungă reminiscență, act cu act și

Topîrceanu văzut de Pim

scenă cu scenă, dintr-o piesă mai veche, care nu s-a reprezentat niciodată, scrisă de Vasile Cosmovici, autor aproape necunoscut, mort acum cîțiva ani.

Acelora care au citit piesa istorică în versuri a lui Cosmovici, nu mai aveam nevoie să le atrag atenția asupra acestei.... reminiscențe, ca să zic așa, — pentru tipărirea căreia numitul domn Sorbul nu s-a sfiit să întrebuințeze banii publicului mărinimos..

Primiți, vă rog asigurarea deosebitei mele stime.

Iași, 30/VI Șt.v, 1914

G. TOPÎRCEANU

Deși nu cunoaștem piesa lui Vasile Cosmovici, publicăm scrisoarea d-lui Topîrceanu deoarece ea cuprinde o parte asupra căreia nu încape discuție : **că piesa d-lui Sorbul,** în jurul căreia s-a făcut atîta zgomot de blîci, **e proastă.** De altminteri, nici nu se putea să fie altfel dacă n-a găsit nici un editor care s-o editeze și a fost nevoie să se întindă mîna la răspîntii pentru adunarea fondului necesar tipăririi :

— Făceți-vă milă și pomană pentru un biet Sorb ! **(Flacăra,** 5 iulie 1914).

Nota **Flacării** plină de o veninoasă reavoință, deoarece este vizibilă dorința de jignire și de șicană, produce un efect imediat. Ultragiat, bietul autor, mult lăudat de alții pentru **Letopiseți,** între care de M. Dragomirescu, de I. Vinea, îl dă în judecată pe G. Topîrceanu. **Flacăra,** consecventă ideii de spectacol, face cronica acestei querelle.

„REMINISCENȚE" ori **„LETOPISEȚI"** — primim din partea d-lui Topîrceanu următoarele rînduri :

În munții Neamțului, pe unde rătăcesc de cîteva zile, am primit vestea că d. Sorbul m-ar fi dat în judecată pentru scrisoarea din no. trecut.

Asta intra în program, — și mă bucură.

După cum prevedeam, D. Sorbul m-a dispensat astfel de a ocupa coloanele acestei reviste și de a plictisi pe cititori cu mica d-sale chestie. Căci publicul nu dă acestui soi de scribi mărunți, nici a suta parte din importanța pe care și-o dau ei singuri. La proces, mă voi justifica de toate cele scrise în no. trecut, căci doar de-aceea le-am iscălit.

Cum însă pînă atunci d. Sorbul nu s-a mulțumit să tacă (mi se spune că a pus să mă înjure, pînă și pe un pui de decadent, aciuat la coada Faclei), cum d-sa a simțit că e „rost de reclamă", îl voi ajuta și eu după putere : Dacă muza capricioasă nu-i va mai dicta în vremea

aceasta, altceva, îmi voi lua libertatea să tratez chiar în această revistă, pe d. Sorbul şi pe anonima sa companie, cu cîteva versuri graţioase.

...Ca să-i facă reclamă.

G. TOPÎRCEANU

Flacăra, 19 iulie 1914)

Este limpede că G. Topîrceanu intră în dificultate şi că revista care-l găzduieşte bucuros nu vede sorţi de izbîndă acestei noi campanii. G. Topîrceanu se sustrage de altfel datoriei de a produce proba plagiatului pretinzînd că o va produce la proces. Esenţial este altceva aici. Faţă de Alexandru Davila, care era izolat şi invidiat, detestat, urît pentru înaltele sale relaţii sociale şi politice, Mihail Sorbul este şi el un om al tagmei şi în plus face parte dintr-o formaţie literară însemnată. M. Sorbul nu va cădea victimă cum a căzut solitarul autor al lui **Vlaicu-Vodă.**

Apărătorii lui Sorbul îşi aduc aminte că revista **Flacăra** care înjură atît de decis **Letopiseţi** a lăudat-o altădată şi semnalează contradicţia ca semn al neseriozităţii. Cronicarul literar al revistei **Flacăra,** onestul C. Sp. Hasnaş, se simte obligat să dea o dezminţire.

O MICĂ LĂMURIRE — În jurul scrisorii d-lui Topîrceanu, care afirmă pe a sa răspundere că paternitatea piesei d-lui Sorbul e o reminiscenţă de paternitate, s-a născut o mică polemică în care Flacăra **şi cu mine am fost acuzaţi de divergenţă de opinii. Eu, adică, aş fi zis că „piesa d-lui Sorbu e cea mai însemnată lucrare dramatică din ultimul timp", pe cînd** Flacăra **se uneşte în opinii cu d. Topîrceanu, care a spus, pe scurt că „Letopiseţi e o piesă proastă"...**

Eu nu-mi amintesc să fi zis că piesa d-lui Sorbul e cea mai însemnată „din ultimul timp" ; n-am aici colecţia Flacării **la îndemînă ca să controlez, dar dacă chiar am zis aşa ceva m-am gîndit probabil la ultimele 24 de ore care au precedat punerea pe piaţă a** Letopiseţilor. **Mi-amintesc însă a fi spus că** Letopiseţi **sunt o dramatizare plină de avînt a cronicii lui Neculai Costin. Nu văd contradicţie între această opinie şi cea a secretarului** Vieţii Româneşti. **E o diferenţă de grad, de temperament şi de stil.**

Asupra paternităţii Letopiseţilor, Flacăra **n-are încă nici o opinie şi nici eu. D-l Topîrceanu e cunoscut ca o persoană lucidă, aşa că putem aştepta de la el temeiurile afirmaţiei foarte clare pe care a făcut-o.** C. Sp. H. **(Flacăra,** 19 iulie 1914)

PROBELE, DESIGUR, ÎNTÎRZIE

Flacăra afişează o falsă neutralitate ; ea afirmă consecvent că piesa **Letopiseţi** este proastă, dar nu se angajează în susţinerea acuzaţiei de plagiat, pe care însă o găzduieşte, sub cuvînt că e formulată de un ins demn de încredere : G. Topîrceanu.

P. Locusteanu şi **Flacăra** pozează în instituţii obiective, care şi-au deschis coloanele pentru G. Topîrceanu doar din dorinţa unei clarificări.

Acuzaţia şi mai ales procesul produsese oarecare tensiune. Dovadă este intervenţia probabil autentică a unor scriitori la C. Sp. Hasnaş cerîndu-i să clarifice el chestiunea relaţiei Cosmovici — Sorbul. Ceea ce C. Sp. Hasnaş şi face.

ÎNTR-O CHESTIE MĂRUNTĂ — Un critic cu autoritate şi care are alte păreri decît d-l Topîrceanu asupra paternităţii Letopiseţilor **d-lui Sorbul, şi-a exprimat, în particular, părerea că ar trebui să dezlegăm noi** propriomotu, **chestiunea acestei contestate paternităţi intelectuale. Întru cît mă priveşte, aş face-o cu plăcere şi n-aş sta un moment la îndoială să proclam rezultatul, oricare ar fi el.**

Îmi lipsesc însă elementele. La Academie se află o piesă a lui V. Cosmovici, care însă nu are de a face nimic cu Letopiseţii **d-lui Sorbu, — constatare pe care a făcut-o şi d-l C. Rădulescu-Motru. E vorba de o altă piesă a lui Cosmovici ? După cele spuse de d-l Topîrceanu, cred că da. N-am nici o indicaţie însă. Dar pentru că e chiar în interesul d-lui Sorbu ca chestiunea să fie bine precizată de la început, socot că nici critic autorizat, care crede altfel decît d-l Topîrceanu că s-a născut piesa d-lui Sorbu, nici autorul, nici d-l Topîrceanu nu ar avea nimic de obiectat ca chestiunea să se prezinte înaintea unui juriu literar, în care să se examineze propoziţiile d-lui Topîrceanu — deoarece în materie literară cercetarea paternităţii nu e prohibită.**

Aşa s-ar putea face lumină. În caz cînd d-l Sorbu s-a adresat juraţilor, nu mai avem nimic de spus. Juraţii sunt de bun augur pentru autorii dramatici ; d. p. Caragiale...

În caz cînd d-l Sorbu crede că juriul literar ar fi ceva mai competent, aşteptăm propuneri concrete, — cu toate că lucrarea în chestiune ca valoare literară, nu merită ca atîta lume să se deranjeze. Dreptatea însă înainte de toate. C. Sp. H. **(Flacăra,** 9 august 1914)

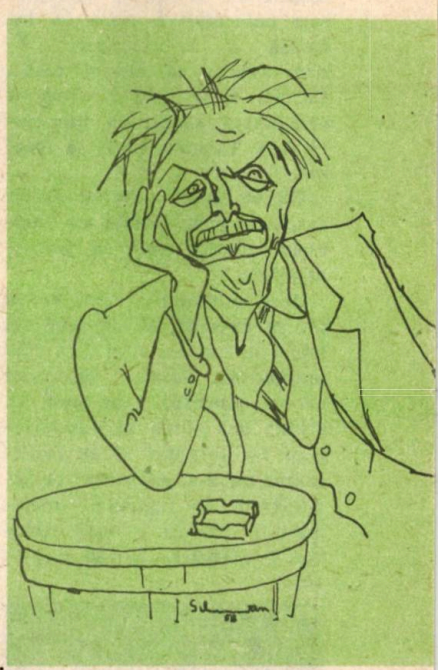

Mihail Sorbul văzut de Silvan

Începe din nou jocul suveicii : ba e Cosmovici, ba nu e, exact cum s-a petrecut în cazul Vlaicu-Vodă — Davila, unde cînd se găsea piesa **Doamna Clara,** cînd nu se găsea. Scenariul în fond este acelaşi, cu o distribuţie în

parte nouă. **Flacăra** încearcă de fapt o conciliere încercînd să mute chestiunea de pe terenul nemilos al justiției, unde G. Topîrceanu nu avea nici măcar foile plastografiate ale lui Caion, pe acela al unui juriu literar, în a cărui elasticitate echipa de la **Flacăra** credea mai mult decît în demersul justiției. Știau ei ce știau. Dar războiul nervilor continuă. **Flacăra** are o defensivă activă și prima prezentare la proces îi prilejuiește următoarea notă :

ÎNTR-O CHESTIUNE MĂRUNTĂ — Am făcut o propunere clară și precisă în scopul de a dovedi calomnia sau paternitatea pusă la îndoială a Letopiseților. Ne dăm seama că atunci cînd... Europa arde nu e timp să pieptănăm asemenea încurcate fire. Tăcerea ar fi la locul ei.

De ce apar atunci notițe suspecte prin gazete cu insinuări piezișe sau cu insulte anonime ?

Dacă operația... pieptănării tot se execută, să se facă cel puțin la lumina zilei și a răspunderilor. Suntem informați că în procesul pe care în sfîrșit d-l autor al Letopiseților l-a intentat d-lui Topîrceanu nu s-a prezentat la judecătorul de instrucție reclamantul. De ce a mai reclamat ? (Flacăra, 23—30 august 1914)

EPILOG RATAT, DEȘI RIMAT

Notița destul de dezumflată a **Flăcării** ne arată că această campanie a lui P. Locusteanu și compania, plus G. Topîrceanu, a fost mult mai puțin norocoasă decît cea privitoare la Alexandru Davila. Dacă apărătorii lui Davila au fost mai puțini, iar campania mai bine croită și susținută, în cazul **Letopiseților** lui Sorbul se pare că

Topîrceanu, iarna

opinia publică n-a fost deloc de partea inițiatorilor. Cu această notă se termină afacerea **Letopiseților**, ilustrație convingătoare a modului în care se mînuiește uneori în republica literelor acuzația de plagiat. G. Topîrceanu, ale cărui motive de discordie cu Sorbul nu le cunoaștem, se răzbună pentru războiul pierdut cu Mihail Sorbul printr-o poezie satirică pe care iarăși primitoarea **Flacără** i-o găzduiește deși Topîrceanu refuză normele elementare de politețe.

FLACĂRA

LITERARĂ ● ARTISTICĂ ● SOCIALĂ

POLEMICĂ RIMATĂ

Acelora ce mă întreabă ce am eu cu domnu Sorbul

Fiindcă toți se vor scula
Să lupte pentru țară,
Iar Sorbu s-a retras deja
La „partea sedentară" ;

Fiindcă, deși n-a ajuns
Pe cîmpul de bătae,
Știu că-n sfîrșit acum l-au tuns
Și l-au trimis la bae ;

Fiindc-așa s-a hotărît
În prima nebuloză
Ca eu acestui domn urît,
Să-i fac apoteoză ;

Fiindc-a scris o piesă rea,
Și-acum la tribunale
Pretinde că e vina mea
Și vrea să-i dau parale ;

Fiindcă el m-a provocat
Și-acum ridică vocea ;
Fiindcă-a pus de m-a-njurat
La **Facla** lui Spurcocea ;

Fiindcă în acest moment
N-am bani în buzunare ;
Fiindcă totuși am talent
Iar domnul Sorbu n-are ;

Fiindcă Sorbu nu-i artist
Și scrie versuri proaste ;
Fiindcă sînt bolnov și trist
Și mîine plec la oaste,

Iar el, cu alți analfabeți,
Rămîne-n Capitală ;
Fiindc-a scris **Letopiseți**
Fiindcă nu se spală ;

Dau veste astăzi tuturor
Că muza mea sprințară
Îi trage cel dintîi picior
La „partea sedentară".

G. TOPÎRCEANU

(Flacăra, 20 septembrie 1914)

Noul denunț de plagiat al revistei **Flacăra** se pierde în vacarmul produs de primul război mondial abia început. **Letopiseți** nu era de altfel o piesă care să merite acest tratament. Cazul Cosmovici — Sorbul demonstrează însă în chestiunea acuzațiilor de plagiat „ceea ce era de demonstrat". Mai pe românește : ulciorul nu merge de multe ori la apă.

ARISTARC

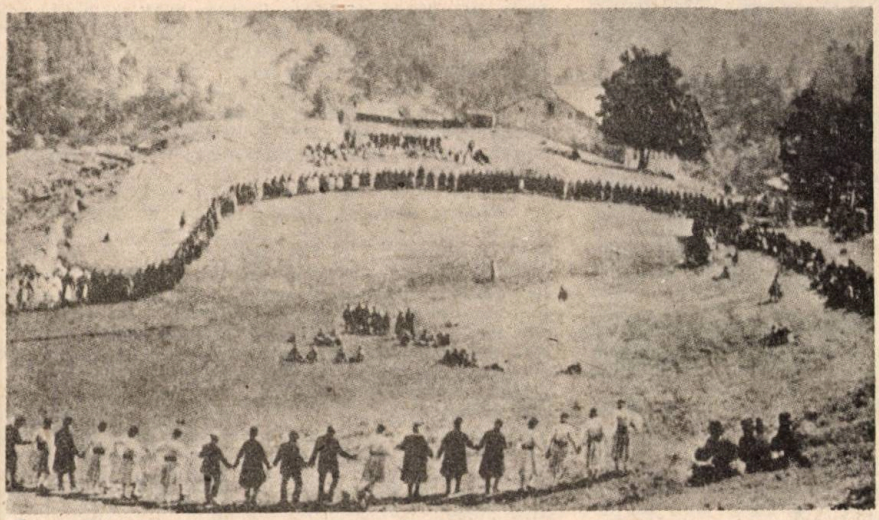

Hora aromânilor. Fascinantul spectacol din zilele de sărbătoare : Sute de oameni se prind într-o horă deschisă. În prima jumătate se așează bărbații : în cea de-a doua, femeile

CĂLĂTORI APUSENI DIN SEC. XIX DESPRE VLAHII BALCANICI

În ultimii ani, în cadrul eforturilor de rescriere a unei istorii naționale unitare a poporului român, s-au integrat și acele contribuții ce cuprind în aria lor de investigație întreaga și complexa problematică a evoluției neamului românesc zămislit în urma convietuirii dintre cuceritorii romani și populația autohtonă de neam tracic, respectiv geto-dacii, în spațiul etno-cultural carpato-danubiano-pontic.

Începînd cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și cu precădere în cel următor, învățații occidentali și călătorii străini în sudul Peninsulei Balcanice fac din ce în ce mai dese și notabile referiri la istoria și obiceiurile, la mentalitatea și tradițiile acestui neam romanic ce-și singulariza atît de demn existența în mijlocul unei mase slave, grecești sau musulmanizate. Toți relevă trăsăturile definitorii ale vlahilor (aromânilor) ce fac din ei elemente cu o prezență bine determinată, capabilă să stîrnească nu numai interesul, dar și admirația celor care i-au vizitat. Sugestive sînt, în acest sens, aprecierile englezului **Th. S. Hughes**, conținute într-o carte apărută la Londra în 1820 sub titlul **Travels in Sicily, Greece and Albania** ; vorbind despre neamurile nevoite să se retragă din nordul peninsulei înspre Grecia, în a doua jumătate a mileniului trecut, ca urmare a năvălirii slavilor, el scrie :**„Printre aceste neamuri se găsea un popor singuratic, care există încă și astăzi și care acoperind cu o populație așa de numeroasă șirul munților din Epir și Macedonia, păstrează o limbă, obiceiuri și datini care îi sînt proprii.** Aceștia sînt vlahii sau valahii **(subl. ns. — n.n.) al căror dialect conține un mare număr de cuvinte latine, ceea ce face să ne gîndim că ei își trag originea din coloniștii romani stabiliți în Dacia și Moesia de Traian și de succesorii lui. Vlahii străvechi au fost așa de războinici — precizează călătorul englez —, încît ei (este vorba, desigur de geto-daci — n.n.) puneau adesea în primejdie chiar scaunul imperiului. Descendenții lor actuali sînt un neam pașnic și liniștit, a cărui principală ocupație o constituie grija turmelor lor".**

Unul dintre cei care, la începutul secolului trecut, i-a cunoscut cel mai bine pe vlahii balcanici, în special pe cei din Grecia de astăzi, a fost **F.G.H.L. Pouqueville**, care i-a descris în **Voyage dans la Grèce** (Paris, 1820). În calitatea de consul al Franței pe lîngă Ali Pașa, turbulentul guvernator otoman al Epirului, regiune plină de armatoli vlahi (cete înarmate ce luptau împotriva turcilor pentru eliberarea creștinilor), Pouqueville atestă în numeroase pagini faptele de arme ale vestiților căpitani aromâni ce și-au pus viața și averile în slujba regenerării Greciei moderne și independente. Făcînd o comparație între aromâni, ce trăiau la munte, și grecii din cîmpiile Tesaliei, referindu-se la actele eroice al armatolilor vlahi, Pouqueville spune la un moment dat : **„Aceste fapte, cărora eu le-am fost aproape martor ocular, pentru că ele s-au petrecut în timp ce eu eram la Ianina** (reședința lui Ali Pașa — n.n.), **sînt suficiente singure, în lipsa istoriei acestor munteni, pen-**

Satul Clisura pare a fi un mic orășel. În fotografie a fost „prinsă" doar o parte a localității

tru a descrie curajul acestor oameni, al căror caracter se distinge într-o manieră absolută de cel al locuitorilor de la cîmpie". Arătînd că toți creștinii se temeau de acțiunile sîngeroase ale satrapului epirot, consulul francez face, și aici, o distincție, remarcînd că se afla, totuși, un singur neam care îl putea sfida și care nu se pleca în fața pașei de la Ianina — este vorba despre vlahii din Metzova (localitate denumită de către locuitorii ei Aminciu) : **„Aceasta fu punctul principal al remarcilor mele, căci eu știam că metzoviții sînt negustori. Am văzut echipele lor de construcții folosite la Ianina pentru ridicare palatului vizirului, iar raporturile mele cu tîrgurile din Turcia europeană mă învățaseră că chervangii cei mai activi sînt locuitorii acelui oraș, precum și din Zagor. Dar ceea ce am putut să mă conving — adaugă martorul ocular care este consul francez — fu reputația lor de încăpățînați** (în sensul de hotărîți tranșanți, nedispuși la compromisuri umilitoare, oameni de caracter, cum Pouqueville nu mai întîlni la Ianina, la curtea impregnată cu moravuri orientale a lui Ali Pașa — n.n.), **despre care am avut proba în urma unei scene dezagreabile ce avu loc între oamenii mei și metzoviți, scenă capabilă, fără o extremă moderațiune, de a atrage asupra lor resentimentul satrapului Epirului, care nu lăsa niciodată nepedepsită o lovitură adusă autorității sale".**

Numeroase informații istorice și etnografice ni le furnizează despre aromînii din Balcani și colonelul englez **William Martin Leake,** care a vizitat această regiune europeană aflată sub otomani între 1804 și 1810. Rezultă din cercetările sale — de teren, cum am zice astăzi — două cărți ; prima, apărută în 1814 sub titlul **Researches in Greece,** se ocupă mai ales de trecutul istoric al Balcanilor și neamurilor ce populau peninsula, relevînd — în ceea ce ne privește —, pe baza izvoarelor bizantine, existența acelorași rădăcini și componente etnice comune românilor nord și sud-dunăreni. În a doua lucrare, publicată în 1836 sub titlul **Travels in Northern Greece** (patru volume), W. Leake rezervă numeroase pagini vlahilor balcanici. Sesizînd bine caracterul net romanic al dialectului aromân, el scrie pe bună dreptate : **„Limba orașelor valahe din Pind diferă foarte puțin de aceea din Valahia și conține prin urmare mulțe cuvinte latine provenind de la coloniștii romani din Dacia".** Sesizînd și fenomenul istoric al procesului de grecizare — ce avea să se accentueze ulterior, nu fără concursul părtinitor al autorităților civile și ecleziastice elene — al aromînilor, observatorul englez adaugă : **„la Călăriți, toți bărbații și multe femei vorbesc grecește** (pe lîngă dialectul matern vlah — n.n.), **dar vlaha este graiul tuturor din localități și a păstorilor (...). Călăriți și Siracu sînt două din cele mai mari sate aromânești. Aceste sate, aproape cinci sute la număr, dintre care nici unul nu este prea mic, sînt răspîndite pe toată lungimea munților Epirului, a Tesaliei și a Macedoniei. Vlaholivad se consideră a fi cel mai mare și apoi Metzova".**

Observații pertinente ce evidențiază caracterul integru, curajul puțin obișnuit și originea comună cu frații nord-dunăreni face și un alt englez, diplomatul **D. Urquhart,** într-o carte tradusă în 1839 în germană sub titlul **Der Geist des Orients.** Arătînd că vlahii se dovediseră soldați mai buni decît grecii, el scrie : **„Moravurile lor și cea mai mică atingere în care erau cu turcii îi făcură mai puțin supuși și din contră deprinși cu pericolul și uzul armelor. Averea lor constă din turme și vite, ușor de transportat, în unt, brînză și în mantale** (în sens de pînzeturi, haine de lînă — n.n), **pe care oriunde ar fi putut cu ușurință să le prefacă în bani. Eu cred că n-am trebuință să observ că vlahii își au originea din Vlahia** (observație eronată, credibilă însă pentru călătorul englez datorită trăsăturilor comune cu românii din Principate — n.n.) **și că ei toți sînt aproape vreo jumătate milion de suflete de păstori migratori prin toată Turcia europeană, schimbîndu-și locuințele cu schimbarea sezoanelor, ei posedă o mare parte de oi și mai des încă alții păzesc turme care le sînt încredințate îngrijirii lor de către locuitorii sedentari".**

Cuvinte de aleasă apreciere au la adresa aromînilor din Balcani și **I.G. Hahn,** în 1845, și **F. Kanitz,** în 1868. Primul, în **Albanischen Studien,** apărută la Jena, arată că „Românii din Pind locuiesc de altfel în sate frumoase și, cu felul lor de viață sobră și harnică, se bucură de o mare bunăstare" ; celălalt, în **Serbien,** apărută la Leipzig, atestă : **„Cunoscut ca om silitor, judicios și sobru, aromânul este pretutindeni căutat și, cu felul lui de viață excesiv de economă, el cîștigă de obicei mai mult decît cer nevoile membrilor săi de familie care rămîn acasă".**

Călătorii occidentali erau, aproape fără excepție, uimiți și frapați de calitățile fizice, de virtuțile morale, de caracterul puternic al bărbaților și femeilor neamului românesc din Balcani, de vitalitatea-i înnăscută — călită în mijlocul unei naturi vitrege, dar atît de apropiată sufletului lor ce păstrase în adîncul lui reminescențele puternice ale unei vieți libere și lipsite de orice tutelă dominatoare — constituindu-se în trăsături ce le confereau o alură distinctă în rîndul semințiilor balcanice. Edificatoare sînt în acest sens și mărturiile francezului **L. Heuzey** păstrate în cartea **Le Mont Olympe et l'Acarnanie,** apărută la Paris în 1860. Vorbind despre fărșeroții (ramura aromânilor din regiunea sud-estică a Albaniei de astăzi) ce trăiau în Acarnanaia și Etolia, el atestă că **„Se întîlnesc printre ei oameni de o forță și o înălțime uimitoare, cu umerii largi, cu pieptul mare ca la sculpturile lui Hercule. Femeile sînt, ca și soții lor, puternice și muncitoare. Truda și privațiunile pe care le suportă au făcut din ei o rasă de fier".** L. Heuzey este vădit impresionat și de caracterul extrem de lucrativ al femeii vlahe : **„Trebuie să le vezi venind de la fîntînă, cu spatele încărcat cu rufe spălate, pe cap cu o căldare în care au pus leșia, iar de umeri purtînd agățat un butoiaș plin cu apă, în timp ce, pentru a pierde zadarnic timpul, își foloseau mîinile tor-**

cînd cu furca. **Am trecut printr-o așezare a doua zi după o nuntă — continuă relatarea sa călătorul francez. Noua căsătorită era deja la muncă ; stînd în aer liber, în fața războiului de țesut, ca și cum și-ar fi arătat nerăbdarea sa pentru a munci, ea țesea fără pauză, încă îmbrăcată în costumul de mireasă".** Heuzey surprinde în observațiile sale și spiritul viol al populației valahe, care se mișca continuu — în același areal — dintr-un loc în altul : **„Constituie o populație curioasă acești valahi, descendenți din triburi rătăcitoare. Ei au construit casele lor, au format sate și chiar un oraș** (de fapt, mai multe — n.n.), **dar au rămas păstori în fundul inimii".** Amintind despre unele întreprinderi comerciale ale acestor păstori așezați în localitățile mai mari, el precizează că „munca și cîștigul n-au putut face acești valahi în întregime sedentari și să distrugă în ei spiritul neastîmpărat al nomazilor".

La capătul acestor succinte notații privind relatările unor călători occidentali pe marginea istoriei, vieții și obiceiurilor vlahilor balcanici, nu putem să nu amintim aici contribuția deosebit de însemnată în cunoașterea și cercetarea științifică a vieții lor, pe care o datorăm învățatului german **Gustav Weigand.** În ultimele două decenii ale secolului trecut al întreprinde adevărate și spornice călătorii de studii în Balcani, avînd în centrul preocupărilor sale in special pe vlahii din Macedonia, despre care, între altele, a publicat și o carte în două volume în 1895, la Leipzig, intitulată, **Die Aromunen.** Vorbind despre curățenia caselor aromânilor, el menționează că **„În vreme ce în Macedonia te poți plînge pretutindeni de tot felul de insecte, în frumoasele sate de munte macedoromâne poți fi sigur de curățenie exemplară în toate privințele. La macedoromâni, simțul pentru frumusețea naturii, pentru aer curat și apă rece este mai dezvoltat decît la celelalte popoare balcanice".** Relevînd virtuțile morale ale populației romanice în mijlocul căreia a stat o perioadă îndelungată, profesorul german, cu merite atît de mari în cunoașterea tradițiilor, a modului de viață și a limbii aromânilor, atestă : **„Cu elogiu trebuie relevat faptul să sobrietatea la macedoromâni este extraordinar de mare. Există obiceiul la păstorii români ca tinerii pînă la însurătoare să nu bea alcool. Meseriașul bea, ce-i drept, cîte un păhărel de rachiu, însă om beat abia se poate vedea între ei".** Referindu-se la o comparație pe care mai sus-menționatul W.M. Leake o face între satele românești din Pind și cele mai înfloritoare orașe din Grecia, G. Weigand precizează : **„Leake avea în vedere, probabil, localități românești ca Siracu, Călărițl, Metzova, Vlaholivad, care, cu toată poziția lor izolată în munți, fac, de fapt, o extrem de bună impresie unui străin, prin măreția lor, prin înfățișarea curată și drăguță, prin construcția solidă a caselor. Dacă el ar fi cunoscut Crușova, Nevesca și alte sate situate la nord, atunci, desigur, uimirea lui s-ar fi schimbat în admirațiune"** — adaugă oservatorul atent și obiectiv care era Weigand.

Prin valoarea lor documentară neînlocuibilă prin nimic cu ceva asemănător, mărturiile călătorilor occidentali — unii dintre ei oameni de știință — cu privire la viața, mentalitatea și tradițiile populației vlahe din Balcani, împinsă în josul Peninsulei de vitregiile istoriei-îndepărtată în spațiu de frații vlahi nord-dunăreni, dar atît de apropiată spiritualicește și sufletește — se constituie în izvoare narative istorice din cele mai de prețuit în cunoașterea și cinstirea trecutului istoric al tuturor ramurilor neamului românesc.

Lazăr Stoica

Tineri aromâni proaspăt căsătoriți ● Avdela. Ca poziție, toate satele aromânești sînt așezate pe versanți de munți

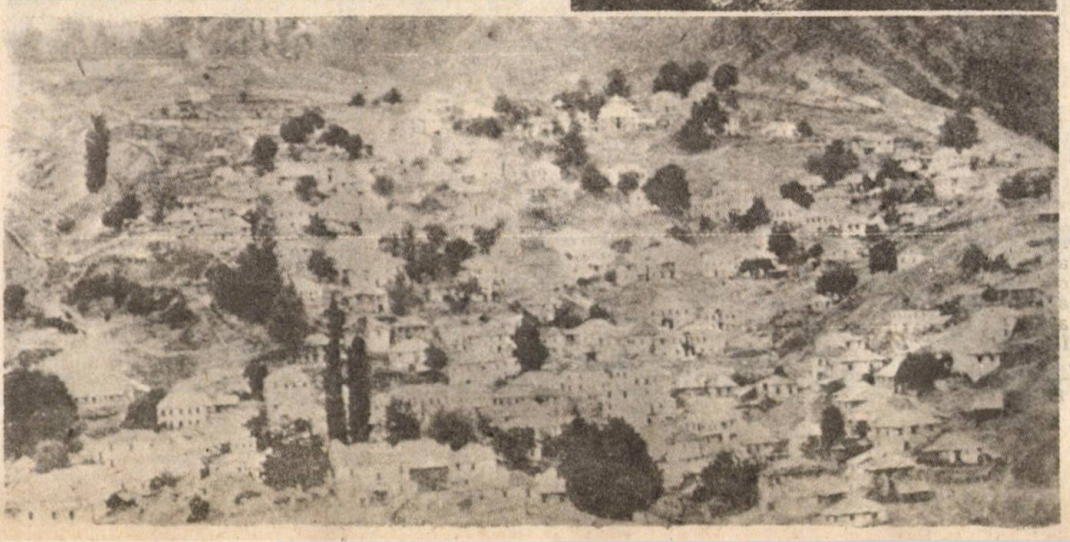

SCRIITORI ROMÂNI

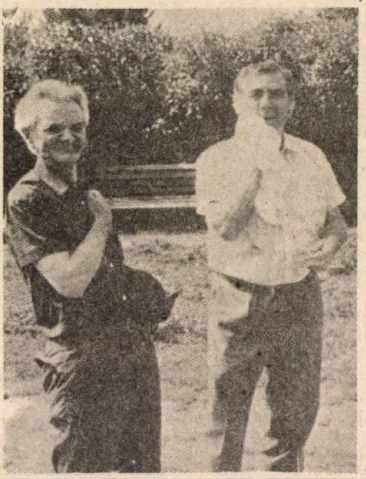

● NIKOLAUS BERWANGER văzut de Pim ● „Ce bine e să ai numai kilogramele lui VALENTIN DEȘLIU...“, meditează (și transpiră !) sub soarele Bulgariei președintele nostru D. R. Popescu... ● TATA IANCU (și umbra lui MIRCEA... HORIA SIMIONESCU !) gîndindu-se profund... la laurtul care ne așteaptă... ● L-am văzut pe MIHAI UNGHEANU fericit (și jur că nu a fost decît atît !)... (La Novo Selo) ● SZILAGYI ISTVAN a „descoperit“ în peștera din Măgura... sticle de șampanie, care au rămas de la „locuitorii acestor catacombe preistorice...“ (La Peștera Măgurii) ● Ajută-l (doamne !) pe singuraticul și tăcutul VASILE BARAN (care vorbește pămîntului...) (Belogradov) ● Nu, acesta nu este un antrenor de fotbal mulțumit, ci editorul ieșean ANDI ANDRIEȘ, care mai crede... în forța fotbalului... (La Vrața)

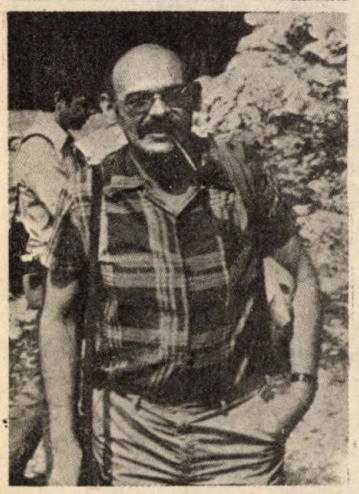

ÎN BULGARIA

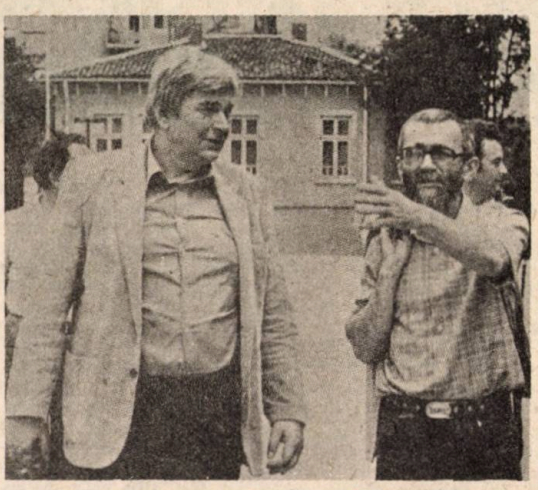

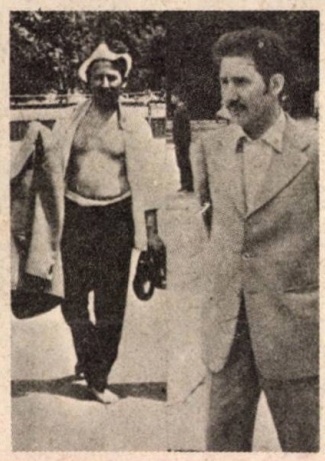

● NICHITA STĂNESCU la ora sfaturilor (primite)... Da, da... Deci : Așa grăit-au FLORIN MUGUR și ION HOREA... (La Russe) ● LEU la LEU trage sau LEU cu LEU se scoate... (La Russe) ● „No, frate dragă TIBI IOVAN, noi ardelenii musai să...“ zice (stă și cujetă !?) TEOFIL BĂLAJ... (La Vidin) ● ION ARIEȘANU : „Pe timpul acela la Cluj, cînd noi eram...“ MIRCEA TOMUS : „Lasă, că la vîrsta noastră nici viitorul nu mai e... ce a fost odată...“ (La Russe) ● Un „duș“ în Dunărea nu prea albastră l-a pus pe MARIN SORESCU din nou pe gînduri cu dinții... (La Vidin și Calafat) ● De NIKOLAUS am scăpat... dacă îi confiscăm și aparatul lui nemțesc, nu ne poate molări în nici un Zeitung... (La Calafat)

TEXT ȘI FOTO
NIKOLAUS
BERWANGER

Călători pe Olt

Cu cinci ani înainte ca Geo Bogza să fi călătorit „în lungul Oltului", aceeași inițiativă a avut-o căpitanul **Ionescu Antachi** care, împreună cu un amic de aceeași profesie, a avut ambiția de a bate Oltul de la izvoare pînă la Dunăre, folosindu-se, pentru porțiunile practicabile, de o barcă anume construită, ce se chema „Păpușica". Fire îmbinînd praxisul, aventura și melancolia, căpitanul tipărea, la puțin timp după săvîrșirea călătoriei, un fel de jurnal de bord : **Cu barca pe Olt și pe Dunăre.** Autorul notează aici, cu o oarecare meticulozitate, tot ceea ce i se întîmplase în călătorie, fără a poetiza cîtuși de puțin. Cartea lui, care nu trece peste 150 de pagini, ne demonstrează, trebuie spus fără înconjur, talent plastic. Dar apariția **Cărții Oltului,** operă care trăiește tocmai prin dimensiunile vizuale, face în jurnalul lui Ionescu Antachi un util termen de comparație.

Mai întîi, în ceea ce privește mijlocul de locomoție. Ionescu Antachi a folosit **barca,** o singură porțiune de drum parcurgînd-o **per pedes:** despre aceasta e vorba în paginile pitorești „Cu Păpușica prin Tușnad". Geo Bogza n-a apelat la serviciile ambarcațiunii. În pagina de gardă a **Cărții Oltului,** el mărturisește că, în vara anului 1939, o prietenă i-a **„împrumutat bicicleta ei, pentru a călători în lungul Oltului".** În descrierea călătoriei nu mai vine însă vorba niciodată de vehicul pe două roți. Dimpotrivă, traseul înfățișat, de la izvoare spre gura de vărsare, e de o dificultate halucinantă. În tablouri, accentul cade pe inaccesibilitatea sau accesibilitatea anevoioasă a reliefului. În „Tragedii pe înaltul podiș", pictorul urmărește cu un ochi de naturalist ceea ce el însuși numește „acea neîndurătoare ascensiune" : **„Șase oameni, trei bărbați și trei femei, urcau din greu, într-o după-amiază de vară, spre crestele. atît de fantastic apropiate de cer, ale Hășmașului Mare. Privirile lor erau mistuite de neliniște, iar trupurile, sleite de oboseală, abia mai înotau în altitudine. (...) Treapta tăioasă a unei stînci abia era eliberată de piciorul primului, cînd cel de-al doilea îl și punea pe al lui, într-o secundă. Apoi, ceilalți, pe rînd, fără să piardă nici o mișcare. Formau un lanț din zale de carne chinuită, singerindă • aproape. Păreau trupul unei omizi lovite de moarte, zvîrcolindu-și durerea pe asprimea cremenii și tîrîndu-se, înnebunită, spre vîrful pustiu al muntelui. // În felul acesta urcau."** ediția 1976, p. 23). Naratorul e mereu în apropierea lor, căci, la un moment dat, îl aude pe unul dintre ei vorbind. Să-i fi urmat cu bicicleta e imposibil. În genere, relieful prin care Oltul își taie albia apare în cartea lui Geo Bogza ca impracticabil. Și cu toate acestea, peisagistul dă necontenit impresia de mers : ceva îi rămîne întotdeauna în urmă și altceva îi răsare mereu în față. Mai degrabă, indicația că a umblat „în lungul" riului cu bicicleta pare să fie pur și simplu o **convenție,** dintre acelea cu care literatura ne-a obișnuit demult. Multe capodopere au fost puse de autorii lor reali în seama unor autori necunoscuți, ale căror manuscrise ar fi fost găsite întîmplător de cel dintîi. E drept, în astfel de cazuri, autorii justifică surclasarea realității de către ficțiune. Convenția lui Geo Bogza are un scop contrar : de a pune o senzație de realism în niște pagini datorate în esență capacității de imagine în regim fantastic pe baza cîtorva date culese (personal și prin intermediar) de la fața locului.

În al doilea rînd, istoricul literar pune alături diverse pasaje din cele două cărți. Va constata imediat superioritatea stilistică, de arhitect al formelor, pe care o posedă Geo Bogza, dar va avea și surpriza de a constata unele mici schimbări topografice petrecute în cei cinci ani care despart cele două călătorii. Iată imaginea izvorului marelui riu pe care o înregistrase Ionescu Antachi în 1934 : **„...am descoperit isvorul. Trei pietre, așezate în formă de casă făcută de copii (două lateral și una deasupra), din care o țeavă de fier aruncă o șuviță subțire de apă, arată pe teren locul de naștere al Oltului."** (op. cit., p. 19). Iată imaginea pe care o propune Geo Bogza care-i adaugă izvorului, simbolic, un brad: **„...acolo, sub acel brad singuratic, legănat ca un catarg de larga ondulare a culmilor, murmură izvorul"** (ed. cit., p. 19) și : **„O șuviță de apă, numai limpezime și puritate, ce nu-și conține repedea curgere și susurul, mereu egală cu sine, orice ar fi să se întîmple în jur — aceasta e Oltul, în clipa cînd vine pe lume."** (p. 66). Amîndoi călătorii privesc jur împrejur de la înălțimea izvorului. Ionescu Antachi notează numele și cotele munților pe care-i zărește, Geo Bogza îi descrie cu o remarcabilă comprehensiune a mineralului. Îi șochează și pe unul și pe celălalt același magnetism stihial al Hășmașului Mare care, în ochii lui Ionescu Antachi, **„se contura puternic pe orizontul înourat",** pentru ca lui Geo Bogza să-i smulgă un capitol de nouă pagini, „Furtuna".

La aceleași rezultate duce confruntarea paginilor pe care cei doi călători le consacră Bălanului, **„primul sat ce întîlnești în cale de la Gheorghieni"** (Ionescu Antachi) sau, cum spune Geo Bogza, **„prima așezare omenească".** Cîtă vreme călătorul în interes de serviciu furnizează date peste date despre centrul minier, călătorul interesat de frumos produce o suită de acuarele geologice și domestice ale locului. Mai departe, Ionescu Antachi înregistrează morile, fierăstraiele, cîte **„un dinam pentru lumină",** pe care le întîlnește în cale. Geo Bogza meditează, în mici tablete, pe tema acestor mașinării arhaice, făcînd din ele simboluri cosmice : **„În vreme**

ce femeile folosesc limpezimea undelor cu năzuința frumuseții. bărbații își însușesc forța cu care Oltul trece la vale, pentru a măcina grîul. Ca și la fierăstrău, el este ademenit mai întîi pe un jgheab, la capătul căruia cade, cu vuiet de cataractă, peste o roată de lemn. O roată atît de mare și grea, încît pare înșurubată la osia lumii. Poate chiar este, de vreme ce rotunda ei mișcare hotărăște pulsul și coeziunea ținutului." (p. 109) etc.

La sudul satului Sân Crai, barca lui Ionescu Antachi alunecă pe un Olt care „prezintă aci caracterele unei adevărate bălți", „curentul" fiind „aproape inexistent", „pe ambele maluri stuful și papura, ce cresc din abundență, îngustează canalul navigabil". Fundul apei e „milos", iar navigatorii lopătează greu „din cauza nuferilor și lintiței ce acopereau apa, atît cît mai rămăsese neacoperită de stuf și papură". La rîndul său, Geo Bogza nu uită acest moment, dar, ca de multe ori, nu acordă atenție toponimiei. Odată mai mult, scriitorul transfigurează informațiile pe care le are la dispoziție, fără a le estompa, ce-i drept, cu totul. Iată caracterul surprinzător, de baltă, al Oltului : „Curgînd liniștit prin cîmpie, pe o albie care nu-i dă prilejul nici unei lupte. Oltul cade repede într-un somn adînc, aproape letargic. Se petrece cu el ceva necunoscut celorlalte rîuri : încă foarte tînăr, se potolește deodată, abia mai urmîndu-și drumul. O apă alunecă spre miazăzi, atît de încet, încît e de necrezut — cu totul de necrezut — că ar putea fi Oltul." (p. 116). Iată și nuferii care-i incomodează pe navigatori : „Acoperite cu o puzderie de flori, malurile întregesc farmecul și cromatica priveliștei. Neted aici, vălurit în depărtare, ținutul unde Oltul atît de mult se lasă pradă visului, pare un paradis terestru, pe care nimic n-ar putea veni să-l tulbure. (...) Noaptea, împărăția nuferilor nu se mai zărește, dar toată beatitudinea ei devine sonoră." (p. 117—118).

Pătrunzînd cu barca în defileul Tușnad, căpitanul Ionescu Antachi observă că „malurile încep să se înalțe, devin escarpate, abrupte și stîncoase" (op. cit., p. 38), Oltul „își face cu greu loc printre munții, strecurîndu-se printre stîncile ce-l string între maluri", „cîte un prag stîncos sub apă temperează un moment curentul", albia „este în întregime acoperită cu bolovani și stînci prăbușite din munte", „colțuri amenințătoare se ridică pînă la un metru deasupra apei", „printre ele, apa furioasă își rumegă neputința aruncîndu-se din cascadă în cascadă". În versiunea sa, Geo Bogza amplifică nota de grandios a aceluiași eveniment (intrarea Oltului în defileu) : „Din nou stăpîn pe toate puterile lui, dintr-o dată înzecite, cu undele fremătînd ca o armată sub zidurile cetății asediate, Oltul pătrunde în defileu, spumegînd. Fără să mai țină seama de cît va cheltui din ceea ce i-a încredințat Hășmașul Mare, descătușat de orice teamă sau prevedere, el aleargă spre stînci, mînat de cutezanță și de un nemăsurat orgoliu. Nu mai e un simplu torent, căzînd în mici cascade, ci o avalanșă lichidă, o întreagă cireadă de tauri dezlănțuiți. Zdrobindu-se amarnic, de la prima ciocnire, pornesc totuși mai departe, într-o uriașă învălmășeală, pe cînd alții îi împing din urmă, nerăbdători să se arunce și ei în viltoare. (...) Gonind vertiginos în lungul malurilor, el se repede în barajele de granit, de care atît de cumplit se sfărîmă, încît nici o moleculă nu-i mai rămîne întreagă. Impetuos se luptă cu duritatea și îndărătnicia pietrei, dăruindu-i-se în același timp, despicînd-o pentru a-și face loc, dar și lăsîndu-și ființa sfîșiată, neîncetat ducînd-o spre strîmtori unde o așteaptă, poate, nimicirea." (ed. 1976, p. 119—120).

Amîndoi călătorii remarcă, la un moment dat, fiecare în stilul său, o vecinătate paradoxală între cîmpie și munte. Ionescu Antachi scrie ca un cronicar din cei vechi : „Deoparte se zăresc pereții prăpăștioși ai munților Făgărașului, cu înălțimi pînă la 2500 metri, alcătuiți din gnais, porfir, trahit și granit. De altă parte se întinde cîmpia bogată și plină cu nenumărate turme de vite. Ape cristaline scoboară vijelios din munte și vin să se verse domol în Olt." (op. cit., p. 69—70). Geo Bogza scrie ca un poet romantic : „Chiar în acest ținut, de cîmpuri fertile, tabloul cel mai grandios e tot al munților. Ei nu se profilează decît în zare, dar atît de pretutindeni, încît, numai cînd se pleacă în pămînd, ochii încetează să-i mai întîlnească. Munți atît de majestuoși, cu atît de mulți și puternici contraforți, Oltul n-a bănuit nicicînd că se vor ivi în drumul lui." (p. 141).

Desen de Nicolae Gadonschi

Dintr-o astfel de comparație, care ar putea fi lungită, pot fi scoase cîteva lucruri cu valoare de principiu. Între jurnalul Cu barca pe Olt și Dunăre și Cartea Oltului există un dublu raport : de conjuncție și de divergență. Cele două cărți nu-și sînt străine, și nu doar pentru că au același obiect. Legătura dintre ele chiar mai substanțială : pentru a călători „în lungul Oltului", cu „bicicleta" sau (și) cu imaginația, tînărul scriitor avea nevoie de un ghid. Or, broșura lui Ionescu Antachi, foarte documentată, era tot ceea ce ți putea oferi mai bun literatura de specialitate. Beneficiind și de ilustrații, ea putea suplini chiar și unele deplasări dificile, cel puțin pentru segmentele rîului de nestrăbătut cu vehiculul pe două roți. Vrînd-nevrînd, un ghid detaliat, ca acesta, devine pentru orice scriitor, «sursă» : aici se află raportul de conjuncție. Nu este exclus, în consecință, ca rolul de «mijlocitor» al jurnalului semnat de Ionescu Antachi să motiveze, într-o măsură, caracterul de **artiflex** al Cărții Oltului. Dar, în artă și, mai cu seamă, în literatură, faptul de a avea izvoare de inspirație nu subminează valoarea unei opere. Important e sentimentul de operă nouă : judecînd faptele cu criteriul literarității, distanța dintre jurnalul lui Ionescu Antachi și cartea lui Geo Bogza este imensă. Iese încă odată la iveală raportul de (adîncă) divergență dintre operă și sursă. Sursa nu e decît fața nevăzută a Operei : dezvăluirea ei cade exclusiv în sarcina criticului și istoricului literar.

C. Sorescu

Poeme de GRIGORE VIERU

A murit o țărancă

S-a numărat cîți s-au pierdut
În focul care s-a pierdut.
În care s-a pierdut și tata,
Dar socoteala nu e dreaptă.
A murit o țărancă la noi,
Infarct miocardic, luați seama,
Printre cei pierduți în război
Socotiți și pe mama.

Ba un război, ba n-a plouat,
Ba lunecă la vale-un sat,
Nu mai rezistă, doamne, omul.
Ba ne amenință atomul,
A murit o țărancă la noi
Infarct miocardic, luați seama
Printre cei pierduți în război
Socotiți și pe mama.

Ba un război, ba altceva,
Nu mai rezistă inima.
Infarctul și în sat pătrunde
Infarct la un țăran?
De unde ? !
A murit o țărancă la noi,
Infarct miocardic, luați seama
Printre cei pierduți în război,
Socotiți și pe mama.

Nu-mi da pe an trei roade, nu,
Ci una singură-mi adu :
Pe cea de-a înghiți-o huma:
Mi-o dă, pămîntule, pe muma.
A murit o țărancă la noi,
Infarct miocardic, luați seama
Printre cei pierduți în război,
Socotiți și pe mama.

Mamei în amintire

A venit un vînt și-a stins
Luminările de vis
Ale ochilor tăi dulci
Și a spus să mi te culci.
A venit un vînt în sat,
A venit și-a scuturat,
Roșul măr al inimii
Ce era pentru copii.
Se uită nucul în fereşti,
Măicuța mea,
Mereu întreabă unde ești,
Măicuța mea,
Se uită-n ochii lor pustii,
Măicuța mea,
Întreabă trist de ce nu vii
Măicuța mea.

A venit un negru vînt
Și-a dat, maică, la pămînt
floarea
Spicele minuțelor
Ce m-au alintat cu dor.
A venit în țară-un vînt
Numai eu că l-am simțit,
Numai eu și casa ta
Ce rămîne singurea.
Se uită nucul în fereşti,
Măicuța mea,
Mereu întreabă unde ești
Măicuța mea.
Se uită-n ochii lor pustii,
Măicuța mea,
Întreabă trist de unde vii,
Măicuța mea.

Floarea soarelui

lui Vladimir Curbet

Într-o tînără grădină.
Dintr-un sat frumos, bogat,
Am văzut o răsărită
Care ochii i-au legat.

Înțeleg că nu degeaba
Ci de păsări care zbor
Totuși e neomenește
Să legi ochii unei flori.

Nu mai știe-n care parte
E acuma soarele.
Amărită se gîndește :
„Poate că nici nu mai e".

Temere de care păsări ?
Zău de care ?! Nu-i păcat ? !
Cînd le-am alungat aproape
Și-n stemă nu le-am urcat !

Doamne, cum slutit-am
O am cunoscut abia !
Ieri crăiasă fără seamăn,
Azi te poate speria.

Un copil de ea aseară
Chiar s-a speriat puțin
Latră-n fața ei cățelul
Ca la dușman și străin.
E și pîine și la pîine
Și căsuță și cărbuni.
Dar ceva în viața asta
Nu-i la cale, oameni buni.

Nu-i la cale, cum să fie,
Dacă, omule, în loc
Să-i spui florii : bună ziua,
Îi pui cîrpele pe ochi.

Elei soro, cum îmi vine
Șalul de pe ochi să-l scot
Să fugim și să ne-ascundem
Și de cîrpe și de tot.

Să luăm cu noi și cucul
Care-a mai rămas în lunci,
Să vedem ce-o zice omul,
Să vedem ce-o zice-atunci !

CIABUA AMIREDJIBI

«TOT CE E PROPRIU POEZIEI E CARACTERISTIC ŞI PROZEI»

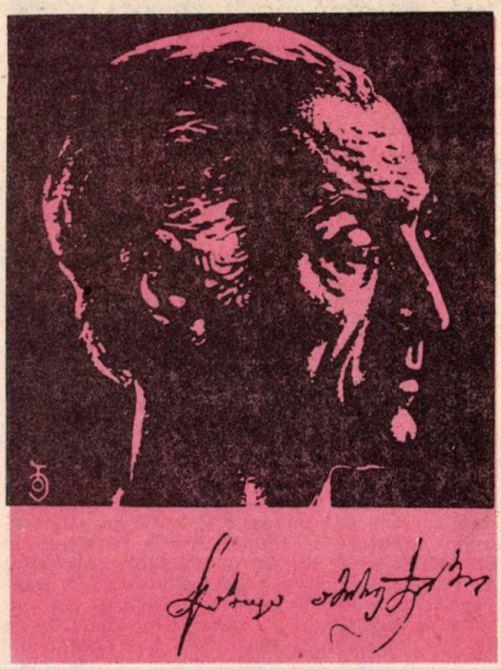

România este despărțită de Gruzia de Marea Neagră, de fapt doar de 800 km, preț de o oră cu avionul. Cu toate acestea, Gruzia este prea puțin cunoscută în România, în orice caz, mai puțin cunoscută decît ar merita. Călătorul român care ajunge în Gruzia, căreia i se mai zice Georgia, iar localnicii îi zic Kvartelia, are surpriza să descopere un univers omenesc foarte familiar lui și are sentimentul că nu s-a deplasat de acasă, ci că lumea de la Carpați și Caucaz este aceeași. Nu este lipsit de semnificație să amintim celor care nu știu că, în vechime, Munților Carpați li se ziceau Munții Caucaz. Nimeni nu știe de ce, dar geologii au văzut de mult că este vorba de aceeași catenă muntoasă, separată de Marea Neagră. Impresionante în Gruzia sînt documentele vieții țărănești, amintirile vieții medievale, folclorul gruzin în care, iarăși românii pot descoperi asemănări uimitoare. Pe coasta muntelui pe care este așezat Tbilisi se află un Muzeu al civilizației sătești care aduce atît ca organizare cît și ca stil cu Muzeul satului din România. Literatura Gruziei este prea puțin cunoscută în România și singura operă care se bucură de celebritate la noi este Viteazul în piele de tigru. Dar poezia Gruziei, proza Gruziei, dramaturgia ei, cinematografia ei merită să fie cunoscute mai bine. Între cărțile gruzine care au dat o mare semnificație cititorilor din Gruzia și din Europa se numără și romanul „Data Tutașhia" al prozatorului Ciabua Amiredjibi, în care autorul vrea să descrie cu ajutorul unui personaj spiritul Gruziei. Data Tutașhia este un haiduc, exact în înțelesul pe care acest cuvînt îl are la noi, românii. Dar, romanul depășește simpla anecdotică, reușind să vorbească despre fizionomia morală și spirituală a Gruziei din toate timpurile. Succesul cărții a fost mare atît în Gruzia, cît și în U.R.S.S. și Europa. Nu de mult, romanul a fost tradus în românește și pentru o mai bună cunoaștere a autorului și a cărții ca și a literaturii gruzine reproducem un interviu cu Ciabua Amiredjibi, autorul romanului „Data Tutașhia".

Ciabua Amiredjibi este autorul uneia dintre cele mai de seamă lucrări ale literaturii gruzine contemporane. Romanul său, „Data Tutașhia“ merită recunoașterea sa largă și numele autorului s-a făcut cunoscut departe de Gruzia. Cartea, în varianta sa rusească, tradusă de însăși autorul, s-a epuizat rapid. Romanul a apărut în limbile suedeză, daneză, finlandeză, română, polonă, bulgară, germană, spaniolă ș.a.

În anul 1979, romanul a fost ecranizat. Filmul, în 7 serii, a fost prezentat de televiziunea sovietică sub titlul „Maluri“. Anul trecut, la Festivalul filmului de la Cannes, „Maluri“ a fost cumpărat de aproape 80 de companii de film și televiziune din întreaga lume.

Iată ce ne împărtășește scriitorul :

„Romanul este închinat luptei dintre două principii, principiul binelui și răului, care se manifestă în societate și, deopotrivă, și în sufletul omului. Am vrut ca prin cuvintele eroului meu să-i aduc aminte cititorului de adevărurile de netăgăduit, adevăruri veșnice, de înțelepciunea de a se jertfi pe sine în numele iubirii, în numele căutării libertății spirituale, care se poate dobîndi doar pe calea binelui activ și a adevărului. Iată una din marile sinceități ale eroului meu, Data Tutașhia : «Eu nu sînt un lup singuratec, care se gîndește doar la pradă, nu sînt nici smeritul taur care nu are nevoie decît de iarbă și de vaci. Eu sînt fiu al poporului meu și aș vrea să fac ceva în numele poporului meu. Nu pot să stau deoparte, cu mîinile încrucișate, nu-mi pot privi cu sînge rece patria !»

Odată cu trecerea anilor, tot mai des te gîndești că poți să nu izbutești să faci ceva de seamă, — constată cu părere de rău scriitorul, care a împlinit de curînd 60 de ani. **Înainte puteam să lucrez 16 ore pe zi. Acum obosesc mai repede, vîrsta-și spune cuvîntul. Să nu vă supărați, dar în ultima vreme mi-au răpit prea mult timp ziariștii. Și m-am decis să reduc aceste întîlniri. mi-am zis că întîlnirea aceasta cu presa va fi ultima“.**

— Ați intrat relativ tîrziu în literatură. Cînd ați făcut primele încercări ?

— Aveam aproape 40 de ani cînd am început să scriu. Pînă atunci am citit tot ceea ce privea măiestria scriitoricească. Timp de 20 de ani am bătut țara în lung și-n lat. Pricinile au fost diferite : la început războiul, apoi pasiunea de a călători. Am muncit la desțelenit pămîntul în Asia Centrală, am fost director la un combinat forestier în Bielorusia, tăietor de lemne în pădurile din Siberia de răsărit, magazioner în Caucazul de nord... Apoi, cînd m-am întors în Gruzia, am scris o povestire, 11 pagini dactilografiate. Am fos povățuit să mă adresez redacției revistei „Mnatobi“. Prima încăpere în care am nimerit era broul dactilo: „Am adus o povestire, am zis, cui pot să i-o dau ?“ Dactilografele, niște superbe fete tinere, dar nu lipsite de experiență de viață, s-au uitat una la alta și-n ochii uneia dintre ele am văzut simpatie și o anumită doză de părere de rău : „Încă un grafoman !“ Totuși m-au sfătuit să mă adresez șefului secției de proză, tînărului, pe atunci, scriitor Arcil Sulakauri. Am intrat într-o încăpere lungă și îngustă, ca un tramvai. Era la începutul lunii ianuarie. Sulakauri era îmbrăcat cu paltonul, căci tocmai voia să iasă. Mi-aduc aminte că uitîndu-mă la el mi-am zis : „Scriitorii înadins se îmbracă atît de prost“. Am scos din buzunarul de dinăuntru de la palton manuscrisul pliat în două și i l-am dat.

— Lăsați-l pe masă, a zis el. L-am lăsat. Sulakauri s-a apropiat de masă, a luat manuscrisul, s-a uitat atent la titlu și la numele meu :

— Dumneavoastră care Ciabua Amiredjibi sînteți ?, a întrebat el deodată. Mi-am dat seama că auzise de mine și i-am răspuns :

— Cum să vă spun, nu mai există alții cu numele acesta.

Fără să-și dea paltonul jos, Sulakauri s-a așezat pe scaun și a citit cu multă atenție manuscrisul. Apoi a recitit unele pasaje. A stat așa o vreme nemișcat și fără să-și ridice capul, probabil reflecta asupra celor citite, a zis :

— Da, se vede amice că ești scriitor !

Trebuie să vă explic ce însemna pentru mine, începător în ale scrisului, o asfel de apreciere la prima creație a mea ! Nuvela a apărut în 1960 în numărul deja cules pe ianuarie al revistei. De atunci am început să public“.

— Literatura gruzină este una din cele mai vechi literaturi din lume .Cum, după părerea dumneavoastră, s-au constituit tradițiile ei istorice. care este influența acestora asupra literaturii gruzine contemporane și, în special, asupra creației dumneavoastră ?

— Ar fi o eroare ca literatura gruzină, tradițiile literaturii gruzine, să fie privite rupte de artă. Cred că aceste tradiții au dat încă din vechime caracter literaturii și artei în totalitatea lor. În monumente, aparținînd unor genuri cît mai diferite, se constată o activă întrepătrundere, de aceea răspunsul meu va fi de ordin general.

Voi începe cu ceea ce vechi maeștri au considerat ca primordial în literatură și în artă. Ca principiu de bază al relațiilor umane a fost declarată moralitatea. Viața este un proces de căutare a hranei spirituale și materiale și, totodată, și proces de comunicare cu mediul, în sensul cel ma larg al cuvîntului. Moralitatea este principiu regularizator, organizator, al procesului de comunicare. Indice de bază calitativ al moralității individului și societății, luate ca un întreg, este capacitatea lor de a face bine, considerată criteriu principal al umanității și umanismului. În perioade diferite în istoria Gruziei în concordanță cu normele social-juridice și cu alte condiții ale realității, s-a constituit și înțelegerea diferită a esenței moralității, diversele norme despre bine, rău, umanism, dar criteriul a fost și a rămas neschimbat. Este vorba de gradul și de calitatea binelui făcut, de formele lui active și de cele mai de seamă principii : „Sînt răspunzător pentru tot pe lume !“ De aici și atitudinea față de sine și de propria-ți menire : omul este născut nu numai să ia de la societate, în primul rînd el trebuie să dea tot din ceea ce dispune și-abia după aceea să ia de la aceasta ce-i este lui necesar, ca să aibă ma apoi posiblitatea dn nou să dea.

Să faci bine este un act de curaj, care există în mod obiectiv, demn de urmat. După părerea mea, în literatura veche gruzină binele este tratat ca unul din aspectele energiei naționale, energie, pentru că el nu dispare, ci se întrupează în alte acțiuni cu caracter uman. Obiect al creației superioare sînt natura, omul, convingerile. Trebuie negreșit să spunem aici că ideile călăuzitoare emanate mai sus nu fac cîtuși de puțin ca literatura și arta gruzină să fie supuse unor dogme strict ortodoxe : ele reprezintă doar o metodă de înfățișare a realității. Oricare ar fi fost cerințele ideologiei dominante, materialul literaturii și artei a fost viața de zi cu zi, omul cu toate contradcțiile sale interne și atitudinea acetsuia față de mediul înconjurător.

Chiar și în vieți ale sfinților sau în opere didactice s-au impus ca obligatorii caracterele pămîntești, tratarea coliziunilor ca fapte obișnuie, de zi cu z, dar acel gen de obișnuințe și de zi cu zi care se pretează la generalizare și pot sta la baza unei opere constituite pe multiple planuri. Cele de mai sus se referă la toate genurile literare și artistice și sînt un factor care acționează veșnic. Bineînțeles, am în vedere operele remarcabile, monumentale.

Pe lîngă aceasta, cea mai de seamă moștenire ni se par concepțiile estetice constituite la noi încă din vremuri vechi, mai exact, concepția de „frumos", „sublim", „Nemuritor". Tradiția o determină pe fiecare dintre acestea în parte și, totodată, impune unitatea dintre ele ca pe o mare valoare artistică. Conform tradiției, opera trebuie să fie „frumoasă", adică să aibă putere de atracție. Pictura, sculpura, trebue să-l cîștige pe om, să-i captiveze atenția. Romanul, nuvela, poemul, la rîndul lor, trebuie să atragă în așa măsură, încît să fie citite pînă la sfîrșit. „Frumosul" este ceva ce este conținut în forma exterioară a operei. „Frumosul" ne delectează, deșteaptă emoții plăcute dar nu ne dă de gîndit. Există și „frumos" care ne face să reflectăm, sub efectul vizual se strecoară ceva care ne face să gîndim, ne face să căutăm, să descoperim. Acesta este „sublimul" iar acest proces de gîndire, căutare, descoperire ne aduce marea delectare spirituală. Cu alte cuvinte, frumusețea vizuală trebuie să conțină un anumit gen de idei, cu ajutorul cărora să ne facă să gîndim, să căutăm, să ne alăturăm ideii operei... În acest caz, numai opera poate fi inclusă categoriei de „sublim". Dar cert, nu orice „sublim" e nemuritor. Dacă „sublimul" conține o idee de seamă pentru o anumită persoană sau pentru o parte anume a societății, sau caracteristică pentru o epocă, oricare este aceasta, va fi „sublim" pentru timpul său, și atît. Dar dacă în acest „sublim" e inclusă o idee de seamă pentru toate popoarele în toate timpurile, opera capătă „nemurire" și nu mai este doar o minunată frescă, sculptură, roman, simfonie sau instrument ci un „monument" al culturii naționale. Aici trebuie specificat că pentru imaginile care poartă în sine „nemurirea" este obligatorie multitudinea de planuri și condiția aceasta este de netăgăduit. Astfel, una sau alta din trăsăturile de caracter ale eroului trebuie să fie caracteristică pentru întreg poporul său, totodată și omenirii în general.

Și-acum, despre tradiții în domeniul compoziției. După părerea mea, cele mai bune monumente de literatură și artă gruzină sînt constituite după un principiu compozițional. Acesta se poate numi polifonic, deoarece opera conține o multitudine de motive, chipuri, nivele stilistice diferite (sau care se repetă ca o excepție), dar toate acestea dau unitatea de întreg, de monolit. Ca punct de pornire care s-a născut în secolele al 7-lea și al 9-lea, cu notația corespunzătoare ei. Aș aminti aici de arta construcției la Arsachidze, metalul cizelat de Opizari, poezia lui Rustaveli, muzica corală a compozitorilor medievali. Meșterii de demult s-au străduit cu orice chip să rămînă departe de volume identice și simetrii în construcții, departe de repetarea ornamentelor și a plasticii în arta cizelării metalului, de omogenitatea imaginilor și a ritmului interior în opera literară, de armonia vocilor, deosebindu-se între ele doar ca timbru, în arta vocală. Ei și-au propus o compoziție a cărei unitate se obține pe calea sintezei componentelor diferite ca formă. Cei din vechime au

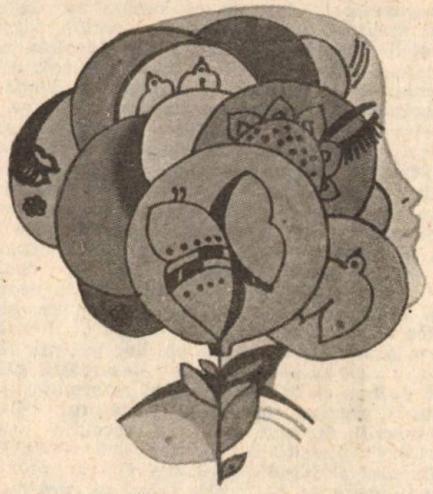

Desen de Raluca Grigorcea

gîndit, cred, pe drept, că o concepție simetrică, fațadă de clădire, sau metal ciocănit, face lucrarea pompoasă, o lipsește de firesc și, deci, de simplitate și de forță de convingere. Lumea, natura, au fost privite ca un tot, alcătuit dintr-o mare multitudine de forme și de detalii, care se deosebesc unul de celălalt. Opera de artă trebuie să reflecte lumea în care trăiește omul, să reflecte imagini care se deosebesc net una de cealaltă, în cadrul unității compoziționale... Așa s-a ajuns la simplitate, care a fost întotdeauna considerată calitate de bază. Criteriul acesta a fost pe deplin valabil și pentru literatură — să vorbești simplu despre complex și necunoscut și nu complicat despre simplu și cunoscut. Trebuie precizat că aici este vorba doar de o parte a tradițiilor din domeniul compoziției.

În ceea ce privește influența tradițiilor asupra literaturii gruzine contemporane, scriitorii noștri sînt legați de ele în mod conștient, fără bineînțeles, să uite că ei sînt copii ai celei de a doua jumătăți a secolului douăzeci.

— Dintotdeauna Gruzia a fost numită țara poeziei. Prin ce vă explicați succesul scriitorilor gruzini în anii din urmă ?

— Cred că vă referiți la poezie în sensul larg al cuvîntului. Tot ceea ce este propriu poeziei este caracteristic și prozei. Cea mai timpurie operă gruzină în proză, care a ajuns pînă la noi, „Martiriul lui Șușanik", de Iacov Țurtaveli, a fost scrisă acum 15 secole. Această capodoperă nu este numai viața unui sfînt, ea este o tipică operă laică, cu suficiente calități, evidente și pentru timpul nostru. Chipul eroilor este surprins cu claritate și poezie. Conflictul dintre ei este o întruchipare măiestrită a contradicțiilor profunde ale societății în care trăiesc. Zugrăvind relațiile dintre eroi în dezvoltarea lor, autorul creează un al doilea plan, al personajelor sau relațiilor dintre statele Orientului Apropiat și din Asia Mică, la acel timp,

și un al treilea plan, care surprinde lupta forțelor ideologice și politice ale tuturor timpurilor și popoarelor. Iată la ce sarcini au răspuns marii scriitori din vremuri de demult. Firește, maeștrii literaturii și artei din secolele care au urmat, s-au străduit să mențină acest nivel, ba chiar să-l depășească. Această perioadă de emancipare spirituală a poporului nostru s-a încheiat cu renașterea culturii gruzine, ai cărei strălucitori reprezentanți în literatură sînt Gheorghi Merciule, Gheorghi Mțatmindeli, Șota Rustaveli ș.a. În cea de a doua jumătate a secolului 13, ca urmare a invaziei tătaro-mongole, începe o perioadă de decadență. Războaie fără de număr, de apărare împotriva mongolilor, Tamerlan, șahii persani și sultanii turci au epuizat fizic națiunea gruzină, au contribuit la dezvoltarea ei politico-administrativă, ceea ce bineînțeles că nu a putut să nu atingă și literatura și arta gruzină, care și-au pierdut pozițiile. Mai tîrziu, a apărut proorocul noii deșteptări, gînditorul Sulhan Saba Orbeliani și reformatorul literaturii gruzine, poetul și luptătorul David Guramișvili. În anii șaizeci ai secolului trecut, o întreagă pleiadă de scriitori sub conducerea scriitorului și luptătorului Ilia Ceavceavadze, a început emulația culturală, avînd ca rezultat nu numai restabilirea definitivă a tradițiilor uitate parcă și atingerea nivelului anterior al literaturii gruzine, totodată, ea a fost deschisă spre toate realizările spirituale ale civilizației contemporane. Acesta a fost începutul erei noii literaturi clasice, care continuă și în zilele noastre.

— Ați putut să stabiliți rolul literaturii în societatea contemporană, influența ei asupra dezvoltării culturii ?

— Un criteriu de apreciere a calității procesului literar la noi, ca oriunde dealtfel, constă în numărul, cît de mare este numărul de cititori, cine este auditoriul, ce fel de om este cititorul, care este influența literaturii asupra vieții lui spirituale. Literatura, de fapt, nu are alt scop. Noi, gruzinii, depășim cu puțin trei milioane dar un tiraj de 20 000—30 000 de exemplare la o carte de beletristică trece drept mediu, adesea chiar nesatisfăcător. Nu greșim dacă spunem că după numărul specialiștilor cu studii superioare, Gruzia ocupă unul din primele locuri în lume. Cititorul nostru este un cititor bine pregătit, și ca o carte să intre activ în viață, trebuie nu numai să reflecte contradicțiile, interesele și pasiunile existente, dar și să răspundă acelor cerințe pe care le-am amintit cînd am vorbit de tradiții. Și, totodată, cartea trebuie să fie plină de conținut. În caz contrar, ea seamănă cu un pistol cu gloanțe oarbe sau cu un film care rulează într-o sală pe jumătate goală. Ca o carte să aibă succes maxim, scriitorul trebuie să știe să scrie și de ce scrie, ceea ce înseamnă măiestrie scriitoricească nu tocmai greu de dobîndit și îmbinarea fericită a mai multor componente și anume : o bogată experiență de viață, capacitatea de a gîndi analitic, setea de a ști, umanism și de aici atitudine corespunzătoare față de om și de fenomene sau față de sine, darul de a gîndi figurat, sentimentul de autocontrol, memoria bună ș.a. Pe drept cuvînt, toți cei ce au aceste calități sînt numiți atleții soartei. După părerea mea, talent literar înseamnă să știi de ce trebuie să scrii, să înțelegi că trebuie să se scrie și-n afară de aceasta să ai curajul necesar să te ocupi de o astfel de sarcină. Azi Gruzia are cel puțin 25—30 de scriitori de talent și influența lor uriașă asupra societății se explică și prin faptul că au cititori de calitate. La noi, scriitorul se bucură de mult respect. Acest respect nu înseamnă ploconire în fața faimei, acest respect este recunoașterea unui adevărat talent de către un adevărat cunoscător.

Este bine cunoscut faptul că ritmul și conținutul procesului literar sînt într-o strînsă legătură cu ritmul și conținutul procesului de dezvoltare națională și socială. Sfîrșitul anilor 50 a marcat un salt înainte. Acest salt a fost caracteristic tuturor domeniilor de viață în statul sovietic. Începutul anilor șaizeci s-a caracterizat prin afirmarea unei noi generații în literatură și arta gruzină și printr-o serie de schimbări radicale. Tendința dominantă în procesul literar este tendința de a depăși nivelul intelectual al masei de cititori. Pare-mi-se, această tendință se va menține și în viitor, cînd va spori negreșit influența literaturii și artei în formarea unei societăți cu un înalt nivel intelectual.

Cred că în vremurile noastre nici un popor nu poate să atingă indici remarcabili, oricare să fie sfera vieții sociale, fără o cultură dezvoltată complex. Omul nu ar fi stăpînit niciodată cosmosul dacă poporul său nu ar fi avut un învățămînt dezvoltat, știință, tehnică, literatură și arte. Influențarea reciprocă a ramurilor dezvoltate face posibilă și cotitura pe care au realizat-o în viața noastră pleiada de scriitori a anilor 60, ca un rezultat direct al dezvoltării complexe a culturii noastre în totalitatea ei și personal cred că literatura gruzină este una din forțele conducătoare ale progresului cultural în cadrul procesului național de dezvoltare.

— Lucrați demult în cinematografie, ați pus bazele revistei „Filme noi", sînteți redactor al almanahului Cinema, redactor șef al Dicționarului gruzin de cinema, membru al Colegiului redacțional de scenarii la studioul de filme Gruzia-film, și, în sfîrșit, autor al scenariului filmului serial de televiziune „Maluri". Ați vrea să ne împărtășiți gîndurile dumneavoastră despre arta filmului în general și despre rolul literaturii gruzine în cadrul acesteia ?

— Literatura, pasajele unde domină acțiunea, în special, au, după cum se știe, arhitectura unei opere ecranizabile. De aceea, în conștiința cititorului ele se transformă după lectură în imagini vizuale, în „film personal". Aceasta a caracterizat literatura încă din vechime, receptarea povestirii sau lecturii cu ajutorul imaginilor plastice fiind cunoscută psihicului omenesc dinainte de epoca literaturii. Ceva mai mult, trebuie spus că prezența pasajelor cu acțiune ca mijloace plastice încă de la început se explică pentru că omul este înclinat să transpună imaginile din literatură în plastică. Multe scrisori pe care le-am primit după prezentarea filmului „Maluri" de la autori care n-au citit romanul m-au convins că o influență de aproape un secol a filmului asupra psihicului ne-a dezvoltat capacitatea de a transpune imaginile plastice în literare. În scrisorile lor, mulți spectatori tratează felul în care ei văd transpuse în formă literară diferitele probleme puse de film. Cert, filmul ca formă de acțiune intelectuală contribuie la formarea de noi trăsături ale psihicului omenesc, omul învață să creeze, după film, „proza sa". Aceasta nu este singura noutate pe care filmul, cu marea lui accesibilitate la mase, a adus-o în viața noastră. În ciuda faptului că, de douăzeci de ani, slujesc sincer, cu devotament, filmul, după mine, filmul este doar amuzament, un mijloc de propagandă artistică, o varietate imperfectă a artei

în dezvoltare. Fac excepție comedia și westernurile, unde întîlnim mai des realizări cu calități de artă adevărată. Se pot aduce aici o serie de argumente, în sprijinul ideii că filmul este o formă imperfectă de artă. Spre exemplu, filmul îi propune spectatorului un model perfecționat, să zicem un erou care are fizic dat, timbru dat, dicție, mers, maniere, gesturi. Spectatorul este dator să urmărească formule artistice, norme estetice, și să accepte viața după schema impusă de autorii filmului. Nu mă sfiesc să spun că în cinema spectatorul este doar consumator în timp ce un cititor ia parte la procesul de creație. Proza literară îl impulsionează imediat pe cititor să se gîndească la ceea ce filmul îi oferă de-a gata, dar și să-și imagineze tot ce scriitorul cu bună știință sau fără voie a scăpat din vedere, să zicem : regie, o trăsătură sau alta a caracterului eroului, fizic, timbru, dicție, mers, maniere, gestică etc. Procesul lecturii este un proces creator. Dacă opera de artă, în cazul de față filmul, nu te face să cauți și să descoperi, nu te stîrnește să contribui creator sau nu te face să guști sublimul, după părerea mea ea nu a atins desăvîrșirea. Dar filmul nu și-a spus încă ultimul său cuvînt, vom trăit și vom vedea.

În ceea ce privește relația literaturii gruzine cu filmul, se poate spune că filmul nostru este în linii generale un fenomen secundar, în felul lui o variație vizuală pe o temă literară, avînd ca autori pe scenarist și regizor. Filmele gruzine încununate la festivaluri interunionale și internaționale sînt ecranizări după scenarii literare, care, la rîndul lor, sînt proză literară remarcabilă, ceea ce ne explicăm prin aceea că sursa de bază a scenariului este în mod curent o operă de seamă inspirată din viața noastră. Acest fapt nu contravine regulii de la care a pornit, trebuie trebuie apreciat după criteriile artei filmului, nu raportîndu-l la sursa de bază.

— Romanul Data Tutașhia v-a adus faimă internațională. Aceasta nu este o grea povară ?

— Notorietatea este plăcută dar și periculoasă și dăunătoare, totodată. Ea poate da naștere dacă nu la mania de mărire, măcar unei încrederi prea mari în sine, iar în condițiile gruzine și o inevitabilă pierdere, aduceți-vă aminte de dialogul nostru despre bine, la poporul nostru este ridicat la rangul de datorie. Trebuie să faci vizite, să întîmpini și să primești oaspeți, să vorbești, să cinstești, să scrii recenzii, să dai interviuri, să organizezi întîlniri și de la toate acestea nu poți nicidecum să dai înapoi. În ceea ce mă privește, la mine lucrurile stau mai simplu cu mania de mărire și cu buna părere despre sine. Eu am scris o carte și a ieșit bună, am devenit un scriitor, respectat, cu popularitate. Dar de ce trebuie să-mi ridic nasul, cînd știu bine că-n anii 60—70 un astfel de roman, chiar și de alt gen, ar fi fost scris în Gruzia. „Data Tutașhia" este, pe plan literar, rezultatul dezvoltării morale a poporului nostru, a societății noastre, a întregii literaturi gruzine, într-o perioadă determinată de timp. Orice aș face, cu orice aș fi ocupat, eu mă dăruiesc total la ceea ce fac. Așa m-au învățat din copilărie, așa m-a învățat și viața. Dacă mi-am dus la capăt munca, dacă am făcut-o bine, atunci eu sînt mulțumit că am făcut bine. Un lucru prost făcut aduce o conștiință încărcată. Nu am alte emoții pentru că în mine totul este dat de soartă și aici nu sînt eu cel care a scris scenariul. Vechii maeștri din domeniul artei și literaturii, după ce-și isprăveau opera, încheiau astfel : îți mulțumesc ție, doamne, că m-ai însuflețit să fac această muncă și că mi-ai dat puterea să o încheiu. Aș fi făcut și eu la fel, dar m-am temut să nu fiu bănuit de pretenții de originalitate.

— Povestiți-ne la ce lucrați în momentul de față, desigur, dacă se poate ?

— Niciodată nu am făcut o taină din munca mea și vorbesc cu drag de ea tuturor celor care mă întreabă. Ba, mai mult, aceasta mi-este și mie de folos în cazul cînd, din pricini necunoscute, munca încetează deodată. Iar cînd prietenii mă roagă să le dau să citească ceva, la ce lucrez în momentul acela, le răspund cu plăcere la rugămintea lor și le ascult cu atenție observațiile. Acum scriu două cărți în același timp. Una este mare, gîndită ca o trilogie, dar fiecare carte în parte va fi o carte de sine stătătoare. Cealaltă este o carte de memorii și munca la ea vă înceta odată cu moartea mea.

Înainte de a vă spune ce reprezintă trilogia, recunosc că m-am decis să-mi trag pe sfoară propria-mi soartă. În „Fenomenologia spiritului", Hegel expune ideea sa despre personalități, cărora le revine o misiune istorică ; după ce și-o încheie, ele pier precum a pierit Alexandru Machedon la cei 30 de ani ai săi sau sînt trimise pe insula Sf. Elena ca Napoleon. După mine, ideea aceasta a lui Hegel se verifică în privința fiecărui reprezentant al neamului omenesc, fără excepție. Gîndiți-vă cum îmbătrînesc deodată oamenii după ce au ieșit la pensie. Încep să se îmbolnăvească, și adesea mor înainte de vreme. Pricina este pierderea muncii dragi, misiunea. Tot așa și cu mine după Data Tutașhia. (Am scris această carte în decurs de zece ani, în unele cercuri din societate se răspîndise ideea (ca să fiu sincer și mie mi-a trecut prin minte un astfel de gînd) că în curînd voi atinge vîrsta de 60 de ani și voi reuși eu oare pi ă atunci să fac ceva de seamă, ceva interesant. Și tocmai de aceea m-am decis să scriu o carte mare, mi-am găsit misiunea. Și ce-i cu adevărat surprinzător, după aceea am crezut cu fermitate că va fi așa, întocmai precum am gîndit eu.

Dar să revenim la problema noastră. În istoria literaturii de la vechii greci și pînă azi este valabilă sub aspect literar-filozofic ideea expusă mai jos. Răul și binele conviețuiesc în om și, prin urmare, există împreună într-o societate. În procesul de dezvoltare istorică al unei națiuni, vine un moment cînd răul stăpînește într-așa măsură binele, cînd moralitatea decade într-atîta, încît parcă trebuie să vină sfîrșitul acelui popor, care trebuie să dispară asemenea multor poopare, și el, de pe suprafața pămîntului. Dar dacă-n această criză pe care o trăiește, națiunea este predestinată la o misiune de seamă, general umană, în momentul cel mai critic al istoriei ei va apare negreșit omul capabil să reunească binele dispersat și oprimat și să-l opună răului. O problemă în trilogia mea este tocmai esența acestui fenomen. Venirea acestor personalități nu depinde de vreun dar sau calendar. În istoria poporului gruzin, există nu puțini asemenea oameni aleși și unul dintre aceștia este și eroul noii mele, amplei mele lucrări. De la sine se înțelege că tratarea acestei idei duce la necesitatea abordării și a altora de mai mică importanță și odată cu aceasta și la căutarea unei forme originale de narațiune.

Cred că această carte, care pune o serie de probleme alese de mine, este tot atît de necesară cît a fost și Data Tutașhia.

Interviu realizat de
D. Iuredașvili

LUIS-FERDINAND CÉLINE

MOARTE PE CREDIT

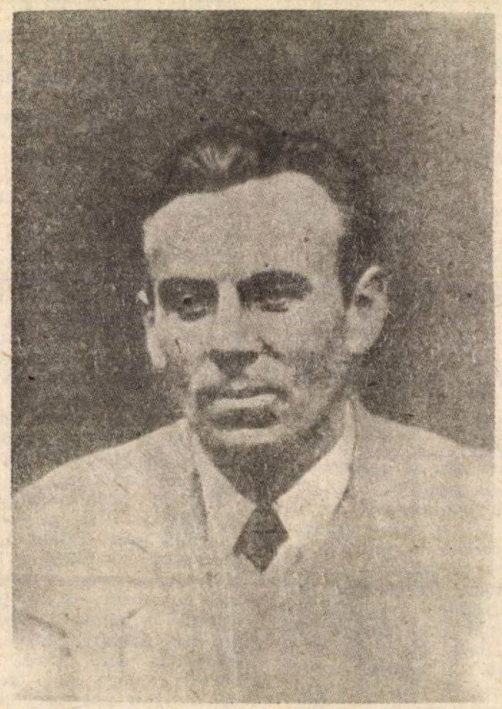

Oameni ca Roger-Marin Courtial des Pereires nu întîlneşti chiar pe toate drumurile... Eram încă prea tînăr la acea epocă, mărturisesc, ca să-l apreciez cum s-ar fi cuvenit. Unchiul Edouard îl cunoscuse, printr-un noroc, la „Génitron", periodicul favorit (douăzeci şi cinci de pagini) al micilor inventatori artizani din Regiunea Parizianã... Tot în legătură cu obţinerea unui brevet pentru sistemul lui de pompe, cel mai bun, mai durabil, mai potrivit pentru toate genurile de biciclete... Pliabile, racordabile, suple, reversibile.

Courtial des Pereires, trebuie adăugat pe loc, se distingea evident de toţi ceilalţi mărunţi inventatori... Domina şi încă de foarte sus toată liota cam năucă a abonaţilor Periodicului... Toată mişuna aia de rataţi... O ! NU ! El, Courtial des Pereires, nu le semăna deloc ! El era maestrul !... Veneau să-l consulte nu numai de prin împre-

jurimi... Veneau de pretutindeni : din Seine, din Seine-et-Oise, abonați din provincie, din Colonii... din străinătate adică...

Dar, fapt remarcabil, în intimitate Courtial abia dacă-și ascundea disprețul și dezgustul... pentru toți acești minusculi zeloși, acești încurcălume ai Științei, comisionari vicioși, cîrpaci visători, meșterind stifturi la domiciliu. Artizani zăpăciți, mereu dați pe ușă afară, hăituiți, scheletici, obsedați de „perpetuum mobile" și de cvadratura lumilor... de „robinetul magnetic"... Măruntă forfotă de zănateci hărțuiți de idei... descoperind Luna de pe cer !...

I se făcea silă de ei, numai privindu-i, dar să-i mai și asculte... Însă el trebuia să fie îngăduitor din interese de breaslă... Asta era afacerea și profitul lui... Mizerabil și penibil... Măcar de-ar fi putut să tacă !... Dar el trebuia să le întrețină convingerile ! să-i flateze ! Să-i îndepărteze ușor... după caz și maie... și mai ales să le ia obolul !... Toți acești smintiți, prăpădiți se luau la întrecere, care pe care, să evadeze mai devreme... măcar cu cinci minute !... din odăile lor... din dugheană... din omnibus... din chițimie... numai cît să facă pipi... și veneau tot într-o fugă pînă la „Génitron"... năvăleau acolo în fața lui des Pereires, ca scăpați din lanțuri... Abia trăgîndu-și sufletul... hăbăuci... crispați de frică, rumegîndu-și obsesiile... punîndu-i lui Courtial întrebări cu nemiluita... nu-i interesa nimic altceva decît „morile solare"... joncțiunea micilor „descărcări electrice"... regresiunea Cordillierei... translația cometelor... o țineau una pînă la ultima suflare a cimpoiului lor fantast... pînă la ultima tresărire a stîrvului care erau... Courtial des Pereires, secretar, precursor, proprietar, animator al ziarului „Génitron" avea mereu răspuns la toate, nu se încurca, nu amîna, nu dezamăgea !.... Aplombul, competența absolută, irezistibilul optimism îl făceau invulnerabil la cele mai primejdioase asalturi ale celor mai mari timpenii... Dealtfel nici nu suporta controversele prelungite... Oprea cu un gest totul și prelua el conducerea dezbaterilor... Ceea ce el zicea, judeca, accepta, era sfînt ! Nici vorbă să se mai revină... altfel se făcea foc... Își smulgea gulerul fals... Scuipa de minie... Și-i mai lipsceau și trei dinți dintr-o parte !... Verdictele sale, absolut în toate cazurile, chiar în cele mai subtile, mai nesigure, mai propice îndoielilor, deveneau adevăruri masive, galvanice, irefutabile, instantanee... Era de ajuns ca el să intervină... Autoritatea lui triumfa ! Fără obiecții !

La cel mai mic suspin divergent se făcea foc și pară încît consultantul victimă nici nu mai conta în discuție !... Într-o clipită era dat peste cap, zdrobit, dezumflat, suprimat, evaporat, fără drept de apel !... Nu rămînea din el decît o fantoșă, un fulg într-un vulcan !... Vedea stele verzi, nerușinatul !... În asemenea cazuri, Courtial era atît de imperativ, îl terciua atît de tare, că, pe cel mai nărăvit dintre maniaci îl puteai băga într-un buzunar, îl puteai face să dispară într-o gaură de șoarece.

Nu era înalt Courtial, dar iute și categoric la vorbă, altfel destul de scund și de îndesat... Își anunța singur vîrsta de cîteva ori pe zi... Trecuse de cincizeci de ani... Se ținea încă foarte bine datorită exercițiilor fizice, haltere, bastoane, bare fixe, trambuline... pe care le practica regulat și mai ales înainte de prînz, în odaia din spatele redacției. Își aranjase acolo o adevărată sală de gimnastică între două paravane. Era destul de strîmt, evident... Și totuși evolua în voie la aparatele lui... la bare, cu o usurință uimitoare... Era avantajat și de talia lui, de se legăna el cu atîta grație... Numai cu inelele era mai greu, dacă-și lua prea mare elan, se izbea rău de tot... Dintr-un perete într-altul al coșmeliei, ca limba unui clopot ! Bum ! Bum ! Mare zgomot mai făcea cu zborul lui la inele ! Nu l-am văzut niciodată, oricît ar fi fost de cald, scoțîndu-și pantalonii, redingota sau gulerul... Numai manșetele și cravata lui cu ac.

Avea el, Courtial des Pereires, un motiv foarte important să-și mențină forma. Trebuia mereu să se ocupe de fizicul și supleța lui. Avea absolută nevoie... Pentru că el, pe lîngă că era inventator, autor, ziarist, făcea adesea ascensiuni în balon... Dădea spectacole... Duminica, mai ales prin bilciuri... Ieșea bine de cele mai multe ori, dar se iveau și mici incidente, emoții nu dintre cele mai obișnuite... Și asta încă nu era totul !... Existența lui periculoasă, plină de neprevăzut, îi ocaziona fel de fel de surprize... De cînd se știa tot așa trăise ! Asta-i era firea !... Mi-a explicat odată ce urmărea...

„Mușchii, Ferdinand, fără minte nu fac cît un cal ! Și spiritul fără mușchi e ca electricitatea fără baterie ! Ce să faci cu ea ! se scurge în toate părțile ! se risipește !... Îți scapă printre degete !..." asta era părerea lui. Dealtfel redactase cîteva lucrări foarte concludente cu acest subiect : „Bateria umană. Întreținerea ei". Era un „culturist" mult înainte ca acest cuvînt să fi fost inventat. Își dorea o viață aventuroasă. „N-o să mor în jurnalistică !" așa-mi spunea.

Îi plăceau sfericele, era astronaut din față, din cea mai fragedă copilărie, alături de Surcouf și Barbizet... ascensiuni instructive... Nu performanțe ! nici raiduri ! sau plimbări aventuroase ! Nu ! Nimic scandalos ! extraordinar ! Însolit ! Avea oroare de mascaradele în aer !... Numai zboruri demonstrative ! ascensiuni educative !... numai și numai științifice !... Era formula lui absolută. Asta îi făcea bine jurnalului, îi creștea acțiunile. Fiecare nouă ascensiune îi aducea noi abonați. Nu urca în nacelă decît în uniformă, nimeni nu-i putea contesta dreptul la ea, căpitan cu trei galoane, aeronaut „federal, brevetat, recunoscut", cum se afla. Nici nu-și mai știa numărul medaliilor. Duminica, agățate pe piepții uniformei formau un fel de zale... Lui nu-i prea păsa de ele, nu era ostentativ, dar pentru asistență conta, ea avea nevoie de decor.

Courtial des Pereires a rămas pînă la capăt apărătorul absolut al „aparatelor mai ușoare decît aerul". Se gîndea deja la heliu ! Cu treizeci și cinci de ani înainte ! Nu-i puțin ! „Zélé", veteranul, marele lui sferic personal, se odihnea între spectacole chiar în pivnița biroului lui din **Galerie Montpensier**, numărul 18. Nu era scos în general decît vinerea înainte de cină, ca să i se pregătească aparatura, să i se dreagă țesătura cu infinite precauții, faldurile, învelișurile, sforile umpleau mica odăiță de gimnastică, mătasa se umfla în bătaia curentului.

Nici el, Courtial des Pereires, nu era dintre cei pe care ai fi putut vreodată să-i oprești să facă, să imagineze, să conceapă, să rezolve, să revendice... Creierul lui genial nu mai avea odihnă de dimineață pînă seara... Nici chiar noaptea nu-i dădea răgaz... Trebuia să se țină bine ca să nu fie luat de torentul ideilor... Să stea țapăn pe picioare... Era un chin neînchipuit... În loc să doarmă ca tot omul, îl urmăreau himerele, născocea tot soiul de trucuri și șpiluri... Pfui !... și ideea de a adormi zbura pe loc... Asta

nu era viață !... Și-ar fi pierdut complet somnul dacă nu s-ar fi revoltat el însuși împotriva fluxului de găselnițe, împotriva propriilor sale pătimașe elanuri... Această ținere în frîu a geniului l-a costat cel mai mult, eforturi absolut supraomenești, mai mult decît tot restul operei lui !... De cîte ori nu mi-a spus-o !...

Și cînd se recunoștea totuși învins, după o rezistență îndîrjită, cînd se simțea excedat de propriile lui avînturi... și începea să vadă, dublu, triplu... să audă tot soiul de voci ciudate... nu mai avea decît un mijloc de a reprima aceste atacuri, de a-și reintra în ritm, pentru a-și recăpăta buna dispoziție : mai încerca o ascensiune ! Își dăruia o plimbare printre nouri ! Dacă ar fi avut mai mult timp la dispoziție, s-ar fi înălțat mult mai des, poate chiar în fiecare zi, dar redactarea jurnalului nu-i dădea răgaz ! N-o putea face decît duminica... Și așa era destul de complicat... „Génitron" îl acapara, era preocuparea lui permanentă ! Nu era de glumit... Inventatorii nu erau niște comozi... Trebuia să fie mereu la dispoziția lor ! Și el era plin de curaj, nimic nu-i înfrînge zelul, nu-i deconcerta inteligența... cea mai abracadabrantă problemă, fie ea colosală sau neînsemnată... înghițea totul cu o strîmbătură... De la „brînza pudră", „azurul sintetic", „valva cu basculă", „plăminii de azot", „nava flexibilă", „cafeaua cu lapte condensat" pînă la „arcul kilometric" care să înlocuiască benzina... Nici un progres esențial, din cele mai diverse domenii, nu lua calea practicii înainte ca, pe drept cuvînt, Courtial să aibă ocazia de a-i demonstra mecanismul, de a-i sublinia perfecția și de a-i scoate în evidență întotdeauna, fără milă, slăbiciunile, rușinoasele vicii, imprevizibilele lacune.

Toate acestea trezeau desigur teribile gelozii, uri nemăsurate, ranchiună tenace... Dar el era absolut insensibil la aceste mărunte incidente.

Nici o revoluție tehnică, cît a ținut el o pană în mînă, nu a fost declarată valabilă și viabilă înainte ca el s-o fi recunoscut ca atare și s-o fi recunoscut ca atare și s-o fi sprijinit în coloanele ziarului „Génitron". Asta poate da o idee despre reala lui autoritate. Trebuia, pe scurt, ca fiecare invenție capitală să fie însoțită de un decisiv comentariu al lui... Să-i dea cum s-ar spune „Autorizația" ! Da sau nu ! Dacă declara Courtial chiar de pe prima pagină că ideea nu era de acceptat ! Oho ! că era de-a dreptul nebunească ! eteroclită ! că păcătuia urît de tot încă din start... Cauza era pierdută ! Nenorocitul nu mai scotea capul în lume niciodată !... Proiectul se ducea pe apa simbetei. Dacă se declara întru totul de acord, atunci entuziasmul nu întîrzia să se dezlănțuie... Toți abonații se repezeau...

În magazinul-birou cu ferestrele dînd înspre parc, la adăpostul Arcadelor, Courtial des Pereires, datorită celor două sute douăzeci de manuale scrise de el, în întregime originale, răspîndite în lumea întreagă, prin periodicul „Génitron", participa decisiv și într-un mod incomparabil la mișcarea științelor aplicate. El comanda, orienta, sporea înzecit inovațiile naționale, europene, universale, toată uriașa fierbere a micilor inventatori „agregați" !...

Desigur nu mergea totul de la sine, trebuia să atace, să se apere, să pareze loviturile sub centură. Ridica în slăvi, zdrobea, imprevizibil dealtfel, prin cuvînt, cu pana, public, sau pe ascuns. Într-o zi la Toulon, prin anul 1891, a provocat aproape o răscoală din cauza unor serii de conferințe despre „orientarea telurică și memoria rîndunelelor" ...Excela, e adevărat, într-o recenzie, într-un articol, într-o conferință, în proză sau în versuri, și cîteodată, ca să intrige, în calambururi... Totul „pentru instruirea familiilor și educația maselor", asta era marea deviză a tuturor activităților sale.

„Génitron", Polemica, Invenția, Sfericul, erau gama mijloacelor sale, se vedea dealtfel și din inscripțiile de pe pereții biroului... de pe frontispiciu, de pe fațadă... N-aveai cum să greșești ! Cele mai recente, mai complexe și mai încîlcite controverse, cele mai arzătoare, mai subtile și mai inteligente teorii, fizice, chimice, electrotermice sau de igienă agricolă se predau, se ghemuiau ca niște larve la picioarele lui Courtial fără să mai opună nici o rezistență... Le storcea, le dezumfla, cît ai zice pește... Le scotea imediat la lumină schema, urzeala... Era un spirit de raze X... Nu-i trebuia decît o oră de efort pentru a pune la punct în coloanele ziarului „Génitron" o dată pentru totdeauna cele mai încăpățînate întortochieri, cele mai pretențioase cvadraturi, spre înțelesul atît de potrivnic al celor mai dezastruoși tîmpiți, al celor mai aiuriți abonați. Era o magică îndeletnicire pe care el o îndeplinea cu superbie, sinteza explicativă, decisivă, irecuzabilă, a celor mai încurcate și nebunești ipoteze, a celor mai discutate și fantasmagorice alambicuri... Ți-ar fi trecut absolut convins un fulger prin urechea acului, l-ar fi pus să joace într-o brichetă și tunetul într-o fluierișcă. Acesta îi era destinul, antrenamentul, ritmul, să bage universul într-o sticlă, să-i pună dop și apoi să povestească gloatei... De ce ? și cum ?... Eu însumi am fost îngrozit mai tîrziu de ceea ce puteam înțelege, trăind lîngă el, într-un răstimp de douăzeci și patru de ore... numai din cîteva vorbe și aluzii... Pentru Courtial nimic nu era obscur, de o parte se afla materia lenevoasă și barbară, de cealaltă spiritul care înțelegea totul printre rînduri... **„Génitron", invenție, descoperire, fecunditate, lumină** !... Acesta era subtitlul ziarului. Munceam la Courtial sub semnul marelui Flammarion, portretul lui cu dedicație se afla în mijlocul vitrinei, era invocat ca un dumnezeu, chiar și împotriva unei contestații minore, pentru un da sau pentru un nu ! Supremul recurs, providența, punctul final, nu se jura decît pe Maestru și cîte un pic și pe Raspail. Courtial consacrase douăsprezece manuale unor sinteze explicite despre descoperirile Astronomiei, și patru genialului Raspail, cel cu „vindecările pe cale naturală".

Ideea nemaipomenită pe care o avusese unchiul Edouard de a se duce el însuși la „Génitron", ca să cerceteze terenul în privința unei slujbe se dovedi pînă la urmă foarte bună. Mai avea el și un alt motiv, vroia să-l consulte în legătură cu pompa lui de bicicletă... Îl cunoștea pe des Pereires de foarte multă vreme, încă de pe timpul cînd acesta publicase cel de al șaizeci și doilea manual, cel mai citit dintre toate, cel mai răspîndit în întreaga lume, cel care i-a adus, de fapt, faima și gloria : „Echipamentul unei biciclete, accesoriile, nichelurile pentru toate climele pămîntului, la suma globală de douăzeci și șapte de franci și 95 de centime, „Opusculul manufactor", în momentul despre care vorbesc, apăruse în cea de-a treia sută ediție la **Berdouillon et Mallarmé**, editori specializați de pe **quai des Augustins** !... Considerația, entuziasmul universal suscitat încă de la apariția acestei minuscule, obișnuite lucrări se poate în zilele noastre cu greu imagina... Și totuși „Echipamentul de biciclete" de Courtial-Marin des Pereires reprezenta pe la 1900 pentru ciclistul neofit un fel de catehism, o carte de

căpătîi, „Suma"... Courtial ştia dealtfel să facă şi încă într-un fel foarte pertinent propria-i critică. Nu se îmbăta cu apă rece ! Celebritatea lui crescîndă îi sporea mereu corespondenţa, vizitele unor inoportuni consecvenţi, numărul unor corvezi şi polemici îndîrjite... Şi foarte puţine satisfacţii !... Veneau să-l consulte de la Greenwhich şi Valparaiso, Colombo şi Blakenberg, în legătură cu nenumăratele, diversele probleme privind „şeaua" incidentă sau „suplă", uzura bielelor... ungerea părţilor portabile... cel mai bun dozaj hidric pentru inoxidarea ghidoanelor... Glorie pentru glorie, pe cea care i-o adusese bicicleta nu prea o înghiţea. În treizeci de ani răspîndise prin lume sămînţa operelor sale, redactase multe manuale cu adevărat mult mai demne de admirat şi sinteze explicative de înaltă valoare şi anvergură... În cursul carierei sale explicase aproape totul... Teorii superioare, complexe, tot ce imaginase fizica mai subtil, chimia, radio-polaritatea la început de drum... Fotografia siderală... Tot scriind, vrînd nevrînd, pe sub pana lui trecuse totul. Şi atunci o mare deziluzie îl încerca din pricina asta, o adîncă melancolie, o surpriză dezolantă, văzîndu-se preferat, tămîiat, glorificat pentru cîteva vorbuliţe privind anvelopele şi cele cîteva şiretlicuri pentru „dublii pinioni" !... Trebuie să vă spun de la început că avea oroare de bicicletă... N-a învăţat să meargă cu ea niciodată şi nici nu s-a suit vreodată pe vreuna... În privinţa construcţiei era şi mai rău... N-ar fi putut niciodată demonta o roată, un lanţ... Nimic nu putea face cu mîinile lui proprii în afară de gimnastică la bară fixă şi la trapez... Era mai neîndemînatec decît o sută de ageamii la un loc... Ca să bată un cui îşi smulgea cel puţin două unghii, îşi zdrobea degetul cel mare, de îndată ce punea mîna pe un ciocan devenea tot o carne vie. Nu mai spun pe cleşti, desigur, ar fi smuls peretele... plafonul... toată şandramaua... N-ar mai fi rămas nimic prin jur... N-avea răbdare nici de doi bani, mintea lui mergea mult mai repede, mai departe, mai intens, mai profund... De îndată ce materia îi rezista îl apucau pandaliile... Făcea prăpăd... Numai în teorie ştia el să aranjeze bine problemele. Cînd era vorba de practică nu ştia singur să facă nimic decît să ridice halterele în odăiţa din fundul prăvăliei... să escaladeze duminica nacela, să comande „daţi-i drumul", şi să cadă apoi „în cap"... Dacă punea el mîna pe ceva făcea totul chisăliţă. Cum mişca un obiect din loc îl scăpa jos ori în poală, îl răsturna sau şi-l băga în ochi... Nu poţi excela chiar în toate! Asta se înţelege de la sine... Dar dintre toate operele lui avea una cu care se mîndrea foarte tare... Coarda lui sensibilă... Era de ajuns să aduci vorba ca să-l emoţionezi pe loc... Şi ca să devii prietenul lui trebuia să i-o aminteşti mereu. În privinţa sintezelor era, fără să mai lungim vorba, o bijuterie inegalabilă... o fantastică reuşită... **Opera completă a lui Auguste Comte, redusă la formatul strict al unui „crez pozitiv", în douăzeci şi două de versete în acrostih !**

Pentru această nemaipomenită performanţă fusese sărbătorit în aproape toată America... latină... ca un colosal renovator. Academia uruguiană reunită în şedinţă plenară l-a ales cîteva luni mai tîrziu cu aclamaţii „bolversatoare Savantissima" conferindu-i titlul adiţional de „membru aderent pe viaţă"... Montevideo, oraşul, nu s-a lăsat nici el mai prejos, peste o lună l-au avansat la rangul de „Citadinis Eternitatis

Desen de Elena Constantinescu

Amicissimus". Courtial sperase că renumele şi triumful dobîndit îl vor purta spre alte glorii mai înalte... că-i vor procura elanul necesar pentru a-l propulsa în conducerea unei mişcări ţinînd de suspusele domenii filozofice... „Amicii raţiunii pure"... Dar, nimic ! Ciuciu ! Pentru prima dată în viaţa lui se înşelase ! Se păcălise ! Marele renume al lui Auguste Comte exportat la Antipozi n-a mai vrut să treacă marea înapoi ! A rămas acolo lipit de la Plata, indestructibil, de nesmuls. Nu mai vroia să se întoarcă în locul lui de baştină. A rămas la americani, deşi luni de zile a încercat totul... A întreprins totul, a înnegrit în „Génitron" coloane după coloane ca să dea „crezului" său un pic de elan francez, l-a descompus în rebus, l-a-ntors pe dos ca pe o cămaşă, l-a presărat cu linguşeli, l-a făcut revanşard... cornelian... agresiv... şi apoi băşinos... Degeaba !

Chiar bustul lui Auguste Comte, mult timp ţinut la loc de cinste, pentru că plăcuse clienţilor, în stinga marelui Flammarion, a trebuit să fie făcut dispărut. Nu-i mai stătea bine acolo. Abonaţii mîriiau. Nu-l iubeau pe Auguste Comte. Pe cît li se părea de popular Flammarion, cu atît îi dezgusta Auguste Comte. Aducea ghinionul în vitrină... Asta era ! Nu se putea face nimic !

Courtial în anumite seri, dar asta mult mai tîrziu, cînd îi cam zumzăia capul, pronunţa nişte cuvinte ciudate...

— Într-o zi, Ferdinand, voi pleca... voi pleca la dracul în praznic, ai să vezi !... Singur voi pleca... Cu propriile mele mijloace... ai să vezi !...

Și pe urmă rămînea așa visător... Nu-l stînjeneam. Asta îl apuca cînd și cînd... Eram totuși destul de intrigat...

•
• •

Înainte de a mă plasa la des Pereires, unchiul meu Edouard încercase imposibilul, mișcase cerul și pămîntul, nimic nu-l oprise, își cercetase toate cunoștințele... Pe unde trecea, vorbea despre mine în termenii cei mai laudativi... dar fără rezultat... Sigur, mă ținea cu multă plăcere în locuința lui din **Convention**, dar oricum nici el nu era bogat... nu putea s-o facă la infinit ! nici nu era drept să-i cer mai mult... Și apoi, oricum, îl încurcam în propria-i locuință... nu era chiar atît de larg la el... degeaba mă făceam eu că dorm cînd mai venea și el cu cîte o gagică... în vîrful picioarelor... sigur că-l stingheream.

Mai întîi că era extrem de pudic din fire. Și, nici n-ai fi crezut, într-o mulțime de cazuri, extrem de timid... Chiar și în privința lui Courtial, după ani de cunoștință, nu se purta prea familiar. Îl admira sincer, nu îndrăznea să-i ceară nimic... A tot așteptat pînă să-i spună povestea mea... și totuși îl rodea... Se simțea răspunzător... că stăteam degeaba, fără slujbă... că n-aveam o situație.

Într-o zi, în sfîrșit, și-a luat inima în dinți... Așa, ca-n glumă, să nu pară că insistă. A pus o mică întrebare... Dacă n-ar avea nevoie din întîmplare pentru biroul lui de Inventatori sau pentru aerostația lui de un secretar începător. Unchiul Edouard nu se înșelase deloc asupra aptitudinilor mele. Își dăduse perfect seama că într-o slujbă cu orar fix nu m-aș fi descurcat. Vedea asta clar... Că la genul și statura mea, cel mai indicat era să fiu trimis „pe drumuri", pe unde să mă ocup de tot felul de trăznăi și combinații, fără nici un program... Așa credea el...

Courtial își vopsea părul cărbune, numai mustața și bărbița le lăsa așa cenușii... totul la el era zbîrlit ca la pisici, dar mai ales sprîncenele țepoase, stufoase păreau mai agresive și mai diabolice decît tot restul, mai cu seamă cea din stînga. Avea pupilele agile, duse în fundul capului, iar ochișorii mereu neliniștiți care rămîneau brusc țintiți cînd descopereau șpilul vreunei drăcovenii. Atunci rîdea îndelung, își scutura burta, se lovea violent peste coapse ca să rămînă apoi nemișcat, înțepenit de un gînd, o secundă, admirînd bazaconia...

Courtial des Pereires obținuse în Franța cel de al doilea permis de conducere a automobilului de cursă. Diploma (chenăruită de o dungă aurită și împodobită cu fotografia lui „tînăr", la volanul monstrului, cu dată și ștampilă) o ținea deasupra biroului. Dar toate sfîrșiseră tragic... mi-a povestit adesea :

„Am avut noroc ! admitea el. De asta nu trebuie să te-ndoiești ! Ajunsesem la Bois-le Duc... carburatorul funcționa splendid... Nu vroiam să încetinesc... Cînd o zăresc pe învățătoare... sus pe rambleu... îmi făcea semne... îmi citise toată opera... își agita umbrela... nu vroiam să fiu nepoliticos... am frînat în fața școlii... Am fost imediat înconjurat, sărbătorit... am băut ca să-mi potolesc setea... Nu mai aveam de făcut nici o oprire pînă la Chartres... încă optsprezece kilometri... Fac ultimul control... o invit pe fată... Îi zic : „Urcă, domnișoară... aici lîngă mine ! Ia loc ! Ea șovăie, face mofturi, gagica, cochetează... eu insist... și iat-o instalată... Demarăm... băusem cidru și iar cidru... Mașina mea vibra puternic, mergea perfect... Nu mai îndrăzneam să încetinesc... Și totuși aveam mare nevoie !... În sfîrșit, trebuie să cedez !... Frînez puțin... Opresc, mă ridic, sar, chitesc un tufiș... Las puicuța la volan ! Îi strig de departe ! „Așteaptă-mă, mă întorc într-o secundă !..." Abia-mi duc mîna la prohab, cînd simt că mă izbește în cap o lovitură de măciucă ! Sînt smuls și luat pe sus ! Rostogolit cu o violență îngrozitoare ! parcă-aș fi fost un pai purtat de furtună ! Bun ! Formidabil ! O detunătură asurzitoare !... Copacii, frunzarele smulse, culcate la pămînt, zburătăcite de suflu ! Aerul ia foc ! Mă trezesc în fundul unei gropi, aproape leșinat... Mă pipăi !... Îmi revin în simțiri !... Mă tîrîi pînă-n drum !... Nu văd nimic ! Mașina ! Ioc ! prietene ! Ioc ! Nici urmă ! Parcă se evaporase !... lovită de trăznet ! Literalmente ! roțile, șasiul... Stejarul ? Pinul ? calcinat !... Tot rămurișul... Ce să-ți mai spun ? Mă tîrîi de la un mușuroi la altul ! Săp ! Scotocesc ! Cîteva minute ici, cîteva colo ! nu dau decît de niște sfărîmături... un colț de evantai, o cataramă de centură ! un bușon de rezervor... Un ac de păr ! cam asta era tot ! Un dinte de care n-am fost niciodată sigur !... Ancheta oficială n-a decis nimic... N-a elucidat nimic... Era și de înțeles... Cauzele acestei explozii vor rămîne pentru totdeauna misterioase... După aproape două săptămîni, la șase sute de metri de locul cu pricina a fost găsit în lac, după multe sondaje, piciorul gol al acestei domnișoare pe jumătate ros de șoareci...

„În ceea ce mă privește, fără să fiu foarte sigur, una din numeroasele ipoteze emise în acele momente pentru a explica cum a luat foc, cum a explodat, ar putea la nevoie să mă mulțumească... Deplasarea imperceptibilă a unui „fusibil alungit"... Era de ajuns ce părere ai ! ca zdruncinîndu-se, săltînd la fiecare zgîlțîitură, vergeaua subțire de minium vibrînd, să atingă din întîmplare, fie și numai pentru o secundă ! sau chiar pentru a zecea parte dintr-o secundă, rezervoarele de benzină... Imediat sare în aer totul... Explozia e formidabilă ! Mai ceva decît un obuz... Asta, prietene, din cauza precarității sistemului... Am mai trecut pe acolo, mult timp după catastrofă... Tot mai mirosea a ars !... dealtfel, în acest stadiu foarte critic al evoluției automobilismului s-a observat numărul mare de asemenea fantastice explozii, și toate aproape la fel de violente ! pulverizînd totul ! Sfîrtecînd fără milă ! Provocînd gigantice propulsii !... Nu le-aș putea compara la nevoie decît cu acele izbucniri subite a unor ruguri de aer lichid... Și aș zice chiar mai mult !... Pentru că acestea sînt cu adevărat banale ! explicabile... În întregime !... Nu mai prezintă nici un dubiu ! Nici o enigmă ! în timp ce tragedia mea !... Mărturisesc cu multă modestie ! Dar ce importanță mai are în ziua de azi ! Nici una !... Cine mai întrebuințează astăzi aceste „fuzibile" ? Ce să ne mai încurcăm în fleacuri ?... Astăzi alte probleme se impun... De o mie de ori mai originale ! Totul a rămas departe în urmă, prietene ! Nimeni nu mai lucrează astăzi cu „minium" ! Nimeni !

Courtial nu adoptase ca mine în îmbrăcăminte gulerul de celuloid... Își avea propriul lui sistem ca să le facă inuzabile, rezistente la murdărie, impermeabile, falsele gulere de pînză obișnuită... Le dădea cu un fel de lac, în două sau trei straturi... Țineau cel puțin șase luni... ferite de murdăria din aer, de urmele de degete, de transpirație. Era un lac pe bază de celuloză pură. Purta același guler cîte doi ani. Numai dintr-o care ți le dădeau indicațiile, petele îți săreau în ochi, lățindu-se unele peste altele ! Toate amprentele necesare sistemului Bertillon erau acolo... se vedea de la o poștă că preparatul nu era încă pus la punct. O mărturisea chiar el din simplă cochetărie și-l lăcuia la o lună ! cu pensula ! Îi dădea o patină, o nuanță orientală, de vechi ivoriu ! Și plastronul la fel. Numai că urmele de degete tot se vedeau foarte clar pe gulerul lăcuit în ciuda tuturor asigurărilor pe cînd în cînd. Și apoi îi lipsea și un nume pentru această minunăție. Avea să se gîndească la ea într-un moment mai potrivit.

În înălțime Courtial nu avea nici un deget în plus ! Nu-și putea deci permite să piardă nimic... umbla pe tocuri foarte înalte, fiind dealtfel foarte mofturos în privința încălțărilor... căpute de pînză bej și nasturi de sidef... Numai că aici semăna cu mine... Îi miroseau îngrozitor picioarele... mai ales simbăta după amiaza... Pentru că numai duminica dimineață își făcea toaleta, fusesem avertizat. În timpul săptămînii cioarele mele.

În privința birourilor „Génitron", ca dezordine, capernaum absolut, vraiște cumplită, nu cred că neimaginat... Mi se făcea scîrbă pînă și de pinu avea timp. Știam și asta... Pe nevastă-sa n-o văzuse niciodată, el îmi povestea ce zicea și ce făcea. Locuia la Montretout... Și în privința picioarelor, nu era numai el... Pe vremea aceea duhoarea lor devenise o adevărată teroare... Cînd se iveau iventatorii, năclăiți, venind mai totdeauna de foarte departe, era aproape imposibil să stai să-i asculți pînă la capăt, chiar cu ce-ți adia din cînd în cînd pe la nas era de ușa larg deschisă spre Parcul Palatului... Ceea i-ar fi luat-o multe înainte... Din pragul prăvăliei pînă la plafonul primului etaj, toate treptele, toate ieșiturile, mobilele, scaunele, dulapurile se cocoșau, într-un talmeș-balmeș de nedescris, sub vrafurile de hîrtii, broșuri, tot ceea ce nu se vînduse, aruncat la întîmplare într-o tragică dezordine, desperecheat, descopertat, opera lui Courtial se afla toată acolo, vrafuri, piramide, claie peste grămadă... Nu se mai deosebeau dicționarele de operele didactice, de memoriile oleografe, stivuite în tumuluși prăfuiți... Îți croiai drum la întîmplare, bîjbîind printre ele, încercînd să-ți faci loc... înfundîndu-te în hîrtogăraie, călcînd ca pe o faleză gata să se prăbușească... Brusc venea totul de-a valma ! O lua razna ! Cataracta !... Planurile, schițele zburau ! Două mii de kilograme de smîngălitură ! îți intrau în gură... Declanșînd alte avalanșe, un îngrozitor vîrtej de hîrtii dansînd într-un uragan de praf... De fiecare dată cînd vindeam ceva de cinci franci, digul amenința să se rupă !...

Traducere de
Maria Ivănescu

În curs de apariție la Editura Cartea Românească)

Benone Șuvăilă :
«Fagi la marginea pădurii»

MARGARITA ALIGHER

* * *

Eu știu femeia. Ea-i rîu,
împlinită de liniște și lumină
negrăbită și nu largă-n brîu
dar nu poți să-i atingi adîncurile cu mîna.

Se întîmplă ca oamenii în forfoteala lor
Pe negîndite, așa, simplu, uitau,
în drumul lor o coteau spre ea,
spre liniștea și răcoarea ei.

Dar mintea le-o biciuia
golful adînc azuriu
și dacă în el s-a înecat careva,
altul, curajosul, a învățat să înoate.

ALEKSANDR GHIȚOVICI

Urare

Îndrăgostiților
Aș dori să le urez

La bucurie,
La despărțire sau la necaz

Veșnic să țină minte
Prima îmbrățișare,

Uitînd
Ultima ceartă.

N. RUBȚOV

Procesiune

Alaiul după tron, în mers.
Drum lung — din verstă, jumătate.
În vechiul cimitir — zăpezi
Și în zăpezi — cruci scufundate.

Și rîndul gîndurilor grele,
Fără de voie,-i tot mai lung
Iar cablurile-n cîmp, și ele,
Se-aud din nou în-nalt cum plîng.

Mulțimea merge... Prin nămeți...
Troznește-al Bobotezei ger.
Is brazii-n drum tot mai măreți,
Tot mai aproape-ajunge El...

El în furtuna veacului, stimat,
A-ncărunțit, în rosturile demne...
Și iată-acum... Un om e-nmormîntat...
— Ridică-ți șapca, cetățene !

ANDREI DOSTAL

În tine

În tine sînt
Toate femeile lumii,
În tine sînt
Ochii lor, lacrimile, buzele
Și gingășia,
Și nașterea,
Și visurile...

ANDREI DOSTAL

Sinceritate

Sinceritatea deplină
Asta-i ca al păsărilor cînt.
Sinceritate deplină
Asta-i ca moartea tuturor
Lumina s-o numești lumină
Bezna să o numești întuneric.

N. RUBȚOV

Elegie

Amin sărăcăcioasa-mi masă.
Și o pornesc înspre eterna pace.
Caute-mă ei și mă iubească
Peste-nsinguratele-mi băltoace.

Bunăstare,-atotputernicie
Îmi promit pe malul dimpotrivă.
Cel plecat, nici izbă-n vale nu-și știe
Și nici flori în glastră nu cultivă...

IULIA DRUNINA

Cum să explici?

Cum să-i explici orbului
Cum e noaptea, orbului din naștere
Luxuriantele culori ale primăverii
Împlinirea curcubeului ?

Cum să-i explici surdului
Din naștere, cum e noaptea liniștită,
Gingășia violoncelului
Sau amenințarea tunetului ?

Cum să-i explici, bietului,
Născut cu sîngele de pește
Taina minunii pămîntului
Numită Iubire ?

K. KULIEV

Sfîntă mînă

O ! Mîini ale femeilor pămîntene,
Voi sub orice stea și cer
Primăvara mirosiți a lujer,
Iarna a zăpadă și vara a pîine.

Sfîntă să fie a femeii mîna
În care-i ascunsă, nu din trădare,
Din toate timpurile lunga durere
Și bucuria ce-i totdeauna de o clipă.

În tine-i cuprinsă toată melodia
Cîntecelor de bucurie și de durere
Și a voastră nemărginită putere.
Fii sfîntă ! gingășie a mîinilor de femeie.

În românește de
P. Brăileanu

MAX FRISCH

BRECHT

Bertoldt Brecht

23 aprilie 1948 : prima apariție în public a lui Bertoldt Brecht la Zürich, rămasă unica. Într-o mică pivniță, anticariatul librăriei Volkshans, între pereții ticsiți de cărți stau înghesuiți o sută sau o sută douăzeci de persoane ; librăreasa organizează din cînd în cînd asemenea lecturi. Brecht ascultă cu atenție scurtul meu cuvînt de salut, mulțumește, înclinînd politicos din cap, se așează la măsuță, fără să-și etaleze lucrurile, mai degrabă neajutorat, fără să-și privească ascultătorii, Brecht cel cu ochelari și cu o foaie în mînă. Este puțin probabil că titlul, pe care l-a rostit repede, s-a înțeles în rîndurile din fund. Strîmtorat datorită apropierii auditorilor — primii ar putea să-și pună mîinile pe masă, ceea ce bineînțeles că nu o fac, stau cu brațele încrucișate, — citește cu jumătate de glas poezia către cei ce se vor naște, apoi, agil, se scoală cu foaia în mînă, ba nu, cu trei foi, și trece într-o parte, unde e mai întunecos. La o parte cu persoana sa ! Citesc Therese Giehse și Helene Weigel, marile cunoscătoare și lumea uită că Brecht este de față. Apoi, sus în librărie : erau puține cărți de Brecht ; multe sînt încă netipărite. În timp ce-și îmbracă pardesiile cîțiva dintre auditori îl măsoară pe Brecht de la distanță ; Brecht nu e împresurat. Mai tîrziu stăm, în grup restrîns, la o bere : Brecht, Weigel, Giehse, librăreasa, recunoscătoare, care nu poate plăti mult pentru lectură, atîta cît se obișnuiește, o sută de franci, Brecht pare mulțumit.

Altă dată, cînd am sosit la Harrliberg, am găsit doi Brecht șezînd în vestibul, amîndoi cu

aceeași tunsură și cu sacouri cenușii din pînză de in, identice ; unul din ei, mai uscățiv și stîngaci, jenat ca coleg ; celălalt era Paul Dessau. Deseori era și Caspar Neher pe aici. Atunci Brecht era degajat, aproape lejer, altfel ca de obicei ; Brecht era fericit.

În societatea unor persoane pe care nu le cunoștea prea bine — de obicei erau oameni mai tineri, ne întîlneam în cîte o locuință, arareori într-un restaurant, unde ar fi putut trage cu urechea și nechemații — lui Brecht îi plăcea să fie unul dintre cei tăcuți, cel care în primul rînd, se informează : punctul de greutate al micii societăți, dar nu centrul atenției și nesărbătorit ; în centru se afla întotdeauna o temă. Nu-mi amintesc să fi povestit și Brecht. Nu furniza cu plăcere materie primă. Nu etala, scurta totul, dacă era posibil, la cîte o anecdotă, care și dacă era povestită pentru prima dată, avea întotdeauna ceva finit. Arareori simțea nevoia să descrie. Nu l-am văzut niciodată pe Brecht fabulînd sau să-și dea drumul în născociri, să irosească o idee la voia întîmplării, să deborde de haz ; dar el putea ceea ce nu puteau fabuliștii : să asculte într-un fel emulativ, fără zgîrcenie, de îndată ce se relata ceva ; n-avea nevoie să spună nimic sau aproape nimic ; critica sa față de cazuri trecea și asupra povestitorilor. Brecht, ascultătorul, te copleșea mai mult decît Brecht vorbitorul.

Am vizitat o dată niște edificii pentru muncitorime, spitale, școli etc. Domnul de la departamentul construcțiilor, pe care îl rugasem să ne facă oficial acest serviciu, un adjunct care ne-a dus cu o mașină oficială în toate colțurile orașului, nu înțelegea întrebările oaspetelui și explica de la edificiu la edificiu același lucru ; Brecht la început, mirat de atîta confort pentru muncitori, se simțea din ce în ce mai agasat tocmai de acest confort care nu-și propunea să rezolve chestiunile fundamentale ; deodată într-un bloc nou de locuințe, a început să găsească toate camerele prea mici, mult prea mici, sub demnitatea umană și, într-o bucătărie din care nu lipsea nimic, unde strălucea totul, a întrerupt brusc vizita, vrînd să se ducă cu primul tren înapoi la lucrul său, furios că muncitorimea se lasă înșelată în halul acesta ; încă spera ca doar în Elveția să fie cu putință înnăbușirea socialismului prin confort pentru toți.

Brecht trebuie să fi fost un maniac al scrisului, deși nu făcea niciodată această impresie. N-am avut niciodată senzația că vizitîndu-l l-aș întrerupe ; elibera un fotoliu de hîrtii sau cărți, devenea pe dată din scriitor ascultător, interogator, schimbîndu-și totodată și obiectul preocupării. Dacă îl părăseai peste două, trei ceasuri, era la fel de activ ca și mai înainte : seara nu se termina niciodată în monotonie. Bineînțeles că nu știu dacă mai lucra după aceea. Mi-l închipui ca pe Galilei : nu sîrguincios, ci mereu prezent, oricînd dispus să facă descoperiri. I s-ar fi potrivit, de fapt, un pupitru înalt la care să stea în picioare. Nu mi-l pot imagina pe Brecht stînd aplecat peste **Micul Organon** sau peste versurile **Antigonei**, pîndind ca în fața unei găuri de șoarece ; mai degrabă așa : culege, rezolvă, notează, reține, repetă, încontinuu degajat, prin alternare. Altminteri ar fi dă neînțeles volumul moștenirii sale, de care, pare-se, nici n-a fost prea conștient. Peter Suhrkamp povestea odată că Brecht, atunci cînd au discutat caracterele de literă pentru volumele de teatru, a insistat pentru un caracter mai mare ca opera sa, zicea el, să dobîndească totuși o dimensiune mai mare, să fie vreo cinci volume, cel puțin.

Legenda apariției cărții Taoteking pe drumul lui Laotse în emigrație. Am citit poezia în timpul războiului, pe stradă, în picioare, așa cum citești comunicatele zilei ; copia aceea făcută cu hîrtie de carbon, aproape ilizibilă o primisem cu însărcinarea de a face alte copii după ea și de a difuza poeziile ; la mine la atelier (aveam doi desenatori, n-aveam secretară) am bătut la mașină, în opt copii :

„Căci trebuie mai întîi înțeleptului
să i se smulgă înțelepciunea,
De aceea răsplătit se cuvine vameșul :
El s-a priceput să i-o ceară."

Ceva ce ține de amintirile pe care tu însuți nu vrei să le crezi : mă aflam în locuința de la Harrliberg, cel puțin o dată pe săptămînă, dar gîndul de a-i cere ceva lui Brecht nu mi-a venit nici măcar atunci cînd Helene Weigel mi-a divulgat ce conține cufărul de acolo din colț, adus de peste ocean.

Brecht avea 51 de ani, era Maestrul și deși se comporta atît de colegial celui mai tînăr nu i-a trecut prin minte că poate l-ar fi bucurat dacă i-ar fi cerut ceva din bagajul care, astăzi, umple un raft întreg ca ediție din colecția clasicilor. Pe vremea aceea, lucra, printre altele, la **Micul Organon.** Nici pe acesta mai-tînărul nu i l-ar fi cerut, dacă într-o bună zi Brecht nu i l-ar fi dat, el însuși ca o temă pentru acasă. Vroia să știe, zicea el, dacă se poate înțelege. Bineînțeles că l-am citit încă în noaptea aceea, dar nu m-am prezentat zile întregi ; cînd, ocazional, am restituit manuscrisul, însă nu-mi venea să cred că Brecht aștepta părerea mea, și am pus manuscrisul pe masă, mulțumind, vorbind despre altele, cu destulă nerușinare. Îl lăsam pe Brecht să aducă vorba de el. Lucrurile se petreceau iarăși pe acoperișul de carton asfaltat. Weigel gătea, iar Brecht, în timp ce ne plimbam încoace și încolo pe terasă, Brecht punea întrebări, foarte atent, neobosit de atent, preocupat și de ceea ce nu înțelesesem, gata să analizeze dacă faptul ținea de cititor sau de text. A fost singura mea lecturare de manuscris. În schimb, începătorul găsea foarte firesc că Maestrul cerea și la fel de firesc că nu aștepta următoarea întîlnire, ci se așeza la mașina de scris și răspundea imediat.

O bucată de vreme, Brecht a insistat, ca în calitate de elvețian, să scriu totuși și o piesă Tell. Pentru că ar fi de arătat că răscoala țărănească din Vieswaldstatte, deși încununată de succes, fusese reacționară raportat la utopia habsburgică, o conjurație a capetelor pătrate. Dar ea ar trebui scrisă de un elvețian. Această teză, pe care o găsea din punct de vedere teatral, deosebit de atractivă, este oricum mai apropiată de adevărul istoric decît imnul pe care i l-am închinat noi lui Friedrich Schiller, prin monumentul Rütli, dar ni s-a părut că prea poate fi folosită oricînd ca o legitimizare a vătafilor de astăzi. N-am știut niciodată dacă atunci cînd era șiret, Brecht își socotea șiretenia de nepătruns. Altă dată : că ar fi un subiect iarăși din patria mea, Henry Dunant, întemeietorul Crucii Roșii, unul care ocărăște în stil mare, un filantrop care este combătut din toate părțile, învinge și apoi își vede opera utilizată abuziv. În sfîrșit, o ultimă propunere : să adaptez Celes-

tina de De Roja pentru Giehse, Brecht oferindu-se să fie autorul songurilor de care ici și colo aș avea nevoie. Am stat într-un parc public cu cartea împrumutată, deja împănată cu însemnări — titluri pentru songurile de care ar fi fost nevoie. Era tentant. Dar mi s-a făcut frică. Brecht îl transformă pe oricare s-ar prinde-n horă cu el.

Era ceva în modul de a gîndi la Brecht, atît în conversație cît și în scrierile teoretice, care lăsa impresia : ăsta nu este el ci terapia lui. De aceea adepții lui sînt periclitați : ei perfecționează terapia, în locul geniului pe care nu-l au.

Iată ceva ce, evident, nu putea suferi : cînd cineva își închipuia că trebuie să-l lingușească. Unui actor, care a încercat s-o facă la masă, nu i-a mai adresat nici un răspuns și nici o întrebare tot restul serii. Era prea redus. Brecht nu ținea cîtuși de puțin ca cineva să se legitimeze drept un cunoscător brechtian ; lauda îl făcea nepoliticos — lauda, ca surogat al înțelegerii.

Odată pe lac, cînd se apropia o furtună, l-am văzut teribil de temător. Cînd m-am arătat un cunoscător al evoluției vremii la noi și l-am asigurat că vom ajunge în timp util la adăpost, a dat din umeri : „Nu țin să mă nimerească un fulger", zise el, „n-am de gînd să-i fac plăcerea asta papei". Era de-a dreptul agitat.

Prima regie Brecht (împreună cu Caspar Neher) a avut loc aproape cu ușile închise — la Chur, februarie 1948. La Zürich văzusem Antigona jucată de Helene Weigel, doar într-un matineu, unicul de altfel și sala nu era complet vîndută. Pentru Brecht esențialul a fost că a putut să repete. N-avea zorul unui comeback *. La Chur sau la Zürich, Brecht repeta pentru Berlin. Piesa pe care o lăsase teatrului din Zürich ca premieră absolută, era, prin comparație, destul de nevinovată — Domnul Puntila și sluga sa Matti — scrisă în Finlanda, cu multă vreme în urmă și faptul că, din motive ce țineau de poliția străinilor, nu putea semna regia, nu l-a deranjat. Toate astea nu erau decît pregătiri, cu cît erau mai nebăgate în seamă, cu atît mai bine. În timpul repetițiilor se ținea deoparte. Din cînd în cînd, cîte o indicație : o actriță tînără, talentată, fiică de oameni bogați, trebuia să joace rolul unei slujnicuțe care vine cu un ciubăr cu rufe. Auzindu-l pe Brecht chicotind, fata n-a știut ce-a greșit. Ea purta obiectul de recuzită care nu avea nici o greutate. Politicos și fără s-o laude pe altminteri talentata fată de burghezi, Brecht ceru doar atît : la fiecare din repetițiile viitoare, în ciubăr să fie un maldăr de rufe ude ; nimic mai mult. După trei săptămîni spuse : Vezi, șoldurile dumitale au priceput...

Brecht pe scenă : întotdeauna cumva jenat, ca și cum nu i-ar fi fost locul acolo ; totuși se înțelegea gestul acela anume pe care-l dorea și pe care nu-l putea arăta întocmai, pe care mai degrabă îl parodia. Se putea să fie și șovăielnic. Ceea ce nu merge astăzi, poate va merge mîine sau poimîine, dacă azi nu ne declarăm mulțumiți, dacă suportăm nemulțumirea și nu ne arătăm că știm cum și dacă va merge vreodată. Nu făcea referiri teoretice ci se uita și reacționa ; prioritatea revenea impresiei ; firește, Brecht știa ce vrea să redea și nu se lăsa, copleșit de aleatoricul impresiei. În timpul repetițiilor (cel puțin la Zürich, unde avusese de-a face mai ales cu actori a-politici) nu folosea nici un termen politic spre a argumenta ceva ; cînd Matti, sluga, împins de entuziasmul moșierului Puntila a trebuit să contemple și el natura înconjurătoare, gesturile și mimica adecvate indiferenței, care-l făcea pe slugă să tacă, sînt socotite „mai frumoase", „mai cu haz", „mai naturale", după cum apariția slujnicuței este apreciată ca mult „mai frumoasă" acum cînd, deși plesnind de tinerețe, nu intră cu ciubărul plin de rufe, în pas vioi, de parcă ar fi o jucătoare de tenis, de pildă. Desigur, chestiuni de gust ! O anumită scenă, o găsisem

* nr. tr. come-back

destul de vulgară. Brecht : Iaca, na ! Admirația mea față de altceva, n-a mai băgat-o în seamă. „Ce găsiți atît de ordinar în scena aceasta ?“. Nu știam ce să-i spun. „Ne întîlnim după aceea“, spuse, „să vă gîndiți pînă atunci !“. Cînd am vorbit pe larg despre cele văzute, a ieșit la iveală elementul inconștient politic al gustului meu. Brecht surîse : „Dumneavoastră vreți ca Puntila să se poarte ca un domn. Tocmai asta face cînd devine ordinar“. În timpul repetițiilor, actorii erau de multe ori desumpăniți de faptul că, brusc, în fundul parterului izbucnea cineva în rîs : era Brecht.

Dintr-o dată, la următoarea noastră întîlnire, se înfățișă din nou cu chipul acela de deținut : ochii mici, rotunzi așezați undeva păsărește, pe o față plată deasupra unui gît golaș. Și tocmai acum era foarte vesel. O față înspăimîntătoare, ba chiar respingătoare, pentru cine nu-l cunoștea deja pe Brecht. Șapca și jacheta — parcă ar fi fost împrumutate de la rotofeiul Dessou ; doar țigara îi stătea înfiptă autentic. Unul din lagăr cu țigară. Parcă-ți venea să-i oferi în dar un fular gros. Gura aproape fără buze. Era curat, dar nebărbierit. Nu un Clochand, nici vreun Villon. Doar cenușiu. Tonsura părului părea o măsură de protecție împotriva păduchilor sau o mutilare la care a fost supus. Mersul : aici lipseau umerii. Capul părea mic. Nimic de cardinal, dar nici de muncitor. În general, Brecht nu avea niciciînd înfățișarea unui muncitor ; asta ar fi o greșită înțelegere a portului său ; mai degrabă așa cum, ar stiliza Caspar Neher de pildă un meseriaș, poate un tîmplar : în cazul — așa cum și-ar fi putut găsi Biserica Romană, scotocindu-și recuzita, dacă ar fi dorit un cardinal vrednic de înfățișat. Cum am mai spus-o, însă, aici nu era nimic dintr-un cardinal. Pășeam alături de un Brecht care putea să te intimideze ca un mutilat. Nu se văita de nimic, dimpotrivă, o lăuda pe Giehse. Ne-am așezat în Cafeneaua Ost, care nu mai există astăzi, în fața unei mese goale, rezervată, cu tot felul de însemne pentru breasla studențească. Ce îl deosebește pe actor ? Am cugetul de parcă Brecht n-ar fi scris nici un rînd despre asta. Avea timp și poftă de vorbă, era prezent în conversație, viu, cîtuși de puțin mutilat, cu chef de a rumega lucrurile. De abia cînd a ajuns din nou pe stradă, a început să pășească din nou ca unul care ne trezește mila, un om exploatat, cu șapca cenușie trasă pe frunte. Mai ales gîtul : cît era de golaș ! Umbla repede, brațele nu participau însă la mers. Jacheta lui cenușie de fermier ca și cum l-ar fi îmbrăcat cineva din magazia unui azil, numai mănunchiul de instrumente de scris pe care le purta veșnic în buzunarul de sus, era ceva propriu, ca și inevitabila țigară, altminteri nu știa încotro să-și ducă mîinile și atunci le îndesa, ca pe ceva despuiat, în buzunarele de la haină.

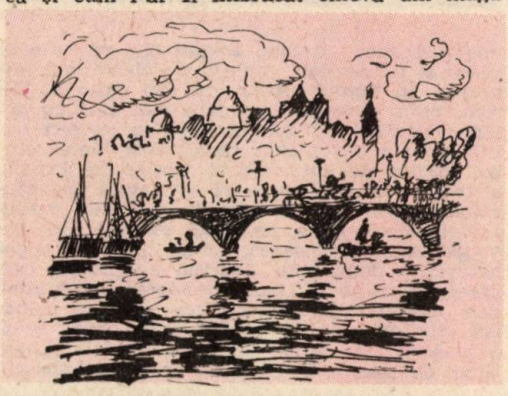

5 iunie 1948, premieră absolută „Puntila“ la Zürich ; un public nu prea entuziast, în schimb Brecht a fost mulțumit. „Iarăși și iarăși trebuie să se joace asemenea piese, pînă ce se vor obișnui cu ele“, spusese el, „așa cum s-au obișnuit cu Schiller. Dar asta cere cîțiva ani.“ Așadar, vorbea ca după o repetiție.

O singură dată l-am văzut pe Brecht împreună cu un reprezentant al burgheziei ; arhitectul orașului a ținut neapărat să ofere un prînz frugal într-un loc, de unde se vede tot Zürich-ul ; în loc să exprime laudele așteptate la adresa Zürich-ului, Brecht m-a întrebat dacă cunosc New York-ul. Ar trebui să-l văd, merită, n-ar fi cazul să aștept prea mult, fiindcă nu se știe cît va mai dăinui New York-ul... Arhitectul-șef al orașului nu a mai continuat conversația.

Cu timpul, discuția ideologică, de neocolit în prima perioadă, a fost treptat abandonată — nu din cauză că-l contraziceam, ci pentru că mă găsea prea neinstruit și Brecht avea alte îndatoriri decît să mă instruiască pe mine ; prefera să-l conduc pe șantierul meu și să-i explic construcțiile, probleme de arhitectură sau ceva mai simplu : organizarea unui mare șantier. Cunoștințele de specialitate, mai cu seamă dacă se oglindeau într-o activitate, îl umpleau de respect. Era de față și Ruth Berlau, care femeie fiind, se plictisea repede ; Brecht însă, urca conștiincios, chiar dacă temător, schelă după schelă, la sfîrșit pînă și într-un turn de sărituri înalt de zece metri, de unde se putea cel mai bine cuprinde cu privirea întreaga suprafață ; aici sus, nu-l mai preocupau explicațiile, aici avea o atitudine de respect : toată stima, Frisch, toată stima ! Și cînd Ruth Berlau — cu aparatul de fotografiat în dreptul ochilor — își exprimă dorința ca Brecht să iasă mai spre marginea platformei, acesta se opuse ; de abia după ce s-a văzut jos a fost permeabil pentru cursuri de statică. „Aveți o profesiune onestă“. Salutul său la despărțire era uneori pe fugă, niciciînd protector, totuși scurt și ușor ; acum, după vizitarea șantierului meu, era vizibil colegial.

August 1948. Cînd am trecut granița la Krenzlingen Constanz, se strînseseră cincisprezece ani de cînd Brecht nu mai păsise pe teritoriul german. Nici acum nu era mai mult de o excursie de o seară. Motivul aparent, un pretext binevenit, pentru Brecht, era un spectacol, la Heinz Hilpert, Teatrul german din Constanz, cu prima mea piesă care mai bine n-aș fi revăzut-o. (În luna noiembrie a aceluiași an, așadar mai tîrziu, Brecht a plecat prin Praga spre Berlin, dar s-a mai întors o dată pentru cîteva luni la Zürich înainte de a se așeza definitiv în 1949 în Berlinul răsăritean). Un recuziter din Zürich, care poseda o **Lancia** veche ne-a dus pînă la barieră. Brecht : „Să mergem pe jos !“. Controlul pașapoartelor — pe atunci încă resimțit ca o mică senzație, a decurs fără probleme. Brecht, voit, imposibil. Prin urmare ne-am dus pe jos pînă la orășelul acela, un orășel teribil de german, care nu fusese distrus, cu firme la birturi în ca-

ractere gotice. După o sută de metri, în mijlocul unei discuții pe o temă oarecare, Brecht se opri să-și reaprindă țigara care, se vede treaba că se stinsese ; privind cerul : „Cerul nu este altfel aici !". Și din nou gestul acela involuntar care-l făcea adesea — își mișcă încoace și încolo gîtul deșirat în gulerul larg, o zvicnitură care-l relaxa. Apoi l-am salutat pe Heinz Hilpert și acoliții săi. Întotdeauna exaltarea îl făcea pe Brecht să se simtă stingaci așa că își văzu de berea lui, în timp ce un actor tînăr (auzise deja de Opera de trei parale) nu contenea să toarne osanale la adresa celor realizate la Constanz ; Brecht era cuprins de mirare — vocabularul era cel care-l făcuse să amuțească. După spectacol, Brecht s-a ocupat de berea germană, care ar fi rămas ca și pînă atunci, cea mai bună ; la puțin timp după aceea : „să mergem !". A tăcut într-una pînă ce am ajuns din nou la Kreuzlingen ; o remarcă din partea lui Wilfied Seifert, care ne însoțea l-a scos, brusc, din sărite. A început prin a ride rece, pe înfundate, apoi, palid de furie, ajunse să țipe ; Seifert nu a înțeles ce se petrecuse cu Brecht. Vocabularul acestor oricît de neîmpovărați supraviețuitori, comportamentul lor pe scenă, candoarea lor veselă, nerușinarea lor de a continua ca și cum li s-ar fi distrus doar casele ; pofta cu care făceau artă, împăcarea pripită cu propria lor țară, toate acestea erau mai rele decît se temuse el ; Brecht era consternat, vorbele lui — un blestem strașnic. Nu-l auzisem niciodată astfel, atît de tăcut, ca la această înștiințare de luptă în miez de noapte într-un birt adormit, după prima sa vizită pe pămîntul german. Brusc insistă să ne întoarcem, ca și cum ar fi avut vreun zor anume : „Aici va trebui luat totul de la început".

„Luați și fotografia aceasta cu dumneavoastră în Polonia", spuse el, „probabil vă veți întîlni și cu lume din guvern, întrebați-i dacă este adevărat". Mi-a dat o revistă ilustrată în care nu se afla un reportaj propriu-zis, dar oricum se înfățișau niște imagini care lăsau să se presupună : maltratări în Silezia, stări de lucruri ca în lagărele de concentrare. „Întrebați pretutindeni, dacă este adevărat !" îmi ceru Brecht dar eu nu-mi puteam imagina ca de pildă la un banchet, anumite oficialități s-ar lansa într-o discuție legată de acuzația din revistă. Brecht, de colo : „În fond, de întrebat, se poate întreba". Lua lucrurile foarte în serios. „Dacă în Polonia există asemenea stări de fapt", spuse Brecht, „atunci trebuie să se întreprindă ceva".

Cînd m-am întors din Polonia, curios să afle vești, m-a sunat la telefon de îndată ce a aflat de sosirea mea. Așa că am plecat cu bicicleta spre Harrliberg, avînd material suficient : Breslau — actualul Wroclav, Congresul internațional al intelectualilor pentru pace, Varșovia. Mă așteptam la o convorbire dificilă. Ceea ce aveam de povestit era contradictoriu, Brecht aștepta cu nerăbdare. Salutări de la Anna Seghers. Rămas singur cu Brecht, care nu cunoscuse cu proprii săi ochi țările blocului răsăritean, mi-am dat drumul și i-am povestit. Lucruri de tot felul, indoielnice, îmbucurătoare, apăsătoare, de nepătruns. Îi furnizam concretul. Impresii dintr-o călătorie prin Silezia ; o discuție cu un țăran polonez care vorbea perfect germana — slugă în Prusia de răsărit unde învățase și strînsese niște bani încît ajunsese să aibă o gospodărie proprie în Polonia de răsărit ; războiul, gonit de ruși din patria sa, acum așezat pe pămînt silezian ; o poveste de viață. Brecht era un ascultător receptiv, ceea ce ușura relatarea ; îl vedeam consternat sau bucuros, după cum se nimerea, dar una peste alta, mai degrabă îngrijorat. Îl supăra felul în care au tras sforile Fadeev și strălucitul Ehrenburg : „Dacă deja se face un congres, atunci n-ar trebui să se întîmple de-astea". Din cînd în cînd o chema pe Weigel, dar am rămas singuri, Brecht răscolit, adesea mut, sincer impresionat, foarte departe de intenția de a contesta răul. La un moment dat un reproș din partea lui că la recepția oficială, la care se strînseră sute de intelectuali în jurul unui bufet, nu pusesem de-a dreptul anumite întrebări. Îi povesteam cu plăcere despre ceea ce văzusem cu ocazia începutului construcției și planificării la Varșovia (după căderea lui Gomulka, proiectul a fost anulat), sau despre ceea ce cunoscusem — prin circiumele din pivnițe, pe sub ruine, dincolo de optimismul oficial — oameni bucuroși de viață, deschiși și fericiți. Brecht a socotit acesta o dovadă pentru faptul că nu polemizam și a marcat cu și mai multă seriozitate negativul care și din punctul lui de vedere, era negativ. „Nu merge așa", spusese el de mai multe ori, „trebuie schimbate lucrurile". Apoi s-a așezat lîngă noi și Helene Weigel ; că să povestesc mai departe și să repet unele lucruri ; n-a mai fost cu putință. Nu numai că la tot ce relata martorul ocular Weigel avea explicații stereotipe pe un ton care sancționează, dar Brecht însuși părea acum transformat, brusc înfuriat nu pe Fadeev ci pe mine. Eram ca la examen, gata-gata să cad. Prelucrat, despre cele ce se petrec în Polonia, mi-am luat bicicleta și am plecat.

Fără îndoială că nu amabilitatea era ceea ce te impresiona întîi la acest om, căruia nu-i făcea plăcere să dea în vileag materie primă, ori sentimentele sînt materie primă. Căldură în vorbe — iată ceva ce, în prezența sa, nu-i reușea nici interlocutorului ; faptul că într-o conversație particulară, Brecht utiliza un vocabular aproape egal atît cînd era vorba de resemnare cît și pentru stimă ori simpatie, îi conferea la început ceva de instanță. Gestica sa (mereu revin asupra gesticii sale, deși era, în fond, foarte săracă, uneori aproape de o stereotipie mecanică) urmărea mai cu seamă să parodieze. Ce avea atîta de parodiat ? Brecht trebuie să fi cunoscut teribil de bine sentimentalismul căci orice părea să aducă cît de cît cu acesta era pe dată ostracizat. Politețea sa, care nu se exprima prin vorbe ci printr-o anumită ținută cînd saluta sau la masă — o politețe grațioasă, era singurul lucru pe care-l accepta ca o expresie de simpatie. Atmosfera familiară o torpila imediat, și cu duritate dacă era cazul. Era vizibil că nu se simțea bine. Doar în poezie, așadar sub control artistic, era permis ceva ce altminteri era izolat de către Brecht prin glume și gestică : sentimentele. Brecht era pudic. Dacă erau de față și femei, spre deosebire de majoritatea bărbaților, Brecht nu manifesta nici un fel de schimbare, nici un fel de gest prin care să impună ; în societate, femeile erau tovarășe, altfel spus neutralizate, sau erau gîște care, odată depistate și tratate ca atare, nu mai conturbau conversația. Atunci Brecht arăta față de bărbați mai multă amabilitate ca de obicei, și într-un fel care stîrnea mirare.

Traducere de Corina Jiva

A. I. Zăinescu

centaurul la fierar

I

De niște potcoave se înțelegea că are
nevoie
Și umbla ca printr-un antic amurg,
Sub o antică jertfă —
Centaurul.

De niște potcoave despre care nimeni
Nu mai auzise nimic, nici măcar
Fierarul la care se abătuse și care
Între timp repara doar piane
Se uita ca prostit la el, nu pricepea
Nimic, decît că s-a trezit
Brusc din somn și că bătăile
Din ușă îi sunau ca niște corzi în urechi
Și mai veneau din toate părțile mulți
Cu fel de fel de sîrme și fiare la el,
Unii chiar cu potcoave — pe bieții cai
Îi descălțaseră, parcă, jupuiseră fier de
pe case,
Smulseseră cuie din gard — și tot ce voiau
Era lucrul acela-ndîrjit, pătimaș la
instrumentul
Și taina aceea de noapte

II

Îi ajutau, nu-l lăsau singur.
Puneau în loc de cărbuni grîu să ardă,
Făceau din plămînii lor foale pe cer.
Ca la treieriș scuturau pleava focului,
albă,
Și tot ce simțeau, ca sămînță ori scrum,
Mirosea și-a funingine de privighetori.
Îi ajutau, nu-l lăsau singur și toți
Se vorbiseră, parcă, își îndesau — care
cu greieri,
Care cu tremurul veșted al ierbii — auzul
Și ochii care nu se mai deslipeau
De pe mîinile fierarului, roșii,
Și nici de pe nicovale.

III

Îi ajutau,
L-am ajutat și noi poeții, oho,
Cred că l-am ajutat și eu, am stat mult
Lîngă hodorogiturile acelea albastre
Și cred c-am și cîntat la ele, nu mai știu,
Se povîrniseră stelele sau stîrpiseră reci,
Răgușiseră norii — cînd
Ca un tunet tragînd coama de cai după el
Și om trist, cap de om căzut parcă-ntre
umeri,
Cal cu cruce la gît și ușor ca o lacrimă,
Om plecat și-ntors noaptea doar,
Cap de om ni se arată
Și vorbi tuturor — centaurul.

IV

De niște potcoave se înțelegea că are
nevoie
Și cu jumătatea sa de om ne arată
Jumătatea cealaltă de cal — numai flăcări
Și ape prin părul lui des, otrăvite
Sudori ce-i veneau de la picioare
de-acum, otrăvite
Mirosuri — căci uite
Cîtă nenorocire, zicea, și cu amîndouă
Mîinile își frămînta ca-nghețate copitele,
Și le răsucea ca pe niște cuiburi în sus.

V

Uite
Ce nenorocit de blestem
Sau ce boli ale voastre de pe pămînt
M-au ajuns și pe mine, zicea ; și cu
amîndouă
Mîinile își apuca pîlpîitoare gleznele,
Ploua parcă din ele iar picurii
De cum atingeau aerul se și preschimbau
în mii
Și mii de fluturi cu pocnet prin aripi,
Fosforescent.

Ca pe niște izbituri
De lănci își apuca printre vorbe
genunchii,
Ca pe un cutremur adînc, resimțit în
toți nervii,
În jumătatea sa de om, mai ales, căci
pe cealaltă
Se părea că chiar atunci o scăpase
Și o adusese, liberă, de la abatoare.

VI

Și se urcase, coborîse astfel ca printr-un
turn,
Se urcase, nu mai avea ce să piardă
Trăia ca pe-o dungă de-acum, se oglindea
între două,
Trăia singur în nori, tropotea în pămînt,
Se privea ca prin miezul uscat al unei
semințe
Și cred că prin noi, prin ochii noștri ca
niște
Zăbrele ce abia-l mai ascund.
De niște potcoave se înțelegea că are
nevoie
Și umbla ca printr-un antic amurg
Su o antică jertfă —
Centaurul.

De niște potcoave despre care nimeni
Nu mai auzise, nimic, nici măcar
Fierarul la care se abătuse și care
Între timp repara doar piane.

ION DIACONESCU A AJUNS, ÎN SFÎRȘIT, ACASĂ

mihai pelin

Un rînd de haine civile

În ultimul an al războiului, poetul Vasile Diaconescu locuia la Buzău. Era profesor de limbă română, debutase în 1929 la **Bilete de papagal** și desfășura o activitate literară sporadică. Satisfacțiile editoriale se vor ivi în viața lui foarte tîrziu, cînd îi vor apare volumele de versuri **Scripturile române** și **Geții cei nemuritori**, în 1975 și, respectiv, 1981. Dar acum, în 1945, pacea, în bucuria generală a țării, îi adusese o bucurie particulară : fratele său mai mic, pictorul și gravorul Ion Diaconescu pășea pe calea unei afirmări spectaculoase, după ce scăpase din război întreg și nevătămat. Din toamna lui 1944, pînă în primăvara lui 1945, lucrase alături de el, la Pîrscov. Toată vara lui 1945, fostul sublocotenent Ion Diaconescu a petrecut-o în casa părintească din Tîrgu Ocna, str. Ana Ipătescu nr. 26. Peisajele de pe valea Trotușului l-au incitat la o activitate artistică febrilă și, desigur reconfortantă, dacă o privim ca o terapeutică a traumelor îndurate sub arme. În acest răstimp, a purtat o corespondență susținută cu prietenii și colegii de breaslă din București și chiar înainte de a se reîntoarce în Capitală era ferm convins că momentul despărțirii sale de părinți se apropia. Și părinții, influențați și de putrea de convingere a lui Vasile Diaconescu, care-l ajutase pe pictor moral și material în toate fazele evoluției și afirmării, nu i-au stat în cale. Dimpotrivă, din puțina lor agoniseală, i-au cumpărat un rînd de haine civile mai arătoase și i-au promis să-l ajute și în viitor, pînă cînd va izbuti să stea pe picioarele lui.

La începutul lui noiembrie 1945, Ion Diaconescu a hotărît să pornească spre Capitală. Înainte de a pleca, mama sa, Maria Diaconescu, l-a sfătuit totuși să îmbrace niște haine mai ponosite, vremurile fiind tulburi. Dar pictorul nu i-a ascultat sfatul, avînd și el dreptatea lui ; pleca să obțină o sală de expoziție, eventual și o slujbă, trebuia să trateze cu autorități și persoane suspuse. Cu alte cuvinte, îl bîntuiau griji și vanități mici într-o epocă de mari cataclisme. La plecare, nu a uitat să noteze adresa fratelui său din Buzău, sperînd să-l viziteze la întoarcere, ceea ce s-a și întîmplat. A izbutit să fie programat cu o expoziție la Dalles, în decembrie același an, și-a găsit o gazdă și, în drum spre Tîrgu Ocna, a poposit o zi la fratele său Vasile. Ziua aceasta s-a întîmplat să fie 10 noiembrie 1945. Vasile Diaconescu nu mai trăiește și am întreprins reconstituirea întîmplărilor de atunci sprijinindu-ne pe confesiunea Elisabetei Tomiuc, singura supraviețuitoare a celor cinci frați și surori Diaconescu, domiciliată în Tîrgu Ocna, str. Ana Ipătescu nr. 26. Ne-a ajutat în această întreprindere și cumnata pictorului, Elena Diaconescu, domiciliată acum în Brașov, Strada de mijloc nr. 43. În seara zilei de 10 noiembrie 1945, după ce i-a împărtășit fratelui său Vasile toate proiectele sale de viitor, împotriva sfatului acestuia că nu e sănătos să călătorești noaptea în vremuri tulburi, Ion Diaconescu era decis să-și continue drumul spre Tîrgu Ocna. A plecat cu un tren de seară. A doua zi, în zori, la ieșirea spre Focșani din stația Gugești, liniorii căilor ferate au descoperit cadavrul decapitat al unui bărbat tînăr, îmbrăcat prea subțire pentru anotimpul acela, doar în vestă. Ancheta a fost mai mult decît sumară : neavînd nici un element care să permită identificarea cadavrului, autoritățile judiciare au decis înhumarea lui în cimitirul comunei Gugești. După două săptămîni, spre surprinderea sa, Vasile Diaconescu a fost convocat la poliția orașului Buzău : în vesta cadavrului de la Gugești se descoperise legitimația unui muncitor din Tîrgu Ocna, pe nume Ion Munteanu, pe coperta căruia erau notate numele și adresa lui din Buzău. Con-

Ion Diaconescu. Fotografie din 9 apr. 1944

Autoportret datat 1939 ● Coperta catalogului expoziției retrospective care a fost deschisă în 1969 la Muzeul de artă din Bacău

sternat, Vasile Diaconescu a recunoscut scrisul fratelui său. O convorbire telefonică i-a întărit consternarea : Ion Diaconescu nu ajunsese acasă și părinții credeau că întîrzie din cauza unei escale prelungite la Buzău. A urmat dezhumarea și identificarea certă a cadavrului : într-adevăr, Ion Diaconescu sfîrșise tragic. Elena Diaconescu susține că ar fi fost decapitat în tren — cadavrul prezentînd tăieturi adînci și pe mîini — și aruncat pe terasament. Gheorghe Văleanu, picher în stația Gugești din 1937, astăzi pensionar, martor la descoperirea cadavrului, ne-a înfățișat altă variantă : într-adevăr, rămășițele pămîntești ale unui necunoscut s-au descoperit la Gugești, pe terasamentul căii ferate, la ieșirea spre Focșani, într-o dimineață de noiembrie 1945 ; într-adevăr, cadavrul era îmbrăcat doar în vestă, dar nu-i lipsea haina, ci o ținea strîns în brațe, era de culoare gri, și o folosise ca să-și apere pieptul de contactul direct cu pietrele terasamentului ; ceferiștii care au decoperit cadavrul au avut înaintea lor toate semnele unei sinucideri. Într-un număr din **Timpul** din noiembrie 1945, deplîngînd destinul sumbru care l-a pîndit pe pictor, Ion Frunzetti scria că Ion Diaconescu „era, în plus, continuu sabotat de propriile sale inhibiții, de timiditate și îndoielile sale". De asemenea, criticul saluta cu recunoștință „hotărîrea Ministerului Propagandei de a-și acorda sala pentru o expoziție postumă, în martie, în care Ion Diaconescu să se înfățișeze global". Presa timpului nu ne-a transmis nici un semn că expoziția retrospectivă preconizată s-ar fi vernisat cu adevărat. Un articol mai amplu a dedicat amintirii pictorului și Ernest Gavrilovici în **Viața Socială** nr. 8 din decembrie 1945. De atunci, nu s-a mai vorbit despre el decît în familie și între prietenii săi apropiați, nu mai puțin surprinși și îndurerați de moartea tragică a dotatului gravor și pictor. Unul dintre ei fiind și pictorul Gheorghe Ionescu.

Numele lui Ion Diaconescu a reintrat în circuitul public al culturii românești abia în noiembrie-decembrie 1969, cu prilejul expoziției retrospective organizată de Eugenia Antonescu la Muzeul de artă din Bacău. Atunci, într-un cuvînt lămuritor din unicul catalog al operei lui Ion Diaconescu, Ion Frunzetti elogia un artist „decapitat, simbolic, doar trupește, într-un moment în care întregul popor român înalță fruntea, împotriva celor ce încercaseră să-i nege acest drept". În prefața aceluiași catalog, Eugenia Antonescu notează : „Trăind cu înfrigurare pregătirile unei expoziții personale, el cade victima unui accident de cale ferată". Și adaugă : „final brusc, neașteptat și nedrept, întrerupînd brutal firescul proces de afirmare și fecundă dăruire al unui viguros și original talent".

De ce a avut nevoie poliția din Buzău, alertată de poliția din Rîmnicu Sărat, de două săptămîni întregi pentru a-l convoca și interoga pe bărbatul ale cărui nume și adresă erau notate pe o legitimație găsită în vesta unui cadavru ? De ce i-au trebuit lui Ion Frunzetti nu mai puțin decît 24 de ani ca să-și amintească de fostul său prieten Ion Diaconescu ? Iată două întrebări la care ne îngăduim să amînăm răspunsul. Deocamdată, mai important este să știm cine a fost Ion Diaconescu, aducînd un omagiu cuvenit Eugeniei Antonescu, muzeografa care a izbutit să ordoneze cursiv, pentru posteritate, datele definitorii ale vieții și operei unui artist asasinat în floarea vîrstei. Cronologia stabilită de Eugenia Antonescu am coroborat-o cu informațiile ce ne-au fost transmise de supraviețuitorii familiei pictorului și de prietenii care nu l-au uitat.

«Iacătă-mă-s cătană»

Ion Diaconescu s-a născut la 24 noiembrie 1915, în satul Gropile de lîngă Tîrgu Ocna. Nu a văzut lumina zilei chiar în casa părintească printr-o întîmplare întrucîtva neobișnuită, dar firească : mama sa, Maria, a fost cuprinsă de durerile facerii în satul unde-și avea soțul ei, preotul Vasile Diaconescu, parohia. După Elena Maria, Elisabeta și Vasile, Ion Diaconescu a fost ultimul lor copil. Și-a încheiat studiile medii la Liceul Ferdinand, astăzi **George Bacovia**, din Bacău și în 1936 s-a înscris la Academia de arte frumoase din București, unde a studiat pictura cu Camil Ressu și gravura cu Simion Iuca, cel din urmă definindu-i personalitatea, tîrziu, în 1969, printr-o formulă lapidară, dar elocventă : „Timid în viață, dar îndrăzneț în creația artistică". Salonul oficial de toamnă din 1940 reprezintă pentru artist, student încă, primul prilej de afirmare și, totodată, primul succes. A expus atunci portretul **Moș Veverița** și alte lucrări, bine primite de critică. George Oprescu scria : „un debutant, dovedind, însă, în portrete un ochi capabil să observe și să rețină esențialul dintr-o figură". Alt comentator care i-a remarcat debutul impetuos a fost George Zbîrcea. De asemenea, Ion Vlasiu vedea în Ion Diaconescu un artist „uimitor de sensbil la calitățile materiei".

În martie-aprilie 1941, tot student fiind, Ion Diaconescu expune la sala Dalles, într-o expoziție de grup, alături de Mariana Petrașcu, Wanda Sachelarie, Theodor Dan și Dumitru Ștefănescu. Efortul lor solidar de a scoate grafica românească dintr-un incontestabil impas nu trece neobservat. Din nou, cu referire specială la Ion Diaconescu, George Oprescu scria : „desenul energic, efectele de lumină puse unde se cuvine, aspectul gravurii îngrijit, iată calități pe care nu le întîlnim des la gravorii noștri". În iunie 1941, pe pragul declanșării războiului, Ion Diaconescu obține premiul întîi la examenul de

diplomă, absolvind apoi Academia de arte frumoase cu **foarte bine** la pictură și cu **excepțional** la gravură. Atent la destinul viitor al artelor plastice românești, rectorul de atunci al academiei bucureștene, Eustațiu Stoenescu, solicită ministerului de resort trimiterea lui Ion Diaconescu, cu bursă de stat, unde se mai putea studia atunci : la Akademie der bildende Künste din München. Înainte de a pleca spre Bavaria, proaspătul absolvent obține premiul Simu pentru lucrările prezentate la salonul oficial de toamnă din 1941 și donează 16 gravuri Academiei române.

La München a plecat în ultimele zile ale lui 1941 și a studiat mai puțin de un an, gravura cu Mayrshofer și pictura cu Hess. Cele două somități ale academiei bavareze de arte frumoase îl recomandă pe Ion Diaconescu pentru bursa fundației Humboldt, artistul o și obține, însă, din nefericire, n-o va fructifica. A fost pur și simplu rechemat în țară pentru satisfacerea obligațiilor militare. Firește, țara era în război, frontul cerea soldați și Ion Diaconescu a fost încorporat în viteză. Într-o duminică, la 29 noiembrie 1942, îi scria din Ploiești prietenului Gheorghe Ionescu, pe adresa acestuia din București, str. Plaiului nr. 26 : „Dragă George, iacătă-mă-s cătană. Am fost repartizat la Reg. 18 vînători de munte — apoi trimis aici la școală — la Ploiești. Mă găsesc aici de 3 săptămini. Colegii mei sînt toți mai tineri decît mine. Totuși am început să mă obișnuiesc cu viața de aici. Ceea ce îmi lipsește e atmosfera liniștită, tihnită a atelierului nostru cu tata Ressu, veștile de la voi. Tu ce mai faci ? Vasile a plecat la Odesa, așa cum era vorba ? De Valică mai știi ceva ? Eu despre Dan nu mai știu nimic. Cu salonul ce este ? Aștept o scrisoare detaliată de la tine. Tare m-aș bucura să pot veni măcar o zi pe la București. Dar pînă la depunerea jurămîntului nu va fi posibil. Te îmbrățișează Nelu. Trimite-mi adresa lui Vasile..." Desigur, ofițerul care a aplicat pe această carte poștală militară ștampila dreptunghiulară **Cenzurat Ploiești nr. 5** lăsînd-o să treacă dormea. Aliații germani știau că regimentul 18 vînători de munte lupta atunci în Caucaz...

Între timp, stilul pictorului, „deplin maturizat, devine alert, vibrant, cu agerimi nebănuite". Prin decizia nr. 34 388, publicată în Monitorul Oficial nr. 55 din martie 1943, artistul a fost admis ca membru în Corpul Artiștilor Plastici. Dar la 9 aprilie 1944, cum atestă însemnarea de pe reversul unei fotografii, Ion Diaconescu era elev al Școlii de ofițeri de rezervă din Craiova, pregătindu-se să devină sublocotenent de infanterie. Trecerea lui prin Oltenia nu a rămas fără urme : a donat fundației Alexandru și Aretia Aman patru gravuri. La salonul oficial de toamnă din 1945 a trimis alte lucrări. Dar cînd gravurile lui erau pe simeze, a survenit și tragicul deznodămînt. Obstinată în a acoperi asasinatul cu un eufemism la îndemînă, Eugenia Antonescu, în cronologia de care ne-am folosit, notează : „la 11 noiembrie, mergînd cu trenul spre Tîrgu Ocna pentru a-și lua lucrurile să fie duse la București, are un accident mortal. A fost găsit decapitat pe linia ferată, în apropiere de stația Gugești..." Ni se oferă, deci, a treia variantă a morții lui Ion Diaconescu. A patra ne-a furnizat-o pictorul Petre Suțianu. Artistul ar fi fost asasinat și aruncat din tren de oameni aflați în stare de ebrietate, în tranzit pe aceste meleaguri.

Ion Diaconescu ; „Peisaj"

Obsesia autoportretului

A fost Ion Diaconescu obsedat de ideea morții ?... După frecvența autoportretelor s-ar putea răspunde afirmativ la întrebare. Dar nu este mai puțin adevărat că în vara lui 1945, pe Valea Trotușului, pictorul s-a deschis spre peisaj. Dincolo de obsesie, peisajul înseamnă cuprindere. Ion Diaconescu a fost asasinat înainte de a fi cuprins cum se cuvenea lumea ce-i fusese hărăzită prin naștere. Și scriem asasinat cît se poate de apăsat și caligrafic. Eugenia Antonescu este ultimul om de pe lumea asta căruia autorul acestei istorii, într-un fel sau altul, ar fi tentat să-i adreseze chiar și cel mai insignifiant reproș. Dar reproșul, oricît ar fi el de insignifiant, trebuie totuși formulat : așa se duce de ripă umanitatea în care, oficial, investim mari speranțe. Din eufemism în eufemism, dacă nu ne oprim la timp, vom ajunge neîndoielnic la victoria finală. Confuzia dintre crimă și accident prefațează strălucit această victorie.

Și ce s-a ales din opera acestui viguros artist, dispărut prematur ? Substanța ei a rămas în păstrarea lui Vasile Diaconescu, ocrotită fiind cu o exemplară devoțiune, pînă cînd a fost reintegrată într-un circuit public. Patru lucrări donate de Ion Diaconescu primăriei din Tîrgu Ocna, în vara lui 1945, au dispărut fără urmă. Farmacistul Dorel Sandovici, un animator al muzeului din Tîrgu Ocna, transferat între timp la Onești, nu a izbutit să le regăsească, în ciuda eforturilor sale. În 1966, prin inițiativa profesorului Gheorghe Mocanu, a luat ființă la Onești un cerc de desen al copiilor școlii generale nr. 5. În 1969, cînd s-a organizat la Bacău retrospectiva Ion Diaconescu, profesorul Gheorghe Mocanu a adoptat numele nefericitului pictor pentru cercul ce-l inițiase. Cercul de desen al copiilor din Onești poartă de atunci numele lui Ion Diaconescu. Nenumărați gazetari, scriitori, critici de artă, cum mărturisesc toate pliantele editate la Onești, au scris cuvinte de bine despre cerc și copii. Laolaltă, aceste cuvinte ar putea încropi o antologie. Dar unul singur nu s-a învrednicit să aștearnă pe hîrtie un cuvînt despre Ion Diaconescu, patronul uitat al acestei generoase întreprinderi. După aproape două decenii de la moartea pictorului, nu un critic de artă, ci o colaboratoare a ziarului lo-

Ion Diaconescu : „Bătrînă cu basma" (detaliu)

cal din Braşov, a izbutit să cuprindă într-o frază sintetică statura artistului : „pasta suculentă — scria Anca Popp-Săndulescu — pusă în tonuri suprapuse, cu tuşe largi şi neglijente, dar de o neglijenţă voită, dorită, puternic accentuată, cu efectele eclerajului încorporate formei, sugerînd privitorului orizonturi afective şi senzoriale ce se întind dincolo de cadrul îngust al tabloului". Din Bacău, expoziţia organizată de Eugenia Antonescu a fost itinerată prin Piatra Neamţ, Iaşi, Suceava, Buzău şi în 1972 ajunsese, în sfîrşit, la Braşov, unde a decedat şi fratele pictorului, Vasile Diaconescu, la 31 iulie 1979.

Cele mai multe dintre lucrările artistului se găsesc la Muzeul de artă din Bacău. Altele la Muzeul de artă din Braşov. Cîteva la Muzeul de artă al R.S.R. Mai multe pasteluri şi o mapă cu zeci şi zeci de gravuri şi desene a rămas în păstrarea Elenei Diaconescu, văduva poetului Vasile Diaconescu, fratele artistului. Şi acum ne apropiem de două momente delicate ale vieţii unui artist mort în floarea vîrstei. Despre autoportretul reprodus în catalogul expoziţiei retrospective din 1969 sub numărul 134, Ion Frunzetti scria, cu o remarcabilă pertinenţă : „Blazarea şi defetismul se citesc pe faţa lui trasă, palidă de o bizară spiritualizare". Autoportretul este intitulat **Resemnare**, fiind datat şi localizat în stînga, jos : Duminica Floriilor, 1944, Cernele. A fost schiţat în creion, cînd artistul era elev al şcolii de ofiţeri de rezervă din Craiova. În mapa cu gravuri rămasă în păstrarea Elenei Diaconescu mai există un autoportret al pictorului, realizat în toamna lui 1944 şi localizat în Pîrscov. Destinat şi şcolit pentru front, proaspătul sublocotenent Ion Diaconescu nu a apucat să lupte. Din Craiova a fost trimis spre zona de operaţiuni militare din Moldova chiar în zilele cînd frontul se destrăma, la jumătatea lui august 1944. Dinspre Iaşi, a venit pe jos pînă la Tîrgu Ocna, amestecat printre ostaşi care-şi aruncau hainele militare de teama prizonieratului. Din Tîrgu Ocna s-a retras pînă la Pîrscov, unde se refugiase şi fratele său din Buzău, Vasile Diaconescu. Şi a revenit lîngă părinţi abia cînd se anunţa pacea. Despre această perioadă Elena Diaconescu formulează amintiri confuze. Şi este dreptul ei să tacă. Dar o asigurăm că nu vrem neapărat să chinuim amintirea unor oameni defuncţi. Dimpotrivă, vrem să reconstituim o epocă, cu toate luminile şi umbrele ei. Dealtfel, Ion Diaconescu nu ar fi fost singurul ostaş român tentat să dezerteze în acele vremuri tulburi, cînd viaţa omenească se clătina pe muchie de cuţit. Şi nu ar fi fost nici măcar singurul pictor care, fiind sub arme, a dezertat în acel disperat final al campaniei din răsărit. Pictorul Aurel Diaconescu — coincidenţa de nume este pur întîmplătoare — a dezertat în Crimeea, cu o săptămînă înainte de evacuarea peninsulei, şi a ajuns în ţară în calele unui cabotier german. Ca el a scăpat din război şi pictorul Stelian Popescu-Ghimpaţi.

Al doilea moment merită şi el tot interesul. În aceeaşi mapă de gravuri din păstrarea Elenei Diaconescu am găsit numeroase variante ale unei interpretări după fresca arhanghelului Mihail din biserica de la Curtea de Argeş. Pentru cine le priveşte cu puţină atenţie, este limpede că aceste copii au fost executate după un album. Interpretarea are o poveste pe care Elena Diaconescu nu o ştie şi pe care, de fapt, prea puţini o ştiu. În timpul războiului, s-a hotărît înfiinţarea unui muzeu românesc la Berlin, înzestrat cu o biserică. Pentru icoanele tîmplei acestei biserici au primit comenzi mai mulţi pictori români, între care Anatol Vulpe şi Ion Diaconescu. Conform adresei nr. 57561 din 12 noiembrie 1943, emisă de Direcţia Artelor din ministerul educaţiei naţionale, fiecare pictor angajat în comandă trebuia să prezinte Comisiunii pentru biserica din Berlin cîte o icoană în ulei de 40 × 60 centimetri, pe fond aurit, cu subiect la alegere. Termenul de predare fiind 25 noiembrie 1943. Ion Diaconescu a ales arhanghelul Mihail. Însă predilecţia sa pentru acest sfînt militar de tristă memorie în istoria mai proaspătă a românilor s-a vădit şi în anul studiilor de la München, cînd Comisiunea pentru biserica din Berlin nu avansase cu lucrările ei pînă la tîmplă şi cînd Ion Diaconescu, totuşi, a interpretat în gravură o icoană din Novgorod a aceluiaşi arhanghel, dintr-o pinacotecă bavareză. Predilecţia, în sine, nu poate să nu intrige şi am întrebat-o pe Elena Diaconescu dacă pictorul a avut cumva legături cu mişcarea legionară. Răspunsul ei a fost : nu, era un om foarte blînd. Să fi plătit artistul, în noaptea de 10 spre 11 noiembrie 1945, pentru greşelile altora ? Cine poate să ştie, într-o lume în care atîţi martori oculari ai unor evenimente dramatice încă se îndîrjesc să tacă, amintindu-şi uneori că au avut şi prieteni, însă abia după un sfert de veac...

Oricum, o parte din adevăr, dacă nu adevărul întreg, ar trebui să se afle în rafturile arhivelor statului din Buzău. Însă dosarul nr. 173, din fondul poliţiei oraşului Rîmnicu Sărat, conţinînd procesele verbale ale cercetărilor privind crimele, sinuciderile şi accidentele petrecute în zonă între anii 1943 şi 1949, a dispărut fără urmă.

Interesant este şi faptul că şi osemintele pictorului au deja o istorie. Deshumate şi reînhumate în noiembrie 1945, ele au mai fost deshumate şi reînhumate o dată, în vara lui 1982. Anume, atunci cînd un popă isteţ din Buzău, Nicolae Bivolaru pe nume, a găsit de cuviinţă că a venit vremea să-şi asigure şi el un loc de veci. Şi s-a împroprietărit pentru lumea cealaltă pe seama lui Ion Diaconescu, scoţîndu-i osemintele pe marginea lotului său extins. Pioasă, familia a reînhumat rămăşiţele pămînteşti ale pictorului în curtea bisericii Sf. Gheorghe din Tîrgu Ocna. Ion Diaconescu a ajuns în sfîrşit acasă.

TRECE TIMPUL

de Gheorghe Ene

Parcă te văd, băiete, cînd mergeam împreună pe stradă, ţinîndu-te de mînă. Erai mic, abia făceai pasul, şi continuu te uitai după ce era în jur. Totul era nou şi necunoscut pentru tine. De cîte ori trecea o maşină pe lîngă noi, îţi ţuguiai buzele şi arătai spre ea cu degetul : „tu-tu, tu-tu...". Pe mine mă amuza că nu scăpai nici un prilej, ca să-mi dovedeşti că ştii ce este „tu-tu", iar tu erai tare mîndru de vastele tale cunoştinţe în materie de automobilism.

Drept să-ţi spun, pe-atunci nici prin gînd nu-mi trecea că, vreodată, vom avea şi noi maşină. Nu că nu mi-ar fi plăcut să o am. Era însă o dorinţă îndepărtată, latentă, dincolo de orizontul preocupărilor mele cotidiene, încît nu pot să spun că mă frămînta în mod deosebit. Tot pe tine, băiete, te atrăgea mai degrabă automobilul. Nu odată te-am găsit în casă jucîndu-te de-a şoferul". Aşezat pe scaun în faţa mesei din bucătărie, învîrteai, în chip de volan, farfuria noastră roşie de tablă, însoţind rotirea farfuriei — pardon !, a volanului — cu duduitul motorului, plus claxonatul de rigoare. Pe vremea aceea, nici în circulaţia rutieră reală claxonatul nu era interzis. Trăiai cu

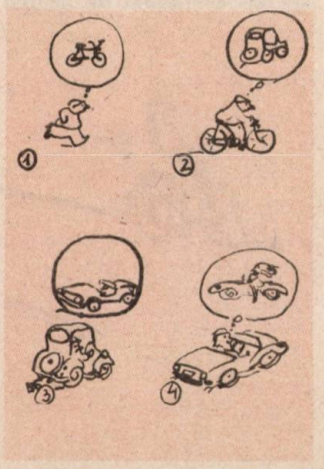

atîta convingere rolul de şofer, încît te-ai speriat de-a binelea cînd am trecut brusc prin faţa mesei şi m-am făcut că am fost lovit de maşină. Îţi cam dispăruse roşeaţa din obraji. Te-am lăsat aşa, ancorat în lumea închipuirilor tale, şi, pe undeva, te invidiam puţin. De ! Tu ajunseşi să ai maşină, pe cînd eu...

Cînd ai „absolvit" grădiniţa, ţi-am cumpărat o bicicletă. Pe măsura ta. Te-am învăţat să mergi cu ea. La început, ţinîndu-te de gulerul cămăşii. Trebuia să fug ca să ţin pasul cu tine. Că pedalai repede. Dar şi eu eram tînăr. Şi puteam să alerg fără să mă resimt. La un moment dat, alergam pe lîngă tine, fără să te ţin de guler. Tu nu ţi-ai dat seama că îţi menţii singur echilibrul pe bicicletă. Pe mine, însă, m-a emoţionat. Fiul meu mergea singur pe bicicletă !

Bicicleta mi-a dat emoţii şi în perioada adolescenţei tale. Încălecai orice bicicletă pe care o apucai. Mai ales la ţară, în vacanţă. Nu cred că a rămas bicicletă în sat cu care să nu fi umblat. La timpul respectiv, e adevărat, asemenea vehicule nu erau multe, dar nici autovehicule.

Viaţa mergea înainte. A apărut epoca „exploziei rutiere". Adică a înmulţirii vertiginoase a autovehiculelor. Începuse şi în familia noastră să se înfiripe gîndul cumpărării unui autoturism. Ne-am pus pe strîns bani. Maică-ta şi cu mine. Lună de lună, an de an, treptat am reuşit să adunăm suma necesară. Pînă cînd, în sfîrşit !, a venit şi ziua mult dorită. Ziua cînd ne-am cumpărat maşina !

Ai fost şi tu, băiete, cu noi cînd am luat-o din depozit. Venisem toţi trei, adică mama, eu şi tu, cu taxiul şi plecam cu maşina noastră. Cu Geta că aşa o botezasem. Cine mai era ca noi ! Aveam senzaţia că pe bulevard toată lumea e cu ochii numai pe Geta. Şi tu te-ai simţit mîndru în postura de ocupant al maşinii. Doar la început te-a deranjat puţin că trebuie să te aşezi pe canapeaua din spate şi nu pe bancheta din faţă. Că acolo ai fi vrut să stai. Dar locul

acela a revenit — fără drept de apel — mamei.

Am umblat, apoi, destule ori în doi cu mașina. Eu la volan, tu în dreapta. Mă aflam în plenitudinea capacităților mele. Inclusiv în privința conducerii mașinii. Spre deosebire de tine, care nu știai să o conduci. Postura mea de conducător auto îți crea un respect în plus față de tatăl tău.

Îți mai amintești, băiete, cînd ai primit permisul de conducere și ai trecut la volan? Mergeam la mare. Pînă mai departe de oraș am condus eu. Apoi, după un mic popas la marginea unei păduri, te-ai așezat pe postul de pilotaj. Am fost cu toții atît de emoționați, încît nici mama, nici eu și nici tu n-am observat că aparatul de radio portabil rămăsese pe plafonul mașinii. L-am pus acolo, cît am stat în popas, și la plecare uitasem de el. Deși transmitea muzică. Dar cine din noi o mai auzea, după ce ne-am așezat în autoturism și tu l-ai pus în mișcare. Abia după ce ne-au atenționat partenerii de drum am oprit și am constatat ce s-a întîmplat cu radioul nostru.

A trecut cîtva timp de-atunci! De-atunci, de cînd ai parcurs primele sute de kilometri la volan. Te-ai deprins repede cu plăcerile, dar și cu rigorile mașinii. Cu faptul că te duce oriunde dorești, comod și plăcut. Dar că cere și ea să fie respectată. Adică să nu fie bruscată, să nu i se scoată sufletul cu viteze sau cu viraje ce o fac să-și piardă stabilitatea. Evident, nu totul a mers dintr-o dată. Ai străbătut și tu, fiul meu, etapele stîngăciilor inerente oricărui început, inclusiv lovirea, ce-i drept ușoară — a mașinii. Acum, însă, după ani de zile de la debutul tău de automobilist autentic — ținînd în mîini un volan real, și nu pe cel închipuit, cînd învîrteai farfuria de tablă roșie — acum, cînd ai devenit un om în toată firea, îmi place să merg cu mașina, avîndu-te pe tine la volan. Trăiesc sentimentul plăcut că tu, băiatul meu, mă plimbi cu automobilul. Fără să te țin de gulerul cămășii și fără să am emoții. Mă bucură pe-ascuns, că de spus, nu îți spun, ca să nu te înfatuezi, siguranța cu care conduci, dezinvoltura mișcărilor, precizia reflexelor, stăpînirea de sine. Simt, în același timp, că ești conștient de răspunderea ce ți-o asumi cînd îți exerciți calitatea de automobilist.

Dar pînă am ajuns aici! Nu vreau să par patetic, să folosesc cuvinte mari, dar am trăit nu puține emoții. Revăd ziua cînd ai plecat de lîngă mine, cu mașina școlii de șoferi. Tu la volan, instructorul în dreapta ta, eu rămînînd pe trotuar. Cînd ai revenit, după vreo oră, ți se vedea pe față că te-a marcat primul mers cu automobilul. Un alt eveniment de neuitat l-a constituit obținerea permisului de conducere. Nici acum nu știu cine au fost atunci mai emoționați: tu, sau noi, părinții tăi? Pentru noi, însă, adevăratele emoții au început abia după aceea. De fiecare dată cînd plecai singur cu mașina. Deși aveai consimțămîntul nostru. Dar asta nu schimba fondul problemei. Știu — știam și atunci — că nu-ți plăceau veșnicele noastre sfaturi ce însoțeau, de fiecare dată, plecările tale: „Ai grijă cum conduci! Fii atent la pietoni! Nu intra pe roșu. Nu goni! etc". Simțeam că le spuneam mai degrabă pentru liniștirea noastră, decît pentru îndrumarea ta. Nu puteam însă renunța la ele. Apoi, pînă te întorceai acasă, timpul se oprea, parcă, pe loc. Tresăream la orice mașină care trecea prin fața casei. Și de fiecare dată mă cuprindea un sentiment de ciudă că nu mai vii. Distingeam, de îndată, zgomotul autoturismului nostru și mă bucuram tare mult. Mă simțeam ușurat de o povară grea ce-mi apăsa sufletul: „În sfîrșit, s-a întors cu bine!"

Pe-atunci nu ai înțeles aceste simțăminte ale părinților tăi. Nu îți reproșez acest lucru. De-acum încolo, însă, cînd și tu ai devenit tată, vei înțelege, sînt sigur, ce înseamnă grija pentru copii. Ca mîine — poimîine o să ajungi și tu, cum am fost noi, adică, în rol de părinte, iar fiul tău, pe post de automobilist. Atunci te voi vedea, dragă băiete, cît de liniștit vei fi, știindu-ți odrasla la volan.

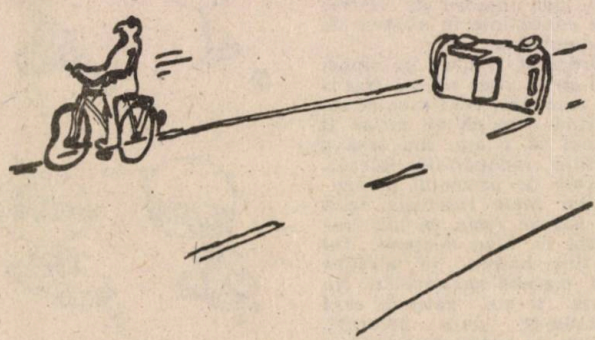

CĂLĂTORIA LUI JULES VERNE IN IMPOSIBIL

Ion Hobana

Inainte de a incepe redactarea acelui corpus unic de opere numit **Călătoriile extraordinare**, Jules Verne a crezut multă vreme că destinul său literar se va împlinit în teatru. Între 16 și 20 de ani, el scrisese, printre altele, trei tragedii în versuri, o comedie și două vodeviluri. După ce s-a stabilit la Paris, tînărul student în drept și publicist și-a continuat incursiunile pe tărîmul fascinant al Thaliei. Norocul a părut să-i surîdă în 1850, cînd, grație lui Alexandre Dumas, Théâtre Lyrique i-a pus în scenă **Les pailles rompues**. Dar nici acest romantic act în versuri, nici operele comice **Le Collin-Maillard**, **Les compagnons de la Marjolaine**, **L'auberge des Ardennes** și opereta **Monsieur de Chimpanzé** (toate în colaborare cu Michel Carré) sau comedia **Onze jours de siège** (în colaborare cu Charles Wallut) nu i-au adus mai mult decît aprecierile moderat favorabile ale criticii. Succesul, se poate spune chiar gloria teatrală avea să se datoreze tot **Călătoriilor extraordinare**, mai exact adaptării pentru

scenă în colaborare cu Adolphe d'Ennery, a celebrelor romane **Ocolul lumii în optzeci de zile, Copiii căpitanului Grant** și **Michel Strogoff**. Erau piese de mare spectacol care îngăduiseră publicului uluit să vadă un elefant și cîțiva lei veritabili, un tren cu aburi, naufragiul unui vas, o balenă de cauciuc, cai, tunuri și... un fluviu de naft în flăcări. Toate aceste minunății terestre aveau să pălească încă o dată cu premiera la 25 noiembrie 1882, a unei lucrări dramatice de un gen deosebit.

Timp de aproape un secol, textul inedit al acestui **Voyage à travers l'impossible** a fost considerat pierdut, ceea ce a dat naștere unor speculații oarecum îndreptățite. Referindu-se la filmul cu același titlu din 1904 al lui Méliès, Georges Sadoul presupunea că el „pare să fi transpus liber o feerie scrisă în 1882 de Jules Verne, în colaborare cu Dennery, fără îndoială pentru Théâtre du Châtelet." [1] Pornind, probabil, de la această notație prudentă, dacă facem abstracție de aserțiunea finală, René Prédal avea să declare categoric : „...este indiscutabil că mulți scenariști s-au inspirat, fără a recunoaște, pentru a nu plăti drepturi de adaptare sau din cu totul alte motive, din operele lui Jules Verne, de pildă, Méliés în **Călătorie prin imposibil** (1904, după o feerie scrisă în 1882 de Verne și d'Ennery)." [2] După atîtea decenii de incertitudine, știm astăzi că piesa și filmul au un conținut întru totul diferit. Descoperit de Gilbert Sigaux în arhiva serviciului de cenzură teatrală și editat în 1981 de Jean-Jacques Pauvert, cu eruditele comentarii ale fervenților exegeți vernieni François Raymond și Robert Pourvoyeur, textul este pe deplin edificator. Înainte de a încerca să-i deslușim semnificațiile, să vedem așadar ce se petrece în această „piesă fantastică în trei acte", reprezentată de 97 de ori pe scena popularului Théâtre de la Porte Saint Martin, care găzduise și **Ocolul lumii în optzeci de zile** și **Copiii căpitanului Grant** (**Michel Strogoff** văzuse lumina rampei la Théâtre du Châtelet).

Stăpînit de obsesia tatălui său, căpitanul Hatteras, Georges devorează cărțile de călătorie, pe marginile cărora își înscrie orgolioasa deviză : „Înainte ! Mai departe ! Și mai departe !" Baroana de Traventhal, care l-a crescut în castelul său din Andernak [3]), speră că solicitudinea ei și dragostea nepoatei sale, Eva, vor sfîrși prin a-l determina să-și găsească fericirea în viața de familie. Chemat să susțină acest bine intenționat efort, doctorul Ox încurajează, dimpotrivă, „nobila exaltare" a tînărului, năzuința lui de a-și depăși eroii favoriți — Lidenbrock, Nemo, Ardan — și de a ajunge la focul central, a trăi în adîncul oceanului, a goni de la o planetă la alta. Un elixir magic va îngădui realizarea tiranicei dorințe. „...oricine va bea cîteva picături din această licoare — spune Ox — va fi purtat cu viteza trăsnetului și în condițiile unei vieți noi pînă în mediile interzise omului ! Nu vor mai exista intervale de timp, intervale de distanță ! Zbori iute ca fulgerul, zilele se scurg în cîteva secunde, anii în cîteva minute." Elixirul are totodată însușirea de a înzestra trupurile cu „facultatea de a nu arde acolo unde ar arde, de a nu se îneca acolo unde s-ar îneca, de a respira acolo unde nu există aer respirabil." Părtași la întreita aventură vor fi Georges, Ox, credincioasa Eva, cuplu comic Tartelet — Axel Valdemar și organistul Volsius, geniul bun al piesei, care va lua pe rînd înfățișarea profesorului Lidenbrock, a căpitanului Nemo, a lui Michel Ardan și a unui savant de pe planeta Altor.

La „cinci sute de lege sub pămînt" (titlul tabloului al patrulea), exploratorii întîlnesc o întreagă populație de făpturi agresive, îmblînzite doar de farmecul muzicii. Ox îi mărturisește Evei că o iubește și că vrea să împiedice cu orice preț plănuita căsătorie. Logodnica virtuoasă îl respinge cu indignare, dar Georges nu-i ascultă îndemnul de a se întoarce acasă pentru că, spune el, „Aici este extraordinarul și nu imposibilul !" În acest „extraordinar", autorul crede că poate îngloba și o anumită proprietate a corpurilor, după cum reiese dintr-o discuție pe care o reproduc :

„Valdemar : (...) vedeți cît de grea e (piatra) față de mărimea ei !

Maître Volsius : Totul e greu aici, tinere !

Valdemar : Cum adică, totul e greu aici ?

Ox : Fără îndoială !... este efectul firesc al atracției.

Valdemar : Atracția !

Maître Volsius : Și dacă am ajunge chiar în centru, portmoneul dumitale ar deveni atît de greu, încît ți-ar rupe buzunarul."

În realitate, lucrurile stau tocmai pe dos : greutatea scade pe măsura pătrunderii în interiorul Pămîntului : „Chiar în centru", un corp n-ar mai cîntări nimic, fiind atras în mod egal și simetric de tot ceea ce-l înconjoară... Să ne întoarcem însă la nemulțumirea lui Georges : setea lui de imposibil este satisfăcută de Ox, care-i duce în miezul incandescent al Terrei, îngăduind regizorului să plaseze primul balet — al fenicșilor, spiridușilor, salamandrelor — iar eroului să-și traducă exaltarea în cel mai autentic stil vernian : „Pretutindeni foc... pretutindeni. Îl simt cum mă învăluie fără să mă mistuie, îl inhalez în lungi aspirații. Și ce existență nouă, ce forță de neîmblînzit se vădește în mine ! Focul... este sufletul naturii, este viața universală și sîngele de o mie de ori înfierbîntat de el îmi clocotește sub țeastă și-mi circulă prin vine ca un torent de lavă !"

În actul al doilea, întreaga companie se află pe fundul oceanului. Georges vrea să știe dacă la aceste supreme adîncimi mai există minuni nestiute, mistere nepătrunse de oameni. „Niciunul..." răspunde Volsius-Nemo, încercînd să-i potolească frenezia. Dar Ox protestează : „Aici este aproape imposibilul..." Și, adresîndu-se tînărului : „Să mai înaintăm și imposibilul se va ivi înaintea ochilor tăi și trecutul, irevocabil trecut el însuși, va răsări și se va reîntrupa în fața ta." Călătorii înaintează și descoperă ruinele metropolei Makhimos, capitala Atlantidei, pe care „știința blestemată" a lui Ox o reînvie în întreaga ei splendoare. Îndoliați de moartea regelui Atlas, atlanții sînt în căutarea unui succesor care, asemeni suveranului defunct, „să înfrunte trăsnetul lui Jupiter pentru a escalada cerul". Georges acceptă coroana oferită lui prin mașinațiile diabolicului doctor, care știe că logodnicul Evei va trebui să o ia de soție pe fiica lui Atlas, prințesa Céléna. Dar Georges nu se gîndește decît la noua etapă a călătoriei prin imposibil : „După măruntaiele Pămîntului și adîncurile Oceanului, spațiul, infinitul, Cerul !"

---

[1]) **„Notes sur Jules Verne et le cinéma", „Europe", Nr. 112—113, Avril-Mai 1955, p. 101.**

[2]) **Le cinéma fantastique, Editions Seghers, Paris, 1970, p. 206.**

[3]) **Un nume care pare să-i spună ceva lui Jules Verne, devreme ce apăruse, sub forma Andernatt, în „Maître Zacharius" (1854 și 1874) și avea să fie reluat, sub forma Artenak, în „Mathias Sandorf" (1885).**

În actul al treilea își fac apariția alte vechi cunoștințe din **Călătoriile extraordinare**, Barbicane și Maston, aflați, evident, la o ședință furtunoasă a Gun-Club-ului. Ox și Georges propun zgomotoasei adunări refolosirea tunului uriaș din **De la Pământ la Lună**, pentru a cuceri, în fine, „acest satelit al Pământului căruia cei mai îndrăzneți dintre noi i-au dat doar ocol." Volsius-Ardan combate ideea, urmărind mereu să-l salveze pe Georges, așa cum îi făgăduise Evei. Argumentele lui merită să fie reproduse : „Luna ?... dar e un astru uzat, terminat, demodat și chiar puțin ridicol !... Și-a trăit traiul această bătrînă Astarteea, soră mumificată a radiosului Apolo !... Se va glumi pe seama acestei călătorii și-i veți auzi pe semenii dumneavoastră întrebîndu-vă, la întoarcere : «Vasăzică ai văzut luna, amice ?» (...) Și de altfel, într-o zi toată lumea va merge în Lună și chiar mai departe... Trenuri aeriene vor brăzda văzduhul... În loc de vagoane gonind pe șine, proiectile legate unul de altul vor fi lansate în spațiu !... Trenuri pentru toate planetele !... Expresuri pentru Mercur, Jupiter, Uranus și Neptun. Dar Luna ! Pfui ! Luna !... Curînd, nu va fi decît suburbia Pământului și ne vom petrece acolo duminica, așa cum se duc parizienii la Chatou sau la Vésinet !" Straniul rechizitoriu are însă un efect neașteptat. Devreme ce Luna nu e o țintă demnă de aspirațiile lui Georges, călătorii prin imposibil se vor îndrepta către planeta Altor, recent descoperită de astronomii de la observatorul din Cambridge și aparținînd unei alte lumi solare.

Pe Altor știința a realizat lucruri extraordinare. Telescoapele perfecționate apropie Pământul la mai puțin de o leghe — pretext pentru o cascadă de poante despre neajunsurile edilitare și năravurile politice pariziene. Dar solul planetei nu mai poate hrăni prea marele număr de locuitori și e sfredelit pînă în vecinătatea „focului central" de minele săpate pentru nevoile industriei, ceea ce creează primejdia iminentă a unor erupții catastrofale. Vrînd să rezolve ambele probleme, savanții altorieni au hotărît să înunde nesfîrșita rețea de galerii subterane, ca să stingă focul amenințător și să ofere agriculturii suprafețele eliberate de apă. În așteptarea declanșării acestui experiment la scară planetară, Ox își mărturisește din nou dragostea și este respins din nou, cu o fermitate care-l dezarmează. În sfîrșit, după baletul de rigoare, Georges acționează mecanismul de deschidere a porților gigantice și oceanul se precipită în adîncuri. Contactul celor două elemente primordiale provoacă o înfricoșătoare explozie, ca în finalul **Insulei misterioase** (1874) — numai că acolo dispărea o stîncă netrecută pe hărți, iar cauza catastrofei era naturală... Călătorii prin imposibil se pomenesc pe Pământ, unde Volsius și Ox, unindu-și pentru prima oară cunoștințele și eforturile, îi redau lui Georges sănătatea și echilibrul mental, spre bucuria tuturor și mai ales a Evei.

Simpla relatare a subiectului acestei piese care înmănunchează situații, personaje și idei din cîteva „romane științifice" verniene — **Călătoriile și aventurile căpitanului Hatteras, Doctorul Ox, Călătorie spre centrul Pământului, Douăzeci de mii de leghe sub mări, De la Pământ la Lună** — demonstrează că scriitorul depășește cu bună știință, limitele impuse de programul editorial cu un mărturisit și apăsat caracter instructiv-educativ al autoritarului Hetzel. Iată cîteva exemple grăitoare.

În ediția definitivă a **Călătoriei spre centrul Pământului** (1867), capitolele adăugate după ce Boucher de Perthes pusese temeliile preistoriei le oferă eroilor șansa de a descoperi animale antediluviene încleștate într-o luptă mortală, un om fosil mumificat, în sfîrșit uriașul păstor al unei turme de mamuți. Axel, povestitorul, nu poate însă accepta această ultimă provocare la adresa adevărurilor științifice bine stabilite : „Simțurile noastre au fost înșelate, ochii noștri n-au văzut ceea ce vedeau !" Or, în **Călătorie prin imposibil**, adîncurile Terrei adăpostesc „ființe bizare, cu fruntea foarte teșită, cu privirea sălbatică, cu părul zburlit." Ideea prezenței în adîncurile Terrei a unor colectivități umane sau umanoide nu constituie o noutate în literatura conjecturală. Jules Verne ar fi putut-o întîlni, de pildă, în cel puțin trei lucrări apărute la sfîrșitul secolului 18 : **Icosameron ou Histoire d'Edouard et d'Elisabeth qui passèrent quatre vingts un ans chèz les Mégamicres habitants aborigènes du Protocosme dans l'intérieur de notre globe** (1787) de Jacques Casanova de Seingalt, **Lamékis, les voyages extraordinaires d'un Egyptien dans la terre intérieure** (1788) de Fieux de Mouhy și **Călătoria lui Niels Klim** (1788) de Ludwig Holberg, ca să nu mai vorbim despre **Voyage au centre de la Terre** (1821) de Collin de Plancy. Mai neobișnuită este justificarea acestei prezențe. La întrebarea lui Georges : „Dar cum s-ar fi putut forma și trăi în aceste adîncuri o rasă umană ?", doctorul Ox răspunde fără ezitare : „Nimic mai simplu ! E de ajuns ca într-una dintre acele răzvrătiri ale naturii care s-au petrecut cu mii de ani în urmă, locuitori ai Pământului să fi ajuns aici ! Ei au popu-

lat aceste vaste pustietăți și descendenții lor, transformați puțin cîte puțin de mediul în care trăiau, au încetat să mai semene cu rasa umană și au devenit ființele degenerate pe care le-ați văzut." În foarte interesanta sa teză de doctorat „es lettres et sciences humaines", susținută la 23 iunie 1980, la Sorbona, eminentul vernolog Charles-Noël Martin consacră explicației lui Ox următorul pasaj : „Fiind redactată în anul morții lui Darwin (1882), această mărturie concentrată de anti-evoluționism nu trebuie trecută cu vederea. Darwinismul pătrundea extrem de greu în Franța, chiar în acea epocă. Potrivit ideii negative care continua să predomine, ca expresie a opoziției față de evoluționism, nu se putea «evolua» decît regresînd. Louis Figuier, pe care Jules Verne l-a urmat cu atîta fidelitate adesea — dacă nu întotdeauna — respinge într-un mod disprețuitor și definitiv lamarckismul în cartea sa **L'Homme Primitif** (1870)..." [4] Interpretarea mi se pare discutabilă. Nu susține oare doctorul Ox tocmai principiul lamarckist al influenței mediului asupra speciilor animale ?... De altfel, un darwinist convins și statornic pe nume Herbert George Wells avea să descrie un proces regresiv determinat de condiții similare și, după cîte știu, morlocii lui din **Mașina timpului** n-au fost considerați drept o expresie a opoziției scriitorului față de evoluționism !... Ceea ce nu înseamnă că Jules Verne nu și-ar fi manifestat, într-adevăr, dezacordul cu ideile lui Darwin, cum arată și Charles-Noël Martin citînd un interviu din 1901. [5] Dar planul concepțiilor nu se confundă întotdeauna cu cel al creației artistice și **Călătoria prin imposibil** ne oferă și alte dovezi în acest sens.

Într-una din cele mai tulburătoare secvențe ale **Călătoriilor extraordinare**, Nemo îl călăuzește pe Aronnax către locul unde s-a scufundat Atlantida și-i arată ruinele imperiului legendar. Profesorul de istorie naturală demonstrează îndată o cunoaștere foarte cuprinzătoare a subiectului, dorindu-și să poată cerceta „marile orașe clădite înaintea potopului", printre care și „cetatea Makhimos cea războinică." Timpul măsurat al excursiei submarine nu-i permite însă să trăiască pasionanta aventură arheologică. Ajungind, cum am văzut, în fața acelorași ruine, Georges și însoțitorii săi nu se mulțumesc să contemple melancolicele vestigii ; ei sînt proiectați patru sau cinci mii de ani înaintea erei noastre, în epoca de glorie a cetății Makhimos. Recursul la Wells se impune din nou, dar am în vedere nu ultimele forme ale **Mașinii timpului**, în care întoarcerea în trecut nu depășește prezentul acțiunii sau constituie doar o supoziție a povestitorului. Exista, însă, potrivit unui prieten din tinerețe al scriitorului, o versiune ulterior pierdută care descria o veritabilă călătorie în... paleolitic. Evident, între mașina timpului și licoarea magică este o deosebire esențială, aceea dintre science-fiction și miraculos sau fantastic. Important mi se pare însă faptul că Jules Verne își îngăduie pentru prima și ultima oară o incursiune în afara celor trei dimensiuni spațiale. În amintita teză, Charles-Noël Martin susține chiar că exclamația doctorului Ox — „Nu vor mai exista intervale de timp, intervale de distanță !" — este o „asociație profetică (...) prefigurînd spațiul-timp einstenian și intervalul său, așa cum apare la Minkovski." [6]

Al treilea hotar trecut cu nonșalanță de Jules Verne este cel care ne desparte de stele. În călătoriile doar extraordinare de pînă atunci, scriitorul își trimisese personajele „în jurul Lunii" și „prin lumea solară" (cu toate că Hector Servadac nu va ști niciodată dacă aventura lui cosmică n-a fost un vis). Acum, „forța expansivă fără limite" descoperită de Ox va lansa proiectilul uriașului Columbiad „la miliarde de leghe", făcîndu-l pe Georges să se extazieze : „Să te pierzi în infinit... să gonești printre stele... printre aceste grupuri luminate de trei sau patru sori și gravitînd sub influența lor reciprocă !... ce spectacol minunat !... Aștri strălucind în mii de tonuri felurite !... Zile întocmite din toate culorile, din toate nuanțele curcubeului și ridicîndu-se radioase la orizont !..." Planeta Altor este un astfel de tărîm feeric, luminat de doi sori și de șase luni, cu case din aur și argint, avînd zidurile încrustate cu pietre prețioase. Și, așa cum presupusese Ox, e „o lume mai veche ca a noastră, ai cărei locuitori au inventat poate tot ce vom inventa noi într-o zi!" Tot, inclusiv mijlocul de distrugere al propriei lor planete... Să fie acesta încă un semn al „părăsirii atitudinii scientiste, pozitiviste și optimiste, pentru a aluneca spre o atitudine de neîncredere în progres, net pesimistă", cum afirmă Charles-Noël Martin, situînd tranziția în anii 1880—1882 ? [7] Împărțirea în perioade sau faze distincte a gîndirii și operei scriitorului a devenit un loc comun al exegezei verniene. Hubert Juin, de pildă, se referă la „optimismul fără nori și fără nuanțe care se arată în primele romane (deci din 1863)..." [8] Dar chiar primul

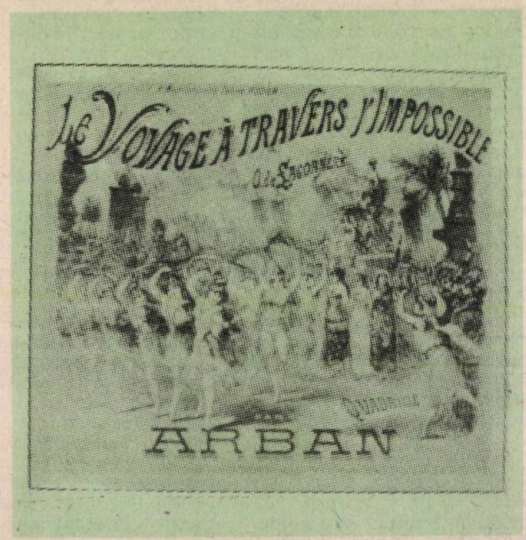

[4] „Recherches sur la nature, les origines et le traitement de la science dans l'oeuvre de Jules Verne", text dactilografiat, p. 385.

[5] Op. cit., p. 386.

[6] Op. cit., p. 409.

[7] Op. cit., p. 397.

[8] „Jules Verne et ses mythologies", „Magazine littéraire", nr. 119, Décembre 1976.

roman, **Cinci săptămini în balon** (1863), conține această declarație a lui Dick Kennedy : „Tot inventînd mașini, oamenii vor ajunge să fie devorați de ele ! Mi-am închipuit totdeauna că ziua cea din urmă va fi aceea în care un cazan imens, încălzit la trei milioane de atmosfere, va face să sară în aer globul pămîntesc !“ Cu aproape două decenii înaintea **Călătoriei prin imposibil**, Jules Verne inventase deci un procedeu la fel de eficient de neantizare. Curat „optimism fără nori și fără nuanțe“ !...

Viziunea simplificatoare nu rezistă nici la confruntarea cu concepția foarte elastică a scriitorului în privința relației posibil-imposibil. În **Casa cu aburi**, roman apărut în 1880, personajele discută despre piscurile Himalaiei, încă neatinse de picior omenesc.

„— Asta se va înfăptui, răspunde căpitanul Hod, după cum se vor înfăptui, cîndva, călătoriile la Polul Sud și la Polul Nord !

— Evident !

— Călătoria pînă la cele mai mari adîncimi ale oceanului !

— Fără nici o îndoială !

— Călătoria spre centrul Pămîntului !

— Bravo, Hod !

— Așa cum se va înfăptui totul ! am agăugat eu.

— Chiar o călătorie în fiecare dintre planetele lumii solare ! afirmă căpitanul Hod, care nu mai putea fi oprit.

— Nu, căpitane, am replicat eu. Simplu locuitor al Pămîntului, omul n-ar putea să treacă dincolo de hotarele lui !“

Sînt lăsate așadar pe seama viitorului izbînzile imaginare realizate anterior în **Călătoriile și aventurile căpitanului Hatteras, Douăzeci de mii de leghe sub mări, Călătorie spre centrul Pămîntului.** Mai mult chiar, este eliminată din sfera posibilului desprinderea din îmbrățișarea gravitației terestre descrisă „științific“ în **De la Pămînt la Lună** și fantezist în **Hector Servadac.** Pentru ca peste doi ani toate aceste amînări și opreliști să fie abandonate, fantezia julesverniană dezlănțuindu-se într-un veritabil foc de artificii : subpămîntenii, întoarcerea în timp, zborul galactic, extratereștrii, cataclismul planetar... Alibiul **Călătoriei în imposibil** nu ne poate determina să nu regretăm că scriitorul s-a desprins atît de rar de pe orbita hetzeliană.

Piesa ne oferă și altfel de surprize, nu cea mai mică fiind participarea Evei la toate etapele călătoriei. Este o premieră în universul aventurilor științifico-fantastice verniene. Limitîndu-ne la romanele a căror acțiune servește drept trambulină piesei, ne amintim că în **Călătorie spre centrul Pămîntului,** Graüben, cu toate că e „foarte tare în mineralogie“, rămîne acasă, încurajîndu-l pe Axel să plece și făgăduindu-i că-l va lua de soț la întoarcere ; în **Douăzeci de mii de leghe sub mări,** singura prezență feminină este aceea dintr-un portret : soția căpitanului Nemo, ucisă împreună cu copiii de dușmanul necunoscut ; în **De la Pămînt la Lună,** neant... Lui Jules Verne i s-a reproșat adesea faptul că „sexul frumos joacă un rol atît de mic“ în romanele sale, cum observa Marie Belloc, luîndu-i un interviu în 1895. Scriitorul a protestat vehement, schițînd apoi o justificare galantă : „...personajele mele trebuie

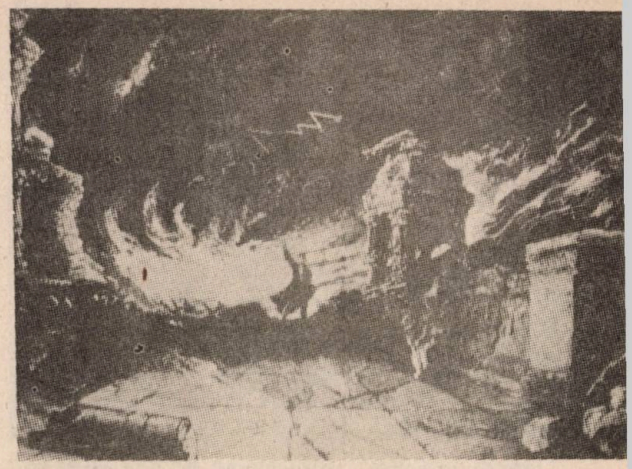

să fie mereu cu mintea trează și prezența unei tinere fermecătoare poate să le abată uneori de la ceea ce au de făcut“ și una morală : „De asemenea,am dorit întotdeauna să-mi scriu romanele astfel încît să poată fi puse fără nici o ezitare în mîinile oricărui tînăr și am evitat cu scrupulozitate orice scenă pe care, să spunem, un băiat n-ar fi de acord ca sora lui s-o citească.“ [9]) Prezența fermecătoarei sale logodnice nu-l abate însă deloc pe Georges de la misiunea pe care și-a asumat-o. De altfel, chiar înainte ca Ox să-i fi furnizat mijlocul de a realiza călătoria prin imposibil, el mărturisise că imaginația îi este mai puternică decît sentimentul și că viața lui se va uni cu aceea a Evei **numai după ce-și va fi înfăptuit visurile.** Cît despre justificarea morală, nici în această piesă destinată unui public adult Jules Verne nu-și permite să schițeze vreo scenă care ar fi fost nelalocul ei în romanele apărute în „Magasin d'Education et de Récréation“. Nu-și permite sau mai curînd nu e în stare, pentru că nimic nu se schimbase, în această privință, față de neputința mărturisită într-o scrisoare trimisă lui Hetzel la începutul anului 1864 : „Sînt foarte stîngaci în exprimarea sentimentelor de dragoste. Mă înspăimîntă numai ideea de a scrie cuvîntul dragoste și recurg la tot felul de subterfugii fără să ajung la nimic. Așa că, pentru a evita dificultatea, intenționez să fiu foarte sobru în astfel de scene.“ O intenție pe deplin realizată și în **Călătorie prin imposibil.**

Dacă prezența Evei, dictată pesemne de imperativele construcției dramatice, trădează doar aparent una dintre atitudinile verniene, cum poate fi interpretată acumularea de replici, tirade și indicații de regie cu un conținut religios de o fervoare explicită cu totul absentă în **Călătoriile extraordinare ?** E un aspect care nu a trecut neobservat în epocă. În postfața ediției Pauvert, intitulată **De la extraordinar la imposibil,** Robert Pourvoyeur reproduce o suită de extrase din cronicile teatrale ale timpului, care îl consideră pe d'Ennery răspunzător pentru „misticismul catolico-reacționar“, învinuindu-l că afi-

[9]) **„Jules Verne at home“. „The Strand Magazine“, February 1895.**

[10]) **Op. cit., p. 384.**

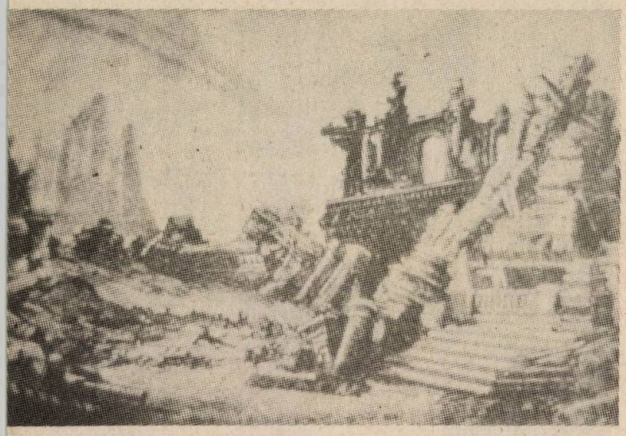

şează „principii extraordinar de retrograde şi profesiuni de credinţă colosal de clericale." Autorul postfeţei e mai reticent în a-l absolvi întrutotul pe Jules Verne, iar Charles-Noël Martin îi atribuie fără şovăire scriitorului „esenţa textului" şi „filozofia lui anti-ştiinţifică". În ceea ce mă priveşte, nu aş fi atît de categoric. Mai întîi pentru că d'Ennery merita categorisirile cronicarilor dramatici. Martin însuşi afirmă că în cele circa trei sute cincizeci de piese pe care le-a scris (de nouă ori din zece în colaborare), acest meşteşugar al scenei n-a scăpat „nici o ocazie de a strecura pe Dumnezeu şi Biserica acolo unde nu era neapărat necesar." Pe de altă parte, chiar dacă Jules Verne nu mai era multiplul contestatar din tinereţe, e greu de acceptat că atitudinea lui se schimbase într-o asemenea măsură. Să nu uităm că în 1874, republicînd, după douăzeci de ani, **Maître Zacharius**, scriitorul eliminase cele mai apăsate accente redemptioniste. Dar poate că perioada 1880—1882 a însemnat pentru el „o nouă reapariţie a curentului deist în formă catolică", aşa cum crede Martin considerînd că această orientare a continuat să se adîncească. [11]) Jean-Jules Verne, nepotul scriitorului, e de altă părere : „Dacă era deist, chiar creştin, nu mai era catolic, socotind totuşi că religia catolică era socialmente utilă. Trăind într-o familie şi într-un mediu catolice, el n-a vrut să şocheze pe nimeni ; nu mergea la mesă, dar pretindea că ar fi fost la ora cinci dimineaţa !" [12]). Într-o astfel de controversă, a cărei importanţă depăşeşte simţitor sfera discuţiei **Călătorie prin imposibil**, ultimul cuvînt nu poate aparţine decît operei verniene. Ne vom adresa deci unor texte ulterioare **Călătoriei prin imposibil**, pentru a vedea cum şi dacă presupusa orientare deist-catolică a lui Jules Verne a continuat să se adîncească. În **Testamentul unui excentric**, roman scris în 1896—1897 şi apărut în 1899, publicul care asistă la înhumarea eroului se aşteaptă la un miracol de talia celui al „crucii din in hoc signo vinces" a împăratului Constantin — şi este gratificat cu o mistificare. Mai tîrziu, ziaristul Harris T. Kymbale crede că vede un urs schiţînd semnul crucii şi-l botează pe loc „Ursus christianus", convins că a descoperit o nouă specie de plantigrade — fiind vorba, de fapt, despre un ţăran îmbrăcat cu o piele de urs !... Acestor glume prea puţin pioase pe seama principalului simbol al creştinismului trebuie să le adăugăm muşcătutile din **Le village aérien**, roman scris în 1899 şi tipărit în 1901. Relatarea aventurilor neaşteptate ale unei expediţii de vînătoare în centrul Africii este întesată de aluzii şi trimiteri directe care l-au determinat pe Marcel Moré s-o caracterizeze drept o amară satiră religioasă. [13]) Wagddissi îşi întîmpină dumnezeul în „haine de duminică", îmbrăcîndu-se „în procesiune" pentru ca „să le fie îngăduit să contemple în sfîrşit augustul chip." Şi dumnezeul apare, dus pe umeri de patru Wagddisi, pe „un vechi divan acoperit cu stofă şi cu frunze" — autorul numeşte acest tron derizoriu o „sedia gestatoria", locuţiune latină care desemnează **numai** scaunul pe care este purtat suveranul pontif ! Mai trebuie ştiut că dumnezeul oamenilor-maimuţă este savantul decăzut şi nebun Johausen pentru ca lucrurile să fie limpezi şi să împărtăşim concluzia lui Olivier Dumas : **„Satul aerian** era o metaforă a paradisului în văzduh şi a Dumnezeului său suveran. Ce crudă deziluzie ! Dumnezeu este incapabil şi surd la rugăciunile noastre." [14]) Să constituie această parabolă deseori explicită semnul unei noi schimbări de optică a scriitorului, în ultimii săi ani de viaţă ? Mai credibilă mi se pare intervenţia lui d'Ennery în textul **Călătorie prin imposibil** chiar dacă nu la modul absolut presupuns de cronicarii teatrali din 1882. Înclin să-i dau dreptate lui Robert Pourvoyeur, cînd scrie în amintita postfaţă : „Acest om de teatru pentru care succesul justifica totul şi care se folosea fără prea multe scrupule de sentimentele cele mai demne de respect — dragostea maternă, respectul copilului, etc. — nu s-ar fi abţinut, de pildă, de la a-l convinge pe Verne că trebuie insistat şi îngroşat, pentru a face să treacă mai bine rampa ceea ce Verne avea de gînd să spună." Nu mă îndoiesc, deci, că scriitorul a vrut să-şi clameze cu mai multă vigoare, eliberat o clipă de tutela lui Hetzel, temerile născute din evoluţia neconcordantă a progresului tehnico-ştiinţific şi a celui moral. De aici figura demonică a lui Ox, poate şi maniheismul înfruntării lui cu Volsius. Dar predicile emfatice ale acestuia din urmă, viziunile celeste pe care le evocă prin forţa geniului său muzical, culminînd cu „Apoteoza" finală, sînt străine de stilul şi gîndirea lui Jules Verne, aşa cum le cunoaştem din **Călătoriile extraordinare**, depăşind pînă şi conformismul religios din prima versiune a lui **Maître Zacharius**. Să se datoreze acest act de devoţiune reacţiei la „noua orientare atee, hotărîtă de Marele Orient al Franţei, în 1877", cum presupune Martin, care e convins că scriitorul a fost mason sau măcar a împărtăşit idealurile masonice ? În ceea ce mă priveşte, cred mai curînd că trebuie să-i dăm lui Jules Verne ce-i al lui Jules Verne şi lui d'Ennery ce-i al lui d'Ennery !

---

[11]) **Op. cit., p. 397.**

[12]) **Jean Jules-Verne : „Jules Verne", Paris, Hachette, 1973, p. 91.**

[13]) **Marcel Moré : „Le très curieux Jules Verne", Paris, Hachette, 1973, p. 91.**

[14]) **Olivier Dumas : „Le secret du «Village aérien»" Bulletin de la Societe Jules Verne, Nr. 53, 1-er trimestre 1980.**

„E.T."

UN FILM DESPRE CARE SE VORBEȘTE

1. GREVIȘTI LA... ȘAPTE ANI !

Priviți cu atenție fotografia din pagina următoare. Ea este întrucîtva neobișnuită și reprezintă un grup de copii suedezi care au ieșit în stradă cerînd — ce credeți ? — să li se permită accesul la cinematograf. Dar nu la oricare cinematograf, ci la acela la care rulează filmul „E.T.", care se bucură de un succes ieșit din comun nu numai în Suedia, dar și în toate celelalte țări în care el a fost și este prezentat.

„Vrem să-l vedem pe E.T. !"

„Lăsați-ne să-l vedem pe E.T. !".

Acestea erau lozincile pe care le scandau și care, de altfel, erau inscrise și pe panourile pe care le purtau deasupra capetelor.

Cei mai mari dintre ei aveau șapte ani, cei mai mici dumnezeu știe cîți...

2. ȘI DUMNEAVOASTRĂ ATI PLÎNS ?

Într-adevăr spectatorii plîng cu toții, cu mic cu mare. Cei care au reușit să se abțină au totuși ochii plini de lacrimi.

Aceştia sînt greviştii la... şapte ani.

La proiecţia specială a filmului, care a avut loc la sediul din New York al Organizaţiei Naţiunilor Unite pentru funcţionarii forumului suprem internaţional, chiar şi cei mai cinici dintre cei prezenţi nu şi-au putut abţine lacrimile.

Ieşind din sală oamenii se întrebau fără să se cunoască şi fără să se ruşineze unul de altul : „Şi dv. aţi plîns ?"

Să nu fie cumva vorba de un kitsch sentimental ? De vreun nou „Love Story".

Să fie cumva vorba despre un film pentru copii care însă rupe şi inimile adulţilor ?

Categoric nu !

Secretul succesului colosal al acest film, care a bătut toate recordurile privind numărul de vizitatori şi încasările, este cu totul altul. Mai întîi, filmul acesta a „picat" atunci cînd era mai multă nevoie de el. Ca un suport moral pentru cei mai puţin optimişti, care cred că lumea de astăzi, în care cursa înarmărilor a atins culmi nebănuite, în care armamentele nucleare — tot mai multe şi mai sofisticate — ameninţă lumea mai mult ca oricînd, acum deci nu mai este timp pentru relaţii simple, sincere între oameni. Relaţii de la inimă la inimă...

Da, filmul acesta este cu totul altfel decît toate celelalte pe care le ştim, care s-au realizat pînă în prezent. Eroii peliculei nu sînt nişte Feţi-Frumoşi care să le facă pe liceene să se ducă odată şi încă odată, şi încă... să-i vadă. Şi nici eroinele nu fac parte din rîndul acelor frumuseţi, care să-i oblige pe tineri cu fire mai sentimentale să le dedice versuri...

Mai mult, eroul principal nici măcar nu este din piele şi oase. Este — oricît ar părea de ciudat — din plastic !

Şi-i urîîîit... Atît de urît, încît nu ştiu dacă, real fiind, propria lui mamă s-ar încumeta să-l iubească...

Dacă ar fi să-l comparăm cu ceva, cel mai mult ar semăna cu o broască turtită.

Nasul lui ar putea fi rezultatul încrucişării unui nas de pitic şi nasul unei raţe foarte urîte.

În schimb cît este de delicat, de atent...

Ochii lui ciudaţi sînt, după părerea criticilor de specialitate, între care şi cel al cunoscutei publicaţii „Newyorker", ochii lui Einstein.

Cam acestea ar fi datele care întregesc portretul fizic al eroului principal al filmului „E.T.".

Dar cine este E.T. ? De unde vine şi încotro se duce el?

Enigmaticul lui nume nu reprezintă altceva decît iniţialele cuvîntului englezesc Extra-Terrestrial adică Extraterestrul.

3. AŞADAR CINE SÎNTEŢI DOMNULE E.T. ?

Într-o bună zi, pe o luncă întinsă din apropierea unui oraş californian aterizează o navă cosmică venită de pe o planetă îndepărtată. Cum este şi firesc, ciudaţii vizitatori sînt repede înconjuraţi de pămînteni dintre care nu lipsesc reprezentanţii Gărzii Naţionale. O singură şi sumară privire aruncată de eroii nepămînteni îi fac pe aceştia să-şi dea seama cu cine ar putea avea onoarea...

O comandă scurtă şi toţi pasagerii cosmici sar în rachetă, care decolează spre lumea îndepărtată din care veniseră. Cu gînd bun, cu gînd rău, cine ştie...

Chiar toţi pasagerii ?

Nu, nu toţi. În graba aceea infernală a plecării, unul dintre ei este uitat pe Pămînt.

Sigur, aţi ghicit. Cel rămas este E.T.

Singur, dezorientat şi înspăimîntat el se ascunde într-un şopron din apropiere. Aici este găsit de Elliott, un băieţel de

unsprezece ani. La început Elliot se sperie și el, dar încet-încet cei doi încep să aibă încredere unul într-altul până când în cele din urmă băiețelului îl prezintă pe noul lui prieten fratelui său mai mare și surioarei lui.

Cei trei frați îl ascund într-una din camerele casei lor, ferindu-l de toți cei care ar fi putut să-i pricinuiască vreun rău. Elliott îl va învăța pe E.T. să se poarte... pământenește, îi arată serialele colorate de la televizor, îl obișnuiește cu mâncările de pe meleagurile noastre — de pe Pământ adică — să umble în frigider. Până și englezește reușește să-l învețe...

E.T. nu este unul dintre elevii aceia proști și leneși. Are talent, e iute la minte, are simțul umorului.

Îl cuprinde însă un dor cumplit de acasă, de Extraterestria lui, de extratereștrii lui. Ar vrea să intre în legătură cu ei, să-i roage să trimită o navă pentru a-l duce acasă...

Prieten devotat, Elliott îi face rost de cele necesare — câteva jucării electronice, fire electrice etc., și după lungi căutări reușește, împreună cu E.T. să realizeze mult visata legătură interplanetară.

E.T. e fericit că și-a auzit conextratereștii, e fericit că i-au promis că vor veni după el, dar este și foarte trist la gîndul că va trebui să se despartă de bunii lui prieteni.

Se întîmplă însă că E.T. cade într-un riu și este gata să se înece. Este însă salvat și așa ud este și mai urît ! Și mai neputincios. O adevărată mostră a neputinței.

Și pentru că o nenorocire nu vine niciodată singură, în acțiunea filmului intervin și oamenii din Garda Națională care vor să-l prindă pe E.T. — și în final vor reuși — și-l vor preda pentru studiu. Crezîndu-l mort în urma unei experiențe, doctorii îl ascund într-un frigider.

Urmează o cursă de urmărire fantastică în urma căreia copiii reușesc să-l găsească și să-l răpească pe prietenul lor de pe alte meleaguri. Aceștia îl ajută să stabilească din nou legătura cu extratereștrii lui, care vor trimite o navă cosmică pentru a-l readuce printre ai săi.

Începe o cursă contracronometru cu nimic mai prejos decît precedenta. Vor reuși copiii să ajungă la timp la întîlnirea cu racheta sau Garda Națională va pune mîna pe ei, zădărnicind plecarea spre meleagurile lui de departe a lui E.T. ?

În sfîrșit, respirăm ușurați! Copiii ajung la timp. E.T. sare în rachetă și este salvat...

Dar cît este de trist... Cît de trist este și Elliott și ceilalți prieteni ai nepământeanului prieten. Elliott este trist că își pierde — pentru totdeauna ? — un prieten bun și devotat, dar, în același timp, este și bucuros că a reușit să-l salveze pe E.T. și apoi să-l ajute să se întoarcă printre cei dragi ai săi...

V-am povestit, stimați cititori ai Almanahului Luceafărul, pe scurt, așa cum m-am priceput, acțiunea filmului „E.T.", un film extraordinar de simplu, extraordinar de emoționant și convingător...

Steven Spielberg și eroul său

4. CUM S-A NĂSCUT IDEEA ?

Realizatorul acestui film nu este necunoscut spectatorilor din țara noastră. Se numește Steven Spielberg și este, printre altele, cel care a creat „Întîlnirea de gradul trei", pelicula care a cunoscut un succes magistral pe toate continentele.

Are 35 ani, dar asta nu-l împiedică să fie un „cineva" printre realizatorii de la Hollywood. Se spune chiar despre el că prin încasările realizate cu filmul „E.T.", a reușit să salveze metropola cinematografiei americane de la o catastrofă financiară.

Spielberg visa să realizeze un film cu o grămadă de copii. Îi găsise și titlul : „În spatele școlii". Numai că nu avea un scenariu pe care să-l transpună pe peliculă. Între timp însă, Hollywoodul, extaziat de succesul repurtat de „Întîlnirea de gradul trei", îi oferă suma de 20 milioane dolari pentru realizarea unui nou film cu tematică... cosmică.

Kathleen Kennedy, o irlandeză în vîrstă de 28 ani, colaboratoare a lui Spielberg, își amintește cu precizie ziua în care E.T. a intrat în viața regizorului : „Steven mi-a cerut să devin producătoarea noului său film pe care dorește să-l realizeze, un film de groază în care șapte creaturi venite din spațiul cosmic atacă o fermă din Kentucky. La 15 iulie 1980. la Londra fiind, Steven mi-a

spus pe nepusă masă „La urma urmelor", de ce filmul meu să-i inspăimînte pe oameni ? Ce-ar fi dacă aș povesti despre niște extratereștrii care vin la noi cu un mesaj de prietenie ?".

Scenarista Melissa Mathison își amintește și ea cum s-a născut ideea filmului : „Într-o seară Steven mi-a spus : „Vino la mine în cameră să ți-l prezint pe E.T.". Asta vrea să fie replica la bancul ăla cu... domnișoară, vrei să-ți arăt colecția mea de fluturi ? l-am întrebat ,Nu, nici vorbă' a răspuns. Pe un videocasetofon avea șapte arătări. „Aștia sînt E.T.-ii mei" mi-a spus el foarte mîndru. Ai tăi ce ? l-am întrebat. „Eteii mei extratereștri! Șase dintre ei s-au întors acasă la ei, unul însă, E.T., a rămas..."

Așa s-a născut „E.T.".

Scenele au fost realizate cu o scrupulozitate cu totul și cu totul ieșită din comun. Pentru a se documenta asupra bolii contractate de E.T., Kathleen Kennedy și Melissa Mathison și-au petrecut două zile la secția de terapie intensivă a spitalului de cardiologie al Universității din California. Timp în care i-au convins pe toți doctorii cu care au venit în contact să colaboreze la realizarea filmului.

Steven a ținut morțiș ca nava cu care au poposit pe Pămînt extratereștrii să fie una care să funcționeze cu adevărat. Pînă la urmă aparatul a fost construit de societatea de telefoane „Bell".

În fine, au fost aleși interpreții. Mai întîi Henry Thomas, interpretul lui Elliott, apoi Brew Rarrymor, cea care a dat viață pe ecran lui Gertie, sora lui Elliott.

„Părintele" lui E.T. și al celorlalte figurine din film a fost italianul Carlo Romaldi, posesorul a două Oscaruri pentru creația sa de aceeași natură din filmul „King Kong". El este deasemeni și „părintele" omuleților din „Întîlnirea de gradul trei".

Romaldi a construit trei E.T. dintr-un schelet de oțel acoperit cu poliester și mase plastice : un model mecanic, unul electronic pentru toate mișcările capului și, în fine, un al treilea model „terestru" pentru plimbările prin oraș. În fiecare din aceste modele „s-a mutat" cîte un „terestru". Doi pitici — Pat Billon în vîrstă de treizeci și patru de ani, și Tamara Teaux de douăzeci și doi de ani, precum și un băiat de doisprezece ani — Mathew de Mentt — care s-a născut fără picioare.

Acești „actori fără chip" apar pe genericul filmului la fel ca profesorul Caprice Rothe, animatorul manual al lui E.T., și profesorul Pat Welch, „autorul" glasului lui E.T.

Crearea figurinelor E.T. i-a luat lui Carlo Rambaldi și celor patru asistenți ai săi, aproape 5 000 ore de muncă și a costat un milion și jumătate de dolari.

Malissa Mathison a început să scrie scenariul în ziua de 8 octombrie 1980. L-a scris foarte repede, colaborînd îndeaproape cu Steven. După opt săptămîni scenariul a fost terminat. „Este cel mai bun scenariu la prima mînă pe care l-am citit vreodată", a declarat Steven Spielberg.

5. FILMĂRILE ȘI CE A URMAT

Lucrul propriu-zis la film a început în noiembrie 1981 la Los Angeles. N-a transpirat absolut nimic despre acest film, Steven Spielberg nu dorea ca televiziunea sau altcineva să-i fure ideea cu extraterestrul care vine pe pămînt cu gînduri bune...

De fapt, regizorul n-a dorit să aibă totul pus la punct chiar de la început. El a urmărit, și așa s-au petrecut lucrurile, să se lase furat pe parcursul filmărilor de propria fantezie, de cea a copiilor, de inventivitatea lor. Din această cauză Melissa Mathison a avut mult de luptat pe tot parcursul filmărilor.

Cei care l-au urmărit în seara premierei filmului, care a avut loc la Houston-Texas, spun că Steven a dirdiit de emoție tot timpul. „Oamenii rid și se bucură... Oamenii rid și se bucură !" a exclamat el

Minunații prieteni ai lui E.T.

la sfîrșitul proiecției. Apoi după ce s-a aprins lumina Steven l-a observat pe micuțul Henrx Thomas, interpretul lui Elliott, stînd mut și nemișcat în scaun. Cu mare greutate a reușit să-l facă să deschidă gura și să îngaime: „Filmul e frumos, dar trebuie șters glasul lui Steven !" Au rămas cu toții uimiți : care glasul lui Steven ? Henry n-a putut răspunde pe loc, dar mai tîrziu a relatat că pe parcursul întregii proiecții i-au răsunat tot timpul în urechi, cuvînt cu cuvînt, indicațiile pe care i le-a dat Steven în timpul filmărilor.

Apoi totul a mers ca în visele cele mai frumoase.

Peste tot proiecția lui „E.T." a reprezentat un succes triumfal. Într-un singur an încasările s-au ridicat la 450 milioane dolari ! Într-o singură zi, 4 iulie — Ziua națională a Statelor Unite s-au vîndut bilete în valoare de 18 milioane dolari, cheltuielile prilejuite de realizarea filmului, 11 milioane, fiind astfel acoperite cu ceva mai mult de jumătate din încasările realizate în ziua respectivă.

Un record mondial absolut și, cred, definitiv !

Popularitatea lui E.T. este imensă...

Redacția unui cunoscut ziar american a făcut următoarea experiență : a pus să circule pe stradă două figurine mecanice una reprezentîndu-l pe E.T., cealaltă pe George Bush, vicepreședintele Statlor Unite ale Americii. Rezultatul sondajului de opinie privind identitatea celor două păpuși a fost stupefiant ! 75% dintre cei chestionați l-au recunoscut pe E.T. în timp ce pe George Bush l-au identificat numai 30% !

De la data premierei filmului, chipul lu E.T. este peste tot, pe cele mai felurite produse. Într-o singură zi, la Los Angeles s-au vîndut 39 000 măști cu chipul lui E.T. în valoare de 59 dolari bucata, și 1 000 costume a 45 dolari bucata. Era o zi de carnaval, ce-i drept, dar și așa vînzările au fost apreciate ca neavînd egal...

Societatea care deține licența pentru folosirea chipului lui E.T. a intentat deja 350 procese unor firme care au folosit imaginea eroului lui Spielberg fără a avea autorizația corespunzătoare.

O scenă tandră între un pămîntean (Gertie) și un extraterestru (E.T.)

6. VREȚI SĂ-L CUNOAȘTEȚI PE STEVEN SPIELBERG ?

„Pentru mine totul a început pe cînd aveam cinci ani. Odată tatăl meu m-a trezit în puterea nopții și m-a luat cu el la periferia orașului New Jersey.. Erau acolo, întinși pe pămînt, cîteva zeci de oameni. M-am speriat teribil, credeam că sînt morți. Tata mi-a arătat apoi pe cer, după ce m-am mai liniștit, un roi de stele căzătoare. Incendiaseră cerul ca un foc de artificii imens. De atunci durează interesul și pasiunea mea pentru spațiul cosmic..."

Așa răspunde Steven Spielberg tuturor celor care îl întreabă de unde și de cînd i se trage pasiunea pentru nemărginirea universului.

Steven s-a născut în anul 1947 la Cincinatti. Tatăl lui, specialist în electronică, a călătorit mult din care cauză Steven a crescut sub oblăduirea mamei sale și a trei surori. „N-am fost nici fericit, nici nefericit", își amintește el de perioada respectivă, „dar știu că între cinci și unsprezece ani am visat tot timpul să mă întîlnesc cu un extraterestru. Mi-l imaginam mic și urît, așa cum eram și eu de altfel..."

O fotografie din anii aceia ni-l arată pe Steven a nu fi fost cu mult mai frumos decît E.T. !

Într-o bună zi tatăl lui i-a făcut cadou un aparat de filmat de format redus, zicîndu-i: „Ți-am dat al treilea ochi..."

La șaisprezece ani a făcut primul lui film, „Firelight" care l-a costat 500 dolari. Pelicula a prezentat-o la cinematograful „phoenix", s-a bucurat de succes și i-a adus un venit net de... 600 dolari. Adică suma cheltuită de el plus 100 dolari bani de buzunar...

S-a înscris apoi la Institutul

Almanah „Luceafărul", coala 13

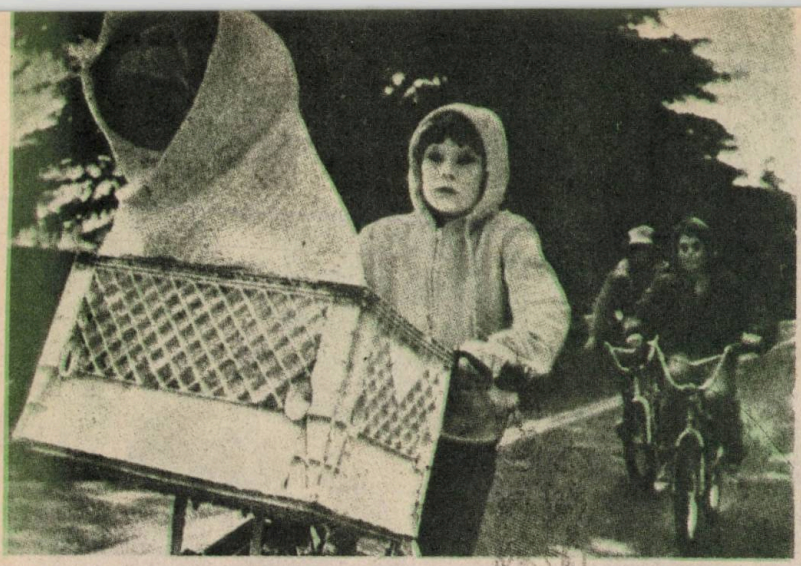

Vor ajunge la timp prietenii lui E.T. la nava extratereștilor pentru a-l salva pe prietenul lor ?

de cinematografie din Long Beach, după ce catedra similară a Universității California i-a refuzat candidatura. Lucrul pe care astăzi îl regretă enorm... Vă imaginați ce dură reclamă ar fi constituit pentru acest institut de învățămînt superior o etichetă ca aceasta : „La institutul nostru a învățat Steven Spielberg, omul care a salvat Hollywoodul de la catastrofă financiară !"

După absolvire a început să lucreze la primul său film pentru televiziune. Cu cine credeți că a avut onoarea ? Nici mai mult nici mai puțin decît cu Joan Crawford ! Da, cu Joan Crawford în persoană!

„Nu 'l-am spus niciodată că am douăzeci de ani, deși arătam ca de paisprezece, își amintește el. Odată m-a invitat s-o vizitez. Nu ne-am întîlnit niciodată pînă atunci. Am sunat la ușă cu inima grea. Mi-a deschis legată la ochi pentru că tocmai repeta pentru filmul pe care urma să-l realizăm împreună, în care juca rolul unei femei oarbe. „Exersez ! Exersez !" repeta ea într-una. Apropiindu-se însă de ușă s-a împiedicat de firul telefonului și a fost obligată să-și scoată bandajul. Cînd a dat cu ochii de mine a scos un țipăt. „Care va să zică, dumneata ești Steven Spilberg ?! Nu, nu se poate, pentru dumnezeu ! N-aș putea merge cu dumneata nici măcar la un dineu. Lumea ar crede că sînteți copilul meu..."

7. UN FILM PENTRU COPILUL CARE TRĂIEȘTE ÎN FIECARE DIN NOI...

— Nu v-a trecut niciodată prin cap că extratereștrii ar putea fi neprietenoși ? l-a întrebat ziarista franceză Marie-Francoise Lecler.

— Sînt prea isteți ca să fie și răi... Cred că ei sînt mult mai înțelepți ca noi... E.T. arată ca de zece ani, dar înțelepciunea lui este cea a unuia de o sută de ani...

— Dar e groaznic de urît ! !

— Am vrut să fie unul din tipurile acelea pe care să-l iubească eventual numai mama lui. Cu toate astea, am fi fost foarte bucuroși cu toții ca E.T. să fi rămas cu noi. Cred că sînt suficienți pămînteni destul de tracasați și obosiți, care să dorească să le crească aripi cu care să zboare spre stele pentru a intra în contact cu intelecte superioare lor E.T. simbolizează tocmai acest lucru. El pare a fi naiv — eu militez pentru dreptul la naivitate — iar filmul pe care l-am făcut este un film pentru copiii naivi și pentru copilul care trăiește în fiecare dintre noi...

— Cînd erați copil semănați cu E.T. ?

— Într-un fel da. Semănam poate cu Elliott, poate cu Gertie și, în mod cert, cu E.T. Am fost totdeauna un copil înstrăinat pe care stelele clasei nu-l admiteau printre ele. În plus eram o nulitate sportivă, nu umblam cu fete... Eram considerat un înapoiat mintal... Am fost un copil „rău", în afară de muzică.

La școala medie m-am mai îndreptat, am depus eforturi în acest sens pentru că îmi spuneau toți, tot timpul, că un ins cu notele mele nu-i bun decît pentru războiul din Vietnam...

— Lucrați ca un apucat ?

— Ca un apucat. La capătul unui film sînt epuizat... Fac film după film, dar urmăresc să fac asemenea pelicule care să nu lase indiferent de nimeni...

8. CONCLUZIILE AR FI PREMATURE...

În seara zilei de 17 octombrie 1982 „E.T." a fost prezentat la sediul Organizației Națiunilor Unite pentru funcționarii acestei instituții internaționale, inclusiv Javier Perez de Cuellar, secretarul general al Organizației. Înmînîndu-i tînărului regizor o plachetă jubiliară pentru mesajul filmului său, Cuellar a spus : „Filmul domnului Spielberg a reușit să creeze o atmosferă de pace, de înțelegere și coexistență pașnică. Mesajul pe care ni-l aduce E.T. se identifică astfel cu mesajul Organizației Națiunilor Unite..."

În aceeași seară, la o jumătate de ceas după ce Javier Perez de Cuellar rostise aceste cuvinte dătătoare de speranță, la o jumătate de oră deci, membrii unor falange libaneze cu acordul tacit al unor comandanți ai armatei israeliene pătrundeau în taberele Sabra și Shatila de lîngă Beirut ale refugiaților palestinieni comițînd unul dintre cele mai atroce genociduri din cîte i-a fost dat istoriei moderne să cunoască...

Nicolae Nicoară

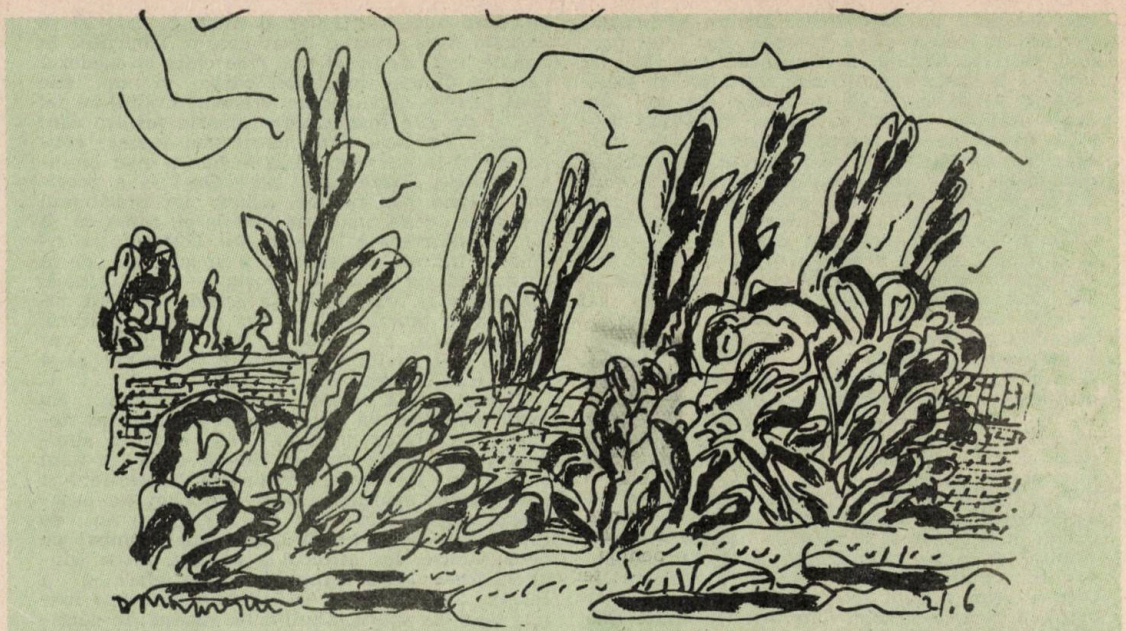

Desen de Dragoș Morărescu

AVENTURĂ IN AFRICA

FRAGMENTE

a. i. zăinescu

3

Avem oaspeți

După ceas, ziua trecuse demult de jumătate, îmi era foame și am desfăcut conservele neamțului. Crenvurști — ar fi fost bună puțină sare dar nu avea nimeni. Și nici pîine. Cehul face cu ochiul — parcă ar fi plecat la război, zice, ia uitați-vă la el ce s-a dichisit. Nu-i gustăm gluma și Jiri se simte nevoit să insiste. Pistruii lui de pe față capătă culori pînă atunci adormite, transpiră și rîd. Camionul toarce încet cu icnituri de eșapament care rămîn ca niște ghemotoace de scamă în aer, albe-albăstruii, și se topesc apoi la pămînt. Pădurea prin care trecem pare zidită-n văzduh, îi simțim, sub soarele dogoritor, umezeala ascunsă. Butoiul de tablă deasupra căruia ne-am improvizat masa se clatină brusc și cercul strîns pe care îl formasem în jur se rupe, asvîrlindu-ne îndărăt. Gesturi mecanice de apărare : un picior sprijinit în podea, altul într-o ladă, mîini ridicate involuntar cu crenvurștii strînși între degete și zbătîndu-se ca niște șerpi. Mîncînd, uitasem de legea echilibrului în suspensie, puteam fi aruncați peste obloanele camionului, noroc că acestea erau mai înalte decît noi. Marcel, brazilianul, e printre lăzi, geme trîntit și muscînd repede din porția care i-a mai rămas. Ni-e sete și în loc de apă folosim gumă de mestecat.

Dintr-un vîrf de trestie, din dreapta, o pupăză se uită curioasă la noi și abia atunci ne dăm seama că de fapt ne-am oprit. Mai multe umbre se preling în sus, le zărim printre scînduri, o mînă, un umăr cu epolet, niște capete — ceramică neagră, lucioasă, din care țîșnesc priviri grele, pîlpîitoare — și eu, sau cel puțin eu, simt un fel de noapte ușoară, toropită-n pleoape, stau parcă pe niște arcuri în aer și simt că mi-e somn. Un alt ceas, cel de acasă pesemne, bate în alt ritm și cu alte sunete și mă văd dintr-o dată mai mic, mic de tot și acoperit de o ninsoare caldă, străvezie pe față iar maică-mea îmi descîntă de deochi. Prostii ! — îmi zic eu, acum, și mă trezesc frecîndu-mă la tîmple — nu este decît oboseala și-atît. Văd ca prin sită, parcă aș avea rumegus sau nisip în ochi, o mulțime de puncte care se colorează și dispar pînă cînd totul se reface și intră în cîmpul real de mai înainte. Sîntem tot în cerc, tot pe o platformă de camion, staționăm și dacă unul dintre noi ar avea curiozitatea să numere ar vedea că am devenit cu aproape o duzină mai mulți. O patrulă de pistolari, un civil care-i trecut de vîrsta de mijloc — are părul fumuriu, aproape violet, poartă ochelari cu lentile puțin diferite la culoare — și un ofițer. Se consultă între ei cei doi, civilul se pare că

are, ierarhic, un ascendent asupra ofițerului, vorbesc în șoaptă, adică vorbește mai mult primul, ofițerul ascultă, îi răspunde rar și se uită fix la fiecare dintre noi. Suedezul se scarpină în barbă și dă să se așeze, dar nu : un deget arătător îl ridică imediat în poziția inițială și rămîne așa îndreptat către ei. Un inel gros, de aur, îi dă și mai multă autoritate, pare chiar gura unei arme din care, dacă s-ar mișca, degetul acela n-ar servi altcumva decît ca un glonț foarte fidel. Altcineva, cred că brazilianul, își duse instinctiv mîna la buzunar să-și scoată actele, îl urmăm imediat și noi, ne gîndeam că e un control de rutină, ne obișnuisem deacum, ba chiar ni se precizase de la graniță aceasta, știam că pe măsură ce ne apropiem de zonele încă neliniștite ale fostului front aveam să trecem multe bariere în acest fel și, mai mult, cu unele dintre patrulele care nu pacificaseră încă va trebui să fim foarte atenți — ni se spusese — pentru că, vedeți dumneavoastră, aici ordinele nu ajung totdeauna la timp și nici nu-i găsesc întotdeauna bine dispuși pe cei cărora li se adresează. Și : he-hee, he-hee ! — a rîs scurt și aproape complice și confidențial portughezul acela de la graniță, ciinele lup care i se strecurase printre picioare a mîrîit și el iar șoferul care ne încărca bagajele în camion fluiera. Melodia o auzisem în Congo, „Noi sîntem soldați" se chema, aici eram în Angola și, cum dimineața începuse atît de frumos, ne-am trezit și noi că o fluierăm, privighetori nedormite, ce mai, suflete vesele și tari, privighetori civile, camuflate în zori și arzînd de dorința de necunoscut.

Oaspeții sînt binevoitori

Ofițerul ascultă, așadar, explicațiile civilului cu care venise și pe care abia atunci se părea că l-a cunoscut. Degetul său îl țintuia mai departe pe suedez dar gestul brazilianului, ca și ale noastre, îl ridică imediat cu un cap peste interlocutorul și superiorul său care-și freca acum ochelarii și se uita numai cu un ochi la noi căci celălalt era aproape cusut sau întors pe partea cealaltă, nu știu, lumina se desena acolo ca un nasture decolorat. De aceea își ținea el capul mai mult într-o parte, de aceea și lentilele diferite și cită severă și tristă eleganță pe fața și în mișcările lui, ce demnitate, totuși, și chiar grandoare, o distanță și împovărătoare memorie, poate, a unor răni mai mult sau mai puțin deschise și purtate cu trufia sobră a omului care știe că nu astea sînt ultimile și nici primele amărăciuni.

Nu mă înșelasem, aveam să-l mai întîlnesc de cîteva ori și chiar mult mai repede decît mi-aș fi închipuit. Deocamdată e vădit preocupat de ceva care nu e în regulă parcă și degetul ofițerului care l-a interzis mai adineauri pe suedez se îndreaptă cu toată autoritatea spre noi, ceilalți, invitîndu-ne să nu ne mai mișcăm mîinile și mai cu seamă — nu e așa ? — să nu umblăm la buzunare. Al dracului brazilian, cu blugii lui opăriți și burdușiți pe la spate de petice și buzunare — zic în gînd — că parcă ar fi ascuns în ele o duzină de pistoale ! N-ar fi de mirare... dar n-am timp să continui și doi soldați ne și inspectează ; formulă veche, obișnuită : palpează, apasă, trec cu mîinile de sus în jos pînă la pantofi. Refegistul are niște sandale c-abia poți să le duci, cu catarămi mari și late pe care sînt gravate nuduri de femei. Soldatul rîde, se apleacă și rîde, îi cheamă și pe ceilalți. Cîțiva din spate, printre care și ofițerul, se reped nedumeriți dar și prompți, gata să se execute dacă situația le-ar cere-o. Izbucnesc în hohote, toți, rîdem și noi, rîde chiar și suedezul care își mîngîie impasibil barba și nu știe dacă i se va mai înapoia vreodată cuțitul cu fel de fel de alte instrumente atașate printre care și cheia cu care desfăcusem mai înainte conservele și le trecusem deja în lumea unor amintiri inutile. Armă albă, periculos ! — a precizat, punînd gaz pe foc, cehul iar brazilianul s-a uitat cît se poate de urît la el, semn că să nu mai glumească în acest fel. Ofițerul, tot rizînd, îi întinde cuțitul dar îl apucă rîsul, de la el finlandezul și de la acesta — voce tonică, inflexiune și articulație de grand : io-te-te, io-te-te, sare brazilianul — aici se face politică, finlandizarea, nu e așa ? Calea nordică, mai adaugă și-l invită pe liniștitul proprietar să-și recupereze obiectul.

Ni s-au cerut actele, le-am prezentat. Eu eram Almeida, vă mai aduceți aminte, un negustor de vinuri portughez, așa scria în autorizația mea de intrare în Angola și tot în felul acesta, cu alte nume desigur, se întocmiseră și autorizațiile celorlalți. Deci, era clar, pe pașapoarte scria altceva. Mi s-a părut, sau nu, pe fața personajului în civil a apărut o umbră de nemulțumire. Iar ofițerul a devenit, brusc, gînditor. Ne-a făcut semn că putem pleca și a coborît, împreună cu soldații, nu însă mai înainte de-a ne saluta. Civilul ne rămîne, în continuare, oaspete. Pornim și după cîțiva kilometri coboară și el ; îl așteaptă acolo o mașină. Șoseaua începe să se întunece, pădurea se face mai verde. Nu pentru mult timp căci, dintr-odată, ne trezim în față cu o uriașă flacără roșie, apoi încă una și încă una, arde pămîntul sau cerul se topește, auzim numai vîjîituri largi de foc și briza oceanului care se oprește direct în marginea pădurii. Este primul contact cu ceea ce numim în mod obișnuit o enclavă. Zărim și oceanul mai tîrziu, zărim și mașina civilului care ne depășește, parcă a intrat într-o viltoare de spumă acum, piere printre catarge dar răsare iar, se ridică printre faleze și o bubuitură o aruncă undeva, tot mai sus, în niște ferestre pe care soarele le incendiază cumplit și nu mai rămîne aproape nimic din ele, nu mai rămîn decît pereți albi, suspendați, și doar niște dreptunghiuri prin ceața cărora orașul se uită, fără nici o tresărire, la noi. Flăcările acelea ard mai departe, ametitor, și din umbrele lor de fum cade o muzică și mai ametitoare. Cînd și cînd, pe uriașe spinări de meduze, din ocean, se ridică parcă și mai uriașe orchestre care sparg cu alămurile și ritmurile lor cerul și așa amuțit. Aș vrea să întreb ce sînt toate astea dar mă tem ca nu cumva să fiu obosit. Șoferul camionului — pentru că oprisem între timp — iese pe ușa unui hotel și ne împarte cîte un chestionar. Îl completăm, îi alăturăm și autorizațiile dar patronul nu e de acord, vrea pașapoartele. Așa că mai completăm un rînd de hîrtii, trecem pe ele adevăratele noastre nume, vom plăti și vom dormi, așadar, corect. Negustorul acela de vinuri, Almeida, n-are decît să-și găsească un alt client.

Apa care arde

După un duș și un somn bun, de vreo oră, ne simțim refăcuți. Ne întîlnim în hol unde patronul, un mulatru, ne înapoiază pașapoartele și ne oferă biscuiți cu cafea. Frumos din partea lui, mai ales că, eu unul cel puțin, mă gîndeam să-i propun refegistului ca să mai întrăm odată

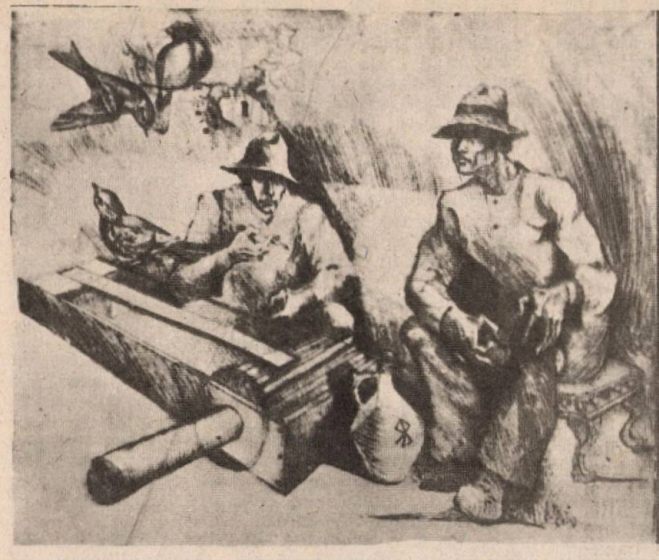

în provizia lui de conserve. Mă înarmasem și cu niște sare pentru aceasta, cumpărasem și cîteva piini. Economia pe care o făceam cu toții, în echipă, trecea la fondul întîmplări neprevăzute. O gestiona... congolezul.

Frumos deci din partea patronului dar și mai frumos din partea acelei uluitoare apariții blonde, o femeie care se profila fulguitor prin glasvant și se apropia surîzînd. Dăcea o tavă pe care jucau pahare înalte. Și, rumoare, de bună seamă, aspirăm aerul ca ghilotinați. Cine credeți că sare mai întîi și vrea s-o ajute trădîndu-și astfel cu bună știință și nervii și inflexibilitatea ? — suedezul, desigur. Numai că ușa se deschide automat și femeia n-a văzut în ochii impasibilului nostru călător nici o celulă fotoelectrică sau cam așa ceva care să-i deschidă și ei inima și s-o oprească din mers. Avea genunghii puțin mai bronzați decît lăsa să se vadă linia coapselor, iar rochia i se mula de minune pe corp. Și ochii albaștri, metalici. Suedezul era convins că-i suedeză iar nemții, amîndoi, susțineau că-i nemțoaică. E sora mea ne-a zis patronul, iar noi eram convinși că-i e amantă. Mai tîrziu, la Luanda, în celulă, aveam să-mi aduc aminte că am mai văzut-o odată și nu într-alt loc decît într-un avion.

Acum sîntem însă aici și ea ne oferă suc de portocale. Părul care-i atinge ușor umerii are reflexe aurii și miroase probabil ca aroma deliciosului fruct. Îi mulțumim, prețul intră în nota de plată a hotelului pentru că, am uitat să vă spun, camerele fuseseră reținute de dimineață și micul nostru dejun, cum vedeți, ne aștepta. Dar și acesta este un amănunt care tot mai tîrziu, în celulă, mi se va releva. Acum, bine dispuși, hotărîm că n-ar fi rău să vedem și orașul și să o luăm, mai întîi, pe strada mare. Ne împărțim în grupuri căci lumea și mai ales copiii se uită țintă la noi. Nu înțeleg de ce, doar blonda aceea superbă și încă alți cîțiva albi pe care i-am întîlnit fac parte neîndoielnic din peisaj. Și am văzut chiar și cîțiva negri albi, spălăciți și cu fața ovală, pistruiați ca niște ouă de prepeliță înainte de a ciocni. Mergem în grup, cîte doi-trei, la vedere, și strada ne coboară de-a dreptul în ocean. Acolo muzica aceea și flăcările nu mai contenesc. Apa arde și pe creste de spumă amurgul depune resturile unui cer devorat.

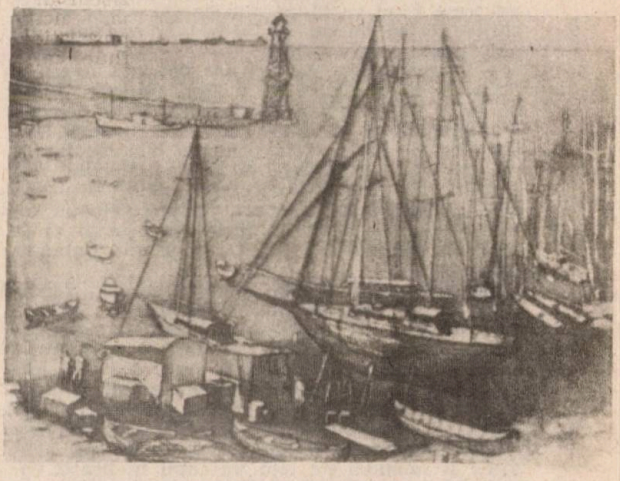

Grafică de Bogdan Stihi

Cabinda se relaxează

Cabinda se relaxează, dansează Cabinda, ea e Afrodita Africii, Cabinda născută din spuma valurilor, neagră, fosforescentă în aerul cu miros de lămîi și portocali.

Dar dincolo, sub clopotul acela de foc și-n bufniturile reci ale apei, acolo Cabinda ce face, de ce nu mai joacă ? Parcă ține în mîini niște imense grătare de prăjit pește. Și pofta pe care-o stîrnește e neînduplecată.

— Nerușinatele, nerușinatele ! — strigă sau cîntă, cu voce de bas, un negru bătrîn care suflă de zor peste o tavă cu jar, mai dă și cu o frunză de palmier pe deasupra, nerușinatele ! — zice, hîriie mai degrabă, apasă pe sunete

pentru că vocea, e clar, nu e a lui, e de împrumut și lui îi place s-o mai și chinuie puțin, nerușinatele ! — zice și spuza focului albă i se așează ca o brumă pe piept și pe mîini. Pești mici, aurii, sar de pe grătar ca și cum ar fi vii. Dacă mai are timp să-i prindă — și are — omul îi aruncă direct în niște cornete făcute din frunză pe care le înșiră jur-împrejur. Are nu are vînzare, se mai duce puțin pînă la vecinul său, numai cîțiva pași alături, și jumătate din cornete au și dispărut. Copiii sînt însă corecți, îi înapoiază aproape tot la fel de repede frunzele. O mie de basi se răstesc atunci din nou în vocea lui și, încă alți o mie o iau pe deasupra, peste faleze.

— Nerușinatele, strigă ; aaa-ahi! Și de pe ringul din față, ca din spuma oceanului viu se ridică deodată un rînd, și-un alt rînd de sirene. Înotaseră lent, trecuseră malul încet, muzica însă le umple acum de furtuni. Și apa pînă departe nu mai e acum decît un cîmp de asfalt. Cabinda se relaxează, dansează Cabinda. Albul ochilor săi e pătrunzător. Face un fel de unghi mort, ca lumina zăpezii sub lună, de pildă, încrucișarea de raze prin care te uiți orb. Albul ochilor lor, al negreselor, care le ascunde parcă și le divulgă majestuos. Unele încremenesc statuar, își dansează umerii, mîinile, șinii. Dacă sînt singure, ele știu să dea și singurătății un trup. Cînd va tăcea muzica vor zbura și rochiile arzînd de pe ele și se vor arunca din nou în apa purificatoare.

— Nerușinatele, va zice iar bătrînul negru și dacă n-o fi el atunci va fi altul, desigur, uitînd că între timp i s-a răcit și spuza de pe tăciuni, s-a topit și tot jarul iar cornetele cu pești i-au dispărut de mult de la picioare. Mai rămîn copiii pe ring și printre elicele palmierilor mai rămîn vreo cîteva reflectoare. Sînt, probabil, de la turnul unui aeroport. Mătură galbene aerul și luminile orașului încep încet-încet să se închidă, Cabinda se culcă, doarme Cabinda, somn ușor.

Ne vom culca și noi, abia aștept să închid ochii și să visez că dorm. Trebuie să refacem însă drumul invers, pînă la hotel, și să lăsăm faleza aceasta măturătorilor care-au și început să se apropie și care, e mai mult ca sigur, nici nu vor avea ce mătura. Ne întoarcem în grup compact de astă dată și vorbim despre cea mai frumoasă pereche de îndrăgostiți pe care am văzut-o vreodată, o negresă și-un negru, dansau ; și amîndoi cu cîte un copil în brațe, copiii dormeau. Li se înfășuraseră brațele ca niște liane, nu mai știai cine pe cine îmbrățișa.

Dimineața e un sfetnic și mai bun

Nu, nu totdeauna-i bine să privești numai liric lumea și nici doar sub semnul primelor impresii, de pildă, în aparență destul de exact și totuși pînă la urmă destul de superficial. Noaptea e un sfetnic bun, se zice, dar vreau să-l găsesc și eu pe acela care să-mi spună că zorii nu sînt și mai buni. A, asta doar dacă nu-i primești direct prin vreo circiumă, desigur, adică dacă n-ai trădat-o pe dumneaei, noaptea, și dînsa, firește, și-a văzut mai departe de drum. Ei bine, zorii atunci — vă spun eu — sînt cei mai buni sfetnici. Chiar și în privința acestei Cabinde, cine este ea de fapt, a profitat c-am văzut-o-n amurg numai și doar seara ? Acele flăcări de pe ocean, apa care arde...

— Țiței, sonde, dar vorbiți mai încet îmi atrage atenția Mhunnu, tînărul sociolog angolez care mă însoțește și care știe că localnicii sînt numai ochi și urechi. Mă uit în jur, nici țipenie, nu-l înțeleg dar chiar în momentul acela pe scara exterioară a unui bloc de trei sau patru etaje o ușă se trîntește brusc — tuse uscată, bolnavă, respirație de om care fumează — și pe trepte năvălesc — nu-mi cred ochilor — capre. De la altă ușă — oi ; un pisic sare de-a dreptul pe geam iar prin perdeaua care se mișcă undule leneș zgomotul unui bărbat sau al unei femei căscînd. Cabinda nu mai doarme, Cabinda se trezește, noi i-o luasem puțin înainte, ne plimbam prin parcul din fața hotelului ; sondele sînt ale americanilor, ei au forat oceanul, trag petrolul din toată enclava, vedeți ? Pe o conductă au dat foc gazelor și pe alta, de-alături, petrolul urcă singur, procedeul se numește presiune în vid sau presiunea vidului, spune Mhunnu și caută că mă edifice, ca și cum mie de asta mi-ar fi ars, nu vedea cît de contagios fusese căscatul acela primit prin fereastră și cît de fidel îl repetam eu acum, ducîndu-mi instinctiv și degeaba mîna la gură și frecîndu-mă la rădăcina nasului cum mă învățase cineva. Oile și caprele se înmulțiseră între timp și ocupaseră o bună poiană din parc.

— Bine, am zis eu căscînd, dar americanii s-au înțeles cu portughezii.

— Va fi o problemă de-acum fiindcă va trebui să se înțeleagă cu noi. Odată eliberați, va trebui să se înțeleagă cu noi. Deși aici este o mișcare separatistă, este încurajată și finanțată din afară ; petrolul aduce bani, el e miza, el aduce și distracția, ați văzut, faleza aceea de-aseară...

Privit la lumina dimineții, oceanul este o imensă țevărie. Un elicopter își face rondul iar pe dedesupt șiepurile răstoarnă brazde de spumă cu miros de iod. Pete de țiței ating țărmul care cînd se înalță, cînd se scufundă iar cricurile apei nu mai contenesc. Mhunnu pare visător, dar e prea de dimineață pentru asta, e mai degrabă trist. Sau poate și una și alta ? Oricum, el știe și simte ceva ; cînd am trecut granița, din Congo, l-am văzut cum s-a aplecat și-a bătut tare, cu latul palmei pămîntul, cum îl blestema parcă și îl mîngîia.

— Tu ești comunist, Mhunnu ?

— N-aș zice, nu pot să răspund.

— Separatist, ești din mișcarea aceea separatistă ?

— M.P.L.A. : Mișcarea pentru eliberarea Angolei.

— Și U.N.I.T.A. (Uniunea pentru independență totală a Angolei)

— Nu, UNITA nu și nici FNLA (Frontul național de eliberare a Angolei), colaborăm însă, am colaborat, iar acum după victorie colaborăm și cu portughezii dacă se poartă cinstit, i-am învins.

— Dar revoluția lor, garoafa roșie... ?

— Oho, ne-a ajutat mult, discutăm altădată despre asta, a coincis ceva, e mai complicat acum să-ți spun, trebuie să mă gîndesc.

Ne apropiem de hotel, prin ușa întredeschisă zărim spatele brazilianului. Umerii ușor povîrniți înainte, ba chiar curbați un pic, ceafă lată acoperită de păr negru, lucios și ondulat înlăuntru ca o perucă stil ludovician cu deosebire doar că aceasta era blondă. Înainte de a intra îi mai pun lui Mhunnu o întrebare : mișcarea aceea separatistă, adică soldații ei, ofițerul, ieri ?...

— Da, da, îmi confirmă, de aceea am și tăcut.

— Și civilul ?

— Cred că el ne așteaptă deja, aici.

VINOVĂȚII ÎMPĂRȚITE

ULTIMELE CINZECI ȘI CINCI DE ZILE ALE LUI ALDO MORO

de Nicolae Nicoară

Lacrimi

Roma.
Simbătă, 4 aprilie 1981.

O femeie bătrînă se întoarce de la treburile ei cotidiene. E frîntă de oboseală. Se așază pe un scaun în fața micului ecran și apasă pe buton. O emisiune distractivă. Pe neașteptate emisiunea se întrerupe.

Pe ecran apare chipul unui bărbat cu părul vîlvoi, cu mustață neagră, mare și neajustată.

Femeia tresare. Ciulește urechile. De emoție nu reține numele celui de pe micul ecran ci doar faptul că el a fost arestat.

Și începe să plîngă.

Bărbatul prezentat milioanelor de telespectatori italieni era fiul ei. Nu-l văzuse de nouă ani. Îl credea mort.

Plînge în hohote. Pentru o clipă a uitat că fiul ei a fost arestat, important este faptul că el se află în viață.

Pe măsură ce comunicatul transmis de toate posturile de televiziune se derulează, plînsul de bucurie al mamei care-și revede fiul — crezut mort — după nouă ani, se preface în jale apoi lacrimile bătrînei sînt, ciudat, iarăși lacrimi de bucurie : fiul ei a fost arestat.

O mamă plînge de bucurie pentru că fiul ei a fost arestat și nu va mai putea ucide de acum încolo...

Priviți-l bine pe însul din fotografie. El este cel care i-a provocat femeii cascadele de plîns. Și reține-ți-i, vă rugăm, și numele : Mario Moretti. Nu, nu încercați să vedeți de unde îl cunoașteți, cînd ați mai auzit de el. Mario Moretti n-a cîntat la Scala din Milano și nici nu a făcut parte din echipa lui Rossi, care a adus Italiei titlul suprem la ultimul „El Mundial" din Spania...

Două declarații senzaționale...

Antonio Savasta : „Nu am participat personal la acțiunea de la Vila Fani, știu însă că la ea au luat parte Azzolini, Bonisoli, Moretti, Gallinari, Morucci, Fiore și Seghetti. Unii dintre aceștia numai în calitate de șoferi pe mașini mici sau camioane..."

Patrizio Peci : „La răpirea lui Aldo Moro în ziua de 16 martie 1978 au participat opt bărbați și o femeie. În mod cert, la locul răpirii s-a aflat Mario Moretti, care a condus întreaga acțiune apoi Valerio Morucci, Prospero Gallinari, Lauro Azzolini, Franco Bonisoli, Raffaele Fiore și Adriana Farando.

Acțiunea, la care au luat parte și alți membri ai coloanei din Roma a „Brigăzilor Roșii", a fost realizată cu ajutorul a nouă mașini dintre care două camioane..."

...Și urmarea lor

Aceste două declarații venite din partea a doi foști teroriști de marcă ai lui „Brigate Rosse" — să ne amintim că Antonio Savasta a fost arestat cu prilejul eliberării din detențiunea brigaterossiștilor, la 28 ianuarie 1982, a generalului american James Lee Dozier, locțiitorul comandantului flancului de sud a NATO, Savasta fiind cel care asigura, împreună cu Giovani Ciucci, paza lui Dozier în momentul atacului unui comando de șoc al poliției italiene — aceste două declarații deci au stîrnit senzație. Cum era și firesc. Dar ele au condus la realizarea uneia dintre cele mai mari — dacă nu cumva cea mai mare — dintre toate acțiunile antiteroriste din cîte a cunoscut istoria Italiei. Nu numai ca amploare, dar și, mai ales, ca rezultat.

Descinderea poliției secrete italiene „Digos" din 4 aprilie 1982 la imobilul din strada Cavalcanti din Milano s-a soldat cu un succes neașteptat. Nimeni nu spera că detașamentul de șoc „Digos" se va întoarce la Roma cu peștele cel mare în plasă. Adică cu Mario Moretti, conducătorul lui „Brigate Rosse", care vreme de aproape zece ani a reușit să scape de urmărirea — e drept, nu prea insistentă și nu cu convingere susținută — poliției italiene. În ziua aceea, împreună cu Moretti au mai căzut trei dintre indivizii de marcă ai organizației teroriste de tristă faimă : Enrico Fenzi, Tiziana Volpe și Adamo Ciuffolo.

În felul acesta mitul despre invincibilitatea „Invincibilului" Moretti a căzut. Și dacă pînă acum Mario Moretti nu a cîntat la „Scala", de acum încolo nu mai are nici o șansă s-o facă...

Acesta este Mario Moretti, „capul militar" al organizației teroriste „Brigăzile roșii" și așa arăta în ziua arestării lui la Milano. Și tot așa arăta și în imaginea transmisă de televiziunea italiană, care a emoționat-o pînă la lacrimi pe mama lui...

Singurul cîntec care îi mai este acuma permis este, speră toată lumea, cel al lebedei...

Moretti era căutat pentru organizarea tuturor acțiunilor de anvergură ale „Brigăzilor Roșii" din ultimii patru ani, printre care și răpirea avocatului Giovanni d'Urso.

Practic, istoria urmăririi lui Moretti în calitatea lui de conducător al organizației teroriste „Brigăzile Roșii" a început în 1980. La originea acțiunii se află un alt brigaterossist, profesorul universitar Enrico Fenzi din Genova, ideologul mișcării.

În anul 1980 poliția italiană a reușit să aresteze 24 teroriști de la care aceasta a aflat urma lui Fenzi. Deși ar fi putut să-l aresteze, poliția nu a făcut-o — și bine a procedat — lăsîndu-l în libertate. Urmărirea lui ar putea duce, și-au zis probabil conducătorii poliției italiene, la prinderea unora dintre capii organizației teroriste. În scurt timp poliția îi pierde urma, dar este regăsit grație denunțului unuia dintre studenții lui Fenzi.

Cam în același timp poliția secretă din Milano obține informații utile despre Tiziana Volpe, soția unui terorist arestat în urmă cu trei luni. Poliția, care îl intercepta convorbirile telefonice a aflat astfel că ea se întîlnește cu un oarecare Adamo Ciuffolo din Roma.

„Mozaicul" este completat cu o nouă „piatră" atunci cînd poliția a aflat că acest Ciuffolo a închiriat o cameră chiar pe strada Cavalcanti, unde fusese văzut Fenzi ! Tot de la telefon poliția a aflat că Tiziana Volpe urmează să se întîlnească cu niște personalități importante din conducerea „Brigăzilor Roșii".

Cu Moretti și Fenzi adică.

Și astfel s-a întîmplat că la... întîlnire a picat și poliția !

Și astfel în plasa poliției s-a prins o captură de zile mari : Moretti, Fenzi, Tiziana Volpe și Ciuffolo ! Mult, cu foarte mult peste așteptările poliției.

Și-apoi, după ce capii lui „Brigate Rosse" se aflau de-acum în spatele gratiilor au picat ca un trăznet declarațiile lui Savasta și Peci, potrivit cărora Mario Moretti este „creierul", organizatorul și realizatorul răpirii și asasinării lui Aldo Moro ! Mai mult ca sigur că fără aceste declarații poliția nu ar fi reușit să adune probe care să demonstreze convingător participarea mai mult decît directă a lui Moretti la actul odios al asasinării omului politic italian.

De ce au „ciripit" Savasta și Peci ?

De ce au vorbit Savasta și Peci ?

După răpirea lui Aldo Moro, dar înaintea prinderii autorilor ei, guvernul italian a alocat fonduri speciale pentru organizarea luptei împotriva terorismului și a creat detașamente de șoc de elită, perfect dotate și perfect instruite.

Venind în sprijinul poliției, parlamentul italian a votat legi speciale vizînd îngrădirea drepturilor cetățenești ale persoanelor care au desfășurat sau care sînt suspecte de a fi desfășurat activități teroriste. De asemenea, pedepsele pentru crimele săvîrșite de membrii grupărilor teroriste au fost mult înăsprite.

Dar cel mai mare efect asupra stării de spirit a teroriștilor l-a avut apariția în 1979 a unui decret special prin care se asigură reducerea pedepselor pentru teroriștii care... colaborează cu organele de ordine. Din acel moment, poliția și organele judecătorești au putut asculta mai multe sute de spovedanii, care au dus la depistarea a zeci și zeci de adăposturi și depozite de muniții și arme ale teroriștilor, precum și ateliere pentru confecționarea actelor și documentelor false.

În anul 1980 numărul crimelor comise de teroriști a scăzut la mai mult de jumătate față de anul precedent, iar pe parcursul unui singur an poliția a arestat mai mult de 1 000 (una mie) teroriști. Interesant este faptul că în anul 1980 poliția italiană a reușit să prindă, pentru prima dată la locul crimei, teroriști aparținînd „Brigăzilor Roșii.

În urma unei asemenea „spovedanii" poliția a reușit să-l elibereze din detențiune, după 33 zile, pe avocatul Giovanni d'Urso din Roma, fără ca teroriștilor să le fi fost satisfăcute pretențiile repetat-ultimative.

Succesele înregistrate de poliție s-au soldat nu numai cu arestarea teroriștilor, dar și cu slăbirea influenței organizațiilor teroriste asupra unor categorii de cetățeni. Fiecare organizație teroristă care intră în scenă, dar și cele cu mai vechi state de serviciu, au probleme serioase cu atragerea de noi membri. Creșterea numărului acestor organizații, pe de o parte, și succesele repurtate de poliție pe de altă parte, au făcut să se simtă o acută penurie de noi adepți la ideologia terorismului. Din această cauză, capii lor se văd nevoiți să primească în rîndurile organizațiilor pe care le conduc mulți tineri lipsiți de experiență și de trăsături inerente unor activități cum sînt cele pe care le desfășoară aceste organizații.

„Novicii" fac ce fac, participă de regulă la cîte o acțiune după care cad pe mîna poliției. Și pentru a-și salva pielea, sprijiniți și de noile legi aprobate în Italia, care-i stimulează să vorbească... „Ciripesc".

Antonio Savasta și Patrizio Peci au fost doi dintre aceștia.

Antonio Savasta și Patrizio Peci — cei doi teroriști care s-au pus în slujba adevărului.

Și, în sfîrșit, un proces așteptat de patru ani

Și astfel, la 14 aprilie 1982 a început la Roma procesul pe care întreaga Italie, oamenii de bună credință de pretutindeni îl așteptau de aproape patru ani.

Pentru răpirea și asasinarea liderului politic italian Aldo Moro sînt judecați douăzeci și trei de teroriști, membri ai „Brigăzilor Roșii", în frunte cu Mario Moretti și Enrico Fenzi, liderul militar și, respectiv, ideologul mișcării. Nouă dintre ei sînt judecați

în lipsă, ei reușind să prindă vînt prielnic în pînze și să fugă peste „hotare sau să se ascundă — încă? — pe undeva prin Italia.

Cu o întîrziere deci de aproape patru ani în fața justiției și a întregii societăți italiene, a lumii întregi se reconstituie elementele crimei care, mai mult decît oricare alt eveniment din istoria Republicii Italiene, va pătrunde adînc în culoarele vieții politice italiene.

Se reconstituie calvarul.

Cele cincizeci și cinci de zile, ultimele cincizeci și cinci de zile ale lui Aldo Moro, zile în care acționînd contracronometru, poliția italiană nu a reușit să-i afle pe criminali decît atunci cînd a fost prea tîrziu. Comandamnabil de tîrziu...

Ca pe o scenă de teatru s-a derulat și se va mai derula încă drama pe care 'a trăit-o, între 16 martie și 9 mai 1978, în mîinile criminalilor brigaterossiști, fostul (în repetate rînduri) prim-ministru italian, președintele Partidului Democrat Creștin Italian, Aldo Moro.

Dosarul acuzării însumează peste 1 300 pagini dactilografiate. El începe cu descrierea atacului asupra lui Aldo Moro la Vila Fani, reședința șefului democrației-creștine italiene și sfîrșește odată cu asasinarea, opt săptămîni mai tîrziu, a lui Moro.

Să reconstituim împreună, stimați cititori, pe baza declarațiilor lui Savasta și Peci, dar nu numai a acestora, calvarul ultimelor cincizeci și cinci de zile și nopți ale celui care a fost cunoscutul om politic italian Aldo Moro.

Pregătirile

Conducerea „Brigăzilor Roșii" a început să se gîndească în mod serios la ideea răpirii primului ministru italian Aldo Moro încă din vara anului 1977. Ideea i-a aparținut lui Alfredo Bonavista, unul dintre primii conducători ai acestei organizații care, mai tîrziu, spășit, după gratii aflîndu-se, s-a dezis de trecutul său de terorist și a denunțat terorismul ca instrument al luptei politice.

Nu se cunosc motivele căinței lui Bonavista, fapt este însă că — potrivit propriei declarații făcută în fața tribunalului — ar fi putut evada în repetate rînduri din închisoare, cu șanse reale de a scăpa în libertate, dar a refuzat de fiecare dată. N-ar fi exclus ca la luarea acestei hotărîri să fi contribuit și faptul că Bonavista aflase că se pune la cale o acțiune de amploare, la care trebuia să ia parte toți membrii marcanți ai lui „Brigate Rosse" aflați în libertate. El nu voia să evadeze, așadar, pentru a nu fi obligat să ia parte la organizarea acestei acțiuni.

Mai tîrziu, Patrizio Peci avea să povestească că hotărîrea privitoare la răpirea lui Aldo Moro a fost precedată de discuții furtunoase, care s-au eșalonat pe parcursul a șapte luni. La aceste discuții au luat parte toate coloanele (filialele) „Brigăzilor Roșii" care au îmbrățișat ideea potrivit căreia conducerea Partidului Democrat Creștin trebuie adusă în fața „tribunalului dreptății poporului" al „Brigăzilor Roșii". Hotărîrea definitivă a fost luată însă de conducerea de atunci, a brigăzilor, formată din Moretti, Miradetto, Azzolini, Bonisoli, Fiore, Morucci și, după toate probabilitățile, Adriana Farando.

Planul răpirii liderului politic italian a fost elaborat pînă în cele mai mici amănunte. Mai întîi a fost pus în aplicare un studiu conform căruia un grup de brigaterossiști urmăreau minut cu minut modul de viață și obiceiurile lui Aldo Moro. Ei au reușit să afle, printre altele, că, de pildă, mașina lui Moro nu are geamurile din sticlă incasabilă. Tot ei au fost cei care au dat ca sigur în comportamentul lui Aldo Moro faptul că acesta mergea în fiecare zi la biserică și că — și aceasta este lucrul cel mai demn de reținut — nu-și schimba niciodată traseul pe care se deplasa.

Poate n-ar fi fost rău ca oamenii din garda personală a lui Aldo Moro să fi tras concluziile care se impuneau în urma atentatului comis asupra lui Correro Blanco, prim ministru și el, dar al Spaniei, care ca și Aldo Moro mergea în fiecare zi, înainte de a începe slujba, la biserică, nu-și schimba niciodată traseul pe care se deplasa, geamurile mașinii nu erau din sticlă incasabilă... Și toate astea pînă în ziua de 23 decembrie 1973 cînd Correro Blanco, succesorul lui Franco la conducerea Spaniei, a fost aruncat în aer de un grup de teroriști, care și-au bazat planul tocmai pe elementele de mai sus!

Judecătorul de instrucție în procesul de la Roma, Caudiretti, autorul regiei atentatului împotriva lui Moro: „A venit la Roma din Nord în anul 1976. A pornit de la nimic, dar în scurt timp a reușit să creeze o întreagă rețea de ascunzători și centre operative pentru teroriști, a organizat tipografii și alte ateliere ajutătoare. Dar ceea ce este mai important, a format conducerea și nucleul profesionist al „Brigăzilor Roșii".

Datorită lui, „Brigăzile Roșii" au început să obțină, încet dar sigur, case secrete în întreaga Romă. Locuința de pe Via Gradioli, care în timpul detențiunii lui Aldo Moro a servit drept centrală operațională a teroriștilor, a fost închiriată de Moretti încă din luna ianuarie 1976. În primăvara lui 1977 „Brigăzile Roșii" și-au cumpărat trei locuințe: pe Via Polombini, pe Via Albornoz și pe Via Camillo Montalcini. În locuința de pe Via Montalcini numărul 8 și-a petrecut Aldo Moro ultimele cincizeci și cinci de zile dinaintea morții.

Răpirea? Un masacru!

În ziua de 16 martie 1978 teroriștii s-au sculat cu noaptea în cap.

La ora 6,25 o mașină de patrulare a poliției a observat, cam la două sute de metri distanță de casa lui Aldo Moro de pe Via Forta Trionfale un Fiat 128 alb cu însemnele corpului diplomatic. Se-nțelege că polițiștii n-aveau motiv să se întrebe ce căuta acolo o mașină cu însemnul CD...

O jumătate de oră mai tîrziu, un martor a observat doi oameni necunoscuți, un bărbat și o femeie, la încrucișarea Viei Fani cu Via Stresa. Bărbatul purta pe umăr o geantă cu firma „Alitalia", Societatea italiană de transport aerian.

La 8,20 pe Via Fani a oprit un Fiat 132. Din el au coborît trei bărbați tineri îmbrăcați în uniformele albastre ale „Alitaliei". Un al patrulea, îmbrăcat în aceeași uniformă, a rămas la volan. La cîteva zeci de metri în fața lui, în direcția Viei Stresa, se aflau alți doi tineri în albastru.

O femeie care trecea întîmplător pe acolo l-a întrebat pe unul dintre ei cînd anume aterizează avionul din A-

merica Latină, la care unul dintre „piloți" a mormăit ceva de neînțeles.

Cîteva minute mai tîrziu în fața barului de pe Via Fani și-a făcut apariția o „Honda" cu alți doi indivizi.

Cu aceștia comandoul de șoc este complet.

Ora 9,00. Fix. Pe Via Fani își face apariția Fiatul 130 al președintelui Partidului Democrat Creștin Italian. Traseul lui, alcătuit de Oreste Lonardi, șeful gărzii personale a lui Aldo Moro, nu se deosebea cu nimic de cel din multele zile precedente. El trecea prin piața Giochi Delfici, unde Moro lua parte în fiecare zi la slujba religioasă. Continua apoi pe Montecitoria, unde se află sediul Camerei Deputaților. Aici urma ca în ziua respectivă să înceapă dezbaterile pe marginea votului de încredere cerut de premierul Giulio Andeotti.

Capcana era aranjată la încrucișarea din colțul Viei Stresa. Fiatul 128 cu însemnele corpului diplomatic a executat o manevră scurtă stînjenind deplasarea mașinii lui Moro. Soldatul Domenico Ricci, care se afla la volanul mașinii lui Aldo Moro, n-a mai putut frîna la timp, intrînd în automobilul cu însemnele C.D. Venită din spate mașina cu garda personală a liderului democrat-creștin neputînd nici ea frîna în spațiul extrem de scurt dintre ea și mașina escortată, a intrat în Fiatul condus de Ricci.

Fiatul lui Moro a rămas blocat între cele două mașini. Primul punct al planului teroriștilor — blocarea mașinii lui Moro — a fost realizat !

Să-l lăsăm însă pe Patrizio Peci să povestească desfășurarea în continuare a răpirii propriu zise, așa cum a făcut-o în fața tribunalului din Roma : „După aceea Valerio Morucci și Prospero Gallinari au sărit din Fiatul 128 în care se aflau și au tras asupra celor doi polițiști aflați împreună cu Moro în mașina acestuia. În același timp, din spatele unui gard au ieșit trei indivizi care au trecut în fugă prin fața barului. Eu au deschis focul asupra celor trei polițiști care asigurau paza lui Aldo Moro, aflați în mașina care tocmai intrase în Fiatul 130. Cei trei polițiști erau Giulio Rivera, Francesco Zizzi și Rafaelo Lazzi.

Lazzi a reușit să sară din mașină, a tras chiar asupra atacatorilor, dar pînă la urmă a fost atins de un glonte și ucis".

Cel de al doilea punct din planul atacatorilor — anihilarea gărzii personale a lui Aldo Moro — a fost și el îndeplinit !

Mai departe a fost momentul în care a intrat în acțiune Raffaele Fiore — fantastic nume, posibil pseudonim al unui mare poet renascentist, — șeful coloanei din Torino a „Brigăzilor Roșii", venit la Roma pentru a da o mînă de ajutor colegilor săi. Ajutat de un alt terorist, Fiore l-a scos pe Aldo Moro din Fiatul său urcîndu-l în Fiatul 132 de culoare albastră oprit pe Via Fani.

Așadar, cel care a pus mîna, la propriu, pe Aldo Moro a fost Raffaele Fiore.

Înainte de a dispare de la locul acțiunii, teroriștii au luat cele două mape ale lui Aldo Moro și pistolul automat al lui Francesco Zizzi, din garda personală a lui Moro, mort acum.

În urma acestei acțiuni, care a durat trei minute, au rămas întinși fără viață toți cei cinci polițiști care asigurau securitatea personală a liderului politic italian ! ! !

Din partea atacatorilor nici o victimă.

O răpire prefectă dar și un masacru înfricoșător.

Aflat întîmplător prin zona respectivă, polițistul Giovanni Intrevada a deschis focul asupra teroriștilor dar, culmea, pistolul i s-a blocat. Iată ce a declarat Intreveda mai tîrziu : „Tocmai treceam pe Via Stresa într-un Fiat 500 maron. Cînd am ajuns la intersecția cu Via Fani împușcăturile au încetat. Am văzut doi indivizi în uniformă albastră trăgînd pe cineva din Fiatul 130 în Fiatul 132. În intersecție se afla și o fată de vreo douăzeci și doi de ani. Era zveltă, cu părul castaniu care-i ajungea pînă la umeri. În mînă avea un pistol automat M22. Apropiindu-mă de ea m-a somat : „Nici un pas ! Oprește și dă înapoi !"

Fiatul 132, cu Aldo Moro, a dispărut repede de la locul răpirii.

În partea dreaptă, în fața podului, acolo unde avusese loc masacrul, a rămas un Fiat 128 gol. În clipa următoare însă au sărit în el doi indivizi îmbrăcați în uniforma piloților „Alitaliei", și fața. Bărbații în față, fata în spate.

A demarat apoi puternic o motocicletă grea cu alți doi indivizi..."

Teroriștii au dispărut cu prada de parcă i-ar fi înghițit pămîntul.

În dreptul acțiunii RĂPIREA LUI ALDO MORO teroriștii au înscris un R — Realizat.

Enrico Fenzi, Tiziana Volpe și Adamo Ciuffolo, cei trei care au întregit captura poliției italiene în urma raidului de pe strada Cavalcanti din Milano

Detenția

Potrivit mărturisirilor lui Antonio Savasta, de la locul răpirii, Aldo Moro a fost transportat pînă la Via Montalcini cu un camion, într-o ladă. Tot timpul cît a durat transportarea lui, Moro s-a aflat

sub influența unui drog puternic, un tranchilizant pe care i l-a administrat unul dintre teroriști.

S-a trezit într-o vilă luxoasă, gazde fiindu-i domnul Maurizio Altobeli — în realitate Prospero Gallinari — și domnișoara Ana Laura Braghetti. Aceasta din urmă nu purta nume conspirativ pentru că la data respectivă dosarul ei era absolut curat, ea nefigurînd pe nici una din listele cu suspecți ale poliției.

Cei doi — Prospero Gallinari și Laura Braghetti — au fost temnicerii lui Aldo Moro în cele cincizeci și cinci de zile de calvar și, potrivit declarației aceluiași Antonio Savasta, călăii lui.

După gratii. Renato Curcio și Giorgio Semeria, doi dintre „conducătorii istorici" ai „Brigăzilor roșii"

Aldo Moro a fost deținut într-o încăpere izolată fonic. Ușile erau blindate iar ferestrele prevăzute cu zăbrele puternice. Aici au avut loc toate interogatoriile care i s-au luat.

Anchetator a fost însuși Mario Moretti. În mod deosebit l-au interesat relațiile dintre membrii conducerii Partidului Democrat Creștin, participarea reprezentaților acestui partid la diferite acțiuni ale vieții italiene, secrete de stat. Toate interogatoriile au fost înregistrate pe bandă de magnetofon care, din păcate, nu a fost găsită.

Conform depoziției lui Savasta, toți cei din rîndurile „Brigăzilor Roșii" cu care a venit el în contact, au fost surprinși de comportamentul demn al lui Aldo Moro. Despre colaboratorii săi din conducerea Partidului Democrat Creștin el s-a exprimat că ar fi niște „rechini". Referitor la secretele de stat care i s-au cerut, el a răspuns cît se poate de evaziv...

La „tribunalul dreptății poporului" — cum numeau teroriștii locul de detențiune al lui Moro mai veneau încă doi indivizi a căror misiune consta în intermedierea legăturilor cu familia, cu oameni politici italieni, colaboratori etc. Cei doi era profesorul Franco Tritto și preotul Antonello Mennini.

Cît timp s-a aflat ca ostatec, Moro a scris într-una. A scris în total treizeci și șapte de scrisori din care teroriștii au făcut publice doar douăzeci și două. Cele cincisprezece scrisori rămase necunoscute au fost descoperite de poliție cu ocazia raidului încununat de succes la adăpostul secret al „Brigăzilor Roșii" de pe Via Montenevosso.

O cursă de urmărire fantastică

Pentru găsirea lui Aldo Moro și prinderea teroriștilor care l-au răpit a fost declanșată o acțiune-mamut, la care au luat parte un număr extraordinar de oameni, în special din rîndurile armatei. Carabinierii și soldații au percheziționat zeci de mii de locuințe, au controlat sute de mii de mașini și alte genuri de vehicule.

Totul a rămas fără rezultat. Aparatul polițienesc lucra continuu, dar în plasele întinse de ea nu s-a prins nici măcar un... peștișor.

La 18 aprilie, adică la o lună și două zile după răpire, carabinierii au descoperit ascunzătoarea „Brigăzilor Roșii" de pa Via Gradioli, cu un bogat arsenal de arme și muniții, precum și documente ale organizației. Despre Aldo Moro însă nici un rînd, nici cea mai mică urmă.

Raziile neîncununate cu succes au determinat conducerea „brigăzilor" la schimbarea tacticii. Era limpede că în zilele în care urmărirea lor era în toi brigaterossiștii nu vor putea ieși din ascunzători. Și iată-l în felul acesta pe Mario Moretti adresîndu-se conducerii grupării teroriste „Prima linea" pentru ajutor. Faptul, pe cît de incredibil, pe atît de real, a a fost relatat de unul dintre acuzați în fața tribunalului.

Conducătorii celor două organizații teroriste s-au întîlnit în două rînduri la Milano. Delegații „Brigăzilor roșii" au fost Lauro Azzolini și Franco Bonisoli, iar ai „Primei linea" Nicolo Solimano și Marco Donat Cattina, acesta din urmă fiind fiul unui cunoscut om politic italian, ministru și — rețineți ! — membru marcant al Partidului Democrat Creștin ! Partid al cărui președinte nu era altul decît... Aldo Moro !

La prima întîlnire, „Brigăzile Roșii" au cerut... colaboratorilor lor din „Prima linea" să pună la cale o acțiune teroristă de amploare, care să contribuie la ieșirea din încercuirea tot mai presantă a brigaterossiștilor. Ei au propus organizarea unor atentate cu bombe la Torino, Bologna, Milano și Florența.

Delegația „Primei linea" a luat act de propunere dar nu s-au angajat cu nimic. Nu aveau mandat în acest sens.

La cea de a doua întîlnire, „Prima linea" a refuzat propunerea de colaborare a „Brigăzilor Roșii" întrucît conducerea acestei organizații teroriste nu era de acord cu răpirea liderului politic italian distanțîndu-se astfel de acțiunea nesăbuită a organizației surori în ale crimei politice.

„Brigăzile Roșii" au rămas așadar singure...

Asasinarea

Ideea incalificabilă de a-l suprima pe Aldo Moro s-a născut în capul teroriștilor la începutul lunii mai, după afirmația lui Patrizio Peci. Hotărîrea de a-l ucide a primit aprobarea conducătorilor tuturor coloanelor „Brigăzilor Roșii".

Cu toate acestea, a existat o opoziție față de această hotărîre nefastă. În interogatoriul luat lui Savasta la 8 februarie 1982, acesta a declarat : „Valerio Morucci și Adriana Farando erau de părere că din punct de vedere politic punerea în libertate a lui Moro ar însemna o creștere considerabilă a prestigiului organizației. Morucci era de părere că lăsîndu-l în viață pe Aldo Moro, „Brigăzile Roșii" și-ar cîștiga simpatia altor grupări teroriste, cu care s-ar putea colabora ulterior pentru organizarea unor acțiuni mai complexe".

În cele din urmă a învins poziția „durilor" din conducerea organizației.

Sentința de „condamnare la moarte" i-a fost adusă la cunoștință lui Aldo Moro. Peci a declarat în fața tribunalului că i s-a dat voie să-și scrie ultima dorință. Citind scrisoarea lui Moro și văzînd că acesta a scris lucruri cuminți, i s-a comunicat liderului democrat-creștin că „din rațiuni umanitare", sentința de condamnare la moarte a fost anulată, iar el va fi pus în libertate !

Au trecut trei zile în care nu s-a întîmplat însă nimic.

Apoi, în dimineața celei de a patra zi el a fost dus într-un garaj unde i s-a spus că peste cîteva ore va fi lăsat în libertate.

Aldo Moro a crezut și s-a bucurat. L-a rugat chiar pe Azzolini să transmită mulțumirile lui și să-l salute pe Mario Moretti !

Și-a făcut apariția un Renaul 4 cu care Aldo Moro trebuia dus într-un loc anume și lăsat liber.

Moro a urcat în mașină. Dar, în loc să se audă zgomotul motorului, a răsunat o împușcătură, apoi, la scurt interval o rafală plină de armă automată.

Antonio Savasta :

„Crima a făcut-o Prospero Gallinari și Ana Laura Braghetti. Aceasta s-a întîmplat la 9 mai 1978. În cea de a cincizeci și cincea zi de la răpirea și masacrul de la Via Fani.

Gallinari i-a poruncit lui Moro să se întindă pe fundul unui geamantan aflat lîngă el, în mașină. După ce Moro s-a întins, Gallinari a scos pistolul și a tras. L-a lovit în piept, țintise însă inima. Victima a început să se zbată, încercînd disperat să se apere cu mîinile. În această situație, Gallinari a smuls pistolul automat din mîna Laurei care stătea lîngă el și a slobozit tot încărcătorul în pieptul lui Moro, ciuruindu-l.

Și cu asta fărădelegea a fost făptuită...

Gallinari a apăsat apoi pe accelerație plecînd cu mașina în centrul Romei... La orele 12,00 un membru al „Brigăzilor Roșii", care s-a prezentat drept profesorul Niceda — specialiștii sînt de părere că era glasul lui Morucci — a făcut cunoscut poliției că „corpul neînsuflețit al lui Aldo Moro se află într-un geamantan dintr-un Renault 4, care staționează pe Via Caetani. Președintele Partidului Democrat Creștin a cerut ca, corpul său neînsuflețit să fie predat familiei...".

Tîrziu, mult prea tîrziu

Procesul-mamut care se desfășoară la „Foro Italico" va stabili partea de vină a fiecăruia dintre acuzați, de la conducătorii mișcării pînă la ultimul dintre executanți. Va fi un proces de durată, avocații apărării pricepîndu-se de minune să ceară mereu și mereu alte probe, tergiversînd astfel pronunțarea sentinței.

N-ar fi exclus ca între timp să auzim stupefiați că, în ciuda extraordinarelor măsuri de securitate, Mario Moretti, să zicem, a reușit să evadeze ! Sau oricare altul dintre teroriștii aflați în prezent la dispoziția justiției italiene.

Și mereu intervin elemente noi...

Sub presiunea opiniei publice peninsulare, precum și a avocaților părții civile care cer elucidarea pînă la capăt a tuturor împrejurărilor legate de răpirea și asasinarea președintelui democrației-creștine italiene, președintele Curții Supreme a Italiei, Severino Santiapichi, a dispus audierea în proces a unor personalități ale vieții politice italiene aflate în funcții cheie în momentul răpirii și asasi-

Teroriștii Lauro Azzolini, Valerio Morucci, Raffaele Fiore, Adriana Farando, Bruno Seghetti, participanți direcți la răpirea lui Aldo Moro

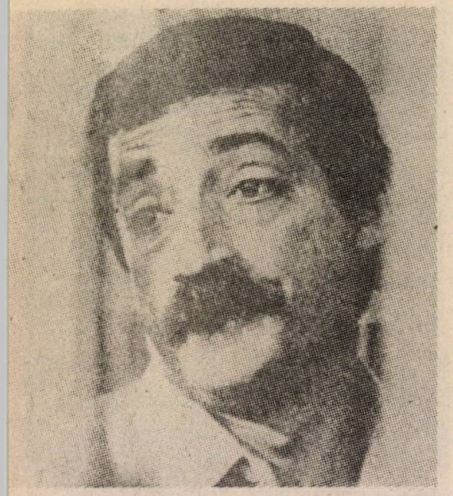

Mario Moretti în zilele procesului de la Roma

nării lui **Aldo Moro. Aceste personalități sînt : Giulio Andreotti, fostul șef al guvernului cvadripartit de coaliție — democrat-creștini, socialiști, social-democrați și republicani — și Francesco Cossiga, fostul ministru de interne al lui Andreotti, amîndoi democrat-creștini, deci și trei reprezentanți ai Partidului Socialist Italian : Betino Craxi, secretar general al Partidului Socialist Italian, actualul prim ministru, Claudio Signarile, vice-secretar al P.S.I., și Antonio Landolfi, senator din partea P.S.I.**

După cum probabil se mai știe, teroriștii au cerut în schimbul eliberării lui Aldo Moro punerea în libertate a treisprezece teroriști arestați și aflați după gratii. Acesta a fost principalul mobil al răpirii lui Moro.

Care a fost deci poziția guvernului cvadripartit al lui Giulio Andreotti ?

Acesta a adoptat o poziție de intransigență față de pretenția teroriștilor, opunîndu-se oricăror negocieri cu teroriștii. Teama lui Andreotti provenea de acolo că angajarea de tratative cu conducerea „Brigăzilor Roșii" ar însemna de fapt, o recunoaștere a acestora ca organizație politică, lucru nu numai de nedorit, dar și periculos. Angajarea de tratative cu teroriștii ar fi amînat însă oricum pronunțarea sentinței ca și „executarea" lui Aldo Moro, între timp putînd apărea elemente noi, favorabile lui Moro.

În timpul unui interogatoriu maraton de peste trei ore, Andreotti a relatat pe larg despre comportarea guvernului în perioada 16 martie — 9 mai 1978, adică în zilele fierbinți ale cazului Moro. În acest context al a respins acuzația adusă guvernului său de Eleonora Moro, soția lui Aldo Moro, potrivit căreia guvernul ar fi obstrucționat negocierile pe care familia Moro intenționa să le poarte cu teroriștii.

Cei trei reprezentanți ai Partidului Socialist Italian au depus mărturie în legătură cu inițiativele lor pentru angajarea de negocieri în vederea salvării vieții lui Aldo Moro. În zilele de la sfîrșitul lunii martie 1978, în pofida poziției dure a guvernului italian, Partidul Socialist Italian a încercat, pe cont propriu, să intre în contact cu reprezentanți ai teroriștilor. Betino Craxi propunea chiar abordarea acestei probleme prin intermediul avocatului lui Renato Curcio, unul dintre conducătorii „istorici" ai „Brigăzilor Roșii", aflat în închisoare la data respectivă.

Potrivit mărturisirii lui Betino Craxi, Partidul Socialist

Drama s-a consumat ; doar florile presărate pe locul răpirii amintesc trecătorului de crima care a zguduit întreaga Italie

Italian a făcut patru tentative pentru salvarea vieții lui Aldo Moro. Prima dintre acestea a fost făcută pe lîngă avocatul lui Renato Curcio, după cum am mai spus. Acesta a explicat trimișilor lui Craxi că Aldo Moro nu va putea fi eliberat în cazul în care teroriștii nu vor obține satisfacerea cererii lor. Curcio a menționat că răpirea, la Geneva, a magistratului Sissi și punerea lui în libertate fără a obține nimic a suscitat critici și nemulțumiri serioase în rîndurile membrilor „Brigăzilor Roșii". Personal el era pentru eliberarea lui Aldo Moro, dar de data asta hotărau liderii organizației aflați în afara gratiilor !

O altă tentativă a lui Craxi a fost întreprinsă pe lîngă conducerea organizației teroriste „Autonomia operaia", aflată la data respectivă în exil. Scopul acțiunii lui Betino Craxi a fost ca această organizație, dar mai ales Janfranco Pace și Franco Piperno, să intervină pe lîngă conducerea „Brigăzilor Roșii" pentru a opri comiterea unui asasinat în ideea că Moro va putea fi eliberat în condiții asupra cărora se va cădea de acord : Se vehicula ideea realizării unui schimb unu la unu, adică Aldo Moro contra teroristei Paula Besuchio.

Potrivit declarației lui Craxi în fața instanței de la sediul Camerei Deputaților — audierea celor cinci persoanalități nu se putea desfășura sub același acoperiș, în aceeași sală în care se judeca procesul criminalilor, la Foro Italico, adică — schimbul se putea realiza, președintele Senatului Amintore Fanfani asigurîndu-l că președintele Italiei, Giovani Leone pe atunci ar privi favorabil un asemenea schimb.

Totul a fost însă prea tîrziu...

Timpul a lucrat teribil de repede împotriva lui Aldo Moro...

Dar oare numai timpul ?

La 5 mai 1978 prin Comunicatul numărul 8, conducerea „Brigăzilor Roșii" a făcut publică „sentința" de condamnare la moarte a lui Aldo Moro de către „Tribunalul dreptății poporului".

Sentință „executată", după cum se știe, la 9 mai.

Putea fi salvat Aldo Moro ?

Iată o întrebare pe care și-au pus-o și încă și-o mai pun mulți oameni. O întrebare nu atît de absurdă pe cît pare la prima vedere. Și nu este absurdă pentru că, în primul rînd, teroriștii l-au răpit în ziua de 16 martie 1978, pe Via Fani, pe locul unde au rămas fără viață toți cei cinci polițiști din garda personală a lui Moro.

Se mai găsea, în mod cert, pe țeava vreunui pistol vreun glonte și pentru Aldo Moro.

Ei l-au răpit pe liderul politic italian cu intenția declarată de a-l pune în libertate în schimbul eliberării a treisprezece teroriști aflați în închisoare. Argumentul invocat de Giulio Andreotti, potrivit căruia angajarea unor negocieri cu teroriștii ar duce implicit la o recunoaștere a acestora, nu rezistă nici ea la o analiză mai atentă. Ba ridică o întrebare : și dacă nu s-au angajat tratative cu „Brigăzile Roșii",

Ultima fotografie a lui Aldo Moro, făcută în camera unde era sechestrat de teroriști ● Temnicerul și asasinul lui Aldo Moro : Prospero Gallinari

adică dacă această organizație nu a fost... recunoscută de guvernul Andreotti, „Brigăzile Roșii" nu există ?

Din păcate există și sînt, toi din păcate, foarte puternice... Sau, cel puțin, erau la vremea aceea.

„Brigăzile Roșii" au reprezentat o forță în Italia. O forță a întunericului, a crimei, dar o forță. Semnificativă în acest sens este declarația fondatorului organizației, Renato Curcio, care a calificat arestarea de către poliție a lui Mario Moretti, adică a conducătorului mișcării, drept „nesemnificativă".

9 mai 1978. Corpul neînsufleţit al lui Aldo Moro este descoperit într-un Renault 4 pe via Caetani...

De altfel şi organele de ordine din Italia privesc destul de realist situaţia. „Faptul că am pulverizat mitul despre „invincibilitatea" lui Moretti a provocat mari daune „brigadierilor", declara judecătorul de instrucţie Giancardo Caselli. „Dar această organizaţie nu este formată dintr-un singur om, nici numai din Renato Curcio, nici numai din Mario Moretti. Arestarea fruntaşilor acestei organizaţii este desigur o victorie, dar „Brigăzile Roşii" există şi trebuie să luptăm împotriva lor".

Poliţia italiană este de părere că în prezent „Brigăzile Roşii" dispun de 3 000 de membri activi. Şi ce s-ar fi întîmplat dacă ar fi fost 3 013 ?

Şi ca să demonstreze că organizaţia lor nu este formată numai din Moretti, Fenzi, Volpe şi Ciuffolo, adică cei patru arestaţi la Milano pe Via Cavalcanti, şi că organizaţia nu a murit odată cu arestarea acestora, la numai trei zile de la raidul de la Milano a căzut victimă rafalelor brigaterossiştilor Raffaele Cimetri, paznic al închisorii din Torbellamonaco.

„Brigăzile Roşii" au revendicat atentatul la numai o jumătate de oră de la comiterea lui ! Punctualitate demnă de o cauză mai bună...

Există la Roma strada Gradioli ?

O întrebare ciudată şi asta, vor spune unii.

Şi totuşi...

De ce această întrebare ? Pentru că...

În luna august 1978, ziaristul italian Sandro Acclari de la „Corriere della Sera" scrisese un articol în care lăsa să se înţeleagă că poliţia italiană cunoştea numele străzii din Roma în care se afla ascunzătoarea „Brigăzilor Roşii" unde era deţinut Aldo Moro.

Articolul lui Acclari a fost de natură să pună într-o lumină proastă ministerul de interne şi poliţia italiană. Şi nici nu avea cum să nu le pună.

Pe ce elemente se baza afirmaţia lui Sandro Acclari ?

La 18 martie 1978, la numai patruzeci şi opt de ore de la răpire, o patrulă a poliţiei a efectuat o descindere pe strada Gradioli, reşedinţa, pe atunci, a lui Moretti. Şi locul de detenţiune, în primele două zile, al lui Aldo Moro. Cu prilejul acesta, poliţiştii au bătut la uşa locuinţei unui anume domn Borghi — care nu era altul decît... Moretti ! — dar, neauzind „intră", şi-au văzut mai departe de drum.

Cu ocazia audierii în faţa instanţei, o locatară a imobilului de pe Via Gradioli a declarat că ea i-a pus în temă pe poliţişti că din apartamentul respectiv — demonstrat mai tîrziu ca aparţinînd lui Moretti — se aud semnale Morse suspecte...

Întrebată despre cele relatate de locatară, şeful patrulei respective a răspuns în doi peri... Că nu-şi aminteşte să fi primit o asemenea informaţie...

Un alt element vine să susţină afirmaţia lui Sandro Acclari. El s-a petrecut la numai două ceasuri după răpire. Doamna Eleonora Moro a fost avertizată de un anonim că soţul ei se află deţinut „pe Gradioli". Sîrguincioasă şi promptă, poliţia a răscolit literalmente tot satul Gradioli din apropierea capitalei italiene.

Zadarnic.

În această situaţie, doamna Moro l-a informat pe ministrul de interne că soţul ei este sechestrat „pe (strada) Gradioli" şi nu „în (satul) Gradioli" !

Stupefiant răspunsul ministrului de interne :

— La Roma nu există nici o stradă Gradioli !

Şi parcă abia acum, cînd ştim că la Roma există o stradă Gradioli, acum deci întrebarea devine de-a dreptul obsedantă :

Putea fi salvat totuşi, Aldo Moro ?!

ISTORIA UNUI COMANDO EȘUAT

Literatura de război este plină de povestirea unor acțiuni de comando pline de succes, proiectate cu atenție, pregătite cu grijă, calculînd numeroase posibilități și variante aceste acțiuni singulare impresionează prin tenacitate, inteligență, decizie și precizie. Se întîmplă uneori și altfel. Ceea ce veți citi acum este povestea unui comando eșuat.

Rămășițele unui elicopter RH 53 D

DE CE S'A SPART «Farfuria cu orez»

Dv., domnule Richard Keith, sînteți chiar Richard Keith ?

De la o vreme, prin fața Ambasadei americane din Teheran se plimba zi de zi un bărbat frumos, bine făcut, care nu avea mai mult de cincizeci de ani. Examina cu atenție, dar și cu multă discreție în același timp, zidurile lungi și groase care împrejmuiesc sediul reprezentanței diplomatice americane din capitala Iranului. Cel mai insistent examina însă poarta de la intrarea principală în ambasadă, prevăzută cu lanțuri speciale.

La un moment dat s-a așezat la volanul mașinii personale și a plecat înspre pustiu. A revenit nu după mult timp la Teheran și a început să colinde aparent distrat străzile orașului.

Să-l însoțim însă pînă la recepția hotelului „Arya Sheraton" unde este cazat.

Recepționerul este nou, nu-l cunoaște.

— Sînt Richard Keith... v-aș ruga cheia de la apartamentul...

Recepționerul îi întinde politicos cheia apoi, după plecarea clientului răsfoiește într-un registru. În dreptul numelui domnului Richard Keith este trecut : funcționar de stat irlandez, reprezentantul unei firme de automobile.

În realitate, domnul Richard

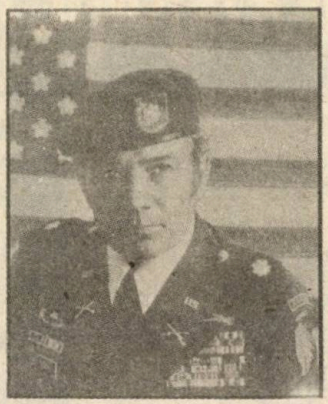

Richard Meadows era la un moment dat doar unul din cei şapte agenţi americani

Keith nu era domnul Richard Keith. Şi nici irlandez nu era. Şi nici reprezentatul vreunei firme constructoare de automobile.

Era pur şi simplu domnul Richard J. Meadows. Avea patruzeci şi şapte de ani şi era ofiţer în armata americană. Iar plimbările lui prin preajma Ambasadei Statelor Unite la Teheran nu erau cîtuşi de puţin întîmplătoare. Scopul lui era de a se documenta perfect asupra spaţiului ambasadei, în principal de a se convinge dacă zidurile acesteia erau sau nu minate.

Mai bine zis urmărea să stabilească pînă în cele mai mici detalii planul uneia dintre cele mai riscante misiuni pe care o primise în viaţa lui : operaţiunea codificată sub denumirea „Farfuria cu orez".

De ce „Farfuria cu orez", greu de spus, fapt este că era de la bun început dramatică, de natură să te pună pe gînduri asupra posibilităţilor pentru reuşită. Prin această operaţiune urma ca un comando special american să-i elibereze pe cei 53 ostateci deţinuţi de autorităţile iraniene în incinta Ambasadei Statelor Unite din Teheran.

Meadows era însă doar unul dintre cei şapte agenţi americani care au pătruns în capitala Iranului în vederea strîngerii de date privitoare la pregătirea operaţiunii. Informaţiile culese de aceştia erau apoi trimise la Washington colonelului Chares Beakwith, comandantul unităţilor însărcinate cu ducerea la bun sfîrşit a operaţiunii de salvare a celor 53 ostateci.

Totul a rămas în aer...

Meadows şi căpitanul Lewis Burass din Statul Major al lui Beakwith s-au întors degrabă la Washington pentru a pune la punct, pe baza datelor culese la faţa locului, planul de intervenţie pentru salvarea ostatecilor pentru cazul în care situaţia acestora ar fi devenit foarte critică.

Au existat mai multe variante pentru „Farfuria cu orez". Prima dintre acestea prevedea trimiterea unui comando format doar din patruzeci de oameni, variantă calificată de Beakwith drept „lipsită de noimă". Generalul David Jones, care răspundea din partea organelor superioare americane de pregătirea şi desfăşurare a acţiunii, a calificat şansele de reuşită drept „nule". Poziţia lui David Jones a fost netă : „Această variantă nu poate fi luată în considerare".

Operaţiunea comporta chiar de la început două obstacole fundamentale. În primul rînd membri comandoului „Delta" condus de Beakwith, care trebuia să realizeze eilberarea ostatecilor, erau astfel aleşi şi pregătiţi încît să acţioneze peste hotare la cererea expresă a guvernului unei ţări anume. Or, în cazul de faţă operaţiunea nu numai că nu se desfăşura la cererea guvernului iranian, dar ea reprezenta un amestec grosolan în treburile interne ale unui stat independent şi suveran.

Cel de al doilea obstacol consta în faptul că americanii nu dispuneau de nici o informaţie referitoare la locul din incinta Ambasadei lor la Teheran în care erau deţinuţi ostatecii. Iar suprafaţa reprezentanţei diplomatice americane era de... unsprezece hectare !

Conform calculelor lui Beckwith, controlarea tuturor încăperilor pentru a găsi grupul de ostateci ar fi cerut din partea membrilor comandoului cel puţin patru ore ! Or asta ar fi însemnat să accepti de la bun început un eşec! Or plus, organizatorii acţiunii nu aveau nici cea mai vagă speranţă că ar putea obţine în viitorul apropiat date despre locul în care erau închişi ostatecii, operaţiunea de luare de ostateci nefiind în nici un fel prevăzută de agenţii pe care C.I.A. îi implantase în Iran. Mai mult, între cei 53 ostateci se aflau toţi agenţii C.I.A. care lucrau în Iran ! ! !

Mai tîrziu, după ce autorităţile iraniene i-au eliberat pe ostateci, unul dintre ciaişti a spus : „La un moment dat ne-au fost tăiate toate legăturile şi totul a rămas în aer..."

Primul agent C.I.A. a ajuns în Teheran — după anihilarea celor aflaţi în clădirea ambasadei — în luna decembrie

Sediul ambasadei americane din Teheran

1981. Era un ofițer în vîrstă de șaptezeci de ani ieșit la pensie și care vorbea multe limbi străine, mai puțin limba farsi, limba oficială în Iran. Se numea, codificat, Bob. El a rămas la Teheran cîteva săptămîni apoi a plecat la Roma unde a predat informațiile culese.

Una-i să fii irlandez, alta portughez !

După Bob a pătruns în Teheran un nou agent, un emigrant iranian bogat, aflat în slujba C.I.A. În timp ce Bob stringea informații și încerca să-și activizeze membrii autohtoni ai rețelei americane de spionaj, iranianul a început să pregătească terenul pentru organizarea acțiunii lui Beakwith. Pentru aceasta a cumpărat cinci mașini „Ford" și două „Mazda" necesare pregătirii operațiunii detașamentului „Delta".

Pregătirea acestora urma să se facă într-un loc denumit „Pustiu 2", aflat la 50 mile sud-est de Amabasada americană. Mașinile cumpărate le-a ascuns într-un depozit părăsit de la marginea orașului, pe care iraniaul îl închiriase în acest scop. Tot el s-a preocupat și de procurarea celorlalte materiale necesare.

Cei doi noi agenți ai C.I.A. au reușit să realizeze toate sarcinile care li s-au trasat. Nu au reușit însă să afle lucrul cel mai important : **locul de detențiune a ostatecilor.** Cu toate acestea, Beakwith nu a fost mulțumit de activitatea lor criticîndu-i cu severitate Pe iranian mai ales, pe care îl bănuia, fără să aibă motive sau dovezi de joc dublu.

În această situație, Beakwith a oprit pregătirile motivînd aceasta prin hotărîrea dè a nu risca inutil viețile oamenilor atîa vreme cît la Teheran nu se va afla un om de încredere care să-i furnizeze toate elementele de care avea nevoie. Pentru această misiune s-au oferit cîțiva dintre subalternii săi, cărora însă C.I.A. le-a respins dosarele pe motiv că nu sînt suficient de pregătiți.

S-a oferit pentru a doua oară, voluntar, Meadows. C.I.A. vroia să-l prezinte de data asta drept comerciant portughez. Numai că Meadows nu avea talent la limbi străine de aceea a fost refuzat. Ca... irlandez s-a descurcat mult mai bine...

— Este un diletant care poartă în spate o falsă legendă și care nu are nici pregătirea necesară, spuneau despre el unii dintre ofițerii de la C.I.A.

Meadows nu a depus însă armele, declarînd că pleacă la Teheran pe cont propriu, pe risc propriu și pe propria-i răspundere. În cele din urmă amiralul în retragere Stansfield Turner, director în C.I.A., s-a văzut nevoit să aprobe plecarea lui la Teheran însă tot ca... irlandez !

Între timp, la Teheran își făcuseră apariția cîțiva indivizi din rîndul forțelor armate americane. Doi dintre aceștia, care lucrau ca... civili în Berlinul Occidental, aveau misiunea specială să studieze atmosfera din cadrul ministerului iranian al Afacerilor Externe. Ceva mai tîrziu au mai venit și doi soldați americani de origine irlandeză. Rostul lor era de a-l ajuta pe Meadows în calitate de șoferi. Cei doi aveau rude în Iran și erau cunoscuți, așadar nimic nu era bătător la ochi...

Comandoul „Delta" e gata !

Între timp C.I.A. reușise să racoleze pentru serviciile sale opt emigranți iranieni a căror misiune era aceea de a zbura în Iran împreună cu Beakwith și oamenii săi și a conduce apoi mașinile cu care membrii comandoului „Delta" urmau să se deplaseze de la baza „Pustiu 2" la sediul Ambasadei americane.

Credem că nu este lipsit de interes să amintim că unul dintre aceștia, un iranian bogat, avea la dispoziție un Mercedes alb ultimul tip, cu șofer personal. A trebuit însă să facă el însuși multe exerciții pentru a fi în măsură să conducă singur o mașină.

Cu experiența sa de peste treizeci de ani în cadrul armatei americane, Meadows a trecut la pregătirea acțiunii de ocupare a Ambasadei americane din Teheran. Totul se desfășura pe baza unui plan aprobat la Washington.

Mai întîi a studiat cu atenție locul în care trebuia să

Escadrila de elicoptere la un antrenament

aterizeze elicopterele în punctul numit „Pustiu 2" și mai ales dacă nu cumva linia ferată aflată în apropiere nu periclitează cumva desfășurarea normală a acțiunii. A măsurat, de asemenea, înclinația pantei dealului alăturat, situat la nord de Garmsaru unde urma să fie ascunse elicopterele americane. Tot aici urmau să fie adăpostiți, sub o plasă imitînd nisipul, soldații înarmați cu rachete „Redey", pînă la primirea ordinului pentru ocuparea ambasadei și eliberarea ostatecilor.

Meadows a parcurs el însuși drumul de la „Pustiu 2" la ambasadă pentru a înregistra cu exactitate timpul necesar desfășurării acestei faze a operațiunii și pentru a-și da seama de eventualele pericole care i-ar putea amenința pe cei implicați în operațiune.

Cu trei zile înainte de declanșarea acțiunii, Meadows informează Washingtonul că totul este pregătit pînă în cele

Charles Beakwith

mai mici detalii. O zi mai tîrziu însă, iranianului cel bogat racolat de C.I.A. şi sosit la Teheran la scurt timp după Bob, i s-a făcut frică şi a dispărut.

Să fi fost vorba doar de un şoc sau el făcuse cu adevărat un joc dublu, aşa cum îl acuzase, e drept fără probe, Beakwith ?

Cu treizeci şi şase de ore înaintea orei H, în faţa depozitului şi-a făcut apariţia o grupă de lucrători care s-au apucat de treabă şi au săpat un şanţ adînc, necesar introducerii unei conducte. Şanţul nu mai permitea trecerea peste el a nici unui tip de maşină. Meadows a reuşit cu greu şi numai după ce a plătit sume frumuşele, să-i determine să astupe şanţul la loc.

Chiar dacă fuga iranianului a fost de natură să-i pună pe gînduri pe organizatorii acţiunii nu exista totuşi nici un indiciu care să arate că iranienii ar fi fost la curent cu pregătirile americanilor.

Ultimul control asupra condiţiilor pentru aterizarea la baza „Pustiu 1" a avut loc în cea de a doua săptămînă a lunii aprilie cu ajutorul unui avion de spionaj al C.I.A., care a pătruns adînc în spaţiul aerian al Iranului, străbătîndu-l fără drept de survol.

Potrivit planului Meadows urma să se întîlnească cu participanţii la operaţiune în ziua de 25 aprilie, în zori, la baza „Pustiu 2". Meadows împreună cu cei opt iranieni trebuia să scoată maşinile din garaj, să-i urce în ele pe respectivii şi să pornească spre Teheran.

Toţi membrii expediţiei erau îmbrăcaţi în blugi şi bluze militare negre. Pe mînecile bluzelor aveau cusute embleme cu steagul american, acoperite cu o bandă care le făcea însă de neobservat în prima parte a acţiunii. După pătrunderea pe teritoriul aparţinînd Amabasadei americane emblema trebuia descoperită pentru ca steagul american să se vadă foarte distinct. Soldaţii americani au fost obligaţi să-şi vopsească părul pentru a semăna cu iranienii, care sînt, majoritatea, bruneţi.

Împreună cu îmbrăcămintea şi cu armamentul pe care-l aveau asupra lor, fiecare component al detaşamentului de şoc „Delta" cîntărea 110 kg. În funcţie de misiunea pe care aveau de îndeplinit, soldaţii erau înarmaţi fie cu mitraliere HK 21 de fabricaţie vest-germană, fie cu aruncătoare de grenade M 79 sau mitraliere M 60. Pentru cazul în care unii dintre ostateci s-ar fi aflat în imposibilitatea de a se deplasa, fiecare „deltist" avea cîte o frînghie specială vopsită în galben. De asemenea, fiecare participant la acţiune avea asupra sa o mască de gaze, pentru cazul în care iranienii ar fi folosit astfel de substanţe.

Rămînea însă marea enigmă : în care loc al Ambasadei erau deţinuţi ostatecii ?

S-ar fi putut ca ei să se fi aflat toţi într-un singur loc, dar ar fi fost posibil ca ei să fi fost împărţiţi în grupuri mai mici şi închişi în mai multe dintre multele încăperi ale oficiului diplomatic american. Dificultatea persistă !

Totuşi... Cu patru ore înainte de declanşarea acţiunii. Beakwith a primit toate informaţiile necesare privitoare la locul în care erau ţinuţi ostatecii !

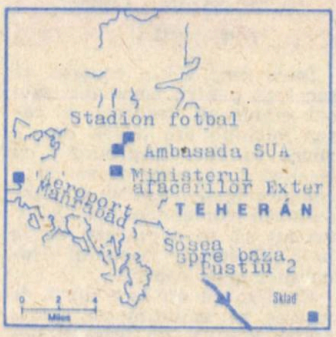

Nu poţi şti niciodată cine este domnul Smith sau domnul Brown...

Autorităţile iraniene au hotărît — cu trei zile înainte de ora H — să-l pună în libertate pe bucătarul Ambasadei americane, care era cetăţean pakistanez. Greu de spus de ce a fost luată această hotărîre, fapt este că ea a fost luată...

Bucătarul fusese deţinut în clădirea Amabasadei împreună cu ostatecii americani. Cine şi-ar fi putut închipui că pe drumul de întoarcere spre patrie, în avionul care-l transporta de la Teheran la Caraci, va avea ca vecin de scaun un anume domn Smith sau Brown, agent al C.I.A. ? ! Oricît ar părea de ciudat, bucătarul pakistanez s-a găsit alături de un american. Un american despre care numai cititorii ştiu în momentul de faţă că era din C.I.A. ! Dar nu acesta ar fi lucrul cel mai extraordinar. Cîte nu se întîmplă în lume !...

Ceea ce este cu adevărat extraordinar este faptul că bucătarul, bine trag de limbă de domnul Smith sau Brown sau cum l-o fi chemat pe însul de la C.I.A., care nimerise „întîmplător" lîngă pakistanez, a spus tot ce ştia. Mai ales că el a fost bucătarul celor 53 de ostateci de la început pînă la eliberarea lui !

Odată aterizat la Caraci, domnul Brown sau Smith l-a prins de guler pe limbutul bucătar şi l-a predat superiorilor săi, care... lucrau în Pakistan, de data asta. Iar aceştia au aflat exact ce le trebuia : că marea majoritate a ostatecilor, dacă nu cumva toţi, erau deţinuţi în încăperea secretariatului Ambasadei !

Datele aflate de la pakistanez i-au permis lui Beakwith să-şi concentreze atenţia asupra acestui punct din clădirea oficiului diplomatic american, iar în planul său lovitura principală urma să fie dată asupra clădirii principale a Ambasadei.

Tactica comandoului de şoc era simplă. Cîteva grupuri de soldaţi înarmaţi cu mitraliere M 60 trebuia să păzească cu foc străzile din preajma Ambasadei. Ceilalţi membri ai comandoului aveau sarcina să escaladeze zidul oficiului pe

niște scări ușoare de frînghie și să ocupe, printr-o acțiune fulger — clădirea reprezentanței diplomatice americane.

Beakwith nu-și făcea prea mari probleme din pricina iranienilor care-i păzeau pe ostateci. Aceștia nu aveau pregătirea militară corespunzătoare — de unde o fi știut el acest lucru ? — și nici nu se pricepeau prea bine să tragă cu pușca (!!) Nu s-a temut nici că paznicii îi vor împușca pe ostateci. **Acest din urmă element reprezenta concluzia logică a faptului că persanii apoi iranienii nu și-au împușcat sau omorît niciodată, de-a lungul istoriei, prizonierii !**

Și mai știa Beakwith încă ceva : anume că în cazuri ca acesta, reacția instinctivă a celor de pază este să deschidă focul asupra atacatorilor, nicidecum asupra ostatecilor !

Ce folos că străjile dorm sau moțăie...

Și încă ceva. Atacatorii erau convinși că acțiunea lor nu va putea fi zădărnicită de iranienii care păzeau zidurile Ambasadei. În timpul repetatelor plimbări prin preajma Ambasadei ale domnului Richard Keith — da, reprezentantul irlandez al firmei de automobile ! — a putut constata că majoritatea acestora moțăiau, în timp ce ceilalți, dormeau pe sacii plini cu nisip, care trebuia să le servească drept parapete în timpul unui eventual atac...

Americanii mai mizau și pe faptul că pierderile de vieți omenești vor fi mari din partea americanilor. Asta cu toate că în tot timpul desfășurării acțiunii, deasupra Ambasadei americane trebuia să se rotească elicoptere americane, care trebuia să țină sub foc continuu de mitralieră căile de acces spre ambasadă. Autorii planului luaseră în calcul faptul că atacul asupra clădirii ambasadei se va solda cu moartea a cîtorva sute de iranieni militari și civili.

Cu puțin timp înainte de plecarea comandoului din Statele Unite, Beakwith s-a întîlnit cu președintele de atunci, al S.U.A., Jimmy Carter, care l-a întrebat dacă nu-i este teamă că în schimbul de focuri care va avea loc ar putea fi uciși o parte dintre ostateci. Beakwith a răspuns că nu se teme decît de un singur lucru : ca în timpul schimbului de focuri, ostatecii să nu încerce să-i dezarmeze pe păzitorii lor. În cazul în care acest lucru s-ar întîmpla, n-ar fi exclus să fie împușcați, de către gărzile de pază înarmate, o parte dintre ostateci.

Conform planului lui Beakwith, trebuia ca în incinta ambasadei să aterizeze un elicopter militar de tipul „Sea Stallion", care să-i ia la bord pe toți ostatecii — vii sau morți — precum și o parte din membrii comandoului. Fiecare ostatec odată urcat la bordul elicopterului, trebuia marcat cu o bandă luminoasă pentru a putea fi numărați mai ușor. După ce toți ostatecii vor fi urcați la bord, elicopterul urma să decoleze și să aterizeze în orașul Manzarijeh, aflat la 50 km sud de Teheran. De aici ostatecii urma să fie trecuți peste granița Iranului cu ajutorul unui avion militar american care îi aștepta gata de decolare.

După terminarea acțiunii membrii comandoului trebuia să arunce în aer zidul Ambasadei dinspre strada Roosevelt și pe acolo să fugă spre stadionul de fotbal, unde îi așteptа un elicopter cu motorul pornit.

Un debut-fiasco și un final pe măsură...

Planul operațiunii a eșuat încă de la început, din momentul aterizării aparatelor de zbor la baza „Pustiu 1", unde urma să li se facă alimentarea cu carburanți în vederea trecerii la executarea propriu zisă a operațiunii. Trei dintre cele opt elicoptere s-au dovedit a fi defecte încă de la început ! Mai mult, venind pentru alimentare, unul dintre elicopterele... valide a intrat în coliziune cu avionul-cisternă. O ciocnire scurtă și o explozie pe cinste a aruncat în aer cele două aparate. Plus opt militari americani care au fost pur și simplu pulverizați...

Că iranienii care-i păzeau pe ostateci știau sau nu să tragă cu pușca acesta era un lucru care rămînea de văzut. Cert este însă că nici piloții de pe elicopterele americane nu erau niște ași — deși ar fi trebuit să fie — în materie !

Cei scăpați cu viață s-au urcat repede la bordul unui avion C-130 cu care au părăsit teritoriul iranian lăsîndu-l pe Meadows și oamenii săi în voia soartei.

— Insuccesul operațiunii se datorește piloților de pe elicoptere, au spus mai tîrziu, și o spun și astăzi, membrii comandoului „Delta".

Purtătorii lor de cuvînt susțin că încă din perioada pregătirilor, care au avut loc în Statele Unite, piloții nu s-au dovedit a fi la înălțimea misiunii lor. Mai mult, ei nu au fost în stare nici măcar să păstreze secretul misiunii, discutînd cu nevestele lor, cu cunoscuții lor, dictînd la telefon codurile și cifrurile ultrasecrete. Unul dintre factorii de răspundere care a urmărit ultima fază a pregătirilor a declarat : „Este cea mai mizera-

Portavionul „Nimitz"

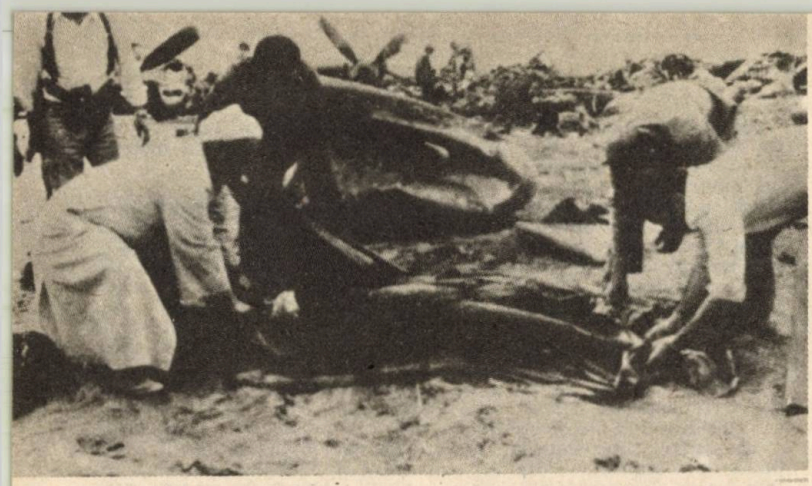

În dimineața zilei de 27 aprilie 1980, la Posht-i-Badam, aproape de Teheran au fost găsite mai multe mormane de fiare și cîteva cadavre ● Atît a mai rămas din avionul-cisternă C-130

bilă pregătire pe care am văzut-o în viața mea !"

De altfel, și la o repetiție la baza „Pustiu 2" elicopterele au aterizat la distanță de aproape un kilometru, cînd distanța trebuia să fie de ordinul zecilor de metri...

Dar, indiferent care au fost motivele, operațiunea a eșuat lamentabil. De altfel, unul dintre elicoptere s-a prăbușit în mare imediat după decolarea de pe puntea portavionului „Nimitz", altul, care a reușit să decoleze bine, și-a pierdut orientarea din cauza unei furtuni infernale de nisip și a făcut cale-ntoarsă pe puntea portavionului. Al treilea elicopter, cu toate că a reușit să ajungă la baza „Pustiu 2" a suferit defecțiuni care n-au putut fi remediate pe loc.

În aceste condiții, lui Beakwith i-au rămas pentru desfășurarea operațiunii doar cinci elicoptere, cu toate că planul prevedea minimum șase.

Drumul de la portavion la „Pustiu 2" a fost pur și simplu infernal. Pilotul primului elicopter care a reușit să aterizeze i-a spus lui Beakwith că, dacă i-a rămas cît de cît puțină minte, cel mai bun lucru ar fi să se lase totul baltă și să se întoarcă acasă. Un alt pilot, imediat după ce a aterizat a sărit din cabină și a rupt-o la fugă prin pustiu. Prins și dus la Beakwith, el a spus : „Nici nu vă puteți imagina cît am pătimit pînă aici!"

Acum, Beakwith susține că

ar fi putut desfășura întreaga acțiune numai cu două elicoptere : unul pentru salvarea ostatecilor, celălalt pentru întoarcerea membrilor comandoului la Manzarijeh.

Și-atunci pentru ce avea nevoie la baza „Pustiu 1" de șase aparate ?

El și-a făcut socoteala că va pierde cel puțin 3 elicoptere în timpul operațiunii de salvare a ostatecilor. După părerea lui, alte elicoptere ar fi putut fi avariate pe stadionul de fotbal, de unde trebuia să fie luați la bord membrii comandoului „Delta". Și temerile lui nu erau lipsite de temei, întrucît acasă, în Statele Unite, în dorința de a păstra secretul acțiunii, piloții nu au făcut pregătiri pentru aterizare și decolare pe o suprafață de dimensiunea unui teren de fotbal înconjurată de tribune înalte. Și încă două aparte, dintr-odată ! Ei s-au pregătit doar pe o suprafață mult mai mare, pe care piloții puteau executa fără dificultate orice manevră.

Lași ?

Revenind acasă după eșuarea misiunii, Beakwith i-a scris lui Jones o scrisoare detaliată în care se plîngea de comportarea sub orice critică a piloților de pe elicoptere. El nu s-a sfiit să-i catalogheze drept „lași".

Un reporter al revistei „Newsweek", care a refuzat să dea crezare teoriei despre lașitatea piloților — cum puteau fi lași niște piloți care înfruntă în plină noapte o furtună cumplită de nisip, reușind să ajungă cu bine la destinație, într-un ținut complet necunoscut ? s-a întrebat el — a încercat să stea de vorbă cu vreunul dintre piloți.

N-a fost chip să-l găsească pe nici unul. Și nu e de loc greu de ghicit de ce...

Poate n-ar fi fost rău dacă Beakwith s-ar fi etichetat el însuși drept laș. Cum de fapt a și fost. Cum altfel decît laș ar putea fi calificat un om — conducătorul unei acțiuni de asemenea anvergură — care după explozia de la baza „Pustiu 1", pierzîndu-și controlul nervilor, s-a aruncat în nisipul deșertului țipind : „Am eșuat ! Am eșuat !"

Mai tîrziu toate elementele legate de pregătirea și desfășurarea — atît cît și cum s-a desfășurat — ale operațiunii „Farfuria cu orez" au fost analizate de o comisie specială condusă de fostul șef al Statului Major al marinei de război americane, James Holloway.

Comisia a ajuns la concluzia că eșuarea acțiunii nu poate fi pusă pe seama incompetenței vreunuia sau altuia dintre participanții chemați să o realizeze. Comisia a atras însă atenția asupra gravelor greșeli comise, care ar fi putut costa viețile tuturor agenților secreți americani care acționau în Iran. După explozia avionului-cisternă C-130, piloții și-au părăsit elicopterele fără ca măcar să distrugă documentele secrete, hărțile, fotografiile și informațiile referitoare la semnalele de legătură etc.

De altfel, însuși Beakwith a fost convins de această gravă greșeală comisă iar la întoarcerea în Statele Unite a cerut

cu insistență să fie trimis un avion special care să bombardeze elicopterele abandonate în pustiul iranian. De parcă ar fi fost vorba de teritoriul american și nu al unui stat străin independent și suveran ! ?

Greșeala cea mai mare a fost însă alta : pe hărțile piloților de pe elicoptere era indicat foarte vizibil — și necodificat! — depozitul lui Meadows de lîngă Teheran, care slujea drept garaj pentru mașinile necesare transportului membrilor comandoului. Dar piloții nu aveau nevoie să știe de acest depozit pentru că nici planul nu prevedea ca vreunul dintre elicoptere să ajungă acolo sau să zboare măcar într-acolo ! Dacă una dintre aceste hărți ar fi căzut în mîna poliției iraniene, ea ar fi fost suficientă pentru a fi descoperită întreaga rețea a agenților C.I.A. care au contribuit la pregătirea operațiunii.

Ceea ce s-a și întîmplat !

Din cauza condițiilor meteorologice deosebit de grele, Meadows a aflat cu mare întîrziere despre ratarea încă din start a acțiunii, la baza „Pustiu 1". În ziua următoare poliția iraniană a găsit hărțile cu pricina și acum era doar chestie de timp pînă va începe să se intereseze de cei care se plimbau prin zona depozitului.

Alibiul „irlandez" al lui Meadows nu mai avea acum nici un haz. În această situație îi rămîneau trei posibilități de salvare. 1) Să treacă neobservat, prin pustiu, granița în Turcia, 2) să ajungă la Abadan în Golful Persic și de acolo, cu un elicopter să zboare pînă la portavionul „Nimitz" și 3) să rămînă pe aeroportul din Teheran de unde să ia apoi un avion spre... absolut oriunde ! Dacă mai apuca să-l ia, bine-nțeles...

Spre seară s-a îndreptat spre aeroport cu gîndul că ar putea fi arestat din clipă în clipă. Dar — lucru greu de sperat chiar și pentru autorul acestei întîmplări — el a reușit să-și procure un bilet pentru Ankara și să părăsească în acest fel Teheranul. În felul acesta au reușit să scape nevătămați și restul agenților americani din Teheran.

Și, totuși, de ce s-a... spart „farfuria cu orez" ?

„Farfuria cu orez" s-a spart, după cum am văzut, fără a fi fost folosită măcar o dată !

Rezultatele acțiunii sînt cunoscute. În încercarea de a-i salva pe cei 53 ostateci deținuți de autoritățile iraniene la Ambasada Statelor Unite ale Americii din Teheran, americanii au pierdut, în urma acțiunii comandoului operațional „Delta", opt oameni — și asta fără ca iranienii să fi tras măcar un singur foc ! — Ca să nu mai vorbim de pierderile materiale...

Avea șansă de reușită această acțiune-mamut pregătită cu mult timp înainte de doi oameni cu o foarte bogată experiență în materie, operațiune la care lua parte comandoul „Delta", adică detașamentul de elită al americanilor în acțiunile antireroriste, ai căror membri tocmai terminaseră cursurile speciale de pregătire din Georgia ?

Analizînd la rece, specialiștii susțin că nu.

Și nu, pentru că operațiunea „Farfuria cu orez" a fost concepută ca o acțiune de o complexitate cu totul exagerată.

Nu, pentru că la desfășurarea ei urmau să participe prea mulți soldați și de la prea multe arme, cărora numai un antrenament îndelung și asiduu — dar nu acesta a fost cazul „Farfuriei cu orez" — le-ar fi dat o omogenitate cît de cît acceptabilă.

Nu, pentru că acțiunea nu a fost suficient de bine coordonată.

Și, în fine, nu, pentru că operațiunea „Farfuriei cu orez" a fost concepută ca o acțiune îndreptată spre încălcarea suveranității și independenței unui stat suveran și independent. Și niciodată acțiunile îndreptate împotriva altor state, prin forța armelor sau prin amenințarea cu folosirea forței — nu vor duce la culegerea recoltei scontate. „Farfuria cu orez" a fost o excelentă pledoarie în favoarea ideii ca oamenii politici să se așeze la masa tratativelor și cu calm și dorință de soluționare a problemelor litigioase, să caute să găsească soluțiile cele mai bune.

Soldați iranieni în fața cadavrului calcinat al unui pușcaș american

MODĂ - O STARE DE SPIRIT

Moda acest „usage pasagere" — cum o definește Larousse care reglează gustul momentului, ne propune în fiecare an o altă modalitate a artei veșmîntului. Mapamondul va fi invadat de un nou canon de frumusețe, mai precisă, pentru o nouă generație de femei, mai active, mai tinere și mai întreprinzătoare. Este o modă a vigoarei, sportive, a rapidității și lejerității în mișcări, pe măsura acceleratului ritm diurn la care ne supune societatea contemporană.

Miraculosul cuvînt — m o d ă, extensie publicitară a intereselor pecuniare a unor vaste ramuri economice, speculează prin versatilitatea sa, labilitatea psihică contemporană, foamea de nou, de inedit și mai ales de prospețime și tinerețe. Ținuta contemporană, din punct de vedere morfologic, nu aduce nici o inovație, ea fiind o prelucrare a clasicelor tipologii vestimentare apărute în decursul evoluției costumului — costumul drapat-flotant, de tip egiptean și grecesc, costumul en file — ca „paenula" romană, poncho mexican, costumul cusut și închis, chitonul grec, bluza și cămașa, sau costumul cusut și deschis — ca și caftanul asiatic, tulupa rusă și redingota — costumul „fourreau" — mulat pe corp etc.

Spre deosebire de îmbrăcăminte, care răspunde unor necesități fiziologice de protecție legate de topoclimă, sănătate, activități economice, veșmîntul apare pe o treaptă superioară de dezvoltare, corespunzînd unor necesități mentale legate de anumite ritualuri magice și religioase. Biblia și odată cu ea creștinismul impun o pudoare celor izgoniți în păcat, distrugînd într-un fel cultul solar al frumuseții trupului dezvoltat de antici și aruncînd totalul ei dispreț asupra esenței sale bicisnice.

Etnologic, se diferențiază mai multe premise în evoluția costumului, precum ar fi dorința de reprezentare — de identificare cu

un alt a fi, dorința de a plăcea sau a epata. În acest sens, teatrul a dat expresia fundamentală a acestei necesități de „alter ego" de încarnare temporară în altă existență. Dorința de diferențiere, de marcare a autorității delegate duce la apariția uniformei militare, (mercenarii elvețieni de la sfîrșitul secolului al XIV-lea) și a robei.

Cele mai interesante fenomene le-a dat în evoluția costumului, impactul politic și cultural al diferitelor mișcări revoluționare sau curente artistice, care au căutat să-și găsească în veșmînt un corolar expresiv al apartenenței și devotamentului la cauză.

Fronda ținutei, asociată frondei spirituale nu este un fenomen foarte mare. Se cunoaște o mișcare a „pletoșilor" încă de pe vremea lui Procopius din Cesareea, așa că „beatnicii" și „hippy" nu sînt total inedîți.

Veșmîntul se conturează în entități istorice distincte abia începînd cu sec. XIV cînd se definesc liniile naționale și se limpezește apartenența civică, cînd dezvoltarea umanismului Renașterii aruncă un con de lumină asupra omului în sine, cînd dezvoltarea puternicelor monarhii despotice medievale impun o strictă ierarhizare socială exprimată în mod special și prin vestimentație.

Dezvoltarea economică produsă la sfîrșitul secolului XIX prin impactul revoluției industriale, antrenează în sfera muncii tot mai mulți oameni, ducînd în final și la emanciparea femeii și schimbînd optica asupra rolului costumului, care trece din sfera exclusiv estetică în cea optim funcțională. Secolul XX solicită lejerități și rapidități în mișcări. Dispar jupoanele, corsetele, rochiile de zi lungi, îmbrăcămintea cantonîndu-se în modernitate.

Marile case de modă apărute ca și corporații încă din secolul al XVI-lea, dezvoltate în

accepțiunea contemporană (parade, jurnale) la sfîrșitul veacului al XIX-lea încep puternicul asalt asupra gustului și bugetului individual.

Moda, seismograf fin al pulsului social, nu este creată și însușită în urma unui capriciu, ea exprimînd nevoia imperioasă de schimbare, evoluție, uniforma noului îmbrăcînd-o doar cei pregătiți a înfrunta „bunul simț" conservator general. De aceea, orice frumusețe în modă este o frumusețe incitantă, curajoasă și mai ales tînără.

După ce aproape tot deceniul 7 moda feminină a stat subjugată de „maxi" sau „midi" cu toate orientările care i-au dăruit charmul, romantică, „pionier style", „a la champagne", ea se reîntoarce în acest an autoritară în zona „mini"-ului, această linie apărută la sfîrșitul deceniului 6 și dezvoltată în prima jumătate a deceniului 7, linie care a îndignat morala mapamondului.

Apărută ca un corolar biciuitor al mișcărilor revendicative studențești din epocă, a mișcărilor muzicale de avangardă ca beat, pop, rock și folk, moda mini și-a găsit o replică masculină — în ținuta cu blugi și plete, și tricouri publicitare. Instalarea decibelilor la putere, viitoarea twistului și rock-and-rolului au trezit ascunse energii care dormitau. Mișcarea tinerilor născuți după război care numai înțeleg suferința și cicatricile părinților, care nu vor să stea cantonați în reveria lacrimogenă a chansonetelor și care brusc își cer dreptul la o altă filozofie, la un alt ritm, la o altă tinerețe, este incitantă. Ei își cer dreptul la bucurie, mișcare și dans. Și astfel, mini-ul invadează străzile, barurile, cluburile, producînd accidente de circulație, accidente de familie,

MODA - O STARE DE SPIRIT

accidente de şcolaritate, biciuind adormitele treceri, devenind o paradă a frumosului feminin incitant, sexy şi dominator. La acest curent se revine ca la un izvor tămăduitor în acest sfîrşit obosit de secol. Revenirile „retro" situează estetica ţinutei într-o viziune post-modernistă, privind reevaluarea cuceririlor plastice ale acestui secol concomitent cu o redimensionare a fenomenului kitsch.

Ţinuta „mini" îşi regăseşte o veche orientare plastică spre gama albului şi negrului încorporată unor desene geometrice aducînd aminte de mişcarea op-artului sau, din alipirea aleatorie a unor pete cromatice distincte. Deci vă propunem rochiile scurte largi, drepte, cu mîneci am-

ple strînse neglijent într-un cordon pe şold, a căror unică decoraţie sînt dungile de diferite grosimi (alb-negru) sau colage-ul de culori pastelate, lăptoase. Acestei ţinute i se asociază ciorapii albi sau negri croşetaţi, balerinii, pălăriuţele cochete a la Maurice Chevalier (pl. nr. 1).

O altă orientare a „mini"-ului este amploarea propusă încă de anul trecut de casele Ferraud, Dior şi Laroche, în care volanul se instalează, atotstăpînitor, volan bordînd corsajul sau poala rochiei, fustei, bluze volan peste volan, volane din dantelă sau muselină pe suport de catifea sau tafta Taroni. Cordoane late eventual cu paftale mari preţioase de argint sau cu paftale colorate în stilul popartului — inimioare în dungi, etc., sau cordoane legate lejer peste şold cu funde ample atîrnînd pînă la tiv. Rochiile din broderie englezească cu talie prelungită bordate cu volane, cu pălării cu calotă rotundă împodobite cu panglici de muselină şi flori, cu mănuşi asortate, lansate de veşnic tînăra vedetă sex Brigitte Bardot ne aduc aminte de ţinuta frumoaselor înainte de război, ţinută popularizată de invazia cinematografului şi a marilor sale dive Dorothy Lamour, Joan Crowford, Marlene Dietrich etc. (pl. nr. 2, 3).

O altă orientare majoră a ţinutei anului este moda „sport-club" care pune un semn de egalitate între sportivitate, tinereţe şi frumuseţe. Însemnînd mişcare, jogging, gimnastică, tenis, înot cît şi turism, îmbrăcămintea se cantonează în zona pantalonului lejer, pînă

la gleznă sau short, cu bluzoane largi din jerse moale în maniera treningului sportiv. Cămășile bărbătești și-au pierdut gulerul cel mic sau mare, necesitînd cravate înguste sau late, în favoarea unei bentițe în stilul cazacăi, cu nasturi parțiali pe fantă, sau asimetrici pe o platcă. Pantalonii lejeri au cute în talie, buzunare aplicate pe coapse sau pliuri adînci și sînt strînși pe gleznă ori de un fermoar, ori de o bentiță cu un nasture. Culorile preferate sînt cele pastel : liliachii, pipermint, galben, blue combinate uneori în desene geometrice. În picioare tenișI, Adiddași, sau pantofi cu tocul jos, într-una din culorile ținutei. (pl. nr. 4, 5).

Revine și severitatea anilor 30 cu fuste strîmte și taiorul cu umeri largi și drepți, cu sau fără revere din materiale pepit sau carouri mici alb cu negru și bordate contrastant. Revine lărgimea troi-care-ior din carouri mari de pătură cu cute la spate, cu pălărioare și eșarfe asortate. O modă mai sobră și mai rigidă adecvată unei anumite vîrste și mai ales unui anumit timp diurn. În repertoriul vestimentar se păstrează fustele pantalon, sau pantalonii sub genunchi strînși pe bentiță sau largi cu manșetă, sau pînă la jumătatea gambei — tip pescăresc. Acest gen de pantalon însoțit de hainele largi și lălii și de pălăriile mici și rotunde ne aduc aminte de gagurile filmelor mute, de veșnicele hohote de rîs trezite de comicul cel trist — Charlie Chaplin. Deci accesorii obligatorii, pălăria, cravata de mătase croșetată, ciorapii plasă și pantofii bicolor de lac cu vîrful și tocul ascuțit (pl. nr. 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13). Și dacă tot vorbim de moda retro — se poartă cufărul bunicii, sau debaraua cu tinerețea mamei, bineînțeles dacă au fost păstrătoare și s-au gîndit la roata vieții, ne amintește „Oxfan" din Marea Britanie.

Ținuta de vară păstrează linia generală, adăugîndu-i prețiozități de materiale, detalii și mai ales accesorii. Rochia mini fără bretele cu rîndurile de volane din tull alb paspoalate cu satin și avînd talia marcată cu un cordon lat argintiu din zale mici. Accesorii ciorapi argintii cu balerini la fel și la gît un colan masiv. Corsajului prelungit peste șold i se adaugă două volane ample care se regăsesc ca niște aripioare la mîneci, căruia luciul specific al taftalei, decorată cu perle îi dă o prețiozitate deosebită. (pl. nr. 14). Marile case Givenchy, Yves Sain Laurent, Nina Ricci, ne propun un joc alambicat al decolteului decorat cu funde, papioane uriașe, trandafiri aplicați, într-o combinație incitantă de materiale, satin, tafta și catifea, invitîndu-ne spre somptuozitatea oricărei posibilități (pl. nr. 15).

Ținuta de iarnă readuce paltoanele de casa sau aba ample, brodate cu negru și bordate cu vulpe argintie pe contururi, cu fuste pantalon din același material ținute în cordoane late, cu paftale, cercei, nasturi din argint filigranat, cu cizmulițe cu tocul jos (pl. 16).

În general, reîntoarcerea la lejeritate, și vigoare se observă și din tăietura părului, foarte simplă, naturală, fără o orientare anume, asociată cu un machiaj discret și uneori cu lipsa machiajului.

În acest an, mai mult ca oricînd, paleta cromatică și de tăieturi foarte variate ne lasă multiple posibilități opționale în funcție de vîrstă, preocupări sau principii, obligîndu-ne

încă o dată să recunoaștem că moda este o stare de spirit, care răspunde prompt aspirației noastre spre nou și schimbare, fiind, totdată, un aliat prețios în lupta împotriva insolentului asalt temporal.

Cristina Suciu Moscu

UN URMAȘ AL LUI ILIE NASTASE

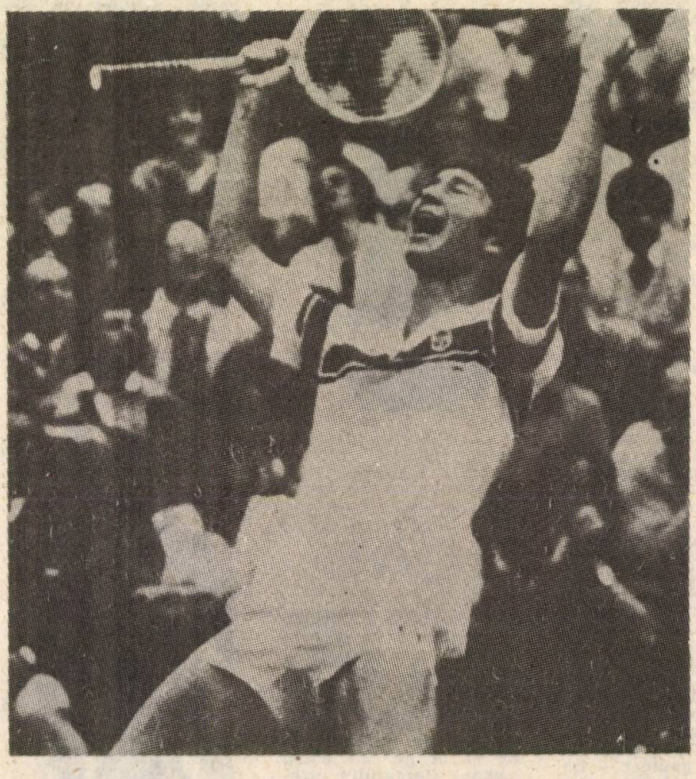

JOHN McENROE
copilul teribil al tenisului mondial

1. Nebun, vrăjitor, și... mai ce ?

John McEnroe se aseamănă unui „băț uns cu miere la ambele capete. Nu știi cum, cînd și de unde să-l prinzi...".

Unii au spus despre el că este „nebun", alții că ar fi „vrăjitor", alții că... Dar despre Ilie Năstase, cite nu s-au spus ?... Dacă ar fi să-i iau un interviu — în cazul că mi l-ar acorda, din cauza timpului pe care și-l drămuiește cu precizie matematică — nici n-aș ști ce să-l întreb. Din această cauză prefer să scriu despre el un reportaj cuminte, în care să-l aduc în fața cititorilor Almanahului „LUCEAFĂRUL" așa cum este acest „cineva" al tenisului mondial.

Pentru că orice am spune : că îl iubim, că nu-l iubim, că-l admirăm sau dimpotrivă, John McEnroe este un „Cineva".

Dar, mai întîi, cine este John McEnroe ?

Este un tînăr american în vîrstă de douăzeci și patru de ani care, pe lîngă multe alte lucruri bune pe care le face, are și un mare defect : este cel mai „complet" jucător — după opinia multor specialiști — din lume.

Bunicul lui dinspre tată a fost irlandez, mama lui fiind și ea pe jumătate irlandeză. Nu-i deci de mirare că John are părul roșcat și că pe nas și pe brațe îi strălucesc puzderie de pistrui.

Pistruiat-nepistruiat, roșcat sau nu, „nebun" sau „vrăjitor", John McEnroe domină de cîțiva ani buni tenisul mondial.

2. „Numai McEnroe ăla e de vină ?"

Anul 1979.

Pe atunci John avea douăzeci de ani și tocmai terminase cu rezultate suficient de bune cursurile unui liceu din Manhattan. Și cum după examene urmează vacanță, John a luat-o într-o bună zi spre Wimbledon, dreptunghiul acela mirific de gazon de un verde neobișnuit pe care se trăiesc bucurii imense, drame teribile...

Se înscrie la concurs — nume absolut necunoscut — dar

joacă atît de bine, încît ajunge pînă în semifinale ! Sorții au făcut ca necunoscutul John McEnroe să-l întîlnească pe Jimmy Connors, un alt „nebun" la vremea aceea. Experiența lui Jimmy și-a spus cuvîntul, dar John a făcut senzație de la prima lui apariție în lumea tenisului.

Și cea mai bună dovadă că a făcut senzație o constituie faptul că mai mulți manageri i-au propus sume absolut tentante pentru oricine în schimbul cumpărării unor contracte.

John are tăria să refuze. Pe unul, pe altul. Pe toți.

Și se înscrie la Universitatea Stendford pentru a studia — ce credeți ? — latina, matematica și literatura engleză.

Același McEnroe refuză oferta de un milion dolari făcută de reprezentanți oficiali ai sportului din Republica Sud-Africană de a participa la un turneu organizat în această țară. În felul acesta el și-a exprimat public dezacordul față de politica de apartheid promovată de regimul sud-african. Această poziție exprimată în modul cel mai clar nu l-a împiedicat ca la scurt timp după aceea ,la o minge căzută în afara terenului de joc, dar văzută pe tușă de arbitru, el să exclame în auzul unui întreg stadion : „Atît de prost poate să arbitreze numai un colorat împuțit !"

Da, acesta este John McEnroe : un băț uns cu miere în ambele capete, pe care nu știi cum, cînd și de unde să-l apuci...

Protestează împotriva zborurilor avioanelor „Boeing" de-asupra terenului de tenis de la Flushing Meadow, unde se desfășoară internaționalele de tenis ale Statelor Unite, demolează microfonul reporterilor de la BBC, și este gata să nu participe la tradiționala recepție oficială de la terminarea Wimbledonului pentru că avea chef să se ducă la... pizza cu un grup de prieteni...

Se ceartă cu arbitrii din toată lumea, de pe toate terenurile, aruncă cu racheta în aer sau o izbește de pămînt, pentru ca întorcîndu-se la hotel, unde magnetofonul urlă în disperare — în paranteză fie spus, John avea de gînd, mai demult, înainte de a se duce la Wimbledon prima dată, să se facă cîntăreț de rock — să declare spășit : **„Așa nu mai merge. Trebuie să mă schimb. N-aș vrea ca după mine să urmeze o generație de jucători care să se comporte ca niște nebuni iar lumea să zică că numai McEnroe ăla e de vină...".**

Fără incredibila evoluție anterioară a lui Ilie Năstase, conduita lui John McEnroe n-ar fi fost însă posibilă.

3. V-aș putea spune lucruri interesante, dar...

Lui John McEnroe nu-i place publicitatea. Pe ziariști îi urăște pur și simplu. Cu ocazia unui interviu acordat Societății americane de televiziune CBS el a declarat: „Ziariștii mi-au lipit o etichetă de care nu mă pot debarasa. Desigur, oamenilor n-ar trebui să li se spună că sînt un înger, sau un mieluțel, dar nici așa...".

Și John McEnroe nu este nici înger, nici mieluțel nevinovat. După terminarea uneia din edițiile turneului de la Flushing Meadow, cînd un reporter de la „Newsweek" a încercat să realizeze un interviu, John i-a trîntit ușa în nas zicîndu-i : **„Ce mai vrei să știi ? Tot tîmpeniile alea vechi ? Nu mai interesează pe nimeni !".**

După numai cîteva minute însă s-a dus la el și i-a cerut scuze : **„Aș putea să vă spun multe lucruri interesante, dar nu-mi place să vorbesc în public...".**

Nici ziariștii nu-l iubesc pe John. La unul din turneele la

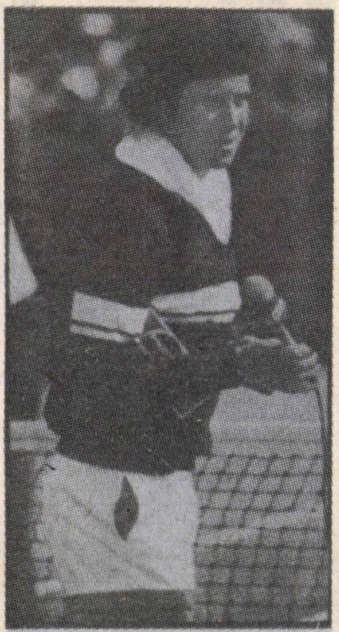

care participa și McEnroe, ziariștii au arborat o lozincă pe care scria : **„Mai bine te-ai întoarce acasă, John McEnroe !".**

Bine-nțeles că John nu s-a întors acasă. A jucat și a cîștigat turneul, spre mîhnirea ziariștilor. Drept urmare, ziarele au scris astfel despre el : **„Un ins egoist, un tip de om pe care l-ar putea iubi cel mult mama care l-a adus pe lume, nimeni altcineva !".**

Richard Evans, prieten foarte bun al lui John, a scris în biografia acestuia : **„Cînd intră pe teren John devine schizofrenic. Dar asta se poate spune despre oricare dintre așii tenisului mondial, fie că se numește Borg, Lendl, Connors sau altfel...".**

Pe Borg, John McEnroe îl iubește și îl admiră, dar asta nu-l oprește să spună despre el : **„După părerea mea Borg este anormal. Nu-l pricep pur și simplu cum joacă tenis !".**

4. „A juca pentru țara ta este cea mai mare onoare"

În orașul său natal John McEnroe se comportă absolut normal, ca oricare alt tînăr de vîrsta lui. Are mulți prieteni cu care se duce cu mare plăcere la o bere, la o pizza. Așa îl cunosc oamenii din Donglaston, o mică așezare de lîngă New York unde trăiesc părinții lui.

Dar Donglaston este una, terenul de tenis alta.

Odată intrat pe teren, el, ca de altfel toți marii tenismeni ai lumii, devine alt om. Sîngele

lui de irlandez începe să fiarbă.

Marea lui pasiune o constituie Cupa Davis. Spre deosebire de Jimmy Connors, de Vitas Gerulaitis și de alți jucători americani, el n-a lipsit niciodată de la meciurile pentru acest suprem trofeu al tenisului mondial.

Arthur Ashe, căpitanul nejucător al echipei americane pentru Cupa Davis, spunea despre el : **„John vine la meciurile pentru Cupa Davis ori de cîte ori este nevoie, fără să facă fasoane".**

Tatăl lui John McEnroe, avocat la New York, care urmărește îndeaproape cariera fulminantă a fiului său, declara unor ziariști : **„Lui John i-am băgat în cap încă de pe vremea cînd era copil, că a juca pentru țara ta este cea mai mare onoare...".**

5. Nu pentru că ar fi singurul care știe latina

Concluzii ?

Se pot oare trage concluzii despre marea cutreierată de furtună ?

Am încercat să schițez portretul unui copil minune al tenisului mondial, care se numește John McEnroe. Poate pînă la apariția acestor rînduri el va fi detronat de un altul. Poate mai talentat, poate mai cuminte, poate mai „rău"...

Dar orice s-ar întîmpla, John McEnroe va rămîne unul dintre cei mai reprezentantivi tenismeni ai zilelor noastre. Alături de Năstase al nostru, de Borg, de Lendl, de Jimmy Connors...

Și nu pentru că ar fi singurul care știe latina și se pricepe la matematică. Dar poate și pentru asta...

Acum, după ce elementelor pe care le știați despre el le adăugați pe cele de mai sus, cum îl găsiți pe McEnroe ?

Nu-i așa că dacă l-ați fi văzut doar jucînd și nu ați fi auzit despre el nici lucrurile bune, nici pe cele mai puțin bune, v-ar fi plăcut infinit mai mult ?

Dar, indiferent dacă îl iubiți sau îl huliți, nu-i așa că joacă excepțional ?

Și, ajunși aici, vă întreb : în definitiv, ce sînt spinii dacă nu niște mici răutăți ale florilor... ?

Reporter

Acesta este Mick Jagger din formația „Rolling Stones". El a răspuns astfel la întrebarea unui reporter despre ce anume crede el despre glorie : „Cred că gloria nu trebuie luată în serios. Cei care consideră gloria drept scopul cel mai important al vieții o sfîrșesc, de regulă prost. Dar cred că și cei care n-o iau în seamă atîta cît trebuie o pățesc la fel. În viață trebuie să fii un om normal, să înțelegi la adevărata valoare lucrurile și fenomenele din jurul tău".

Iar acesta este Keith Richards din aceeași formație celebră. Întrebat de același reporter cum a reușit să se lase de droguri, el fiind la un moment dat foarte aproape de ceea ce cheamă stare de inconștiență totală din cauza consumului excesiv de stupefiante, a răspuns : „Nu este chiar atît de greu să te lași de droguri. Cei care afirmă contrariul se înșală. Este chiar mai ușor decît să te lași de fumat."

1. Asta zic și eu afacere...

În iunie 1982, funcționarilor din conducerea clubului „Eintracht Frankfurt" li s-a părut că antrenorul pe care-l visează echipa lor de fotbal costă prea mult. De aceea, conducerea acestui club vest-german, cu o datorie de cinci milioane mărci vest-germane, s-a opus angajării lui Branko Zebec, fost internațional iugoslav.

În această situație, lui Zebec, care solicitase 30 000 mărci vest-germane pe lună, i-a fost preferat un antrenor mai ieftin, austriacul Helmut Senekowitsh. După cinci etape însă Eintracht, avîndu-l la cîrmă pe antrenorul austriac, a ajuns pe ultimul loc, la meciuri venind la cele cinci etape cu 45 000 spectatori mai puțini decît se scontase.

Urmarea ?

După numai șaptezeci și opt de zile de activitate, Senekowitsch a fost pus pe liber, el devenind în felul acesta cel de al o sută unsprezecelea antrenor căruia i se desface contractul înainte de termen...

În cele din urmă a intrat în calcule tot Zebec, care însă, între timp începuse să cam cocheteze cu... Bachus. De data asta el s-a mulțumit numai cu... 25 000 mărci vest-germane. Pe lîngă această sumă însă clubul a fost obligat să plătească cîte 16 000 mărci pe lună și lui Senekowitsch, căruia îi desfăcuse contractul înainte de termen.

Asta zic și eu afacere !

Începînd din anul 1976 Zebec este al zecelea antrenor care face escală la „Eintracht". Dintre cei eliberați din funcție înaintea lui se numără Detmar Cramer, Dietrich Weise — ultimul fiind cel care a dus echipa de juniori a R.F. Germania pînă la cîștigarea titlului de campioană mondială, la ediția australiană a acestei competiții. Dintre ei mai face parte și Gyula Lorant, cel care în sezonul 1976/77 a făcut ca „Eintracht" să nu piardă nici un meci timp de 22 etape...

Lorant, care în anul 1954 a a jucat în echipa Ungariei împotriva R.F. Germania în finala Campionatului mondial de la Berna — vă mai amintiți, după ce în serii Ungaria învinsese echipa vest-germană cu astronomicul scor de 8—3, în finală vestgermanii s-au revanșat, cîștigînd cu 3—2, golul victoriei fiind marcat în urma unei gafe a lui... Lorant. Vă amintiți cum plîngea Sepesi, crainicul radiodifuziunii ungare ?

Iată ce declara Lorant : „Noi antrenorii sîntem pur și simplu țapi ispășitori. Noi sîntem vinovați de fiecare dată, noi sîntem idioții fotbalului profesionist. Dar, în același timp, sîntem idioții cei mai bine plătiți din lume..."

ANTRENORII-ȚAPI ISPĂȘITORI ?

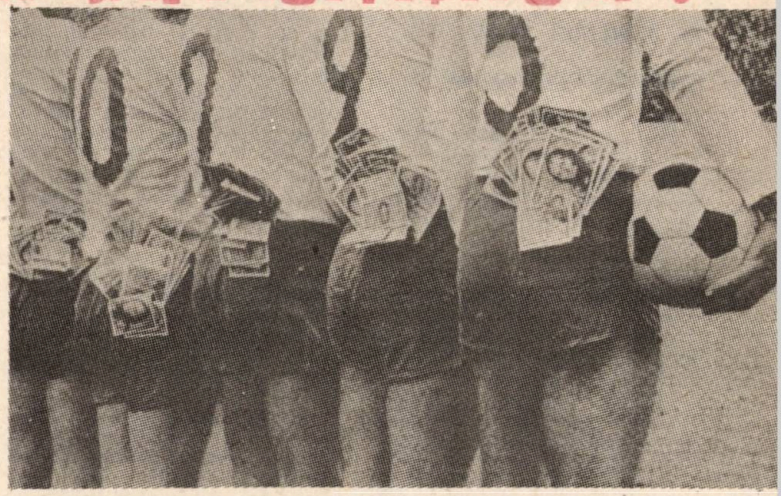

Branco Zebec sau „a fi sau a nu fi... antrenor (stînga) ● Helmut Senekowitsch sau antrenorul care a „dansat" la „Eintract" numai două luni și jumătate ! (jos)

Lui Lorant îi dă mîna să declare așa ceva, pe parcursul a opt ani „idiotul" a trecut pe la șase cluburi, cîștigînd în medie cîte 27 000 mărci vestgermane...

2. „Munca de antrenor e treabă de nebun"

Dar nu numai rezultatele au fost cele care l-au mînat pe Lorant de la un club la altul, dar și gura lui... spartă. Astfel, pe cînd antrena „Bayern" München, el a folosit cuvinte injurioase la adresa lui Breittner, Ca urmare jucătorii acestei echipe au făcut grevă cerînd destituirea lui Lorant. „Se punea problema : Breittner sau eu. Am pierdut, de aceea a trebuit să plec", a declarat el.

Aceasta se întîmpla în 1978, după ce cu numai un an în urmă el fusese „eliberat" de la cîrma lui „Shalke 04".

Ceva asemănător s-a întîmplat și cu Rudi Gutensdorf, care a trecut pe parcursul doar a cîteva luni, pe la „Shalke 04", și „Hamburger SK". Herbert Widmayer a rezistat numai nouă meciuri la „FC Nürnberg". Motivul ? Echipa antrenată de el a pierdut patru meciuri unul după altul...

Și ca ei mulți alții...

Pentru antrenorii din bundesliga este valabil un singur principiu : dacă echipa nu cîștigă, zbori ! Nu de puține ori s-a spus că echipele pierd pentru că antrenorul a fost plătit de... adversari ! S-ar părea că afirmația nu este departe de adevăr.

De pildă, în campionatul 1977/78 titlul de campioană a R.F. Germania urma să fie decis de scorul întîlnirii dintre „F.C. Köln" și „Borusia". Și ca prin minune, „F.C. Köln a cîștigat cu 12—0 ! (exact cît îi trebuia !) devenind campioană.

În urma acestui meci antrenorul „Borusiei" a trebuit să plece de la conducerea tehnică a echipei. Dar cine știe cu cît în buzunare...

Acum el este antrenor la „Werder" Bremen și se conduce după principiul : „Fie că voi sfîrși prin a ajunge un om bogat, fie că voi ajunge într-un ospiciu, munca de antrenor este o treabă de om nebun !"

Fără comentarii.

Nene

Pentru cine mor

Villenueve, al şaptezeci şi şaselea...

● 8 mai 1982.

Pe pista de la Zolder, Belgia, aşii curselor de formula unu sînt prezenţi cu toţii la ultimul antrenament înaintea startului oficial în Marele Premiu al Belgiei.

Se pleacă „cuminte", cu viteză redusă adică, apoi rînd pe rînd bolizii prind viteze fantastice.

Între cei care participă la antrenament se află şi Gilles Villenueve, un tînăr canadian remarcat în ultimele curse de formula unu. La un moment dat, bolizii aleargă cu 270 km. la oră. Un zgomot infernal învăluie pista şi tribunele de la Zolder.

Gilles Villenueve pilotează un „Ferrari".

La intrarea într-o curbă, roata din spate a bolidului lui Gilles „şterge" roata din spate a altui bolid. Maşina canadianului se dezechilibrează, nu mai ascultă comenzile. „Ferrari-ul lui se izbeşte în plin de bariera de protecţie, de unde este azvîrlit apoi exact în cealaltă parte a pistei, spre gazonul stadionului. Contactul cu zidul de protecţie i-a fost fatal lui Villenueve, care a decedat instantaneu. Cu toate acestea instalaţia specială cu care era înzestrat bolidul lui, l-a catapultat în văzduh. O scenă cumplită, pe care televiziunea occidentală a reluat-o de zeci şi zeci de ori...

În felul acesta, Gilles Villenueve a devenit cea de şaptezeci şi şasea victimă pe altarul curselor de formula unu.

Adio curse de formula unu!

● O lună mai tîrziu, avea să urmeze cea de a şaptezeci-şi şaptea victimă...

S-a întîmplat la Montreal, în Marele Premiu al Canadei. În ziua aceea de 13 iunie 1982, pilotul italian Riccardo Paletti împlinea douăzeci şi patru de ani. Buna lui mamă venise în Canada tocmai din Italia pentru a-şi sărbători împreună cu singurul ei copil ziua de naştere a acestuia. Bineînţeles, după cursă.

S-a dat startul oficial. Bolizii pornesc într-un uragan de zgomot şi fum. Se rulează în bloc numai cu... 180 km. la oră. La această viteză maşina pilotată de Didier Pironi abandonează şi „trage" la marginea pistei. Venit din urmă, maşina lui Paletti o loveşte în plin.

O oră mai tîrziu, Riccardo Paletti încetează din viaţă la spital în urma gravelor traumatisme interne provocate de ciocnirea cu maşina lui Pironi.

Şi astfel, ziua de naştere a lui Riccardo s-a transformat în ziua lui de înmormîntare. Avea numai douăzeci şi patru de ani...

Sărmana mamă ventiă să sărbătorească ziua de naştere a fiului ei...

În coliziunea cu Paletti, Pironi printr-un fantastic noroc, a scăpat doar cu citeva răni superficiale.

A urmat însă Marele Premiu al Germaniei Federale, la Hockenhaeim, desfăşurat la 7 august 1982. De data aceasta lui Didier Pironi nu i-a mai fost atît de uşor. Cum ar putea scăpa cineva teafăr într-un accident în care bolidul rulează cu 280 km. la oră ???

Chirurgii au stat mult în cumpănă : pentru a-i salva viaţa pilotului va trebui să i se amputeze picioarele. După multe ore de operaţie, doctorii

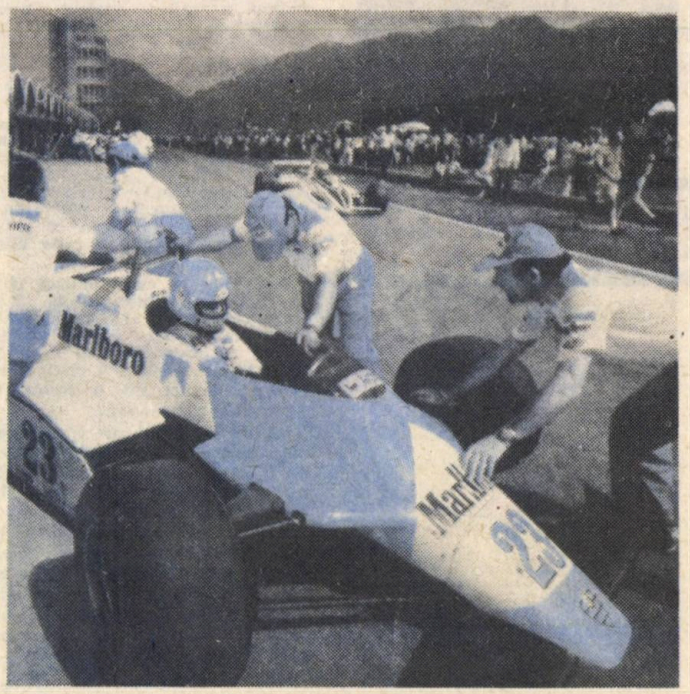

Bolizii lui „McLaren" concurează pentru... „Marlboro" !

au ajuns la concluzia că amputarea picioarelor poate fi evitată. Totuşi Pironi a rămas infirm pentru tot restul vieţii.

Agonia lui Ronnie

10 octombrie 1978. Pe pista de la Monza, Italia, bolizii pilotaţi de alergători celebri : Carlos Reutemann, Clay Ragazzoni, James Hunt, Didier Pironi, Riccardo Patrese, Ronnie Peterson şi alţii sînt gata de start în Marele Premiu al Italiei. Spectatorii aşteaptă cu încordare. În fine, steguleţul cu pătrăţele se lasă brusc şi maşinile se dezlănţuie.

La un moment dat o porţiune a pistei se transformă într-o mare de flăcări şi fum. Se văd două roţi rostogolindu-se spre spectatori, care, îngroziţi strigă : „Ronnie ! E maşina lui Ronnie !" Într-adevăr, maşina cuprinsă de flăcări este „Lotusul" pilotat de suedezul Ronnie Peterson. În văzduh se simte din ce în ce mai puternic miros de cauciuc ars. Combinezonul lui Ronnie e în flăcări...

James Hunt şi Clay Ragazzoni abandonează cursa şi aleargă spre epava „Lotusului". Ronnie este scos din maşina transformată într-o torţă şi este aşezat pe pământ. Oasele picioarelor şi ale mîinii stîngi îi sînt fracturate în mai multe locuri. Durerile sînt cumplite. Nu are arsuri pe faţă. Toată lumea strigă după salvare, dar maşina albă nu se arată. Cel mai tare strigă James Hunt : „Să vină ambulanţa : Unde dracu' e ambulanţa aia ?"

În sfîrşit de Ronnie se apropie cîţiva oameni în halate albe, doctori şi asistente medicale. Privesc cu toţii. Înmărmuriţi. Pentru cîteva clipe nici unul nu e în stare să dea o mînă de ajutor. Rănitul este apoi transportat la un spital din apropiere. „Picioarele ! Mă dor cumplit picioarele... Faceţi-mi o infiltraţie cu novocaină...",

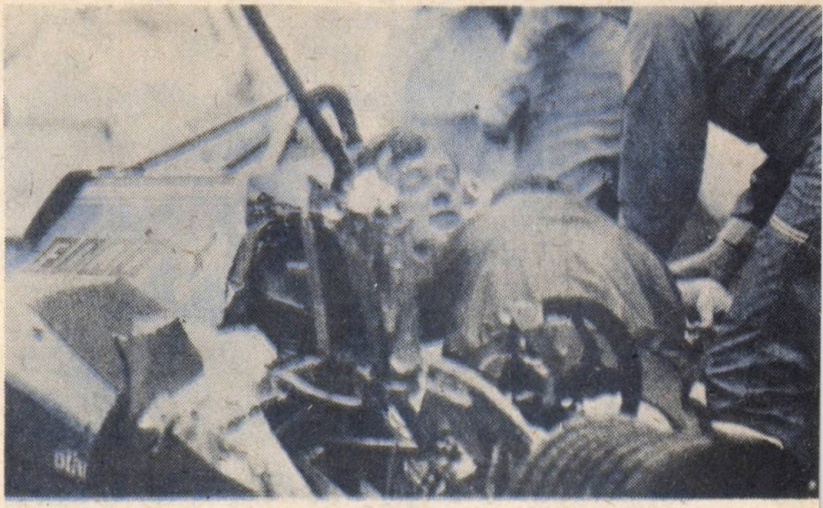

In Marele Premiu al R.F. Germania, Didier Pironi n-a mai avut noroc...

piloţii de formula 1?

Accidentul în urma căruia Gilles Villenueve şi-a pierdut viaţa.

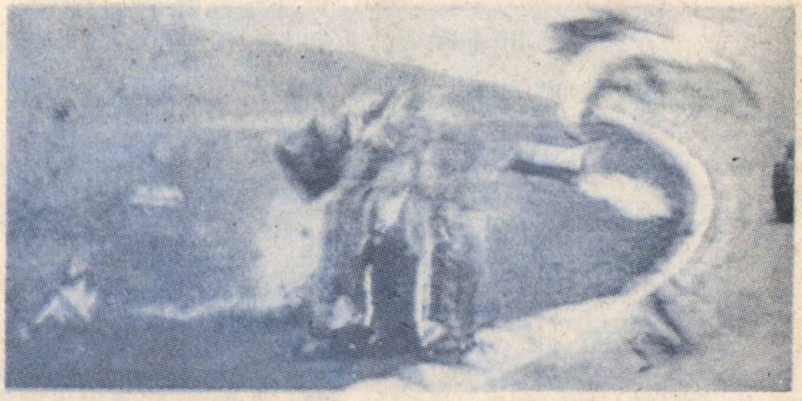

îngînă Ronnie cu un suprem efort de voinţă. Este aşezat pe un pat. În încăpere dau năvală ziariştii. Doctorul este nevoit să se dea repede în lături pentru a face loc fotoreporterilor care trec pe peliculă agonia lui Ronnie !

James Hunt urlă : „Afară ! Afară !" Dar fotoreporterii şi-au făcut deja meseria. Doctorul i-a primele măsuri pentru operaţie. Cere consimţămîntul lui Hunt. Dar James Hunt nu venise acolo pentru a avea păreri sau pentru a da aprobări. Nu, el venise pentru a-l ajuta pe adversarul şi prietenul său. Poate lui Ronnie, i se va face o transfuzie, poate că va avea nevoie de sîngele lui, poate...

Superbă dovadă de solidaritate între aceşti mari oameni şi mari campioni ! Atît James Hunt cît şi Clay Ragazzoni

Mașina care l-a dus la moarte pe Riccardo Paletti

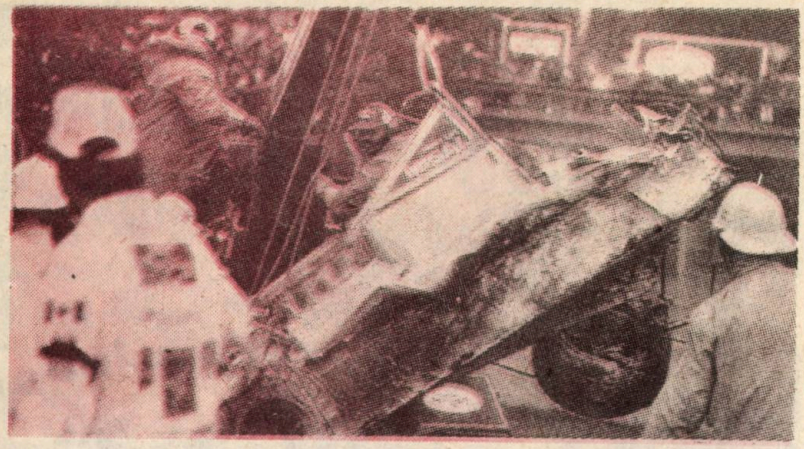

erau foarte bine plasați în clasamentul general al Campionatului mondial al mașinilor de formula unu, iar cîștigarea cursei de la Monza le-ar fi sporit mult șansele, și unuia și celuilalt, la cucerirea titlului suprem în această foarte dificilă probă. Ei au oprit însă motoarele și au alergat să-și ajute colegul.

Ronnie este fără cunoștință. Doarme ? Doza puternică de narcoză își făcea efectul. După douăsprezece ore de la accident inima mare, curajoasă a lui Ronnie Peterson înceta să mai bată...

Pentru cine mor acești băieți minunați ?

De ce se organizează cursele de fomula unu, „cursele morții" cum li se mai spune ? Credeți cumva că numai de dragul de a-i alege pe cei mai buni dintre cei mai buni ? Pentru a-i da lui Niki Lauda, de exemplu, prilejul să devină campion al asilor volanului ?

În primul rînd, cursele acestea reprezintă o foarte bună reclamă pentru producătoarele de automobile. Cîștigarea unor curse dificile sau a campionatului mondial al bolizilor de formula unu constituie o reclamă fantastică pentru firma care a produs mașina respectivă. În mai multe cazuri reclama urmărește creșterea vînzărilor pe o piață sau alta a unui anume tip de mașină. Cazul lui Ronnie Peterson este tipic în această privință.

Se pare că starterul oficial a dat greșit plecarea, în timp ce unele mașini staționau cu motoarele pornite, iar altele se aflau în mișcare. Mașina lui Ronnie, deși cu motorul pornit, s-a urnit mai greu. Venită din spate cu mare viteză, mașina lui Riccardo Patrese l-a izbit în plin, la scurt interval de la plecare. Nu trebuie să uităm că aceste adevărate rachete pe patru roți sînt capabile să dezvolte în mai puțin de 3,5 secunde o viteză de pînă la 100 km. la oră !

● Cititorii au observat, probabil, din transmisiunile micului ecran, că multe dintre mașinile care aleargă în cadrul concursurilor de formula unu, au înscris pe ele cuvîntul „Marlboro". Dar noi știm cu toții că Marlboro este o marcă de țigări, după părerea subsemnatului nu dintre cele mai bune. În acest caz se naște întrebarea : ce caută numele țigărilor „Marlboro" pe tabla acestor bolizi ?

Iată o întrebare pe cît de complicată la prima vedere, pe atît de simplu de elucidat.

Numai în cursul anului 1982 diferite firme producătoare a celor mai felurite articole au oferit firmelor care fabrică mașini care se întrec la cursele de formula unu, și care apar deci foarte des pe ecranele televizoarelor sau ale sălilor de cinematograf, nu mai puțin de o sută de milioane dolari pentru reclamă. Astfel, firma „Philip Morris", care produce țigările „Marlboro" a oferit firmei britanice „McLaren" suma de 10 milioane dolari în schimbul obligației ca toate mașinile „McLaren" participante la campionatul mondial al bolizilor de formula unu, să poarte inscripția „Marlboro".

Concernul italian „Parmalat" plătește anual firmei „Ecclestone" 7 milioane dolari în scopuri de reclamă.

Niki Lauda, multiplu campion mondial de formula unu primește anual 350 000 dolari din partea concernului italian „Parmalat" numai pentru că acesta acceptă să poarte în timpul curselor costumul și casca de protecție cu marca „Parmalat".

Am mai putea continua enumerarea cu încă multe, multe exemple. Credem însă că cititorii noștri sînt edificați asupra dedesubturilor marilor curse de formula unu.

Niki

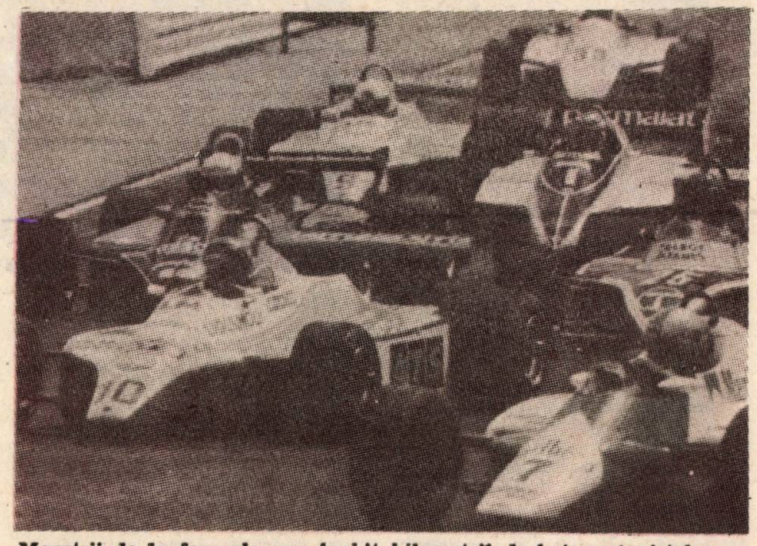

Monștrii de la formula unu înghit kilometrii de beton ai pistelor

Arthur Trent îi auzea foarte clar. Cuvinte apăsate, furioase, răsunau în receptor.

„Trent!, nu poți s-o ștergi. Orbitele noastre urmează să se intersecteze în două ore și dacă opui rezistență te dezintegrăm".

Trent zîmbea fără să spună nimic. Nu avea nici arme și nici nu dorea să lupte. În mai puțin de două ore nava urma să facă saltul în hiperspațiu și n-aveau să-l mai găsească niciodată. Ducea cu el aproape un kilogram de Krillium, suficient pentru construcția creierelor a mii de roboți ce ar fi valorat pe puțin zece milioane de credite pe oricare din lumile Galaxiei și asta fără să-i pună cineva vreo întrebare, fără să-l doară capul.

Bătrînul Brennmeyer pusese totul la cale. Și se gîndise la afacere, aproape treizeci de ani dacă nu mai mult. Era opera vieții lui.

„E vorba de o plecare pe furiș, tinere", îi spusese. „De asta și am nevoie de tine. Poți ridica o navă de la sol și poți s-o conduci în spațiu. Eu unul nu pot".

„Să ajungem în spațiu nu este o soluție, Domnule Brennmeyer", îi răspunsese Trent. „Putem fi prinși în mai puțin de o jumătate de zi".

„Nu însă", replicase vicleanul Brennmeyer, „dacă facem Saltul. Nu însă dacă fulgerăm prin hiperspațiu și ne trezim la ani lumină depărtare."

„Ne-ar lua pe puțin o jumătate de zi pînă punem la punct saltul și chiar dacă am avea timpul necesar, poliția ar putea alerta toate sistemele stelare".

„Nu, Trent, nu". Mîna bătrînului i-o strîngea pe a sa tremurînd de emoție. „Nu toate sistemele stelare, numai o duzină din împrejurimi. Galaxia e mare și coloniștii ultimilor cincizeci de mii de ani au pierdut contactul unii cu alții."

Vorbea pe nerăsuflate. Galaxia era acum ca și suprafața planetei de origine a omului — Pămîntul, cum o numeau ei — în vremurile preistorice. Omul se răspîndise pe toate continentele dar fiecare grup nu cunoștea decît zonele imediat apropiate lui.

„Dacă facem Saltul la întîmplare", continuă Brennmeyer, „putem fi oriunde, poate chiar la cincizeci de mii de ani lumină depărtare și șansele de a ne mai găsi nu vor fi mai mari decît șansa găsirii unei pietricele într-un roi de meteoriți."

Trent își clătinase capul a neîncredere. „În acest caz nici noi nu ne vom mai putea găsi. N-am mai avea nici cea mai slabă speranță să descoperim o planetă locuibilă."

Cu o mișcare rapidă a ochilor, Brennmeyer inspectase împrejurimile. Nimeni nu era în jurul lor, dar vocea îi coborî la nivelul unei șoapte. „Am cheltuit treizeci de ani din viața mea, colectînd date asupra tuturor planetelor locuibile din Galaxie. Am scormonit prin toate înregistrările. Am călătorit cu mii de ani lumină mai departe decît orice pilot spațial. Coordonatele fiecărei planete locuibile se află acum în memoria celui mai bun calculator din lume".

Trent ridică sprîncenele a mirare.

Brennmeyer continuă imperturbabil. „Proiectez calculatoare așa că îți închipui că-l am pe cel mai bun. Totodată, am determinat coordonatele exacte ale fiecărei stele luminoase din Galaxie. Fiecare stea din clasele spectrale F, B, A și O. Odată făcut saltul, calculatorul va cerceta spectroscopic

întregul firmament, comparînd datele obținute cu harta galaxiei pe care o conține în memorie. Odată găsită urma corectă, mai devreme sau mai tîrziu o va găsi cu siguranță, nava este localizată în spațiu și ghidată automat prin al doilea salt în vecinătatea celei mai apropiate planete locuibile.

„Sună prea complicat".

„Nu se poate să dăm greș. Toți acești ani am lucrat la un singur lucru. Nu putem da greș. Îmi mai rămîn zece ani să trăiesc ca milionar. Tu însă ești mult mai tînăr, vei fi milionar mult mai multă vreme."

„Cînd faci saltul la-ntîmplare, poți nimeri în centrul unei stele."

„Nu există nici măcar o șansă din o sută de trilioane, Trent. Am putea ajunge mai degrabă atît de departe de orice stea luminoasă încît calculatorul să nu găsească nimic care să-i verifice programul. Sau am putea sări numai un an lumină sau doi și să descoperim că poliția este încă pe urmele noastre. Dar și aceste posibilități sînt foarte reduse. Dacă însă vrei cu tot dinadinsul să te îngrijorezi de ceva, atunci îngrijorează-te de faptul că am putea muri de atac de cord în momentul startului. Șansele pentru așa ceva sînt mult mai mari."

„Poate pentru dumneata, domnule Brennmeyer, ești mult mai în vîrstă".

Bătrînul ridică din umeri. „Nu-mi pasă. Calculatorul va face totul automat.

Trent aprobă cu capul și ținu minte această precizare. Într-o noapte, pe cînd nava era pregătită și Brennmeyer sosea cu Krillium-ul într-o geantă diplomat — nu avusese nici o problemă fiind un om ce se bucura de multă încredere — Trent prinse servieta cu o mînă în timp ce pe cealaltă o împinse sigur și rapid înainte.

Un cuțit era încă cel mai bun instrument. Aproape la fel de implacabil și fatal ca un depolarizator molecular, în schimb mult mai puțin zgomotos. Trent lăsă cuțitul implintat în cadavru împreună cu amprentele sale. Ce importanță mai avea? Tot n-aveau să-l mai prindă niciodată.

Acum, adînc în spațiu, avînd crucișătoarele poliției pe urmele lui, simțea adunîndu-se tensiunea care preceda întotdeauna saltul. Nici un psiholog nu putuse explica fenomenul, în schimb orice pilot spațial știa cum se manifestă.

Simți momentul nonființării pe cînd nava și el însuși pentru o clipă de nonspațiu și nontimp, deveniră nonmaterie și nonenergie, pentru a se reasambla apoi în altă parte a Galaxiei.

Trent zîmbi. Era încă în viață. Nici o stea nu era prea apropiată și aproape cîteva mii erau prin preajmă. Cerul era plin cu stele și rețeaua lor era atît de diferită încît își dădu seama că Saltul îl dusese departe. Unele din acele stele puteau fi din clasa spectrală F. Calculatorul avea deci o rețea stelară destul de bogată pentru a o compara cu cea din memorie. Nu va dura mult.

Se lăsă confortabil pe spate privind rețeaua strălucitoare a luminii stelare ce se schimba pe măsură ce nava se rotea ușor. O stea strălucitoare apăru în cîmpul vizual. Într-adevăr, era una foarte strălucitoare. Nu părea să fie la mai mult de cîțiva ani lumină depărtare, iar simțul lui de pilot astral îi spunea că era una caldă, bună și caldă. Desigur, calculatorul o va utiliza ca bază și va stabili coordonatele în funcție de ea. Se gîndi din nou că nu va dura mult.

Dura însă; treceau minutele apoi orele. Și totuși, calculatorul lucra febril; o dovedea licărul rapid al luminițelor.

Fruntea lui Trent se încreți. De ce oare nu recunoștea rețeaua ce trebuia să fie acolo în memoria lui? Brennmeyer îl hrănise doar cu munca lui de o viață.

Nu se putea să nu fi înregistrat vreo stea sau s-o fi așezat într-o poziție greșită.

Desigur, stelele se năsteau și mureau, dezvoltîndu-se între aceste limite. Schimbările erau însă lente, foarte lente. Într-un milion de ani, rețelele înregistrate de Brennmeyer își păstrau valabilitatea.

Brusc îl cuprinse panica. Nu, nu se putea. Șansele pentru acest lucru erau cu mult mai mici decît saltul în interiorul unei stele.

Privi din nou steaua strălucitoare care reapăruse în cîmpul vizual și cu mîini tremurătoare o aduse în focarul telescopului. Reglă pentru mărirea maximă și în jurul petei strălucitoare de lumină apăru ceața caracteristică a gazului turbulent.

Era o novă.

Din întunecata obscuritate, steaua se ridicase la strălucirea de acum, probabil cu mai puțin de o lună în urmă. Promovase de la o clasă spectrală atît de joasă încît să poată fi ignorată de calculator, la una care trebuia să fie luată în mod sigur în considerație.

Steaua care strălucea acum în spațiu nu exista în memoria calculatorului pentru că Brennmeyer nu o pusese acolo. Nu existase pe vremea cînd își colectase datele — sau cel puțin nu ca o stea strălucitoare.

„N-o lua în considerație", țipă Trent. „Treci peste ea"!

Striga însă la o mașină automată care compara harta avînd ca bază nova, cu harta Galactică și n-o găsea nicăieri și continua să caute și să caute și va continua să caute cît timp vor ține rezervele de energie.

Rezerva de aer urma să se epuizeze mult mai devreme și odată cu ea și viața lui Trent.

Deznădăjduit, Trent se lăsă pe spetează scaunului privind harta trucată de steaua cea nouă. Începea lunga așteptare a morții.

Măcar de și-ar fi păstrat cuțitul.

VERDICTUL

ISAAC ASIMOV

Fără-ndoială printr-o fraudă isteață Montie Stein a furat mai bine de un milion de dolari. În același timp nu poate fi pus la îndoială faptul că el a fost arestat la o zi după ce expirase perioada legală de urmărire.

Maniera sa de a evita arestarea în tot acest interval de timp a făcut epocă atît prin faimosul proces : Statul New York împotriva lui Montgomery Harlow Stein, precum și prin consecințele sale. Acest proces a introdus· le-

gea în cea de a patra dimensiune.

Pentru că după cum știți, după ce a comis frauda și a intrat în posesia milionului, Stein a intrat cît se poate de calm într-o mașină a timpului, pe care o deținea ilegal și a reglat controlerul pentru șapte ani și o zi în viitor.

Avocatul domnului Stein argumentează foarte simplu elocvent. Ascunderea în timp nu este fundamental diferită de ascunderea în spațiu. Dacă forțele justiției nu l-au depistat pe Stein în intervalul legal de șapte ani, aceasta nu poate fi decît ghinionul lor.

Dealtfel, legea nu spune nimic despre măsurarea intensității fricii și chinului. Pur și simplu delimitează o perioadă de timp.

Procurorul Districtual insistă că Stein n-a trăit această perioadă.

Apărarea răspunde că Stein era cu șapte ani mai bătrîn acum decît la vremea cînd săvîrșise delictul și în consecință a trăit această perioadă.

Procurorul pune la îndoială afirmația și apărarea arată certificatul de naștere a lui Stein. Era născut în 2973. La vremea delictului, anul 3004, avea treizeci și unu. Acum în 3011, avea treizeci și opt.

Procurorul Districtual strigă ieșindu-și din fire că Stein nu avea fiziologic treizeci și opt ci treizeci și unu.

Apărarea subliniază păstrîndu-și calmul că pentru oricine cu mintea-ntreagă, legea recunoaște numai vîrsta cronologică și care poate fi obținută numai prin scăderea datei de naștere din data momentului.

Procurorul Districtual din ce în ce mai aprins jură că dacă Stein este achitat, jumătate din legi nu vor mai avea nici o valoare.

Atunci să modificăm legile a replicat apărarea, pentru a ține seama și de călătoria în timp, dar pînă atunci să le aplicăm așa cum sînt.

Judecătorul Neville Preston a deliberat o săptămînă înainte de a-și anunța verdictul. Era un punct de răscruce în istoria dreptului. Și în acest context este regretabil că unii îl suspectează pe judecătorul Preston că ar fi fost influențat mai degrabă în decizia sa de un irezistibil impuls epigramistic pentru că acest verdict suna în întregime astfel :

Stein achitat, nișa în timp l-a salvat.

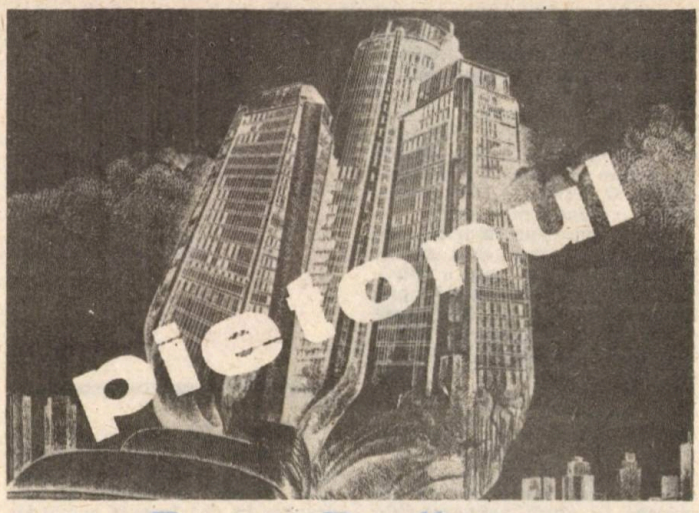

Ray Bradbury

Să intre în acea liniște care era orașul la ora opt într-o seară cețoasă de noiembrie, să calce pe betonul răscopt al aleilor, să treacă peste peluze, să-și croiască drumul în liniște cu mîinile în buzunare, era tot ce-i plăcea mai mult să facă domnului Leonard Mead. Ar sta în colțul unei intersecții și ar privi de-a lungul străzilor luminate de lună ce se desfășoară în cele patru direcții, nehotărît pe care să apuce. În fond n-ar avea nici o importanță ; era singur în această lume a anului 2131, sau ca și singur, se va hotărî în cele din urmă, va alege o cale și va păși înainte lăsînd în urmă smocuri de aer înghețat ca pe fumul unei țigări.

Uneori mergea ore și mile și se întorcea acasă numai către miezul nopții. În drum privea casele cu ferestrele lor întunecate, parcă ar fi pășit pe aleile unui cimitir, numai slabe clipoceli de lumină licăreau în spatele geamurilor. Fantome cenușii apăreau pe pereții interiori acolo unde perdeaua fusese uitată netrasă, șoapte și murmure răsbăteau dinspre casele — monumente funerare — acolo unde ferestrele erau încă deschise.

Domnul Leonard Mead se oprea, ridica capul, asculta, privea, apoi pornea mai departe cu pași moi pe asfaltul vălurit. Uneori asfaltul dispărea sub straturi de flori și iarbă. În zece ani de mers pe jos și de-a lungul a mii de mile, ziua sau noaptea, nu mai întîlnise pe nimeni, nimeni în toată această perioadă de timp.

În seara aceea se îndrepta spre vest, spre marea ascunsă privirii. În aer pluteau ace cristaline de brumă care-i dădeau fiori reci. Își simțea plămînii ca pe un pom de crăciun ; luminițe înghețate clipesc ici și colo, iar ramurile sînt încărcate cu o zăpadă nevăzută. Asculta mulțumit foșnetul frunzelor toamnei ; fluiera ușor o melodie oarecare ; uneori ridica o frunză

în trecere, îi examina nervurile la lumina vreunei lămpi rătăcite, o adulmeca gînditor.

„Cît e acum ?“, a întrebat în şoaptă casele şi şi-a privit ceasul de mînă. „Opt treizeci. E vremea pentru o emisiune care aduce pe ecran o duzină de crime asortate ? Un concurs ? O revistă ? Un comedian care cade pe scenă ?“

Venea oare un murmur de rîsete de la casa aceea ca lumina lunii ? Se opri o clipă, dar cum nimic nu se-ntîmpla, îşi continuă drumul. Sări peste o ridicătură şi pătrunse într-o intersecţie liniştită, mărginită de trifoi, unde se întîlneau două autostrăzi care străbăteau oraşul. În timpul zilei staţiile de benzină erau deschise, iar o mişcare colcăitoare şi fără odihnă ca de insecte, întinzîndu-se de la un orizont la altul, arunca prin eşapamente o duhoare persistentă. Acum însă autostrăzile arătau ca rîurile în sezonul uscat, numai pietre şi albii secate reflectînd lumina lunii.

Se abătu pe o stradă alăturată şi întorcîndu-se, se îndreptă spre casă. Mai avea un bloc pînă la destinaţie, cînd un automobil singuratic dînd colţul, aruncă brusc un con de lumină violentă asupra lui. Era hipnotizat, ca şi cum gura nopţii s-ar fi deschis în acea iluminare şi s-ar fi aruncat asupra lui.

Răsună o voce metalică :

„Opreşte. Rămîi pe loc. Nici-o mişcare !“

Se opri.

„Sus mîinile“.

„Dar...“, încercă să spună ceva.

„Sus mîinile sau tragem !“

Era desigur poliţia, un lucru pe cît de rar pe atît de incredibil : într-un oraş de trei milioane rămăsese o singură maşină de poliţie. Chiar cu un an în urmă, 2130, an electoral, numărul lor fusese redus de la trei la una. Crima era în declin ; nu mai era deci nevoie de poliţie. Mai rămăsese o singură maşină care să patruleze pe străzile pustii.

„Numele ?“, întrebă maşina poliţiei cu un timbru metalic. Din cauza luminii nu putea vedea omul dinăuntru.

„Leonard Mead“.

„Mai clar“.

„Leonard Mead“.

„Ocupaţia sau profesia“.

„Să zicem scriitor“.

„Nu profesia“, spuse vocea din maşina poliţiei ca pentru sine. Lumina îl ţintuia locului aşa cum un ac ţintuieşte un fluture în insectar.

„Aşa mi-aţi cerut“ răspunde

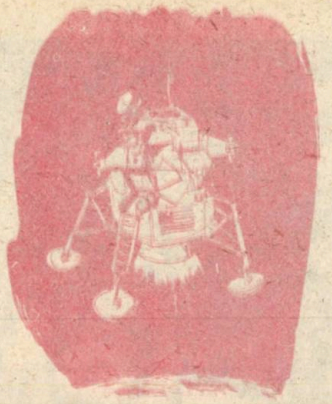

dl. Mead. De ani de zile nu mai scrisese nimic. Revistele şi cărţile nu mai aveau căutare. Toată activitatea se retrăsese în casele care semănau în noapte cu monumentele funerare. Morminte slab luminate, gîndea el, de licărul televizoarelor, unde oamenii stau ca morţii în timp ce luminile multicolore sau cenuşii le luminează chipurile inexpresive, niciodată mişcate de vreun sentiment.

„Nu profesia“, spuse hîrîind vocea de fonograf. „Ce faci afară ?“

„Mergeam“, răspunse Leonard Mead.

„Mergeai !“

„Da mergeam“, răspunse din nou cu dezinvoltură, deşi presimţea o primejdie nelămurită.

„Mergeai, doar mergeai, mergeai ?“

„Da domnule“.

„Mergeai unde ? Pentru ce ?“

„Mergeam să iau aer. Mergeam să privesc ?“

„Adresa“.

„James Street unsprezece“.

„Şi acasă nu ai aer, nu ai aparat de condiţionat aerul domnule Mead ?

„Ba da“.

„Şi nu ai acasă un ecran la care să priveşti ?

„Nu“.

„Nu ?“ Se aşternu o linişte supărătoare ca o acuzaţie.

„Eşti căsătorit domnule Mead“ ?

„Nu“.

„Necăsătorit“, repetă vocea poliţiei în spatele luminii violente. Luna se ridicase în înălţimi printre stele, casele erau cenuşii şi tăcute.

„Nimeni nu mă doreşte“, adăugă zîmbind Leonard Mead.

„Nu vorbi neîntrebat“ !

Leonard Mead aştepta în noaptea rece.

„Doar mergeai domnule Mead ?“

„Da“.

„Dar n-ai explicat în ce scop“.

„Am explicat ; pentru aer, să privesc şi pur şi simplu să merg pe jos“.

„Şi o faci des ?“.

„În fiecare seară, de ani de zile“.

Maşina poliţiei stătea în mijlocul străzii, iar din gitlejul radioului răzbăteau uşoare zgomote de fond.

„Bine, domnule Mead“.

„Asta e tot“, întrebă el politicos.

„Da“, răspunse vocea. „Aici“. S-a auzit un oftat, o pocnitură. Uşa din spate s-a dehchis larg. „Urcă“.

„Staţi o clipă, n-am făcut nimic !“

„Urcă“.

„Protestez“.

„Domnule Mead“.

Parcă se îmbătase brusc. Cînd trecu de parbriz privi înăuntru. Aşa cum se aşteptase, nu era nimeni pe locul din faţă, de fapt nu era nimeni în maşină.

„Urcă“.

Se sprijini de marginea uşii pentru a privi spre locul din spate, era o mică celulă, o închisoare cu gratii. Mirosea a oţel nituit. Mirosea aseptic ; mirosea a prea curat, a dur, metalic. Nu era nimic moale în jur.

„Dacă ai fi avut o nevastă să-ţi ofere un alibi“, spuse vocea metalică, „dar“.

„Unde mă duceţi ?“

Maşina ezită, sau mai degrabă produse un zumzet uşor, pe măsură ce informaţia culeasă undeva pe vreo cartelă, era parcursă de un ochi electric. „La Centrul Psihiatric de Cercetări asupra Tendinţelor Regresive“.

Se urcă. Uşa se închise cu un ţăcănit slab. Maşina poliţiei rula în noaptea străzilor, tăindu-şi drum cu luminile farurilor.

Peste cîteva clipe treceau pe lîngă o casă de pe o anume stradă, o casă cu toate luminile aprinse într-un oraş de case întunecate. Fiecare fereastră răspîndea o lumină galbenă, carouri de căldură într-un întuneric îngheţat.

„Aceasta este casa mea“ spuse Leonard Mead.

Nimeni nu-i răspunse.

Maşina rula pe albiile pustii ale străzilor, iar pe măsură ce se îndepărta, lăsa în urmă străzile pustii în tovărăşia zidurilor triste şi nici-un sunet nu mai mişca acea noapte răcoroasă de noiembrie.

În româneşte de
Mihai Bădescu

UN FOST BEST SELLER

Marlon Brando in rolul „Don Corleone" din filmul „Nașul" de Frank Copolla

TREI CAPITOLE DIN

Nașul

de MARIO PUZZO

CAPITOLUL 14

Marea criză economică spori puterea lui Vito Corleone. Din epoca aceea dăinuia și porecla de Don Corleone. În tot orașul oamenii cinstiți căutau în zadar o muncă din care să-și agonisească pîinea zilnică. Oameni care pînă atunci avuseseră mîndria lor, a lor și a familiilor de care răspundeau, acceptau sumele derizorii pe care le distribuiau funcționarii disprețuitori. Dar oamenii lui Don Corleone băteau străzile cu nasurile pe sus, așa cum stătea bine celor care au buzunarele burdușite cu bilete de bancă și monede de argint. Lor nu le păsa de șomaj. În ciuda modestiei sale, don Corleone nu putea să nu încerce un sentiment de mîndrie. Veghea la buna stare a oamenilor săi. Nu lipsea nimic celor care depindeau de el, celor care se străduiau pentru el, care-și riscau libertatea și chiar viața de dragul său. Cînd unul din „salariații" lui era arestat și trimis în închisoare, familia nefericitului avea asigurată o pensie, și nu una care să semene cu pomana nenorocită a unui avar, ci care echivala cu „salariul" celui încarcerat, dacă ar fi fost liber.

Evident, nu era o treabă de caritate creștină. Nici cei mai buni prieteni ai lui Don Corleone nu-l credeau un sfînt din paradis. Generozitatea sa se baza pe un simț foarte precis al intereselor sale. Era de-ajuns ca deținutul să-și țină gura pentru a asigura subzistența soției sale și a copiilor. Printre altele știa că dacă refuză să informeze poliția, el va fi reprimit cu căldură la ieșirea din închisoare. Prietenii și rudele se adunau la el acasă pentru a sărbători eliberarea sa, în jurul unei mese încărcate cu delicatese, ravioli făcuți în casă, cofeturi italienești și vinuri bune. În cursul serii, consilierul Genco Abandando, și uneori chiar nașul în persoană, trecea pentru a saluta pe eroul serii, ciocnind în sănătatea sa și pentru a-i strecura cu discreție o sumă care să-i permită o săptămînă sau două de vacanță cu familia, înainte de reluarea ocupațiilor cotidiene. Astfel înțelegea Don Corleone să-și exprime simpatia și compasiunea.

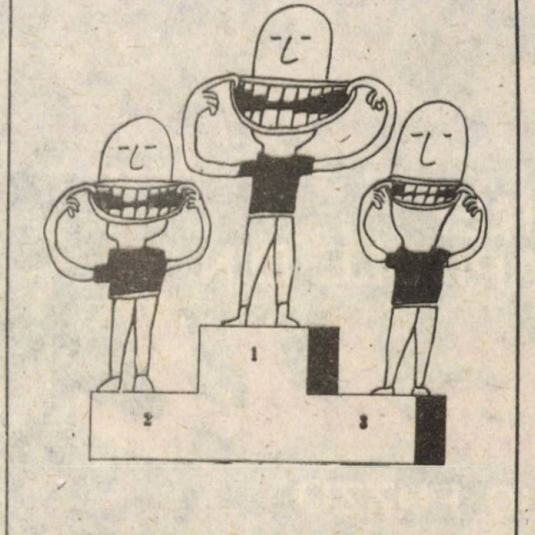

La vremea aceea nașului îi veni o idee : el își guverna mica sa lume mult mai bine decît dușmanii lui, cei care administrau întreaga societate și cu care lupta la orice pas. Săracii care trăiau în vecinătatea lui tot timpul îi cereau ajutorul, confirmîndu-i această idee. El intervenea pentru a-l înscrie pe cutare pe listele municipale de ajutor, pentru a-i găsi de lucru unui tînăr sau pentru a-l scoate pe altul de la ananghie. Împrumuta cu plăcere mici sume unor familii care aveau nevoie urgentă, căci proprietarii continuau să ceară plata chiriei și șomerilor.

Don Vito Corleone îi ajuta pe toți. Mai mult, el își oferea ajutorul cu o exprimă bunăvoință, însoțindu-l cu cuvinte încurajatoare. Atunci nu era normal ca acești italieni, incapabili să știe pe cine să aleagă în cameră sau în senatul de stat sau în oficiile municipale, în Congresul Statelor Unite, să-i ceară sfatul prietenului lor, Don Corleone, nașului ? El deveni de asemenea o putere politică. Dintr-o pornire realistă șefii partidelor îl consultau. El își consolidă această nouă putere luînd măsuri care denotau largheța vederilor sale, proprii veritabililor oameni de stat, ajutînd în special tinerii italieni talentați să-și urmeze studiile cînd părinții lor nu le puteau oferi aceste condiții. Acești tineri deveneau avocați, substituți de procuror, procurori, chiar judecători. El muncea să asigure viitorul imperiului său cu un simț al previziunii pe care nu-l aveau toți politicienii.

Abrogarea prohibiției a însemnat o lovitură dură pentru Don Vito Corleone. Dar el își luase măsurile sale de precauție. În 1933 el trimisese o delegație gangsterului care ținea în mînă tripourile din Manhattan, de la cercurile clandestine pînă la cele mai nenorocite bombe unde se jucau zaruri în docuri. Același gangster păstorea cămătarii ca și pe negustorii de crenvurști de pe stadioanele de base-ball și de pe hipodromuri, din jurul tripourilor unde se juca poker și se vindeau lozuri la loteriile cotidiene. Acest om se numea Salvatore Maranzano. Era caidul lumii interlope new-york-eze. Emisarii lui Don Corleone i-au propus o asociație profitabilă pentru ambele părți. Grație organizării sale, a relațiilor cu poliția și cu lumea politicienilor, Vito Corleone putea furniza un paravan solid operațiilor ilicite ale lui Maranzano și-i permitea să-și extindă afacerile în Brooklyn și Bronx. Om fără simțul perspectivei, Maranzano respinse oferta cu dispreț. Era prieten cu marele Al Capone, care dispunea de asemenea de o largă rețea și de o armată puternică. Nu era el omul care să încurajeze începuturile unui intrigant care — în ochii săi — avea mai degrabă alura unui tip pornit pe calea sforăriilor politice decît a unui adevărat mafiot. Refuzul lui Maranzano declanșă marele război din 1933 care bulversă profund toată lumea interlopă new-york-eză.

La prima vedere nu era o luptă cu arme egale. Organizația lui Maranzano dispunea de un număr de ucigași plătiți, feroce. Avînd treburi comune cu Capone, putea să-l cheme în ajutor. Era de asemenea în tamșă cu Familia Tattaglia, care controla prostituția la New York ca și

piriiașele de drog care curgeau la vremea aceea. Încă și mai rău, era în relații cu puternice personalități ale lumii de afaceri care se serveau de oamenii săi plătiți pentru a teroriza sindicaliștii evrei din confecții și militanții anarhiști italieni ai organizațiilor muncitorești din construcții.

Don Corleone nu-i putea opune decît două grupuri comandate de Clemenza și Tessio. Relațiile sale cu poliția și cu oamenii politici erau contrabalansate de relațiile pe care Maranzano le întreținea cu oamenii de afaceri. Dar, pe de altă parte, inamicului îi lipseau informațiile cu privire la organizarea sa. Nimeni din lumea lor nu putea evalua numărul „soldaților" săi. Se credea chiar, în general, că Tessio dirija la Brooklyn operații în întregime independente.

Corleone păru mai slab numai pînă în momentul în care egaliză șansele pentru a da o lovitură de maestru.

Maranzano îi ceru lui Capone să-i trimită doi dintre cei mai buni ucigași plătiți pentru a-l elimina pe noul venit. Familia Corleone avea deja amici la Chicago, care semnalară plecarea ucigașilor și îi indicară chiar trenul cu care vor veni. Vito Corleone îl trimise pe Luca Brasi pentru a-i întîmpina cum se cuvine și-i dădu instrucțiuni menite să dezlănțuie instinctele cele mai sîngeroase ale acestui individ bizar.

Brasi organiză primirea cu trei oameni ai săi. Unul din ei își „procură" un taxi și parcă în fața gării. Hamalul, care făcea parte din echipă, conduse pe ucigași la taxiul cu pricina, în care le încărcă bagajele. Nici nu intraseră bine în mașină că Brasi și unul din acoliții săi pătrunseră în automobil amenințînd cu revolverele, obligînd astfel pe primii doi ocupanți să se lungească pe podeaua mașinii. Taxiul rulă pînă la un antrepozit din apropierea docurilor, pe care Brasi îl pregătise conform cu intențiile sale.

Îi legară pe cei doi oameni ai lui Capone și le vîrîră șervețele de hîrtie în gură pentru a-i împiedica să guițe. Apoi Brasi luă un fierăstrău care se sprijinea de unul din pereți și începu să-l scurteze pe unul din cei doi. La început îi tăie gleznele, apoi îi tăie picioarele în dreptul genunchilor și în cele din urmă începu să-l mîngîie cu fierăstrăul sub șezut. Brasi era un om extrem de robust și nu-și menajă eforturile pentru reușita acțiunii sale. Victima își dădu sufletul înainte de sfîrșitul operațiunii. Brasi era plin de sînge și de resturi de carne, ca un măcelar. Cînd vru să se apuce de celălalt, constată că acesta nu-i va mai da nici o bătaie de cap : înnebunit de groază, omul lui Capone, înghițise literalmente călușul improvizat și dădu ortul popii. Dealtfel, i l-au găsit în stomac la autopsie.

Cîteva zile mai tîrziu, Al Capone primi la Chicago un mesaj de la Vito Corleone care pe scurt zicea : „Acum știi cum mă port cu dușmanii. De ce să te amesteci tu, ca napolitan, în cearta dintre doi sicilieni ? Dacă vrei să te consider prieten, îți voi face servicii cînd îmi vei cere. Un bărbat ca tine a aflat pînă acum că un prieten, capabil să vegheze la propriile sale afaceri și să te ajute în caz de nevoie, face mai mult decît unul care te cheamă să-l scoți din găleată. Dacă nu-ți dorești prietenia mea, așa să fie ! În acest caz, trebuie să te avertizez că clima din New York este umedă și nerecomandabilă napolitanilor și că ai face mai bine să nu pui piciorul prin locurile acestea."

Nașul alcătuise mesajul cu o aroganță calculată pentru că de fapt el nu-l stima pe Capone. Îl considera drept un ucigaș stupid. Bine informat, el știa că etalîndu-și averea cîștigată prin mijloace necinstite, Capone vexase pe cei puternici, pierzîndu-și influența politică. Or, el nu ignora faptul că fără sprijin politic, o organizație ca aceea a lui Capone putea fi ușor desființată. Totul arăta că Al Capone se îndrepta spre pierzanie. El însuși își dăduse seama de acest lucru : oricît de formidabil se dovedea la Chicago, influența napolitanului nu depășea limitele orașului.

Tactica aceasta a dat rezultate bune, nu atît prin ferocitate cît prin teribila rapiditate cu care a acționat nașul. Dacă era atît de bine informat, orice tentativă contra lui risca să coste scump. Era deci preferabil să fie acceptată prietenia sa și ajutorul pe care-l oferea. Clanul Capone răspunse că nu-i va face greutăți.

De-acum încolo cei doi adversari combăteau cu arme egale. Printre altele, Vito își asigurase „respectul" întregii lumi interlope americane, umilindu-l pe Capone. În șase luni el îl distruse pe Maranzano. Oamenii săi făcură descinderi în toate tripourile protejate de inamicul său. Ei îl ușurară pe cel mai important zaraf clandestin al Harlemului nu numai de bani ci și de arhivă. Angajară dușmani pe toate fronturile. Corleone îl trimise pe Clemenza și grupul său să lupte alături împotriva tîlharilor lui Maranzano și patronilor. Superioritatea informațiilor și relațiilor sale îi asigurară victoria peste tot. Ferocitatea veselă a lui Clemenza, pe care Corleone îl folosea în mod judicios, contribui de asemenea să schimbe soarta acestei bătălii. Numai mai tîrziu Don Corleone declanșă împotriva lui Maranzano însuși, grupul lui Tessio, pe care-l ținuse în rezervă.

Maranzano făcuse deja preparative de pace. Vito Corleone refuză sub diverse pretexte să-i primească emisarii. Oamenii din solda lui Maranzano începură să-și trădeze șeful pentru că

nu ardeau de dorința să moară pentru o cauză pierdută. Cămătari și pariori plăteau „dijma de protecție“ lui Corleone.

În fine, de Saint-Sylvestre din 1933, Tessio se întîlni personal cu inamicul. Locotenenții lui Maranzano nu cereau decît tratative. Ei consimțiră să-și predea șeful ucigașilor. Ei promiseră să-l conducă la o întîlnire cu Corleone într-un restaurant din Brookyln, si-l însoțiră pentru a-l apăra. Îl lăsară la o masă anume. Maranzano tocmai mesteca trist o bucățică de pîine cînd „ofițerii“ săi părăsîră restaurantul în trombă ; Tessio pătrunse în local cu patru oameni la fel de iute. Execuție rapidă și sigură. Cu gura plină de pîine, Maranzano fu ciuruit de gloanțe. Războiul se sfîrșise.

Don Corleone anexă pur și simplu imperiul lui Maranzano. Avu abilitatea să lase pe fiecare la locul său, mulțumindu-se să le ia un tribut. Printre altele, acest război i-a permis să-și infiltreze oamenii săi în rîndurile sindicatului din confecții, ceea ce s-a dovedit foarte util în anii care au urmat.

CAPITOLUL 17

Războiul pornit în 1947 de clanul Corleone împotriva celor cinci Familii asociate împotriva sa s-a dovedit costisitor pentru ambele tabere. Poliția agrava și complica lucrurile, avînd în vedere asasinarea căpitanului McCluskey. În general, înalții funcționari ai poliției acceptau fără împotrivire „indicațiile“ politicienilor care protejau jocurile și proxenetismul. Dar în acest caz particular, politicienii erau în aceiași încurcătură în care se află ofițerii unui stat major cînd află că armatele lor dezlănțuite se dedau la jaf sub binecuvîntarea ofițerilor subalterni.

Absența protecției afectă mai puțin familia Corleone decît pe adversarii ei. Desigur, grosul veniturilor sale provenea din tripouri și din escrocheriile de la cursele de cai ca și din loteriile clandestine. Intermediarii afacerilor fuseseră mirosiți de poliție și inculpați. Sticleții denișaseră chiar unele sedii ale loteriilor clandestine numite „bănci“ și procedaseră la percheziții care se dovediseră dezastruoase. „Bancherii“ se plînseră căpăteniilor organizației. Afacerea a fost discutată de consiliul Familiei. Nu exista niciun remediu. Bancherii au fost deci sfătuiți să-și înceteze activitatea în așteptarea unor zile mai bune. Cîțiva negri au preluat succesiunea pe cont propriu în Harlem, cartierul care producea cel mai mult în sfera loteriilor. De altfel, operau atît de dispersat încît poliția cu greu ajungea să-i găbjească.

După moartea căpitanului McCluskey, cîteva ziare au publicat articole în care-l acuzau de a fi fost în tamșă cu Sollozzo. Ele mergeau pînă la a afirma cu probe, că McCluskey se pretase să ia mită masivă, mai ales înaintea morții sale. Tom Hagen, secretarul lui Don Corleone, era acela care furniza pe sub mînă asemenea informații presei. Grangurii din poliție se fereau să le confirme sau să le infirme, dar acuzațiile își făcuseră efectul. Polițiștii subvenționați de Familie repetau oricui îi asculta că McCluskey fusese vîndut. Angajații poliției în general găseau aproape normal ca unul de-ai lor să accepte să fie mituit cu condiția ca banii să nu aibă miros. Se pare însă că McCluskey se-nfruptase din bani murdari, bani care proveneau din droguri și asasinate. Acest lucru era de neiertat, conform codului moral al poliției.

Hagen înțelegea mentalitatea polițienească. Sticletele respectă legea cu o curioasă naivitate. El dă legii mai multă importanță decît muritorul de rînd pentru că legea, în primul rînd, este sursa puterii sale. Ori, fiecare individ ține să-și păstreze puterea personală. Pe de altă parte, sticletele este în serviciul publicului și nutrește ranchiună împotriva celui care-l angajează. Publicul este în același timp patronul și prada sa. Ca patron — el este ingrat și cere prea mult. Ca pradă — este periculos, perfid și se strecoară printre degete. Din momentul în care agentul sau detectivul pune în mișcare mecanismul pe care o societate i l-a încredințat pentru a o apăra, aceasta din urmă își mobilizează toate resursele pentru a-l împiedica pe el, pe polițist, să-și încolțească prada. Există politicieni corupți și judecători care aplică pedeapsa minimă și care acordă portițe de scăpare celor mai inveterați răufăcători. Guvernatorii de state și Președintele Statelor Unite înșiși semnează grațierea acelora pe care cei mai buni avocați nu i-au putut face scăpați de sentințele tribunalelor.

La capătul unei anume perioade de reflexie cu privire la dificultățile meseriei, lucrătorul din poliție începe să-și pună întrebări. „De ce să nu-și aibă și el partea de tribut plătită de indivizii certați cu legea ? El are mai multă nevoie de mălai decît oamenii politici și înalții magistrați. De ce copiii lui n-ar urma cursurile universității ? De ce nevasta lui nu și-ar face cumpărăturile de la cele mai bune magazine ? De ce n-ar merge el să-și prăjească pielea pe țin în Florida, în loc să-i înghețe oasele în New York ? El are mai mare nevoie și, dacă stai să te gîndești, existența sa e plină de riscuri. El își pune pielea în joc, ceea ce nu-i de glumă !“

Totuși, de obicei, sticletele stabilește o linie de demarcație precisă între mita care se poate accepta și cea care nu se poate accepta. El va lua ciubuc de la un agent de curse. Va lua și de la

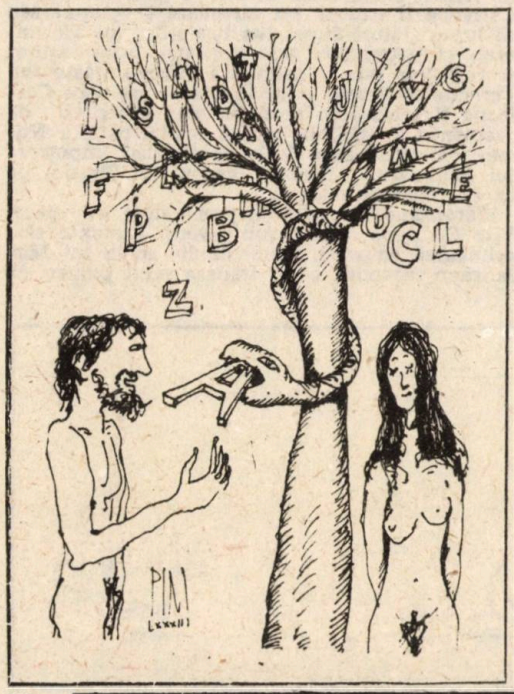

un individ care are oroare să plătească amendă pentru staționarea în locuri interzise sau pentru exces de viteză. În schimbul unei mici favori ocazionale va închide ochii și va permite prostituatelor să-și desfășoare afacerile lor mărunte de stradă sau în baruri. Toate acestea nu sînt decît păcate proprii naturii umane. Dar, în general, el nu se va compromite în treburi care au de a face cu drogul, furtul cu ajutorul armelor, violul, asasinatul sau perversiunile de orice fel. În concepția sa, aceste chestiuni mineză autoritatea sa personală și deci nu pot fi tolerate.

Asasinarea unui căpitan de poliție are în ochii săi gravitatea unui regicid. Dar cînd află că McCluskey se afla în compania unui notoriu traficant de droguri în momentul asasinării sale, că el este bănuit de complicitate la o tentativă de omor, pofta de răzbunare scade chiar și la polițiști. Și apoi, situația sa nu s-a schimbat cîtuși de puțin. El trebuie și mai departe să plătească rate la o ipotecă, rate la mașină, să-și crească copiii. Fără lovelele care mai vin pe de lături, polițiștii cu greu ar scoate-o la capăt. Nu te-mbogățești cu ce pică de la contravenienții rutieri. Atunci agenții care sînt mai la ananghie cu finanța încep să scuture portofelele suspecților din areal — homosexuali, hoți prinși asupra faptului. În fine, șefii înșiși încep să întindă mîna. Dar ei pretind mai mult pentru a permite Familiilor să opereze nestînjenite. Cei care vor să fie „protejați" de poliție se înscriu cu vărsăminte fixe și se poate calcula cît va lua fiecare polițist la sfîrșitul lunii. Și uite așa, se ajunge la un soi de contract social.

Hagen a fost acela care a avut ideea de a se recurge la detectivi particulari pentru a asigura securitatea caidului, a lui Don Corleone, în camera sa de spital. Dar asta nu i s-a părut suficient lui Sonny. În momentul în care a fost posibilă transportarea lui Don Corleone, către mijlocul lui februarie, o ambulanță l-a dus la reședința sa. Casa fusese rearanjată. În dormitor, care fusese transformat într-o cameră de spital, se aflau toate materialele necesare unei intervenții de urgență.

Instruite foarte sever, infirmierele asigurau o permanență de zi și noapte. Contra unui onorariu, doctorul Kennedy acceptă rolul de doctor personal al lui Don Corleone, cu reședința în casa pacientului, cel puțin pînă cînd acesta intră în covalescență, în urma atacului Familiilor adverse care-i primejduise viața.

Sonny făcuse zidul care-l înconjura pe tatăl său impenetrabil. Ocupanții tuturor caselor vecine erau plecați în vacanță în Italia natală, plătiseră chiriile și celelalte angarale și lăsaseră în locul lor oameni de încredere ai Familiei Corleone. Îl trimiseră pe Freddie Corleone la Las Vegas în recunoaștere pentru a tatona terenul operațiunilor pe care Familia urma să le întreprindă în hotelurile și cazinourile de lux. Las Vegas-ul nu făcea parte din imperiul Coastei de Vest, era încă neutru. Caidul acestui imperiu îi garantase lui Freddie securitatea. Cele cinci Familii new-york-eze nu-și mai dăduseră osteneala să-l urmărească pe Freddie pînă la Las Vegas. Aveau destulă bătaie de cap pe propriul lor teren din New York.

Doctorul Kennedy interzisese orice discuție de afaceri în prezența lui Don Vito Corleone, care însă nu ținuse seama de interdicția sa și ordonase desfășurarea „consiliilor de război" în camera sa. Din prima seară a reîntoarcerii sale acasă, Sonny, fiul său, Tom Hagen, Clemenza și Tessio, consilieri personali, se reuneau la patul său.

Don Corleone era încă prea slăbit pentru a vorbi, dar el voia totuși să se facă ascultat și să-și impună dreptul său de veto. Cînd află că Freddie a plecat la Las Vegas pentru a se iniția în secretele hotelurilor și cazinourilor, el încuviință acțiunea cu o înclinare din cap. Dar cînd i se spuse că Bruno Tattaglia fusese lichidat de către un ucigaș plătit de Familia Corleone, el clătină din cap și suspină. Ceea ce-l emoționă cel mai mult a fost faptul că fiul său Michael îl omorîse pe Sollozzo și pe Căpitanul McCluskey pentru a-l răzbuna pe el, pe Don Vito Corleone, și că apoi se expatriase în Sicilia. Apoi, cu un gest el concedie toată lumea din camera sa. Consiliul a fost continuat în cabinetul său de lucru, bine garnisit cu lucrări de drept.

Sonny Corleone se-nfundă în marele fotoliu care se afla în spatele biroului tatălui său. „După părerea mea" — zise el — „trebuie să-l lăsăm pe bătrîn să se odihnească 15 zile, pînă cînd el hotărăște că este timpul să atacăm". O pauză. „Aș vrea să repun treburile pe făgașul lor înainte de restabilirea sa. Sticleții ne lasă calea liberă. Primul obiectiv : repunerea în funcțiune a băncilor-loterii din Harlem. Negrii și-au trăit traiul aici. E vremea noastră să le luăm în mînă. Ei le-au stricat, cum fac ei întotdeauna cînd pun mîna pe ceva. Mulți distribuitori nu i-au plătit pe cîștigători. Îi poți vedea la volanul Cadillac-ului, spunînd jucătorilor că-și vor putea ridica cîștigurile mai tîrziu. Ori te pomenești cu ei că nu varsă nici jumătate din cîștigurile scoase din loterii. Nu vreau ca oamenii noștri să aibe aerul că sînt prea bogați. Nu vreau să umble tot timpul la țol festiv, plimbînd pe sub nasul jucătorilor mașini care iau ochii. Vreau să plătesc cîștigătorilor pe loc. Vreau mai ales să înlătur pe șmecherii a căror necinste aduce prejudicii reputației noastre. Tom — te vei ocupa de treaba asta ! În momentul în care vei face să se afle că ne bucu-

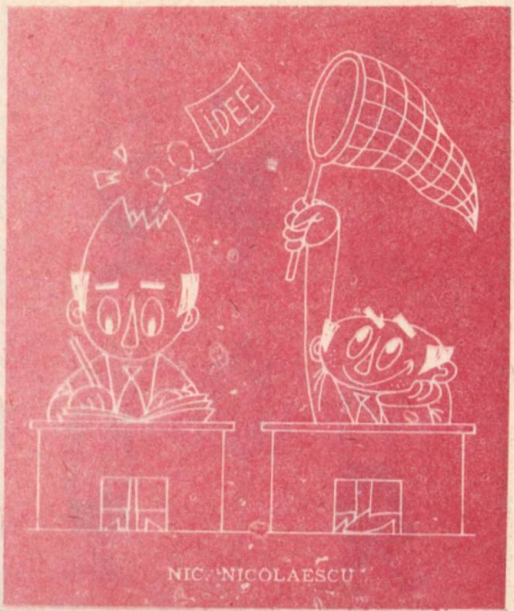

răm de libertate din partea poliţailor, totul va reintra în normal".

„Sînt cîţiva tipi ai dracului de duri în Harlem", zise Hagen. „Au apucat să se-nfrupte din caşcaval şi nu vor accepta fărămituri".

„Dă-i lui Clemenza numele lor" zise Sonny liniştit. Le va închide gura".

„Nici-o problemă", îi răspunse Clemenza lui Hagen.

Tessio ridică problema cea mai importantă : „De cînd ne-am apucat de treabă, cele cinci Familii rivale ne tot bagă bețe-n roate. Oamenii lor prădă băncile noastre din Harlem şi birourile de pariuri de pe Coasta de Est. S-ar putea să ne facă zile fripte şi sindicatul de confecţii pe care-l patronăm. Războiul ăsta ne va costa scump".

„Poate că nu", zise Sonny. „Duşmanul ştie că nici noi nu stăm cu mîinile în sîn şi că scoatem dinte pentru dinte. Am făcut diligenţe pentru încheierea păcii. Poate că aranjăm lucrurile pentru omorîrea nemerniculuí de Tattaglia".

Hagen interveni :

„Negocierile n-au început. Tipii aceştia îi tratează de sus pe oamenii noştri. Ei au pierdut multe lovele în ultimul timp şi vor să-şi scoată pîrleala punîndu-ne pe noi să plătim oalele sparte. Şi pe drept cuvînt ! După părerea mea, ei doresc ca noi să participăm la traficul de drog pentru a se servi de influenţa noastră politică. Cu alte cuvinte, ei ar dori să acceptăm propunerea lui Sollozzo, fără Sollozzo, de astă dată. Dar ei nu vor vorbi deschis înainte de a ne da cîteva lovituri. Speră să fim mai rezonabili după ce ni se vor muia puţin oasele".

„Nu-i nimic de făcut în treaba cu drogul" zise Sonny scurt. „Don Corleone a zis „nu" şi „nu" va rămîne pînă nu-şi schimbă el părerea".

„Atunci, trebuie să facem faţă unei grave probleme tactice" ricană Hagen. „Sursele noastre de venituri sînt vulnerabile : pariuri şi loterii clandestine. Familia Tattaglia trăieşte din prostituţie şi din sindicatele docherilor. Cum să-i ataci pe terenul ăsta ? Celelalte Familii au cîştiguri provenind din jocuri şi-şi investesc veniturile în sindicate, cămătă şi afaceri imobiliare. Pe scurt, resursele lor ne sînt inaccesibile, în timp ce ale noastre sînt descoperite din toate părţile. Barul de noapte al lui Tattaglia e prea cunoscut pentru a se lua cineva de el. Toate astea nu-mi plac. Cît timp Don Corleone nu participă la joc, influenţa politică a adversarilor este echivalentă cu a noastră. Iată problema, şi ea este gravă !"

„Dar asta-i treaba mea, Tom !" exclamă Sonny. „Voi găsi soluţia. Continuă să tatonezi terenul în vederea unei conferinţe de pace şi pune afacerile pe roate. Vom vedea atunci ce e de făcut şi vom acţiona aşa cum vor dicta împrejurările. Clemenza şi Tessio au destui soldaţi pentru a ţine în şah cele cinci Familii. Dacă vor dori să ne luptăm, ne vom lupta !

Îndepărtarea escrocilor negri de la loterii nu prezintă nici o dificultate. Va fi îndeajuns să-i turnăm poliţiei, care se va ocupa de ei. În acest timp, negrul nu va putea cumpăra un poliţist cu un grad mai mare sau un politician pentru a-şi asigura protecţia. Aceasta datorită prejudecăţilor de rasă şi neîncrederii dintre rase. Dar, oricum, nu trebuie să ne facem prea mult sînge rău în privinţa Harlemului".

Cele cinci familii loviră unde nu se aştepta nimeni. Doi conducători puternici de la sindicatele din confecţii, în serviciul Familiei Corleone, au fost asasinaţi. Pariorii şi cămătarii Familiei Corleone au fost alungaţi din cartierul docurilor. Sindicatele docherilor l-au părăsit pe Corleone pentru a se afilia celor cinci Familii inamice. Peste tot în oraş pariorii lui Corleone au fost bombardaţi cu ameninţări pentru a fi forţaţi să spele putina. Cel mai bătrîn bancher din Harlem, vechi prieten şi aliat al lui Corleone, a fost de asemenea asasinat. Nu exista cale de mijloc. Sonny ordonă şefilor în subordinea sa să-şi pregătească armele.

Clemenza şi Tessio închiriară fiecare un apartament pe care-l mobilară numai cu saltele şi un frigider pentru alimente. Aceste locuinţe fuseseră deasemenea burduşite cu arme şi muniţii. Oamenii plătiţi ai clanului fură încartiruiţi aici. Fiecare parior al Familiei era un protejat de o echipă de gorile, dar pentru loteriile din Harlem era prea tîrziu : bancherii trecuseră la inamic cu arme şi bagaje şi trebuia aşteptată o schimbare de vînt pentru a recupera teritoriul.

Toate aceste măsuri costară scump Familia Corleone. În acest timp s-a cîştigat puţin. La capătul cîtorva luni unele lucruri s-au clarificat. Mai ales s-a văzut că Familia Corleone se angajase într-un joc prea costisitor.

Existaseră unele motive. Don Corleone era încă prea slăbit de pe urma atentatului pentru

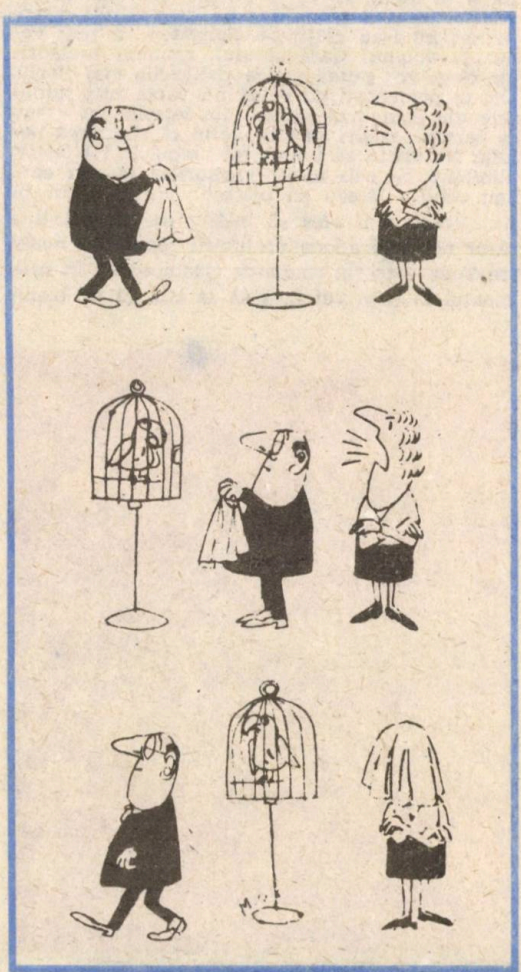

a se ocupa de afaceri și o bună parte din influența politică a Familiei se pierduse. Zece ani de viață relativ liniștită afectaseră în mod serios calitățile de combatanți ale lui Clemenza și Tessio. Clemenza rămăsese administrator și un executant de primă mînă, dar el nu mai avea colțul ascuțit din tinerețe care făcea minuni cînd își conducea oamenii. Împuținat deasemenea de virstă, Tessio nu mai era implicabil. În ciuda capacității sale, Tom Hagen nu era un consilier pentru vreme de război, și mai ales, el nu era sicilian.

Sonny Corleone își dădea seama de slăbiciunile Familiei, dar în ciuda stării de război, nu putea să le neutralizeze. Îndeplinind funcția de caid numai ad-interim, nu avea dreptul să-i înlocuiască pe actualii șefi în subordine și nici pe consilieri. O concediere ar fi fost deasemenea foarte periculoasă pentru că ranchiuna împinge adesea la trădare.

La început Sonny s-a gîndit să ducă o luptă de ariergardă pentru a încetini avansarea inamicului pînă ce Don Corleone ar fi reluat conducerea. Dar trădarea bancherilor din Harlem și teroarea care domnea printre pariorii din întreg orașul, făceau situația precară. Se hotărî să dea o lovitură în stil mare.

O lovitură în stil mare însemna lovirea dușmanului în plină față. El puse la cale o operație complexă, pentru uciderea în același timp a șefilor celor cinci Familii asociate împotriva clanului Corleone. În acest scop, el puse să fie supravegheați. Dar inamicul se prinse la această figură. Șefii Familiilor se dară la fund și nu mai apărură în public.

Războiul dintre cele cinci Familii și imperiul Corleone era într-un impas.

CAPITOLUL 18

Amerigo Bonasera locuia în apropierea întreprinderii sale de pompe funebre, pe strada Mulberry. Venea zilnic acasă să-și ia masa de prinz. Apoi se-ntorcea la slujbă pentru a participa la veghea defuncților care se aflau în saloanele funerare.

Glumele care se făceau pe seama profesiunii sale, în special cele referitoare la detaliile tehnice ale meseriei, îl exasperau. Niciunul dintre prietenii săi, din membrii familiei, niciunul din vecinii săi, evident, nu-și permiteau asemenea libertăți cu el. Nu era o meserie proastă și toate îndeletnicirile care de secole asigură pîinea zilnică cu sudoarea frunții, merită să fie respectate.

Deci, îl regăsim și astăzi pe Bonasera în apartamentul său elegant, bine mobilat și împodobit cu statui ale Sfintei Fecioare Maria protejate de clopote de sticlă, în fața cărora ard permanent mici candele. Bonasera aprinde o țigară Camel și se destinde degustînd un pahar de whisky american. Nevasta sa aduce un castron de supă aburind și-l pune pe masă. Sînt numai ei doi acum. Fiica lor este plecată la Boston, la o mătușă. Acolo va uita mai ușor amănuntele dezgustătoare ale violului, și rănile pe care i le-au provocat cei doi ticăloși se vor cicatriza mai ușor. Corleone i-a pedepsit după cum meritau.

Mîncînd supa, soția sa îl întreabă :

„Te-ntorci la treabă după masă ?"

„Da" răspunde Amerigo.

Doamna Bonasera respectă meseria soțului ei, dar o înțelege într-un mod eronat. Într-adevăr, ea n-a ajuns să priceapă că operațiunile pur tehnice contează mai puțin.

Ca cea mai mare parte a profanilor, ea crede că soțul ei era plătit pentru abilitatea cu care făcea cadavrele să pară atît de asemănătoare cu omul viu. Talentul lui în această privință era proverbial. Dar prezența lui în carne și oase la veghea defunctului conta mai mult. Cînd familia îndoliată se instala seara în capelă pentru a primi rudele și prietenii care-și prezentau condoleanțele, ea avea nevoie de Amerigo Bonasera.

El patrona moartea cu severitate. Mereu gravă, fața sa reflecta totuși o vigoare reconfortantă. Cu o voce joasă, dar autoritară, el dirija riturile funerare. El ușura cu pricepere durerile prea arzătoare, readucea o undă de rațiune celor care se pierdeau în durerea lor. Nu prezenta niciodată condoleanțe prea complicate și se ferea de orice dezinvoltură. După ce Bonasera asigura serviciile pentru un defunct, familia întotdeauna revenea pentru următorii. Niciodată nu-și abandona clienții în acest ultim popas al lor pe pămînt.

În general, își acorda o mică odihnă după masă. Apoi își făcea toaleta : se rădea, se pudra cu talc din abundență pentru a face să dispară urmele negre ale bărbii. Își clătea gura. Totdeauna schimba albiturile. Își punea o cămașă de un alb strălucitor, cravată neagră și șosete negre. Apoi îmbrăca un costum proaspăt călcat și încălța pantofi de un negru mat. Ținuta era puțin sinistră, dar impunea. Bonasera își vopsea părul în negru — o frivolitate neobișnuită pentru un italian din generația sa. Dar asta nu era o chestiune de vanitate. Cu vîrsta, părul său căpătase culoarea „sare și piper", ceea ce părea frivol pentru meseria sa.

După supă, nevasta îi servi un steak subțire cu cîteva linguri de spanac rumenit în unt. Mînca încet. Terminînd masa, bău o ceașcă de cafea și fumă încă un Camel, gîndindu-se la nefericita lui fiică. Nu va mai fi niciodată cum fusese înainte de atacul celor doi nemernici. Chirurgii abili îi redaseră frumusețea. Dar rămăsese cu o privire de animal speriat, care îl obseda pe Bonasera. Părinții o trimiseseră la Boston pentru cîtva timp, cu speranța că se va restabili mai repede. Bonasera știa prea bine că durerea și teroarea sînt mai puțin de temut

— Nici asta nu-mi seamănă ! Te apuci și mai faci încă unul !

decît moartea. Meseria îl învățase să fie optimist.

Tocmai își terminase ultima ceașcă de cafea cînd telefonul din salon sună. Nevastă-sa nu răspundea niciodată cînd era el acasă. Se ridică, stingînd țigara. Îndreptîndu-se spre telefon, își desfăcu cravata și începu să-și descheie nasturii cămășii pentru odihna de după amiază. Ridică receptorul și spuse politicos : „Alo !".

Vocea de la celălalt capăt al firului era dură : „La telefon Tom Hagen. Îți telefonez din partea lui Don Corleone".

Amerigo Bonasera simți cafeaua urcîndu-i-se în gît și un început de greață. Se făcea anul de cînd se-ndatorase „nașului", de cînd acesta răzbunase cu virf și îndesat dezonoarea fiicei sale. Aproape că uitase de această datorie. Cînd văzuse capetele însîngerate ale celor doi ticăloși care-i batjocoriseră fiica ar fi făcut orice pentru naș. Dar timpul distruge recunoștința mai repede decît frumusețea. În acest moment Bonasera avu sentimentul neplăcut al unui individ amenințat de un dezastru. Mormăi nesigur în receptor : „Da, vă ascult !"

Tonul glacial al lui Hagen îl ului. Secretarul, deși nu era italian, se arătase întodeauna de o perfectă curtuazie. Și, iată că acum tonul lui era grosolan. „Datorezi un serviciu nașului. El nu se îndoiește că i-l vei face, că vei fi fericit să-ți arăți recunoștința. Peste o oră, nu mai devreme, eventual o oră și ceva, el va fi la întreprinderea ta și-ți va solicita ajutorul. Fii acolo pentru a-l întîmpina. Ai grijă să fii singur. Trimite-i pe toți acasă. Dacă ai vreo obiecțiune, formuleaz-o imediat. I-o voi transmite lui Don Corleone. Îl vor servi alți prieteni".

Lui Amerigo Bonasera îi venea să țipe de frică. „Cum poți să crezi că nu l-aș servi pe naș ? Aș face orice pentru el. Nu mi-am uitat datoria. Mă reîntorc imediat la sediu".

Hagen vorbi ceva mai politicos, totuși cu un ton bizar : „Mulțumesc. Nașul nu s-a îndoit niciodată de tine. Servește-l diseară și în caz de nevoie poți întotdeauna să mi te adresezi. Mi-ai cîștigat simpatia".

Aceste remorci îl speriară și mai mult pe Bonasera. Murmură : „Vine el însuși să mă vadă astă-seară ?".

„Da".

„Trebuie să înțeleg că este completamente restabilit de pe urma rănilor ? Dumnezeu fie binecuvîntat".

După un moment Hagen zise liniștit :

„Da !" Declic. Închise telefonul.

Bonasera simțea sudoarea abundentă șiroind. Se duse în camera sa, își schimbă cămașa și-și clăti gura. Dar nu se rase și nu-și puse altă cravată. Își chemă asistentul pentru a-i ordona să rămînă cu familia îndoliată și pentru a instala defunctul în salonul din față, explicîndu-i că el are treabă în laborator și că nu vrea să fie deranjat. Asistentul încercă să-i pună întrebări. Bonasera i-o tăie scurt și-i spuse să execute ordinele.

Își îmbrăcă haina și se întoarse în sufragerie. Soția lui încă mînca. Părea surprinsă. „Am treabă", zise el cu un aer atît de sinistru încît ea nu mai îndrăzni să-l întrebe nimic. Bonasera ieși și se-ndreptă pe jos spre întreprinderea sa de pompe funebre.

Clădirea se înălța singuratică în mijlocul unui teren înconjurat de un gard vopsit alb. Un drum îngust ducea de la stradă pînă în spatele imobilului. Era destul de larg totuși pentru a permite trecerea ambulanțelor și carelor mortuare. Bonasera împinse poarta și o lăsă deschisă. Apoi înconjură clădirea pentru a intra prin ușa largă care permitea accesul vehiculelor. Văzu pe membrii unei familii în doliu intrînd prin față pentru a prezenta condoleanțele rudelor apropiate ale defunctului de azi.

Bonasera cumpărase cu mulți ani în urmă această instalație de la un antreprenor care voia să se retragă. La vremea aceea se ajungea la peronul din față urcînd mai multe trepte. Aceasta punea o problemă : cei în vîrstă și cei care mergeau cu greutate nu puteau urca scările decît cu prețul unor mari eforturi. Bonasera, cu puțină cheltuială, înlocuise scările cu un plan înclinat cu o pantă dulce.

În spatele clădirii, biroul, sala de îmbălsămare și magazia de sicrie erau separate de saloanele mortuare prin uși insonorizante. Produsele chimice și oribilele instrumente de lucru se aflau în laborator în dulapuri încuiate cu grijă. Bonasera se duse direct la biroul său : se așeză în fotoliu și aprinse un Camel, deși nu fuma aproape niciodată cînd era la treabă. Apoi începu să-l aștepte pe Don Corleone.

Încă de la începutul așteptării se scufundă într-un abis de disperare. Ghicea ce serviciu i se va cere. De un an Familia Corleone se războia cu alte cinci mari Familii criminale din New York. Masacrul ocupa un loc de important în ciocnirile dintre ele. Cădeau o groază de combatanți de ambele părți. Desigur, clanul Corleone omorîse pe cineva important și acum doreau să facă să-i dispară cadavrul. Și ce putea fi mai simplu decît să-l îngroape oficial sub o falsă identitate de către un antreprenor

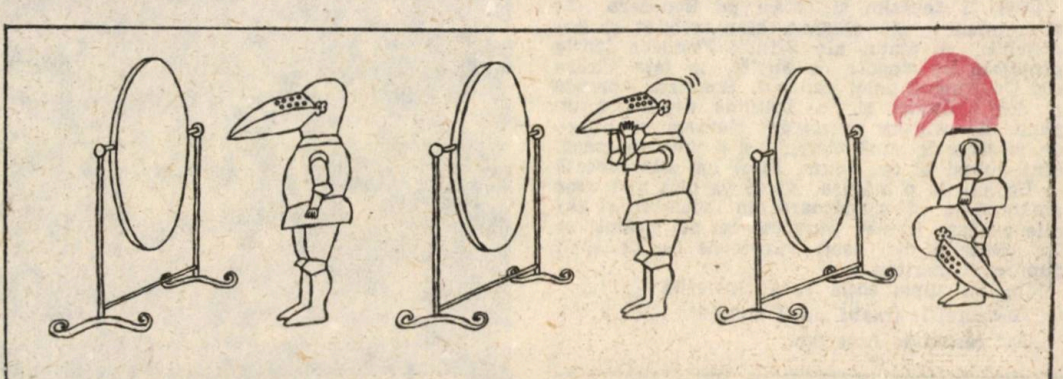

de pompe funebre bine cunoscut ? Amerigo Bonasera nu-şi făcea nici o iluzie cu privire la gravitatea actului pe care urma să-l îndeplinească şi care-l făcea complice al faptei lor, complicele unui asasinat. Dacă se descoperă tărăşenia, puşcăria îl mănîncă. Fiica şi nevasta sa se vor bălăci în mizerie şi numele respectabil al lui Amerigo Bonasera va fi tirit în noroiul amestecat cu sînge al războaielor dintre mafioţi.

Mai fumă un Camel, deşi nu era fumător pasionat. Apoi se gîndi la ceva încă şi mai îngrozitor. Dacă celelalte Familii aflau că ajutase pe Corleone, îl vor considera duşman. Bonasera se şi vedea asasinat. Blestema ziua cînd se dusese la naş şi-i ceruse să-l răzbune. Îşi blestema fiica, America şi chiar propria reuşită. Apoi, îndepărtînd gîndurile negre îşi redobîndi optimismul. S-ar putea ca lucrurile să se termine cu bine. Don Corleone era un tip pedant care-şi lua toate măsurile pentru reuşita operaţiunilor. Trebuia doar să-şi păstreze sîngele rece. În orice caz, cel mai rău ar fi fost să stîrnească mînia lui Corleone.

Auzi un zgomot de pneuri frînînd pe pietriş. Trase cu urechea şi înţelese că o maşină a oprit în spatele imobilului. În cameră îşi făcu apariţia o namilă — Clemenza. Ceva mai tîrziu Bonasera recunoscu zgomotele unui vehicol mai greu. Era precis o ambulanţă. Clemenza, care ieşise între timp, reapăru urmat de doi oameni care purtau o brancardă. Cele mai negre previziuni ale lui Bonasera se adevereau : pe brancardă, un cadavru acoperit de o cuvertură gri ; picioarele galbene, ieşeau goale de sub pătură.

Clemenza conduse pe brancardieri înspre camera de îmbălsămare, apoi un alt personaj se întrupă din umbră. Era chiar Don Corleone.

Naşul slăbise şi se mişca cu o rigiditate ciudată. Îşi ţinea pălăria în mînă şi părul întins cu grijă părea că vrea să-i mascheze chelia. Părea mai bătrîn dar încă în putere. Scoţîndu-şi pălăria şi ducînd-o cu un gest reverenţios la piept, îl întrebă pe Bonasera : „Deci, prietene, eşti gata să-mi faci un serviciu ?“.

Bonasera încuviinţă cu o înclinare a capului.

Naşul se îndreptă spre laboratorul de îmbălsămare şi Bonasera îl urmă cu picioarele moi. Brancardierii deja întinseseră cadavrul pe una din mesele de disecţie. Don Corleone făcu un semn abia perceptibil cu pălăria. Toţi ceilalţi ieşiră din cameră.

„Ce doriţi de la mine ?“ şopti Bonasera.

Naşul privea fix masa. „Vreau să faci apel la tot talentul tău, la toată arta ta, toată îndemînarea, la toată prietenia pe care o ai pentru mine. Nu vreau ca mama sa să-l vadă în halul ăsta !“.

Merse la masă şi ridică cuvertura gri. Deşi văzuse multe în meseria sa în ultimii ani, Bonasera îşi stăpîni cu greu un strigăt de oroare. Naşul dezvelise capul lui Sonny Corleone, sau mai degrabă ceea ce rămăsese din el. Un glonte care ieşise prin ochiul stîng spărsese în ţăndări faţa. Nasul şi obrazul sting formau o masă indefinită, sîngerîndă.

Naşul întinse mîna pentru a se sprijini un moment pe Bonasera. „Iată cum mi-au masacrat fiul“ zise el.

În româneşte de
Elisa Madolciu

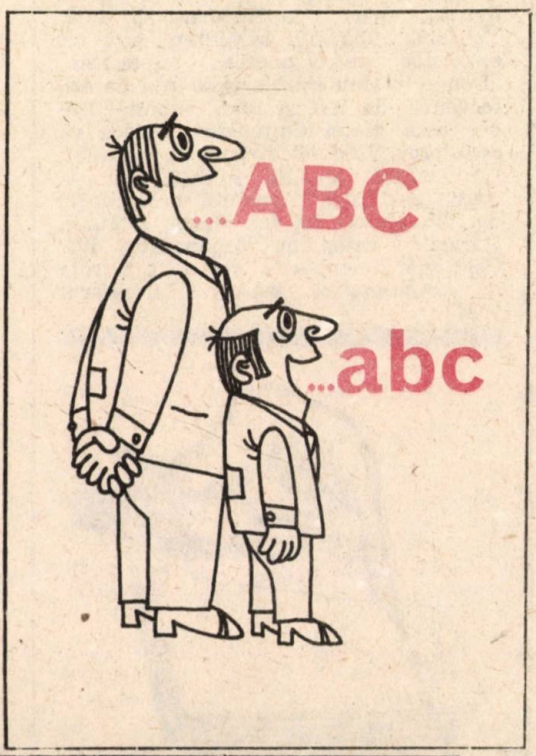

SEMNIFICAȚIA UNUI AUTOGRAF

● Reproducem un autograf inedit al criticului și istoricului literar **Vladimir Streinu** pe cartea sa **Pagini de critică literară,** apărută la București în 1938. Volumul (cu file netăiate) este un exemplar pentru poetul Ion Barbu : „Domnului **Ion Barbu,** apostatul de azi, ferventul de ieri al unor «nopți» despre care Matei Caragiale credea că «se'ntorc». Vladimir Streinu 14.XII.1938". Ce vizează aluziile livrești din această dedicație ? Apelînd la lecturile dv. din opera lui Ion Barbu și Matei Caragiale așteptăm răspunsurile dvs. Cele mai interesante vor fi publicate în „Almanahul estival Luceafărul 1984".

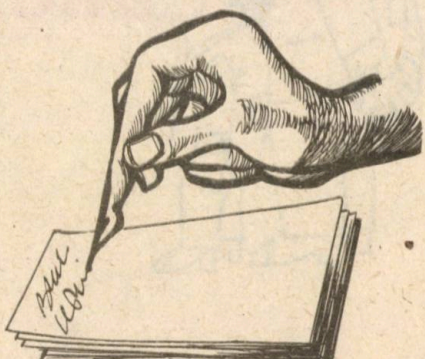

REPLICI

Prințului d'Orange i se încredințase o misiune secretă. Îl însoțea un înalt ofițer care, la un moment dat îl rugă să îi spună în ce consta secretul acelei misiuni.
— Dar ești capabil să păstrezi un secret ? îl întreabă prințul.
— Desigur ! răspunse imediat celălalt.
— Și eu la fel !

●

Un aghiotant citea generalului Costines o depeșă urgentă. Fiind chiar pe cîmpul de bătaie, un glonț rătăcit lovi hîrtia, sfișiind-o. Ofițerul amuți. Se întoarse către comandant și îl privi fără să scoată măcar o vorbă.
— Citește mai departe, prietene, îi spuse generalul, un glonț n-a putut șterge decît cel mult un cuvînt.

●

Deși pierduse piciorul drept într-una din luptele la care participase, vestitul general Rivalores cerea cu insistență să fie lăsat să lupte în continuare. Piemontez de origine el și-a dovedit vitejia în numeroasele războaie pe care le-a purtat patria sa adoptivă, Franța. Aflîndu-se pe cîmpul de bătaie de la Naervinden, în toiul luptei, o ghiulea îi zmulse piciorul de lemn și generalul fu aruncat într-un șanț. Revenindu-și repede în fire zise zîmbind ofițerilor săi care săriseră să-l ajute :
— Ce idioți ! strică ghiulele pe un picior de lemn ! Habar n-au că în lada de campanie mai am încă zece picioare de acest fel.

●

Fiul unui nobil care nu trăia la curte fu ridicat, pentru niște merite obscure, cam peste noapte la un grad de înalt ofițer. Rangul îi dădea dreptul să participe la ceremoniile curții. Introdus pentru prima oară la un astfel de eveniment, fiind pisălog din fire îl ameți pe un vecin cu întrebările care nu mai conteneau :
— Cine e doamna aceea ? te rog.
— Regina.
— Dar cealaltă ?
— Contesa d'Artois.
— Și ceea care se vede mai în spate ? La care, vecinul,iritat, îi răspunse :
— Răposata regină.

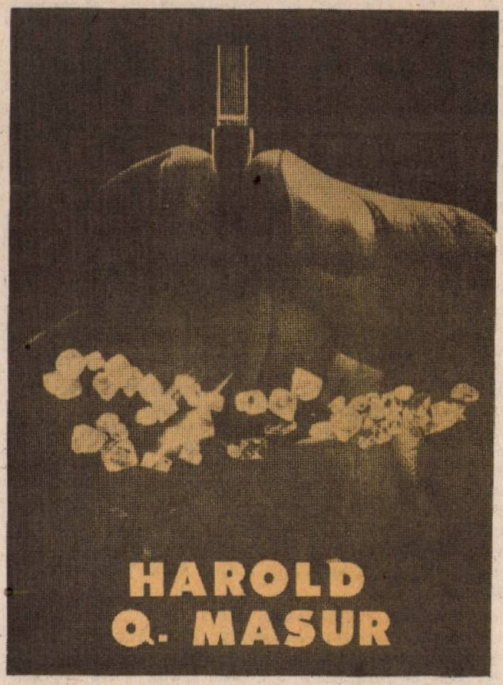

HAROLD Q. MASUR

UN DOCTOR ÎN ÎNCURCĂTURĂ

1.

Indată ce ajunserăm pe coridorul tribunalului, Papa se schimonosi ca un copil la disperare.

— Mor, — scînci el. Singerez tot.

— N-ai nimic, Papa, — zisei eu. Ne vei înmormînta pe noi toți.

— Zece „bătrîne" — zise cu un nod în gît. Am plătit cauțiunea pentru nebunul tău de prieten fiindcă așa m-ai sfătuit dumneata, domnule avocat. „Nu-ți face griji" îmi spuneai. „Nu e nici un risc". Ei bine, acum e ? De ce n-a apărut la tribunal ?

Papa era Nick Papadopulos, chel, negricios, cu o siluetă de butoi și cu nasul mare decorat de o broderie roșie de vase sparte.

— Dumneata ești garant, plătești cauțiuni, — îi spusei. În toate meseriile există riscuri. Uneori cîștigi, alteori pierzi.

Din gîtlej i se dezlănțui un grohăit de teamă.

Trebuie să-l găsești, domnule avocat. Îmi datorezi asta. Am avut încredere în dumneata. Ai auzit ce a spus judecătorul. Să fie mîine dimineață la ora 10 la tribunal sau dacă nu, pierde cauțiunea. Dacă a șters-o, așa să mă ajute pe mine Dumnezeu, domnule Jordan, da' să știi că te aranjez cu toți garanții din oraș. Nu mai vezi un șfanț pentru clienții dumitale cîte zile vei avea.

— Va veni, Papa. Mîine dimineață va fi aici chiar dacă voi fi nevoit să-l aduc pe sus. Nu e unul din cei care să nu se achite de obligații. Mîza e prea mare.

Credeam tot ce spuneam. Și-ar risca un medic intern într-un spital cariera și viitorul ascunzîndu-se pe undeva numai pentru că fusese chemat în instanță pentru acuzația de atac premeditat asupra persoanei ? Nu cred. Dr. Allan Jaffee, un specimen splendid, tînăr, chipeș, studios, ambițios, părea a fi înzestrat cu toate calitățile, afară de una : voința. Era un jucător învetèrat : pocher, barbut, ruletă, loto, pariuri sportive, orice. Făcuse deja praf o avere frumușică, iar acum, rămas lefter, ajunsese la mîna agentului său de pariuri căruia îi datora 4 000 de dolari. Se împotmolise. Agentul trimisese pe cineva să-l convingă cu argumente „musculoase", ceea ce se dovedise o eroare tactică. Tînărul Jaffee, fost campion universitar la categoria semi-mijlocie, îl garnisise pe cel ce venise după bani cu un nas zdrobit, o dantură ce nu mai putea fi decît înlocuită cu o proteză, plus zgîrieturi, contuzii și traume multiple.

Întrucît fusese o scenă zgomotoasă, vecinii chemaseră poliția. Polițiștii îl trimisese pe musafirul nepoftit cu ambulanța la spital, iar lui Jaffee îi încheiaseră acte de trimitere în judecată.

La audierea preliminară, în ciuda pledoariei mele de legitimă apărare, judecătorul, de acord cu procurorul, stabilîră cauțiunea ca fiind cea mai indicată în acest caz. El califică fără șovăială pumnii unui boxer în categoria „armelor periculoase" și fixă data procesului.

Astfel, azi dimineață la ora 10, grefierul făcu apelul în dosarul „Statul New York contra Allan Jaffee". Judecătorul era la locul lui, juraților se aflau în tribuna lor, procurorul era pregătit, avocatul apărării era gata, toți erau pe poziție, în afara inculpatului ! El nu-și făcuse încă apariția.

— Domnule judecător, — zisei eu. Inculpatul este medic intern la spitalul Manhattan General. Se prea poate să fi fost reținut de vreo urgență. Se pare că avem o problemă...

— Nu, domnule avocat. Noi nu avem nici o problemă. Dumneavoastră aveți o problemă. Și

aveți la dispoziție 20 de minute să o rezolvați.

Apoi suspendă ședința. Așa se face că am țîșnit din sala de ședințe, am alergat într-un suflet spre un telefon și am sunat la spital, dar acolo nu se știa pe unde umbla Jaffee. Am încercat să sun la el acasă. Suna ocupat. Părea că nici nu plecase încă.

După scurgerea celor 20 de minute, m-am adresat judecătorului din a cărui privire țîșneau scîntei :

— Dacă ați fi atît de amabil, aș îndrăzni să rog onorata instanță să manifeste îndulgență..

El mă întrerupse :

— Indulgența noastră este deja epuizată, domnule Jordan. Este intolerabil. Este o lipsă de respect sfidătoare față de timpul și banii statului. Vom emite un mandat de executare pentru poliție, începînd din acest moment. Dacă inculpatul se sustrage jurisdicției acestei instanțe veți pierde cauțiunea. Termenul este mîine dimineață. Ora 10.

Lovi cu ciocănelul în masă și făcu apel în dosarul următor.

Neliniștea lui Papa era lesne de înțeles. În criza aceasta mondială de bani gheață, zece „bătrîne" erau bani, nu glumă. Mi-am eliberat mîna din strînsoarea lui și m-am dus din nou la telefon. Tot ocupat. Am mai încercat o dată — nimic. Am tras o înjurătură, am ieșit din clădire, am oprit un taxi și m-am repezit pînă în strada 79 est.

2.

Jaffee locuia la etajul 2 al unei clădiri vechi din piatră. Am sunat și n-a răspuns. Ușa nu era încuiată, așa că am intrat. Am dat peste un haos de nedescris. Totul fusese întors cu fundu'n sus și devastat. M-am îndreptat spre dormitor pregătit sufletește să dau peste orice grozăvie.

Ședea pe podea, sprijinit de pat. De data asta fusese desființat de tot. Cineva, sau mai curînd mai mulți „cineva", se străduiseră din răsputeri să-l aducă în halul în care era. Fața parcă îi era tocată. Încercă să vorbească, dar nu reuși decît să scoată niște sunete guturale, incoerente. Doctorul avea mare nevoie de un doctor, și încă repede.

M-am uitat după un telefon și am văzut că receptorul atîrna pe jos, ceea ce explica de ce sunase mereu ocupat. Am pus receptorul la loc, l-am ridicat din nou, am bătut de cîteva ori din furcă și am obținut tonul. Am format numărul de la spitalul Manhattan General și le-am spus că unul dintre medicii lor interni a suferit vătămări și că era într-o situație foarte critică, le-am dat numele lui și adresa și am adăugat :

— E foarte urgent. Dacă nu vă grăbiți s-ar putea să-l pierdeți.

Cînd m-am întors în dormitor, l-am găsit lat jos, fără cunoștință, ceea ce trebuie să fi fost o adevărată binecuvîntare pentru el.

Ambulanța a ajuns repede, mi s-a permis și mie să-l însoțesc, așa că am urcat lîngă șofer. Pe drum s-au luat toate măsurile de prim-ajutor posibile. Ne-am strecurat prin circulația densă mai mult pe două roți, cu sirena permanent în funcțiune, am trecut de cîteva ori pe roșu băgînd groaza în toți pietonii.

— Cine l-a aranjat în halul ăsta ? — întrebă șoferul.

— Nu știu. Așa l-am găsit.

— Sînteți prieten cu doctorul Jaffee ?

— Sînt avocatul lui.

— Ei, că bine zici ! Parcă trebuia să fie azi dimineață la tribunal, nu-i așa ?

— Știi și dumneata de chestia asta ?

— Sigur că da. A fost de serviciu pe ambulanță săptămîna asta. Zicea că-i datorează o sumă frumușică agentului lui de pariuri dar că n-are de unde face rost nici de-o para chioară. Mai zicea că l-a făcut K.O. pe un tip care venise să ia datoria asta, în limita legitimei apărări, fără nici o îndoială, dar că avocatul lui i-a zis că niciodată nu se poate ști ce hotărîre vor lua jurații. Așa că ieri dimineață era destul de amărît, săracu'. Zău, Jaffee ăsta e un tip de care merita să-ți fie milă, și tocmai de aia n-am înțeles cum de s-a putut schimba așa.

— Cum adică s-a schimbat ?

— Păi, s-a schimbat așa, ca fel de-a fi. Toată dimineața avusese o mutră abătută rău de tot, parcă i se înecaseră toate corăbiile, și apoi, așa din senin, parcă era în al nouălea cer, rîdea și glumea într-una.

— Cînd s-a întîmplat asta ?

— Imediat după ce am adus-o pe stewardesă.

— Care stewardesă ?

— Aia de la Liniile Aeriene Global. Fața i se schimonosi. Biata fată ! Mersese cu una din mașinile aeroportului Kennedy pînă la Grand Central. Tocmai traversa Lexingtonul cînd a dat taxiul peste ea. Eheei, probabil că avea ceva viteză. Praf a făcut-o ! Jaffee nici nu spera s-o mai poată salva. Nu știu ce-o fi făcut el acolo, în spate, dar oricum trăgea tare, cu oxigen, cu injecții, cu de toate. Pînă am ajuns cu ea la camera de gardă. Atunci, după ce a ieșit el de acolo și am plecat după alt accidentat, am observat eu schimbarea. Era ciudat. Parcă nu-l mai frămînta nimic. Era tot numai un zîmbet !

— Îți amintești cum o chema pe fată ?

— Korth. Alison Korth. Îmi amintesc pentru că doctorul Jaffee era atît de ocupat ajutîndu-i pe cei de la camera de gardă, încît a trebuit să completez eu toate formularele.

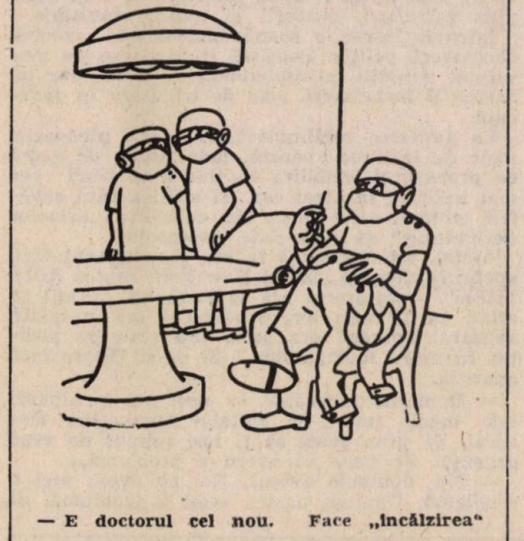

— E doctorul cel nou. Face „încălzirea"

Mai dădu un colț, opri sirena, frînă la peronul de la intrarea în spital și dădu fuga în spate să ajute la scoatera tărgii și transportul bolnavului în spital, unde era așteptat de o echipă întreagă de medici. O soră de o frumusețe răpitoare mi se așeză în cale și-mi spuse să intru în sala de așteptare.

Stăteam printre oameni cu chipuri mohorîte și mă gîndeam la tînărul Jaffee. Presupunerea cea mai logică era că agentul lui de pariuri, un tip cunoscut ca Marele Sam Tarloff, nu putuse să nu reacționeze cînd unul din băieții lui fusese tratat atît de neceremonios de un tercheaberchea. S-ar fi făcut de rîs. Și în aceste condiții, ce autoritate ar mai fi avut el față de eventualii lui debitori cărora le-ar fi trecut prin cap să nu-și plătească datoriile ? Așa că fusese nevoit să-i dea o lecție lui Jaffee.

Eram agitat și îngrijorat. Curiozitatea mea nu se putea împăca cu lipsa de acțiune. M-am ridicat și m-am îndreptat spre biroul de recepție unde am cerut informații despre domnișoara Alison Korth. Sora de la ghișeu își consultă registrul :

— Camera 625.

Am urcat cu liftul, am trecut pe lîngă camera surorilor, am găsit numărul respectiv și am băgat capul pe ușa întredeschisă. Fata din pat era toată înfășurată în bandaje, cu ochii închiși, sub acțiunea unor sedative, puternice, cu mîna stîngă și piciorul drept suspendate, cu o fețișoară mică și cenușie, de mai mare mila.

Tresării auzind o voce :

— Sînteți unul dintre medici ?

Am clipit apoi și am observat de unde venea vocea. O femeie stătea țeapănă pe un scaun lîngă perete. Era trasă la față și copleșită de durere.

— Nu, doamnă, — zisei eu.

— Bine, bine, dar dacă cumva ești tot agent de asigurări de la compania de taxiuri, poți să pleci. Vom lua un avocat și veți sta de vorbă cu el.

— Chiar așa să faceți ! — zisei eu. Sînteți vreo prietenă de-a Alisonei ?

— Sînt sora ei.

— Țineți-vă tare pe poziție. Să nu-i lăsați pe măscăricii ăia să vă impresioneze și să vă facă să semnați vreo hîrtie.

Ea se ridică în picioare și se apropie de mine. Avea ochii de culoare închisă și o privire pătrunzătoare.

— O cunoașteți pe Alison ?

— Nu, doamnă.

— Totuși, cine sînteți ?

I-am dat o carte de vizită, s-a uitat la ea și s-a încruntat :

— Scott Jordan. Numele mi se pare cunoscut. Dar, oricum, noi nu am solicitat încă nici un avocat. Sînteți unul dintre aceia care, în goana după clienți, urmăresc ambulanțele ?

— N-aș zice, domnișoară Korth. Nu mă ocup de accidente rutiere.

— Atunci pe cine reprezentați ?

— Pe doctorul Allan Jaffee.

— Internul care s-a ocupat de Alison în ambulanță ?

— Da.

— E foarte drăguț. A venit și s-a interesat de Alison de cîteva ori ieri, cît am stat eu aici. Se încruntă și mai tare. Dar nu înțeleg. De ce are doctorul Jaffee nevoie de avocat ?

— E o poveste mai lungă, domnișoară Korth. Aș prefera să v-o povestesc la o cafea. Aici în spital este un bufet destul de bun.

Mă privea cu îndoială, așa că adăugai :

— Oricum nu puteți face nimic pentru sora dumneavoastră deocamdată, iar sora de servici vă poate anunța acolo dacă apare ceva între timp.

Se gîndi o clipă, apoi aprobă din cap și mă însoți de-a lungul coridorului pînă la lift, oprindu-se puțin la camera surorilor să le anunțe unde putea fi găsită. Ușa liftului se deschisese și din el ieși un bărbat. Se opri brusc.

— Bună, Vicky.

— Bună, Ben, — zise ea fără nici o urmă de simpatie în voce.

— Cum se mai simte Alison ?

— Tot cam așa, — răspunse ea.

— Și-a recăpătat cunoștința ?

— Numai pentru o clipă, apoi i-au făcut iar injecții și acum doarme. Nu trebuie deranjată.

Privindu-mă, ridică o sprînceană a mirare. Era un bărbat înalt, cu trăsături dure, cu păr negru și creț, îmbrăcat sport. Vicky ne prezentă :

— Dînsul este căpitanul Ben Cowan, co-pilot pe avionul cu care a zburat Alison ultima oară. Scott Jordan.

Mă salută cu o mișcare sacadată din cap.

— Plecați ?

— Mergem spre bufet, — zisei eu.

— Pot să vă însoțesc ?

— Cred că nu, — zise Vicky. Eu și domnul Jordan avem de discutat.

Nu reacționă în nici un fel la acest refuz categoric.

— Înțeleg. Oricum, te rog să-i spui Alisonei că am venit și că voi mai veni.

— Bineînțeles.

În lift nu a mai avut loc nici un dialog. Căpitanul Cowan a coborît la parter, iar noi la subsol. Am luat cîte o cafea la o măsuță într-un colț.

— Am impresia că nu vă este prea drag acest căpitan, — zisei eu.

— Îl detest.

— E prieten bun cu Alison ? — mi-am continuat eu ideea.

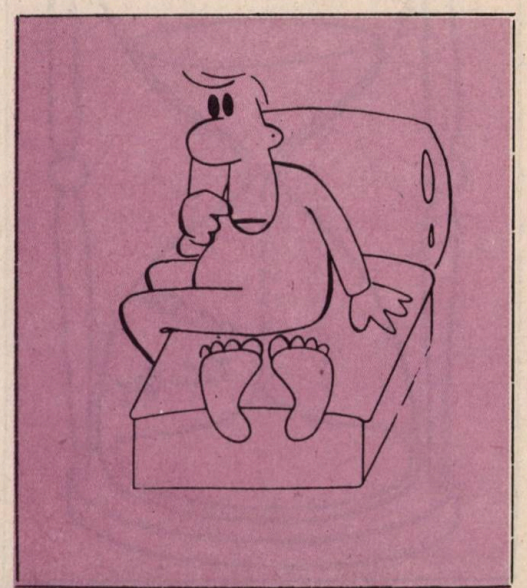

Ea făcu o grimasă :

— Alison e nebună după el. Iar mie nu-mi place absolut de loc. Cred că Ben Cowan e ca o otravă pentru ea.

— De ce credeți asta ?

— Să zicem că din instinct. Intuiție feminină. Alison și cu mine sîntem foarte apropiate. Întotdeauna stă la mine cînd are escale la New York. S-a împrietenit cu Ben Cowan cam acum un an, și de atunci încoace parcă-i lovită cu leuca în cap, parcă-i drogată. Înainte avea încredere în mine. Dar acum, de cînd cu Ben, a devenit închisă, are secrete față de mine. Alison nu este o ființă prea practică. Întotdeauna a fost cam naivă și foarte încrezătoare, așa că sînt tare îngrijorată din cauza ei. Iar acum,... acest... acest... Începu să-i tremure bărbia, dar se stăpîni și clipind, își reținu lacrimile.

3.

Am sorbit din cafea dîndu-i răgaz să-și revină. După un timp, cu o voce stinsă și răgușită, mă întrebă despre Allan Jaffee. I-am spus că are datorii la jocurile de cărți, că s-a bătut și a fost dat în judecată dar nu a putut veni la proces. I-am spus cum m-am dus la el acasă și cum l-am găsit mai mult mort decît viu, bătut fără cruțare. Vicky era zguduită, dar oricum își uită măcar cîteva clipe propria ei durere. Era îngrijorată, așa că o condusei înapoi la etajul 6. Am coborît apoi căutînd pe cineva care ar fi putut să-mi spună în ce stare mai era Jaffee.

Am vorbit cu un medic stagiar care pica de oboseală și era furios la culme ; era obosit pentru că lucrase 10 ore în șir, și furios pentru că trebuia să repare vătămări provocate de oameni altor oameni.

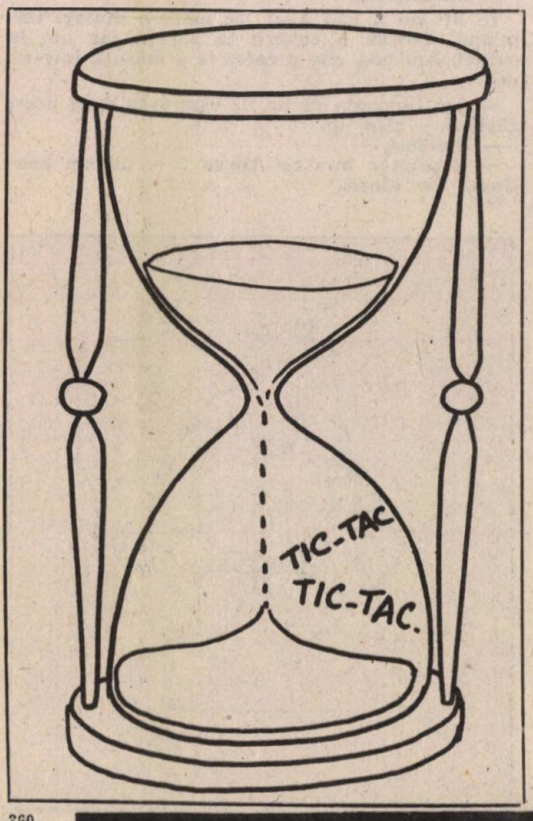

— Îmi pare rău, domnule, — îmi zise el. Dar doctorul Jaffee nu poate sta de vorbă cu nimeni.

— Nici cu avocatul lui ?

— Nici cu Mîntuitorul lui ! Pe de o parte, pentru că are maxilarele puse în proteze, iar pe de altă parte, pentru că este sub sedative care-i vor ține amețit 24 de ore.

— Va putea scrie ?

— Da. După ce i se vor suda la loc cîteva fracturi de falange. Mai încercați dumneavoastră peste cîteva zile.

Peste cîteva zile putea fi prea tîrziu și nu aveam nici un chef să aștept. Așa că am ieșit din spital și tocmai făceam semn unui taxi cînd simții o mînă pe umăr. Era căpitanul Ben Cowan de la Global.

— Vă rog să mă scuzați că insist, domnule Jordan, — zise el. Dar sînt foarte îngrijorat de soarta Alisonei și de la spital nu pot afla mare lucru. Toți sînt teribil de secretoși. Mă gîndeam dacă sînteți prieten cu Vicky poate știți ceva.

— De ce nu o întrebați pe ea direct ?

Avea o expresie jalnică.

— Vicky și cu mine nu prea sîntem în termeni buni, n-avem aceleași lungimi de undă. Nu cred că mă place.

— Bine, dar adevărul este, căpitane, că nici eu nu știu nimic.

— Doctorii nu i-au spus nimic lui Vicky ?

— N-am vorbit despre asta. Eu nu le cunosc pe nici una dintre ele prea bine, căpitane. Pe Vicky am cunoscut-o numai azi.

— Aha ?! Fruntea îi fu brăzdată de o cută adîncă. Eu înțelesesem cu totul altceva. Credeam că ați venit la spital ca să o vedeți pe Vicky.

— Nu pe ea. Pe un client al meu.

— Un client ?! — zise el nedumerit.

— Sînt avocat. Îl reprezint pe medicul intern care s-a ocupat de Alison după accident.

— Jaffee ?

— Exact. Doctorul Allan Jaffee.

— Atunci cred că într-adevăr nu aveți cum să mă ajutați.

Mă tem că nu, — recunoscui eu în momentul în care se oprea un taxi căruia-i făcusem semn.

4.

„Tarloff" era un anticariat spre capătul bulevardului 4, o instituție mare și rentabilă în care se puteau găsi cîteva ediții princeps splendide și care era condusă de un cumnat al proprietarului. La etaj, Sam Tarloff avea o agenție de pariuri deosebit de activă, cu vreo zece telefoane ce zbîrniiau încontinuu și cu personal foarte dubios. Marele Sam, un bărbat solid, cu o siluetă în formă de pară și un zîmbet angelic total discordant, stătea pe un piedestal urmărind totul și pe toți.

Mă recunoscu și mi se adresă cordial :

— Mă bucur că vă văd, domnule avocat. Să mergem în biroul meu.

L-am urmat într-o încăpere mică. Mă privea radios :

— Cu ce vă pot fi de folos, domnule Jordan ?

— Tinere şef de orchestră ! — îi zisei, chiar în clipa asta te rog să-mi arăţi mîinile.

— Pentru ce ?

— Hai, Samuel, las-o baltă. Ştii la fel ca şi mine că doctorul Jaffee e la spital.

— Unde ar putea fi altundeva ? Doar acolo lucrează.

— Nu în calitate de angajat, ci de pacient.

— Ce i s-a întîmplat ?

— L-a ciomăgit careva, aproape să-l omoare. Vreau să văd dacă nu ai pumnii răniţi.

— Eu ? Crezi că eu am făcut-o ?

— Tu sau unul din oamenii tăi. E o concluzie logică.

— Pentru că mi-a bătut unul din băieţi ?

— Da, pentru asta, şi pentru că încă îţi mai datorează bani.

— Greşiţi, domnule avocat. Nu-mi datorează bani. A plătit totul noaptea trecută, totul pînă la ultimul cent, bani gheaţă, plus dobînda.

— Samuel, eu sînt vulpoi bătrîn. Cu mine nu ţine. Cum ar fi putut Jaffee strînge atîta bănet dintr-un salariu de medic intern ?

— Asta nu-i treaba mea, domnule avocat. Eu i-am dat chitanţă. Întreabă-l pe el !

— Nu poate vorbi. Are maxilarele în proteze.

— Atunci caută-l în buzunare. Trebuie să aibă chitanţa undeva.

După atîta amar de vreme de cînd încolţeam martori la bară, îmi formasem instinctul de a detecta minciuna. Tarloff nu mintea. L-am crezut.

— Tu ai multe legături, Sam. Spune-mi, cine crezi că i-a făcut pocinogul ăsta ?

Se îmbăţoşă ca o statuie :

— Nu ştiu. Dar era de presupus, domnule avovat, trebuia să i se întîmple mai devreme sau mai tîrziu. Jaffee o căuta cu luminarea, n-avea pic de astîmpăr. Joacă fără capital. Cine ştie, poate datorează ceva şi la Shylock. Dar dacă vreţi, pot să mă interesez.

— Ţi-aş fi recunoscător.

— Ei, atunci ce-ar fi să pariaţi ceva pe Belmont, domnule avocat...

— Azi nu, Samuel. Pot să dau un telefon de la tine ?

— Sînteţi invitatul meu !

Am sunat la spitalul Manhattan General şi am obţinut legătura cu Vicky Korth în salonul surorii sale. Ea tot mai stătea de planton. Am întrebat-o dacă Alison mai avea prieteni buni la Global. Mi-a dat un nume, Ann Leslie, o altă stewardesă, care de obicei trage la Barbison, un fel de cămin pentru femei singure. Vicky s-a oferit să o sune ea şi s-o anunţe că o voi căuta.

Am găsit-o pe Ann Leslie aşteptîndu-mă în hol. Era o fată subţire, înaltă. Se vedea că e îngrijorată şi vroia să ştie cînd o va putea vizita pe Alison.

— Peste cîteva zile, — am zis eu.

— Fir-ar să fie ! Avea o expresie tragică. Zbur-ăm din nou miercuri.

— Unde ?

— Aceeaşi destinaţie. Amsterdam. Cu acelaşi echipaj, în afară de Alison. Îi voi simţi mult lipsa.

— Cred că şi căpitanul Ben Cowan îi va simţi lipsa.

Mă privi cu coada ochiului gînditoare.

— Deci ştiţi despre el.

— Vicky mi-a spus. Şi ea nu este deloc încîntată.

Ann Leslie se crispă.

— Nici eu nu-s încîntată. Cowan ăsta e un vînător de fuste, un afemeiat. Şi se foloseşte de oameni pentru a-şi atinge scopurile. S-a dat şi la mine, înainte de a veni Alison în echipajul nostru, dar n-a ţinut. Pur şi simplu nu-mi inspiră încredere. L-aţi cunoscut pe Ben ?

— Da. Pare foarte îndrăgostit de Alison.

— Joacă teatru, credeţi-mă pe mine.

— E atent cu ea aşa, pe faţă ?

— Da, nu fac nici un secret din asta, dacă la asta vă referiţi.

— Nu cumva ştii de ce nu a însoţit-o ieri pînă-n Manhattan după ce aţi aterizat la Kennedy ?

— Ba da. Pentru că a fost reţinut la vamă. L-au invitat să stea de vorbă într-una din camerele lor speciale. Eram şi eu acolo şi l-am auzit spunîndu-i Alisonei să se ducă ea înainte, că apoi va veni şi el.

— E ceva obişnuit pentru un membru al echipajului să fie reţinut la vamă ?

— De obicei, nu. Pe mine nu m-au întrebat niciodată nimic. Dar, oricum, nu cred că a fost mare lucru căci ştiu că va zbura cu noi şi miercuri, la următorul zbor.

Am mai vorbit un timp, i-am mulţumit şi i-am promis că-i voi spune Alisonei că o va vizita de îndată ce doctorii îi vor permite.

5.

Am plecat de acolo cu un taxi pînă la apartamentul lui Jaffee. Portarul clădirii m-a recunoscut şi m-a lăsat să intru.

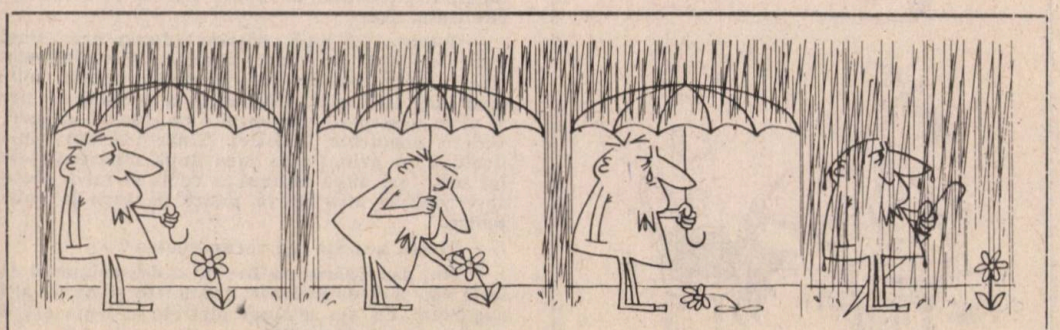

Am rămas în picioare trecînd cu privirea peste tot haosul de acolo. Nimic nu fusese cruțat. Chiar și tapițeria de la mobilă fusese tăiată cu lama și zegrasul era împrăștiat pe jos. Sertarele erau toate scoase și răsturnate. M-am lăsat pe vine și am răsfoit hîrtiile. N-am găsit nici o chitanță de la Sam Tarloff, dar cam după o oră am găsit ceva și mai interesant : o copie după o chitanță de depunere de la banca Gotham Trust cu data de ieri ; era pentru suma de 34 000 dolari.

M-am ridicat în picioare, m-am îndreptat spre un scaun, fără a putea să-mi iau privirile de la ea. M-am întrebat cum o fi reușit Jaffee, un falit fără credit, să facă rost de o astfel de sumă fabuloasă. Am văzut că depunerea nu se făcuse în bani gheață. Suma de 34 000 dolari era trecută la rubrica de cecuri.

Dar un cec de la cine ? Și pentru ce ? Analizînd chitanța cu atenție, am simțit deodată un fior, un fel de prevestire, și întrucît Gotham Trust era și banca care-mi gira mie afacerile, aveam ceva relații acolo. Conturile bancare nu sînt chiar atît de secrete cum se crede în general.

Douăzeci de minute mai tîrziu intram pe ușile glisante ale băncii Gotham Trust, îndreptîndu-mă spre biroul domnului Harry Wharton, vice-președinte adjunct, căruia-i făcusem și eu un serviciu riscant în urmă cu patru luni. Cînd mă văzu se ridică în picioare și-mi strînse mîna. S-a așezat apoi la locul său și m-a ascultat. Examină încruntat hîrtiuța cu depunerea lui Jaffee sărpinindu-se pe frunte, apoi ridică privirea spre mine cu o grimasă parcă de durere :

— Ei, domnule Jordan, cum să vă spun eu, așa ceva nu se poate face.

— Știu.

— Nu intră în practica băncii noastre să dea informații în legătură cu afacerile clienților noștri.

— Știu.

— Mi-e foarte greu.

— Știu.

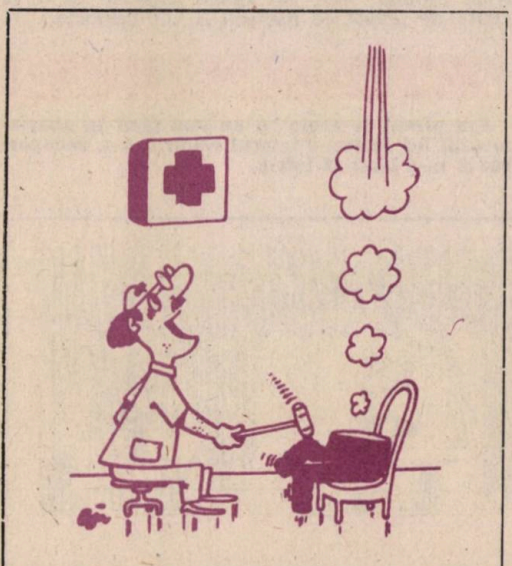

Oftă și se ridică în picioare, apoi dispăru în cine știe ce ungher dosnic al băncii. Eu așteptam fără să mă impacientez. Cînd se întoarse era ușor transpirat. Își drese vocea și zise :

— Sper să înțelegeți că este strict confidențial ?

— Absolut !

Coborî vocea.

— Ei bine, conform microfilmului nostru, depunerea s-a făcut de pe un cec dat doctorului Allan Jaffee de către Jacques Sutro, Ltd. Presupun că numele nu vă este străin.

— Într-adevăr. Îți rămîn profund îndatorat, Harry.

— Pentru ce ? Eu nu v-am spus nimic.

— Așa este. Oricum, aș vrea, dacă se poate, să-mi dai și mie o fotocopie.

Se îngălbeni la față și aproape sări de pe scaun, așa un tremur convulsiv îl apucă. M-am grăbit să adaug :

— E-n regulă, Harry. N-are nimic. Plec.

Sînt sigur că nu regreta că o fac !

Domnul Jacques Sutro este negustor de pietre prețioase și lucrează într-un birou somptuos la etajul unei clădiri de pe bulevardul 5. Un specimen rasat, cu părul argintiu și cu maniere tot atît de șlefuite ca și opalul. Își puse mîinile cu manichiură perfectă la piept și mă ascultă cu un zîmbet frumos ce punea în valoare cei mai frumoși fildeși în captivitate.

— Deci, — începeam eu, ca avocat al doctorului Jaffee, v-aș rămîne îndatorat dacă mi-ați putea furniza cîteva amănunte în legătură cu tranzacția încheiată cu el.

— De ce nu discutați cu clientul dumneavoastră ?

— Aș face-o dacă ar fi posibil, domnule Sutro. Din nefericire, doctorul Jaffee a fost victima unui accident și acum se află la spitalul Manhattan General, ca pacient, sub influența unor sedative foarte puternice. Ar mai putea trece multe zile pînă ce va fi în stare să vorbească. În acest timp eu mă ocup de problemele lui juridice și este absolut necesar pentru mine să-mi completez informațiile.

Sutro căzu pe gînduri.

— Sper că nu aveți nimic împotrivă dacă sun la spital, nu ?

— Bineînțeles că nu. Chiar vă rog !

Obținu numărul, vorbi, ascultă concentrat, apoi dădu din cap aprobativ și închise. Își puse mîinile pe birou.

— Să știți că eu l-am cunoscut înainte de a muri pe tatăl tînărului Jaffee.

— Și eu, domnule Sutro. De fapt, el a fost cel care m-a angajat imediat după ce am absolvit facultatea. Tocmai de aceea mă ocup de afacerile fiului său.

— Înțeleg. Ei bine, bătrînul domn era unul dintre clienții mei foarte prețuiți. A achiziționat cîteva piese deosebit de frumoase pentru soție cînd încă mai trăia. Mai tîrziu a cumpărat chiar și niște nestemate nemontate ca măsură de prevedere împotriva inflației. Tînărul Allan le-a lichidat tot prin firma mea după moartea tatălui său. Ieri după-amiază a venit și mi-a oferit spre vînzare alte cîteva pietre pe care le moștenise.

— Marfa aceasta ați recunoscut-o ?

— Nu, dar tînărul Jaffee mi-a dat asigurări că tatăl său mai cumpărase nestemate și de la alți negustori. Eu am evaluat pietrele și i-am oferit un preț foarte onorabil.

— Cît i-ai oferit ?

— 40 000 de dolari. El mi-a spus că are imediat nevoie de niște bani gheață, de fapt zicea că este foarte urgent și că nu putea să aștepte pînă ce banca mea va onora cecul. Mi-a spus că dacă îi dau 4 000 bani gheață, scade prețul cu 2 000. Așa că i-am dat banii în numerar și un cec de 34 000.

Pe figura lui Sutro se citea îngrijorarea.

— N-am făcut nimic rău, nu-i așa, domnule avocat ?

Am dat din umeri ; nu puteam să știu.

În scurt timp, domnul Sutro, după cîte îmi dădeam seama, urma să sufere un șoc groaznic, dar aveam de gînd să las pe altcineva să i-l provoace. Cînd am plecat l-am lăsat pe gînduri.

Acum aveam nevoie de Vicky Korth. M-am dus să o caut la spital, dar nu era în rezerva Alisonei, și nici Alison nu era. Se făcuse curățenie în cameră, se schimbaseră așternuturile ; nu era nici o urmă că ar fi fost ocupată. M-a străbătut un fior de gheață și m-am îndreptat spre camera surorilor. Erau de servici două fete îmbrăcate în alb. Răspunsul lor nu fu nici stereoptip și nici tăios :

— Alison Korth a suferit pe neașteptate unele complicații respiratorii și, în ciuda tuturor eforturilor făcute, nu a mai putut fi salvată.

N-aveam cum să știu dacă Vicky, în aceste momente, prefera să fie singură sau dacă i-ar fi făcut bine prezența cuiva. Propria mea experiență îmi dovedise că majoritatea celor aflați în astfel de situații simt cu disperare nevoia unor cuvinte de mîngîiere din partea celor veniți să prezinte condoleanțe. I-am căutat adresa în cartea de telefon și m-am dus la ea.

Vicky îmi deschise. Încă nu înregistrase complet șocul morții Alisonei. Părea amețită, paralizată și avea nevoie de cineva care să o asculte cu înțelegere.

— Ah, Scott, — zise ea cu o voce slabă, tremurată, n-ar fi trebuit să se întîmple una ca asta. Nu, n-au fost atenți...

— Cine ? — întrebai eu.

— Surorile, doctorii, careva...

Ne-am așezat. I-am reținut mîna în mîna mea.

— Spune-mi cum s-a întîmplat ?

— Avea... avea probleme cu respirația și i-au pus oxigen. A fost vina mea. Am lăsat-o singură. Am coborît la bufet să-mi iau un sandviș și cînd m-am întors am observat că ceva nu era în regulă. Era vînătă la față și am văzut că se desprinsese furtunul de la tubul de oxigen, iar Alison... Alison... Ochii i se umplură de lacrimi și-și ascunse fața la pieptul meu.

I-am spus în șoaptă :

— Nu puteai să prevezi așa ceva, Vicky. Nu trebuie să te învinovățești de ceva ce nu se putea ști dinainte.

După o vreme se rezemă și simți nevoia să dea glas amintirilor, să vorbească despre copilăria lor. O năpădiseră nostalgia și amintirile triste și dragi. Era cea mai bună terapie. Chiar a zîmbit o dată sau de două ori.

Cînd a tăcut în cele din urmă, am început să vorbesc eu. Am pus-o la curent cu totul. I-am spus cu cine am vorbit, ce bănuiam și la ce concluzie ajunsesem. I-am spus că Alison fusese folosită în scopuri necurate, că aveam nevoie de ajutorul ei și i-am explicat ce trebuia să facă ea în continuare.

Meditâ în tăcere la cele ce-i spusesem timp de cîteva minute. Apoi se ridică și se duse la telefon. Formă un număr și rosti cu o voce dură :

— Sînt Vicky Korth. M-am gîndit că e de datoria mea să te anunț că Alison a murit azi după amiază. O fac pentru că îmi închipui că asta ar fi fost dorința ei. Înmormîntarea va avea loc joi, serviciul religios la capela Lambert... A, da, mai e ceva. Dacă dorești, poți să o vezi în camera mortuară a spitalului în seara aceasta. Am aranjat în acest sens eu la spital azi cînd mi-au dat pachetul cu hainele ei. Vor fi și eu acolo începînd cu ora 6. Te rog, anunță-i și pe ceilalți prieteni ai ei.

6.

Era aproape 7. Stăteam singur în apartamentul lui Vicky și așteptam. Pupilele mi se dilataseră, adaptîndu-se la întunericul ce se întețea. Pe măsuță se afla un pachet mare, maroniu. În spatele meu, ușa de la o debara era deschisă, așteptîndu-mă. Zgomotele circulației se mai domoliseră. Stăteam cu capul ridicat, concentrat, cu urechea ușor aplecată înspre ușa de la hol.

Încă nu știam ce voi face dacă va veni. Nici măcar nu eram sigur că va veni, dar deodată, pe neașteptate, sună soneria. Părea anormal de stridentă. Nu m-am mișcat. Urmă o pauză, apoi sună din nou. Modus operandi standard : întîi suni ca să te asiguri că nu este nimeni acasă. Mi-am ținut respirația. Iată, asta era : un fișit metalic în broască. M-am strecurat în debara, lăsînd ușa ușor întredeschisă, ceeea ce îmi permitea un cîmp bun de observație.

Încuietoarea cedă și o rază de lumină străpunse întunericul. O voce întrebă în șoaptă : Vicky, ești acasă ? Tăcere. Se aprinseră lumi-

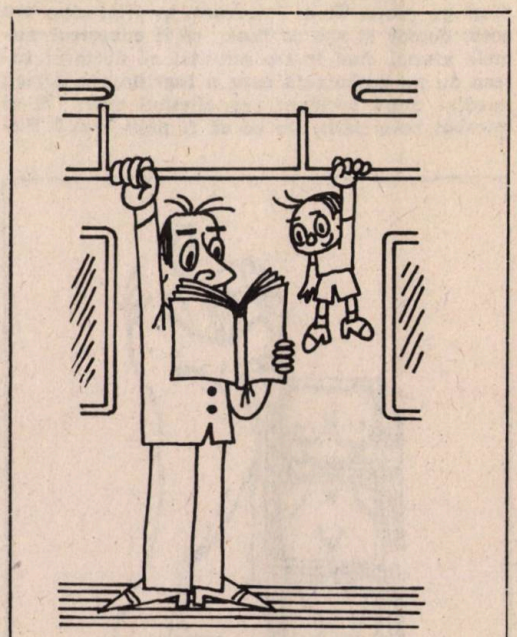

NIC. NICOLAESCU

nile în tavan. Ajunse în cimpul meu vizual şi-l văzuit cum îşi plimba privirea dintr-un capăt într-altul al încăperii. Se îndreptă spre măsuţă, luă pachetul şi-i desfăcu ambalajul. Împrăştie conţinutul, controlînd fiecare piesă din îmbrăcămintea Alisonei.

— N-are sens, Cowan, — zisei eu făcîndu-mi apariţia. Nu vei găsi nimic aici.

Ridică brusc capul şi rămase ca trăsnit, cu maxilarele încleştate.

— Eşti un nemernic, un nenorocit, un şobolan hidos. Auzi, să încolţeşti o copilă naivă şi increzătoare ca Alison Korth şi s-o pui să-ţi facă jocul murdar !

— Ce dracu' tot vorbeşti !

— Nu mai ai scăpare, Cowan. Acum ţi s-a înfundat. Ştii bine despre ce vorbesc. Despre diamante. Despre pietrele nemontate din Amsterdam. Despre „divertismentul" tău ca pilot pe Liniile Aeriene Global. Te aşteptai să fii urmărit, aşa că ai pus-o pe Alison să treacă marfa în locul tău. Ascunsă asupra propriei ei persoane. De aceea ai scăpat basma curată cînd te-au percheziţionat ieri la vamă, la aeroportul Kennedy.

Cu buzele crispate şuieră printre dinţi :

— Ai cam luat-o razna, domnule avocat !

— Las-o baltă, Cowan ! Tot planul tău s-a dus de rîpă în momentul în care Alison a fost accidentală şi dusă la spital. Ai crezut că pietrele au fost descoperite cînd a fost dezbrăcată şi te-au trecut sudorile la gîndul acesta. Dar cînd ai văzut că nu se petrece nimic, ai început să te întrebi ce s-o fi întîmplat şi ai ajuns la o anumită concluzie. Doctorul de pe ambulanţă fusese nevoit să-i deschele uniforma pentru a o asculta cu stetoscopul, aşa că el trebuie să fi fost cel care a găsit pietrele prinse cu leucoplast pe piele. Te-ai interesat, ai aflat cine era acest doctor şi aşa se face că îi cunoşteai numele atunci cînd te-am anunţat că doctorul intern de pe ambulanţă care o îngrijise pe Alison imediat după accident era clientul meu. M-ai întrebat ce-a păţit. De ce să fi păţit ceva ? Puteam să mă duc la spital să stau de vorbă cu el pentru simplu motiv că acolo lucra, nu ? Dar dumneatai ştiai că i se întîmplase ceva, căci erai chiar autorul „celor întîmplate". Intraseşi în apartamentul lui să-ţi cauţi prada, l-ai auzit venind şi l-ai atacat pe la spate, dar Joffee nu-i un tip uşor de lichidat, aşa că, chiar şi rănit, tot ţi-a opus rezistenţă. Nu ştiu, poate ai avut şi ceva ajutoare. Poate ai încercat să-l faci să vorbească.

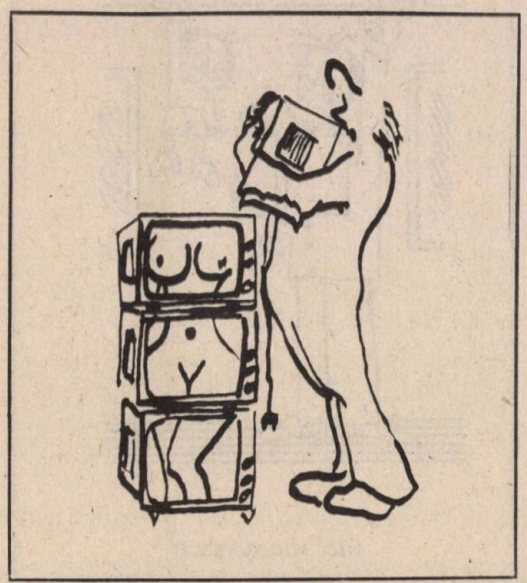

Cowan rămăsese ca o statuie de piatră.

— N-ai aflat nimic de la Jeffee, — continuai eu, şi nici n-ai găsit nimic în casa lui. Aşa că probabil te înşelaseşi în legătură cu el. Poate că Alison ascunsese pietrele undeva în hainele pe care le purta şi nu le găsise nimeni încă. De aceea ai venit aici în seara aceasta, după ce Vicky îţi spusese că a adus acasă hainele Alisonei. Trebuia să le găseşti şi ştiai că Vicky este la capela spitalului la ora aceasta.

Făcu un pas spre mine.

— Fii atent, — spusei eu, doar nu-ţi închipui că abordez un asasin de unul singur.

— Asasin ?

— Da, Cowan. Iată cum stau lucrurile ! Eşti un specimen prevăzător. Trebuia să înlături orice posibilitate de a fi descoperit. Să presupunem că cei de la spital ar fi găsit diamantele şi ar fi anunţat poliţia, iar aceasta ar fi aşteptat acum în tăcere ca Alison să-şi revină pentru a putea să o ia la întrebări. O fată ca ea nu ar fi rezistat la presiuni. Ar fi putut scoate de la ea orice. Ea ar fi făcut o declaraţie completă, iar tu nu ai fi avut scăpare. Aşa că ea trebuia să dispară. Trebuia eliminată. Ai pîndit-o pe Viky, ai văzut-o cînd a ieşit din camera surorii ei, te-ai strecurat apoi înăuntru şi te-ai ocupat de aparate. I-ai scos tubul de oxigen şi ai urmărit-o cum moare. Poliţiştii ştiu acum ce au de căutat şi, în curînd, dor da de amprentele tale pe aparate.

Asta l-a doborît. Şi-a imaginat că ar mai avea o scăpare : fuga. Aşa că s-a năpustit pe uşă. Dar eu nu glumisem. Poliţiştii îl aşteptau pe coridor.

Rareori se termină o poveste cu bine pentru toţi eroii ei.

Vicky şi-a pierdut sora, dar a cîştigat un avocat, pe mine. Serviciul vamal al S.U.A. a făcut o descindere la Jacques Sutro şi a ridicat diamantele de contrabandă. Avocaţii lui Sutro au reclamat la bancă suma depusă de Paffee şi au recuperat cecul de 34 000 dolari. Dar domnul Sutro mai vroia încă şi cei 4 000 bani gheaţă, aşa că i s-a adresat Marelui Sam Tarloff. Nici o şansă !

Allan Jaffee s-a vindecat bine. S-ar putea ca acest episod să-l fi lecuit şi de jocuri. S-a salvat în procesul diamantelor pe cale de expediţie, şi a depus mărturie împotriva lui Ben Cowan.

Cowan urma să fie scos din circuit pînă la adînci bătrîneţe.

Pentru mine, a-l apăra pe Jaffee, era un act de caritate. Nu m-a plătit niciodată.

Singurul care a scăpat neatins a fost Nick Papadopoulos. Judecătorul a revenit asupra anulării cauţiunii şi Papa şi-a primit toţi banii înapoi. Delira de fericire. Ne-a invitat, pe Vicky şi pe mine, la cină. Asta se întîmpla acum două săptămîni. Încă şi acum, ne mai străduim să digerăm !

În româneşte de Ligia Ivan

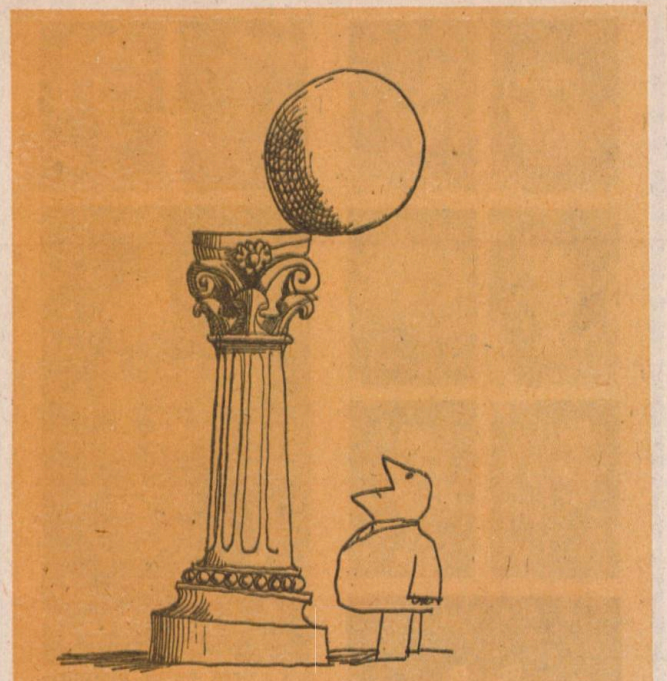

CHESTIONARE

Fragmente

din jurnalul scriitorului elvețian

MAX FRISCH

— Sînteți sigur că vă interesează menținerea speciei umane dacă dumneavoastră și cunoscuții dumneavoastră nu mai existați ?

— De ce ? Sînt suficiente cuvintele cheie.

— Ați fost nedrept față de o anumită persoană, care nu trebuie să cunoască acest lucru și, din acest motiv, pe cine urîți mai mult — pe dumneavoastră înșivă sau persoana respectivă ?

— Ați vrea să aveți memorie absolută ?

— Dacă ați avea putere să porunciți ceea ce astăzi vi se pare, just, ați porunci, fie și în pofida opoziției majorității ? Da sau nu ? De ce nu dacă vi se pare just ?

— Cînd ați încetat să credeți că veți fi mai înțelept sau mai credeți acest lucru și acum ? Indicați vîrsta.

— Vă convinge autocritica ?

— Ce credeți că vi se ia în nume de rău de către alții și ce vă luați singur în nume de rău — și, dacă nu este unul și același lucru, pentru ce ați cere întîi scuze ?

— Căsnicia, constituie ea o problemă pentru dumneavoastră ?

— Ce probleme rezolvă o căsnicie bună ?

— Dacă ați avea de ales între o căsnicie care poate fi socotită fericită și inspirația, inteligența, menirea ș.a.m.d. care ar putea să vă pericliteze fericirea conjugală, ce vi s-ar părea mai important a) ca bărbat ; b) ca femeie ; De ce ?

— Credeți că știți prin ce anume ați dobîndit dragostea unei femei și, dacă într-o bună zi aflați cum ați dobîndit-o într-adevăr, vă îndoiți de dragostea ei ?

— Ce numiți dumneavoastră „bărbătesc" ?

— V-ați putea imagina o lume a femeilor ?

— Ce admirați dumneavoastră la femei ?

— În general, știți ce sperați ?

— Invidiați uneori animalele care par a se descurca și fără speranță, de pildă, peștii dintr-un acvariu ?

— Dacă vi se împlinește o speranță intimă, de regulă cîtă vreme socotiți că a fost o speranță adevărată și că împlinirea ei a însemnat pentru dumneavoastră ceea ce v-ați imaginat ani de-a rîndul ?

— Care este speranța la care ați renunțat ?

— Cîte ore din zi sau cîte zile din an vă mulțumiți cu cîte o speranță redusă — că va fi iarăși primăvară, că durerile de cap trec, că un anume lucru nu va ieși nicicînd la lumina zilei, că musafirii totuși pleacă la un moment dat, ș.a.m.d. ?

— Poate ura să genereze o speranță ?

— Cu privire la situația mondială, sperați a) în rațiune, b) în miracol, c) că lucrurile vor decurge ca și pînă acum ?

— Puteți gîndi fără să sperați ?

— Puteți iubi un om care fiindcă își imaginează că vă cunoaște, mai devreme sau mai tîrziu încetează să-și pună speranțe în dumneavoastră ?

— Ce vă umple de speranță — a) natura, b) arta, c) știința, d) istoria omenirii ?

— Vă sînt de ajuns speranțele dumneavoastră intime ?

— Admițînd că reușiți să deosebiți speranțele dumneavoastră personale de speranțele pe care și le pun alții în dumneavoastră (părinți, profesori, camarazi, parteneri de dragoste) — ce vă nemulțumește mai mult, cînd nu le împliniți pe primele sau pe ultimele ?

— Ce sperați de pe urma călătoriilor ?

— Dacă ştiţi că cineva suferă de o boală incurabilă — îi daţi speranţe pe care dumneavoastră înşivă le socotiţi înşelăciune ?

— Ce vă întăreşte în speranţa dumneavoastră — a) îmbărbătarea, b) recunoaşterea greşelii comise c) alcoolul, d) onorurile, e) norocul la jocuri, f) un horoscop, g) faptul că cineva se îndrăgosteşte de dumneavoastră ?

— Admiţînd că trăiţi cu o Mare Speranţă („omul îi este sprijin omului"), dar aveţi prieteni care nu împărtăşesc această speranţă, faptul acesta impietează prietenia sau Marea Speranţă ?

— În situaţie opusă, adică dacă dumneavoastră sînteţi acela care nu împărtăşeşte Marea Speranţă a prietenului — vă simţiţi mai înţelept decît cel dezamăgit, de fiecare dată cînd acesta are parte de dezamăgiri ?

— Ca să puteţi gîndi şi acţiona în spiritul dumneavoastră, trebuie ca speranţa respectivă să fie, potrivit judecăţii dumneavoastră omeneşti, realizabilă ?

— Ce vă ghidează faptele dumneavoastră zilnice, hotărîrile, planurile, convingerile ş.a.m.d., dacă nu cîte o speranţă — precisă, vagă ?

— Vi s-a întîmplat să trăiţi o zi sau măcar o oră efectiv fără nici o speranţă, chiar şi fără speranţa că odată totul se va sfîrşi, cel puţin în cazul dumneavoastră ?

— Dacă aduceţi pe cineva în situaţia să-şi piardă umorul (de pildă pentru că i-aţi lezat sentimentul de ruşine) şi dacă atunci faceţi constatarea : omul acesta n-are umor ; consideraţi că dumneavoastră aveţi umor pentru că acum rîdeţi de el ?

— Cum pot fi deosebite între ele gluma şi umorul ?

— Cînd simţiţi că cineva vă întîmpină cu antipatie — ce vă reuşeşte mai degrabă, o glumă sau umorul ?

— Consideraţi umor — a) să rîdem de un al treilea, b) să rîdeţi de dumneavoastră, c) să determinaţi pe cineva să poată rîde de sine, fără a se ruşina ?

În româneşte de Corina Jiva

(fragmente)

B. B.

Sînt mai multe generaţiile de iubitori ai celei de a şaptea arte, care au admirat-o pe celebra Brigitte Bardot, artista care, alături de Marilyn Monroe şi Jayne Mansfield a devenit idolul celor ce admiră fetele cu părul de aur.

Spre deosebire de multe dintre stelele marelui ecran, care se pot împăca cu gîndul că timpul trece şi pentru ele. B.B. s-a retras de pe platourile de filmare dedicîndu-se în exclusivitate ocrotirii animalelor.

Dar, cum „...asasinul" se întoarce întotdeauna la locul „crimei", a revenit şi B.B. pe platou. Pentru ultima dată zice ea, în vederea realizării unei pelicule cu caracter autobiografic intitulată „Chipul unei femei".

În fotorgafiile alăturate vă prezentăm cîteva expresii ale acestui chip, care la vremea lui de glorie aducea Franţei sume mai mari decît uzinele „Renault".

Festivitate de premiere

1.

Charles Selden dormea adînc. Şi cum dormea îl năpădi pe nepusă masă unul din visele acelea grele, care îl urmăreau de atîta vreme. Şi strigătul cumplit pe care îl auzise făceau parte tot din visul acela. Se trezi însă brusc şi-şi dădu seama că de fapt fusese glasul real al soţiei sale, pătrunzător şi plin de groază.

Se frecă la ochi şi văzu că soţia lui era lîngă el, în patul conjugal, apăsîndu-şi cu o mînă pe gură iar cu cealaltă arătînd spre birou. În clipa aceea ceva sclipi puternic pe birou şi se auzi o împuşcătură. Femeia se prăbuşi pe pernă.

Instinctiv, pînă a nu apuca să-şi dea seama de ce anume se întîmplase şi pînă a nu-l cuprinde spaima, Selden dădu pătura la o parte şi se aruncă după umbra întunecată de lîngă birou. Se auzi o împuşcătură pe care însă Selden, cu toate că-l rănise la umărul sting, nici nu o înregistră. El se azvîrli cu atîta furie asupra intrusului, încît arma îi zbură acestuia din mînă căzînd apoi ceva mai departe.

Nu avu loc nici un fel de luptă, străinul, slab şi fără armă acum, nu mai avea decît o dorinţă — să dispară cît mai repede. El se smulse din strînsoarea lui Selden şi o zbughi afară pe uşa deschisă pe care de altfel şi venise. Selden, care voia să-l urmărească se lovi cu piciorul sting, desculţ, de pistolul căzut pe podea, se opri, ridică arma apoi se duse repede la fereastră. Intrusul dispăruse însă fără urmă printre arbuştii şi copacii din spatele bungalovurilor. În lumina lunii urmele paşilor lui se vedeau foarte clare pe stratul subţire de zăpadă.

Zăpadă, constată Seldeu, şi-l cuprinse o furie teribilă, de cîte ori nu i-am spus Helenei că o să vină vremea rea, ea însă o ţinea pe a ei cu încăpăţînare, numai pentru a rămine mai departe la bungalov.

Apoi îi trecut prin cap gîndul că de acum încolo nu se vor mai certa niciodată...

„Helen e moartă iar eu...", îşi zise în gînd.

2.

— După aceea am leşinat, cred.

Selden trebui să repete mereu şi mereu întîmplarea cu pricina — mai întîi la poliţie, apoi reprezentantului său juridic şi în cele din urmă în faţa tribunalului.

— După ce mi-am revenit am stat puţin întins pe canapea, capul îmi vîjîia nebuneşte. Mi-am adunat toate puterile şi am fugit spre Helen. Ea însă nu mai respira. Am sunat la poştă, dar se pare că n-am vorbit prea clar. Cu toate acestea domnişoara aceea a înţeles despre ce este vorba şi a informat organele respective. Mie nu mi-a mai rămas altceva de făcut decît să aştept...

Primul lucrător de la poliţie, un căpitan la vreo cincizeci de ani, îl ascultă cu un aer prietenesc, îi puse doar cîteva întrebări şi făcu o mulţime de remarci. El manifestă o anume bănuială numai în momentul în care Selden îl descrise pe intrus.

— Afară pe zăpadă i se văd urmele. Urmele lui vă pot spune ceva despre cît era el de înalt ? Nu cumva v-ar putea ajuta să-l identificaţi ?

— Dar nu se vede nici o urmă, răspunse căpitanul. Şi chiar dacă ar fi fost nişte urme, le-a acoperit zăpada...

— Ce ghinion pe capul meu, zise Selden gîndindu-se în momentul acela la cu totul altceva.

— La sfîrşitul lui octombrie nu mai sînt pe acolo nici un fel de oaspeţi. Bungalovul dv. este singurul locuit pînă la această dată.

— Ştiu, zise Selden. Familia Davis, vecinii noştri, s-au întors în oraş încă de acum zece zile. Cred că vagabondul acela sau cine o fi fost el, a mizat pe faptul că acolo totul era pustiu — era un bun prilej pentru el de a fura de prin căsuţe.

— Mda, s-ar putea ca şi el să fi gîndit exact aşa, zise căpitanul.

În momentul acela din dormitor îşi făcu apariţia doctorul pe care căpitanul îl întrebă :

— Sînteţi gata cu toate, doctore ?

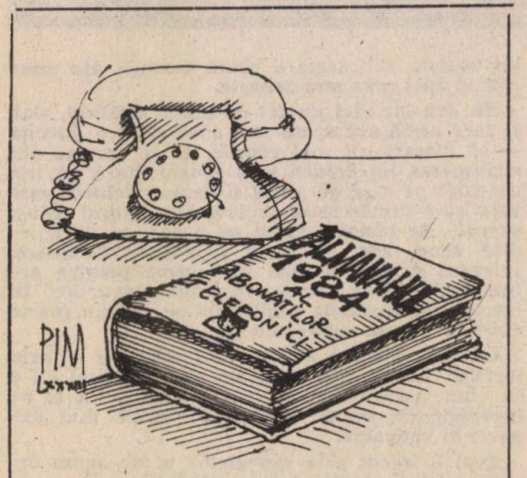

PIM

— Da, am terminat. Dar a fost un nonsens să chemi salvarea aici pînă a nu se lumina de ziuă.

— Îl las aici pe sergentul Murphy, zise căpitanul. Dv. ce aveţi de gînd să faceţi, Selden, rămîneţi aici sau mergeţi cu noi în oraş ?

— Rămîn aici, răspunse Selden. Cu toate că poate v-aş fi de vreun folos la prinderea făptaşului.

— Treaba asta lăsaţi-o frumuşel pe seama noastră. Dacă el se mai află încă în pădure, îl găsim pînă dimineaţă. Dacă însă a reuşit s-o şteargă, ei, atunci treaba o să dureze ceva mai mult. Sînteţi gata, doctore ? Putem pleca ?

— Da. Dv., domnule Selden, nu trebuie să vă faceţi griji din cauza rănii de la umăr, zise el, uitîndu-se la pansamentul pe care i-l aplicase lui Selden. Gloanţele v-au zgîriat puţin muşchiul. Aţi avut un noroc de milioane, dacă lovitura ar fi fost cu o palmă mai jos...

„Aţi avut un noroc de milioane !“ cuvintele acestea îi sunau tot timpul lui Selden în urechi în timp ce urmărea maşina poliţiei care cobora pe serpentina îngustă. Încerca să nu se gîndească că în dormitor, lîngă cadavrul Helenei, stătea de pază un tînăr sergent de poliţie.

3.

Revenind a doua zi, căpitanul încetă să-l mai întrebe pe Selden despre necunoscutul în cauză şi începu să se intereseze de cu totul alte lucruri.

— Acesta este cel de al patrulea an de cînd vă petreceţi vara aici, nu-i aşa domnule Selden? Aţi rămas de fiecare dată pînă în octombrie ?

— Nu. Pînă acum ne-am întors în oraş de fiecare dată la sfîrşitul lui septembrie. Ştiţi, doamna mea iubeşte... oh, iubea viaţa în mijlocul naturii. Ea nu se sătura niciodată să hoinărească pe dealurile împădurite sau să prindă peşte în piraie. Anul acesta a hotărît să rămînem aici cît timp ne va permite vremea...

„Şi o dorea cu atît mai multă încăpăţînare, cu atît mai multă îndărătnicie — gîndi Selden — cu cît ştia mai bine că aşteptam cu nerăbdare să mă întorc în oraş. Mai mult ca sigur că ea şi-a dat seama de ce nu mai puteam amîna plecarea“.

— Dv. nu eraţi grăbit să vă întorceţi la slujbă ?

— Păi... Slujba mea mă poate aştepta oricît. În glasul lui Selden se simţea multă amărăciune. Ştiţi... lucrez la firma familiei.

— A familiei dv. ?

— Nu, a familiei soţiei.

Întrebările căpitanului erau din ce în ce mai la persoana lui Selden, mai lipsite de tact. În cele din urmă Selden izbucni :

— La dracu, unde vreţi să ajungeţi cu întrebările astea, căpitane ? Soţia mea a fost ucisă, asasinul ei se plimbă în libertate iar dv. staţi liniştiţi şi vă băgaţi în viaţa mea personală. Se-nţelege că ne-am mai ciondănit şi noi din cînd în cînd, dar arătaţi-mi, vă rog, şi mie o căsnicie în care soţii să nu se fi certat niciodată pe parcursul a cinci ani ! Credeţi cumva că punîndu-mi aceste întrebări veţi reuşi să-l prindeţi pe asasin ?

— O să-l găsim noi, nici o frică, zise căpitanul. Aveţi însă puţină răbdare. Ştiu că vă aflaţi într-o pasă proastă, dar noi trebuie să luăm în consideraţie toate posibilităţile.

Şi astfel se face că Selden trebui să răspundă la tot felul de întrebări aparent fără nici un

rost, inutile, pînă cînd discuția le fu întreruptă de venirea fratelui lui Helen. Selden și Arthur schimbară cîteva fraze de condoleanțe și abordară probleme legate de înmormîntare. Cei doi nu se prea iubeau, acum însă erau reținuți, fapt determinat de împrejurările morții tragice a lui Helen.

4.

Selden încă nu bănuia nimic despre situația periculoasă în care ajunseră lucrurile. El a înțeles acest lucru numai după ce trecu în revistă edițiile de seară ale gazetelor.

Referitor la relatarea lui despre vagabondul înarmat ziarele conțineau remarci sceptice de genul : „după cum afirmă Selden", „zice Selden", „după presupunerea lui Selden..." etc.

„Ah, doamne ! zise Selden pentru sine, cu glas tare totuși. Gazetele scriu ca și cînd aș fi premeditat nenorocirea, ca și cînd n-ar exista nici un asasin, ca și cînd... Ah, doamne".

Panica ce-l cuprinsese brusc se risipi însă repede. Îl ajutase la aceasta faptul că îl văzuse cu ochii lui pe răufăcător. „Se-nțelege că or să-l găsească, gîndi el, și cu asta toate se vor lămuri... Au arma cu care s-a tras... sigur trebuie să-i afle proveniența. Mai ales că asasinul și-a lăsat amprentele pe ea. Categoric că vor găsi cîteva dovezi despre existența lui...".

5.

Selden rezistă calm și la următoarele interogatorii. El rezistă foarte calm practic pînă imediat după înmormîntarea Helenei, cînd a fost și arestat de altfel. Acum — învinuit de uciderea soției — ședea năucit, nevenindu-i să creadă, într-o celulă mică a închisorii.

„Nu se poate, e o neînțelegere, e-un vis urît din care trebuie să mă trezesc", își zise.

Înțelese gravitatea situației în care se găsea numai în momentul cînd ajunse la vorbitor în fața avocatului pe care i-l trimisese Arthur, cumnatul său.

Avocatul îl puse la curent cu cîteva noutăți. Fusese lămurită problema provenienței armei pe care asasinul o lăsase la locul crimei. Pistolul aparținea proprietarului bungalovului vecin.

— Cum ? Pistolul lui Len Davis ? întrebă Selden înnebunit. Cum vine asta ? Bine dar n-are nici o legătură logică...

— Au forțat broasca ușii bungalovului lui Davis și au răscolit totul înăuntru. Domnul Davis a declarat că ținea pistolul într-un sertar al biroului.

— Asta înseamnă că băiatul îl furase de acolo mai înainte de a veni la noi ! zise Selden acum într-o dispoziție mult îmbunătățită. E posibil, nu ? Asta este cea mai bună dovadă că a existat un răufăcător — chiar dacă poliția nu a reușit să-i dea încă de urmă. Atunci pentru ce mă țin la închisoare ?

— Poliția are altă teorie, zise avocatul. Davis spune că știați și dv. de pistolul lui...

— Bine-nțeles că știam. Davis putea merge la bungalov numai la sfîrșit de săptămînă iar doamna lui, cam nervoasă, se temea cînd trebuia să rămînă acolo singură. Din această cauză i-a cumpărat pistolul cu pricina. În cele din urmă i-a fixat o țintă într-un copac pentru ca soția să se poată antrena. Bun, și ce-i cu asta ? Nu cumva poliția vrea să spună că eu am devastat la Davis, că eu aș fi furat pistolul urmărind apoi să trezesc bănuiala cum că... Bine, dar asta-i adevărată demență !

— Trebuie să apreciem foarte exact situația, zise avocatul. Familia Davis a părăsit bungalovul lor în urmă cu zece zile. Așa că acolo sus, pe deal ați rămas cam singur avînd deci suficient timp și suficientă liniște pentru a putea pregăti totul și pentru a pune în aplicare planul pe care l-ați elaborat. Cel puțin așa privește poliția chestia asta...

— La toți dracii cu treaba asta ! Să vă spun eu cum vede poliția treaba asta ! Ea trebuie să-l prindă pe asasin, numai că asasinul a dispărut ! În această situație poliția nu dorește nimic mai mult decît să aibă pe cineva după gratii pentru a putea declara închis acest caz fără ca dumnealor, polițaii, să-și fi ridicat măcar din scaun cele trei litere ! Căutările pentru prinderea tînărului aceluia au fost oprite, nu ?

— Sînt convins că cercetările n-au fost oprite, spuse avocatul, dar speranța de a-l găsi este din zi în zi mai mică.

— Chiar nu i-au găsit amprentele ?

— Nu, mai mult ca sigur că făptaşul avea mănuşi.

O veste proastă după altă veste proastă ! Nici un fel de amprente ! Pistolul furat din bungalovul vecinului ! Şi zăpada care a acoperit urmele paşilor ! Şi, mă rog, ce mai are poliţia împotriva mea ?

— Pijamaua dv. are urme de praf de puşcă în jurul rănii primite. Aceste urme sînt — după părerea poliţiei — dovada cea mai sigură că este vorba despre o rană pe care singur v-aţi provocat-o. În cel mai rău caz, ea demonstrează că s-a tras foarte de aproape.

— Ce să vă spun... Auzi, că a fost tras foarte de aproape ! făcu Selden. Păi dacă tocmai fugeam spre derbedeul ăla care a tras ! Dumnezeule ! Toate datele pe care le deţine poliţia îmi agravează situaţia ! Nici măcar un singur element nu este în favoarea mea !

6.

Acum toate ştirile publicate în ziare referitoare la acest caz erau clare. Ele nu vorbeau decît despre vinovăţia lui Selden, dar lăsau să se înţeleagă şi că nu există nici o dovadă despre existenţa derbedeului aceluia — în afara afirmaţiei, nedovedite, a lui Selden. Chiar şi datele cele mai simple din biografia lui Selden — cel puţin aşa i se părea lui — erau astfel stilizate şi aduse din condei, încît erau, şi acestea, în defavoarea lui.

— Membrii juriului trebuie să vină la tribunal fără a fi influenţaţi în prealabil şi fără să fie porniţi împotriva cuiva ! strigă Selden aruncînd pe masă un braţ de ziare, atunci cînd apărătorul său îl vizită din nou. Dacă însă ziarele vor continua să prezinte lucrurile pe acest ton, cetăţenii întregii ţări vor fi asmuţiţi împotriva mea ! Cum este posibil una ca asta ? !

— De asta n-avem cum ne apăra, îi răspunse avocatul. În ciuda faptului că ziarele au făcut publice unele lucruri neadevărate.

— Bine, dar astea sînt căi de falsificare a adevărului, de a colora realitatea. Asta urmăresc ziariştii noştri ? zise Selden repezindu-se asupra ziarelor pe care le mototoli şi le aruncă într-un colţ. Nu neg că Helen era bogată iar eu sărac. Un agent fără nici o importanţă la „Kent Company", da, ăsta eram cînd am început să umblu cu Helen. Iar după aceea m-am trezit dintr-odată vicepreşedintele firmei. Dar nu ăsta a fost motivul pentru care eu m-am căsătorit cu Helen ! În nici un caz ! Dar şi dacă ar fi fost — de la căsătoria din interes la crimă e-o cale foarte lungă, nu găsiţi ?

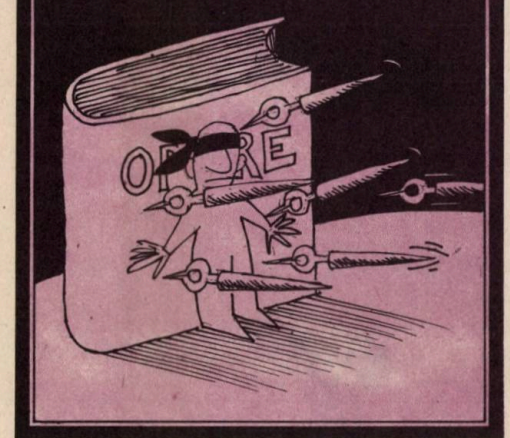

ANDO

— Ba da, desigur, fu de acord avocatul.

— La început între noi doi... Helen şi cu mine adică... A fost ceva aparte, ceva frumos, continuă Selden. Numai că asta n-a durat prea mult. Cum ar fi putut să dureze ? Eu voiam să însemn ceva şi la întreprindere, aveam părerile mele, aveam idei privitoare la desfacere, la modernizarea firmei şi, în general, la tot sistemul de vînzare şi conducere. Numai că tot ce propuneam eu se lovea de vetoul lui Arthur. M-au făcut vicepreşedinte, mi-au dat un birou confortabil, o leafă mare şi nu puţine conturi mari. În contraserviciu mi-au cerut să nu mă amestec în afaceri ci să mă îngrijesc doar s-o fac fericită pe Helen. Prima condiţie am putut-o îndeplini, pe cea de a doua niciodată. Helen a alunecat în patima beţiei şi, în cela din urmă şi eu. Uneori ne certam şi strigam unul la altul şi cînd ne aflam între străini. Dar sînt convins că toate astea le-aţi aflat deja de la Arthur.

— Da, e drept, Arthur m-a introdus puţin în viaţa dv. particulară.

— Despre viaţa noastră particulară ştiu mulţi oameni, dintre cei care au fost martori vreau să spun. Numai că asta nu-mi este de nici un folos acum, ştiţi ?

— Nu, acum nu v-ar putea ajuta nici măcar martorii care ar fi în stare să demonstreze că în căsnicia aceasta eşuată dv. nu purtaţi nici o vină. Atîta vreme cît adevăratul asasin nu va fi prins nimeni nu vă poate ajuta. Am însă o veste bună pentru dv. Domnul Arthur Kent a fost foarte mărinimos cu dv. şi a angajat un detectiv particular pentru a ajuta poliţia.

— Asta-i foarte frumos din partea lui Arthur deşi mă surprinde puţin. Judecînd însă după faptul că în ultimii ani ne-am purtat urît unul faţă de celălalt, m-aş fi aşteptat ca el să respire uşurat văzîndu-mă pus la zid. Nu sînt prea bucuros să primesc dovezile de dragoste pe care mi le arată. Mă îndoiesc însă că ar pune la bătaie banii Helenei pentru a mă scoate din închisoare. Dv. ce părere aveţi ?

— Posibilitatea asta nu vă surîde, într-adevăr, zise avocatul. Atîta vreme cît sînteţi suspectat de uciderea soţiei dv. n-o puteţi moşteni...

— Da, da... Dacă voi fi eliberat mie îmi va aparţine tot ce aparţinuse pînă acum Helenei, în primul rînd jumătate din întreprinderea „Kent Company". În cazul însă că voi fi condamnat, totul îi va rămîne lui Arthur.

— Domnul Kent este convins de nevinovăţia dv., îl asigură avocatul. Am discutat serios această problemă înainte de a mă hotărî să accept acest caz. Vă cunoaşte de multă vreme şi nu crede că aţi fi în stare de o crimă atît de oribilă. El vrea ca asasinul sorei lui să fie prins şi tradus în faţa tribunalului. Se-nţelege că domnul Kent este interesat ca povestea asta să nu degenereze într-un scandal, care ar fi de neevitat dacă dv. aţi apărea în faţa tribunalului şi aţi fi condamnat pentru crimă.

— O chestie tipică pentru iubitul nostru Arthur, continuă Selden spusele avocatului. Dacă eşti asasinat de un străin asta nu-i nici o

problemă, dar dacă crima se petrece în familie ea trebuie să rămînă ascunsă, pe veci nedată în vileag. Cu toate astea trebuie să recunosc că Arthur e de partea mea. Dar ce se va întîmpla dacă își schimbă poziția ? Poate că în cazul în care situația se va înrăutăți pentru mine el își va schimba părerea. Ce credeți ?

— Cunoașteți vreo situație care l-ar putea face să-și schimbe părerea, domnule Selden ?

— Nu, spuse Selden cu glas ferm. Nu există nici o dovadă reală pentru învinuirea asta caraghioasă de a fi comis crima... Tot ce va reuși poliția să afle de la acest detectiv particular nu va putea decît să întărească faptul că în bungalov a fost într-adevăr un intrus în timpul nopții. Intrusul care a împușcat-o pe Helen...

7.

Pînă în clipa aceea Selden nu crezu în abilitatea avocatului-apărător.

În atmosfera deprimantă a închisorii toate nădejdile lui se stinseseră, acum însă, de cînd de cazul lui începuse să se ocupe un remarcabil detectiv particular, ele i se treziseră din nou. Azi, mîine, poimîine — era doar o chestiune de de timp pînă cînd făptașul va fi prins. Iar clipa aceea el — Charles Selden — va fi un om liber. Și, în plus, un om bogat.

Numai că investigațiile detectivului particular au fost la fel de infructuoase precum cercetările poliției. Și ca mîine urmează să aibă loc înfățișarea în fața tribunalului...

Ca într-un vis se vedea șezînd în sala tribunalului alături de avocatul apărării și față în față cu procurorul. Se uită mai întîi la juriu apoi la judecător, după care întoarse capul și se uită peste sala plină ochi cu spectatori.

Gîndurile lui se întoarseră chiar la începutul poveștii, la clipa cînd s-a trezit brusc, cînd l-a văzut pe necunoscutul acela lîngă birou... Apoi fulgerul acela...

„Totul, dar absolut totul o să fie din nou în ordine, își zise în timp ce încerca cu disperare să-și domine neliniștea care-i devenea tot mai evidentă... Da, totul o să fie în ordine... Numai să le spun cum s-au petrecut lucrurile și totul o să fie în ordine... O să le înfățișez întregul caz și ei o să mă creadă. Trebuie să mă creadă".

Da, dar el povestise toate astea la poliție și, cu toate acestea poliția îl arestase sub acuzația de crimă. Le povestise și ziariștilor ale căror articole erau însă pline de fel de fel de aluzii privitoare la vinovăția lui...

— Insul acela, zise el începînd să se mai stăpînească. Se apleacă spre avocat. Insul acela, reluă el ținînd dinții strînși, de ce nu poate fi găsit ?! Doar există ! Nu l-am inventat, atunci nu pricep de ce nu poate fi găsit ?!

Nu-l găsiră pe băiat. Găsiră în schimb o femeie.

În cea de a treia zi a procesului Diana apăru ca martor al acuzării. În clipa în care o văzu, Selden își dădu seama că speranțele lui scăzuseră la zero.

Diana povesti ezitînd. Ezitarea ei provenea însă din grija pentru reputația ei, nicidecum pentru soarta lui Selden. O clipă el îi „prinse" privirea, ea însă se uită repede în altă parte. Privirea ei îi spuse însă că și ea — ca toți ceilalți — crede că el își ucisese soția și că o făcuse din cauza ei, a Dianei, și că se temea de ea. Cu toate astea simți din nou o dorință nebună de a o cuprinde și a o strînge în brațe.

Procurorul o întreba iar Diana trăda cu încetul totul despre relațiile ei cu Selden. Mărturisirea ei cum că-i fusese iubită se auzi foarte slab, dar Selden își putu da seama de impresia pe care acest lucru o făcu asupra membrilor juriului.

— Ați avut vreun motiv să credeți că acuzatul ar avea de gînd să se căsătorească cu dv. ? sună întrebarea procurorului.

— O, desigur ! Despre asta ea putea vorbi cu mult mai multă dezinvoltură. Mi-a promis chiar de la început că va divorța pentru a se căsători cu mine. Zicea că e nevoie de puțin timp pentru asta și că trebuie să am răbdare. Și că dacă nu-l cred, atunci între noi nu există o dragoste adevărată...

— Și ce-ați făcut după cîteva luni cînd ați văzut că divorțul lui nu avansează ?

— I-am spus direct că între noi totul s-a sfîrșit și că nu vreau să-l mai văd. Niciodată !

Selden își amintea foarte viu scena din casa Dianei — atunci cînd ea îl obligase să dea cărțile pe față.

— Eu de azi încolo nu vreau să mai am de-a face cu tine, Charles, îi zise ea atunci. Și în glăsciorul ei alintător răsună brusc un ton rece : a trecut o lună de zile și tu nici măcar n-ai vorbit cu soția ta despre divorț.

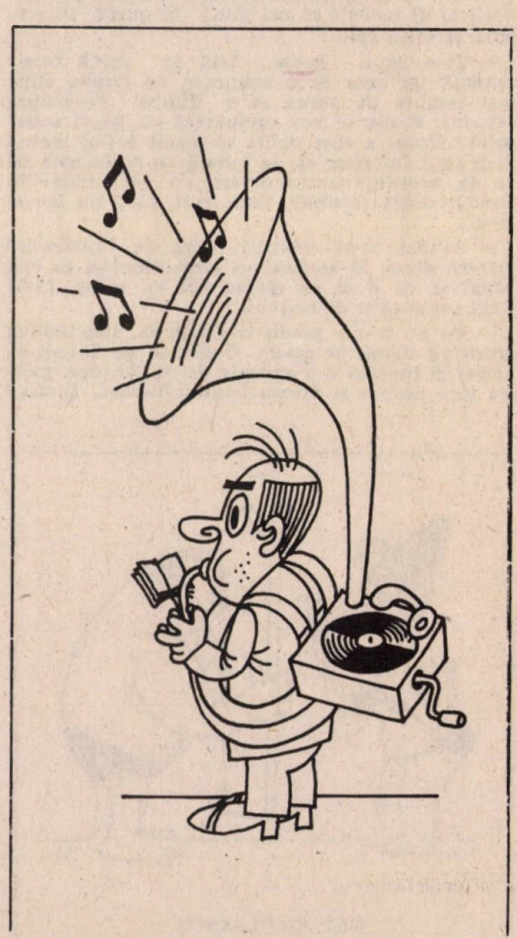

— La o chestie ca asta nu trebuie să te pripeşti, Diana, i-a răspuns el atunci ridicînd incurcat din umeri. Asta cere timp...

— Timp ! Timp ! De cit timp aud numai promisiuni de la tine ? Şi n-ai făcut nimic pînă acum ! Timp auzi ! La ce-ţi trebuie timp pentru a-ţi lua inima în dinţi şi a-i spune soţiei că între voi totul s-a sfirşit şi că vrei să divorţezi ?

— Pentru asta chiar că nu trebuie timp. E nevoie de timp pentru partea financiară a intregii chestiuni.

— Mda, tu crezi că o să-ţi ceară despăgubiri prea mari ?

— Despăgubiri ? făcu Selden privind-o pe Diana ca şi cind n-ar fi auzit prea bine ce-a spus. Tu chiar nu pricepi care-i situaţia ?

— Ce-ar trebui să înţeleg, mă rog ? Ai o grămadă de bani. Sau poate n-ai ?

— Nu am nici un cent. Tot ce am este titlul pompos de vicepreşedinte al firmei. Titlu pe care l-am obţinut pentru că m-am însurat cu fiica şefului meu ! Simţi un fel de neliniştе şi asta i-o spuse deschis : Ai fost cîteva săptămini secretara mea. Am crezut că situaţia mea în cadrul firmei e cit de cit importantă, o situaţie pentru care ar merita să se tot adune vrăbiile pe acoperiş...

— Nu mi-a suflat nimeni nici o vorbuliţă. Cineva ar fi trebuit să mă pună în gardă, tu trebuia să mi-o spui !

— Ţi-o spun acum... Luă în mînă blana scumpă pe care ea o aruncase cu cîteva clipe mai înainte pe scaun şi o ridică de-asupra capului. Blana a fost cumpărată cu banii soţiei mele ! Totul a fost plătit cu banii soţiei mele ! Şi-ţi poţi imagina că de îndată ce soţia mea îşi va da acordul pentru divorţ, eu voi ajunge în stradă ! Fără locuinţă, fără bani, fără un loc al meu...

— Atunci m-ai mintit ! şuieră ea înnebunită printre dinţi. M-ai lăsat să cred liniştită că eşti bogat şi că o să te căsătoreşti cu mine. M-ai ţinut tot timpul de nebună !

— Eu nu m-am gindit la aşa ceva, zise Selden aruncînd blana pe scaun. O prinse pe Diana de umeri şi încercă s-o apropie de el. Aşadar, pentru tine numai şi numai banii contează, Diana !

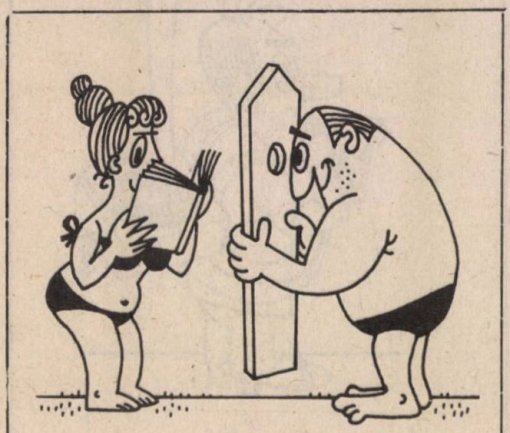

NIC. NICOLAESCU

Nimic în afară de bani ? Tu niciodată nu mai iu... ?

— Să nu mă atingi ! Mincinosule ! Escrocule ! Fugi spre uşă şi o deschise în lături.

— Ieşi ! îi strigă Diana. Ieşi şi să nu te mai văd niciodată !

În seara aceea — încă sub impresia produsă de explozia Dianei — Selden hotărî să se ducă împreună cu Helen la bungalovul lor din munţi.

După ce trecură cîteva săptămini începu să-şi zică cum că Diana nu se gindise la aşa ceva. Mai mult ca sigur că o să fie o noutate neaşteptată pentru ea...

După o prudentă chibzuire îi scrisese Dianei, dar fără să primească vreun răspuns. Din această cauză era obsedat de dorinţa de a se întoarce cit mai repede în oraş. Era convins că Helen îi va reproşa acest lucru şi tocmai de aceea ţinea să rămînă cît mai mult acolo.

8.

Acum, aici în sala tribunalului el îşi dădu seama cu groază că scrisoarea pe care i-o trimisese Dianei va fi folosită drept probă !

Oare ce scrisese în ea ? Încercă disperat să-şi amintească măcar cîteva fraze : „Te iubesc ! Îmi lipseşti cumplit de mult !" Şi ce încă ? Da : „...şi-ţi promit, iubito, că voi lua foarte repede toate măsurile pentru a putea trăi împreună de acum încolo". Aşa-i scrisese şi era ferm hotărit să-şi găsească o slujbă care să-i permită să divorţeze de Helen şi să se însoare cu Diana...

După ce Diana îşi termină depoziţia Selden se simţi pentru prima dată total deznădăjduit. Pentru toţi cei de faţă Diana era motivarea perfectă a crimei. Fiecare putea vedea cu ochii lui scumpă. Pentru ca el s-o poată obţine trebuia ca mai întîi să scape de soţia lui şi să pună mina pe banii ei. Cum altfel decît aşa ar fi putut judeca membrii juriului ?

Îl cuprinse disperarea. Cînd îl chemă pentru interogatoriu el povesti totul cu o exactitate foarte rece, ca un robot, şi vedea foarte limpede — fără a putea întreprinde totuşi ceva — că spusele lui nu convingeau pe nimeni.

Procurorul începea aproape fiecare întrebare cu cuvintele : „Dv. vreţi ca noi să credem, domnule Selden, că... „După ce ascultă pentru a zecea oară aceste cuvinte, Selden simţi că-i plesnesc nervii. „Dv. vreţi ca noi să credem, domnule Selden, că individul acela necunoscut, care s-a dovedit un maestru al artei tirului, ţintind atit de exact asupra soţiei dv. — s-a dovedit apoi a fi un amărît de începător cînd a tras asupra dv. ?

— Nu ştiu dacă a fost un trăgător excelent...

— Atunci vă rog să-mi permiteţi să vă împrospătez puţin memoria. Una dintre împuşcături a fost găsită de poliţie în tăblia patului conjugal. Alta v-a lovit în umăr... Şi dv. vreţi ca noi să credem că acest presupus trăgător a reuşit să o lovească pe soţia dv. exact în inimă în timp ce pe dv., trăgînd de la aceeaşi distanţă, nu v-a nimerit ?

— Cînd a tras asupra mea eu m-am mişcat...

— Da, bine-înţeles că v-aţi mişcat. În felul acesta, prima lovitură care vă era adresată a intrat în tăblia patului. Din această cauză individul a tras şi a doua oară. Şi dv. vreţi ca noi să credem că străinul acela enigmatic v-a lovit absolut din întîmplare în locul care abia singe-

rează și abia se zărește rana pe care ați putea arăta poliției, dar care pentru dv., pentru sănătatea dv., nu este cîtuși de puțin periculoasă ? Fiți amabil, domnule Selden, și spuneți-ne, dv. chiar vă așteptați ca cineva să vă creadă ?

— Eu am spus adevărul, repetă Selden. Lucrurile s-au petrecut așa cum v-am spus și nu într-alt fel.

— Adevărul este cel pe care-l căutăm noi, zise procurorul. Și cred că vom reuși în scurtă vreme să-l aflăm. Eu sînt de părere că dv. singur v-ați omorît soția după care tot dv. ați tras al doilea glonte în tăblia patului, iar cu al treilea v-ați rănit la umăr pentru ca versiunea cu intrusul să pară cît mai demnă de crezare.

— Nu eu m-am împușcat ! strigă Selden. Criminalul acela m-a rănit !

Așezîndu-se apoi din nou în bancă Selden avu convingerea mortală că nimeni nu dădea crezare spuselor sale, că judecătorul considera că în realitate nu a existat nici un intrus și că deci nimeni nu trebuie căutat. Selden aștepta cu nerăbdare cuvîntul avocatului său. Alocuțiunea lui a fost însă axată numai și numai pe mărturia lui Selden, adică pe afirmația despre intrusul în a cărui existență nu credea nimeni.

Rechizitoriul procurorului a fost cuprinzător și convingător. Dacă s-ar referi la altcineva — își zise Selden — aș crede tot ce spune : că tipul acela, mînat de dorința aprinsă de frumoasa lui iubită a pregătit asasinarea soției sale, că el a intrat în bulgalovul părăsit al vecinilor de unde a furat un pistol, despre a cărui existență știa dinainte, că și-a ucis soția cu acest pistol"...

— Desigur, toate cele spuse de procuror le-aș fi putut face, zise Selden avocatului său în timp ce aștepta pronunțarea sentinței. Dar în acest caz aș fi știut că-mi bag singur capul în laț. Dar să inventez un intrus care nu a existat niciodată, asta ar fi fost o chestie prea transparentă, prea primitivă. Intrusul acela despre care am pomenit nu este o invenție a mea. El există și trebuie căutat !

— Vom încerca să-l găsim, îl asigură avocatul. Vom continua cercetările...

Sentința a fost pronunțată repede și nu a constituit o surpriză pentru nimeni : VINOVAT. Pentru crimă — moartea !

— O să facem recurs, zise apărătorul. Am vorbit deja cu domnul Kent pentru o recompensă grasă celui care ne va pune pe urmele adevăratului făptaș. Încă nu sîntem la pămînt !

„O, ba da. Eu sînt data gata, gîndi Selden. Eu nu mai pot avea nici o speranță".

9.

Resemnarea lui era atît de totală, încît cu zece zile înaintea execuției, cînd avocatul îi aduse vestea plină de speranță, el abia avu putere să-l asculte.

— Bine-înțeles că s-au prezentat o grămadă de oameni, în primul rînd dintre cei nedemni de încredere, care sînt vînduți banului — zise avocatul — și desigur că numai recompensa substanțială l-a condus spre noi și pe individul acela care n-are o faimă prea bună. Ceea ce a spus el însă arată foarte promițător și corespunde realității pe care ați înfățișat-o dv. Pe la orele trei noaptea cînd a fost comisă crima omul acela mergea pe șoseaua din care se desprinde drumul ce duce spre bungalovul dv. Poliția a primit mesajul dv. pe la ora două cincizeci. Dacă acceptăm că asasinului i-au trebuit cam o jumătate de ceas pentru a ajunge pe drumul înzăpezit de la bungalov la șosea, atunci ar merge. Ce ziceți de asta ? i

— Cred că ar merge. Eu însă nu m-am uitat deloc la ceas.

— Omul acela, care a venit de bună voie, a spus că nu departe de drumul care duce spre bungalovul dv. stătea un tînăr care i-a făcut semn să oprească. Omul a oprit și l-a luat pe tînăr cu el. Zicea că arăta ca la douăzeci, douăzeci și unu de ani. Nu era înalt, în schimb era zvelt și purta blugi bleumarin și o geacă de piele. Și aceste elemente concordă cu descrierea făcută de dv.

— Era cu ceva mai scund decît mine, întări Selden.

— Martorul nostru zice că băiatul acela era foarte nervos și că mormăia ceva de neînțeles...

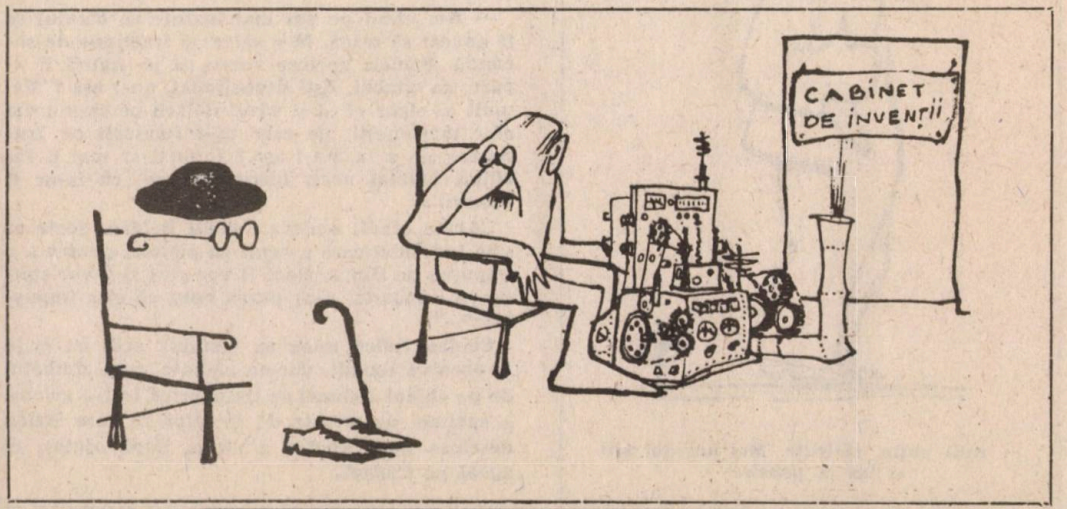

Cum că trebuie s-o șteargă cît mai repede din ținut... Mai departe martorul a spus că pe obrazul stîng avea o zgîrîietură prelungă, care sîngera. Se părea că era făcută de o unghie...

— Cuuum ? Era zgîrîiat ? Da... desigur... Și pentru prima dată de la pronunțarea sentinței Selden simți că i se aprinde o luminiță de speranță. „Amintește-ți, pentru dumnezeu — își zise în sinea sa — amintește-ți cum s-a întîmplat. Te-ai aruncat asupra lui prinzîndu-i fața cu mîna... Da, zgîrietura aia tu i-ai putut-o face, Selden", își mai zise în gînd. „Da, trebuie că eu i-am făcut-o. Cu mîna dreaptă. La umărul stîng fusesem atins de glonte... Mîna stîngă nici nu mi-o puteam mișca măcar. În cazul acesta ar fi trebuit ca zgîrietura să fie pe obrazul stîng" ? Martorul spune adevărul ! El îl întîlnise pe asasin pe care-l luase în mașina lui crezîndu-l autostopist... Da, el poate dovedi că am spus adevărul ! Ah, doamne, acuma totul o să fie iarăși în ordine...

— Sper să fie, zise avocatul vădit reținut.

10.

Selden trăi o săptămînă cu această speranță renăscută făcîndu-și planuri de viitor. De aceea lovitura pe care o primi în cea de a șaptea zi fu cu atît mai dureroasă. Judecătorul examină cu atenție noile date ale problemei și hotărî în cele din urmă că ele nu sînt suficiente pentru repunerea pe rol a procesului.

— Bine, dar nu-i posibil ! strigă Selden. Am un martor ocular, care poate întări afirmațiile mele. Tribunalul trebuie să mă creadă ! Ce interes ar avea martorul să mintă ?

— Ce nu face omul pentru o recompensă frumușică... Din nefericire, martorul nostru are un trecut plin de păcate. A fost condamnat în două rînduri pentru tăinuire de probe și odată pentru mărturie falsă. Judecătorul și procurorul sînt de părere că băiatul acesta este în stare de orice pentru o mie de dolari...

— Dar el l-a văzut pe asasin ! o ținu Selden pe a lui. Poate ne-ar putea spune încotro a luat-o cel puțin...

— El l-a lăsat în fața gării. Iar la gară cine ar putea spune dacă l-a văzut pe tînerelul acela... Și nici n-ar fi de mirare. Poate a plecat cu vreun tren spre Nord, poate cu vreunul spre Sud... Și n-ar fi exclus nici ca el să se fi dus apoi la stația de autobuze și să fi plecat din oraș cu vreun autobuz. Era probail un tînăr inventiv, cum sînt astăzi atîtea mii și mii... Pur și simplu nu avem nici o urmă, nici măcar una singură...

— Încă puțin, tătucule. Mai am doi ani și ies la pensie.

11.

Din clipa aceea totul n-a mai fost decît o problemă de timp, așteptarea zilei de pe urmă, ziua execuției.

Lui Sleden îi reveniră în minte toate elementele legate de acest caz. I se păru totul foarte simplu.

...Stătea în fereastra bungalovului și privea urmele întipărite în zăpadă. Cu fiecare secundă se simțea tot mai liniștit, ba chiar mulțumit de moartea soției sale. Se întoarse de la fereastră și se îndreptă spre telefon.

— A șters-o deja ? auzi el deodată glasul soției. L-ai văzut fugind ?

— D...da...a fugit... Eu... eu am crezut că te-a omorît...

— Am căzut pe pat mai înainte ca băiatul să fi apucat să tragă. M-a salvat o fracțiune de secundă. Femeia aprinse veioza și pe figură îi apăru un zîmbet. Ești decepționat, nu-i așa ? Mai mult ca sigur că ai și văzut dolarii pe care urma să-i moștenești, pe care să-i folosești cu frumoasa aia a ta, nu-i așa ? Cum ți-ar mai fi facilitat băiatul acest lucru în cazul că m-ar fi nimerit...

„Acolo afară, undeva... gîndi Selden, acolo se află individul care a venit cu pistolul pentru a o împușca pe Helen. Dacă îl vor găsi și îi vor spune că e moartă, n-ar putea nega că el a împușcat-o..."

Selden ridică mîna cu pistolul, ochi cu grijă și observă liniștit, dar cu răutate, cum zîmbetul de pe chipul Helenei se transformă într-o grimsă a spaimei de moarte. Și în clipa în care Helen deschise gura pentru a striga după ajutor, el apăsă pe trăgaci...

TATII I-AR PLACE O CHESTIE D-ASTA

DAN I. MARLOWE

1.

Kitty Monahan își lăsă automobilul în parcare și se îndreptă spre poarta închisorii federale. Era o fată frumoasă, de douăzeci de ani, cu păr de culoarea mahonului, strîns la spate într-un coc. Era îmbrăcată într-un tricou verde și șort, care-i cam obliga pe mulți bărbați aflați prin preajmă să întoarcă privirea după ea.

— Bună ziua, domnișoară Monahan, îi zise zîmbind un funcționar al închisorii cînd fata intră în birou și cînd tocmai ducea instinctiv mîna după fișa tatălui fetei.

— Aș fi tare bucuroasă dacă i-aș putea lăsa cincizeci de dolari, zise Kitty și puse bancnota pe birou. Primi aprobarea, se trecu în cartea pentru vizite apoi se alătură oamenilor care așteptau să se deschidă ușa care ducea spre camera cu detectorii pentru metale feroase. Toți vizitatorii erau obligați să treacă pe acolo. Cel găsit în ordine putea trece prin ușa prevăzută cu aparatură electronică în camera pentru vizite.

Charley Monahan încă nu venise. Kitty se așeză la o măsuță joasă, cît mai departe de supraveghetor. Știa prea bine că intimitatea îi plăcea tatălui ei mai presus de orice. Exact ca atunci cînd îi povestise despre planurile lipsite de noimă de a evada, așa cum le gîndiră țicniții ăia de colegi de închisoare, niște inși care n-ar fi fost în stare să evadeze nici din pivnița casei proprii, dacă cineva i-ar fi închis acolo...

— Bună, fata tatii, auzi ea din spate o voce răgușită.

Kitty se întoarse și se ridică.

— Bună, tată.

Tatăl o îmbrățișă scurt și o sărută pe obraz. Era un individ scund, cu fața roșie, care, cu cei o sută șaizeci și cinci de centimetri ai săi, n-o depășea cu mult pe fiica lui. La prima vedere se părea că nici cele cincizeci și șapte de kilograme ale fetei nu le depășea. Cu excepția citorva fire sure de păr, capul îi era complet chel. Se așeză în fața fetei.

— Ce mai faci ? o întrebă, cum făcea el de regulă. Vorbea liniștit și monoton așa că nu putea fi auzit de la mai mult de un metru și jumătate.

— Bine, răspunse și ea tot ca deobicei.

— Tot acolo lucrezi ?

Oare ce-i spusese ultima dată despre locul ei de muncă ? Îi spusese cumva că este funcționară la o firmă pentru instalații ?

— Ești tot la punctul de expediții al editurii?

— Nu, tată. Am găsit ceva mai bun, răspunse. Acum lucrez ca funcționară la o firmă de instalații. Asta va trebui s-o țină minte pentru data viitoare. Dar tu ce mai faci ? continuă ea, firesc, șirul întrebărilor.

— Luna viitoare vrem s-o roim trei inși.

Kitty dădu indiferentă din cap. Trei, patru sau șase dintre ei se pregătesc să fugă luna viitoare. Pînă acum însă n-a roit-o nici unul dintre ei. Și nici n-o să roiască. Se aflau doar la cea mai bine păzită dintre toate închisorile federale. Tatăl ei ajusese acolo nu pentru dura-

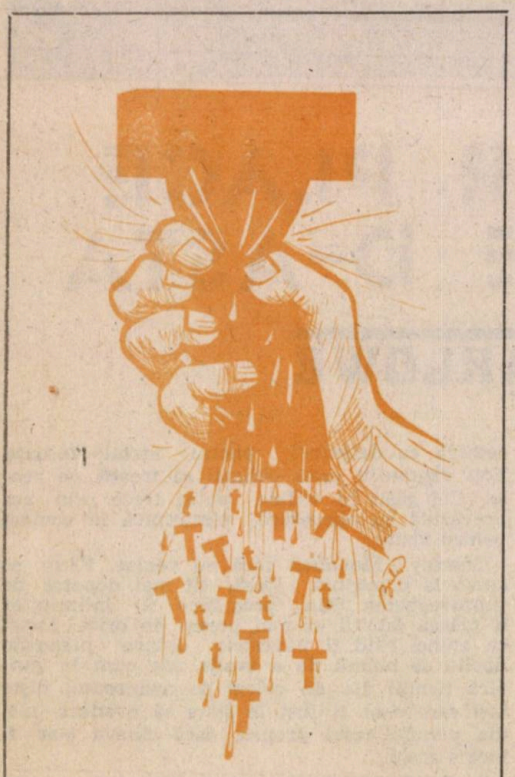

GEORGE BUȚU

rata substanțială a condamnării, ci pentru că ministerul finanțelor îl considera drept un om deosebit de periculos din punct de vedere social.

— Locuiești la aceeași adresă ? continuă tatăl seria întrebărilor stereotipe. Poate o să avem nevoie de locuința ta după evadare. Să ne faci rost de-o mașină...

Kitty zimbi. Mama ei o părăsise pe cînd ea avea șase anișori iar de atunci tatăl ei a crescut-o cum s-a priceput. La nouă ani fata se ocupa de gospodărie, și se ocupa bine, indiferent dacă tatăl ei se afla acasă sau la pușcărie. Cînd bătrînul era acasă, la ușa lui băteau în fiecare luni, la intervale regulate, niște domni cu trăsturi tipice de irlandezi și-i întindeau plicul cu bani pentru mîncare și chirie.

După școală Kitty nu s-a prea dat în vînt. Kitty trăia cu adevărat numai clipele cînd tatăl ei era acasă. Atunci masa din bucătărie era plină cu sticle de bere goale, iar în jurul ei stăteau cunoscuți cu pipele în gură, pipe al căror fum înțepător umplea rapid încăperea. Auzea de la ei o mulțime de planuri cum să fenteze guvernul, dar știa încă de pe vremea cînd mergea la școală că n-o să iasă nimic din toate planurile lor.

— Ce mai e nou în lume ? întrebă tatăl.

Kitty știa că pe tata îl interesa să știe numai ce se întîmpla în lumea falsificatorilor de bani. De ani buni el era recunoscut drept specialist de clasă în falsificarea hîrtiilor speciale și a matrițelor pentru reproducerea bancnotelor americane.

— Mai nimic, răspunse Kitty.

— Aștia de la închisoare sînt o bandă de cîrpaci, zise tatăl. O să le venim noi de hac după ce-o să ne vedem dincolo de gratii. O să le arătăm noi lor, fata tatii...

Kitty dădu din cap. Falsurile tatălui ei erau pur și simplu remarcabile. Nu se prindeau că sînt falși nici persoanele care manevrau numai bani cît era ziulica de mare. Ghinionul i se datora tatii de la faptul că el se înconjura de fiecare dată de inși dubioși, cei a căror misiune era de a pune banii în circulație. Cum l-au prins pe unul dintre ei, cum au scos tot ce-au vrut de la el. Și în scurtă vreme a picat și poliția pe capul tatii, găsindu-l lîngă mașina de tipărit, cu camera plină de falsuri perfecte.

Cu timpul Kitty a început să-și sfătuiască tatăl să nu tipărească odată mai mult de o sută de mii de dolari, iar distribuirea să o facă doar ei doi. Și ca de fiecare dată să nu pună în circulație mai multe bancnote decît încap într-o cutie pentru țigări de foi. Numai că, cu tatăl ei nu te puteai înțelege. De cum a început mașina să producă și să scoată primele bancnote, tatăl ei se aprinse la figură și crescu dintr-odată parcă cu cincisprezece centimetri.

— Am să distrug guvernul cu asta' a strigat el atunci și a început să dănțuiască prin încăpere.

— Ce-ai făcut cu hîrtia pe care am încercat-o înainte de a mă îmbăta ? își aduse aminte deodată tatăl.

— O am acasă, spuse Kitty adevărul.

— Păcat de culori, zise tatăl. Dintr-un astfel de material putem face în cel mai bun caz hîrtie pentru toaletă.

Kitty îl întrebă dacă mai are nevoie de ceva. Nu-i trebuia nimic. De fumat nu mai fuma, se lăsase de cînd și-a dat seama că cenușa care-i cădea de la pipă îi murdărea hîrtia...

De cînd începuse să tipărească bani era parcă apucat. Nimic nu reușea să-l sustragă sau să-l oprească de la această muncă. Lucra atît de mult pînă cînd toate cutiile, sertarele și lăzile din casă se umpleau cu bancnote de cincizeci și o sută de dolari. Tipărea de fiecare dată atîția bani, încît în cele din urmă îi vindea cu cinci pînă la zece procente sub valoarea lor nominală.

Fata îl observă cum arunca cîte o privire scurtă pe cadranul ceasului. Se ridică. Cîte o vizită de treizeci de minute pe lună, asta era tot ce putea spiritul lui neliniștit să suporte.

Restul timpului petrecut în închisoare și-l petrecea gîndindu-se la planurile de evadare irealizabile sau gîndindu-se cum să facă să îmbunătățească calitatea banilor falsificați.

— Rămîi cu bine, tată, zise Kitty.

— Umblă sănătoasă, fata tatii, îi răspunse și se ridică pentru a o săruta pe obraz. N-am să mai rezist aici, cu toate că mi-am dat cuvîntul de onoare că nu fug, zise el șoptit, ca de fiecare dată, doar numărul lunilor diferea.

— Vii și data viitoare... ?

Fata încuviință.

2.

E ca un copil mic, gîndi Kitty cînd ieși pe poarta închisorii. Sau ca un geniu țicnit, care nu-i conștient de ceea ce știe.

Se așeză la volan și plecă acasă. Cale de o sută patruzeci de kilometri. În momentul cînd descuie ușa casei se uită la ceas. Va trebui să mai lucreze cîteva ceasuri bune. Scoase dintr-un sertar un combinezon pe care-l îmbrăcă peste tricoul verde și peste șort. Îi era cald, dar asta era ținuta ei de lucru.

Își desfăcu părul, îl pieptănă cu cărare și-l lăsă să-i curgă pe umeri. Își îndepărtă fardul de pe față și deodată pe nas îi apăru un pistrui. Era acum o cu totul altă Kitty decît cea care luase loc la volanul mașinii atunci cînd plecase în oraș.

Parcă la jumătate de bloc de clubul de noapte pentru doamnele libere, de-asupra căruia atîrna o firmă cu următorul text : „NESIGURANȚA CAPITALEI".

Coborî trei trepte spre intrare. Localul era slab luminat și trebui mai întîi să se acomodeze, să se obișnuiască. Mobilierul era în stilul celor din bordelurile din anii nouăzeci ai secolului trecut : pluș roșu, catiferea verde și o oglindă mare cu rama aurită.

Se îndreptă spre tejgheaua lungă de mahon aparent și se așeză pe un scaun înalt în fața casieriei. „NESIGURANȚA CAPITALEI" era unul din localurile pe care ea și le alesese încă de aseară. Avea nevoie de un loc cu destul zgomot.

Acum localul era pe jumătate gol. La mese nu se afla nici un client. Erau doar cîțiva care beau la tejgheaua barului. Femeia din stînga, o apatică, se zgîia în pahar în timp ce de pe chipul liniștit al bărbatului se putea deduce că el își încasase deja rația zilnică de băutură.

Barmanul veni și se opri în fața lui Kitty. Era un tip foarte înalt. Se sprijinea cu mîna de tejghea.

— Bună, eu sînt Kitty.

— Victor.

— Bună, Victore. Aș bea cea mai rece bere din lume. Afară e afurisit de cald...

Victor puse pe tejghea o sticlă cu bere și un pahar rece și el.

— Lucrezi ceva ? o întreba el în timp ce-i turna bere.

Kitty își opri o clipă respirația pentru a roși.

— Păi tu ce crezi ? Vînd produse cosmetice. Ce naiba, arăt eu a fată fără ocupație ?

Victor se uita la ea cu o privire obosită.

— Nu, spuse el după o clipă. Nu arăți, ce-i drept nici a doamnă care vine de la casa de mode...

Kitty bău berea. Primul pahar fu atît de rece că e de mirare că n-a apucat-o tușitul.

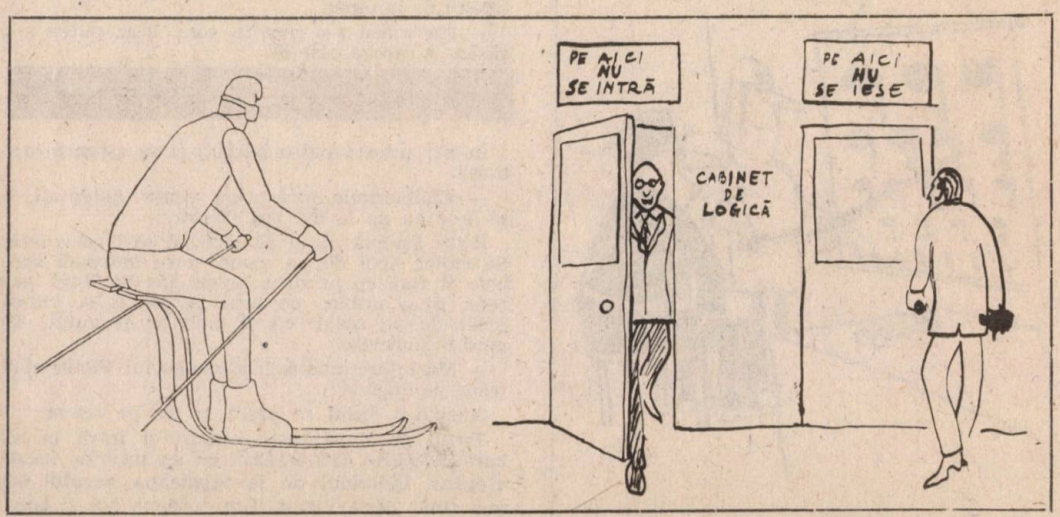

Scoase portofelul din poșeta deschisă.

Victor îi făcu semn cu mîna.

— Las-o-ncolo, o suportă localul.

Kitty ridică surprinsă din sprîncene.

— Pentru că ești cel mai frumos client care a trecut astăzi pragul nostru, zise. Se aplecă spre ea, peste tejghea. Chiar vinzi parfumuri prin casele de la periferie ? Nu mă fentezi ?

— Nu te fentez. Șeful mi-a promis că dacă mai rezist încă un an fără să înnebunesc, pe la casele alea unde mi se trîntește ușa-n nas și unde sînt înjurată, îmi cumpără o mașină și îmi oferă o slujbă mai acătării — să vînd mai aproape de centru. Ridică paharul și mai bău o dată. Mulțumesc pentru bere. Mi-a căzut foarte bine pe căldura asta.

— Și n-ai vîndut nimic ?

Kitty zîmbi.

— Mai rău.

De data asta Victor fu cel care ridică nedumerit din sprîncene.

Kitty căută prin geantă.

— Numai uită-te ce mi-a dat ultima clientă... Scoase din nou portofelul și luă din el o bancnotă nouă. Am primit o lecție zdravănă. Femeia și-a ales marfa ținînd în mînă un teanc de bancnote de cîte douăzeci. Am crezut că mi-a dat o hîrtie de douăzeci și eu la douăzeci de dolari i-am dat restul. Uitîndu-mă însă mai atent la bancnotă, mi-am dat seama că nu-mi dăduse una de douăzeci, ci asta.

Îi întinse lui Victor bancnota.

Victor își căută ochelarii în buzunar, dar nu-i găsi.

— Ce ți-a dat ? Una de cinci ? Sau mai puțin ? întrebă el plimbîndu-și mîna pe casă.

În cele din urmă Victor își găsi ochelarii și se duse cu hîrtia sub lumina lămpii de la casă.

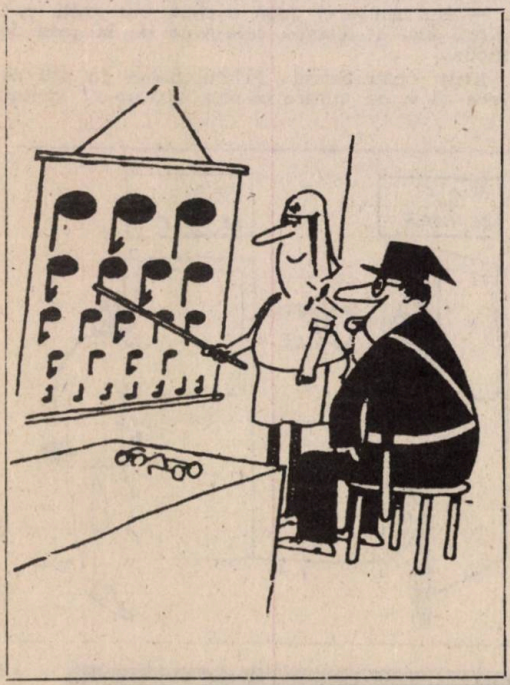

— Doamne' strigă. Și eu care credeam că am văzut de două ori tot ce se poate vedea în lumea asta ! Frecă bancnota între degete. Drace. Și arată ca una adevărată, zise el dînd din cap și întorcîndu-i lui Kitty bancnota. Ai avut ghinion, fetițo. Te-a pîrlit.

Puse bancnota pe tejghea în fața lui Kitty apoi se aplecară amîndoi asupra ei. Ca și cînd ar fi avut magnet. Arăta absolut ca una devărătărată. Ca absolut orice bancnotă. Cu excepția valorii. Nu era nici de un dolar, nici de doi sau de cinci, sau de zece. Nici de douăzeci și cinci, sau de o sută nu era. Cifrele din colțuri arătau cu totul altceva : 17 (Șap-te-spre-zece).

Victor luă din nou bancnota în mînă.

— Nu pricep, zise încurcat. La pipăit este cea mai bună bancnotă de douăzeci pe care am avut-o vreodată în mînă. Privește și tu : culoarea perfectă, tiparul perfect, toate semnele astea, o minune, ce mai. Dar care a fost idiotul care a confecționat-o astfel pentru ca apoi să tipărească pe ea cifra 17 ?

— Eu cred că cineva a vrut să-mi arate că sînt o proastă, zise Kitty.

— Prostii, i-o întoarse Victor. Oricare om care nu se uită la cifre poate primi una ca asta. Este pur și simplu perfectă. Și te rog să mă crezi că am văzut ceva bani falși în viața mea... Ce-ai zice dacă ți-aș oferi cinci dolari pe ea ? Asta așa, de ruriozitate...

— Eu cred că șeful meu o să-mi dea înapoi banii cînd o să audă ce mi s-a întîmplat...

— Ești naivă, o să-ți rîdă în nas. Ia-i pe ăștia cinci, te alegi și tu cu ceva măcar...

— Mai bine nu, Victor. Nu te supăra.

— Vinde-mi-o mie, o rugă. Îți dau zece, vrei ? Vreau s-o pun la colecție. Auzi, o bancnotă de șaptesprezece dolari. Așa ceva n-a mai fost ! Știi cum o să caște toți ochii cînd am să le-o arăt ?! O să mă distrez cu ea cît e ziulica de mare....

Luă bancnota apoi îi flutură pe sub nas zece dolari.

— Păi, știu eu... făcut Kitty nehotărîtă.

— Excelent ! Ne-am înțeles deci !

Puse bancnota de șaptesprezece dolari în portofelul de la pipet.

— Nu vreau s-o pun în casă, s-ar putea s-o găsească careva, zise el.

3.

În bar intrară patru bărbați și se așezară la o masă.

— Chelnerițele încă n-au venit. Așteptați, o să trec eu pe la dv. zise Victor.

Kitty așteptă ca el să înceapă să-i servească. Se ridică apoi de pe scaun și se îndreptă spre ușă. Îl fixă cu privirea pe un ins de lîngă perete. El o urmări cu ochi lacomi și se ridică încet de pe scaun ca și cînd ar fi avut de gînd s-o urmeze.

— Mă întorc îndată, îi spuse ea lui Victor cînd trecu pe lîngă el.

Auzind-o, insul se așeză la loc pe scaun.

Trecu pe lîngă niște blocuri și intră în alt bar, „MOARA DE OȚEL", cu un interior foarte elegant. Individul de la tejgheaua barului era mai tînăr decît Victor. Era aproape gol și acest

local. Clienții de zi se risipiseră, cei de seară încă nu-și făcură apariția. Aici era de ea, barmanul o să aibă timp să-i asculte poveștile...

Se așeză pe un scaun înalt lîngă casă și zîmbi.

— Eu sînt Kitty.

— Eddie, zise barmanul. Cu ce te servesc ?

— Cu cea mai rece bere din lume. Mi-e o sete...

Cu Victor toată treaba a durat douăsprezece minute. Cu Eddie doar opt.

După ce barmanul puse bancnota de șaptesprezece dolari în portofel și se duse să-și servească clienții, Kitty se îndreptă spre ușă.

— Mă întorc repede, îi spune lui Eddie.

Ajungînd în ușă cineva o prinse de umeri. Se întoarse și-l recunoscu pe un individ de la „NESIGURANȚA CAPITALEI". Mai mult ca sigur că o urmărise.

— Lasă-mă ! Dă-mi drumul, strigă ea.

Individul o slăbi din strînsoare și scoase legitimația.

— Quayle, din poliția economică a ministerului de finanțe, se prezentă el. Am auzit de bancnotele ciudate cu care s-au potcovit cîțiva dintre barmani. Mie ce-mi oferiți ?

Întinse mîna după poșetă și după ce Kitty i-o dădu, început să caute prin ea.

— Cum vă numiți ? întrebă.

Carnetul de conducere era pe numele Angela Quisenberry.

Quayle se aprinse la față și cu aer de învingător scoase din poșetă douăsprezece bancnote de șaptesprezece dolari legate mănunchi.

— De unde ai venit cu falsurile astea ?

— Cu care falsuri, domnule Quayle ?

El îi filfîi bancnotele prin fața ochilor.

— Cu falsurile banilor americani.

— Dar falsurile sînt autentice, domnule Quayle, se apără Kitty, smulgîndu-i poșeta din mînă. Arătați-mi și mie măcar o singură bancnotă falsă !

Quayle se uită la una din bancnote și deveni dintr-odată nesigur pe el.

— Păi...

— Nu este nici un fals.

— Ba este, zise Quayle. Hîrtie specială, culori speciale... Avu de gînd să continue, dar amuți cînd se uită la cifra din colțul bancnotei. Știi ce, așteaptă-mă frumușel aici pînă mă duc să dau un telefon, ordonă el. Dar vă spun eu că o să mergem împreună la secție, să stăm de vorbă...

Kitty ridică din umeri.

4.

Chiar lîngă intrarea în bar era o cabină telefonică. Quayle intră și formă un număr. Kitty se duse lîngă el, îl bătu pe umăr și-i arătă cu capul weceul de vizavi. Quayle dădu din cap și se întoarse spre ea s-o vadă.

La WC nu era nimeni. Kitty se dezbrăcă repede de combinezon și își strînse părul coc. Se fardă repede. Își luă combinizonul sub braț. Quayle tocmai explica ceva la telefon cînd Kitty îmbrăcată într-un tricou verde și șort ieși din WC. Quayle se uită la ea cum trece prin fața lui apoi se întoarse și continuă discuția. N-o recunoscuse.

Kitty ieși din bar și se îndreptă calmă spre mașina ei. Se gîndi cît de mult o fi așteptînd-o domnul Quayle să iasă de la toaletă pentru femei. Cînd o să-i povestească tatălui ei, sigur o să se bucure.

Păcat că n-are cum îl ajuta. Ar avea acum destui bani și n-ar trebui să-i mai cîștige cu arma în mînă, nici tremurînd de frică la gîndul că vin polițiștii să-l ridice pentru falsificarea de bani. Și unde mai pui că cu falsurile lui i-ar duce la nebunie pe funcționarii ministerului de finanțe pentru că nici unul dintre ei nu-i în stare să dovedească cum că au falsificat banii americani.

Apăsă pe accelerație și o porni spre casă.

Da, tatii i-ar place o chestie — d-asta ! Și cînd o să iasă de la mititica pregătim o nouă fentă : o bancnotă de treizeci și doi de dolari...

În românește de
Alice Theodorescu

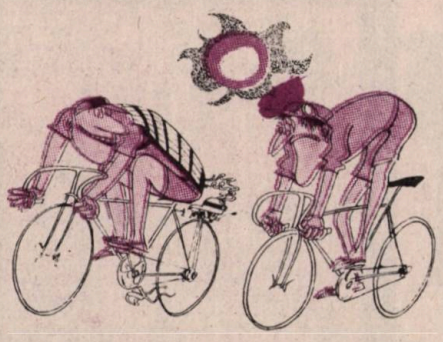

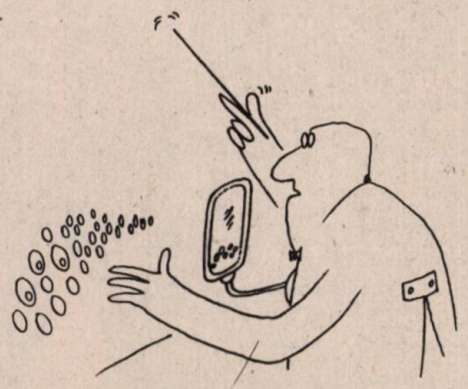

— Dumneata n-ai auzit nimic despre utilizarea energiei solare ?

FEBRA TRAVOLTA

În filmul „Febra de simbătă noaptea" — Saturday Night Fever — John Travolta a obținut un succes de răsunet. Și nu numai în Statele Unite unde se crede că el este cel chemat să umple marele gol lăsat de dispariția prematură a celor doi mari idoli ai Americii : James Dean și Elvis Presley.

De altfel nici nu se putea ca filmul acesta să nu albă un succes teribil din moment ce partenera lui Travolta nu este alta decît nu mai puțin celebra Olivia Newton-John...

Întrebarea pe care și-o pun numeroșii săi admiratori, dar și specialiștii, este dacă Travolta este doar un meteorit sau va fi o stea fixă, de prima mărime a unui Hollywood debusolat, care are atîta nevoie de valori autentice. Începutul fiind făcut, se pare că plicul cu mutarea decisivă se află în buzunarul lui John Travolta.

O.K.

Michey Rooney continuă să țină afișul. La cei peste șaizeci de ani pe care îi are, el este una dintre personalitățile despre care se vorbește mult la Hollywood. Și nu numai în legătură cu creațiile pe care le realizează.

Nu demult el s-a căsătorit pentru a opta oară. Noua lui tovarășă de viață se numește Jan Chamberlin, este cu peste douăzeci de ani mai mică decît el și cu un cap mai... mare ! Căsnicia lor merge foarte bine, mai ales de cînd joacă împreună pe Brodway în musicalul „Sugar Babies", care se bucură de un succes cu totul și cu totul neobișnuit.

DUBLU MIXT

Cînd nu au cel puțin cîte un spectacol pe zi, cînd nu lucrează ore întregi repetînd noile melodii pe care le cizelează tot timpul, cînd nu sînt la conferințe de presă sau nu acordă interviuri, cînd nu se plimbă, membrii celebrei formații suedeze ABBA joacă... tenis.

La băieți campionul formației este Benny, care îl bate de fiecare dată pe Bjorn.

La fete, cea mai bună este Agnetha...

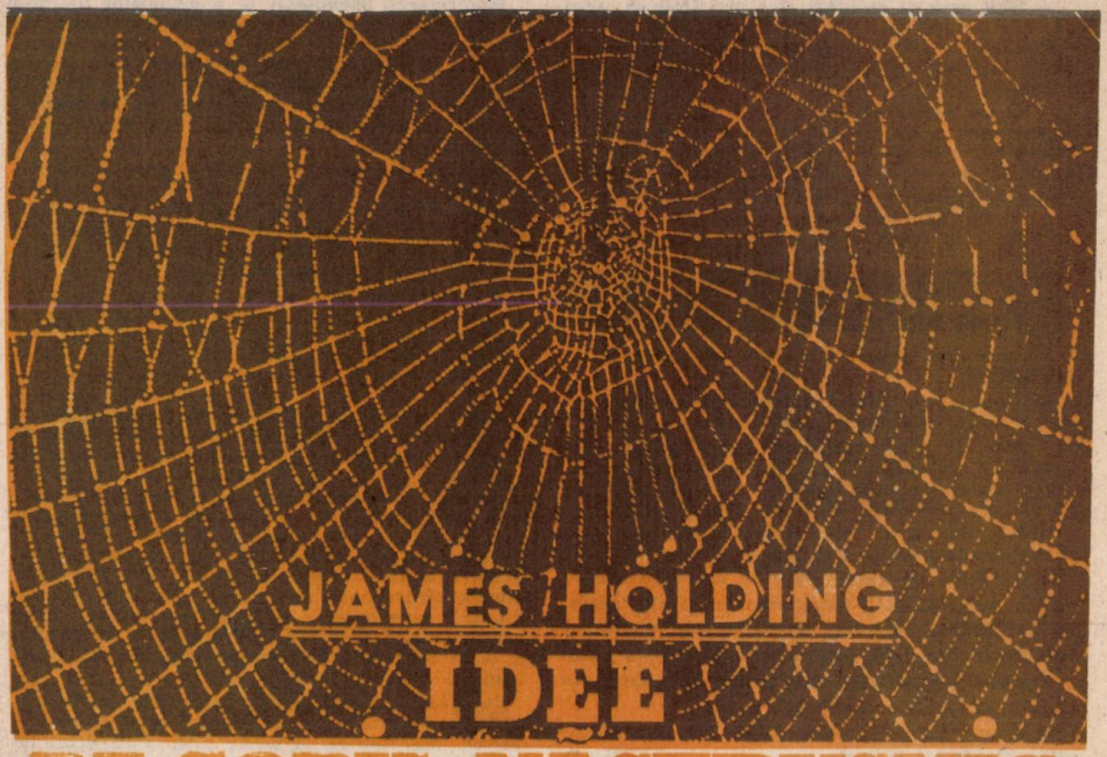

JAMES HOLDING

IDEE DE COPIL NĂSTRUȘNIC

1.

Nu-mi plac copiii. Să nu-i văd în fața ochilor. Cred că m-ați înțelege mai bine dacă ați fi fost în pielea mea, dacă ați fi umblat cu saboții mei, saboți de deținut — mărimea 10 !

Pînă atunci însă, pînă la întîmplarea aceea din South Side, copiii mi-au fost indiferenți. N-am avut nimic împotriva lor. Și vă rog să mă credeți că numai la copii nu mă gîndeam în ziua aceea cînd mă aflam la „Vînăria Tasso" cu domnișoara Sally și cînd s-a așezat lîngă mine locotenentul Randall.

Nu știam încă cine este. Era îmbrăcat într-un costum bleumarin închis, cravată dungată și cămașă albă. Avea un chip atît de sincer, de prietenesc... Și, de fapt, întreaga lui comportare era foarte simpatică. Nimănui nu i-ar fi putut trece prin cap că domnul acesta ar putea fi polițist. Eu însă mi-am dat seama imediat. Mi-a vîrît repede sub nas legitimația și mi s-a prezentat repede.

— Domnul Carmichael, nu-i așa ? m-a întrebat.

— Da, dar despre ce-i vorba ? am răspuns eu spontan.

— Buunn, zise prietenește. V-aș rămîne recunoscător dacă ați merge cu mine la comisariat. Știți, e vorba de o discuție obișnuită, domnule Carmichael. Aveți, vă rog, cumva ceva împotrivă ?

Obiecții ? Cum ar putea avea cineva obiecții cînd i se vorbește atît de prietenos. Comandasem al doilea martini.

— Vreți acum, imediat ? am întrebat și spre surprinderea mea glasul îmi deveni nesigur. Am înghițit în sec în vreme ce Randall mă privea foarte atent.

— M-aș bucura mult dac-am pleca acum, zise. Se aplecă apoi spre domnișoara Sally : Sper să nu vă supărați, domnișoară, dacă vi-l răpesc pentru cîteva clipe.

Sally își scoase repede mîna pe care o ținea la pieptul meu, în cămașă.

— Sigur, cu plăcere. Dacă-i vorba de ceva, eu n-am nimic cu el. Eu pe domnul ăsta l-am cunoscut acum un sfert de ceas.

Așa-i viața. Toate iubirile se ofilesc de cum își bagă coada poliția...

Îmi pierise pofta de martini. M-am ridicat. Alături era Randall : Cu un cap mai înalt decît mine.

— Sînt gata să mergem, dar mai întîi aș vrea să știu despre ce o să vorbim amîndoi.

Randall rise. Un ris tineresc, curat chiar dacă ochii lui deschiși la culoare mă priveau amenințător.

— N-am motiv să fac o taină din asta, răspunse pînă a nu ajunge afară unde, lîngă trotuar era parcată o mașină a poliției. Randall deschise portiera și eu m-am urcat. După ce spuse șoferului să pornească, mi se adresă :

— Tema pe care v-o propun spre dezbatere se referă la falsificarea banilor, domnule Carmichael.

2.

Falsificarea banilor ? mi-am zis aproape imperceptibil.

— Cred că problema falsificării banilor ține de resortul FBI-ului, locotenente.

— Just. În afara cazurilor însă cînd alte împrejurări reclamă altceva. Și noi tocmai despre niște astfel de împrejurări vreau să stăm de vorbă. Mă înțelegeți, domnule Carmichael ?

Bineînțeles că nu înțelegeam, dar la urma urmelor împrejurările nu mă priveau cîtuși de puțin. Pielea de găină pe care am simțit-o de cum a venit Randall lîngă mine în localul acela, mi-a dispărut cu totul. Dacă Randall caută un falsificator de bani, apoi adresa la care a venit e complet greșită. Din acest punct de vedere am conștiința curată ca lacrima.

E drept, mă pricep cîte puțin la toate meseriile. Cunoștințele mele generale — mă refer la branșa mea — sînt mult deasupra mediei, dar dacă-i vorba de falisificarea banilor apoi aflați că în acest domeniu sînt un laic ! Nici idee n-am cum se poate face așa ceva.

GEORGE BUȚU

Falsificarea bacnotelor și a monezilor nu m-a atras niciodată. Numai gîndul la bani falși îmi trezește repulsie. Cu toate astea iubesc banii, dar banii adevărați, nu falsificați. Iată de ce inima a început să bată normal, după ce Randall s-a referit la falsificarea banilor. Nu, de asta nu mă pot suspecta. Sigur nu mă pot suspecta că aș fi falsificat bani.

Dacă locotenentul ar fi făcut referire la jafuri... În cazul acesta ar fi fost foarte pe aproape. Pentru că jaful, cu arma în mînă, mai ales la filialele băncilor, era specialitatea mea. În ultimii doi ani am jefuit optsprezece filiale fără a atrage cea mai mică bănuială asupra mea.

Eram cu adevărat mîndru de succesele mele. La urma urmei, jefuirea unei bănci nu-i chiar o jucărie. Pentru asta omul are nevoie de curaj, de inteligență și un anume simț pentru clipa cea mai prielnică. Și, bine-nțeles, talent organizatoric și sistem ! În ce privește băncile, sistemul trebuie bine gîndit, să ia în considerație un mare număr de elemente. Pe scurt, trebuie să fie genial de simplu. El trebuie să țină cont de paznicii înarmați, de instalațiile de alarmă invizibile, de camerele de luat vederi bine mascate, de patrulele de poliție, de casieriţele isterice ș.a.m.d., ș.a.m.d. Iată o grămadă de factori de care trebuie să se țină cont la organizarea fiecărei acțiuni. Aduc în plus și alte elemente asupra cărora omul trebuie să hotărască de unul singur : care casier trebuie amenințat, care bancă și cînd este cel mai propice a fi jefuită, și — știu că asta o să vi se pară ciudat — cîți bani să iei.

Da, punctul acesta de la urmă este foarte important. Pentru sistemul meu, de-a dreptul hotărîtor. Mă limitez la sume mici. Pun ochii de obicei pe un singur casier și mă mulțumesc numai cu banii pe care îi are. Nici mai mult, nici mai puțin. Totul se desfășoară repede și curat, fără greutăți. N-are de pătimit prea mult nici banca, nici societatea de asigurări. Spuneți și dv. — ce înseamnă cîteva sute de dolari pentru o bancă ? Sau, uneori, cîteva mii ? Mă rog ! Fleacuri ! Nu vă faceți griji din pricina asta, domnule casier, îi zice directorul băncii. Numai s-aveți grijă să încuiați bine și totdeauna casa unde se află sumele cele mari ! Și să nu vă fie frică cumva că o să vă pierdeți pîinea !

Înțelegeți ce vreau să spun ? Puteți arunca o mulțime de pietricele într-un iaz și nimeni n-o să se supere. Încercați însă să aruncați două tone de bolovani și o să vedeți ce-o să se întîmple...

Sistemul meu, căruia poliția îi spune „plan operațional" a fost bun de fiecare dată. Stă mărturie faptul că presa și radioul critică zilnic poliția că nu găsește, în sfîrșit, o idee cu care să-i vină de hac jefuitorului. Adică mie. Poliția are parte numai de insuccese pentru că eu țin morțiș la sistemul pietricelelor. Din această cauză opinia publică a început să-mi zică „hoțul cel modest" — pentru că m-am mulțumit de fiecare dată cu o pradă modestă. Asta corespunde cel mai bine firii mele. La ce-i trebuie omului averea ? Mie nu-mi trebuie nici un fel de avere. Mie mi-ajunge dacă fac rost în fiecare lună de cîteva sute de dolari. Da, mie ăștia-mi

sînt suficienți pentru a-mi putea permite s-o invit pe cîte-o Sally d-asta, să-i dau un martini, în fine, să trăiesc.

3.

Acum cred că ați înțeles mai bine de ce am spus că remarca lui Randall m-a liniștit. Și de ce m-am așezat foarte lejer într-un fotoliu aflat lîngă biroul lui, așteptînd să văd ce are de gînd să mai spună.

Mai întîi mi-a oferit o țigară. Refuzînd, și-a aprins el una, aruncînd apoi chibritul ars în coșul de sub biroul lui, cu toate că avea scrumieră.

— E foarte drăguț din partea dv., domnule Carmichael, că mi-ați venit în întîmpinare. Credeți-mă, vă sînt foarte recunoscător pentru asta, zise el în cele din urmă.

Am ridicat din umeri.

— V-am venit în întîmpinare sau mă amenințați cu închisoarea ? Mă suspectați de ceva, locotenente ?

Randall se prefăcu a fi șocat de întrebare.

— Cum adică cu închisoarea ?! Suspectare ?! Vă rog, domnule Carmichael, mi-e teamă că m-ați înțeles greșit.

— Ați spus totuși că vreți să discutați cu mine chestii legate de falsificarea banilor, nu ?

— Exact , despre falsificarea banilor... Chiar astăzi am fost sunați de la „Vinăria Tasso" și ni s-a spus că la barul lor cineva a plătit cu o bancnotă falsă. De aceea m-am dus repede acolo pentru a vedea ce este cu această bancnotă. Și am constatat că într-adevăr cineva îi dăduse barmanului o bancnotă falsă.

— Îmi pare rău pentru bietul barman, am bombănit. Dar nu văd ce are asta cu mine ?

— Știți, dv. ați stat chiar lîngă barman, zise locotenentul. Erați cu o tînără doamnă, nu-i așa ?

— Bine, dar asta văd c-o știți. De ce mai vorbim de asta ? Acum din cauza chestiei ăleia banale și stupide trebuie să-mi petrec aici toată seara ?

— Dar nu-i vorba de nici o victimă. Eu v-am rugat, și cred că destul de respectuos, dacă n-ați vrea să mergeți de bună voie cu mine la comisariat pentru a discuta ceva, zise locotenentul. După cum vedeți, nu-i vorba de nici o victimă. Sau de o deținere. Spuneți sincer, domnule Carmichael, e vorba despre colaborarea dv. benevolă sau de exercitarea, de către mine, a unor presiuni ?

— Bine, bine, am venit de bună voie cu dv., dar asta nu înseamnă că seara asta nu-i pierdută.

— Îmi pare foarte bine că sîntem de aceeași părere în legătură cu venirea dv. aici de bună voie.

— Prostii ! am izbucnit. Ați vrea să-mi faceți o plăcere, da ? Atunci întrebați-mă mai repede, pînă mai stau în fotoliu Pentru că este pentru ultima dată cînd vă puteți bucura de colaborarea mea benevolă. Dacă nu vă vine să credeți, vă pot da în scris ! Știți desigur bine că pe-un cetățean onorabil al acestui stat nu-l puteți trambala numai așa de colo-colo. Sau poate nu știți ?

—Trebuie să vă explic ceva, domnule Carmichael. Aflați că tocmai pe cetățenii onorabili avem voie să-i plimbăm cum ne place. Cu răufăcătorii trebuie să fim însă cu băgare de seamă. Dacă nu mă credeți puteți să vă interesați la tribunal.

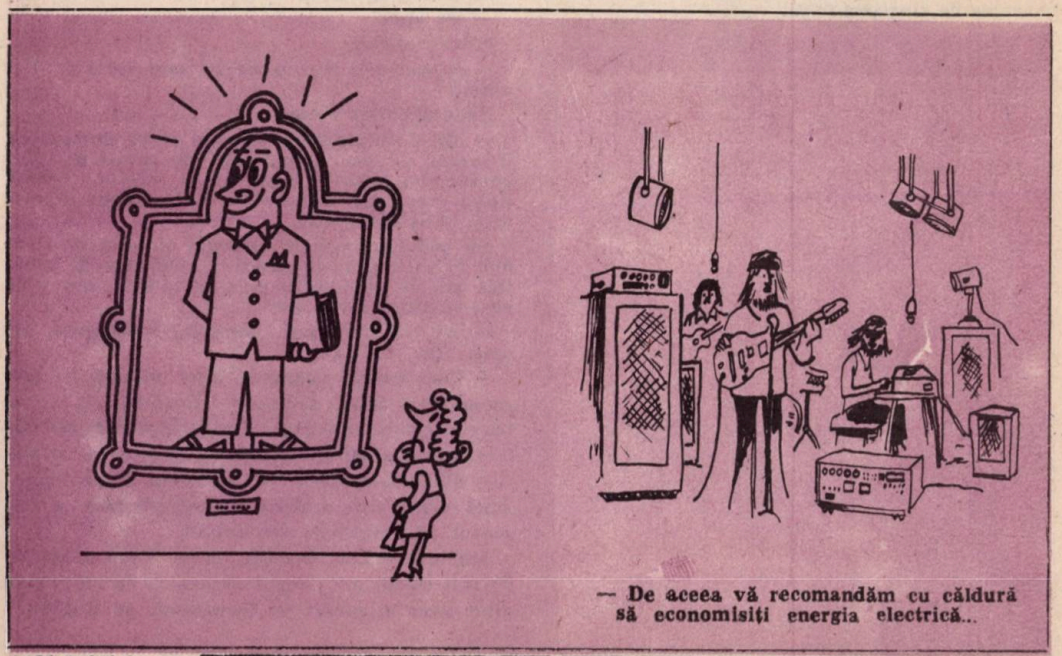

— De aceea vă recomandăm cu căldură să economisiți energia electrică...

Randall își stinse țigara, dădu la o parte scrumiera murdară și se uită la mine cercetător.

— Barmanul de la „Tasso“ mi-a spus că dumneata ai fost clientul care i-ai dat bancnota falsă !

Chestia asta m-a surprins total. Și m-a neliniștit. Mi-am amintit de șederea mea cu Sally. Mi-am adus aminte că pentru băutură am dat o bancnotă veche de cincizeci dolari — una cu figura președintelui Grant. Și că de această bancnotă am putut face rost într-un singur fel. De aceea am început să-l joc pe n-auden-avede.

— Eu ?

— Barmanul susține că aceasta a fost singura bancnotă de cincizeci pe care a primit-o săptămîna asta.

Cred că aș fi putut recunoaște. N-aveam decît să-i spun lui Randall despre o împrejurare oarecare în care am primit bancnota respectivă. În loc să procedeze așa am făcut o greșeală grosolană. Am luat masca nevinovăției și a ironiei.

— Eu, o bancnotă de cincizeci ? Nuuu, domnul barman s-a înșelat cumplit. Eu de zece ani buni n-am mai văzut o hîrtie de cincizeci, darmite s-o mai și schimb, domnule locotenent ! Apoi, ridicînd tonul, încerc să-l conving : Eu lucrez ca ajutor de bucătar la restaurantul „Mac Douglas“ unde e deschis zi și noapte. Lucrez în schimbul de la miezul nopții pînă la opt dimineața. Știți, dv., domnule locotenent, vreun ajutor de bucătar care să-și permită să facă praf o hîrtie de cincizeci ?

— Nu, răspunse încet Randall, n-aș putea spune că știu un asemenea ajutor de bucătar. Cu toate astea, barmanul afirmă cu mîna pe inimă că dv. ați fost clientul care i-ați plătit cu bancnota de cincizeci falsă.

— Nu te speria soțul meu încă nu a învățat oprirea...

— Vă rog, ați văzut cu ochii dv. : localul era înțesat de lume, la bar stăteau zeci de oameni. Barmanul era prea ocupat ca să-și poată aminti cine și cu ce fel de bancnotă i-a plătit.

Randall ridică din umeri.

— S-ar putea, zice, dar eu v-am rugat să veniți cu mine tocmai pentru că el a spus că dv. i-ați dat bancnota.

— Bine-nțeles, domnule locotenent, am răspuns plecat. Puteți trece așa în procesul verbal : că pentru ce am băut eu și domnișoara Sally am plătit cu cinci dolari și că mărunțișul pe care l-am primit înapoi l-am lăsat barmanului drept bacșiș.

Aceasta era o afirmație foarte curajoasă. Declarația barmanului îmi va putea fi opusă. Pe Sally nu trebuie s-o iau în seamă, în timp ce bea nu observa nimic în afară chipului ei în oglinda de vizavi.

Randall închise ochii și respiră adînc. Cred că era pentru prima dată cînd a închis, pentru o clipă, ochii lui de pisică. Și, ciudat — acum, cu ochii închiși — arăta cu totul altfel.

— Bine, continuă locotenentul, dacă n-ați plătit dv. cu bancnota de cincizeci, poate mă ajutați, domnule Carmichael, să-l găsesc pe cel în cauză.

— O să încerc.

— Spuneți-mi, vă rog, numele persoanelor pe care le-ați văzut la bar și pe care le cunoașteți. Cineva trebuie că a plătit cu bancnota de cincizeci, iar eu trebuie să aflu precis cine a fost. Ei, domnule Carmichael...

Se uita la mine plin de-o așteptare febrilă.

— Cunosc o singură, singurică persoană și nici acesteia nu-i știu numele de familie. Sally, atît. Fata care stătea lîngă mine. Știți doar cum se întîmplă. Intră omul într-un bar și cheamă la masa lui o frumoasă din alea, să aibă și el cu cine schimba o vorbă. Dar poate știe barmanul mai mulți oameni și vi-i spune.

Randall respiră adînc.

— Da, sper.

M-am ridicat.

— Atunci e-n regulă. Și cu asta totul o să ia sfîrșit.

Randall ridică mîna.

— Mii de mulțumiri, dar am să vă duc înapoi. E lucrul cel mai neînsemnat pe care-l pot face pentru dv., zise în timp ce-și privea ceasul. Peste vreo cinci minute am putea pleca — dacă vreți să așteptați atît.

Nu voiam să aștept. Doream să scap de Randall ăsta cu ochi de pisică și mai ales cu bunătate atît de falsă. Și-n plus, în nici un caz n-am chef să ajung iar la bar.

— Nu vă deranjați, domnule locotenent, am spus. Iau un taxi.

— Cum doriți, răspunse, apoi adăugă cu voce schimbată : Știți, domnule Carmichael, că de bancnota falsă e legată o împrejurare deosebită?

— Împrejurare ? Nu înțeleg despre ce vorbiți.

— Mai exact spus — bancnota falsă reprezintă urma care trebuie să mă conducă la faimosul „hoț modest“, zise liniștit.

Am încremenit. O clipă, poate două n-am îndrăznit să-mi mișc capul de teama ca nu cumva gîtul meu înțepenit să trosnească pe undeva.

— La „hoțul modest“ ? Vă gîndiți la hoțul ăla de care-s pline gazetele ?

— Exact, zise Randall zîmbind. E vorba de stîrpitura aia căreia i s-a urcat gloria la cap pentru că a reușit să jefuiască optsprezece bănci fără nici un fel de dificultate.

M-am așezat din nou. Acum chiar că era interesant. Nu lăsam însă ca ceva să trădeze că eu și sistemul meu au fost descoperiți.

— Și cum v-ar putea pune bancnota asta falsă pe urmele pefuitorului de bănci ? am întrebat ca într-o doară. Asta chiar că n-o mai înțeleg, domnule locotenent...

4.

Ah, chiar atît de absurd nu este dacă se are în vedere că este vorba de o metodă extraordinară — paiul ca să zic așa de care, în disperare, trebuie să ne prindem...

Da, metoda e copilărească, aș spune, cu totul copilărească. O să dea un chix total. Și cum naiba să nu dea dacă a fost gîndită de un amator, nu de un expert din poliție. Un cititor naiv al ziarelor a scris directorului unei bănci care fusese prădată de „hoțul cel modest“ o scrisoare în care i-a propus tocmai această metodă.

Aproape că nu mai îndrăzneam să respir.

— Trăznită idee — continuă Randall — dar vă spun că aș fi în stare să accept o prostie și mai mare ca asta numai să știu că am liniște din partea gazetelor și a reporterilor, zise uitîndu-se la mine întrebător. Întrucît v-ați stricat seara, domnule Carmichael, cred că ar fi fair din partea mea, dacă am să vă pun în temă cu povestea asta. Dacă vă interesează, bine-nțeles...

— Dar bine-nțeles, vă ascult cu multă plăcere, am răspuns. Eu cred că oricine este curios să afle cîte ceva despre „hoțul cel modest“.

— Din păcate, aveți dreptate. Numai că gluma cu bancnota falsă constă în aceea că a fost o cursă.

Am simțit fiori de gheață pe șira spinării. M-am întors. Ușa era închisă, nu putea deci fi curent.

— Cursă ați spus ?

Randall încuviință dînd din cap.

— Cred că este cazul să știți că știm de mult așa-numitul SO al hoțului cel modest.

— SO ? am întrebat făcînd ochii cît cepele.

— Adică Sistemul Operațional. De exemplu : hoțul cel modest vorbește întotdeauna încet pentru ca mai tîrziu nimeni să nu-i poată identifica glasul. Doi : lucrează singur tot timpul și după fiecare acțiune își schimbă înfățișarea ; ia totdeauna banii de la un singur ghișeu ; își alege numai bănci mici ; atacurile le realizează numai la amiază — pe scurt, toate aceste amănunte formează la un loc așa-numitul SO. Sper că mă urmăriți...

— Da, da, dar nu mi-e prea clară gluma cu bancnota de cincizeci.

— Ajungem imediat și la asta. Cunoscînd schema operațională a jefuitorului de bănci, putem prevedea acțiunea lui viitoare. Mă înțelegeți ? De pildă, putem prevedea care filială și-o alege și — ceea ce e lucrul cel mai important

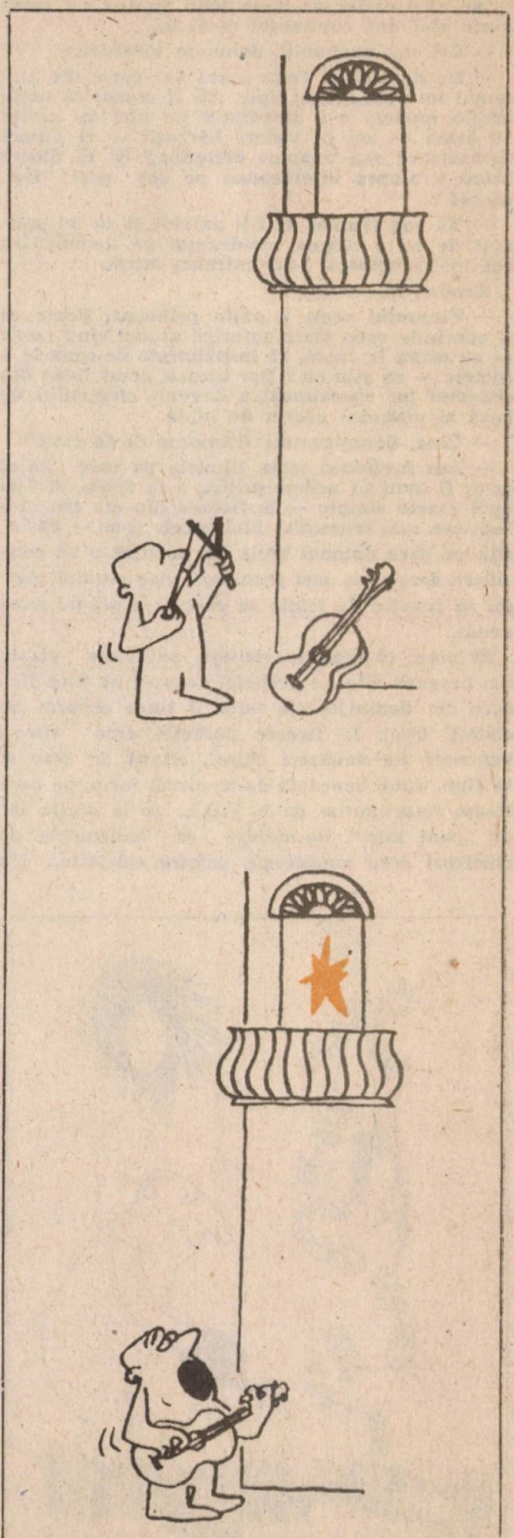

— pe care casier va pune ochii pentru a-l amenința să-i dea conținutul casei lui.

— Dv. mă-nnebuniți, domnule locotenent.

— Da de unde... Toate astea fac parte din sistemul lui operațional tipic. Ați fi crezut că hoțul acesta modest n-a amenințat pe nici un casier cu arma — am în vedere bărbații — ci numai domnișoare sau doamne casierițe ? Și că dintre astea o alegea întotdeauna pe cea mai frumoasă ?

— Vă rog frumos să fiți amabil și să-mi spuneți de ce o alegea totdeauna pe domnișoara cea mai frumoasă, l-am întrebat mirat.

Randall rise scurt.

— Tinerelul acela e puțin psihopat. Poate că îl cuprinde vreo stare euforică atunci cînd poate — cu arma în mînă, să înspăimînte de moarte o femeie — ce știu eu ? Dar tocmai acest fleac din sistemul lui operațional a devenit elementul de bază al planului nostru de luptă.

— Cine, domnișoarele frumoase de la casă ?

— Am însemnat toate filialele pe care hoțul le-ar fi avut în vedere pentru a le vizita. A fost apoi foarte simplu — la fiecare din ele am ales fata cea mai frumoasă. Mai precis spus — casierița pe care domnul acela hoț modest o va considera drept cea mai frumoasă. Am studiat gustul în funcție de fetele pe care le-a prădat pînă acum.

Ei bine, la filialele vizitate, cu fetele vizate am pregătit cîte un pachețel cu bani pe care fiecare din domnișoarele astea îl ținea separat de ceilalți bani. În fiecare pachețel erau cîteva bancnote de douăzeci dolari, cîteva de zece și în fine, două bancnote de cincizeci false, pe care le-am împrumutat de la F.B.I., de la secția lor de „bani falși". Se-nțelege că bancnotele de cincizeci erau amestecate printre celelalte. De acești bani nu se atingea nimeni atîta timp cît totul se desfășura normal. Domnișoara sau doamna casieriță avea ordin să dea pachețelul — fără nici o discuție — numai „hoțului modest", în cazul că acesta își făcea apariția. Știți, adică banii aceia între care se găseau și bancnotele false. Acum faceți legătura, domnule Carmichael ? Hoțul avea cîte un astfel de pachet la fiecare filială. Asta a fost gluma despre care vă spuneam.

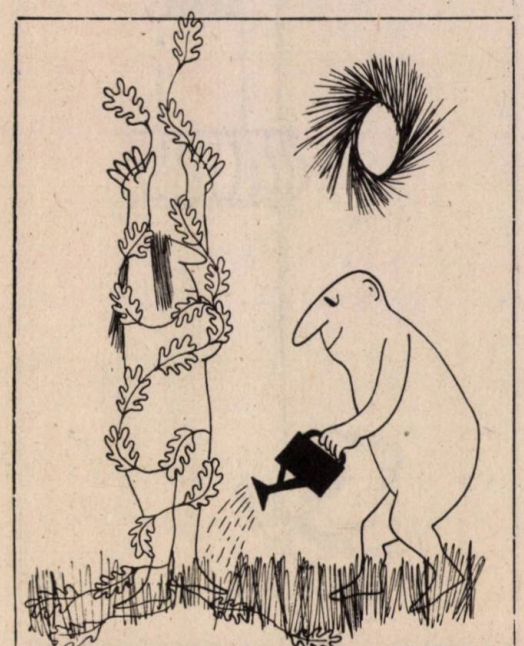

— Înțeleg, am bombănit. Cravata parcă începuse să mă strîngă. Și bine-nțeles că ați dat sfoară-n țară că în timpul cel mai scurt își vor face apariția două bancnote de cincizeci false. Toate magazinele, barurile, hotelurile, restaurantele etc., au primit din partea dv. ordin să fie foarte atenți cu bancnotele de cincizeci. Așa este ?

— Exact cum spuneți.

— Ei da, am zis zîmbind, de aceea a reacționat barmanul de la „Tasso" atît de repede la bancnota de cincizeci.

— Sigur că da. Hîrtia de cincizeci pe care a primit-o a fost semnalul. Eram convins că „hoțul cel modest" ne pică sigur în mînă pentru că în pachetul pe care l-a luat în urmă cu paisprezece zile de la filială se găseau două bancnote de cincizeci false. Este vorba de filiala de sud a Băncii Naționale. Iar bancnota de la „Vînăria Tasso" este una din cele două din pachet, nu încape nici cea mai mică îndoială.

5.

Ingrozitor ! Două bancnote false ! Două ! Înseamnă că cealaltă trebuie să fie în pat sub saltea, la hotelul la care locuiesc. Trebuie să mă duc repede acolo, mi-a fulgerat prin cap, trebuie să plec de aici cît mai repede pentru a da foc blestematei ăleia de bancnote. Apoi la gară și cu primul tren...

Sună telefonul. Randall ridică receptorul, ascultă și dă din cap. După ce pune receptorul în furcă se uită la mine.

— Telefonul ăsta vă interesează pe dv., domnule Carmichael.

— Pe mine... Cum adică ?

— Cîțiva dintre oamenii mei au percheziționat camera dv. de la hotel, zise căpitanul parcă cu un accent de părere de rău în glas. Mi-e teamă că barmanul de la „Vînăria Tasso" nu s-a înșelat cînd a spus că bancnota falsă i-ați dat-o dv., domnule Carmichael.

O lovitură mortală. Eram debusolat. Glasul mi se urcă cu trei octave.

— Ce ? Percheziție la domiciliu ? Nemaiauzit !

Randall făcu un semn cu mîna ca și cînd ar fi vrut să mă liniștească.

— Totul a mers exact, după indicații, domnule Carmichael. Am avut autorizație pentru percheziție. Pentru informarea dv vă pot spune că o am de acum o lună. Bine-nțeles că cu puncte la „numele și prenumele". Numele l-am aflat de la barmanul „Vînăriei Tasso" care ne-a telefonat în legătură cu banconta falsă. Cînd ați fost la bar nu v-a telefonat nimeni. Barmanul a întrebat dacă este cineva cu numele de Carmichael, iar dv. ați confirmat. Țineți minte că așa a fost, nu ?

Da, așa a fost. Un ger cumplit începuse să mi se plimbe pe tot spatele.

— După ce v-am aflat numele n-a durat nici cinci minute pînă am aflat unde stați... Am completat numele dv. pe autorizația de percheziție, am trimis cîțiva băieți tineri la hotel — în timp ce eu am plecat spre „Vinăria Tasso".

— Ați spus că nu sînt arestat ! am protestat energic. N-am fost acuzat de nimic !

— Asta așa este. La început nu, acum însă sînt amîndouă — acuzație și arestare — fapte reale.

M-am apărat cît am putut.

— Locotenente, m-ai ademenit aici sub un pretext fals și m-ați interogat fără a-mi spune adevărul. Altfel aș fi avut pretenție la un avocat. Am fost lipsit de drepturile cetățenești...

— Nici măcar o vorbuliță nu-i adevărată din tot ce-ați spus, zise Randall zîmbind și făcîndu-și mici ochii de pisică.

— Este ! M-ați interogat ! Și m-ați acuzat — chiar dacă nu direct — că sînt „hoțul cel modest". Prin metode nelegale m-ați constrîns la mărturisiri.

— Interesant, dar nu corespunde adevărului, zise Randall scoțînd un magnetofon de sub birou. Cred că banda de magnetofon va demonstra că discuția noastră s-a desfășurat nițeluș mai altfel decît grăiți dv. acum...

Cînd mama naibii a dat drumul la mizeria aia de magnetofon ? Mai mult ca sigur atunci cînd a aruncat chibritul ars la coșul de hîrtii. Am atacat o altă variantă.

— M-ați reținut pentru ca oamenii dv. să aibă timp să-mi percheziționeze camera !

— Da, recunosc, mi-a întors-o locotenentul fără să ezite. Și chiar nu sînteți curios să aflați ce-am găsit ?

Tăcu o clipă apoi continuă.

— În primul rînd : o bancnotă de cincizeci falsă printre bancnotele bune — astea în pat, sub saltea. Înserierea bancnotelor demonstrează că bancnota falsă împreună cu ceilalți bani au fost luați de la filiala de sud a Băncii Naționale, care a fost prădată acum două săptămîni, în plină amiază. În al doilea rînd : trei peruci, trei perechi de sprîncene false și trei mustăți false, toate de culori asortate. În al treilea rînd : un pistol marca Woodsmann. În al patrulea : o colecție completă de tăieturi din presă în legătură cu „hoțul cel modest". Credeți că e cazul să continui, domnule Carmichael ?

Am dat din nou din cap a nu.

— Acum vă puteți lua un apărător, bombăni Randall. Pentru că de data asta vă acuzăm de atac înarmat repetat. În continuare însă de treaba asta se ocupă tribunalul, care va avea grijă ca prețioasele dv. drepturi cetățenești să nu vă fie știrbite cu nimic. Pentru că acuma, domnule Carmichael, e clar ca lumina zilei că vă veți petrece cîțiva ani buni după gratii.

Îmi era foarte clar acest lucru.

— Foarte isteț din partea dv., locotenente, am spus. Aproape genial trucul cu care m-ați prins.

— V-am spus doar că nu eu am fost cel care l-a găsit, zise locotenentul și deschise un sertar al biroului. Am ascuns aici o scrisoare prin care ni se recomanda acest truc. Scoase o foaie de hîrtie. Asta-i, vreți s-o vedeți ?

Îmi întinse scrisoarea. Am luat-o fără un interes prea mare și am început să citesc rîndurile scrijelite cu o peniță crăcită :

„Dragă domnule director de bancă !
Eu știu cum ar trebui pregătită cușca pentru „Hoțul cel modest". Dacă mai vine cu pistolul la bancă să vă ceară banii, în loc să-i dați bani buni, dați-i unii din aceia pentru joacă. Dacă vă trebuie, eu vă pot da, am acasă o cutie plină.

Vă salută cu respect
Richard Stevenson,
școlar de zece ani".

Am aruncat scrisoarea pe birou. Locotenentul se uită la ea ca la o mare distracție.

— Directorul băncii i-a deschis micuțului Stevenson un cont la bancă cu o bancnotă de cincizeci de dolari. Una adevărată, drept capital inițial. Spuneți și dv., nu-i drăguț din partea lui ?

— Colosal ! am răspuns. După care m-a pocnit un ris de mi-au dat lacrimile.

Acum ați înțeles de ce nu-mi plac copiii ?

În românește de
Alice Theodorescu

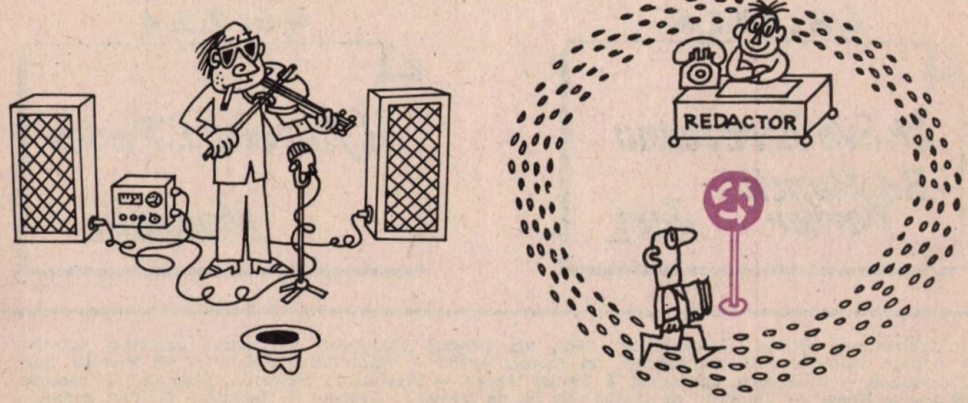

NIC. NICOLAESCU

Primii bani cîștigați

Chestionat de fiecare dată asupra drumului său în viață, mitraliat în orice împrejurare cu tot soiul de întrebări care dintre care mai năstrușnice, (în definitiv oricare american vrea să ajungă celebru !), Mark Twain reușea să răspundă cu umor tuturor celor care îl solicitau, transformînd replicile sale în adevărate bijuterii de proză scurtă. Întrebat odată cum și-a cîștigat primii bani (în definitiv oricare american visează să ajungă milionar !), scriitorul a răspuns că acest eveniment s-a produs încă în cea mai fragedă vîrstă, pe cînd era elev la școala primară : „Într-o zi, m-am apucat să ciopîrțesc cu briceagul o bancă din clasă. Atunci învățătorul îmi zise :

— Ori îmi aduci mîine cinci dolari, ori, de nu, voi fi nevoit să-ți trag o bătaie zdravănă. Ducîndu-mă acasă i-am spus tatălui meu ce mi s-a întîmplat la școală. El mi-a făcut bineînțeles morală și mi-a zis :

— Ar fi o adevărată rușine pentru familia noastră să primești o mamă de bătaie de la învățător. Iată, îți voi da cei cinci dolari, dar mai întîi poftește la mine în cameră.

N-am avut încotro, m-am dus, știam că acolo mă așteaptă un toc de bătaie. Nimic de zis, loviturile m-au durut, însă în sinea mea mi-am zis că s-ar putea ca învățătorul să mă bată mai cu milă.

Așa că am oprit cei cinci dolari și l-am lăsat pe învățător să-mi mai tragă și el o bătaie.

ENIGMISTICĂ DE CORNEL POPESCU

Cititorii de mai jos și-au cumpărat din librării cărțile autorilor preferați. Le-ați descoperit ?

7,8 ; 6,2,5

Neacșu Domnean
Str. Scînteii Huși

11,7,2,4

Duiliu The Roibu
Gara Bretcu

6,8 ; 10,2,6

Dr. Eva Zărezeanu
Bd. Muncii
Parter Jași

4,6; 7,2,4

H. Aurel și E. Perlea
Mangalia

În almanahul estival „Luceafărul", 1983, am propus cititorilor, în cadrul aceleiași rubrici, 9 coperți literare. Iată rezolvările : ● Eugen Barbu — Săptămîna nebunilor ● Nicolae Dan Fruntelată — Inventarul speranței ● Fănuș Neagu — Pierdut în Balcania, Insomnii de mătase ● Fănuș Neagu — Insomnii de mătase ● Fănuș Neagu — Pierdut în Balcania ● Ioan Alexandru : Imnele Țării Românești ● Ioan Alexandru — Pămînt transfigurat ● Eugen Simion — Întoarcerea autorului ● Mircea Eliade — În curte la Dionis

Revelion cu scriitorii

Conform tradiției reporterul nostru planificîndu-și temeinic munca a izbutit să ne relateze telefonic aspecte, instantanee, secvențe, portrete, siluete, situații din noaptea Anului nou petrecută (de alții) în Capitală și provincie. Zdruncinat de cele văzute, obosit dar victorios, face acum o cură de somno-terapie spre a întîmpina proaspăt viitorul revelion.

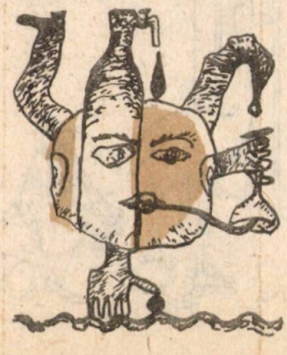

București — Casa scriitorilor (relatare prin cablu). Dragi cititori, pătrundem în curtea unei clădiri vechi fondată pe la 1889. Trei statui frumoase dar nude tremură în noaptea de iarnă. (Mă întreb de ce nu le îmbracă nimeni ?) Un dulău fioros și inteligent, (vom vedea mai tîrziu) se repede hămăind. Oprindu-se la un milimetru de pulpa mea mă miroase și strănută. Strănută de două ori. Din negura nopții se aude o voce cultivată :

— Paco, (așa-l cheamă pe dulău), ce e ?

— Ham, ham, ham ! (scriitor adică).

Se arată în lumina felinarelor de epocă (două la număr), dar arde numai unul, un ins rasat, înalt, subțire, cu chip emaciat. E grizonat și are dicție.

— Udrište, zice și zîmbește fericit.

Să trăiți maestre · zic eu crezînd că-i vreun critic literar vegetarian.

MADE IN ROMANIA

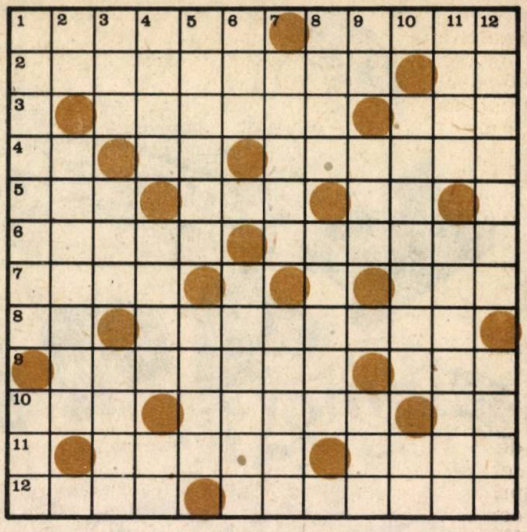

ORIZONTAL : 1) Situată în partea centrală a acestui continent, țara noastră participă la circuitul economic mondial, avînd relații economice și de cooperare cu peste 140 de state, indiferent de orînduirea lor socială, pe principii de egalitate, reciproc avantajoase — Mărfurile purtînd marca „Made în România" sînt tot mai mult solicitate în aceste locuri de prezentare și desfacere de pe toate meridianele Terei. **2)** Formă superioară a legăturilor dintre state, cuprinzînd sfera producției, circulației, științei și culturii etc., dezvoltată în ultimii ani de țara noastră — 1990 este cel în care volumul comerțului exterior este prevăzut să fie de trei ori mai mare ca în 1975. **3)** Forme, procedee, cum ar fi : construirea de obiective economice în domeniul industriei, agriculturii și alte ramuri ; cooperare în domenii importante ale științei și tehnicii, etc., din ansamblul de legături ale României cu alte state — Mijloc de energie ! **4)** În general ! — Locurile 1 și 5 la comerț ! — Un nume legat de cunoscutul „Felix". **5)** Fiind membră a acestei organizații, a tuturor organismelor sale specializate, țara noastră participă activ la promovarea principiilor noi și echitabile în relațiile dintre state. (abr) — Cuibar (reg.) — Primele faze! **6)** În anul 1975, acest produs, împreună cu materiile prime, mineralele și combustibilii, deținea 23,3% din volumul exportului, față de 33,8%, cît deținea în 1950 — Țară asiatică. **7)** Stat arab cu care țara noastră are relații numeroase — Oficiul Național de Turism, care este angajat direct în finalizarea unei forme de cooperare, realizarea de obiec-

REVELION CU SCRIITORII

— Nu-s **maiestru,** am fost. Acum sînt portar voluntar că iubesc scriitorii. Poftiți ! Dacă v-a mirosit Paco înseamnă că aveți legitimație...

Intru într-un holișor cu două banchete stil pe care se fac că dorm în ațipire doi tineri cu banderolă roșie pe braț. Mă simt. Se ridică și devin gînditori. Unul e roșcat cu păr ondulat, celălalt e mai cărunt dar nu prea are păr. Văzînd insigna Luceafărului înfiptă în piept se luminează și se prezintă : Pavel Aioanei zice cel roșcat. Și Marius Vulpe, zice cel neroșcat. Amîndoi sînt în frac și au papioane vișinii. Mă uit la ei cu admirație. Cel roșcat jenat de ținuta mea vestimentară îmi împrumută papionul.

— Luați-l. Eu tot n-am nevoie că sînt cu paza, ordinea și punctualitatea.

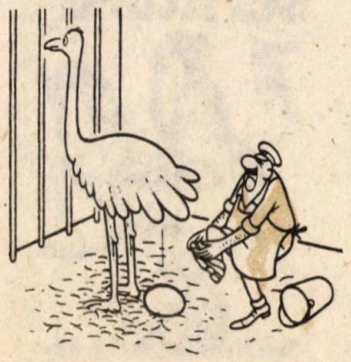

Intru și mă așez la o masă retrasă, prima pe dreapta cum ar veni dacă socotim că vii de afară și ultima pe stînga dacă socotim că nu vii de afară. E o masă retrasă și modestă vîrîtă într-un colț. În mijlocul sălii un ins cu barbă, (față bisericească, desigur) face vocalize sub un candelabru cu turturi de cristal. Tremură turturii. Are voce sfinția sa !

Vine un ospătar înalt și elastic cu fața melancolică, se uită la mine apoi se duce și-l întreabă ceva pe bărbos. Acesta mă privește scrutător și dă din cap în semn de negație. Ospătarul se reîntoarce și pune o mînă în șold :

— Cu ce ocazie ?

tive turistice (abr.). **8)** În toată legea ! — Materialul rulant fabricat sub marca „Unio" din acest oraș este foarte apreciat la export. **9)** Strînsă-n cercuri — Adresă (abr. uz.). **10)** Monede naționale — Lovit — Semne de calitate ! **11)** Veac (poetic). — Materie primă pentru fabricarea multapreciatelor covoare românești pe piața internațională. **12)** Ca membră a acestui organism, România își aduce contribuția la intensificarea colaborării bi- și multilaterale între toate statele membre (abr.) —Din rîndul său, în cadrul relațiilor existente între România (ca membră a „Grupului celor 77") și țările în curs de dezvoltare, în țara noastră se pregătesc — în școli, institute, facultăți, etc. — specialiști în diferite domenii.

VERTICAL : 1) Ca țară socialistă în curs de dezvoltare, România dă o importanță deosebită dezvoltării acestui ansamblu care cuprinde industria, agricultura, transporturile, comerțul etc. — Primul este deținut de URSS cu care avem un comerț de 45 la sută pondere în totalul comerțului nostru exterior. **2)** Udrea Otilia — Din aspectele cooperării României în acest domeniu, amintim sistemul hidroelectric de la Porțile de Fier, construit în colaborare cu Iugoslavia. **3)** Particulă constructivă în cuvinte ca NAVROM, TAROM, CIFAROM care duc faima produselor românești peste hotare — Unitate arădeană a industriei ușoare care are asumate o serie de sarcini la export (abr.) — Firide. **4)** Organizația țărilor exportatoare de petrol, cu care România are relații comerciale pe baze reciproc avantajoase (abr.) — Buche — CAER ! **5)** Produs energetic natural care ocupă o pondere însemnată în volumul comerțului exterior, mai ales cu țările membre OPEC — Soi de grîu. **6)** „Faima" constructorilor musceleni, întîlnită pe șoselele multor state ale lumii — Cod de legi. **7)** A iubi pătimaș — Avantajoase, așa cum sînt relațiile economice ale țării noastre cu alte state (pl. masc.). **8)** Asigurarea unui raport just între cel al produselor industriale și cel al produselor agricole este de foarte mare importanță pentru instaurarea unei noi ordini economice, în condițiile cînd țările din „lumea a treia" (70% din populația globului) dau doar 8—9% din producția industrială mondială și o treime din cea agricolă — Marcă de autovehicul cu motor Diesel construit în cadrul cooperării tehnice între state, cu licențe, brevete etc. **9)** Piesă dintr-un port românesc — Institutul de fizică atomică din București, care are relații cu firme de profil din mai multe state (abr.) — Cu sine ! **10)** A concepe și îndeplini, a crea un obiect, o documentație — Prezente la tîrguri ! **11)** URSS, R.F. Germania, R.D.G., Cehoslovacia, Italia, unele dintre cele cu care avem largi relații economice — Pe nepregătite (pl. fem.) **12)** Așa cum este un stat ce și-a asumat sarcini la export — Republica Socialistă România, țară care se pronunță tot mai activ pentru pace și colaborare între popoarele lumii.

DICȚIONAR : ERG, OAR, ALAC.

NICOLAE ROTARU

DIN PĂDURE

Rebo : 4 + 4 = 8)

REVELION CU SCRIITORII

— Păi, cu revelionul, știți..

— Membru ?

— Nu, redactor, zic eu rușinat, dar am dosar la asociație...

— Valea !

— Îl cunosc, zic eu crezînd că-i vorba de Lucian Valea.

— Vreau să zic, te muți de aici că asta-i masa lui domn' Jebeleanu.

— Care dintre ei ?

— Cum care bă ? Că nu e doi !

Mă ridic și mă așez la o masă ferită, prima lîngă ușa de lîngă bucătărie. Mă bag după un stîlp și aștept. Bărbosul vocalizează de se cutremură sticlele din rafturi. Apare iar ospătarul melancolic.

— Are voce părintele, zic eu zîmbind.

— Nu-i părinte. E maestrul Pucă. Pictorul. N-ai auzit de el ?

— Am auzit. E bun colorist.

— O fi, dar... valea ! Asta-i masa lui domn' Fulga. Nici de dînsul n-ai auzit ?

Mă ridic rapid fiindcă de dînsul am auzit. A descoperit o serie de produse cosmetice care-i poartă numele.

Mă ridic și mă mut într-un fel de seră în fața tejghelei unde o doamnă mai solidă, vreau să zic plinuță, servește o mică gustare.

Dau din cap și dă și dînsa și rîde la mine cu voioșie. E o femeie simpatică. Popa, adică, domn' Pucă, vocalizează în continuare. Iar se arată chelnerul palid și melancolic. Învîrte niște chei și e gata-gata să mă înjure de mamă :

— Bă, zice enervat, ce cauți la masa asta ? Păi dacă vine domnu' Micu și te prinde nu mai apuci noul an !

— Care Micu, zic eu, că e trei !

— Sînt trei, mă corectează ospătarul, dar nu e decît unul : Mircea Micu și cu ăsta nu te joci.

Pînă la urmă, presupusul părinte se oprește din vocalize și mă invită la masa lui. Nu mai vocalizează. Bea ceva dintr-o sticlă care are o etichetă și pe etichetă scrie cu creion chimic „ceai de sunătoare".

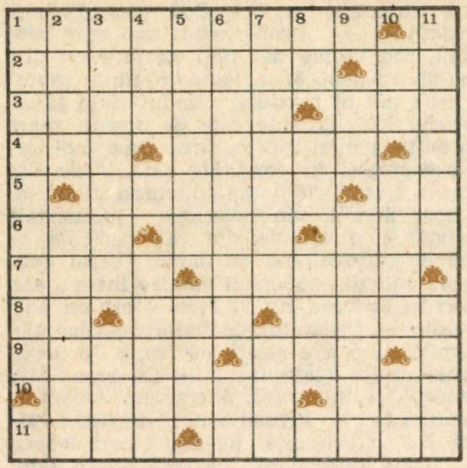

CĂLINESCIANA

ORIZONTAL : 1) În anul 1930, George Călinescu scoate această revistă din care reține atenția eseul anti-gîndirist : „De disparitione angelorum". **2)** Unul dintre pseudonimele sale, cel care i-a... zis : „Ești critic" (Vezi „Universul literar" — 1928 —, articolul „Din jurnalul unui critic") — Măsură de suprafață luată la țară ! **3)** „Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent" (1941), „Impresii asupra literaturii spaniole" (1946), „Nicolae Filimon" (1959), „Gr. M. Zamfirescu" (1962) etc. — sînt cîteva astfel de realizări călinesciene — Prenume arab deosebit la Călinescu ! **4)** Începuturile „Istoriei literaturii române, compendiu ! — Ține de știința adevărurilor ! **5)** „Enigma...", roman scris în același an (1938) în care apare „Viața lui Ion Creangă", despre care criticul Pompiliu Constantinescu spunea că „se clasează printre operele de întîia mînă ale epicii noastre urbane" (neart.) — Primele piese. **6)** Siglă pentru Editura Enciclopedică Română — În taină ! — Localitate în Iugoslavia **7)** Trei sferturi șnițel ! — „Scrinul...", important roman din creația călinesciană (1960) (pl. fem.) **8)** Începutul unui citat... din „Cronicile optimistului" ! (1964) — Finalul eseului „Gongora", publicat în „Jurnalul literar" ! (1947) — Extinși pe orizontală. **9)** Depozite de lapte — „...sau calea netulburată", scriere a lui Călinescu, din anul 1943. **10)** „Sun", de pildă, scriere din creația călinesciană (pl.) — Un om între oameni. **11)** Fragment de roman ca și „Casa cu molii", „O gală de box" etc., care se vor reuni în volumul „Cartea nunții" („Ce are... noastră") —. Nuri.

REVELION CU SCRIITORII

— E bun ? întreb eu.

— Nu ! zice domn' Pucă.

— Păi, și dece-l beți ?

— Din obișnuință, fiule. Obișnuința-i a doua natură. Eu beau de mic ceai de sunătoare.

Și pictorul e în frac, are papion și seamănă cu Rasputin cel adevărat, nu ăla din film.

Ora 22. În sală intră un ins rotofei, îmbrăcat în halat alb, apretat. Poartă ochelari cu ramă groasă și vorbește graseind :

— Pucă, i se adresează spre mirarea mea pictorului, dacă mai cînți și în seara asta să știi **că fac scris.**

Îmi zic că trebuie să fie ceva scriitor, dacă face scris. Nu înțeleg dece s-a îmbrăcat în halat alb ?

Pucă se încruntă și zice :

— Auzi, mă belitule, ia caută-mă să vezi dacă nu sînt în curte. Ce ? nici în noaptea asta nu mă lași în pace ? Te pictez de nu te vezi !

Pleacă domnul cu halat.

— Cine-i maestrul ?

— Asta ? Schapira, cine să fie.

Tac umilit și scormonesc în gînd. Nu-l aflu nicăieri. Trebuie că-i un debutant sau un scriitor cu pseudonim.

Ora 22,30. Un grup compact intră pe ușă salutînd cu voioșie. În mijlocul lor, sobru, zîmbind onctuos, se află maestrul Eugen Barbu. Pe unul din însoțitori l-am mai văzut la televizor. Nu știu cum îl cheamă. Celălalt, înalt și atent, cu o gentuță în mînă e prozatorul Dan Claudiu Tănă-

VERTICAL : **1)** Mare spirit enciclopedic : Poet („Laudă lucrurilor"), romancier („Bietul Ioanide"), critic („Opera lui Mihai Eminescu"), eseist, nuvelist, istoric literar etc., născut la București la data de 19 iunie 1899, al cărui nume este purtat azi de Institutul de istorie literară al Academiei — Șură răsturnată ! **2)** Cea a Otiliei, eroina unui cunoscut roman călinescian, este... dezlegată de Felix (pl.). **3)** Artiști plastici — Irlanda pe autovehicule. **4)** Țara care l-a dat pe George Călinescu, reputat critic și istoric literar, erudit artist al cuvîntului (abr.) — Făclie. **5)** Această țară europeană îl găzduiește în 1921, iar între 1926—1927 le predă elevilor de la liceul „Șincai", cursuri în limba ei, fiind coleg cu E. Lovinescu, Al. Graur, N.N. Constantinescu etc. — Poet contemporan, autor al mai multor volume de inspirație patriotică și ostășească (Traian) **6)** Prenume de fată — Rege ! **7)** „Istoria literaturii române de la... pînă în prezent", monumentala operă critică a lui Călinescu (sing.) — Coloană. **8)** Radu Cosașu — Ioan Alexandru — Limbă de curcan. **9)** La... „Ceasornicul", publicată în „Universul literar" (1926) — Piatră pentru monumente. **10)** Alt pseudonim cu care semna în „Adevărul literar și artistic", rubricile „Prostologhicon" și „Cronica mizantropului" — În această postură îl găsim la începuturile carierei, cînd publică valumul „Laudă lucrurilor" — Finalul poeziei „Grădini" ! **11)** În această postură Călinescu devine foarte cunoscut și recunoscut în viața noastră literară — Orașul în care Călinescu devine, la 25 noiembrie, doctor în litere și filosofie cu teza „Avatariile faraonului Tla" și tema complementară „Opera lui Mihai Eminescu" susținute în fața profesorilor I.M. Marinescu, M. Ralea, I. Iordan, O. Botez și O. Tarfalii.

DICȚIONAR : EER, AIN, GOC, SNIT, ARUS, EIR, GLU.

NICOLAE ROTARU

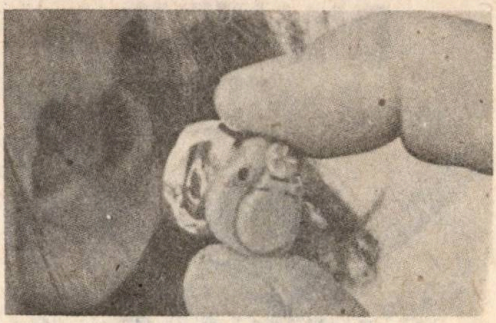

În această fotografie aveți ocazia de a vedea cel mai mic aparat portativ, auditiv din lume.

Deocamdată Muda, un pui de urangutan, în vîrstă de trei luni, născut la Grădina zoologică din Cologne, nu va participa după cum ne sugerează, la vreun concurs de forță. Deocamdată el va trebui să se mulțumească cu un biberon cu care va fi hrănit așa cum îi stă bine oricărui „bebeluș".

REVELION CU SCRIITORII

sescu. Se așează în mijlocul sălii. Maestrul Eugen Barbu e ajutat să-și dezbrace șuba, apoi haina. I se suflecă mîneca. Prozatorul îi ia tensiunea. Dă din cap bucuros. Toți zîmbesc. Maestrul nu are tensiune. Nu are încă...

Ora 22,40. În cadrul ușii apare grizonatul tovarăș Udriște care anunță cu binecunoscuta-i dicție :

— Vine tovarășul nostru iubit, prim-vicepreședinte Laurențiu Fulga !

Pucă se ridică în picioare și dă onorul ca un ostaș. Aflu că tovarășul Fulga e general în rezervă. Eu nu mă scol că nu mă țin picioarele.

Maestrul pășește ceremonios. Nu se grăbește. Are ochelari fumurii și costum la două rînduri. Văzîndu-l pe Pucă zice :

— Salut domnule Vulpescu !

Pucă oftează și se așează la loc resemnat. Laurențiu Fulga ia loc la masa dînsului și deschide o mapă. Din mapă scoate un dosar. Pe dosar scrie cu litere mari : **telegrame.** Probabil așa se numește noul dumisale roman. Începe și face corecturi, sau mai știu eu ce...

Ora 22,45. O siluetă firavă pătrunde pieziș în salon. Salută pe toată lumea și are accent moldovenesc. Nu e în frac și poartă în mînă doi saci cu cartofi. În plasă. (Unde i-o fi găsit în noaptea asta ?)

— Bună sara, iubiților. Sper că n-am întîrziat. Apoi spre maestrul Fulga : am și io o poezea cu moș gerilă, pot s-o zîc ?

Maestrul Fulga dă din cap afirmativ. Cel cu cartofii, poetul Ion Sofia Manolescu, se uită în jur și văzînd că n-are unde să se așeze rămîne cuminte în picioare.

Apare chelnerul cu obraz melancolic și zice :

— Nu e voie cu alimente de-acasă. Lăsați-le la garderobă !

— Am vrut, mînca-l-ar mama, dar o zîs domn' Aioanei să intru că el răspunde.

Ora 22,50. Intră vijelios poetul Ion Gheorghe, cu piep-

DIMITRIE ANGHEL

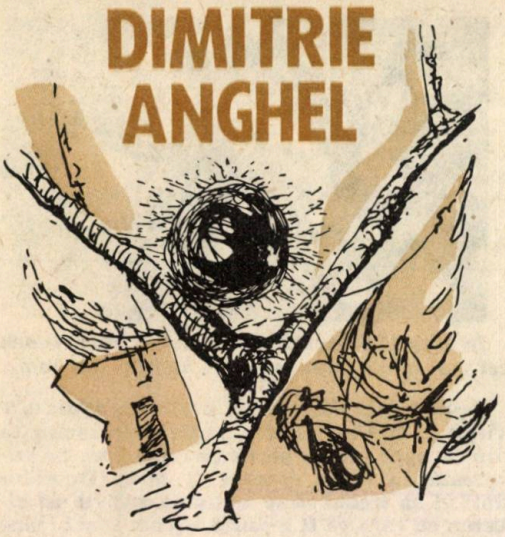

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
2											■	
3		■						■				
4				■					■			
5					■		■					■
6	■			■								
7						■					■	
8		■			■							
9			■									
10				■		■		■		■		
11	■						■					
12					■					■		
13			■						■			

ORIZONTAL : 1) Volum de versuri editat de G. Juvara în 1905, purtînd titlul poeziei care-l deschide, poem apărut pentru prima dată în „Adevărul“ la 20 iunie 1824 — „Din periodice“ ! **2)** Revistă în redacția căreia se aflau Vlahuță, Coșbuc, Iosif și Gorun și cu care începe colaborarea în 1902 semnînd cu pseudonimele I. Fulga, Teofil Jianu, Mărghiran, Rozmarin, V. Ieronim. **3)** Primul și al treilea capitol al poeziei „Țiganii“ ! („Minerva“, 1911) — Supraveghetorul brutăriilor domnești — „Domnul... și poezia noastră“, articol pe care îl găsim în volumul „Portrete“, scris în 1888 împreună cu St. O Iosif. **4)** În dosarul 2007, fila 51, aflat în Arhivele Statului din acest oraș moldovean, scrie, la data de 18 iulie 1872, că Dimitrie Anghel, fiul lui Dimitrie A. Anghel și al Erifiliei, s-a născut la Cornești „alaltăieri, în casa părinților“ — „...vechiturilor“, scriere din ciclul „Fantazii și portrete“, cuprins în volumul „Triumful vieții“ (neart.) — „...de plată“, poezie de G. Coșbuc. **5)** Saluzea — Împreunat. **6)** Traian Demetrescu — Curaj pur masculin. **7)** Sentiment... inspirat de ciclul de proze „Fantome“ — Miorița. **8)** Miezul articolului „Epilog“ ! — Finalul articolului „Mafia“ ! (vol. „Steluța“) — Zăpăcit (reg.) **9)** Rînduri... vesele din poezia „Scrisoare“ ! — Măsurați. **10)** Mai — Șmecherul din poezia „Șipotul“ ! **11)** În această vestită Bibliotecă românească enciclopedică apare în 1909 poemul istoric „Carmen saeculare“, semnat de D. Anghel și Șt. O. Iosif — Primele două sînt urmate la Institutul particular Caracaș apoi, celelalte la Institutul Lambrior,

REVELION CU SCRIITORII

tul înainte, cu o căciulă de lup pe cap. Strîmbă din nas și vine glonț spre mine :

— De ce fumezi mă ? Nu știi că tutunul scurtează viața ?

Apoi se duce la masa vicepreședintelui și cere lista invitaților :

— Vreau să știu cine mai vine și care sînt fumători dintre ei.

Laurențiu Fulga îi prezintă lista. Poetul o urmărește cu degetul, dă peste un nume, scoate un strigăt de indignare și părăsește sala. Toți își sting țigările.

Ora 22,55. Chelnerul cu obraz melancolic se apropie de masa noastră și ne întreabă ce vrem să bem ?

— Un suc, zic eu.

— Și două sticle de vodcă, adaugă Pucă.

— E vietnameză, precizează ospătarul melancolic.

— Și ce dacă ? Cauzează ?

Ora 23. Apare grupul Vieții românești în frunte cu Ioanichie Olteanu. Lipsește tovarășul poet Gh. Pituț care e de serviciu în tipografie. Dînsul va face revelionul într-o altă seară. Toți sînt sobri și tăcuți. Aproape că nu vorbesc unul cu altul.

Ora 21 și ceva : Intră maestru Jebeleanu însoțit de tovarășul Udriște care radiază de fericire și-i vorbește în versuri. În sonete aeriene vorbește fiindcă a luat lecții de la Tudor George. La masa maestrului nu e deocamdată nimeni. Maestrul e bronzat și grav. În curînd apare poetul Vlaicu Bîrna care-i ține companie. Maestrul povestește cu voce tare amintiri de la mare. Trebuie că sînt frumoase după cum zîmbește a rîde tovarășul Vlaicu Bîrna.

Ora 21 și 20. La ușă se produce o mică busculadă. Un grup compact de scriitori de limbă ucraineană vor să facă ședință de cenaclu chiar în noaptea aceasta. În fruntea lor se află Stepan Tcaciuc care a slăbit două sute de grame și pare puțin anemizat.

după ce micuțul Mitif își petrecuse copilăria în compania unei guvernante franceze și a dascălului Fleury (pl.). **12)** Gal (fem.) — „...din dafin", altă povestire din ciclul „Fantome" (1910, „Viața socială") — Inima lui Dimitrie ! **13)** Ultimii poeți ! — „Caleidoscopul lui A....", cunoscută lucrare poetică scrisă în comun cu St. O Iosif, al cărui prim volum apare la editura „Minerva" în iulie 1908 — Sufletul lui Mitif !

VERTICAL : 1) Povestiri — „...e teatrul. Prolog scris pentru Teatrul Național din Craiova", de D. Anghel și V. Eftimiu în octombrie 1911. **2)** Fosta soție a lui St. O. Iosif cu care se căsătorește D. Anghel în noembrie 1911, rupîndu-se astfel prietenia între cei doi poeți (Natalia) — „...de grier", poezie cu care debutează la „Contemporanul în octombrie 1890. **3)** George Macovescu —„...poveste", publicată în revista „1907" în 1910 — Institutele Unite, din dealul Sărăriei unde D. Anghel urmează gimnaziul între 1883—1888. **4)** „...de toamnă", poezii de G. Topîrceanu — Unul dintre cele trei ale poemului dramatic „Legenda funigeilor", publicat în „Viața românească" în 1907. **5)** 1893—1902 sînt cei care constituie perioada petrecută la Paris unde a frecventat cafenelele literare și a cunoscut îndeaproape opera unor mari scriitori francezi, din care va și traduce împreună cu St. O Iosif și alții — „Personaj" pentru poezia „Florile" („În grădină") — Aproximativ **6)** 29 ianuarie 1911 este cea în care, în timp ce se afla la Paris, îi arde casa din Calea Victoriei unde era sediul „Societății scriitorilor români", cu care prilej se distruge și manuscrisul romanului său „Hypperion" pe care nu-l va mai relua — Barbu Andone — Ultimele notițe ! **7)** În această țară face prima lui excursie în străinătate însoțit de prietenul său Ion Păun (cu acest prilej își ia pseudonimul Pincio) în 1983 — Penultimele versuri ale poeziei „Nocturnă" ! — Căile Ferate Române. **8)** Piesă de Ibsen — Țăranul înțelept din vremea Unirii (Ion) — Anghel Erifilia, mama poetului. **9)** Măsură pentru „Plugarul și copiii lui" ! una din fabulele de La Fontaine, traduse de A. Mirea — Natalia Negru, pentru „poetul florilor" — Constanța (abr.) **10)** În supă ! — În stare pură (fem.). **11)** Produse de replicile piesei „Cometa". **12)** Reali — Pierdut. **13)** „...glasuri", scriere din volumul „Steluța" — De sine stătătoare (pl.)

DICȚIONAR : ETI, ITI.

NICOLAE ROTARU

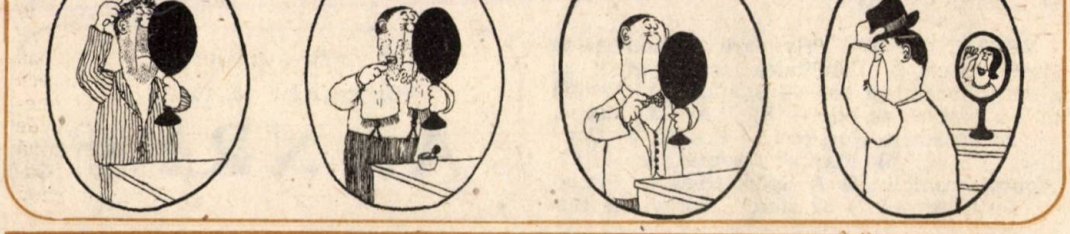

REVELION CU SCRIITORII

Unesc două mese și încep să cînte Kazacioc. Pucă plînge și ține vocea a doua.

Ora 21 și 25. De la Cluj se înființează prozatorul Vasile Rebreanu. Poartă o căciulă de oaie mițoasă. In spate are un sac cu mere. Fraților, zice, am venit la capitală că la Cluj nu se mai poate trăi din pricina lui Sendy Căprariu. Nu poți scoate o vorbă. Mă primiți la masa voastră ? Pictorul Pucă se gîndește și aprobă. Îi arată cele două sticle de vodcă goale. Vasile, fire sensibilă, le înlocuiește.

Ora 21 și 30 fix. Maestrul Jebeleanu observă un ins cu mustață și cam pletos care se

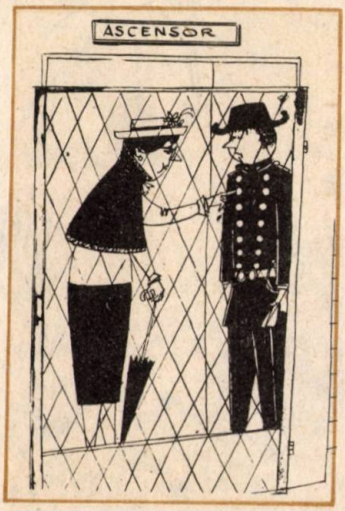

învîrte de colo pînă colo, în costum alb. Cîntă ceva în surdină și zîmbește la toată lumea. Îl cheamă pe tovarășul Udriște. Adică tovarășul Jebeleanu îl cheamă. Îi ordonă să-l dea afară. Nu pot, zice tovarășul Udriște, că e membru. Cum îl cheamă se încruntă tovarășul Jebeleanu ? Păi, Mircea Micu. Afară cu el ! Să se ducă la Asociație și să se tundă. Tovarășul Udriște nu execută ordinul și, după părerea mea, bine face.

Ora 21 și 35. Intră Ion Lăncrănjan însoțit de Gheorghe Suciu. E încruntat și gînditor. Cînd îl vede pe maestrul Jebeleanu se mai însenînează. Își dau mîna cordial și se bat

CARNET DE REPORTER

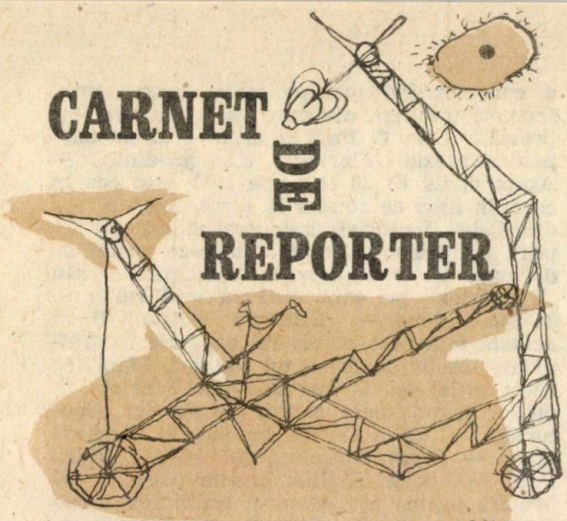

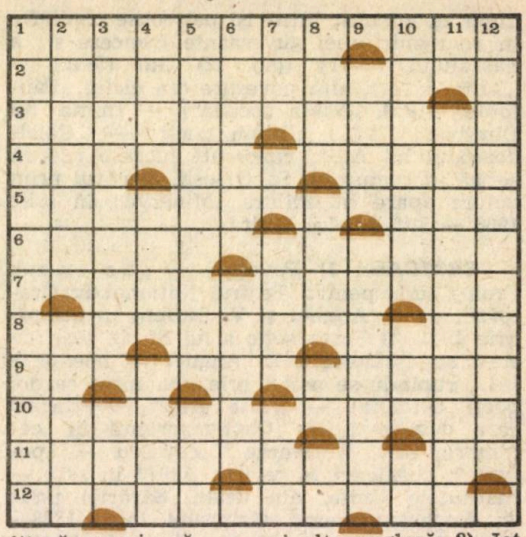

ORIZONTAL : 1) Specialitatea publicistului — Începe calandrarea ! **2)** Articole de fond. **3)** A mări — Locul de documentare a reporterului. **4)** Publicați, în fine ! — Trecute întîi în agendă ! — Revocate pe jumătate ! **5)** Extrase din alte articole publicate — Primele retușuri ! **6)** Liniile arhitecților — Roman (pl.). **7)** Publicații — 23 tipografi ! **8)** Ceas — Serial de luni și săptămîni — Pe jumatate. **9)** Nota autorului — Activitate de zețar. **10)** Gen publicistic — La curent, în fine ! **11)** Scînteia — Zaț pe copia căruia se fac corecturile. **12)** Încheierea unui portret ! — A vorbi —. Grupaj.

VERTICAL : 1) Privitoare la activitatea gazetărească. **2)** Totalitatea unei apariții cu ajutorul aceluiași zaț — Spațiat. **3)** Dovadă că s-a umblat cu pile — Etc. ! **4)** La rotativă sau localitate în Corsica ! — Posedă — Cotidian, jurnal. **5)** Mașină tipografică — Începutul cronicii ! **6)** A tipări (fig.) — Pinion cu dinții rupți ! **7)** 32 ziare ! Abreviație militară americană... — ...și alta engleză. **8)** Jet (pop.) — Plumb bun de tipar — Primele și ultimile pagini ! **9)** Cuvînt de colindător — Lucrată-n război. **10)** Fiecare cu ofertele lor — Început și final de editorial ! — Cules ! **11)** Subiecte de scris. **12)** Cel care culege în tipografie.

DICȚIONAR : AGE, REVO, RET, OTA, IRE, JAT.

NICOLAE ROTARU

CARTE DE VIZITĂ

(Criptografie : 6, 10 ; 6 ; 3)

AANRAR (j)

REVELION CU SCRIITORII

pe spate cu efuziune. Imi place armonia asta !

Ora 23 și 40. Sobru, aerian, preocupat, neterestru se arată în cadrul ușii Adrian Păunescu. Strîmbă din nas din pricina fumului. Se adresează lui Mircea Micu. Helo, colega, am auzit că știi să cînți. Nu vrei să devii membru al cenaclului Flacăra ? Dar, știi condițiile. Nu bei, nu fumezi, nu dormi. Mustăciosul ardelean cugetă și zice : nici pălincă nu-i voie ?

Ora 23 și 45. Intră Paul Everac și bate cu o linguriță într-un pahar. Stimați colegi, vă rog să-mi permiteți să vă citesc ultima mea piesă. Cîte acte are ? vrea să știe Ion Sofia Manolescu. Treisprăzece, răspunde dramaturgul calm. Atunci, dă-i bătaie, mînca-l-ar mama ! se consolează poetul cartofilor.

Ora 23 și 47. În timpul lecturii se arată în cadrul ușii un ins cam solid, blond și visător. Are costum la două rînduri și cravată cu picouri. Vorbește extrem de limpede și răspicat : ce-i asta colegi de suferință ? Am venit la teatru sau la revelion ? Insul aruncă în mijlocul sălii o pungă de plastic plină de

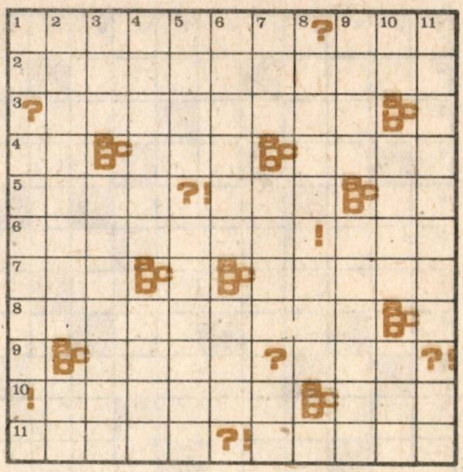

ORIZONTAL : 1) Răsfăţatele crucisologilor şi dezlegătorilor de cuvinte încrucişate — Săritura..., gen enigmistic înrudit cu şahul (neart). **2)** Aceasta cuprinde aşa-zisele minore : criptografiile, şaradele, zeppele, metagramele etc. **3)** Problemă de enigmistică a cărei soluţie se găseşte prin citirea pe verticală a iniţialelor primelor cuvinte din versuri. **4)** Barbu Gheorghe (monogramă) — Triverb : 5,6,5 ! — Zei casnici. **5)** Venit domnesc — Cît polindromic — Antoverb : 6,7 ! **6)** Funcţionar la vechea primărie — Bariotrop : 5,1,4 cu soluţia : fluviu în URSS ! **7)** Problemă finală... pentru Emilia ! — Cuvînt de legătură. **8)** Reconfortant după un efort. **9)** I s-a spus un colind — Merge la bis. **10)** Decriptat — Un polindrom în şaradă (5,4,3) ! **11)** Baza unui careu — Inversul zeppei, asemănător monoverbului eliptic.

VERTICAL : 1) Început şi sfîrşit de criptografie ! — Gen enigmistic literar sau imagistic a cărui soluţie este din două cuvinte. **2)** Cea mai veche problemă enigmistică constînd din obţinerea soluţiei prin schimbarea locului literelor unui cuvînt — Începutul unui triverb ! **3)** Hipocren : 6,2,5 ! — Acţiuni de luptă. **4)** Pasăre de baltă — Probă de vorbire. **5)** Una din condiţiile definiţiilor spirituale — Gen enigmistic prezentat de obicei în versuri, care constă din despărţirea unui cuvînt în alte cuvinte de sine stătătoare şi definirea acestora pe rînd. **6)** Hohote — Horă românească folosită în enigmistică la... săritura calului şi reconstituire ! **7)** Ilustriverb : 1,4,5 ! — Sclav spartan — Bis ! **8)** Enigmă — Cifră pentru un biverb. **9)** Vîrf în Madagascar — Curte. **10)** Început de acrostih ! — Problemă de gen care constă în prezentarea unor imagini în tablou unitar, din citirea cărora rezultă soluţia — Cuvînt de dicţionar pentru rebusişti. **11)** Altă problemă enigmistică foarte veche, dezlegată cu ajutorul... Ariadnei — Scart final !

DICŢIONAR : LARI, IRAT, RIC, ITU, CIHA.

REVELION CU SCRIITORII

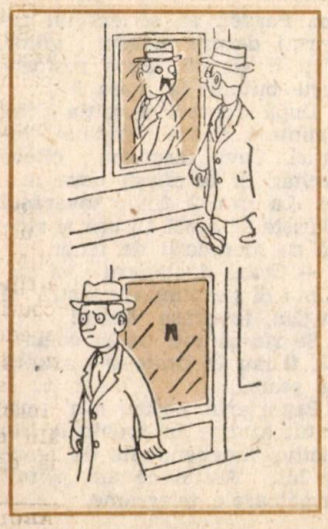

crapi încă vii. Pucă mă informează că e maestrul Fănuş Neagu care vine tocmai de la Brăila unde s-a mutat din pricina poluării. Mă ridic şi vreau să-i spun bună seara. Maestrul nu mă bagă în seamă. Cere două sucuri de portocală, le dă pe gît şi întreabă cu voce tare : Care faci, neam, o partidă de table ? Paul Everac părăseşte incinta jurînd că-şi dă demisia din toate posturile posibile.

Ora 23 şi 48. Rămîn o clipă debusolat de apariţia năucitoare a unui bărbat între două vîrste. E demn, elegant, costum bleu cu batistă albă la buzunarul de sus. Are priviri scînteietoare. Aflu că e poetul şi directorul Traian Iancu. Mă bag sub masă de frică. Poetul baladist zîmbeşte fermecător şi cere voie să transmită felicitări din partea preşedintelui Uniunii. Maestrul Jebeleanu îl întrerupe : Iancule, de ce nu avem bere străină ? Directorul nu răspunde vădit enervat şi-l cheamă pe Schapira. Schapira, de ce nu avem bere străină ? Nu ştiu, zice tovarăşul Schapira. Nu ştie, zice tovarăşul Iancu adresîndu-se maestrului Jebeleanu care îi avertizează : lasă că vă aranjez eu !

Traian Iancu pleacă nu înainte de a ordona să li se ducă băieţilor de la poartă două sucuri de roşii. Ies de sub masă.

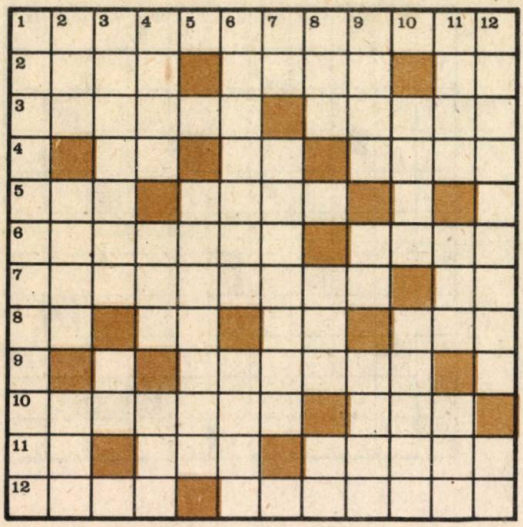

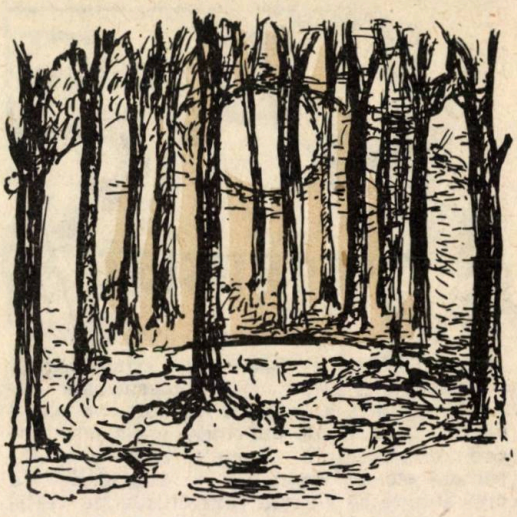

ROMÂNI DINTOTDEAUNA

ORIZONTAL : 1) Existența neîntreruptă a poporului român în spațiul carpato-danubian-pontic, atestată fără putință de tăgadă de cele mai felurite izvoare. **2)** Meserie practicată din timpuri străvechi de români — Personajul principal al unei confruntări curajoase — Sfîrșitul lui Decebal ! **3)** Mediul înconjurător, cîntat și invocat în doinele poporului nostru — Iubite. **4)** Comună sălăjană cu rezonanță istorică în conștiința românilor — Începe munca ! — Mic crustaceu. **5)** Forum internațional în care România este membru activ, militînd pentru pace pe planetă (abr.) — Bunici. **6)** „...României", amplu festival al muncii și creației, care se află la a patra ediție (sing. neart.)... — ...și un însemn al victoriei într-o astfel de competiție a muncii și vocației. **7)** Răuvoitor — Începutul narațiunii ! **8)** Estul României ! — Abis ! — În etate — Pom roditor. **9)** Părinții noștri de la Rîm. **10)** Ce etnică a românilor este daco-romană, așa cum o atestă izvoarele vechi — A răcni.

REVELION CU SCRIITORII

Ora 23 și 55 de minute. Se citește o telegramă în versuri primită de la poetul Tudor George care regretă că nu poate fi în mijlocul nostru. Toți suspină neconsolați.

Ora 24 fix. Se stinge lumina și se cîntă mulți ani trăiască pe diferite voci. Cînd se reaprinde lumina pe masă se află patru sticle de vodcă și un cozonac. Pucă își exprimă indignarea. Cine a făcut asta ?

Eu, zice un ins timid dar cu umor încărcat de plase și cadouri.

Aflu că se numește Nicolae Velea și că în fiecare an face aceiași figură.

Ora 24 și 20 de minute : Corneliu Leu își face apariția rostogolind pe mocheta nouă un butoi. E primit cu aplauze. Nu se știe ce e în butoi dar se bănuiește. Stimați colegi, vin de la Medgidia unde am fost cu prietenul meu Platon Pardău să scriem un reportaj despre culesul viilor. Toți îl sărută. Pucă rostogolește butoiul la masa lui.

După această apariție îmi amintesc foarte puține lucruri. Ceva discursuri, cîteva recitări și la sfîrșit hora mare. La ora 2 fix, tovarășul Udriște se arată în ușă și strigă cu modulații de tenor :

— Oraaa închiderii vă rugăm ! Și pe dumneavoastră vă rugăm, tovarășe Velea !

Se ridică toți ca la comandă, îl iau în brațe și-l aruncă pe geam...

Reporterul nostru n-a mai putut ajunge în provincie din motive independente de voința lui. Astfel că am primit următoarele telegrame.

11) Începuturile de la Rîm ! — Literă gotică — Cutezanță și spirit de sacrificiu, proprii românilor. **12)** Întinat — Cea a patriei a fost și este suprema datorie a fiecărui cetățean român.

VERTICAL : 1) Români, maghiari, germani, sîrbi și de alte naționalități, aflați în deplină egalitate în drepturi pe pămîntul patriei comune, România. **2)** Începuturile olăritului ! — Diminutiv feminin — Roma în limbajul cronicarilor. **3)** Cea română bazată pe comunitatea de limbă, obiceiuri, interese etc., este din ce în ce mai înfloritoare — Ultimii daci ! **4)** Trunchi — S-a întors altul ! — Denumire sub care sînt cunoscuți, din sec. 6 î.e.n., tracii ce locuiau în teritoriul carpato-dunărean (sing.) **5)** Confruntări armate în care românii și-au apărat cu strășnicie glia străbună. **6)** Daco-geții, romanii, grecii etc., ca unități etnice — Buclă. **7)** Primele urme ! — Cea de interese este cea mai importantă pentru națiunea română și naționalitățile conlocuitoare. **8)** Halogen — Ornamente de cojocărie — Carpații Apuseni ! **9)** Popor din Asia Mică — Lere ! — Nor, **10)** Producerii și mînuirii acesteia i s-a dat importanță pentru a putea apăra țara de năvălitori — A merge din loc în loc ca hunii, goții etc. **11)** Munți în Carpații Meridionali — Sentiment potrivnic prieteniei — Din nou. **12)** Actul de la 23 August 1944, în urma căruia România a devenit stat liber și independent, stăpîn pe destinele sale — Ultimele pasaje !

DICȚIONAR : OGI, EIS, IMAT, OLA, TLA, ONI.

NICOLAE ROTARU

Într-o societate de literați se discuta, pentru a mia oară, despre paternitatea operei lui Shakespeare. Cine a fost în realitate autorul ei ; Francis Bacon, Christopher Marlowe sau... Shakespeare ? O doamnă a dorit să cunoască părerea scriitorului italian RICHARDO BACCHELLI.

— Cînd am să ajung în rai — i-a răspuns zîmbind BACCHELLI — am să-l întreb chiar pe Shakespeare.

— Nu cred, maestre, că o să-l găsiți pe Shakespeare în rai — a fost de părere doamna.

— Atunci — a observat, de data asta grav, cunoscutul scriitor — o să-l puteți întreba dumneavoastră.

●

Înaintînd în vîrstă, marele dramaturg francez PIERRE CORNEILLE se plîngea odată unor prieteni de regresul inspirației sale : „Am pierdut poezia odată cu dinții".

●

O tînără ziaristă îl întrebă pe scriitorul francez PIERRE DANINOS :

— Credeți că dacă ar trăi Molière și acum, lumea l-ar considera tot atît de extraordinar ca pe vremea lui ?

— Hotărît că da — răspunse acesta. Ba chiar mai mult.

— De ce ?

— Păi gîndiți-vă ce vîrstă ar avea : aproape 300 de ani !

REVELION CU SCRIITORII

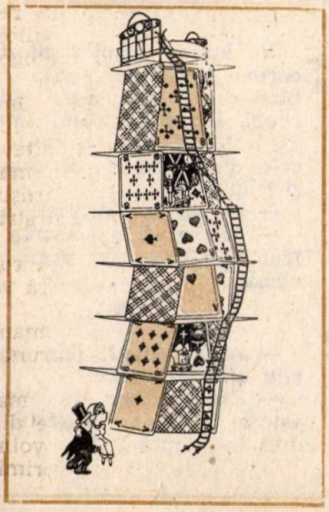

Asociația scriitorilor Iași. Noaptea a fost bine și frumos. Dimineața a fost mai rău și a nins. Semnat Corneliu Sturzu.

●

Asociația scriitorilor Cluj-Napoca : Încă n-am început revelionul. Îl așteptăm pe tovarășul Rebreanu care e pe teren. Semnat : Alexandru Căprariu.

●

Asociația scriitorilor Timișoara : Revelionul s-a consumat. Atmosfera a fost sobră. Tovarășul Arieșanu a ținut un mic toast. Accesul persoanelor de sex opus a fost interzis. Nu s-au semnalat cazuri de indisciplină. Semnat : Anghel Dumbrăveanu.

Asociația scriitorilor Brașov : Am hotărît să facem revelionul cu colegii de la Sibiu pentru a fi statutari. Sîntem majoritatea plus unu. Cum procedăm ? Mergem noi la ei sau vin ei la noi ? Semnat : Mircea Tomuș și Dan Tărchilă.

●

Asociația scriitorilor București : Totul merge bine. Șefii de secții au fost prezenți. Mai puțin tovarășul Dan Deșliu. S-au consumat aperitive de casă. Din pricina vecinilor n-am putut executa cîntecele tradiționale. Semnat : Constantin Țoiu.

Reporter

De la Ha la Z

Un savant, după ce citește nevestei sale lucrarea pe care abia o isprăvise.

— Ai înțeles bine ?

— Perfect...

— Atunci sînt liniștit, toată lumea va înțelege...

Vorbesc doi scoțieni :

— Ce faci ?

— Învăț alfabetul pentru nevăzători.

— Dar de ce-ți trebuie ? Ai vreo neplăcere cu vederea ?

— Nu. Dar vreau să citesc fără să aprind electrica.

O mîzgălitoare în ale scrisului se adresează unei edituri :

„Stimate redactor !

Ieri mi-ați returnat povestirea mea. De unde știți că nu e reușită ? Nici măcar n-ați citit-o. Înainte de a v-o trimite, am lipit paginile 18, 19 și 20. Cînd am primit povestirea înapoi paginile nu fuseseră desprinse. Așa citiți dumneavoastră toate materialele care vi se trimit ?“

Redactorul, foarte amabil, i-a răspuns :

„Stimată doamnă,

La dejun, cînd sparg un ou, nu trebuie să-l mănînc în întregime pentru a mă convinge dacă e stricat sau nu“.

Unui producător de cinema sceptic din fire, un scenarist îi expune ideea sa :

— Veți vedea, va fi formidabil : imaginați-vă doi frați porniți unul împotriva celuilalt pentru că unul vrea să fie scafandru, iar celălalt cosmonaut.

— Nu văd ce este atît de extraordinar în această idee ! replică producătorul.

— Așteptați, răspunde primul... Este vorba de doi frați siamezi !

— Care e cea mai mare minune din Vechiul Testament?

— A lui Sfîntu Ilie, care s-a plimbat într-un car de foc, fără să fie mistuit de flăcări.

— În cartea asta de bucătărie sînt multe erori.

— Știu draga mea, le-am gustat pe toate !

Un bărbat, căruia nevastă-sa îi născuse trei gemeni, spuse :

— Cînd soția mea a fost gravidă a citit romanul „Cei trei mușchetari“.

— Slavă Domnului, că n-a citit : „Patruzeci de papagali“ spuse un prieten.

— Dragul meu, am cumpărat o carte, m-am apucat s-o citesc, dar la pagina a treia am adormit. Ce să fac cu ea ? S-o pun în bibliotecă ?

— Nu, pune-o în dulăpiorul cu medicamente.

Era vorba de un poet bolnav care fusese vegheat de o admiratoare fervență.

— În timpul bolii — îi povestea ea actriței Marie Sorbier — i-am citit nenumărate versuri de Musset...

— I-ai citit și „Nopțile“ ?

— Nu, numai ziua...

Un gabrovean voia să ridice un monument funerar pe mormîntul soacrei sale. Drept care, se adresează vînzătorului :

— Aș dori ceva frumos, dar nu prea scump...

— Avem o piesă excepțională, dar, din păcate, e gravată cu alt nume.

— Nu face nimic. Biata femeie tot nu știa să citească !

În dormitor, soția citește o carte pasionantă. De mai bine de o oră n-a ridicat capul. Lîngă ea, soțul fumează o țigară și o privește. În cele din urmă ea îl observă și-l întreabă :

— De ce mă privești așa ?

— Nici nu-ți dai seama ce frumoasă ești cu gura închisă...

— Aveți talent, dar versurile sînt șchioape.

— Extraordinar, vasăzică și ăstora cu talent le găsiți noduri în papură ? ! !

După ce i-a apărut un volum de poezii, un medic-poet primi vizita unei doamne în vîrstă, prietenă cu el, care-l întrebă de ce scrie poezii.

— O, pur și simplu, așa — răspunse medicul — ca să-mi omor timpul.

— Timpul ? Dar ce pacienți nu mai aveți ?

La un anticar, un domn roșcovan, cu mîinile încărcate de inele de aur, răsfoiește „Viața albinelor" de Maurice Maeterlinck. Trec zece minute. Degetul lui urmărește rîndurile. Se întoarce apoi către vînzător :

— Ascultă, drăguță, n-ai cumva o carte la fel, dar despre vaci ?

— De ce ești trist Alecule?

— Tocmai acum am primit un plic de la redacția revistei mele literare preferate care îmi returnează manuscrisul „cu durere în suflet" și mi-e tare milă de bietul om...

Unui afacerist care făcea multe speculații, un prieten îi trimite cîteva cărți. După cîteva luni primește această scrisoare : „Dintre cărțile pe care mi le-ai trimis, mi-a plăcut mai mult aceea intitulată „Divina commedie". Dacă autorul ei mai publică alte opere, te rog să mi le trimiți imediat".

La film, un cîine este așezat într-un fotoliu de orchestră. Cînd eroina scapă cu viață și se află în brațele admiratorului, cîinele plînge cu lacrimi mari. Un spectator uimit îi spune stăpînului :

— E fantastic, un cîine care să plîngă așa la film ?

— Adevărat. Cu atît mai fantastic, cu cît nu i-a plăcut deloc cartea...

ÎN LIVADĂ

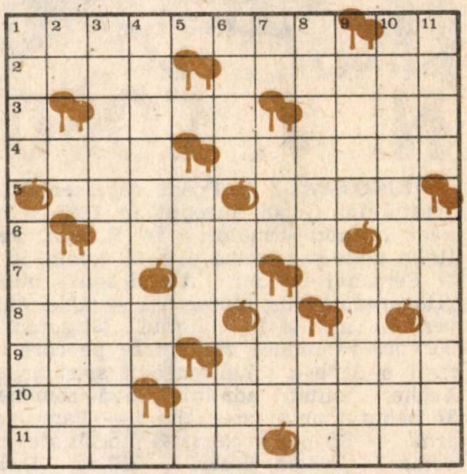

ORIZONTAL : 1) Prunus cerasifera, pom din familia rozaceelor — 13 piersici ! **2)** Cărarea din livadă — Activitate pentru reproducerea unor soiuri mai productive de pomi. **3)** Alt pom din familia rozaceelor (Prunus domestica) — Arbore prins pe malul apelor (Alnus) **4)** Casa plantelor — Femeie seducătoare (fig.) **5)** Reală — Morus nigra sau alba, pomi cu fructe mici, cărnoase. **6)** Pom fructifer asemănător cu caisul (Armeniaca vulgaris) — 14 corcoduși ! **7)** Localitate în Nigeria — 32 caiși ! — Sloiuri de gheață. **8)** Umbre. **9)** A trece cu vederea — Case. **10)** Ioana ! — Gîndac de mai. **11)** Interpreți ai frumosului — Întoarcerea lui Icar !

VERTICAL : 1) Pom din familia rozaceelor (Armeniaca vulgaris) — Fructul pomului denumit Cydonia oblonga. **2)** Ulcior — Vîrf de carpen ! — Fibros. **3)** Înfățișat. **4)** Acoperită cu ceară — Vîrf de plută ! **5)** Cîntecul recoltelor — Ultimul fruct ! **6)** Joc — Rădăcină de zarzăr ! — Rădăcină și trunchi de cais ! **7)** Ultimii în frunte ! — Omidă fără cap ! — Pom fructifer (Pirus sativa) tot din familia rozaceelor. **8)** Răzoare — Alt „locatar" al livezii (Malus domestica). **9)** Cultură orientală — Din familia lui Dracula. **10)** Ciuperci printre pomi — Mai marele livezilor (Juglans regia). **11)** Vulcan sicilian — Cunoscuți pomi roditori din familia rozaceelor (Cerasus avium).

DICȚIONAR : UTE, INII, IOA, IDA.

NICOLAE ROTARU

N. V. GOGOL

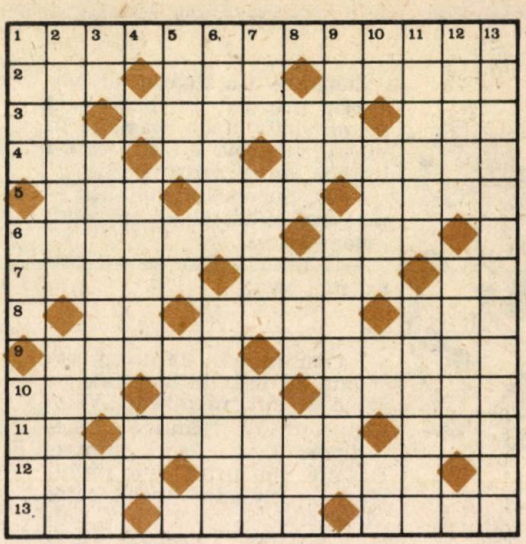

ORIZONTAL : 1) Poem reprezentativ din creaţia lui Gogol, început în 1835 şi continuat în anii următori în Elveţia, Franţa, Italia unde şi termină primul volum, în 1841. **2)** Personaj feminin din drama muzicală „Hovanşcina" de Musorgski — Una din povestirile incluse în volumul „Mirgorod", titlu care reproduce denumirea pe care moşierii o dădeau mai-marelui spiriduşilor — Veche unitate administrativă românească. **3)** Debutul unui romancier ! — Parte a unei arme — Strînge recolta. **4)** Localitate în Japonia — Longin Hossu — Militari. **5)** Pseudonim al lui Ioan Slavici — Parte a comediei „Revizorul", a cărei premieră a avut loc la Petersburg în 19 aprilie 1836... — ...şi manifestare a cercurilor reacţionare care s-au văzut pe scenă, printre replicile piesei. **6)** Guri de vărsare ale unor fluvii — Scriitor medieval japonez. **7)** Insule de corali — Anotimpuri calde — „Moşieri de altădată" (Partea întîi — Volumul „Mirgorod") ! **8)** Trup de bărbat ! — „...Küchelgarten", poem publicat în 1829 sub pseudonimul V. Arlov, care este imediat retras din librării şi distrus de către autor, ca urmare a poziţiei defavorabile cu care l-a primit critica — Pseudonim al lui Nicolae Petraşcu, istoric literar şi scriitor român (1859—1944). **9)** Cea a lui Gogol a durat între 20 martie 1809 şi 21 februarie 1852 — Dezaprobare. **10)** Feldmareşal şi scriitor prusac (1828—1908) — Pseudonim al lui Victor Crăsescu, scriitor român (1848—1918) — Popor rus şi... românesc. **11)** Eugen Lovinescu — Privitor la Roma, unde Gogol se stabileşte în 1837 pentru doi ani — 1842, cel în care termină „Mantaua" şi 1835, cel în care publică culegerea „Mirgorod", de pildă. **12)** Cavităţi bucale — Părtaş, complice. **13)** În anul 1842 îl găsim şi în acest oraş german, şi la Düsseldorf, apoi la Paris şi la Nisa — Piesă... folosită în piesa „Căsătoria" — Cel al scriitorului era moşier din tîrguşorul Bolşie Sorocinţi, judeţul Mirgorod, gubernia Poltava.

VERTICAL : 1) „...în cătunul de lîngă Dikanka", povestiri fermecătoare „de o poezie proaspătă, bogată, îmbietoare" (neart.) — Poeme, de H. Bonciu, scriitor român (1839—1950) — „...nu-i făcută pentru proşti", una dintre primele încercări literare, o satiră care s-a pierdut, dar al cărei subiect a fost relatat de unii colegi ai autorului (neart.) **2)** Una din posturile în care-l găsim pe Gogol în povestirile din volumul „Serile în cătunul de lîngă Dikanka" — „Fragmente alese din corespondenţa cu prietenii", de pildă, care apare în 1847. **3)** Florenţa Albu — Cea a Ucrainei este descrisă într-un tratat întocmit de Gogol care intenţiona să scrie o lucrare mai amplă cu titlul „Pămînt şi oameni" (1832) — Radu Stanca (1920—1962). **4)** „Taras...", una din cele patru povestiri ale volumului „Mirgorod" — Ultimii „Moşieri (!) de altădată", povestire din acelaşi volum, „Mirgorod". **5)** „Despre... mediu", articol didactic datînd din 1834 cînd era profesor de istorie universală la Universitatea din Petersburg — Alexandru Ivasiuc — Insulă în toponimia chineză. **6)** Tragedie datînd din 1825, anul debutului autorului (sing. neart.) — Roman istoric neterminat, din care Gogol publică un capitol în 1831 (neart.) **7)** Fluviu de coastă în U.R.S.S. — „...despre Nejin", una din încercările literare ale scriitorului, care nu s-a păstrat — A întreprinde. **8)** Fără absenţe — Fiul lui Esop — Localitate în Suedia. **9)** Nejin, unde în 1821, Gogol se înscrie la liceul de ştiinţe superioare — Mijloace de producţie avute la dispoziţie (fig.) **10)** Se repetă la „Hatmanul" ! — Italia, Germania, Franţa, prin care Gogol a peregrinat adesea — Debutul lui Gogol ! — Ilie Tănăsache. **11)** Hohote — Povestită. **12)** Capriciu — Cafeniu. **13)** Aşa cum a fost activitatea marelui scriitor rus, Nicolai Vasilievici Gogol, „primul realist critic sau ultimul romantic" dintre marii prozatori ruşi.

DICŢIONAR : IRI, ISB, LOE, STF, EAD, TSO, EIA, ENN, NOL.

Ca la carte

ORIZONTAL : 1) Cărturar. 2) Producție scriitoricească — Biblioteca pentru toți. 3) Carte — A legăna ușor — Origine (fig.). 4) Articol — Expunere de cărți. 5) Vocabular — Prepoziție. 6) Primele într-un adagiu ! — Fără echivoc (fem.). 7) Grai — Listă avocalică. 8) Citată în final ! — Spuse, reclamate. 9) Nivel... al cărților din bibliotecă — Întunecat. 10) Semn diacritic — Asociație.

VERTICAL : 1) Aici se învață carte — Părți de dramă. 2) Conducător — Producător de cărți. 3) Radu Rosetti — Osie — Informații. 4) Latini — Adrian Maniu. 5) Merge cu caprele — Pe cap de locuitor în Oaș. 6) Începutul istorisirilor ! — Prieten. 7) Vorbește ca la carte — Aparat de gimnastică. 8) În grai ! — Marii maeștri. 9) Conținut — Perdea de întuneric. 10) Privitor la traiul din facultate.

DICȚIONAR : LST, REC.

Marinărească

ORIZONTAL : 1) Fiică a mării **sau** Frumoasa litoralului nostru ● „Bătrîna" marinarului. 2) O dezlănțuire furtunoasă ! ● Pește model. 3) Spărgător... lansat la apă (pl.) ● Motor pentru... săgeată. 4) Intrate în port ● Cadru pentru o poză cu vîslași ● Marea și iar marea ! 5) Navigație în limbaj modern. 6) Cursă acvatică ● Invers, se varsă în Marea Laptev. 7) Golul dintre creste ● Definiții prin valuri ● Ciclop marin ! 8) Un fel de „mîncare"... marinărească ● Trofeul lui Neptun. 9) Lifturile catargelor ● Rămas în urmă ! 10) Cu indicarea altitudinii ● E de serviciu în marină. 11) A luat cam multă apă ● Ciocîrlia din cîntecele populare. 12) Pe uscat la... Atena ! ● Venit din larg !

VERTICAL : 1) „Papucii" lui Neptun (sing.) ● Victimă a Mării Egee (mit.). 2) Pasager distins pe corabia deșertului ● Merge la mare ● În fața lui... Mitică ! 3) O corabie... la înălțime .(fig.) sau umbra călătoare pe luciul mării ● Salut din depărtare ● Marinar cu termen redus. 4) Parole în... valuri de șampanie ● Pămînt ! Pămînt ! 5) Se-neacă la mal ● Colac de salvare în mările calde ! 6) Ghid pe mișcătoarele cărări ● Prora șalupei ! 7) Face cît doi ● Odgoane în Liliput ● Marea în esență. 8) Bază navală ● Marea... grecilor ! ● Algebră (abr.). 9) Stă în calea apelor ● Vai și-amar de tema noastră (pl.). 10) Vasul... menajerie (mit.) ● Fiecare cu bereta lui.

Parodii de Mircea Micu

NICHITA STĂNESCU
Am văzut umblînd

Pe mare am văzut, umblînd băieți
în bocanci și în brațe cu fete
era ca niște zeități
de tot frumoase și cu plete.
Doi vulturi aveau în loc de mîini
organul vederii lor era de verdeață,
nu mîncaseră nimic de săptămîni
decît ceva alge de dimineață.
Fetele dădeau din picioare
să meargă și ele alături de ei
singure pe marea cea mare
dar nu le-au lăsat, dragii de ei.
Pluteau în bocanci sunau apele,
și nu se scufundau nici un fel
așa cum degetele mele ar merge
pe clapele unui pian de oțel.
Am încercat și eu dar nu
mi-a ieșit chiar la țanc
fiindcă n-aveam decît un bocanc.

MIRCEA DINESCU
Invocație

Dați-mi o lingură de tuci
să sparg cu dînsa patru nuci.

Să nu mă vadă în amurg
iubita mea cu părul murg.

Dați-mi un greiere să-i pun
în vîrful cozii sale-un tun

să tragă el în cine știu
veninul lui liliachiu.

Și să-mi mai dați o capră pură
s-o pasc pe un tăpșan cu zgură

să facă dînsa be și bee !
fără să știe nici de ce

căci sînt sătul de uși, de chei,
de grași și de tramvaiul trei,

de întreținerea — lăcustă —
ce din chenzina mea mai gustă.

Nu vreau nici scaun nici coroană
doar capra mea contemporană.

ADRIAN PĂUNESCU
Declarație

Te iubesc chiar dacă plouă, te iubesc
chiar dacă ninge
meteorologii ăștia au în loc de cap o minge
te iubesc și la Craiova cînd mă plimb
sub vechiul zid
și cînd cînt diverse imne în tribună la Rapid.
Te iubesc cu disperarea unui tren ce nu
se-oprește,
foaie verde de iubire, foaie verde cozi de pește.
Mai ales la malul mării te iubesc și mai enorm,
te iubesc și dimineața și cînd seara vreau
să dorm.
Voi reglementa această stare anacronică
și veche
și-am să-ți cînt un im de jale sub pufoasa ta
ureche,
să ți se-nfioare nara roză ca un trandafir
ochii să ți se-nfioare cu reflexe de safir
lira coamei tale lunge, părut tău pînă la glezne
îl voi face înc-odată să mai lumineze bezne
și pe cei ce te huliră am să-i spintec
cu-n pumnal :
tu, nesomnul vieții mele, nărăvaș și dulce cal...

GEORGE ALBOIU
Pastel

Pe spate stau în cîmpie
pe burtă stau dacă vreau
îmi îndoi un genunchi
îmi îndoi un cot
și aud scîrțiind Carul mic.
Cîtă suferință mă cuprinde
cînd oftez de se revarsă Borcea
și luna stă ca o proastă pe cer
în loc să ofteze și ea...

TUDOR GEORGE
Sonet aerian

Să nu mă-nvețe Fănuș Neagu
Ce-nseamnă un sonet frumos.
Eu am ile astea cu desagu
Și toate mi-au ieșit vinjos.
Am ascultat odată gagu
Că sînt hîrsut și fioros
Și că sînt mai trebuincios
Decît unei mamzele magu.
Nu voi lăsa vreodată steagu
Acestui vin trebuincios
Chiar dacă domnul Fănuș Neagu
Venit recent din occident
E sobru, trist și abstinent.

IULIAN NEACȘU
Confabule

Un țăran trece strada / chiar /
prin mijlocul drumului / și /
sergentul cu circulația / se
uită la el / rîde și îl /
întreabă în / limba franceză /
escuțazi-mă / pardon /
chez che vu fe ? /
din Dîrla de jos / zise
cu bucurie țăranul /
să fiți mata / bon sante /
că și eu sînt /
tot din vilajul ăla... .

GHEORGHE TOMOZEI
Melancolie

Bat la o mașină de scris Evrika
(de fapt, Erika)
așa o cheamă și pe vecina mea
care-mi vinde catifea
să-mi scriu frumos destinul
pe marfa ei de contrabandă.
Ea stă la etajul unu,
eu stau la etajul unu,
(unu și cu unu fac unu)
chiar dacă tragi cu tunul.
Așa că mai bine bat la mașină
poate că o să vină,
la mașina mea Evrika
Erika
Ev
A... !

ION BĂNUȚĂ
Panoramă

Visele și paraclisele
toate nescrisele
le-am ucis în drumul de sare
pe Șoseaua Ștefan cel Mare
putea să fie și Ștefan cel mic
dar nu-i nimic.
Eu m-am lăsat și de lăut
și de năut
și de sulfină
și de grădină
și fără vină
chiar de albină.

GHEORGHE PITUȚ
Aș paște turme

Aș paște turme-n orice zi,
mioare berce sau cornute
cu blană albă, blană gri,
chiar dac-ar fi vreo șapte sute.
Urcat pe un catîr docil
le-aș zice doine din caval
și m-aș simți din nou copil
umblînd pe vale și pe deal.
Sînt mulți confrați care se-ndoaie
de ce înseamnă să crești oi
ei nu știu cum că orice oaie
dă cîte-un miel sau cîte doi.
Că e frumoasă ca o zînă.
și dacă îi vorbești mai rar,
seara cînd vine ea la stînă
se mulge singură-n șiștar.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2							●		
3			●						*
4					*				
5		●		*					
6						●			
7							*		
8	●			*					
9					●			*	
10				*					●

SCRIS ȘI ORAL

ORIZONTAL: **1)** Obiectul muncii scriitorilor. **2)** Rezultatul muncii tipografilor — Un ultim eseu ! **3)** Mijloc de percepere ! — Acțiune de cărturar. **4)** Presa noastră — Fabricat... în toată lumea. **5)** Meserie de... rotar. **6)** Un du-te-vino — Extinsă pe orizontal. **7)** Butoaiele de lîngă teascuri — Standard de viață la țară. **8)** Personajul din literatură ! — Scoaterea petelor (pl.). **9)** Ciclu de lecții — Primele buchii ! — Miezul poeziei ! **10)** Prietenul din Franța — Autorul cunoscutei „Povestea vorbei".

VERTICAL: **1)** Muncă de cititor — Deschide cartea ! **2)** Devine realitate — Publicat în timpul vieții. **3)** Publicații. **4)** Finalul alfabetului ! — Citată în fine ! **5)** Roman de Liviu Rebreanu. **6)** Resort — Fluviu european. **7)** Referitor la apele calde naturale — Bunic. **8)** Din nou. **9)** Reluarea tipăririi unei cărți. **10)** Primii autori ! — A trece în fondul statului.

DICȚIONAR: CEP, AMI.

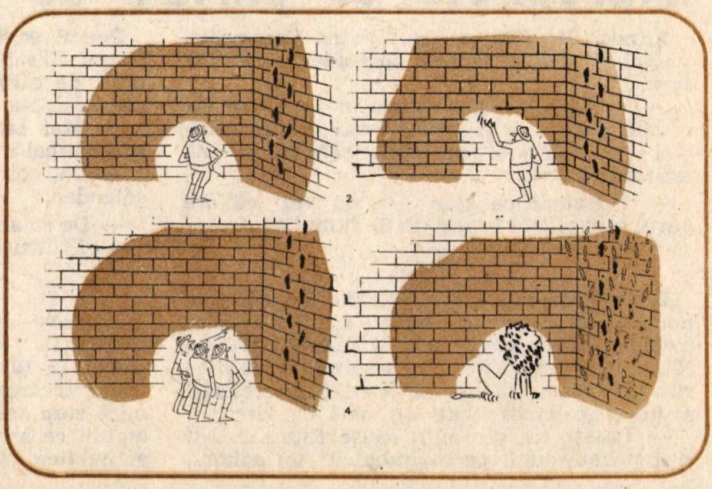

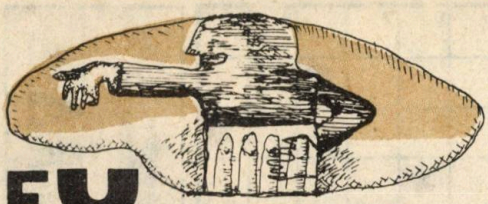

EX catedra

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2							■		
3					■				
4				■					
5	■				■				
6		■						■	
7	■				■				■
8		■		■					
9	■						■		
10						■			

VERTICAL : 1) Poate lua toate notele — Nota 6 la muzică. **2)** Concentrat la lecții — Personalul băncii. **3)** Face lumină... în cercul de matematici — A agăța. **4)** E grec de lîngă Delta — Un aer poetic. **5)** Sînt... la începutul istoriei ! — Programe școlare. **6)** Exerciții și probleme (sing.) — Fără lipsuri... la comportare ! **7)** Primele la citire sau... dimpotrivă ! — Unități școlare. **8)** Demonstrativ din Moldova — Primele traduceri ! **9)** Dus în ispită — Nou prefix. **10)** Ascultători la lecții.

VERTICAL : 1) Manuale — A trece cu vederea. **2)** Cuvînt de legătură — Avea cunoștințe — Început și sfîrșit de examen ! **3)** Lucrări trimestriale — Introducere în învățămînt. **4)** Tare la constituție și la... naturale (fem.). **5)** Culte sau... inculte ! — Intoarcerea solului... de la țară ! — Tot un tot. **6)** A pune între ghilimele. **7)** Școala... obligatorie. **8)** De la „a" la „z" (sing.) — Nord-vest ! **9)** „Cucoana mare" a unor școlari — Compus chimic. **10)** Harpagon și Hagi Tudose... — ...și alte personaje celebre din literatură sau alte domenii.

DICȚIONAR : ETA, IȘTIA, TAT.

NICOLAE ROTARU

CARTE DE VIZITĂ

(Rebus : 6, 9 ; 8 ; 6)

Impregnate cu parfum de veșnicie

Fiindcă DANTE scrisese Divina Commedie, vulgul credea că fusese într-adevăr în Infern.

— Uite pe cel care merge în iad și se întoarce cînd vrea și aduce vești despre osîndiți ! — zice o femeie către alta în Verona arătînd pe poet.

— Adevărat ce spui ; — nu vezi că are părul creț și fața înnegrită de fumul de acolo?

Ducîndu-se într-o zi la editorul Panckoncke pentru a-și citi niște spalturi din Enciclopedia aflată sub tipar, DIDEROT (1713—1784), îl găsi pe acesta îmbrăcîndu-se. Editorul fiind foarte bătrîn, DIDEROT încercă să-l ajute, deși Panckoncke vru să-l oprească.

— Lăsați, nu vă sfiiți, spuse filozoful. Nu sînt primul autor care „îmbracă" un editor...

Poetul englez JOHN DRYDEN era căsătorit cu Elisabeth Howard, dar se ocupa mai mult de cărțile sale decît de soție. Aceasta, plictisită, i-a spus într-o zi :

— Mai bine aș fi o carte, poate mi-ai acorda mai multă atenție !

— Da, comoara mea. Dar mai degrabă un calendar.

— De ce anume calendar ?

— Pentru că în fiecare an ai fi nouă !

Savantul medic și chimist german PAUL EHRLICH (1854—1915), laureat al Premiului Nobel, în 1908, pentru descoperirea salvarsanului, încărcat de treburi, obișnuia să-și trimită sieși prin poștă cărți poștale, spre a-și aminti ce are de făcut. Nu era un uituc, dar activitatea supraîncărcată a sa nu suporta

Poșta franceză a instalat prima cabină de telefon care funcționează cu energie solară.

Actorul Richard Burton s-a recăsătorit de curînd. Iată-l împreună cu soția sa Sally Hay zîmbind la ceremonia de la Las Vegas.

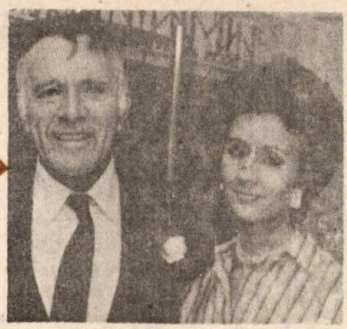

UN NOU TIP DE MINI-MAȘINĂ

Richard Badu este unul dintre cei 2 000 de participanți la festivalul-concurs al instrumentiștilor ce s-a desfășurat la Galax, statul Virginia.

Cel mai vîrstnic locuitor al Japoniei înregistrat în „Cartea recordurilor" este cel din fotografia noastră și se numește Shigechiyo Izumi. La cei 118 ani Izumi, care prezintă o sănătate excelentă, are toate șansele să doboare recordul național în materie de longevitate — de 118 ani și 88 de zile.

imixtiunea treburilor secundare. Astfel, nu admitea nimănui și îndeosebi femeii sale de serviciu să-i umble prin cărți și să le deranjeze aparenta dezordine (care era pentru el ordine memorată perfect) a bibliotecii pe care el însuși o numea „raiul șoarecilor". Astfel, odată se zice că i-a spus femeii de serviciu :

— Să nu pui mîna pe nici o carte, pentru că am pus otravă printre filele cărților.

— Bine, zise femeia, dar cum faceți dumneavoastră, domnule profesor, să nu vă otrăviți ?

— A, să n-ai nici o grijă, zise el, eu am luat un antidot.

●

Hotărînd să se căsătorească, celebrul matematician, fizician, astronom și filozof englez, ISAAC NEWTON (1642—1727), s-a dus în vizită la aleasa inimii sale. Spre uimirea acesteia, încă din momentul sosirii, NEWTON a început să-i citească piesa lui Shakespeare „Troilus și Cressida" pe care a parcurs-o de la un capăt la celălalt. Încheindu-și lectura, a rămas cîteva clipe cufundat în tăcere, trăgînd cu sete din pipă. Apoi, scoțînd pipa din gură, s-a apropiat de fată și i-a luat mîna. Emoționată, aceasta aștepta declarația hotărîtoare. O arsură bruscă a făcut-o, însă, să-și retragă mîna.

Cu gîndul la cine știe ce problemă care-l preocupa NEWTON îi luase un deget îndesînd cu el de cîteva ori jarul din căușul pipei.

Ceea ce nu a împiedicat-o, însă, pe fată să accepte căsătoria cu marele savant.

●

Întîlnindu-l pe SAMUEL JOHNSON, după ce acesta își publicase faimosul său „Dicționar al limbii engleze", două doamne din înalta societate i-au elogiat opera, felicitîndu-l pentru că a omis cuvintele engleze nedelicate, grosolane, vulgare etc. „Dar bine, dragele mele — replică JOHNSON — asta înseamnă că dumneavoastră le-ați căutat ?!"

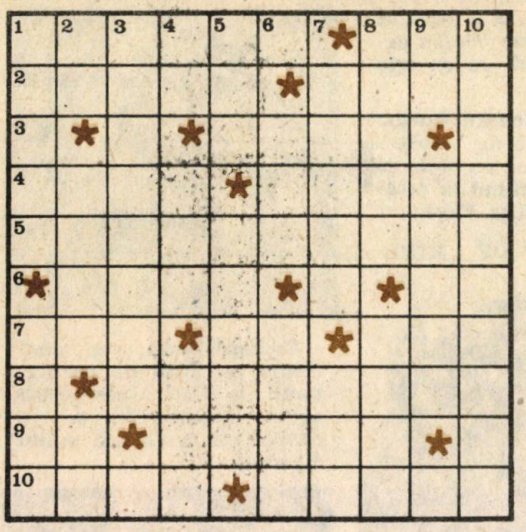

PUȚINĂ LITERATURĂ

ORIZONTAL : 1) Gen literar „pre versuri tocmit" — Vîrful capului. **2)** Decanul genului epic — Poetul „pătimirii noastre". **3)** Manieră de scris. **4)** Eroină a lui Petre Ispirescu — A face cinste. **5)** Vers iambic de 12 silabe, caracteristic epocii elenistice. **6)** Încercare literară — Mihu Dragomir. **7)** Crustaceu — 12 tomuri... de Tomozei ! — Face repetiții. **8)** Scriitoare satirică. **9)** Bîte ! — Cere scuze cititorilor. **10)** Iubita poetului — Anume.

VERTICAL : 1) Mod de exprimare... literar — Cadență poetică. **2)** Zero, zero — Poet ardelean, autorul volumului „Inventar rural" (1931) — Tiberiu Utan. **3)** Luceafărul literaturii române. **4)** Ultimile în frază ! — Osii — Pronume posesiv. **5)** Tip anonim — Personajul principal al unei scrieri. **6)** Nuanță — Tablă de materii. **7)** Acțiunea dinainte de a scrie — Firele din război. **8)** Nu-i alb-negru — Poet român (1886—1954), autorul unor „Poeme în proză" (1923). **9)** Ovidiu Genaru — Versificat „în dulcele stil clasic". **10)** Activitate de presă.

DICȚIONAR : RECTE.

Multe și mărunte

Arborele care crește cel mai repede este bambusul. Într-o oră, bambusul crește cu 2—3 cm, iar în 5—6 săptămîni ajunge la înălțimea de 18—20 m.

●

Uimitoare este și viteza cu care cresc eucaliptii. Copacii tineri, de pildă, cresc cu 4—5 m pe an. Mai tîrziu viteza de creștere scade, încît în 20—30 de ani eucaliptii ajung pînă la 35 de metri. În același timp, un eucalipt de 30 de ani are trunchiul la fel de gros ca un stejar de 200 de ani.

În anul 150 e.n., sciții introduc cînepa în Europa. Pînă atunci toate țesăturile europene erau făcute din in și lînă.

●

Numele de tipar îi vine acestui pește de la „țipetele" asemănătoare unui chițcăit de șoarece pe care le scoate atunci cînd este atins. Aceste sunete sînt produse în urma evacuării bruște a aerului prin bronhii. Acest pește este cunoscut în lumea pescarilor ca un barometru de precizie el fiind foarte sensibil la schimbările de presiune, dînd de veste cu 24 de ore înainte de apropierea furtunii prin mișcările sale.

●

Struțul (Struthio camelus) este întîlnit în pustiurile și stepele din Africa, Arabia și Siria, fiind un reprezentant al păsărilor arhaice. Înălțimea struțului ajunge pînă la 2,8 m și greutate pînă la 90 kg.

●

O broască țestoasă din Fontainebleau a purtat pe carapacea ei pînă la moarte, pecetea cu inițialele lui Napoleon.

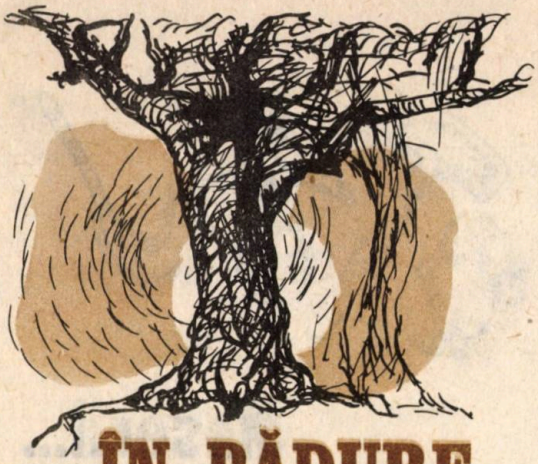

ÎN PĂDURE

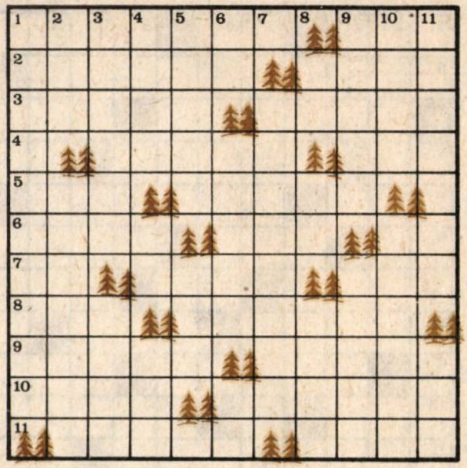

ORIZONTAL : 1) Majordomii pădurilor — Varietate de plop. **2)** Zadă — Iute la minte. **3)** Favoriții veveriților — Unitate de producție vegetală și animală. **4)** Debitor — Începuturile industrializării ! **5)** A scoate capul — Avantaj. **6)** Vorbăreață — Ultimii caiși ! — 24 acati ! **7)** 52 frasini ! — Vecinii brazilor și molizilor — Arborele de ceai. **8)** Esență tare... la culme ! — Însoțește locomotiva. **9)** Formulă de politețe la țară — Fluviu de coastă în URSS. **10)** Învățăcel — Șeful pescarilor. **11)** Greci — Lariță.

VERTICAL : 1) Subțirică, subțirea. **2)** Organ vegetativ la ciuperci — Parcele. **3)** Știe tot — Puiul mioarelor. **4)** Localitate montană sibiană — 24 carpeni ! — Termen cu semnificația cinci sau ultimile relicve ! **5)** Pînă aici — Coroană de lariță ! **6)** Esență de brad ! — Mioarele — 13 anini ! **7)** Pădure de frasin. **8)** 53 stejari ! — Ultimii arini ! — General și om politic mexican. **9)** Arbust montan — Frică. **10)** „Materie primă" pentru arbori — Ruda stejarului și gorunului — Coroană de brad ! **11)** Puieți de rășinoase — Și-n fine, o alună !

DICȚIONAR : IND, IȚI, EIA, CVE, DIAZ.

GASTRONOMICĂ

(Criptografie : 10, 8, 2, 4)

$$\frac{A}{T}\ \frac{A}{T}\ P^{c}\ R^{c}$$

Pentru a aduna un kilogram de miere o albină trebuie să parcurgă în zbor aproape 300 000 de kilometri și să culeagă mierea din 12 000 de flori.

O buburuză sătulă depune zilnic între 10 și 50 de ouă lunguiețe-gălbui. Cantitatea de ouă depinde de numărul de insecte parazite pe care le consumă buburuza. Astfel, pentru a depune 50 de ouă buburuza trebuie să devoreze 100 de paraziți mari sau 300 mai mici. Un entomolog a calculat că în condiții optime de hrană o buburuză poate depune în 74 de zile 1 346 de ouă, consumînd în acest timp 7 325 de paraziți ai lucernei.

Chiar și neobositele furnici dorm. Puțin, e adevărat, doar vreo trei ore, dar adînc. Cînd se trezesc, își întind pe loc picioarele și schițează ceva foarte asemănător cu căscatul la oameni.

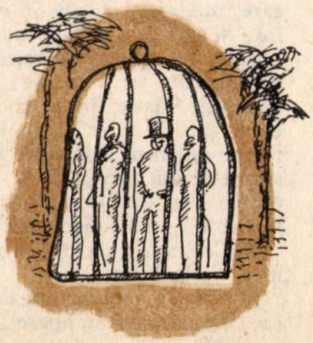

În Orient, pescuitul perlelor datează încă din antichitate. Monedele străvechi, dezgropate în urma săpăturilor, poartă efigiile unor împărătese persane, ale căror urechi erau împodobite cu perle. De asemenea, în Coran, perla este socotită simbolul frumuseții perfecte.

Într-un parc zoologic din Japonia maimuțele se bucură de libertate deplină. În schimb vizitatorii sînt obligați să intre într-o cușcă, ce-i drept spațioasă, din care n-au decît să admire în voie „maimuțărerile animalelor".

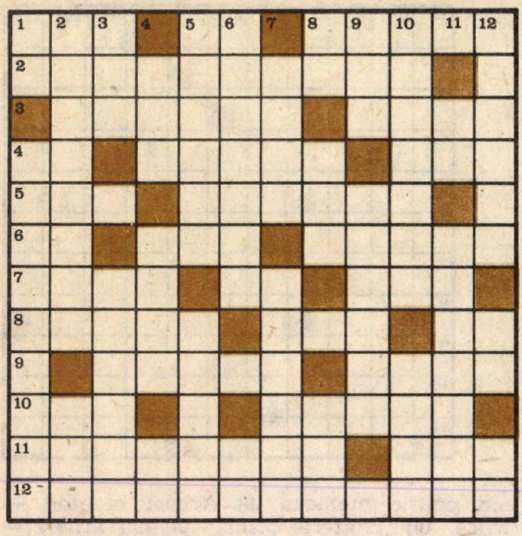

Meserii...

ORIZONTAL : 1) Doctor — 3,4 combineri ! — Primii esteți ! **2)** 2,3 dogari ! — Constructori de vapoare. **3)** Funcție — Muncitor.. cu gura. **4)** Parola telefonistului — Struguri... la plămîni — 31 brutari ! **5)** Unealta muncitorului forestier — Ultimii țărani ! **6)** Muncitori feroviari — Ultimii morari ! — Intrarea și ieșirea din garaj ! **7)** Primii artiști ! — Cap de profesor ! — Localitate în județul Bacău. **8)** Meseriaș de frunte deși... codaș ! — Fire de țesător (sing.) — Debut. **9)** Definiții **10)** Interpret într-ale frumosului — Unelte ale croitorului. **11)** Bani de drum — Meserie de... tipograf. **12)** Meseriașii orelor exacte.

VERTICAL : 1) Domeniul sociologilor — 2,3 țapinari ! — 2,3 docheri ! **2)** Identic — Taxatoare. **3)** Lucrător de drept — Trup de poștaș ! **4)** Inginer (abr) — Actor. **5)** Primii căpitani ! — Prefix pentru un stupar — Primii economiști ! **6)** Glasurile coriștilor — Oier. **7)** Vaporean — Suflet de hornar ! **8)** Pielar — Afluent al Mureșului. **9)** A se ivi... la miliție ! — Uite — CEC avocalic. **10)** Insulă în Mediterană — Saramurată. **11)** Meserie din uzină și din oierit — Grup vocal. **12)** Primii tipografi ! — Aurari.

DICȚIONAR : ACINI, ORT, ECO, ESO.

DE LA UN GÎND LA ALTUL

● Cât timp între popoare se perpetuează starea de beligeranță, ele rămân în starea copilăriei omenirii.

● **A ști** mai mult înseamnă **a fi** în mai mare măsură.

● Cel ce-a acumulat mai multe idei sau știință n-are a se teme nici pe departe ca acela ce-a strâns mai multe averi.

● Un lup însângerat sfârșește prin a fi sfârtecat de haită.

● Dintre toate vietățile numai mielul nu se jeluiește în clipa sacrificării.

● Toate cele pot fi reduse sub presiune, doar apa care curge ca o jale fără sfârșit, doar apa care pare materia cea mai lină și moale, doar apa este irepresibilă.

● Esența adevăratei datorii sau etici nu constă în a face bine și-a aștepta recunoștință, ci într-o poveste simplă precum a călătorului care, întâlnind o casă în ruină, și grajd cu vite muribunde, se apucă să repare construcțiile și să îngrijească animalele, astfel încât dacă, după plecarea lui, s-ar întoarce stăpânul locului să găsească toată gospodăria în ordine, iar despre binefăcător să nu știe nimeni nimic.

● Cei mai plicticoși oameni sunt flecarii.

● Numai umbra obiectelor transparente ne apare luminoasă.

● Când descoperi că un prieten te-a jignit sistematic în absență, e de datoria ta să-l ocolești.

● Durerea de a-ți pierde un prieten vechi întrece mulțumirea de-a cîștiga zece prieteni noi.

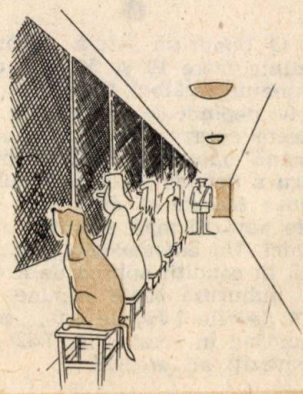

...și îndeletniciri

ORIZONTAL : 1) Gravor — Boală de stomac. **2)** Scriitor — Aurar. **3)** 2,3 zidari ! — Au chemare. **4)** Pielar — Prescurtare de... farmacist. **5)** Marcă de... șofer — Meseriașii cuprului. **6)** Suflet de brutat ! — Rîu în R.P. Mongolă — Cartea mare. **7)** Băieș — Comedieni. **8)** Semne particulare de... turnător ! — Aliat fără cal ! — Sacagii. **9)** Este răsucit ! — Lucrător al pămîntului — Trăgător polar. **10)** Oier șef — Primii apari ! — Iubitele păstorilor. **11)** Gornist — 1,2 organiști ! **12)** Șindrilar — Dregător domnesc.

VERTICAL : 1) Fabricant de găitane — Abreviație militară. **2)** Meșter lemnar — Meșter lăpțar. **3)** Primii atamani ! — Zimbru — Vechi locuitor din nordul Mării Negre. **4)**

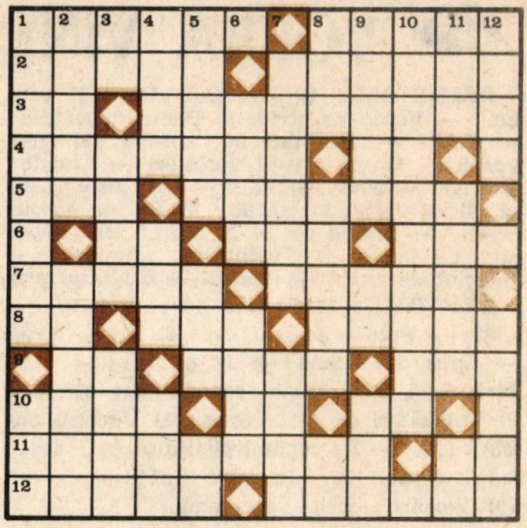

A opta — Chelner — Liman fără margini ! **5)** Veche siglă pentru abator — Rîu... în Brazilia ! — Primii bragagii ! **6)** Olari fără cerc ! — Iureș. **7)** Serveau la țap și halbă — Capabilă. **8)** Oraș în China antică — Meșter căutat la măciniș — Măsură pentru sticlar ! **9)** Privitor la miros... pentru un cosmonaut ! **10)** Șepcari. **11)** Cardinal — Ieșire în evidență — 2,3 coșari ! **12)** Scabie — Cultivatori de floare albastră.

DICȚIONAR : IRO, BTS, RIO, UAN.

● Când îți îmbătrânesc părinții, ai sentimentul straniu că ei sunt copiii tăi.

● Nici un efort nu trebuie cruțat pentru a-ți păstra demnitatea.

● Binefacerile într-o prietenie nu sunt necesare dacă la baza ei stă o fascinație reciprocă.

● Misterul pe care-l sondează ochiul interior este infinit mai bogat decât cel cercetat de organul vederii.

● Cei buni sunt insuportabili pentru cei răi.

● „Fă binele și dă-l pe apă!", spune poporu-n orice zi, căci geniul de a trăi, limba l-a-nscris în verbul **sapă**.

● Norocul celor răi este că sunt mai mulți oameni buni decât răi, dar acest fapt nu trebuie să-i liniștească.

● Creația se aseamănă cu dăruirea unui om care construiește o casă nouă pentru a fi locuită de un călător necunoscut.

● Bunăvoința față de orice făptură adaugă la armonia universală.

● Cu fiecare copil se naște un pământ nou.

● Am fost aduși pe poduri noaptea, dar adormiți să nu mai știm.

● Descoperi din când în când că ți-e familiară figura unui om pe care nu l-ai văzut niciodată.

● Gloria occidentului cu domurile sale mărețe constă în credința lui în omul născut în răsărit.

● Acolo unde nu sunt oameni nu există nici timp.

● Inegalabila grație ce i s-a dat Vieții constă în distanța dintre Pământ și Lună.

● Numărătorii valurilor mării fac cea mai inefabilă muncă.

● Cu puțin înainte de răsăritul Soarelui, cei receptivi aud cum vin zorile într-un galop universal.

● Locul unde fiecare suflet e vinovat se numește iad.

VORBA VINE

ORIZONTAL : 1) Autorul „Povestii vorbei“ — Vorbe pe hîrtie. **2)** Debut avocățesc ! — Cete ! — Localitate în Camerun. **3)** Arta vorbirii... **4)** ...și artiștii vorbitori — Liniște ! **5)** Riglă — Naivi. **6)** Vai ! — Ieșit în evidență. **7)** O vorbă incorectă. **8)** Începe traducerea ! — Spune nu — A înflori. **9)** „Depozit“ de vorbe — Cuvînt de dicționar — Început de eres ! **10)** Vorbiți — Cuvinte rare.

VERTICAL : 1) Se ține de cuvînt. **2)** Bogăție — Figură de stil (livr.) **3)** Vorbe scrise — Spus din inimă ! **4)** 14 oratori ! — Vers fără rimă. **5)** Vorbesc despre trecut. **6)** Veste **7)** Culegători de vorbe scrise. **8)** Vorbire bîlbîită (fig.) — La capătul pistilului. **9)** Începutul istorisirii ! — Cunoaște (inf.) — Corect. **10)** Vorbire... scrisă la cinema.

DICȚIONAR : AVO, ESU, IAI.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									
9									
10									

DE... MERS

(Rebo eliptic : 3 + (3) + 4 = 9)

FILATELICĂ

(Monoverb cu inițială : 1 — 2 — 8)

LA „BRÎNZETURI“

(Rebo : 4 + 3 = 7)

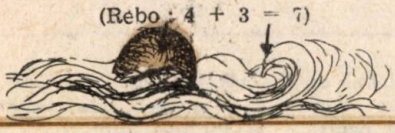

ÎN ASCUNS

(Monoverb ilustrat : 3 + 5 + 3 + 2 + 3)

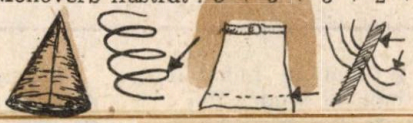

UMOR

În cursul unui interviu acordat unui ziarist foarte insistent, ALEXANDRE DUMAS-tatăl a fost întrebat : „Este adevărat că dv. sînteți o combinație de alb și mulatru ?“ „Da domnule, e adevărat“. „Așadar tatăl dv... ?“ „A fost un mulatru“. „Și... bunicul ?“ „A fost un negru“.

Răbdarea lui DUMAS era pe sfîrșite, dar ziaristul nu înțelegea să se oprească : „Și... pot să vă întreb ce a fost străstrăbunicul dv ?“

„O maimuță, domnule... un maimuțoi. Originea mea începe acolo unde se termină a dumitale“.

●

Un ziarist l-a întrebat pe un cunoscut autor englez de povestiri de aventuri :

— Care a fost cel mai bun sfat, pe care l-ați primit vreodată în viață ?

— Să mă însor !

— Minunat ! Dar cine vi l-a dat ?

— Actuala mea soție.

●

CHARLIE CHAPLIN se întreținea odată cu un ziarist despre valoarea radioului și a presei.

— Vedeți vreo diferență între ele ? — întrebă ziaristul.

— Desigur, răspunse CHAPLIN, chiar una foarte însemnată : încearcă dumneata, să împachetezi o scrumbie într-un aparat de radio !

„Miss America" din acest an a fost aleasă de către pretențiosul juriu tînăra Vanessa Williams din Millwood. În vîrstă de 20 de ani, Vanessa este studentă la secția de teatru și muzică a Universității Syracuza. Vanessa este prima cetățeană de culoare din S.U.A. care cîștigă acest concurs.

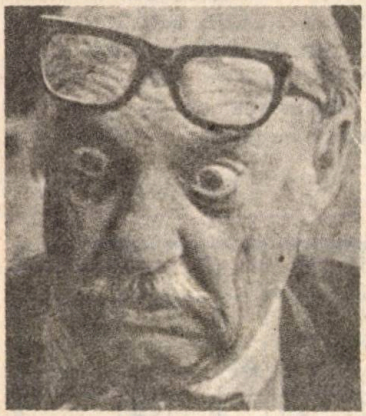

Jackie Coogan, primul copil-actor în filmul „Puștiul" cu Charlie Chaplin, acum șaizeci de ani, și astăzi.

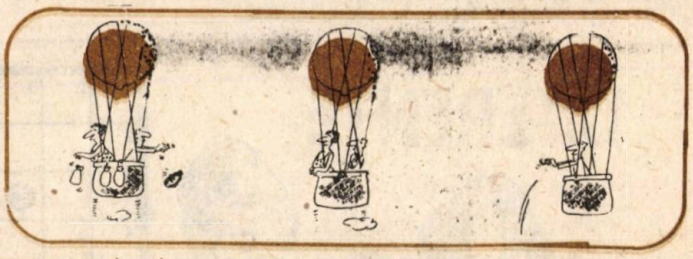

Un ziar studențesc a trimis cîndva un reporter să ia un interviu profesorului BILLY GRAVES care se plînsese că lucrările scrise erau abominabile. Interviul apăru cu titlul de o șchioapă :

„Profesorul spune că lucrările scrise sînt abdominabile".

●

Corespondentul unui ziar oarecare îl întreabă pe HEMINGWAY despre viitoarele sale planuri literare :

— Pregătesc în prezent un roman — răspunse scriitorul.

— Ce temă are ? — întreabă corespondentul.

— Tema e destul de nouă pentru mine. Mi-a sugerat-o un film pus în scenă după o povestire de-a mea.

Una din ultimele piese ale lui IBSEN, „Cînd noi, morții, vom învia", e foarte complexă și confuză din punct de vedere al conținutului de idei și al caracterelor personajelor. Un reporter îl întreabă pe dramaturg înainte de reprezentarea piesei :

— Care este ideea fundamentală a noii piese pe care ați scris-o ? Ce idei ați vrut să transmiteți prin ea ?

— IBSEN răspunse plin de importanță :

— Numai domnul dumnezeu și cu mine știm asta !

Piesa fu reprezentată, dar fără succes. În antract, IBSEN îl întîlni din întîmplare pe reporter. Luîndu-l la o parte îi șopti :

— Îmi dau seama că am cam exagerat adineauri ! Numai dumnezeu știe ce-i în piesa asta !...

●

— Cum s-ar putea risipi obscuritatea care domnește în lucrările decadente ?

— Punîndu-le pe foc. Măsură ce le va reda, neîndoielnic, claritatea.

MIHAI BURDUJA

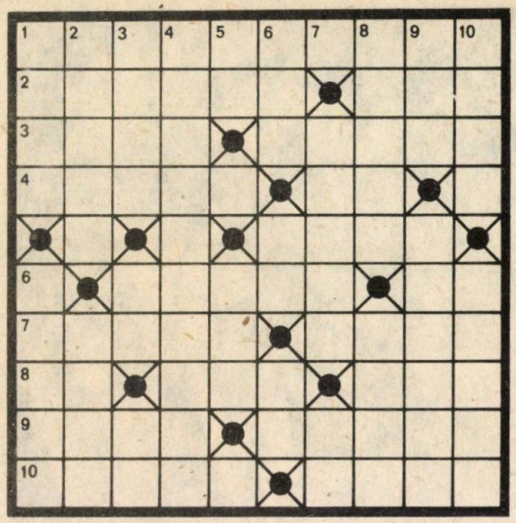

Susținători pentru...

ORIZONTAL : 1) RAPID. 2) STEAUA — ȘOIMII (abr.). 3) JIUL și F.C. ARGEȘ — ȘOIMII. 4) Trase la poartă — CONFECȚIA. 5) RULMENTUL. 6) STEAGUL ROȘU — PROGRESUL, în finală ! 7) PROGRESUL (fig.) — Participant la Daciadă. 8) RAPID, iar în frunte ! — Bătrîna doamnă — Suflet bogat : 9) Specific pentru A.S.A. — PETROLUL. 10) TRACTORUL — VAGONUL.

VERTICAL : 1) GAZ METAN (pe terenul LAMINORULUI) — Bate METALUL la F.C.M. GALAȚI. 2) PORTUL (după o grea pierdere !) — F.C. BAIA MARE. 3) INDUSTRIA SÎRMEI — U. CLUJ, în poziție de mijloc ! — MEDICINA. 4) SPORTUL. 5) 1—3 făcut de STEAUA ! — METALUL. 6) U.T.A. — Vîrf de atac la AURUL BRAD — Două divizii de fotbaliști. 7) Faultat — Lider... în clasament ! 8) ȘOIMII (din nou) — AUTOBUZUL. 9) Întoarcerea zeului Pan ! — U.T.A. ! 10) Viață nesportivă — ELECTROTEHNICA.

Cuvinte rare : OGA.

DIFERENȚE

ORIZONTAL : 1) Întreprindere cu pierderi planificate (inf.) 2) Fierul roșu (fem.) 3) Întoarcerea fiului ! — Ansă centrală ! — Repetiție la scenă deschisă. 4) Formă de ambarcațiune — Pornire la un drum !... — ..parcurs în fine ! 5) Suflet curat ! — Țin steagul sus. 6) Liber curgător — Istorie veche. 7) Tratați cu ură. 8) Cuvînt de legătură (pl.) 9) Ieșirea din stînga ! — Aromite. 10) I s-a tăiat răsuflarea (inf.) — Raci mergînd de-a-ndăratelea !

VERTICAL : 1) Atacuri de cord. 2) Dă dispoziții — Ne așezăm contra ! 3) Amurg pe sfîrșite ! — A răzui. 4) Subiect de discuție — Leagănul civilizației. 5) Tip de colectivitate — În extremis. 6) Înscrise la cuvînt ! — Femei de serviciu. 7) Mereu același — Gen masculin și neutru plural. 8) Răstoarnă carul ! — Tip de analiză artistică. 9) Curse pentru cursuri — Stilată ! 10) Cardinal din Occident — Formă specifică de hrană.

DICȚIONAR : ORII.

NICOLAE ROTARU

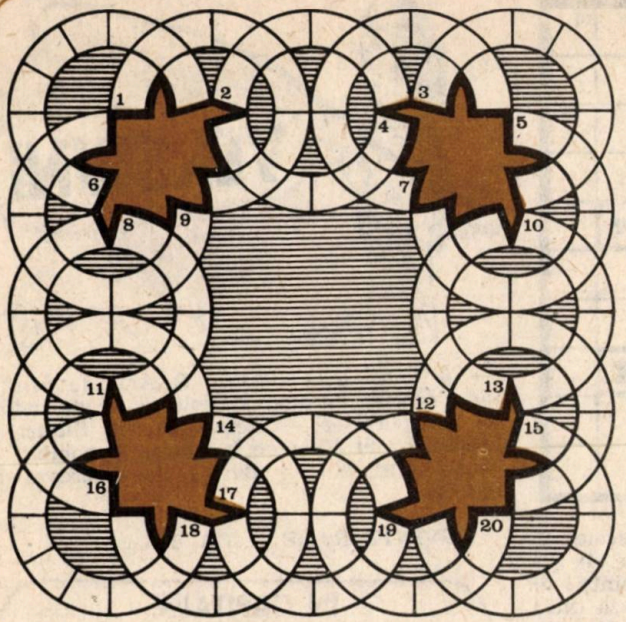

fantezie

1) Sfîrşit prin abandon. **2)** Încălzit foarte bine. **3)** Plin de tandreţe. **4)** Ceea ce e greşit. **5)** Un mare... mic ! **6)** Cu lipsuri. **7)** Sarcina călăuzei. **8)** Ţară europeană. **9)** O marcă de şters. **10)** Aripile coleopterelor. **11)** O anumită plată. **12)** Impune ascultare. **13)** Cu reflexe strălucitoare. **14)** Cu procură. **15)** Care nu poate fi stăpînită. **16)** Secţie tipografică. **17)** Zeiţa dimineţii (mit.) **18)** Dat de-a berbeleaca. **19)** Instituţie de cultură. **20)** Construcţii auxiliare.

La o dezlegare corectă, citind literele din căsuţele cu cifre, în ordinea acestora, veţi afla un proverb cunoscut.

CUGETĂRI

● Superstiţie: Totul e să trecem podul şubrezit!

● Scrisori: Gînduri senine — moarte.

● Lucrare: În eternitate lucrăm. Luăm culoarea calului şi o trecem dincolo iar claul îl lăsăm viu să necheze în urmă!

● Zeii: Căci multe lucruri nefolositoare zăceau lîngă rîu!

● Trecere: Între cele două maluri stă podul cu lemnele vechi şi putrezite.

● Pensionarii: Prin ochelari privesc la flori şi la păsări.

● Grup statuar: Poeţi în slip ca nişte păsări sfinte!

● Dimineaţă: Dacă ai existat vreodată ca aburul în gura unui zeu!

● Staţie: Plouă surd! Cineva îmi înregistrează impresiile...

● Curaj: Iată că vom vorbi şi celor ce ne vor binele.

● Viaţă: Într-un pod se întind la uscat, rufele.

● Petrecere: Rîd în valea aducerii aminte.

● Timpul: Doar Cirus se aude săpînd în beznă cu toată oştirea lui.

● Unanimitate: În privinţa morţii toţi erau de acord.

● Înţeleptul: Pace celui ce va dezmirda fiinţele!

● Neliniştea eroului: Glasul lui înaintează şi a doua zi e găsit la mari depărtări.

● Poet uitat: La piaţă se vînd roşii în versurile lui.

● Pasăre de pradă". Deasupra grădinii, drapelul negru.

● Alcoolul: Flacăra dulce a pierderii.

● Casa părintească: Aici este începutul şi sfîrşitul! Dacă strig printre stele sînt etern!

I.N.

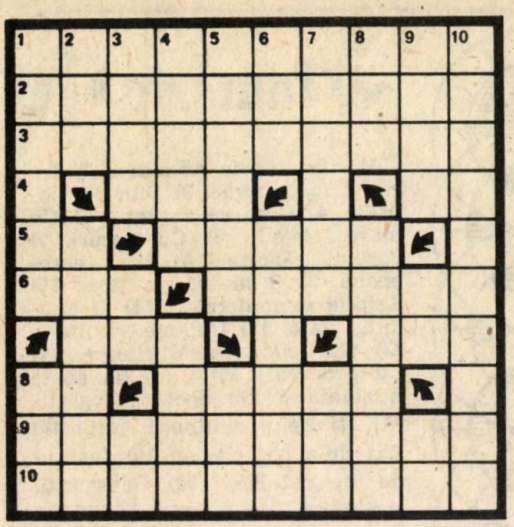

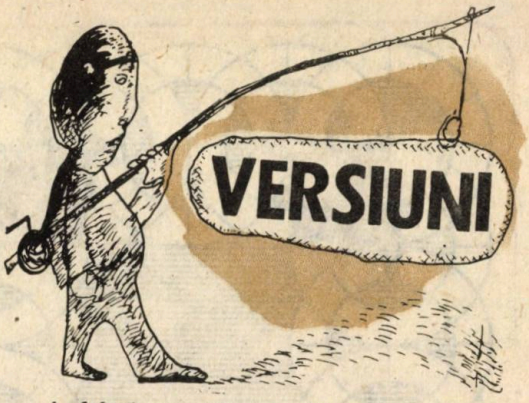

ORIZONTAL : **1)** E neapărată nevoie. **2)** Dat de-o parte. **3)** Aleasă la discreție. **4)** Zile de demult (sing.) — Avansați înainte ! **5)** Îi arde sufletul !... — ...dar se calmează (inf.) **6)** Element pastoral — Încercuit. **7)** Un dar deosebit — Un oarecare Teodor. **8)** Sud-vest ! — Avansați în grad. **9)** Trage cu urechea. **10)** Singurele persoane de gen masculin.

VERTICAL : **1)** Date de gol — Depozit de cereale. **2)** Tip de hipnoză — Forme pentru așezare. **3)** Se mișcă mecanic — Se acordă, în fine ! — Clasele primare ! **4)** A face semn să plece — A sparge în esență. **5)** Calup ! (pl.) — Bal mascat ! **6)** Se încurcă fără rost — A folosi cu ridicata. **7)** Articole pentru nou născuți — Rod al culesului... de cafea. **8)** La purtător — Rezervație de fluturi și cusături. **9)** Vine de la mama și copilul — Întoarcerea ei ! — 12h ! **10)** Lucrează la bandă.

CUVINTE RARE : IDA, ICUI.

ÎN CAPITALĂ

(Rebo eliptic : (5) + 4 = 8)

BRUNO COQUATRIX, celebrul impresar francez, studia împreună cu un coleg un proiect de afiș pentru Mireille Mathieu :

— Nou e un cuvînt vechi ! Găsește-mi unul nou !

DISRAELI, prim-ministru al Marii Britanii în timpul domniei reginei Victoria, a fost întrebat odată ce deosebire este, după părerea sa, între o nenorocire și o calamitate. „Dacă Gladstone (marele său adversar politic — n.n.) ar cădea în Tamisa, asta ar fi o nenorocire ; dar dacă cineva l-ar salva de la înec, asta ar fi o calamitate".

Extrem de distrat, DWIGHT MORROW, jurist și om de stat american (1873—1931), se afla într-un tren, adînc cufundat în lectura unei cărți, cînd conductorul îi cere biletul. MOROW se caută disperat prin buzunare. „Nu face nimic, domnule MOROW — îi spune conductorul — cînd îl veți găsi, îl veți trimite prin poștă companiei de căi ferate. Sînt sigur că-l aveți".

„Știu precis că-l am pe undeva — răspunse MOROW. Dar ceea ce-aș vrea teribil să aflu este unde anume mă duc".

Volumul „Gafe și gafeuri" semnat de francezul JEAN NOHAIN este o antologie a faptelor sau a vorbelor nesocotite, care deranjează pe cineva prezent. Cartea citează gafeuri celebri și mai puțin celebri. Un exemplu : pe o căldură infernală, în fața unei instanțe judecătorești, un avocat susținea cauza clientului său. După 90 de minute, pledoaria continua. Dar avocatul văzînd că judecătorii moțăie, se grăbi să conchidă : pă-

După ce a primit Premiul Nobel pentru literatură, scriitorul american WILLIAM FAULKNER răspuns în cadrul unei conferințe de presă la întrebările ziariștilor.

— Ce lucrați în prezent ? vru să știe un reporter.

— Tai lemne — răspunse scriitorul.

Cuvintele sale stîrniră un haz neobișnuit. Cîtva timp după apariția în presă a interviului, scriitorul primește o scrisoare de la un necunoscut : „Am citit că ați cîștigat 30 000 de dolari cu tăiatul lemnelor — scria necunoscutul. Hai să ne asociem. Am o bună experiență în această treabă".

●

LISA MEINER, prima femeie fizician din Germania, a obținut titlul științific la începutul anilor 20 cu teza de doctorat „Problemele fizicii cosmice". Unui ziarist nu i se păru în ordine afacerea asta și în gazetă apăru titlul tezei : „Probleme ale fizicii cosmetice".

●

SOMERST MAUGHAM a declarat odată ziariștilor :

— În ultimul timp mă simt atît de rău, încît îmi încep ziua prin citirea rubricii „deceselor". Și numai după ce constat, că printre cei morți nu se află și numele meu, știu că încă mai trăiesc...

UMOR

●

În cadrul unui interviu, „părintele" comisarului Maigret, GEORGES SIMENON, a dat o rețetă a romanului polițist. „Romanul polițist — a spus el — este un roman obișnuit, scris invers. Într-un roman obișnuit conflictul se îndreaptă firesc spre un punct culminant — asasinat sau sinucidere. În romanul polițist asasinatul sau sinuciderea au loc la început, după care autorul începe să descurce firele".

●

Ziaristul îi ia un interviu celebrului scriitor.

— Ce defecte aveți ?

— Nu fumez, nu dansez, nu urmăresc meciurile, nu înjur, nu pierd nopțile și mai ales nu beau : nu mă gîndesc decît la munca mea.

— Va să zică nici un defect.

— Ba am unul : din cînd în cînd, puțintel, mai... mint !

●

O revistă englezească s-a adresat lui SHAW cu rugămintea să numească doisprezece scriitori, aflați în viață, care, după părerea sa, sînt cei mai apreciați. Iată răspunsul lui SHAW :

„1. GEORGE BERNARD SHAW. 2. G. BERNARD SHAW. 3. G. B. SHAW. 4. GEORGE B. SHAW. 5. G.B.S. 6. GEORGE SHAW. 7. BERNARD SHAW. 8. GEORGE 9. BERNARD. 10. SHAW. 11. B. GEORGE SHAW. 12. SHAW GEORGE BERNARD. Asupra ordinii în care trebuie citați cei doisprezece, din motive lesne de înțeles, nu mă pot pronunța !"

---

cat că tribunalul nu-mi aude vocea prin somn !" Atunci președintele deschise un ochi și-i replică pe loc : „Tribunalul, în somnul său, vă suspendă... șase luni !"

●

Lordul NORTH, prim ministru al Angliei între 1770—1782, avea obiceiul de a dormi în timpul dezbaterilor parlamentare, lăsînd în grija unui coleg consemnarea unor puncte mai importante. În cursul unor dezbateri asupra construcțiilor navale, vorbitorul începuse cu Arca lui Noe și parcurgea încet epocile istorice, iar cînd a ajuns la construirea armadei spaniole, colegul îl trezește și-i spune primului ministru : „Sîntem în epoca reginei Elisabeta". „Și nu puteai să mă lași să mai dorm un secol sau două ?"

●

WILLIAM PITT (1769—1806), prim-ministru britanic, este întrebat de o lady din anturajul curții : „Domnule PITT, dumneavoastră care cunoașteți tot ce se mișcă în lumea politică, ce noutăți îmi puteți spune?" „Regret — răspunse premierul — dar încă nu am citit ziarele de astăzi".

●

Tradiția vrea ca reprezentarea tragediilor shakespeariene pe scenele noastre să fi fost prilejul unor calambururi prilejuite de numele unora dintre eroinele marelui dramaturg.

Astfel se spune că la o reprezentație cu „Othello", în scena finală, cînd maurul află că și-a ucis soția nevinovată și exclamă disperat : „Desdemona, Desdemona", un șugubăț din stal îi strigă tare, spre hazul tuturor :

„Acum mai scoal-o din morți, de-ți dă mîna !"

Sau cînd în tinerețe Agatha Bărsescu, mare tragediană, apăru pe scena Naționalului în rolul Porției din „Negustătorul din Veneția", cineva, plin de admirație pentru înfățișarea actriței, exclamă: „Așa o porție mai zic și eu!"

Anecdota aceasta are și o variantă hamletiană, fiindcă și rolul nefericitei Ofelii se

OCOLIŞURI

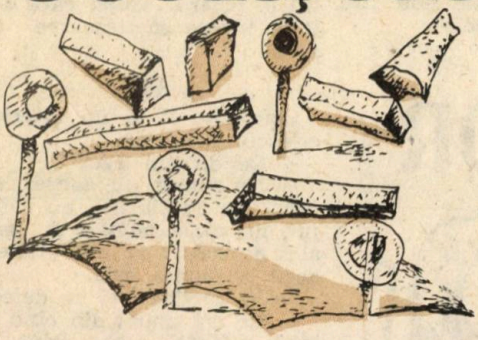

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
2										
3										
4										
5										
6										
7										
8										
9										
10										
11										

ORIZONTAL: 1) Mestecă cu dinţii brînza — Intrare în pielea altuia. 2) Protecţia împotriva mediului înconjurător (pl.). 3) Obişnuit cu trasul la scară. 4) Sumă în cont anume — Îmbrăcăminte de valoare. 5) Rezultate decise după analize — În emisiune muzicală ! 6) Cu bună evoluţie la sol — Fără barbă, nici ţapi nici capre. 7) Prezenţi doar pe ici pe colo — Asociată la o cerere pentru mare. 8) Dans de unul singur — Mulţime numărată. 9) Para... mălăiaţă! — Camere cu uzură mică. 10) Figurativ sînt cu energia la pămînt — Calitate magnetică. 11) La mare depărtare de noi.

VERTICAL: 1) La polul opus al agilităţii. 2) Are multe cunoştinţe în viaţă — Ochiul vînătorului. 3) Lovituri ce trag la somn (sing.) — Simboluri de blîndeţe. 4) Superlativ pentru mare vogă (fem.) — Loc de tras pe dreapta. 5) Punere în mişcare cu forţa — Nerv periferic! 6) Pasionaţi de porumbei — Fumuri fără foc şi fără rost. 7) Pierderi de cunoştinţe — Funie de tras în sus. 8) Două din patru! — Copita din pădure. 9) Plîns natural — Ţin de obicei. 10) Întors în hora! — Loc pentru bătăi amicale — Ia urma de la început! 11) Etaloane ale capacităţii — Un mediu binecunoscut (pl.).

DIONISIE GEORGESCU

VIZITA
(Criptografie : 4, 2, 4, 4)

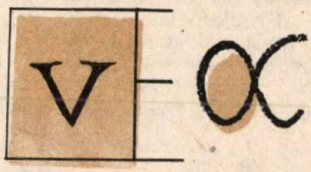

pretează la un calambur : „Aşa o felie mai zic şi eu !“ (Dacă e cazul).

În fine, nici Viola din „A douăsprezecea noapte“ n-a scăpat de calambur, mai ales că pe o scenă din provincie, în rolul delicatei eroine, juca o actriţă cam trecută, şi cu o voce gravă, ceea ce a dat prilej cuiva să izbucnească, în plin spectacol :

„Păi asta nu-i violă, e contrabas !“

●

Un editor american i-a solicitat lui G.B. SHAW să scrie un roman pe care apoi să-l publice în editura sa. Celebrul dramaturg s-a arătat puţin entuziasmat de această propunere.

— Plătesc oricît veţi cere, a insistat editorul.

Dar SHAW a replicat :

— E prea puţin !

GAETANO VESTRIS, unul dintre marii balerini ai secolului al XVIII-lea, a răspuns cuiva, care elogia graţia aeriană a dansului fiului său, Augusto :

— Augusto mai atinge din cînd în cînd pămîntul numai şi numai ca să nu-şi umilească prea mult colegii.

●

Un negustor oarecare, monsieur EUSTACHE, scrisese o tragedie în versuri şi o trimisese lui VOLTAIRE s-o citească. Scrisoarea care însoţea manuscrisul începea cu cuvintele :

„Dragă confrate !...“

VOLTAIRE îi răspunde :

„Monsieur Eustache, îmi permit să-ţi dau cîteva sfaturi. Dacă vei urma măcar unul din ele, nu-ţi vei pierde în zadar timpul în viaţă : Ocupă-te de negustorie ! Ocupă-te de negustorie ! Ocupă-te de negustorie...“ Şi scrisoarea continua cu aceeaşi propoziţie, aşternută pe patru pagini.

Monsieur Eustache, primind scrisoarea, o arată prietenilor, zicînd :

— Bietul VOLTAIRE ! S-a ramolit de tot. Ia uitaţi-vă cum se repetă !

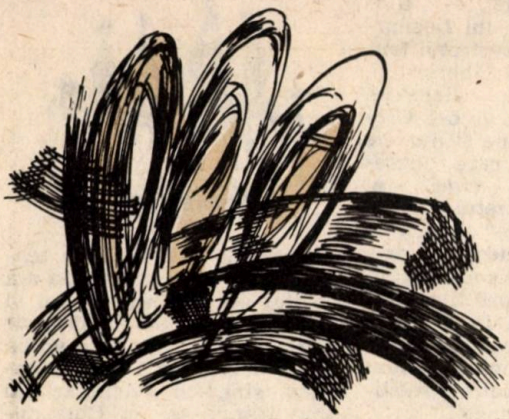

POLICROMIE

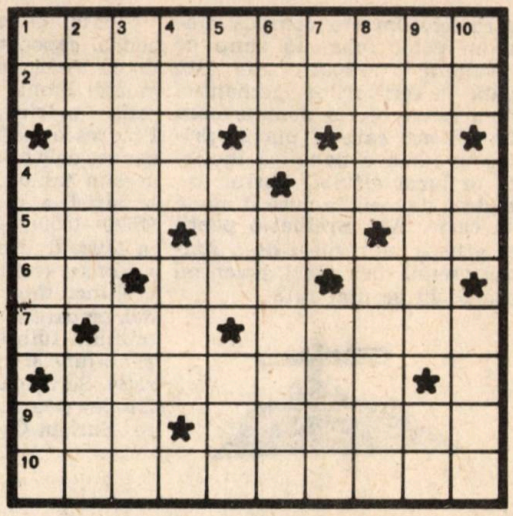

ORIZONTAL: 1) Alba (pl.). **2)** Rose. **3)** Policolore, în fine! — Negre la cap, galbene la coadă! **4)** Alb — Ce-a fost verde (inf.) **5)** E albastru! — Roşu, oranj, galben (închis!), violet, albastru (deschis!) indigo, verde la un loc — Nuanţe de verde! **6)** Crem deschis! — Verde natural — Cremă. **7)** Maro deschis! — Unu alb făcut de o blondă sau o neagră. **8)** Face socoteala. **9)** Gri — Roşu simbolic (dim.) **10)** Indigo (imper.)
VERTICAL: 1) Decolorat pe margini! — Renumita neagră sau blondă — Sepia 13! **2)** Fals tratat — Culoare deschisă! **3)** Faţă pămîntie — Castaniu sau cafeniu. **4)** E cu Alba ca zăpada! — Bleumarin. **5)** Spaţiu verde! — Vînăt 342! — Intrarea în cabină! **6)** Galben deschis! — Roşie sau vînătă. **7)** Nuanţe sidefii!... — şi... rubinii! — Comună în Iugoslavia. **8)** Alb natural (fig.) — Vesele (masc.) **9)** Culoare (sing.) — Galben 26! (nuanţă de oranj!) **10** Purpurii! — Carmin 23! — Albă, Galbenă sau Neagră.
Cuvinte rare: *CUL, CAB, ULOG.*

Arborii cu cele mai multe tulpini sînt brazii din pădurea Oloneţ (U.R.S.S.). Recordul îl deţine un brad care are nu mai puţin de 25 de tulpini al căror diametru poate ajunge pînă la 20 m.

Copacul cel mai înalt din lume creşte în California (S.U.A.). În localitatea Mansholt. Înălţimea lui este de 112,2 m, diametrul trunchiului este de 13,5 m, iar vîrsta lui e apreciată la peste 1 000 de ani.

Cea mai mare ţigară din lume se află la Muzeul de articole din tutun şi de pipe din Westfalia (R.F.G.). Lungimea acestei ţigări este de circa 2 m iar greutatea ei este de aproape 18 kg.

Tînărul din Noua Guinee se apropie de fata pe care a îndrăgit-o şi îi mîngîie obrajii cu o bucată de lemn netedă, care are pe faţă încrustat un ornament tradiţional. Gestul acesta este echivalent cu o cerere în căsătorie.

Un vechi obicei cere fetelor din tribul indian hopi din America de nord să-şi pudreze faţa cu mălai şi să-şi vopsească părul cu o soluţie de smoală, făcîndu-şi din el coafura „fluture".

Farmacistul englez Camp a fost primul om care s-a plimbat cu bicicleta prin India. Datorită căldurii toride din timpul zilei, plimbarea a făcut-o noaptea, în care scop a atîrnat un felinar de bicicletă. Locuitorii Bombay-ului au fost atît de uluiţi de această apariţie încît au căzut în genunchi, crezînd că zeul Vişnu se reîntrupase pentru a coborî pe pămînt (1869).

Aspiratorul de praf folosit în zilele noastre nu seamănă de loc cu străbunicul său realizat cu mai bine de 70 de ani în urmă de inginerul englez Cecille Brut. Aparatul conceput şi construit de el se prezenta ca o instalaţie gigant pe care cu greu o puteau urni din loc doi cai.

Pantalonii de astăzi au fost la origine... un personaj de comedie italiană dr. Pantalon al

cărui costum era compus dintr-un culot lung. În timp ce lavaliera, podoaba de altă dată a scriitorilor romantici ne-a rămas de la domnișoaora Lavalliére, care a purtat prima în lume o panglică înodată în jurul gîtului. Portul acesta a devenit în curînd modă la curte. Au preluat-o poeții și artiștii, purtînd-o de-a lungul vremii dar astăzi devenind din ce în ce mai rară.

Michael Faraday, unul dintrei cei mai mari fizicieni ai lumii, fiu de fierar, era la 13 ani ucenic la un legător de cărți. Interesul pentru știință și memoria sa prodigioasă i s-au dezvoltat consultînd enciclopediile pe care le lega. Tot astfel Hans Christian Andersen, cunoscutul povestitor danez, a plecat de acasă la 14 ani, fără nici un ban și a încercat diverse meserii, citind cu nesaț, acumulînd ca autodidact o cultură excepțională. Livingstone, exploratorul de faimă mondială, muncea de copil în fabrici 14 și 16 ore pe zi, studiind în același timp, cu cartea deschisă, pe războiul de țesut și reținînd totul sau aproape totul.

Surîsul Giocondei, — Gioconda, capodopera lui Leonardo da Vinci, este portretul frumoasei Mona Lisa Gherardini, soția patricianului florentin Francesco di Zanovi del Giocondo, de unde vine și numele acestui tablou, la care marele artist a lucrat cinci ani (1501—1506). Portretul, aflat în Muzeul „Louvre" din Paris, a rămas vestit îndeosebi prin acel încîntător surîs al Giocondei, pe care privitorii îl admiră profund tulburați. Dovadă că el a ajuns și termen de comparație. Scriitorul englez Aldous Huxley și-a intitulat o povestire „Surîsul Giocondei".

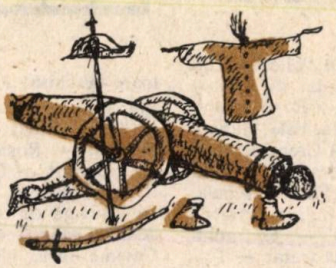

Garda moare dar nu se predă ! — ar fi spus generalul Cambronne căzînd rănit. Lucrurile nu stau întocmai așa. Expresia aparține unui ziarist francez... În ceea ce îl privește pe general, răspunsul său la cererea de capitulare era mai potrivit să nu apară în presă.

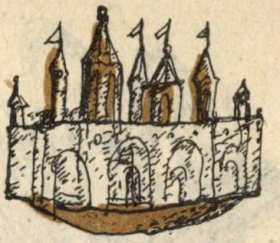

Grație unui procedeu tehnic perfecționat, în Elveția s-a reeditat cel mai vechi plan al Parisului, realizat în 1550 de Truschet și Goyau. Este vorba despre o gravură în lemn, colorată, singurul exemplar din lume aflîndu-se la Universitatea din Basel. Planul, reprodus la formatul său inițial, este însoțit de comentariile unui specialist de la Biblioteca istorică a Parisului.

Cele mai mari clopote din China sînt expuse în templul Dazhongsi de la periferia Beijingului. Printre piesele expuse **se află marele clopot Yongle,** vechi de 500 de ani, care măsoară 6,75 m în înălțime și cu o greutate de 46,5 tone. Turnat în vremea împăratului Yongle, dinastia Ming, clopotul păstrează atît pe peretele interior, cît și pe cel exterior o inscripție de formulă budistă cuprinzînd mai mult de 220 000 de caractere sanscrite. Puterea sunetului acestui imens clopot depășește 120 de decibeli și poate fi auzit la o distanță de aproape 50 de kilometri.

MARI MUZICIENI DESPRE VIN

Legătura dintre muzică și vin e cel mai nobil mariaj din cîte au fost încheiate vreodată.

BRAHMS

●

Vinul vechi se poate asemui cu o vioară : este cu atît mai de preț cu cît a plîns și a oftat de-a lungul anilor.

BACH

Muzica, dragostea și vinul sînt muze ale spiritului și aripi ale trupului.

BEETHOVEN

Să nu părăsim „raiul" pămîntesc (muzica, vinul și dragostea) pe care toți îl prețuim, pentru raiul sau iadul — de dincolo de viață — pe care nimeni nu le cunoaște.

H. BERLIOZ

Muzica și vinul sînt mijloace prin care poți sta de vorbă cu sufletele și caracterele oamenilor.

GEORGE ENESCU

●

Muzica este singurul rival din lume care poate fi pe potriva vinului.

GIUSEPPE VERDI

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

DECRET PREZIDENȚIAL

privind conferirea Ordinului „Meritul cultural“ clasa I revistei «Luceafărul»

Pentru contribuția adusă la afirmarea și dezvoltarea artei și literaturii românești, la înfăptuirea politicii culturale a partidului și statului nostru,

Cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la apariția revistei „Luceafărul“,

Președintele Republicii Socialiste România

decretează:

Articol unic. – Se conferă ordinul „Meritul Cultural“ clasa I revistei „Luceafărul“.

NICOLAE CEAUȘESCU

Președintele Republicii Socialiste România

Luceafărul

1984 ALMANAH

SĂRBĂTORILE ȚĂRII
CĂRȚI ȘI EVENIMENTE
65 DE ANI DE LA MAREA UNIRE
OAMENII TRANȘEELOR
SCRIITORI CARE AU PARTICIPAT LA RĂZBOIUL UNIRII
DOCUMENTE ALE BUNEI VECINĂTĂȚI :
NICOLAE IORGA CONTRA DUȘMĂNIEI
DINTRE NAȚII
INEDIT : ● I. G. DUCA : ● ÎNSEMNĂRI POLITICE
BUCUREȘTII SUB OCUPAȚIE
FILE RUPTE DIN CARTEA RĂZBOIULUI
VLAHII BALCANICI ● PAGINI PĂRĂSITE
COLINDE, COLINDE, E VREMEA COLINDELOR
SCENE DE IARNĂ SUB CONSTELAȚIA ORION
POLEMICI UITATE : DE LA «PATRIOTISMUL DE CUVINTE» LA PATRIOTISMUL DE FAPTE
200 DE ANI DE LA RĂSCOALA LUI HOREA.
DATINI ROMÂNEȘTI
BIOGRAFII DE RĂZBOI
UN DUEL LITERAR CELEBRU
TUDOR ARGHEZI – ION BARBU
AVENTURĂ ÎN AFRICA
CĂLĂTORII NORILOR
UN SFERT DE VEAC DE LITERATURĂ ● LUCEAFĂRUL – 25
ZIARISTUL AMERICAN MILTON G. LEHRER DESPRE CONDIȚIILE ÎN CARE S-A ÎNFĂPTUIT UNIREA DE LA 1 DECEMBRIE 1918
REDACTORII REVISTEI «LUCEAFĂRUL» VI SE ADRESEAZĂ ● TEMEIURILE CREAȚIEI
CENTENAR PANAIT ISTRATI ● O GENERAȚIE HRĂNITĂ CU HAIDUCI
CĂLĂTORIA LUI JULES VERNE ÎN IMPOSIBIL ● E.T. – UN FILM DESPRE CARE SE VORBEȘTE ● 1984 : MODA – O STARE DE SPIRIT
FAPTE CARE ACUZĂ TERORISMUL ● ULTIMELE 55 DE ZILE ALE LUI ALDO MORO
ISTORIA SE REPETĂ : DE LA CAZUL «DAVILA – VLAICU VODĂ» LA CAZUL «LETOPISEȚI»
ISTORIA UNUI COMANDO EȘUAT : ● DE CE S-A SPART «FARFURIA CU OREZ ?»
ANTOLOGIE S.F. ● ISAAC ASIMOV ● RAY BRADBURY
UN URMAȘ AL LUI ILIE NĂSTASE ● ANTRENORII ȚAPI ISPĂȘITORI ?
4 ROMANE POLIȚISTE ● L. F. CELINE ● FRAGMENTE DIN «MOARTE PE CREDIT»
UN FOST BEST-SELLER : «NAȘUL» DE MARIO PUZZO ● MAX FRISCH : «BRECHT»
PENTRU CINE MOR PILOȚII DE FORMULA UNU ?
CUVINTE ÎNCRUCIȘATE ● SPORT ● DIVERTISMENT ● REVELION CU SCRIITORII

Lei 25